

ФРАНСИС СТОНОР САУНДЕРС

ХЛАДНИ РАТ У КУЛТУРИ

ЦИА У СВЕТУ УМЕТНОСТИ И КЊИЖЕВНОСТИ

ЦИА У СВЕТУ УМЕТНОСТИ И КЊИЖЕВНОСТИ



ДОСИЈЕ
СТУДИО

ФРАНСИС СТОНОР САУНДЕРС

ХЛАДНИ РАТ У КУЛТУРИ

Ц И А

у свету уметности и књижевности

Наслов оријинала

The Cultural Cold War

The CIA and the World of Arts and Letters

by Frances Stonor Saunders

© 1999 by Frances Stonor Saunders

Originally published in the United Kingdom under the title

Who Paid the Piper? by Grant Publications, 1999

Published in the United States by The New Press, New York, 2000

© за српски језик

Досије студио

Издавач

Досије студио

За издавача

Мирко Милићевић

Уредник издања

Душан Мрђеновић

Насловна сјрана

Ристо Топалоски

AMERICAN
UNIVERSITY
LIBRARY
WASHINGTON, D.C.

**ФРАНСИС СТОНОР
САУНДЕРС**

ХЛАДНИ РАТ У КУЛТУРИ

**ЦИА
У СВЕТУ УМЕТНОСТИ И КЊИЖЕВНОСТИ**

Превод са енглеског:
Невена Мрђеновић

Београд
2013

БИБЛИОТЕКА
ОДЕЉЕЊА ЗА ИСТОРИЈУ
Филозофски факултет
Универзитета у Београду

Садржај

9	Предговор
15	Изјаве захвалности
17	Увод
23	1 Изузетан леш
43	2 Изабраник судбине
53	3 Марксисте у Валдорфу
63	4 Деминформ демократије
76	5 Идеја је – крсташки рат
86	6 „Операција Конгрес“
101	7 Бомбона
107	8 <i>Cette Fête Américaine</i>
120	9 Конзорцијум
134	10 Кампања за истину
143	11 Нови консензус
149	12 Часопис „Икс“
169	13 Свети Вилији
187	14 Музика и истина, <i>ma non troppo</i>
203	15 Ренсомови момци
217	16 Јенки Дудл црта
239	17 Фурије-чувари
257	18 Кад на врби роди грожђе
266	19 Ахилова пета
276	20 Културни НАТО
290	21 Цезар Аргентине
302	22 Пријатељи по перу

310	23 Књижевни Залив свиња
320	24 Поглед с бедема
328	25 То осећање пропадања
341	26 Лоша погодба
349	Епилог
359	Напомене и извори
411	Одабрана библиографија
417	Индекс

„Каква срећа или коб, у ово царсџво неизмерно,
йре смрџи иџе доводи у ову ірозојџу
и ко је џај џио иџи йуџи йоказује верно?“
„Тамо іоре, док још уживах земаљску добројџу,“
одіоворих, „изіубих се у долини некој
йре зрелоі доба у моме живојџу.“

Данте, Пакао, Певање XV*

Знам да је џо џајна, јер се о џоме свуда џајуће.
Вилијам Конгрив, Љубав за щубав

* Данте Алигијери: Пакао; прев. Драган Мраовић. Београд: ЗУНС, 1997. – Прим. прев.

Предговор овом издању

Књига која је пред вама објављена је први пут у Енглеској, 1999. године, под насловом *Ко је иплатио пјегаша? (Who Paid the Piper?)* Ауторка ове више него занимљиве студије о утицају ЦИА у Европи у жеку хладног рата је Франсис Стонор Саундерс, британска историчарка, истраживачки новинар и документаристкиња. Недуго после британског, уследили су и америчко и француско издање, под насловом *Хладни рајн у култури – ЦИА и свети уметности и књижевности*. Кратка вест у дневним новинама о појави француског превода *Хладној рајн* и бурним реакцијама тим поводом у француској културној јавности подстакли су ме да ову књигу убрзо набавим и прочитам.

У 26 поглавља ауторка је направила, на први поглед не претерано интересантну анализу бројних, најпре финансијских докумената ЦИА из педесетих и шездесетих година прошлог века. Као и обично, прави подаци били су прекривени морем споредних. Тек њиховом пажљивијом анализом, Стонорова извлачи на површину специјалну операцију Централне обавештајне агенције Сједињених Америчких Држава, фантастичну по својим размерама, којом је у дугом периоду наметан и наметнут систем вредности који су САД желеле. Ова књига описује *modus operandi* те операције. Откривају се велики износи тајних фондова, имена државних службеника и културних посленика који су у овој операцији служили, а да многи, нарочито из реда ових других, нису ни знали у чему учествују.

За разлику од реакција у Француској, разумљивих и стога што је, добрим делом, активностима ЦИА у том периоду руковођено управо из Париза, па је и тај „лични моменат“ утицао на то да се јавност узбурка, у Америци је књига *Хладни рајн у култури* била донекле прећутана. Овај податак вероватно треба тумачити и из угла великог избора књига с таквом тематиком, које су Американци временом престали да доживљавају као сензације. Обиље филмова, књига, документарца који се баве различитим илегалним или полулегалним операцијама америчке Обавештајне агенције, довољно су заситили тржиште, на коме је већ одавно постало тешко пробрати озбиљне и аргументоване студије од оних које су инспирисане лаком зарадом или које су рађене по наруџбини са различитих страна.

Наравно, било је и реакција оних на које се књига односи. На сајту ЦИА појавила се критика, и то из пера Томаса Троја, бившег директора ЦИА, иначе честог госта на сајту ЦИА, који се углавном јавља када се појаве публикације које би ову агенцију могле да повежу са било каквим нечасним радњама. Овај, готово покровитељски текст о *Хладном рају*, с благом иронијом покушава да обезвреди тезе Сандерсове, мање-више уобичајеним аргументима да се такве ствари дешавају свуда:

„Франсис Саундерс је запањена и шокирана (!) сазнањем да се у покрајњој соби Риковог кафеа играју карте за новац [...] Још једна мана ове књиге јесте у томе што разматра само Запад, и једва и помиње комунисте као учеснике у хладном рату.“

Међутим, ни сам Трој не пориче да *Саундерсова*

„...такође, веома добро реконструише причу о томе како је ЦИА радила с постојећим установама, као што су Фондација Форд и Фондација Рокфелер, и основала бројне ‘лажне’ фондације да ‘прикрије’ своје финансирање Конгреса за слободу културе и друге тајне активности. Међутим, све се то распало 1967, као резултат новинских чланака, нарочито открића у одавно угаслом часопису Рампартс...“

Даље, Трој набраја читав низ података које је ауторка навела, али се не изјашњава ниједним конкретним аргументом који би побио њихову веродостојност:

„...Агенција је субвенционисала европске турнеје Симфонијског оркестра Бостона и платила снимање Орвелових дела, 1984 и Животињске фарме. Тајно је субвенционисала објављивање хиљада књига, укључујући и читаву библиотеку куће Фредерик А. Прегер инк., и познату књигу Милована Ђиласа, *Нова класа*. Спасла је од пропасти, а потом субвенционисала финансијски посрнуле часописе *Партизан ривју* и *Кенјон ривју*. [...] Пошто је ЦИА основала и финансирала Конгрес за слободу културе и часопис *Енкаунтер*, да ли је тима испразнила свој арсенал? Да ли је Агенција одређивала шта Конгрес треба да подржава и шта *Енкаунтер* треба да објављује? Очигледно – не. Током петнаест година док је Агенција ‘водила’ часопис, *Енкаунтер* је објавио око две хиљаде чланака и приказа. Саундерсова наводи само два (прилично сумњива) случаја у којима је ЦИА можда интервенисала – да спречи часопис у објављивању тих текстова [...]“

Значај ове књиге, иако је и сама по себи занимљива, не би био потпун да се она, гле чуда, не надовезује на један интересантан, и никада до сада недвосмислено потврђен, али ни убедљиво демантован, „план за уништење Русије“, о коме се данас све гласније говори, не само у круговима посвећеним у тајне хладног рата, већ и нашироко у медијима.

Цитат који следи наведен је према руском војном часопису „Војна мисао“, број 1, за 2001. годину, стр. 53–57. Руска популарна и гледана ТВ станица „НТВ“ (Нова телевизија), емитовала је током 2012. године ТВ серијал угледног документаристе и истраживачког новинара Андреја Лошака под називом „Русија, потпуно помрачење“, у коме се наведени цитат провлачи као лајт мотив кроз свих пет епизода, а коментаришу га људи најразличитијег профила, од члана Думе Жириновског до синеасте Никите Михалкова. Он тврди да је његов аутор 1945. године био Ален Фостер Далс (брат тадашњег државног секретара САД, Џона Фостера Далса), оснивач и директор ЦИА. Према тврдњама аутора, покретачи хладног рата су главни удар усмерили на људску свест:

„Рат ће се завршити и све ће се некако средити. Све што имамо, сво злато, сву материјалну моћ уложићемо за отупљивање и заглупљивање људи... Људски мозак и свест могу се изменити. Посејаћемо хаос, неприметно ћемо их упутити да верују у погрешне ствари. Натераћемо их да се приклоне лажним вредностима. Наћи ћемо своје савезнике и истомишљенике у самој Русији. Резултат ће бити грандиозна трагедија непокорног народа, која ће се на крају претворити у коначно губљење самосвести. Литература, позориште, биоскопи – све ће то приказивати и величати најнижа људска осећања... На све начине ћемо подржавати и уздизати такозване уметнике, који ће се наметати и продубљивати у људској свести култ секса, насиља, садизма и издајства – једном речју, сваку неприродност.

У руковођењу државом створићемо несналажење и хаос. Неприметно, али активно и стално, доприносићемо заглупљивању чиновника и стварању непринципијелности. Част и државни поредак представљаће нешто прошло и непотребно, што ће се исмејавати. Вешто и неприметно, као вредности наметаћемо људске пороке: лаж, превару, пијанство и наркоманију, неповерење међу људима, издајство и национализам.

Биће појединаца који ће увидети шта се догађа. Њих ћемо учинити беспомоћним, изложићемо их подсмеху. Тако ћемо стварати покољења, једно за другим. Људе ћемо придобијати још од детињства и младости. Главну пажњу усмерићемо на омладину коју ћемо изопачавати, кварити и учити је разврату. Од њих ћемо правити цинике, простаке, космополите...”

Нови видови рата напустили су, дакле, методе и циљеве који су постизани класичним ратним насиљем. Савремени прилаз ратовима је, пре свега, емотивне природе. Описују се ужаси, осуђују се противници, критикује се неспособност политичког и војног руководства. Најшире, масовно поимање рата подразумева бомбардовање, крв, рушења, патњу. То су последице оружане борбе. Не само Југославија, већ и Чехословачка и Совјетски Савез, тада несумњива војна суперси-

ла, поражене су и уништене без оружане борбе. То је било могуће, пре свега, због несхватања руководстава тих земаља нових метода новог рата. Неразумевање тих метода довело је до тога да су без праве заштите остале огромне, витално важне области државног поретка.

Али, то није довољно за решавање проблема, који се само нагомилавају. Неадекватно разумевање метода нових ратова за последицу има искривљено мишљење, несхватање стварности и погрешне процене, а самим тим и погрешне закључке. Нерешавање проблема који се тичу судбинских питања народа изазива апатију, очајање и безизлазност, што води стагнацији личног и друштвеног сазнања, паду виталних активности нације и, коначно, поразу у борби за голи живот.

Ауторка *Хладној раји* цитира радио-пропагандисту Радија Слободна Европа, Џорџа Урбана, који је рекао како је због слома СССР осетио:

„...необичан грч губитка. Спаринг-партнер који ми је на изванстан начин добро послужио, пао је од неупотребе. Предвидљиви непријатељ преко брда, кога смо често чули али ретко виђали, био је, парадоксално, извор самопотврђивања. Имати великог непријатеља било је готово исто толико добро као и имати великог пријатеља и – у време отуђености у сопственим редовима – свакако боље. Пријатељ је пријатељ, али је добар противник – вокација. Или ме је, питам се понекад, моја дуга заокупљеност 'дијалектиком' толико заразила, да не могу ни да замислим живот изван непријатељства?“

Често се говори о томе да хладни рат није завршен, јер његову суштину чини бескомпромисни идеолошки сукоб, а војни, политички, економски, дипломатски и сви други односи служе само као средство за сламање отпора. Стога нови ратови, неретко, имају тзв. „плишани“ карактер. Велики део народа, безразложно верујући у искреност и добронамерност „бораца за демократију“, поверовао је да је суштина друштвеног развоја само или бар доминантно, развој демократије. Истовремено, методима новог рата, преузимани су економски ресурси, директно уништавани војни, а последично и образовни, здравствени и сви други витални системи нападнутог.

Ову врсту рата највећи број земаља у транзицији је изгубио, а да нису ни знале да су у рату. Стога нису пружиле скоро никакав отпор. Последице су: уништен животни стандард становништва, разбијен систем управљања, осакаћена економија, незапосленост, пораст корупције и криминала. Многе средње развијене земље спале су у ред земаља у развоју, а неке још нису схватиле размере опасности која произилази из чињенице да су суштински изазивачи немира још од почетка конфликта, сами себи одредили позицију миротвораца. Друштвене науке, а пре свега социологија, избегавају да анализирају последице нових ратова. Мултидисциплинарних истраживања на ту тему углавном нема.

Статистички подаци се воде по различитим методологијама, тако да је тешко направити анализу реалних последица. На пример, у нашој земљи, карактеристично је за све ратове вођене у 20. веку, не постоје чак ни тачни спискови жртава. Ти бројеви су релативизовани или злоупотребљавани.

У новим видовима рата, најзначајнија компонента супростављања је руковођење. Најбитнију улогу имају информација, знање, мудрост, воља и организационе способности доносилаца одлука. Гледати у очи стварности значи разумети ситуацију. Окретање главе од проблема води, из иностранства контролисаном, разбијању земље. Зато разумевање околности и благовремено предузимање мера за заштиту виталних интереса државе и народа представља питање од највећег приоритета.

Епилог ове књиге застрашујуће је убојит. Ауторка закључује:

„Иза ‘неистражене носталгије за златним данима америчке обавештајне службе’ стоји разорна истина: исти они људи који су читали Дантеа и ишли на Јејл и били образовани за јавну службу, регрутовали су нацисте, манипулисали исходом демократских избора, давали ЛСД невољним људима, отвара-ли пошту хиљада америчких грађана, збацивали владе, подржавали диктатуре, смишљали убиства и осмислили ужас Залива свиња. „Због чега?“ запитао је један критичар. „Не због грађанске врлине, већ због империје.“

Препознавање чињеница, резултата и последица ове специјалне операције остављам читаоцу на савест, као лични изазов.

У Београду, маја 2013. године

Владимир Давидовић

Изјаве захвалности

Писање ове књиге представљало је продужени облик скитничења док сам из места у место вукла свој неприличан пртљаг који се састојао од похабаних кутија и докумената. На љубазности што су ме примили, заједно с тим караваном архивског плена, и понудили ми могућност да неометано радим, желим да се захвалим Елизабет Картрајт-Хајнет, Френку Дабелу, Нику Хјуеру, Ерти Кит, Хермиони Лаброн-Џонсон и Клаудији и Марчелу Салому. Ани Пастернак Слејтер и Крегу Рејну дугујем посебну захвалност за њихову сталну подршку и чврсту веру. Преко њих сам упознала Бена Зоненберга у Њујорку и бескрајно сам захвална на том новом пријатељу и његовој учености. Ана Пастернак Слејтер такође ми је помогла да дођем до људи, написавши писмо препоруке, према мом узорку, али уз изванредну прецизност и њене великодушне похвале. Подршку Кармен Калил стекла сам пред крај писања ове књиге, али је она била снажан извор надахнућа, због свог безрезервног поуздања у време када је моје готово нестало. Џеј Вајсберг био је од непроцењиве помоћи: тешко да ћу наћи историчара филма који би му био раван у стручности и ширини знања. Даље, захвалност дугујем онима који су постали партнери у пројекту који је имао и својих странпутица, али су остали уз мене, не изгубивши смисао за хумор: мој уредник Нил Белтон, моја агенткиња Фелисити Рубинстајн, сви у издавачкој кући Granta Books, уредник издања Џејн Робертсон, Џереми Бјуглер, Тони Кеш, Тони Кери, Лоренс Симановиц, Андре Шифрин у кући The New Press и Мелвин Вулф у Beldock, Levine & Hoffman. За велико пријатељство и изванредно растегљиво стрпљење немам довољно речи захвалности Мадони Бенцамин, Зои Хелер, Конраду Реберу, Домитили Руфо, Роџеру Торнаму и Мајклу Вајлду. Али, за моју мајку, Џулију Стомор и мог брата, Александра Стомор Саундерса, живот ван ове књиге био је прави ђорсокак. За њихова храбрења, топлу подршку и бескрајну помоћ, нудим им бесрамно хиперболичну захвалност и посвету у овој књизи.

Када сам започела истраживање хладног рата у култури полага-ла сам велике наде у амерички Закон о слободи информација. Раније поверљиви владини документи свакако су постали доступни истраживачима од ступања на снагу овог закона, што је за последицу имало много детаљније студије ФБИ. Али, покушај да добијете докумен-та из ЦИА сасвим је друга ствар. На свој први захтев из 1992. године

још нисам добила одговор. Каснији захтеви су били нотирани, мада уз упозорење да ће укупни трошкови за обезбеђивање докумената које сам тражила износити око тридесет хиљада долара. Међутим, пошто ми је координатор ЦИА за информације и приватност објаснио како су ми шансе да се мој захтев успешно оконча практично – никакве, нисам се много бринула. Британски историчари силно хвале Закон о слободи информација, али се они суочавају и са већим изазовима у истраживању материјала у вези са одбраном ове земље. Међутим, примена овог закона, барем када је у питању ЦИА, жалосна је. Надокнада за овај недостатак је мноштво документације која се налази у приватним збиркама. Историјски, једна америчка администрација за другом, шириле су се ка приватном сектору. Америчка спољна политика, нарочито у периоду хладног рата, била је подељена између владиних служби и неке врсте конзорцијума слободњакâ, квазивладиних људи и установа. Управо ова балканизација, чак и прикривених и тајних операција, омогућила је да се овакве операције испитају, што је парадоксално. Прича постоји, за оне који су вољни да стрпљиво трагају за њом у мору приватних хартија које се налазе у многим архивима широм Америке.

Сваки рад који се озбиљно ослања на овај архивски материјал природно дугује захвалност многим архиварима и библиотекарима који с великом стручношћу уводе истраживача у своје збирке, помажу им да се у њима снађу и – изађу из њих. Ови људи су потпорне греде на којима стоји кућа историје, мада журно додајем да одговорност за све грађевинске или архитектонске грешке почива искључиво на аутору. На помоћи и саветима захваљујем се особљу Библиотеке Тамимент у Њујорку, Библиотеци Џозеф Регенстајн у Чикагу, Библиотеци Двајт Д. Ајзенхауер у Ебилејну, Државном архиву у Вашингтону, Батлеровој библиотеци на Универзитету Колумбија, Центру Џорџ Мини у Вашингтону, Истраживачком центру за хуманистику Хари Ренсом и Библиотеци Линдон Бејнс Џонсон у Остину, Тексас, Библиотеци Џон Ф. Кенеди у Бостону и Библиотеци Хари С. Труман у Индипенденсу. Такође желим да се захвалим архиварима у Националном архиву у Лондону, Библиотеци Универзитета Рединг и особљу Лондонске библиотеке.

Многи људи су пристали да за ову књигу буду интервјуисани, и отрпели су моје вишеструке посете, телефонске позиве, факсове и писма, са елегантним стрпљењем. Сва њихова имена налазе се у Напоменама и изворима на крају књиге. Свима им се захваљујем, али посебно Дијани Јоселсон, која је била изузетно великодушна у погледу свог времена и подарила овој књизи своје савршено памћење, своју чврсту (мада не и некритичну) подршку и фотографије из личне збирке.

Увод

Начин да се обави добар пропагандни рад јесте у томе да се никако не види да се он уопште и обавља.

Ричард Кросман

На врхунцу хладног рата влада САД је уложила огромна средства у тајни програм културне пропаганде у западној Европи. Средишњи циљ овог програма био је да шири тврдњу како он уопште и не постоји. Њиме је, у великој тајности, управљала шпијунска рука Америке, Централна обавештајна служба – ЦИА. Средиште ове скривене кампање био је Конгрес за слободу културе, којим је руководио агент ЦИА Мајкл Јоселсон, од 1950. до 1967. године. Успеси овог тела – а и његово трајање – били су значајни. На врхунцу своје моћи, Конгрес за слободу културе је имао канцеларије у 35 земаља, у којима је запошљавао десетине људи, објављивао више од двадесет угледних часописа, организовао изложбе, поседовао услуге новина и филмова, организовао значајне међународне конференције, и награђивао музичаре и сликаре наградама и јавним извођењима. Мисија Конгреса била је да интелигенцију западне Европе држи подаље од стално примамљиве опчињености марксизмом и комунизмом, и управља је према гледишту примеренијем „америчком стилу“.

Ослањајући се на широку, изузетно утицајну мрежу обавештајног особља, политичких стратега, корпоративног естаблишмента и старе студентске везе са врхунских универзитета Ајви лиге*, млада ЦИА је од 1947. године почела да ствара „конзорцијум“, чији је двоструки задатак био да пелцује свет од заразе комунизма и да олакша усвајање интереса америчке спољне политике у иностранству. Резултат је био изузетно чврста мрежа људи који су радили уз Агенцију на унапређивању ове идеје: да је свету потребан *рах Americana*, ново доба просвећености, које ће се звати Столеће Америке.

* Ајви лига: (*The Ivy League*): осам приватних факултета на североистоку САД: Универзитет Браун, Колумбија, Корнел, Дартмур колеџ, Универзитет Харвард, Универзитет Принстон, Универзитет Пенсилваније и Универзитет Јејл. Основани су у колонијалном периоду Америке и сматрају се најелитнијим образовним установама, не само у САД. Њихов назив симболизују старе зграде обрастале бршљаном. – Прим. прев.

Конзорцијум који је створила ЦИА – а чинило га је оно што је Хенри Кисинџер описао као „аристократију посвећену служби овој држави у име принципа који надилазе пристрасност“ – био је скривено оружје у хладном рату Америке, оружје које је, на пољу културе, имало велике последице. Било да им се то допадало или не, било да су знали или нису знали, у послератној Европи било је веома мало писаца, песника, сликара, историчара, научника или критичара чије име на неки начин није било повезано са овим тајним предузећем. Шпијунски естаблишмент Америке је без ичијег противљења, неоткривен више од двадесет година, руководио префињеним, добро финансираним културним фронтом на Западу, за Запад, у име слободе изражавања. Одређујући хладни рат као „битку за умове људи“, нагомилао је огроман арсенал културног оружја: часописе, књиге, конференције, семинаре, уметничке изложбе, концерте, награде.

Чланове овог конзорцијума чинила је одабрана група бивших радикала и интелектуалаца левичара чија се вера у марксизам и комунизам распала после доказа о стаљинистичком тоталитаризму. Израђајући изружичасте деценије тридесетих, коју је Артур Кестлер ожалио као „неуспелу револуцију духа, промашену ренесансу, лажну зору историје“¹, њихово разочарање пратила је спремност да се придруже новом консензусу, да афирмишу нови поредак који ће заменити потрошене силе прошлости. Традиција радикалног дисидента, у којој су интелектуалци преузимали на себе да истраже митове, испитују овлашћења институција и ремете самозадовољство моћи, укинута је у корист подршке „америчком ставу“. Ова некомунистичка група, коју су одобриле моћне установе и помагале јој, постала је чак картел у интелектуалном животу Запада, као што је комунизам то био неколико година раније (а у њему су били многи исти људи).

„Дошло је време... када је живот, очигледно, изгубио способност да се сам уређује,“ каже Чарли Ситрин, наратор *Хумболтовој гара* Сола Белоуа. „Он се мора уређивати. Интелектуалци преузимају овај посао на себе. Од времена, рецимо, Макијавелија, до нашег времена, ово уређивање је било један дивно мучан, заводљив, катастрофалан пројекат. Човек као што је Хумболт, надахнут, мудар, ексцентричан, уживао је у открићу да људским пословима, тако величанственим и бесконачно разноликим, сада треба да управљају изузетне особе. Он је био изузетна особа, те је тако био одговарајући кандидат за моћ. Па, што да не?“² Као и толики Хумболти, они интелектуалци које је издао лажни идол комунизма, сада су се нашли како зуре у могућност изградње новог Вајмара, америчког Вајмара. Ако је влада – и њена скривена делатна рука, ЦИА – спремна да у том пројекту помогне, па, што да не?

Да бивши левичари раде на истом послу као и ЦИА мање је невероватно него што изгледа. Између Агенције и оних интелектуалаца који су били најмљени, чак и ако то нису знали, да се боре у културном хлад-

ном рату, постојао је истински заједнички интерес и уверење. Утицај ЦИА није био „увек, или бар не често, реакционаран и злокобан“³, пише уважени либерални историчар Америке, Артур Шлезинџер. „Према мом искуству, њено руководство је било политички просвећено и префињено.“⁴ Овакав став према ЦИА, као либералном рају, служио је као моћан мамац да се са њом сарађује или, ако не то, бар да се сложите с митом који је био добро мотивисан. Ипак, оваква слика није баш у складу са репутацијом ЦИА као безобзирно интервенционистичког и застрашујуће неодговорног средства америчке моћи у хладном рату. То је била организација која је осмислила збацивање премијера Мосадека у Ирану 1953, уклањање Арбенцове владе у Гватемали 1954, катастрофалну операцију у Заливу свиња 1961, озлоглашени програм Феникс у Вијетнаму.* Шпијунирала је десетине хиљада Американаца, узнемирала демократски изабране вође у иностранству, смишљала убиства, порицала овакво деловање пред Конгресом и, успут, подизала вештину лагања на нове висине. Каквом је онда необичном алхемијом ЦИА успела да се високоумним интелектуалцима попут Артура Шлезинџера представи као златни сасуд драгог им либерализма?

Размере до којих је амерички шпијунски естаблишмент проширио свој захват на културне послове својих западних савезника, делујући као непоменути помоћник у великом броју стваралачких делатности, премештајући интелектуалце и њихова дела попут шаховских фигура којима се игра Велика игра, остаје једно од најпровокативнијих завештања хладног рата. Одбрана коју су саградили чувари из тог периода – која почива на тврдњи да су крупна новчана улагања ЦИА стизала без додатних услова – тек треба озбиљно истражити. У интелектуалним круговима Америке и Европе опстаје спремност да се као истинита прихвати тврдња како је ЦИА била заинтересована само за проширење могућности за слободно и демократско изражавање у култури. „Ми смо само помагали људима да кажу оно што би и иначе рекли“ – гласи ова линија одбране која личи на „бланко чек“. Уколико су корисници средстава ЦИА били несвесни ове чињенице, наставља се аргумент, и уколико се њихово понашање у складу с тим није променило, онда њихова независност као критичких мислилаца није претрпела никакву штету.

Међутим, званични документи који се односе на културни хладни рат систематски поткопавају овај мит о човекољубљу. Од појединаца и установа које је ЦИА плаћала очекивало се да се понашају као део шире

* Програм Феникс (The Phoenix Program): осмислили су, координисали и извршавали ЦИА, специјалне снаге САД, специјалне снаге Аустралијске војске и безбедносни апарат Јужног Вијетнама, између 1965. и 1972. године. Циљ је био да се идентификују и „неутрализују“ (путем инфилтрације, заробљавања, тероризма, мучења и убистава) припадници Вијетконга. Суштински, мета програма Феникс били су цивили, а не војници. До 1972. оперативци Феникса „неутрализовали“ су 81.740 осумњичених оперативаца, доушника и симпатизера Вијетконга, од којих је 26.369 било убијено. – Прим. прев.

кампање убеђивања, пропагандног рата у коме је „пропаганда“ била дефинисана као „сваки организован напор или покрет да се шири информација или одређено учење помоћу вести, посебних аргумената или апела осмишљених тако да утичу на мишљење и деловање било које дате групе“.⁵ Витални чинилац овог напора било је „психолошко ратовање“ које је дефинисано као „осмишљена употреба у некој држави пропаганде и активности које не спадају у борбу, а које преносе идеје и информације којима је намера да утичу на мишљења, ставове, емоције и понашање страних група на начин који доприноси постизању државних циљева“. Надаље, „најделотворнија врста пропаганде“ била је дефинисана као она према којој се „*субјект креће у правцу у коме ви желите, из разлога за које верује да су његови, сојстивени*“.⁶ Бескорисно је оспоравати ове дефиниције. Оне су у свим владиним документима, подацима америчке послератне културне дипломатије.

Маскирајући своја улагања, ЦИА је очигледно деловала под претпоставком да би њени мамци били одбијени да су били отворено понуђени. Каква се то врста слободе може ширити оваквом обманом? У Совјетском Савезу свакако није била предвиђена никаква врста слободе, јер су они писци и интелектуалци који нису били послати у гулаге били зауздани да служе интересима државе. Наравно, било је исправно супротстављати се оваквој неслободи. Али, каквим средствима? Да ли је било икаквог стварног оправдања за претпоставку да начела западне демократије не би оживела у послератној Европи, уз помоћ неких унутрашњих механизма? Или, за претпоставку да демократија не може бити много сложенија од онога што подразумевају похвале америчком либерализму? У ком је степену било дозвољено другој држави да се тајно меша у фундаменталне процесе органског интелектуалног раста, слободне расправе и слободног протока идеја? Зар ту није постојала опасност од стварања, уместо слободе, неке врсте примитивне слободе, у којој људи мисле да делују слободно, а у ствари зависе од сила над којима немају контролу?

Укључивање ЦИА у културни рат поставља и друга узнемиравајућа питања. Да ли је новчана помоћ искривила процес којим је требало помоћи интелектуалцима и њиховим идејама? Да ли су људи бирани према свом положају, пре него на основу својих интелектуалних заслуга? Шта је Артур Кестлер мислио када се изругивао „међународном колу академских кол герли“ интелектуалних конференција и симпозијума? Да ли је чланство у културном конзорцијуму ЦИА обезбедило или унапредило њихову репутацију? Колико је од оних писаца и мислилаца који су стекли међународну публику за своје идеје било, у ствари, другоразредно – ефемерни публицисти чија су дела била осуђена на подруме антикваријата?

У часопису *Њујорк џајмс** појавио се 1966. године низ чланака који су разоткривали велики број тајних операција које је извела обавештајна заједница Америке. Док су се на првој страни ређале приче о покушаним државним ударима и (углавном трапавим) политичким убиствима, ЦИА се почела доживљавати као слон у стакларској радњи који табана по шикари међународне политике, неометан било каквим осећањем одговорности. Усред ових озбиљнијих мелодраматичних открића дошли су и детаљи о томе како је америчка влада пазила на културне брамане Запада, да њеним делима узајме своју интелектуалну тежину.

Указивање на могућност да су многи интелектуалци били надахњивани диктатима америчких политичара, пре него сопственим независним стандардима, изазвало је свеопште гађење. Морални ауторитет који је интелигенција уживала на врхунцу хладног рата сада је био озбиљно пољуљан, уз честа изругивања. „Консензократија“ се распадала, средиште није могло да се одржи. И док се распадала, и саму причу су фрагментирале, чиниле је пристрасном, мењале – понекад флагрантно – силе на левици и десници које су њене особене истине желеле да искористе за сопствене циљеве. Иронијом судбине, околности које су омогућиле открића довеле су до тога да њихов стварни значај постане затамњен. Док је опсесивна антикомунистичка кампања у Вијетнаму довела Америку до ивице социјалног урушавања, уз потоње скандале размера Пентагонских докумената** и Вотергејта, било је тешко одржати занимање или острашћеност у пословима као што је *Kulturkampf*, који је изгледао као нешто небитно у поређењу с осталим.

„Историја је“, писао је Арчибалд Меклиш, „као лоше направљена концертна дворана, с мртвим угловима у којима се музика не може чути.“⁷ Ова књига покушава да уочи те мртве углове. Она трага за другачијом акустиком, за мелодијом другачијом од оне коју су изводили званични виртуози тог периода. То је тајна историја, утолико што верује у значај снаге личних односа, у „меке“ везе и тајне договоре, и у значај салонске дипломатије и политиканства по будоарима. Она се супротставља ономе што је Гор Видал описао као „оне званичне фикције

* Називи свих часописа и листова наведених у овој књизи, у оригиналу, као и потпуни списак свих личности и организација које се помињу налазе се на крају књиге, у Индексу. У тексту су називи часописа транскрибовани. – Прим. прев.

** Пентагонски документи: (*Pentagon Papers*, званично: Односи Сједињене Државе – Вијетнам, 1945–1967: Студија Министарства одбране) представља историју политичко-војног ангажовања САД у Вијетнаму у наведеном периоду. Документи су се први пут појавили на насловној страни часописа *Њујорк џајмс* 1971. године. Према чланку из 1996. године, ови документи су „показали, између осталог, да је Џонсонова администрација систематски лагала, не само јавност, већ и Конгрес, у вези са националним интересом и значајем ангажовања“. Овај извештај доступан је јавности од јуна 2011. године. – Прим. прев.

око којих се сложило превише веома заинтересованих страна, свака са својих хиљаду дана током којих је подигла сопствене обмањујуће пирамиде и обелиске који тврде да предсказују време.“ Свака историја која жели да испита ове „усаглашене чињенице“ мора да постане, према речима Цветана Тодорова*, „чин богохуљења. Није ствар у доприносу култу хероја и светаца. Ствар је у што већем приближавању истини. Она учествује у ономе што је Макс Вебер назвао ‘отрежњење света’; она постоји на другом крају спектра, насупрот идолатрији. Ту је реч о поновном освајању истине, ње саме ради, а не о обнављању слика које су се показале као корисне у садашњости.“⁸

* Цветан Тодоров (р. 1. марта 1939), бугарски писац и филозоф који у Француској живи од 1963. године. Објавио је 21 књигу, гостујући је професор Харварда, Јејла, Колумбије и Берклија. – Прим. прев.

Изузетан леш

Ово је место отуђености
 Време пре и време после
 У мутном светлу.

Т. С. Елиот, *Сјаљени Норџон*

Европа се пробудила у ледено послератно свитање. Зима 1947. године била је најгора забележена. Од јануара до краја марта отворила је фронт преко Немачке, Италије, Француске и Британије, и напредовала без трунке милости. У Сен Тропеу је пао снег, а међаве су направиле непробојне наносе; лед је допловио до Темзе; возови који су носили намирнице лепили су се за шине; барже које су пловиле за Париз, носећи угаљ, остале су оковане ледом. Тамошњи становник, филозоф Исаија Берлин, био је „ужаснут“ хладноћом града, „празног и шупљег и мртвог, као неки изузетан леш“.

Урушило се снабдевање водом, канализација и већина других суштинских удобности широм Европе; залихе хране су се смањивале а резерве угља су пале на историјски минимум док су се рудари мучили да покрену дизалицу која се потпуно смрзла. После краткотрајног предаха следило је ново смрзавање, које је канале и путеве оковало дебелим слојем леда. У Британији је незапосленост за два месеца порасла за милион људи. Влада и индустрија заглавили су се у снегу и леду. Изгледало је да се заледио и сам живот: угинуло је више од четири милиона оваца и тридесет хиљада грла стоке.

У Берлину, Вили Брант, будући канцелар, гледао је како „нови ужас“ захвата град који је био највећи симбол слома Европе. Ледена хладноћа „нападала је људе попут дивље звери, терајући их у куће. Али, тамо нису налазили утеху. Прозори нису имали окна, били су заковани лесонитом и картоном. Зидови и таванице били су пуни пукотина и рупа, које су људи затрпавали папирима и крпама. Собе су грејали клупама из паркова... стотине старих и болесних смрзло се у својим креветима.“¹ У стању нужде, свака немачка породица добила је по једно стабло за грејање. Почетком 1946. године Тиргартен је већ био налик на долину пањева, а статуе су стајале у дивљачком призору смрзнутог блата; до зиме 1947.

године шуме у чувеном Гриневалду су нестале. Снежни наноси који су покрили рушевине бомбардованог града нису могли да сакрију ужасно завештање Хитлеровог митоманског сна за Немачку. Као и разрушена Картагина, Берлин је био очајно, хладно, пусто место – поражен, освојен, окупиран.

Временске прилике окрутно су се уклопиле у физичку стварност хладног рата, који је дубио свој пут кроз нову топографију Европе после Јалте, кроз осакаћене државне територије и раздељено становништво. Савезничке окупационе власти у Француској, Немачкој, Аустрији и Италији бориле су се са тринаест милиона расељених, демобилисаних и оних који су остали без дома. Све већи број савезничких војника који је стизао на окупиране територије увећавао је проблем. Све је више људи било избаћивано из сопствених домова, како би се придружили онима који су већ спавали по ходницима, степеништима, подрумима и по рушевинама. Клариса Черчил, као гост Британске контролне комисије у Берлину, осећала се „заштићено, и географски и материјално, од пуног удара хаоса и беде у граду. Пробудивши се у топлој спаваћој соби у кући неког бившег нацисте, осетивши под прстима чипкане ивице постељине, проучавајући његову полицу с књигама, чак и ови једноставни доживљаји били су упозоравајући жмарац од делиријума освајача, који је кратка шетња по улицама или посета неком негрејаном немачком стану одмах распршила.“²

Били су то опојни дани за победнике. Картон америчких цигарета, који је 1947. године у америчкој бази коштао педесет центи, на црном тржишту вредео је 1.800 рајхсмарака, или 180 долара по званичном курсу. За четири картона цигарета, по тој цени, могли сте да изнајмите немачки оркестар за вече. Или сте, за 24 картона, могли да купите мерцедес бенц из 1939. године. Пеницилин, и потврда „Persilscheine“ (беље од белог), која је имаоца ослобађала икакве везе с нацистима, имали су највише цене. У оваквим економским приликама бивши радници из Ајдаха који су постали војници могли су да живе као савремени цареви.

У Паризу, потпуковник Виктор Ротшилд, први британски војник који је дошао на дан ослобођења у својству стручњака за уклањање бомби, затражио је породичну кућу на авенији Марињи, коју су нацисти реквирирали. Тамо је угостио младог обавештајног официра Малколма Магерица одабраном боцом шампањца. Породични батлер, који је наставио да ради у кући под Немцима, приметио је да се, изгледа, ништа није променило. Хотел Риц, који је реквирирао милионер и обавештајни официр Џон Хеј Витни, примио је Дејвида Бруса, пријатеља Ф. Скота Фицџералда са Принстона, који се ту појавио са Ернестом Хемингвејем и приватном ослободилачком војском, и наручио од управитеља хотела педесет мартини коктела. Хемингвеј, који је као и Дејвид Брус током рата био у америчкој тајној служби, Служби за стратешке услуге (ОСС),

сместио се у Рицу, заједно са својим флашама вискија и ту, у алкохолној тупости, примио нервозног Ерика Блера (Џорџ Орвел) и опуштенију Симон де Бовоар, с њеним љубавником, Жаном Полом Сартром (који се опио до бесвести, и забележио најгори мамурлук у свом животу).

Филозоф и обавештајни официр А. Џ. „Фреди“ Ајер, аутор књиге *Језик, истина и лојика*, постао је уобичајени лик у Паризу, кога сте често могли видети у огромном бугатију са шофером, и војним радиом. Артур Кестлер и његова љубавница Мамејн Пеџет „зближили“ су се на вечери с Андреом Малроом уз вотку, кавијар и блини, усољену рибу и *soufflé sibérienne*.^{*} Сузан Мери Олсоп, млада супруга америчког дипломате, у Паризу је такође приређивала низове забава у својој „љупкој кући пуној обисонских тепиха и доброг америчког сапуна“. Али, када је изашла из куће, видела је да су лица „сва тврда, изнурена и напаћена. Ту заиста нема хране, осим за људе који могу себи да приуште црну берзу, а ни за њих нема много. Пекаре су празне – у излозима чајџиница, попут Рампелмајерове, може се видети лепо израђен колач од картона или празна кутија чоколаде, уз ознаку да је то ‘узорак’ и ништа више. У излозима радњи на Фобур Сен Онореу поносно је изложен један пар ципела с ознаком ‘права кожа’ или ‘узорак’ окружен грозним предметима направљеним од сламе. Испред Рица сам бацила опушак, а један добро одевени старији господин је посегнуо за њим.“³

У исто време, млади композитор Николас Набоков, рођак романописца Владимира, бацао је опушак у совјетском сектору Берлина: „Када сам кренуо назад, неко је искочио из мрака и купио цигарету коју сам бацио.“⁴ Док су надљуди тражили опушке, или дрва за огрев, или храну, рушевине фиреровог бункера остале су необележене и Берлинчани су их једва и примећивали. Међутим, Американци који су били у војној управи, током слободних субота су истраживали, уз помоћ бакљи, подруме Хитлерове разорене Рајхсканцеларије, и односили егзотичне стварчице: румунске пиштоље, дебеле смотуљке нагорелих новчаница, гвоздене крстове и друга одличја. Један од њих је открио гардеробу за даме и одатле узео неке месингане ознаке за капуте са урезаним нацистичким орлом и речју *Reichskanzlei*. Ли Милер, фотограф часописа *Voї*, некада муза Мена Реја, позирао је потпуно одевен у Хитлеровој кади у бункеру.

Убрзо је престало да бива забавно. Подељен на четири сектора, смештен као острвце у мору територије коју су контролисали Совјети, Берлин је постао „трауматична синегодоха хладног рата“.⁵ Наводно радећи заједно у *Kommandaturi* савезника на „денацификацији“ и „преоријентацији“ Немачке, четири силе су се бориле против јачања идеолошких ветрова који су откривали суморну међународну ситуацију. „Нисам осећао

* Блини: мање палачинке од теста с квасцем, с хељдиним брашном. Служе се с путером или павлаком, на које се стави мало кавијара или лососа и ситно сецкано кувано јаје. – Прим. прев.

непријатељство према Совјетима,“ писао је Мајкл Јоселсон, амерички официр естонско-руског порекла. „У ствари, у то време сам био аполитичан и то ми је битно олакшало да одржавам изванредан лични однос с већином совјетских официра које сам упознао.“⁶ Али, овај дух сарадње био је на озбиљној проби с наметањем „пријатељских“ власти у сфери утицаја Совјетског Савеза, с масовним сценски организованим суђењима и растућим бројем гулага у самој Русији. До зиме 1947. године, мање од две године након што су се амерички и руски војници грлили на обалама Елбе, ови загрљаји су се претворили у режање. Јоселсон је то овако описао: „Моја политичка свест се пробудила тек пошто је совјетска политика постала отворено агресивна, и када су приче о ужасима почињеним у совјетској зони окупације постале свакодневне... и када је совјетска пропаганда постала грубо антизападњачка.“⁷

Штаб Канцеларије за војну управу САД био је познат као „OMGUS“, за шта су Немци испрва мислили да значи „аутобус“ на енглеском, јер је скраћеница била исписана на страницама дабл-декера које су Американци реквирирали. Када нису шпијунирали остале три силе, официри OMGUS проводили су време за столовима с гомилама свеприсутних *Fragebogen* које је сваки Немац који тражи посао морао да попуни, одговарајући на питања о националности, вероисповести, кривичним делима, образовању, стручном образовању, запослењу и војној служби, о писаним делима и говорима, приходима и имовини, путовањима у иностранство и, наравно, о политичкој опредељености. Прочешљавање читавог становништва Немачке у потрази за макар и најблеђим трагом „нацизма и милитаризма“ био је грозан, бирократски посао – и често фрустрирајући. Док је неки чистач клозета могао доспети на црну листу због тога што је чистио ходнике Рајхсканцеларије, савезничке снаге су многе Хитлерове индустријалце, научнике, администраторе, па чак и официре високог ранга тихо враћале на пређашње положаје, у очајничком покушају да спрече потпуни слом Немачке.

За једног од обавештајних официра, попуњавање бесконачних образаца није представљало начин обрачуна са сложеним завештањем нацистичког режима. Мајкл Јоселсон је применио другачији приступ. „Тада нисам познавао Јоселсона, али сам чуо за њега,“ присећа се филозоф Стјуарт Хемпшир, који је у то време радио за МИ6 у Лондону.* „Његова репутација ширила се по европском обавештајном свету. Био је веома способан, могао је све да заврши. Све. Ако сте желели да пређете руску границу, што је практично било немогуће, Јоселсон би то средио. Ако вам је био потребан симфонијски оркестар, Јоселсон би га набавио.“⁸

* МИ6: Тајна обавештајна служба (Secret Intelligence Service – SIS), познатија као МИ6, или обавештајна служба Уједињеног Краљевства, Шести одсек, задужен за шпијунске активности у иностранству. МИ5 (Пети одсек) бави се контраобавештајним делатностима. – Прим. прев.

Мајкл Јоселсон је течно говорио четири језика без и најмањег акцента и био је драгоценост међу официрима америчких окупационих власти. Штавише, познавао је Берлин као свој џеп. Рођен у Тартуу у Естонији 1908. године, као син јеврејског трговца дрвном грађом, први пут је стигао у Берлин почетком двадесетих, с мноштвом избеглица с Балтика после револуције 1917. године. Пошто су му большевици побилли већи део најближе породице, повратак у Тарту је био немогућ, и он је постао припадник оне генерације мушкараца и жена које је Артур Кестлер описивао као „земаљски талог“ – *déracinés*, људи чије је животе двадесети век саломио, и прекинуо њихово поистовећивање са домовином. Јоселсон је био студент Универзитета у Берлину, али га је напустио пре стицања дипломе како би се запослио у робним кућама *Гимбелс-Сакс* као један од шефова набавке, и постао њихов представник у Паризу. У Сједињене Државе је емигрирао 1936, и убрзо потом постао амерички грађанин.

Пошто је 1943. године мобилисан, његово европско порекло чинило га је очигледним кандидатом било за обавештајни рад или психолошко ратовање. Тако је био распоређен у Обавештајни одсек Одељења за психолошко ратовање (ПВД) у Немачкој, где се придружио специјалном тиму од седморице мушкараца (познатом као „*Kampfgruppe Rosenberg*“, по имену свог капетана, Алберта Г. Розенберга). Задатак тима био је испитивање стотина немачких заробљеника сваке недеље, како би се „брзо разлучили окорели нацисти од оних који то нису ни били, лажи од искрених одговора, причљиве и у себе затворене личности“.⁹ Јоселсон је демобилисан 1946, али је остао у Берлину са Америчком војном управом као аташе за културу, а затим у Високој комисији Стејт Департамента и САД, као аташе за јавне послове. У том својству обављао је „скрининг особља“ у немачкој штампи, на радију и у забавним медијима, који су сви чекали да почну с радом „када се уклоне нацисти“.

Истом одељењу био је додељен и Николас Набоков, бели Рус, избеглица, који је у Берлину живео до исељења у Сједињене Државе 1933. године. Висок, згодан, отворен, Набоков је био човек који је стицао пријатељства (и супруге) с великом лакоћом и шармом. Током двадесетих година његов стан у Берлину постао је стециште емигрантског културног живота, интелектуални гулаш састављен од писаца, научника, сликара, политичара и новинара. У овој космополитској групи изгнаника био је и Мајкл Јоселсон. Половином тридесетих Набоков је отишао у Америку, где је написао нешто што је скромно описао као „први амерички балет“, *Унион Пацифик*, са Арчибалдом Меклишом. Неко време делио је станчић са Анријем Картије-Бресоном у Њујорку, када ни један од њих није имао новаца. Набоков је касније написао да је „за Картије-Бресона комунистички покрет био носилац историје, будућности човечанства... Делио сам многе његове ставове, али, упркос тешкој тузи за својом руском отаџбином, нисам могао да прихватим ни подржим

комунистички став толиких западноевропских и америчких интелектуалаца. Сматрао сам да су били необично слепи за стварност руског комунизма и да само реагују на плимину фашизма која је плавила Европу после депресије. У извесној мери сматрао сам да је склоност према комунизму из половине тридесетих пролазна мода, коју је паметно неговала митологија о руској бољшевичкој револуцији настала у агитпроп апарату Совјета.¹⁰

Уз В. Х. Одена и Џ. К. Галбрајта, Набоков се 1946. придружио Одељењу за морал Јединице САД за процену стратешког бомбардовања у Немачкој, где се упознао с особљем задуженим за психолошко ратовање, и касније добио посао у Одељењу за контролу информација, поред свог старог познаника, Мајкла Јоселсона. Као композитор, Набоков је додељен музичком одсеку, у коме се од њега очекивало да „створи добро психолошко и културно оружје којим би се уништио нацизам и промовисала истинска тежња ка демократској Немачкој“.¹¹ Његов задатак био је да „избаци нацисте из музичког живота Немачке и одобри оне немачке музичаре (дајући им дозволу да се баве својим послом) за које верује да су ‘чисти’ Немци, и да контролише програме немачких концерата и стара се да се не претворе у манифестације национализма“. Представљајући Набокова на једној забави, један амерички генерал је рекао: „Он све зна о музици и говори Швабама шта с њом да раде.“¹²

Јоселсон и Набоков били су складан, иако необичан пар. Набоков је био емоционално екстравагантан, физички демонстративан и увек је каснио; Јоселсон је био резервисан, претенциозан и скрупулозан. Али, делили су исти језик изгнаника, и приврженост новом свету, Америци, за коју су веровали да је једино место на коме је будућност света у сигурним рукама. Драматичност и интриге у послератном Берлину дотицали су по неку црту у обојици, омогућавајући им да развију своје таленте као оперативци и иноватори. Набоков је касније писао како су заједно „обавили прилично успешног лова на нацисте и ставили на лед неколицину чувених диригената, пијаниста, певача и велики број оркестарских музичара (од којих је већина то сасвим и заслужила, а неки би и данас требало да буду на леду)“.¹³ Често се крећући насупрот званичним ставовима, имали су прагматично виђење денацификације. Одбијали су да прихвате да се деловање уметника у нацистичкој прошлости Немачке могло сматрати феноменом *sui generis*, са проценом која је била у складу са попуњеним *Fragebogen*. „Јоселсон је истински веровао да се о улози интелектуалаца у веома тешким ситуацијама не може одлучивати на пречац“, објашњавао је касније један његов колега. „Он је сматрао да је нацизам у Немачкој био једна смућена гротеска. Американци нису имали појма ни о чему, уопште узев. Само су се бацили на посао и упирали прстом.“¹⁴

Диригент Вилхелм Фуртвенглер је 1947. године био изложен нарочитом јавном прогону. Мада је отворено одбио да окарактерише Паула

Хиндемита као „дегенерика“, касније се угодно сместио у нацистичком режиму, на обострану корист. Фуртвенглер, који је под нацистима био државни саветник Пруске, уз друга висока звања, наставио је да диригује Берлинском филхармонијом и Берлинском државном опером током трајања Трећег рајха. До децембра 1946, годину и по од дана када је његов случај почела да разматра Контролна комисија савезника, диригент је требало да се појави пред Трибуналом за уметнике, окупљеним у Берлину. Саслушање је трајало дуже од два дана. Исход је био недоречен и трибунал је месецима одлагао његов случај. А онда, изнебуха, Фуртвенглер је сазнао да га је Савезничка команда разрешила одговорности и да слободно може да диригује Берлинском филхармонијом 25. маја 1947, у палати Титанија, коју су реквирирали Американци. Међу папирима које је оставио Мајкл Јоселсон налази се белешка о његовој улози у ономе што су инсајдери звали „Фуртвенглеров скок“. „Имао сам главну улогу у спасавању великог немачког диригента Вилхелма Фуртвенглера од понижења проласка кроз поступак денацификације, иако никада није био члан нацистичке странке,“ пише Јоселсон.¹⁵ Овај маневар постигао је уз помоћ Набокова, мада су обојица, годинама касније, били неодређени у погледу детаља овог случаја. „Питам се да ли се сећаш када је отприлике Фуртвенглер дошао у Источни Берлин и одржао конференцију за штампу на којој је запретио да ће отићи у Москву уколико га ми одмах не разрешимо одговорности?“, питао је Набоков Јоселсона 1977. године. „Мислим да се сећам да си ти имао неке везе с његовим извођењем из совјетског сектора (зар не?) код мене. Сећам се да је генерал Меклур [шеф Одељења за контролу информација] био мало бесан због тадашњег Фуртвенглеровог понашања...“¹⁶

Један амерички званичник бесно је реаговао када је открио да су особе попут Фуртвенглера „опрале“ своје биографије. У априлу 1947, Нуел Џенкинс, заповедник за позориште и музику из америчке војне управе за Виртемберг-Баден, љутито је захтевао да му се објасни „како се догодило да је толико истакнутих нациста у области музикологије још увек активно“. Савезничке комисије су убрзо ослободиле и Херберта фон Карајана и Елизабет Шварцкопф, упркос њиховим мусавим биографијама. У случају фон Карајана, ствар је била сасвим јасна. Био је члан партије од 1933, и никада није оклевао да почиње своје концерте с омиљеном химном нациста „Заставу високо“*. Његови непријатељи говорили су о њему као о „СС пуковнику фон Карајану“. Међутим, упркос

* „Заставу високо“ (Horst-Wessel-Lied или Die Fahne Hoch) према почетним стиховима, била је химна Нацистичке партије од 1930. до 1945. године. Стихове је 1929. написао Хорст Весел, командант јуришних одреда Берлина. Весела је следеће године убио комуниста Албрехт Хелер, а Гебелс је догађај искористио да од Весела направи мученика нацистичког покрета. Песма је 1945. године забрањена и у Аустрији и Немачкој. Песма је била омиљена и код британских, шпанских и француских фашиста, уз нешто измењене стихове. – Прим. прев.

својој наклоности према нацистичком режиму, убрзо се реинкарнирао као неспорни краљ Берлинске филхармоније, оркестра који је током послератних година стваран као симболични грудобран совјетском тоталитаризму.¹⁷

Елизабет Шварцкопф је држала концерте за СС трупе на источном фронту, била је звезда у Гебелсовим пропагандним филмовима, а он ју је ставио и на списак уметника које је „Бог благословио“. Број њене чланске карте у Националсоцијалистичкој партији био је 7548960. „Да ли пекар треба да престане да пече хлеб ако му се не допада власт?“ упитао је њен пријатељ, полујеврејин Петер Гелхорн (који је морао да напусти Немачку тридесетих). Очигледно не. Савезничка Контролна комисија ослободила је Шварцкопфову и њена каријера је процветала. Касније је добила титулу Даме Британског царства.

На питање колико се уметници, ако уопште, могу сматрати одговорним за свој ангажман у политици свог времена никада се не може одговорити неким непоузданим програмом денацификације. Јоселсон и Набоков били су веома свесни ограничења таквог програма, те се тако њихова мотивација за заобилажење његових процедура може сматрати и као хумана, чак храбра. С друге стране, они су били жртве моралне збрке: потреба да се створе симболичне антикомунистичке тачке окупљања створила је хитан – и скривен – политички императив да се одговорности разреше људи осумњичени за сарадњу с нацистичким режимом. То је произвело толеранцију сумњиве блискости с фашизмом уколико се дотична особа може употребити против комунизма – неко је морао да витла буздованом против Совјета. Писмо Набокова Јоселсону из 1977. године открива да су они, у ствари, морали да преотму Фуртвенглера од Совјета (који су диригенту приступили с предлогом да преузме Државну оперу на Унтер ден Линден), док је сам Фуртвенглер хушкао једне против других. Његово појављивање у палати Титанија, маја 1947, било је јасан сигнал да Савезници неће дозволити да их Совјети поразе у „бици за оркестре“. До 1949. године Фуртвенглер је био на списку немачких уметника који путују у иностранство, у оквиру културних програма које су спонзорисали Американци. Дириговао је 1951. године на поновном отварању фестивала у Бајројту, који је враћен породици Вагнер, упркос званичној забрани Вагнерове музике (због „национализма“).

Вилијам Донован, шеф обавештајне службе Америке током рата, једном приликом је изрекао ову чувену реченицу: „Када бих сматрао да то може да помогне да победимо Хитлера, ставио бих на платни списак и Стаљина.“¹⁸ У превише једноставном преокрету сада је изгледало да Немци „треба да буду наши нови пријатељи, а спасиоци Руси – непријатељи“. За Артура Милера, то је била „нискост. У каснијим годинама изгледало ми је да је овај насилни заокрет, ово кидање ознака Добро и Зло с једне нације и њихово лепљење за другу учинило нешто што је спржило саму идеју да је свет макар теоријски моралан. Ако

јучерашњи пријатељ тако брзо може да постане данашњи непријатељ, какву дубину реалности могу да имају добро и зло? Нихилизам – још горе, зевајућа забављеност – према самом концепту моралног императива, који је постао суштина међународне културе, рођен је у ових осам или десет година прегруписања после Хитлерове смрти.¹⁹

Наравно, постојали су добри разлози за супротстављање Совјетима, који су се брзо кретали иза фронта хладног времена. Комунисти су у Пољској дошли на власт у јануару. У Италији и Француској шириле су се гласине о државном удару комуниста. Совјетски стратеги брзо су схватили могућности свеопште нестабилности послератне Европе. С енергијом и ресурсима који су показали да Стаљинов режим, упркос својој монолитној тврдоћи, може да искористи имагинативну снагу којој западне владе нису могле да парирају, Совјетски Савез је усполио читаву батерију неконвенционалног наоружања да се наметне свести Европе и ублажи њено мишљење о себи. Успостављена је огромна мрежа фронтова – неких нових, а неких оживљених после смрти, 1940. године, Вилија Минценберга, човека који је пре рата био мозак Кремља иза тајне кампање убеђивања. Синдикати, женски покрети, омладинске групе, културне установе, штампа, издаваштво – све је било покривено.

Стручњаци за употребу културе као средства политичког убеђивања, Совјети су се у тим првим годинама хладног рата веома потрудили да успоставе своју средишњу парадигму као културну. Без економске моћи Сједињених Држава и, изнад свега, још увек без нуклеарног оружја, Стаљинов режим се усредредио на добијање „битке за умове људи“. Упркос великој подршци уметности током периода Њу дила, Америка је практично била наивно дете у пракси међународног *Kulturkampf*-а. Већ 1945. године један обавештајни официр је предвидео неконвенционалне тактике које су сада усвојили Совјети: „Проналазак атомске бомбе проузроковаће заокрет у равнотежи између ‘мирољубивих’ и ‘ратних’ метода вршења међународног притиска“, обавестио је шефа Службе за стратешке услуге, генерала Донована. „И ми морамо очекивати врло значајан раст значаја ‘мирољубивих’ метода. Наши непријатељи ће бити чак слободнији него [икада] да врше пропаганду, подривају, саботирају и врше... притисак на нас, а ми сами ћемо бити спремнији да подносимо ове увреде и да се сами упуштамо у ове методе – у напору да по сваку цену избегнемо отворени рат; ‘мирољубиве’ технике ће постати важније у време омекшавања које претходи рату, у стварном, правом рату, и у временима послератне манипулације.“²⁰

Овај извештај представља изванредно предвиђање. Он нуди дефиницију хладног рата као психолошког такмичења, произвођења сагласности путем ‘мирољубивих’ метода, употребе пропаганде за еродирање непријатељских позиција. Како су издашно показали први потези у Берлину, „оперативно оружје“ требало је да буде култура. Културни хладни рат је почео.

И тако су, усред распада, окупационе силе дигле из мртвих један неприродно разрађен културни живот, све се међусобно такмичећи у освајању пропагандних поена. Већ 1945. године, „док се око рушевина још вио смрад људских тела“, Руси су приредили бриљантно отварање Државне опере, са Глуковим *Орфејем*, у прелепо осветљеној, плишано црвеној Адмиралској палати. Пуначки, напомађени руски пуковници самозадовољно су се кезили америчком војном особљу док су заједно слушали извођења *Евџенија Оњџина*, или експлицитно антифашистичко тумачење *Риолејиа*, када је музика наглашавана звекетом медаља.²¹

Један од првих Јоселсонових задатака био је да поврати хиљаде костима који су припадали бившој Немачкој државној опери (која је била једини озбиљан ривал Руској државној опери), које су нацисти безбедно сместили на дно једног рудника соли изван Берлина, у окупационој зони САД. Једног ужасног кишног дана Јоселсон је пошао с Набоковим да преузму костиме. На повратку у Берлин Јоселсонов цип, који је ишао испред Набоковљевог реквирираног мерцедеса, ударио је у пуној брзини у совјетску друмску блокаду. Без свести и са мноштвом посекотина и нагњечења, Јоселсон је одвезен у руску војну болницу, у којој су га жене официри поново покрпиле. Када се довољно опоравио, враћен је у свој квартир у америчкој зони, који је делио са амбициозним глумцем по имену Питер ван Ајк. Али, без неге својих совјетских доктора, Јоселсон можда не би поживео да постане Дјагиљев америчке антисовјетске кампање културне пропаганде. Совјети су спасили човека који је током следеће две деценије учинио највише да поткопа њихове покушаје да успоставе културну хегемонију.

Руси су 1947. године испалили још један плотун када су отворили „Дом културе“ на Унтер ден Линден. Иницијатива је запањила британског културног аташеа који је завидљиво известио да ова установа „надмашује све што су учинили остали савезници и сасвим засењује наш јадан мали напор... Опремљен је најлуксузније могуће – добар намештај, већином антиквитети, теписи у свакој просторији, мноштво осветљења, готово прегрејан простор, а све свеже окречено... Руси су напросто реквирирали шта год су хтели... ту је бар и соба за пушење... које изгледају веома примамљиво и готово налик на Риц са својим теписима и лустерима... [То је] грандиозна установа културе која ће допрети до широких маса и у многоме допринети да се побије општеприхваћена идеја да су Руси нецивилизовани. Што се нас тиче, овај последњи подухват је депримирајући – наш допринос је тако мали – један информативни центар и неколико читаоница које су морале бити затворене због недостатка угља! ... Овај најновији улазак Руса у *Kulturkampf* треба да нас подстакне да одговоримо подједнако смелим пројектом како би се истакао већи британски успех овде, у Берлину.“²²

Док је Британцима недостајао угаљ за грејање читаонице, Американци су се охрабрили да узврате Русима отварањем Америчких кућа

(Amerika-Häuser). Осмишљене као „осматрачнице америчке културе“, ове установе нудиле су склониште од ужасног времена у удобно опремљеним читаоницама, и одржавале су филмске пројекције, музичке реситале, трибине и изложбе слика, уз „преовлађујуће наглашавање Америке“. У говору под насловом „Из рушевина“ директор образовних и културних односа нагласио је особљу Америчких кућа епску природу њиховог задатка: „Мало је људи икада имало ту част да буде део неког важнијег или изазовнијег задатка, или задатка са више тешкоћа, од вас који сте изабрани да помогнете у интелектуалној, моралној, духовној и културној реоријентацији поражене, освојене и окупиране Немачке.“ Међутим, он је приметио да, „упркос великом доприносу који је Америка дала на пољу културе, он није опште познат ни у Немачкој ни у остатку света. Наша култура сматра се материјалистичком и често се чује коментар ‘Ми имамо умеће, памет, а ви имате новац.’“²³

Захваљујући највише руској пропаганди, Америка се углавном сматрала културном пустопољином, нацијом пластифицираних филистејаца који жваћу жваку и возе шевролете, а Америчке куће су много учиниле да се ово мишљење измени. „Једно је сасвим извесно“, писао је управник једне Америчке куће, „штампане ствари донете из Сједињених Држава... остављају дубок и озбиљан утисак на оне кругове у Немачкој који су генерацијама мислили о Америци као културно заосталој и који су одбацивали целину због пропуста неких њених делова.“ Стари клишеи засновани на историјској „претпоставци о ретардираности америчке културе“ сада су се растакали уз програм „добрих књига“, и извештавало се да су они исти кругови који су подржавали овакво мишљење сада „мирно и дубоко импресионирани“.²⁴

Неке клишее било је теже разбити. Када је предавач у једној Америчкој кући понудио гледиште о „данашњем положају Црнца у Америци“, дочекала су га питања „од којих нису сва била надахнута добрим намерама“. Предавач је био „одлучан са тим људима, који су можда били комунисти, а можда и не“. Срећом по организаторе, после разговора су уследиле „песме које је изводи обојени квинтет. Црнци су наставили да певају дуго после радног времена куће и... расположење у овој пригоди било је толико пријатно да је одлучено да се ова група Црнаца позове на поновљено извођење.“²⁵ Совјетска пропаганда је снажно користила проблем расних односа у Америци, и многи Европљани осећали су нелагоду у погледу способности Америке да упражњава демократију коју је сада тврдила да нуди свету. Стога се сматрало да ће извоз Афроамериканца за извођења у Европи разбити ове опасне замисли. Извештај америчке војне управе из марта 1947. године открива нам планове да „најбољи амерички црни вокалисти имају концерте у Немачкој... извођења Меријен Андерсон или Дороти Мејнор пред немачком публиком била би од великог значаја“.²⁶ Промовисање црних уметника постало је приоритет за америчке културне хладноратнике.

Америчка реакција на совјетску културну офанзиву почела је сада да хвата корак. У Европу је послат комплетан арсенал савремених америчких достигнућа и приказан у Берлину. Најсвежији оперски таленти увезени су са најугледнијих америчких академија: са Џулијарда, Кертиса, Истмена и Пибодија. Војна управа преузела је контролу над осамнаест немачких симфонијских оркестара, и готово исто толико оперских кућа. Пошто многи домаћи композитори нису имали могућност да раде, тржиште се за америчке композиторе увећавало експоненцијално – и исто тако искоришћавало. Семјуел Барбер, Леонард Бернстајн, Елиот Картер, Арон Копланд, Џорџ Гершвин, Ђанкарло Меноти, Вирџил Томсон – ови и многи други амерички композитори имали су премијерна извођења својих дела у Европи, под окриљем владе.

Уз саветовање са академском заједницом, писцима и редитељима, започет је и огроман позоришни пројекат. Дела Лилијан Хелман, Јуцина О'Нила, Торнтона Вајлдера, Тенесија Вилијамса, Вилијама Саројана, Клифорда Одета и Џона Стајнбека понуђена су одушевљеној публици која се сјатила у хладне позоришне сале са чијих су таваница претећи висиле леденице. У складу са Шилеровим начелом театра као „*moralische Anstalt*“, у коме људи могу да виде представљена основна животна начела, америчке власти су осмислиле списак пожељних моралних поука. Тако су под заглављем „слобода и демократија“ стигли Ибзенев *Пер Гинт*, Шоов *Ђаволов ученик* и *Ејб Линколн у Илиноису* Роберта Шервуда. „Моћ вере“ изражена је у драмама Фауста, Гетеа, Стриндберга, Шоа. „Једнакост људи“ била је порука коју је требало извући из *На дну* Максима Горког и *Медеје* Франца Грилпарцера. Под заглављем „рат и мир“ стигли су Аристофанов *Лизистрајн*, *Крај њујоркања* Џ. Ч. Шерифа, *Кожа наших зуба* Торнтона Вајлдера и *Звоно за Агано* Џона Хершија. „Корупција и правда“, наравно, беху теме *Хамлеја*, Гогољевог *Ревизора*, Бомаршеове *Фијарове жендигбе*, и већег дела Ибзеновог опуса. И тако даље, преко „злочин се не исплати“, „морал, укуси и манири“, „потрага за срећом“, до мрачнијег императива – „разголићења нацизма“. За „тренутно ментално и психолошко стање Немаца“ неприкладним су се сматрали „сви комади који прихватају слепу судбину као господара који неизбежно води ка уништењу и самоуништењу, попут грчких класика“. На црној листи били су и *Јулије Цезар* и *Кориолан* („глорификација диктатуре“); *Принц фон Хомбург* и *Клајст* („шовинизам“); Толстојев *Живи леш* („оправдана критика друштва води асоцијалним циљевима“); сви Хамсунови комади („чиста нацистичка идеологија“) и сви комади било кога другог ко се „спремно окренуо служењу нацизму“.²⁷

Имајући на уму Дизраелијеву мисао да „књига може да буде исто тако велика ствар као и нека битка“, започет је и пројекат са књигама, с првенственим циљем да „представи америчку причу немачком читаоцу на најделотворнији могућ начин“. Окупационе власти су, на радост комерцијалних издавача, обезбедиле сталан прилив књига „опште

намене“, које су се сматрале „прихватљивијим од публикација које спонзорише влада, јер немају белег пропаганде“.28 Али, оне су свакако имале за циљ да буду пропаганда. Преводи које је наручило само Одељење за психолошко ратовање америчке војне управе садржало је на стотине наслова, од *Грађанина Тома Пејна Хауарда Фаста до Њу дила на делу Артура М. Шлезинџера Млађег, и Грађевине у САД Музеја модерне уметности*. Постојала су и немачка издања књига „погодних за децу у добу у коме су она најпријемчивија“ попут *Чудесних њрича* Натанијела Хоторна, *Јенкија из Конектиката на двору краља Артура* Марка Твена, и *Малої прага у њрерији* Лоре Ингалс Вајлдер.

Ови издавачки пројекти у многоме су поправили послератни углед многих Американаца у Немачкој (и на другим окупираним територијама). А културни престиж Америке је процветао с дистрибуцијом дела Лујзе Меј Алкот, Перл Бак, Жака Барзуна, Џејмса Барнама, Виле Кејтер, Нормана Казнса, Вилијама Фокнера, Елен Глазгов, Ернеста Хемингвеја, Ф. О. Матјесена, Рајнхолда Нибура, Карла Сандберга, Џејмса Тербера, Едит Вортон и Томаса Волфа.

Као део отворено „антикомунистичког програма“ промовисани су и европски аутори. Погодни текстови били су „свака критика совјетске спољне политике и комунизма као облика власти, за коју утврдимо да је објективна, убедљиво написана и савремена“.29 Ове критеријуме испуњавао је *Повраћак из Совјетскої Савеза*, опис отржењујућих доживљаја Андреа Жида у Русији; *Помрачење у њодне и Јоїи и комесар* Артура Кестлера; *Хлеб и вино* Игнација Силонеа. За Кестлера и Силонеа, било је то прво од многих каснијих појављивања под окриљем америчке владе. Неке књиге нису добиле одобрење за издавање. Једна од тих раних жртава била је сада анахрона књига Џона Фостера Далса *Русија и Америка: њацифички суседи*.

У свету сликарства, госпођа Мохољ-Нађ појавила се пред немачком публиком да говори о делу свог покојног супруга Ласла, и о новом и узбудљивом правцу у коме је кренуо „нови Баухаус“ у Чикагу. Један саосећајни новинар написао је како је њено предавање било „веома информативан допринос непотпуној замисли коју смо имали о америчкој култури и сликарству“.30 Ова замисао додатно је побољшана изложбом „слика без објекта“ из Музеја Гугенхајм. Било је то прво појављивање, под покровитељством владе, Њујоршке школе, познате и као апстрактни експресионизам. Како новотарије не би биле превише шокантне, публика је почашћена предавањима о „основним замислима у модерној уметности“ у којима су се угодно познате средњовековне слике користиле као увод у „апстрактне могућности уметничког израза“.

Уз сећања на *Entartekunst* изложбе и каснији егзодус толиких уметника у Америку, који је био још болно свеж, стваран је утисак о европској култури коју је разбила висока плима фашизма, и донела је на обале новог Бизантијума – Америке. Према једном извештају, публика која је

доживела масовна окупљања у Нирнбергу била је затрављена једним предавачем који је „говорио о огромним симфонијским концертима под отвореним ноћним небом, којима је присуствовало онолико људи колико обично долази само на нарочите спортске догађаје на нашим стадионима“.³¹

Нису сви напори били врхунски. Излазак из штампе немачког издања *Маџазина мистерије* Елерија Квина оставио је људе попут Мајкла Јоселсона потпуно хладним. И нису сви били уверени да је Певачко друштво Јејла баш најбоље средство да се непобитно докаже „изванредан значај уметности у универзитетским програмима као противотров колективизму“.³² Чак је и Дармштатска школа кренула прилично климаво. Смела иницијатива америчке војне управе, „Дармштатски летњи курсеви за нову музику“ завршила се готово с нередима пошто се неслагање око радикално нове музике претворило у отворено непријатељство. Према закључку једне званичне оцене овог догађаја: „Закључено је, уопште узев, да је већи део ове музике безвредан и да би било боље да и није изведена. Претерано наглашавање дванаестотонске музике није донело ништа добро. Један критичар описао је концерте као ‘тријумф дилетантизма’... Француски студенти одвојили су се од осталих и понашали се снобовски [а] њихов учитељ Либовиц представља и признаје као ваљану само најрадикалнију врсту музике и отворено презире сваку другу. Његов став опонашају његови студенти. Владало је опште осећање да [курс] следеће године треба да следи другачији, више католички образац“.³³ Наравно, Дармштат је за само неколико година постао тврђава прогресивног експериментисања у музици.

Међутим, сви ти симфонијски концерти, представе и изложбе нису могли да скрију очиту истину те оштре зиме 1947: Европа је била шворц. Подивљало црно тржиште, грађански немири и низ великих штрајкова (које су у највећој мери организовали синдикати комуниста) створили су онај ниво деградације и лишавања који се могао упоредити са било чиме доживљеним у најцрњим тренуцима рата. У Немачкој је новац изгубио вредност, било је немогуће набавити лекове и одећу, читаве породице су живеле у подземним бункерима без воде или струје, а младићи и девојке нудили су секс америчким војницима у замену за таблу чоколаде.

Петог јуна 1947. године генерал Џорџ Катлет Маршал, током рата командант штаба Војске САД, а сада Труманов министар спољних послова, најавио је план обрачуна са „великом кризом“. Представљен на 296. промоцији Универзитета Харвард, којој су присуствовали атомски физичар Роберт Опенхајмер, командант дана-Д, генерал Омар Бредли и Т. С. Елиот (а сви су, као и Маршал, добили почасна звања), Маршалов десетоминутни говор представљао је каталитички тренутак у судбини послератне Европе. Упозоравајући да је „читав свет [и]... начин живота који смо познавали буквално у неравнотежи“, позвао је Нови

свет да закорачи у процеп са хитним пројектом новчаних кредита и материјалне помоћи, и тако спречи слом Старог света. „Постоји широко распрострањена нестабилност. Постоје усклађени напори да се измени читаво лице Европе какву смо познавали, противно интересима слободног човечанства и слободне цивилизације“, изјавио је Маршал. „За западну цивилизацију, ако је оставимо сопственим средствима, неће бити спаса од толико снажних економских недаћа, толико насилних социјалних незадовољстава и толико распрострањене политичке збрке да ће њена историјска основа, чији смо ми интегрални део према уверењу и завештању, добити нови лик у слици тираније коју смо се борили да уништимо у Немачкој.“³⁴

Док је изговарао ове речи, генерал Маршал је претраживао лица студената окупљених на пролећном сунцу и видео је, као и Мајкл Јоселсон пре њега, „младиће Харварда/запаљене попут бакљи, спремне да се раштракају/као бесциљне варнице спремне да сагоре“.³⁵ Није било случајно то што је одлучио да одржи говор ту, радије него на неком званичном подијуму владе. Јер, они су били људи одређени да остваре „очигледну судбину“ Америке, елита с дозволом да организује свет око вредности које је комунистичка тама претила да замрачи. Њихово завештање било је – испуњење Маршаловог плана, како је потом био познат.

Маршалово обраћање било је осмишљено да подржи Труманов идеолошки позив на оружје неколико месеци раније, који је одмах био овековечен као Труманова доктрина. Обраћајући се Конгресу у марту 1947, у вези са стањем у Грчкој у којој је претило комунистичко преузимање власти, Труман се апокалиптичким језиком обратио новом раздобљу америчке интервенције: „У садашњем тренутку светске историје готово свака нација мора да изабере између алтернативних начина живота“, објавио је. „Избор пречесто није слободан. Један начин живота заснива се на вољи већине... Други... се заснива на вољи мањине која се насилно намеће већини. Заснива се на страху и притиску, контролисаној штампи и радију, на намештеним изборима и потискивању личних слобода. Верујем да политика САД мора да подржи слободне народе који се одупиру покушајима потчињавања од стране наоружаних мањина, или спољним притиском. Верујем да морамо помоћи слободним народима да створе сопствене судбине, на сопствени начин.“³⁶

После Трумановог говора, државни секретар Дин Ачесон рекао је конгресменима: „Дошли смо у стање које се не може упоредити ни са чим још од античких времена. Од Рима и Картагине није било такве поларизације моћи на кугли земаљској. Штавише, две велике силе су подељене непремостивим идеолошким разликама.“³⁷ Џозеф Џонс, званичник Стејт департамента који је припремио нацрт Трумановог обраћања Конгресу, схватио је огроман значај председникових речи: „Пале су све препреке смелом деловању“, рекао је. Међу политичарима

се осећало да је „у светској историји отворено ново поглавље и да су они најпривилегованији људи, учесници драме која се толико ретко догађа, чак и у дугом животу неке велике нације.“³⁸

Повишен осећај димензије класичности у улози послератне Америке изазван Трумановим говором дао је реторички контекст каснијем, мање очигледно антикомунистичком говору генерала Маршала. Комбинација ове две ствари – пакет економске помоћи удружен са доктринарним императивом – пренела је недвосмислену поруку: будућност западне Европе, уколико западна Европа уопште треба да има будућност, сада се мора одвијати под окриљем *раx Americana*.

Совјетски дневни лист *Правда* напао је 17. јула Маршалов предлог као наставак Трумановог „плана за политичке притиске помоћу долара и програма мешања у унутрашње послове других држава“.³⁹ Мада је Маршал позвао Совјете да учествују у свевропском програму опоравка, понуда је била, како каже Џорџ Кенан, „срачуната, смишљена тако да буде одбијена“.⁴⁰ Како се и предвиђало, они су одбили да буду део тог плана. Њихова замерка можда јесте била нешто претерана, али су Совјети, у суштини, били у праву што се тиче мешања хуманитарних намера плана са мање очигледним политичким програмом. Далеко од тога да је осмишљавао сарадњу са Совјетским Савезом – био је замишљен у оквирима етоса хладног рата, који је тежио да направи баријеру између Москве и њој склоних режима.⁴¹ „Све време се подразумевало да је важно да не дамо комунистима прилику да забоду свој јарбол на та места“, касније је написао један од Маршалових планера, Денис Фиццералд. „Увек се истицао аргумент да ће комунисти, уколико ми не успемо да у потпуности уважимо потребе X, Y и Z, стећи предност у таквој ситуацији и промовисати сопствене интересе.“⁴² Заменик директора Маршаловог плана, Ричард Бисел, подржавао је ово гледиште: „Чак и пре избијања Корејског рата, сасвим се добро схватало да Маршалов план никада није био замишљен као чисто човекољубиво предузеће. Постојала је нада да ће јачање њихових економија повећати значај западноевропских земаља као чланица НАТО савеза, коначно им омогућавајући да преузму одбрамбену одговорност у подршци напорима хладног рата.“⁴³ Потајно, од ових земаља се такође очекивало да преузму и друге одговорности „у подршци напорима хладног рата“, и у ту сврху убрзо су средства Маршаловог плана упумпавана у битку за културу на Западу.

Петог октобра 1947. године, Комунистички Информативни биро одржао је свој први састанак у Београду. Основан у Москви, септембра претходне године, Коминформ је био Стаљинова нова оперативна база за политичко ратовање, заменивши дисфункционалну Коминтерну. Београдски састанак искоришћен је да се испоручи отворени изазов Трумановој доктрини и Маршаловом плану, који су описани као „агресивне“ тактике да се задовоље „тежње Америке за надмоћи у свету“.⁴⁴

Андреј Жданов, архитекта Стаљинове немилосрдне културне политике, рекао је комунистима Западне Европе да „ако су спремни да поведу све снаге спремне да бране националну част и независност у борби против покушаја да се њихове земље економски и политички потчине, онда никакав план за потчињавање Европе не може успети.“⁴⁵ Баш као што је Маршал одабрао да се обрати интелектуалном епицентру Америке, и Жданов је позвао интелигенцију читавог света да наоштри своје оловке под заставом комунизма и завитла мастило против америчке империје. „Комунистичке партије [Европе су] постигле значајан успех у раду са интелигенцијом. Доказ за то је чињеница да у овим земљама најбољи људи науке, уметности и књижевности припадају Комунистичкој партији, предводе покрет напредне борбе међу интелигенцијом и својом стваралачком и неуморном борбом придобијају све више и више интелектуалаца за ствар комунизма.“⁴⁶

Касније тог месеца, идеолошки јуришници Коминформа окупили су се на Конгресу писаца у Источном Берлину, у позоришту *Kammerspiel*. Док се „расправа“ (наравно, то уопште и није била расправа) теглила, један млади Американац, са шиљастом брадицом и необично налик на Лењина, сјурио се на бину и отео микрофон. Говорећи на беспрекорном немачком, говорио је тридесет пет минута, хвалећи оне писце који су имали смелости да говоре против Хитлера, и износио сличности између нацистичког режима и нове, комунистичке полицијске државе. Била су то опасна времена. Прекинути устаљени редослед и хулити на показну вежбу комунистичке пропаганде представљало је чин или лудила или храбрости, или обоје. На позорницу ступа Мелвин Ласки.

Рођен 1920. године у Бронксу, Мелвин Јона Ласки растао је уз „претеће присуство“ свог деде који је говорио јидиш; брадатог, ученог човека који је појио младог Ласког деловима легенди о Јеврејима. Као један од „најбољих и најпапетнијих“ дипломаца Градског колеџа Њујорка, Ласки је изронио из његових прегрејаних идеолошких расправа у тврдог антистаљинисту, са склоношћу према интелектуалном – а повремено и физичком – сукобљавању. Почео је да ради у државној служби, као туристички водич до Кипа слободе, пре него што се придружио особљу антистаљинистичког часописа Сола Левитаса, *Њу лидер*. Приликом мобилизације, постао је историчар битака Седме армије САД у Француској и Немачкој, а потом је демобилисан у Берлину, где је постао дописник два часописа – *Њу лидер* и *Партизан ривју*.

Низак, пуначак мушкарац, Ласки је имао навику да забацује рамена и истура груди, као да се спрема за тучу. Користећи источњачки облик својих очију да изгледа застрашујуће, из момачке атмосфере Градског колеџа стекао је лошу навику које се никада није решио. У свом милитантном антикомунизму био је, да искористим епитет који је дао неком другом, „као непомична стена Гибралтара“. Вучје нарави, одлучан, Ласки је постајао неко с ким треба рачунати док се пробијао кроз

културне кампање хладног рата. Експлозивни протест на Конгресу источнонемачких писаца донео му је титулу „отац хладног рата у Берлину“. Овај потез узнемирио је чак и америчке власти, које су му запрети-ле избацивањем. Запањен страхом својих претпостављених, упоредио је Берлин са „градом на граници, како је морао изгледати у Америци половином 19. века – Индијанци на видику, и просто морате да имате ту пушку поред себе или [ако] је немате, оде скалп. Али, у тим данима град на граници био је пун бораца против Индијанаца... Овде врло мало људи уопште има храбрости, а ако је и имају, обично не знају у ком правцу да упере пушку.“⁴⁷

Али, Ласки је познавао шерифа, и не само да га нису истерали из града, већ је био под заштитом војног гувернера, генерала Лушеса Клеја. Ласки му се пожалио да, док совјетска лаж путује светом брзином светлости, истина тек треба да ускочи у чизме. Своје виђење образложио је у страствено аргументованом документу који је 7. децембра 1947. поднео Клејовој канцеларији, у коме је позивао на радикалну реорганизацију америчке пропаганде. Овај документ, који је добио назив „Предлог Мелвина Ласког“, представљао је његов лични обол за почетак хладног рата у култури. „Велике наде у мир и међународно јединство учиниле су нас слепим за чињеницу да се против САД припрема и изводи усклађен политички рат, а нигде тако оштро као у Немачкој“, тврдио је. „Исте, старе антидемократске антиамеричке формуле којима су била задојена многа покољења Европљана, и које је нацистичка пропаганда под Гебелсом довела до врхунца, сада се прерађују. Наиме, наводна економска себичност САД (Ујка Сем као Шајлок); њена дубока политичка реакција (‘плаћеничка капиталистичка штампа’ итд.); њена наводна културна непредвидљивост (‘џез и свинг манија’, рекламе на радију, ‘плиткост’ Холивуда, ‘уметност добрих ногу и згодних тела’); њена наводна морална хипокризија (питање Црнаца, наполичари, Окији*); итд.“⁴⁸

Невероватним језиком, Ласки наставља да дефинише изазов: „Историјским искуством овенчана формула САД ‘дај светлости и људи ће сами наћи пут’ умногоне је увећала могућности у Немачкој (и у Европи) за лак преображај... Било би будаласто очекивати да ће примитивни дивљак одустати од свог уверења у тајанствене биљке из џунгле напросто због тога што ће добити савремену, научну медицинску информацију... Ми нисмо успели да победимо различите чиниоце – политичке, психолошке, културне – који делују против спољне политике

* Оки (Okie): термин потиче из 1907, првобитно означавајући становника Оклахоме. Током тридесетих, у Калифорнији се термин употребљавао пежоративно, да значи веома сиромашне досељенике из Оклахоме и оближњих држава, њих око милион. До 1950, четири милиона Окија, или четвртина свих рођених у Оклахоми, Тексасу, Арканзасу или Мисурију, живела је на западу земље. Језгро ових исељеника чине потомци Шкота и Ираца, склоних левици. Међу Окијима славу су стекли Вуди Гатри и Мерл Хагард. – Прим. прев.

САД, а нарочито против успеха Маршаловог плана у Европи.“ Оно што нам је сада потребно, наставља Ласки без даха, „јесте ‘активна’ истина, истина довољно смела да ‘уђе у такмичење’, не таква која се понаша као ‘посматрач са Олимпа.’“ Немојмо имати заблуде, упозорио је, суштина хладног рата је „култура. А управо ту озбиљну празнину у америчком програму искористили су непријатељи америчке спољне политике... Празнина... је стварна и дубока.“⁴⁹

„Стварна и дубока“ празнина о којој Ласки говори био је неуспех да се „придобију образовани и културни слојеви – који, на дужи рок, обезбеђују морално и политичко вођство у заједници“ – за америчку ствар. Овај недостатак, тврдио је, делимично се може решити издавањем једног новог часописа, таквог који би „служио и као конструктиван подстицај немачко-европској мисли и као пример да иза званичних представника америчке демократије стоји велика и прогресивна култура, с многим успесима у сликарству, књижевности, филозофији, у свим видовима културе која уједињује слободарске традиције Европе и Америке.“⁵⁰

Два дана касније, Ласки је поднео „Очекивања за ‘Амерички преглед’“ чија би сврха била да „подржи опште циљеве политике САД у Немачкој и Европи, илуструјући позадину идеја, духовне активности, књижевна и интелектуална достигнућа, из којих америчка демократија црпи своје надахнуће“. Преглед ће, тврдио је, показати да су „Америка и Американци постигли зреле победе у свим сферама људског духа, заједничким Старом и Новом свету“, и тиме чинити први заиста озбиљан напор да се „велики делови немачке интелигенције преотму од комунистичког утицаја“.⁵¹

Резултат је био *Дер монајџ*, месечник осмишљен да направи идеолошки мост између немачких и америчких интелектуалаца и, како је Ласки експлицитно рекао, олакша пролаз интереса америчке спољне политике подржавајући „опште циљеве политике САД у Немачкој и Европи“. Уз подршку генерала Клеја, часопис је кренуо 1. октобра 1948. године, с Ласким као уредником; штампало се испрва у Минхену и превозио у Берлин савезничким теретним авионима, од којих је град зависио током трајања блокаде. Током година, *Дер Монајџ* је финансиран из „поверљивих средстава“ Маршаловог плана, а затим из благајне ЦИА, потом новцем Фондације Форд, а онда опет ЦИА-доларима. Макар због свог финансирања, часопис је врхунски производ – и пример – америчке хладноратовске стратегије на пољу културе.

Дер монајџ је био храм уверења да образована елита може да после ратни свет спаси од изумирања. Ово уверење, уз припадност америчкој окупационој власти, ујединило је Ласког, Јоселсона и Набокова. Попут Жана Коктоа, који је убрзо упозорио Америку „Вас неће спасти оружје, ни новац, већ мислећа мањина, пошто свет нестаје јер више не мисли (*pense*) већ само троши (*dépense*)“⁵², они су схватили да долари Маршаловог

плана неће бити довољни: уз новчану помоћ треба да иде и концентрирани програм културног ратовања. Овај необичан тријумвират – Ласки као политички милитант, Јоселсон као бивши трговац и композитор Набоков – сада су стајали на бранику онога што ће постати, под њиховим руководством, једна од најамбициознијих тајних операција хладног рата: придобијање западне интелигенције за америчку ствар.

БИБЛИОТЕКА
ОДЕЉЕЊА ЗА ИСТОРИЈУ
Филозофски факултет
Универзитета у Београду

Изабраник судбине

Не постоји нешто такво као невиност. Невиност окрзнута осећањем кривице највише је што можеш да имаш.

Мајк Хамер, у роману Микија Спилејна *Смртоносни њољубац*

Америчка ствар је већ била артикулисана у Трумановој доктрини и Маршаловом плану. Сада је започела нова фаза хладног рата, са стварањем ЦИА, прве мирнодопске обавештајне организације. Основана Законом о државној безбедности, 26. јула 1947, ЦИА је првобитно требало да координира војну и дипломатску обавештајну службу. Од суштинске важности – и нарочито неодређено речено – било је то што је била овлашћена да врши неспецификоване „услуге од заједничког интереса“ и „друге функције и задатке“ које би јој одредио Савет за државну безбедност (створен истим законом). „У закону из 1947. ни где се експлицитно ЦИА не овлашћује да прикупља обавештајне податке или да тајно интервенише у пословима других држава“, тврди се у једном каснијем владином извештају. „Међутим, растегљиву фразу ‘друге функције’ председници су, један за другим, користили да Агенцију управе према шпијунажи, тајним акцијама, паравојним операцијама и прикупљању техничких података“.¹

Оснивање ЦИА означило је драматично заобилажење традиционалних парадигми америчке политике. Одредбе под којима је служба основана институционализовале су концепте „неопходне лажи“ и „уверљиве порецивости“ као легитимних мирнодопских стратегија, а на дужи рок су произвеле невидљиви слој власти чију способност да злоупотребљава, код куће и у иностранству, није спречавао никакав осећај одговорности.

Овај доживљај неограниченог утицаја представља главни јунак монументалног романа Нормана Мајлера *Сабласни блуднице*: „Ми ослушкујемо све“, каже блудница. „Ако је добра жетва средство спољне политике, ми морамо да знамо какво ће следеће године бити време. Исто то тражи се од нас где год да погледамо: финансије, медији, синдикати, економска продуктивност, последице тема обрађених на телевизији. Где је крај свему ономе за шта законито можемо да будемо заинтересова-

ни? ... Нико не зна колико агената имамо на добрим местима – колико главоња, комодора, конгресмена, професора у пробраним трустовима мозга, стручњака за ерозију тла, студентских вођа, дипломата, корпоративних адвоката, само кажи шта ти треба! Сви нам они дају обавештења.“²

Са власништвом у авио-компанијама, радио станицама, новинама, осигуравајућим компанијама и некретнинама, присуство ЦИА у светским пословима током деценија је толико нарасло да су људи почели да је виде у сваком жбуну. „Попут Дороти Паркер и ствари које је она рекла, ЦИА се окривљује или хвали за све што чини и за многе ствари које није ни помислила да учини“, пожалио се касније један агент.³ Катастрофалне операције, попут Залива свиња, нису много учиниле да се слика ЦИА у јавности поправи. ЦИА је постала негативан стереотип, настањена окрутним, језуитским, „гадним“ Американцима чије је гледиште о свету било искривљено мноштвом огледала.

Наравно, историја наставља да потврђује ову верзију. Труманова доктрина и Закони о државној безбедности које је доктрина надахнула санкционисали су агресивност и спољне интервенције. Али, размере њеног империјалног разбојништва имају тежњу да затамне неке мање тешке истине о ЦИА. На почетку су њени званичници били подстицани осећањем мисије – „да спасу западне слободе од таме комунизма“ – што је један од њих упоредио са „атмосфером у окружењу витезова храмовника“.⁴ Доминантан рани утицај имала је „аристократија“ источног обалског појаса и Ајви лиге, *Bruderbund* префињених англофила који су за своје деловање нашли снажно оправдање у традицији просвећености и начелима овековеченим у Декларацији независности.

ЦИА је у томе преузела карактер свог претходника из ратног доба, Службе за стратешке услуге (OSS), основане 1941. године, после Перл Харбора, и расформиране 1945. у септембру, када је председник Труман рекао да му није потребан мирнодопски „Гестапо“. Овај примитиван страх одражавао је само мали део стварности ОСС, која је добила надимак „О, тако друштвена“, због своје клупске, колегијалне атмосфере. Колумниста Дру Пирсон назвао ју је „једном од најзгоднијих група дипломата-дилетаната, банкара Вол стрита и детектива-аматера, икада виђених у Вашингтону“.⁵ „Сви припадници ОСС носили су комплет у коме су били карабин, неколико граната, нешто златних кованица и смртоносна пилула“, сећа се Том Брејден, који је тесно сарађивао са шефом ОСС Вилијамом „Дивљим Билом“ Донованом (надимак је зарадио у борбама против Панча Виље). „Донован је једном оставио своју смртоносну пилулу у фијоци хотела Дорчестер и натерао је Дејвида Бруса да телеграфише из Француске, како би је собарица изнела из собе. Био је стварно лик, Бил Донован, легенда у своје време. Једном ми је рекао: ‘Брејдене, ако дођеш у опасност, извади нож и забоди га човеку право у јаја.’“⁶

Припадници ОСС, са законима који су мало тога забрањивали, а толерисали готово све, кретали су се у ратом захваћеној Европи као некадашњи проконзули. Први њихов човек који је стигао у Букурешт после повлачења Немаца, у јесен 1944, постао је редован гост на састанцима румунске владе и хвалио се колегама: „Пре него што о било чему гласају, питају ме шта о томе мислим... Све моје законе усвајају једногласно. Нисам ни помислио да је управљање земљом тако лако.“⁷ Али, управљање земљом је управо оно за шта је већина припадника ОСС била подучавана. Регрутујући људе из средишта привредног, политичког, академског и културног естаблишмента Америке, Донован је саставио елитне јединице чији су припадници потицали из најмоћнијих установа и породица Америке. Чланови породице Мелон држали су шпијунска места у Мадриду, Лондону, Женеви и Паризу. Пол Мелон је радио за Извршне специјалне операције у Лондону. Полова сестра Ејлса (некада позната као најбогатија жена на свету) удала се за његовог претпостављеног, Дејвида Бруса, шефа ОСС у Лондону, сина сенатора САД и милионера. Синови Џеј Пи Моргана такође су били припадници ОСС. Породице Вандербилт, Дипон, Арчболд (*Standard Oil*), Рајан (*Equitable Life Insurance*), Вејл (робне куће *Macy's*), Витни, имале су представнике у редовима Донованове тајне армије.

Међу осталим регрутима били су издавач туристичких водича Јуџин Фодор; њујоршки новинар Марчело Ђирози, који је касније постао продуцент италијанских и америчких филмова у којима је играла Софија Лорен; Иља Толстој, емигрант, унук славног писца, који је био члан ОСС мисије у Ласи; и Џулија МекВилијамс Чајлд, касније славна куварица, која је руководила обавештајним документима ОСС у Чунгкингу. Рејмонд Гест, поло играч који је присуствовао свим важним друштвеним догађајима, и рођак Винстона Черчила, имао је прилично бурну каријеру у операцијама у Француској и Скандинавији. Антоан де Сент-Егзипери био је Донованов близак пријатељ и сарадник, као и Ернест Хемингвеј, чији је син Џон такође био припадник ОСС.

Мада се један критичар жалио на многе из особља „који су изгледали као одушевљени младићи којима је ОСС можда био бег од рутинске војне службе и нека врста забаве“⁸, такође је постојала претпоставка да је сваки припадник виших ешалона Донованове службе „ризиковао свој будући статус банкара или особе од поверења, или високо рангираног политичара, идентификујући се са незаконитошћу и неортодоксношћу“⁹. После расформирања ОСС многи од ових будућих банкара, особа од поверења и политичара вратили су се цивилном животу. Ален Далс, Донованов бриљантан заменик који је био одговоран за операције ОСС у Европи, вратио се пословима правног заступања у Њујорку, где је постао средиште неформалне групе бораца за сталну америчку обавештајну службу. У овој групи, која је имала надимак „Каубоји са Парк авеније“, били су Кермит „Ким“ Рузвелт, унук Теодора Рузвелта; Трејси Барнс

(који је помогао Алену Далсу да од грофице Ђано добије чувене Ђанове дневнике); Ричард Хелмс и Френк Визнер, који су доносили трачеве из Војне обавештајне службе у окупираној Немачкој; и Ројал Тајлер, који ће убрзо постати шаеф париске канцеларије Светске банке.

Не само што нису ризиковали свој „будући статус“ – период који су провели у ОСС увећао им је репутацију и понудио другу мрежу да је комбинују са старим школским везама које су већ имали. То, и њихова иницијација у незаконитост и неортодоксност, обезбедиће богате изворе за ЦИА. Управо ова историјска елита, дипломци Ајви лиге, која је утицала широм Америке на управне одборе, академске установе, главне новине и медије, правнике и владу, сада је искорачила да попуни редове новонастале Службе. Многи од њих потицали су из око стотину богатих породица концентрисаних у Вашингтону, познатих као „пећинари“, који су се залагали за очување вредности епископалијанаца и презвитеријанаца које су водиле њихове претке. Подизани на начелима снажног интелекта, атлетских способности, *politesse noblige* и чврсте хришћанске етике, као узоре су имали људе као што су пречасни Ендикот Пибоди, чија је школа Гротон*, уз Итон, Хероу и Винчестер, била *alma mater* толиких државних вођа. Увежбани на хришћанским вредностима, и обавезама које носе привилегије, веровали су у демократију, али их је неконтролисани егалитаризам забрињавао. Обрћући чувену изјаву Вилија Бранта, „Ми смо изабрани од народа, а не изабраници“, они су били изабраници који нису били изабрани.

Они који нису служили у ОСС рат су провели пењући се уз степенице Стејт департмента и Форин офиса. Окупљали су се око фигура као што је био Чарлс „Чип“ Болен, који је касније постао амбасадор у Француској. Почетком четрдесетих, његова кућа на авенији Дамбертон у Џорџтауну била је интелектуални фермент у чијем су средишту седели Џорџ Кенан и Исаија Берлин, кога су у вашингтонским круговима већ звали „Пророк“. Један посматрач описао је Кенана, Болена и Берлина као „хомоген, сродан трио“. Болен је био један од оснивача новије гра-не савремене учености, познате као кремљологија. Живео је у Русији, знао њене вође и бирократе, проучавао је њену идеолошку литературу и могао да цитира њихове класике. Био је сведок чистки и суђења крајем

* Школа Гротон (Groton School) је приватна школа с интернатом у Гротону, Масачусетс, која прима око 375 дечака и девојчица, од осмог до дванаестог разреда школе. Једна је од 50 најбољих школа на свету која припрема ђаке за најбоље америчке универзитете. Основао ју је Ендикот Пибоди, свештеник Епископалне цркве, 1884. године. Похађали су је чланови породице Морган, Рузвелт, а школа се поноси тиме што школује ученике за државну управу, а не за професионалне делатности. Септембра 1951, три године пре него што је Врховни суд укинуо сегрегацију у јавним школама, Гротон је примио свог првог афроамеричког ђака. Директор школе Крокер, његова супруга и 75 ученика школе марширали су 1965. године с Мартином Лутером Кингом приликом демонстрација у Бостону. – Прим. прев.

тридесетих, као и пуног утицаја „културне политике“ Жданова. „Постоје две чувене ‘последње речи’“, волео је Болен да каже. „Једна гласи ‘алкохол на мене не утиче’; а друга ‘ја разумем Русе’“. За боље разумевање обратио се Исаји Берлину и Николасу Набокову, који је тада радио за Министарство правде. Болен је о Набокову говорио као о „психолошком добитку“, а Набоков је узвратио комплимент тако што је Болена звао „мој узор, мој извор савета“.

„Ови нови пријатељи нису имали готово никаквих илузија о ‘ујка Џоу’“, писао је Набоков касније. „На више различитих начина они су били анахрона група у Вашингтону тих година, можда чак у читавој Америци. Америка је била у стању совјетофилске еуфорије, коју није делио нико у кући на авенији Дамбертон. У погледу осећања према Русији, већи део америчког јавног мњења променио се два пута у три године. Прво је било *йројив* – после поделе Пољске и ‘нељудског’ Финског рата. Стаљин је у новинским карикатурама изгледао као гадна мешавина вука и медведа. Потом је, исто тако нагло, мњење било за Русију, после инвазије нациста на Русију 1941. године. Стаљин се изненада пролепшао, представљан је као витез у оклопу који брани Кремљ од тевтонске хорде, или је репродукован издужен и идеализован профил са фотографија Маргарет Берк-Вајт. А онда је, 1943, проруско осећање појачано Стаљинградом. ‘Видећете’, тврдили су Американци пуни вере, ‘комунизам се више никада неће вратити у Русију као пре. После рата, то ће бити другачија земља. Зар Стаљин није вратио патријарха из изгнанства? А писци и песници? И зар Стаљин није вратио официрске чиновне и рехабилитовао историјске националне хероје, па чак и неке царе и свеце, као што су Александар Невски и Петар Велики?’ Али, не и за скептике на Авенији Дамбертон. Они су знали, како је Кенан једном рекао, да је стаљинизам неповратан.“¹⁰

Скептицима из Авеније Дамбертон придружили су се Дејвид Брус, Аверел Хариман, Џон Меклој, Џозеф и Стјуарт Олсоп, Ричард Бисел, Волтер Липман и браћа Банди. У дугим разговорима, загрејаним интелектуалном страшћу и алкохолом, почела је да се обликује њихова визија новог светског поретка. Интернационалисти, абразивни, такмичарски настројени, ови људи су имали непомерљиву веру у свој систем вредности, и у своју дужност да га понуде другима. Они су били патрицији савременог доба, паладини демократије, и у томе нису видели никакву противречност. Била је то елита која је водила америчку спољну политику и обликовала законодавство код куће. Уз помоћ трустова мозгава у фондацијама, директората у чланству клубова за господу, ови мандарини били су међусобно повезани својом припадношћу одређеним уставима и заједничким уверењем у сопствену надмоћ. Њихов посао био је да успоставе, а потом оправдају, послератни *рах Americana*. И чврсто су подржавали ЦИА, која се брзо попуњавала њиховим пријатељима са факултета, посла или „старом екипом“ из ОСС.

Највећи артикулатор заједничких уверења елите Америке био је Џорџ Кенан, дипломата-стручњак, архитекта Маршаловог плана и, као директор Особља за планирање политике Стејт департмента, један од очева ЦИА. Године 1947. заговарао је директну војну интервенцију у Италији због онога што је видео као претећи пад у грађански рат, уз подршку комуниста. „То би, мора се признати, за резултат имало много насиља и вероватно војну поделу Италије“, рекао је у Стејт департменту, али би „могло чак бити повољније од победе на изборима, без крви, без нашег супротстављања, која би комунистима дала читаво полуострво у једном потезу и створила таласе панике у свим околним подручјима“.¹¹ Срећом, Труман се није сложио са овим брзоплетим предлогом, али јесте одобрио тајну интервенцију на изборима у Италији. До јула 1947. године Кенан је модификовао своје виђење – не о природи совјетске претње, већ о томе како се с њом борити. У свом чувеном чланку „Х“ у часопису *Форин аферс*, изнео је тезу која је владала у првим годинама хладног рата. Тврдећи да је Кремљ посвећен томе да доминира „сваким кутком ... у мору светске моћи“, са својом „фанатичном идеологијом“, предложио је политику „неизменљиве противсиле“ и „чврстог и будног спречавања ширења утицаја непријатеља“. Као део ове политике заступао је „максималан развој техника пропаганде и политичког ратовања“¹², које је, у својству директора Особља за планирање политике (са циљем да надзире идеолошко-политичко спречавање ширења утицаја непријатеља у Европи), могао савршено згодно да примени. „Свет је био наша острига“, написао је касније о овој служби.

У говору Државном ратном колегијуму, у децембру 1947, Кенан је био тај који је увео концепт „неопходне лажи“ као животно важног чиниоца америчке послератне дипломатије. Комунисти су, рекао је, стекли „снажну позицију у Европи, толико неизмерно надмоћну у односу на нас... бестидном и вештом употребом лажи. Победили су нас нестварношћу, ирационализмом. Да ли ми успешно можемо да се боримо против ове нереалности рационалношћу, истином, поштењем, добронамерном економском помоћи?“¹³ упитао је. Не, Америка је требало да пригрли ново раздобље тајног ратовања, како би унапредила своје демократске циљеве против совјетске обмане.

Деветнаестог децембра 1947. године, Кенанова политичка филозофија добила је законити облик у директиви коју је издао Труманов Савет за државну безбедност, NSC-4. Супертајни додатак овој директиви, NSC-4А, упућивао је директора ЦИА да предузме „тајне психолошке активности“ ради подршке антикомунистичкој политици Америке. Изненађујуће непрозиран око поступака које треба следити ради координисања или одобравања оваквих активности, овај додатак је био прво званично одобрење скривених операција. Уз нову – и експлицитнију – директиву чији је нацрт дао Џорџ Кенан у јуну 1948, NSC-10/2, били су то документи који су током следећих деценија повели америчке обавештајце у узбуркане воде тајног политичког ратовања.

Припремљене у највећој тајности, ове директиве „усвојиле су експанзивну концепцију безбедносних потреба [Америке] која је подразумевала значајно преправљање света по сопственом лику“.¹⁴ Почевши од претпоставке да су Совјетски Савез и земље из његове сфере утицаја започели програм „опаких“ тајних активности, да би „дискредитовали и поразили циљеве и активности Сједињених Држава и других западних сила“, директива NSC-10/2 дала је највише одобрење владе читавом низу тајних операција: „пропаганда, економско ратовање, превентивно непосредно деловање које обухвата мере саботаже, анти-саботаже, уништавања и евакуације; субверзија непријатељских држава, укључујући помоћ тајним покретима отпора, герили и групама за ослобађање избеглица“.¹⁵ Све ове активности, према тексту NSC-10/2, морају се „планирати и изводити тако да одговорност владе САД није очигледна неовлашћеним особама, и да влада САД, уколико активности буду откривене, може убедљиво да пориче сваку одговорност за њих“.¹⁶

NSC-10/2 је одобрила специјално особље за тајне операције, у оквиру ЦИА, али уз политику и персонал Особља за планирање политике Стејт департамента (другим речима, под Кенановом контролом). Ови људи на крају су добили назив Служба за координацију политике (ОПЦ), безопасан назив за „обезбеђење уверљивости, а да практично ништа не открива о својим циљевима“.¹⁷ Тајна акција била је дефинисана као „скривена делатност, са циљем да утиче на стране владе, догађаје, организације или особе у корист спољне политике САД, изведена на такав начин да укљученост владе САД није очигледна“.¹⁸ Практично неограничена у размерама и тајновитости деловања, Служба није имала претходника у мирнодопској Америци. Био је то одсек за прљаве трикове за који су се залагали Ален Далс и Каубоји са Парк авеније. Из њихових редова поникао је и човек који је водио ову операцију, Френк Визнер, изабран са списка кандидата које је предложио Џорџ Кенан.

Френк Визнер, бивши адвокат из Вол стрита, с назалним нагласком Мисисипија, и неуобичајеном врлином да је шампион у тркама с препонама на Универзитету Вирџиније, био је ветеран кампања ОСС широм Европе, и шеф Обавештајног одсека ове службе. Пошто је после рата остао у војној обавештајној служби, био је задужен за повезивање с организацијом Гелен, обавештајном јединицом Немачке армије, коју су Американци оставили недирнуту, ради шпијунирања у Русији. Визнер није био човек кога би спречавали морални аргументи. Како је његов близак сарадник у ОСС и касније у ЦИА, Хари Розички, објаснио: „Инстинктивно, користили смо свако ђубре, само ако је било антикомунистичко“.¹⁹ „Човек није морао да га позива у клуб“, приметио је Ален Далс о Визнеровом односу са СС генералом Рајнхардом Геленом.²⁰

Визнер је љутито напустио војну обавештајну службу када су његови надређени почели да затежу око његовог захтева да за своје офицере добије још неколико бицикала. Прешао је у Стејт департамент и

одатле је наставио да води нешто што је, практично, било његова лична обавештајна група, коју су чинили низови зечјих тунела скривених дубоко у владиној бирократији. Управо ова група сада је била припојена ЦИА, подређена Служби за координацију политике, или ОПЦ. „Визнер је довео после рата читаву гомилу фашиста, а неки су стварно били гадан свет. Могло му се, пошто је био моћан“,²¹ објаснио је касније један његов колега из ЦИА. „Он је био кључна особа у многим стварима, бриљантан, компулзиван човек, огромног шарма, маште и уверења да се све, ама баш све може учинити, и да ће он то моћи да постигне“.²²

Под Визнеровим руководством ОПЦ је постала најбрже растући елемент ЦИА. Према Едгару Еплвајту, заменику генералног инспектора ЦИА, њено особље је „присвојило за себе тоталну власт, какве раније никада није било. Могли су да чине шта год желе, уз услов да то ‘највиша власт’, како смо звали Председника, изричито не забрани. Били су веома аристократски претенциозни, изузетно пароксијски настројени у погледу живота између мушкараца и жена, врло романтични, и арогантни. Имали су одобрење с врха да делају, а Бога ми, и изванредне прилике! Наравно да су их зграбили.“²³

Како би олакшао деловање ОПЦ, Конгрес је 1949. године усвојио Закон о Централној обавештајној агенцији, којим је директор ЦИА имао овлашћење да троши средства без полагања рачуна за трошкове. У следећих неколико година активности ОПЦ – размере операција, људство и буџет – нарастали су као хидра. Укупно особље чинило је 1949. године 302 особе, а 1952. године 2.812, плус 3.142 људи под уговорима, ван САД. У истом том периоду буџет ОПЦ је порастао са 4,7 на 82 милиона долара. Један од чинилаца који је допринео овој експанзији била је организациона схема која је стварала унутрашњу тражњу за пројектима. Активности ОПЦ нису биле планиране око финансијског система, већ око пројеката. Оваква организација је имала важно – а на крају и штетно – унутрашње дејство: „појединац је у ОПЦ оцењивао сопствени успех, и процењиван је од других, у вези са значајем и бројем пројеката које је иницирао и управљао њима. Резултат је било такмичење међу појединцима, и одељењима ОПЦ, да створе највећи могући број пројеката“.²⁴

ЦИА је испрва обитавала у низу збуњујућих привремених зграда, познатих као „шатори“, разасутих око Капитола и Вашингтон Мола. У тим прашњавим ходницима нови регрути су били затрављени „атмосфером рата и хитношћу мобилизације. Ходници су били пуни забринутих мушкараца и жена, вољних да помогну, журећи на састанке, успут се саветујући, издајући кратка упутства помоћницима који покушавају да прате њихов корак. Нови људи, пуни одушевљења, мешали су се са ветеранима ОСС, Џедбергове колеге са елитом послератног раздобља, управо пристиглом из кампуса Ајви лиге, у својим сакоима од твида, с лулама, пуним смелих, нових идеја, који су хрлили у Агенцију као

најделотворније место да се либерални некомуниста бори против комунистичке претње“.²⁵

Наравно, прва линија овог фронта није била нацртана у Вашингтону, већ у Европи. Успостављајући канцеларију у авио бази Темпелхоф, удаљеној пола сата возње од Берлина, изгледало је да ОПЦ сипа своје офицере у Немачку. Уз остала одељења ЦИА, ту се налазило 1.400 оперативаца у то време, везаних за Немачку.

Један од првих регрута ОПЦ у Немачкој био је Мајкл Јоселсон. У својим белешкама писаним за мемоаре (које никада није довршио), Јоселсон пише: „Мој војни рок... завршава се 1948. Али, повратак у цивилни живот, који је за мене значио повратак на куповање робе за америчке робне куће, не нарочито занимљиву каријеру, испуњавао ме је очајањем. У то време, један амерички пријатељ који је радио за обавештајну службу представио ме је једном од шефова ‘постаје’ у Немачкој. Затим су уследила још два или три интервјуа у Вашингтону, испуњавање бесконачног упитника, и потом веома дуго чекање док је ФБИ на свој трапав начин покушавао да открије да ли у мојој животној историји постоји нешто неповољно. У јесен 1948. стигло је одобрење за мене и ја сам се придружио ‘постаји’ као шеф Берлинске Јединице за тајно деловање [Covert Action], што се разликовало од шпијунаже или обавештајне стране рада. Осим аспекта ‘тајности’, то је, у ствари, био наставак психолошког ратовања, само што је оно сада било уперено против Совјета и комуниста у Источној Немачкој. Био је то одбрамбени поглед, пошто су Совјети већ одавно започели психолошки хладни рат“.²⁶

Човек који је регрутовао Јоселсона био је Лоренс де Невил, припадник ОСС који је у Немачку стигао 1944. године, с првим таласом америчких трупа. До почетка 1948, био је саветник у цивилној управи у Берлину. Затим му је пришао Џон Бејкер, један од првих официра ЦИА у Берлину, кога су касније Совјети прогласили за непожељног „због систематског кршења правила понашања дипломатских представника“ (тј. због шпијунирања), док је био Други секретар амбасаде САД у Москви. „Нисам поднео никакву молбу за пријем у ЦИА, нити било шта слично томе“, касније је причао де Невил. „Био сам сасвим срећан тамо где сам био, радећи на уставу, помажући да се успостави Аденауерова влада. Било је веома узбудљиво. Међутим, Џон Бејкер је једнога дана ушао у моју канцеларију и питао ме да ли бих волео да се придружим Агенцији“.²⁷ Де Невил је прихватио понуду и био распоређен на „тајни“ рад у канцеларији Високог комесара САД Џона Меклоја. Његов први посао био је да регрутује Јоселсона, који је у Берлину, у обавештајним круговима, већ био нека врста легенде.

У међувремену, да ли је Николас Набоков био свестан новог посла свог пријатеља? Мајкл Јоселсон је био наглашено резервисан човек, идеална особа за обавештајни рад. Када су почетком 1949. године неки рођаци, који су живели у Источном Берлину, успели да му уђу у траг, он

их је љубазно одбио, рекавши им да више не ступају у контакт с њим. Повређени, претпостављали су да их њихов „американизирани“ рођак сматра сада недостојним. У ствари, он је водио рачуна о њиховој сигурности. Људи који су живели у Источном Берлину, уколико су имали рођака у америчкој тајној служби, били су у непосредној опасности. Али, Набоков је вероватно имао прилично јасну идеју о правцу којим се Јоселсон кретао. У то време, у Берлину је било више шпијуна него читавих бицикала, а Набоков је са њима сарађивао.

У ствари, изгледа да су Набокову такође приступили људи из ЦИА. Он је 1948. године попунио молбу за посао у влади. Пошто по природи није био бирократа, мало је вероватно да је био заинтересован да се придружи Стејт департменту (многи регрути ЦИА описивали су га као „све сама политика, ништа склекови“), а пошто је његова молба ишла Алену Далсу, разложно се може претпоставити да је покушавао да добије посао у обавештајној служби. Међутим, с овом молбом је имао проблема, и није прошао безбедносну проверу. Његов спонзор Џорџ Кенан, коме је било веома непријатно, написао му је како му саветује да повуче молбу: „Дајем вам овај савет (који ме веома растужује и прилично брине) само због тога што нисам био у стању да појасним ту ствар тако да будем задовољан, и не могу да вам јемчим да нећете имати даљих тешкоћа уколико наставите с планом да поново радите за владу... Могу само да кажем да је, по мом мишљењу, свеукупна акција владе у овом питању, узетом у целини, лоше замишљена, кратковида, неправедна и прилично у нескладу са сваком жељом да се искористе услуге осетљивих, интелигентних и драгоцених људи... Мислим да је влада изгубила свако право да користи ваше савете, и да сам на вашем месту, ја бих на неко време оставио целу ту ствар на миру“.²⁸ Набоков је, макар на тренутак, остављен на леду.

А шта је било са Мелвином Ласким? Зар он није био идеалан кандидат који би се прикључио све већем броју припадника ЦИА? Касније се тврдило да је Ласки постао агент. Он је то доследно порицао. Као и Такстеру у *Хумболтовој гару*, ова гласина је „веома доприносила његовој тајанствености“. Његово стално присуство у првим редовима културног хладног рата ЦИА током следеће две деценије није прошло неопажено.

Марксисти у Валдорфу

И тако ја кажем, фашизам или комунизам, ја сам на страни љубави, и смејем се идејама мушкараца.

Анаис Нин

Њујорк, 25. март 1949, влажан уторак пун гњецавог снега. Испред хотела Валдорф Асторија, на углу Парк авеније и 50. улице, група раштрканих штрајкача, углавном мушкараца у сивим габарден капутима, споро је кружила на тротоару. Унутар хотела, све је било ужурбано. Хотел је био пун, што је било необично за ово доба године, а једна нарочита резервација испоставила се као проблем.

Из собе 1042, луксузног апартмана за младенце на десетом спрату, целог дана су пљуштале наруџбине. После захтева да се инсталира још телефона, уследила је лавина телеграфских порука, издиктираних хотелској телеграфској служби; било је потребно још стоних лампи; још свега. Позиви упућени собној услузи личили су на непрекидну канонаду – хамбургери, салате, татар бифтеци, прилози, боце кларета, боце пива, још леда, молим. Нису то били уобичајени младенци.

Док су конобари тетурали у апартман, видели су необичан приказ. Телефонски гајтани били су по читавој соби, а на крају сваке од тих гужви људи су се живахно наносили над микрофоне. Сваку слободну површину заузимао је нека особа или климава хрпа папира. Апартман је био засићен димом цигарета. Две секретарице писале су по диктату, а један помоћник радио је за шапирографом постављеним у купатилу, у коме се под није видео испод растуће гомиле папира. У читавом том нереду, одвијао се и стални одлазак и долазак разних посетилаца.

Усред ове халабуке, неки њени учесници су нервозно погледали на келнере који су балансирали са својим огромним послужавницима на ивици кревета и чекали напојнице. Ко ће узети рачун? Сидни Хук, филозоф са Универзитета Њујорк, који је резервисао апартман, није изгледао забринуто због растућих трошкова овог подухвата. У апартману за младенце са Хуком су били и списатељица Мери Макарти и њен супруг, новинар Бауден Броудвотер; романописац Елизабет Хардвик,

и њен супруг, песник Роберт Лоуел; Николас Набоков; новинар и критичар Никола Кјаромонте; Артур Шлезинџер; уредници часописа *Партизан ривју*, Вилијам Филипс и Филип Рав; Арнолд Бајхман, извештач у пријатељским односима са комунистичким вођама синдиката; Мел Пицелле, још један стручњак за питања радника; и Дејвид Дубински, из Синдиката радника женске конфекције. Упркос свом опису посла, Дубински се сасвим добро осећао у овом малом, хаотичном, интелектуалном парламенту.

Нешто ниже, у балској дворани хотела Валдорф Асторија, већ избезумљено особље је помагало у последњим поправкама у соби уређеној за конференцију. Бина је била направљена у облику полумесеца, у дну сале, украшена цвећем. Проверавањима су микрофони – је'н-два, је'н-два. Зид иза бине за говорнике прекривала је огромна застава на којој је писало „Културна и научна конференција за мир у свету“. Неки од хиљаду делегата већ су пристизали на поздравни говор. Демонстранти изван хотела су вређали госте док су ови улазили кроз обртна врата. „Мекушци!“ викали су када су стигли Лилијан Хелман, Клифорд Одетс, Леонард Бернстајн и Дешијел Хемет. Нарочит презир био је резервисан за милионера и дипломца из Ајви лиге колеџа, Корлиса Ламонта, који је био „спонзор“ конференције. Син председника инвестиционе банке Џ. П. Морган и комп., образован на Академији Филипс и Харварду, Ламонт је сакупио довољно патрицијске резервисаности да игнорише увреде које му је упутила љутита гомила.

Протест је организовала десничарска алијанса, коју су чинили Америчка легија и група католичких и патриотских удружења. Они су протествовали због тога што је конференција, под покровитељством Државног савета за уметност, науку и веру, била само „параван“ за Совјете: што комунисти нису били ту у интересу, како су тврдили, добре воље и интелектуалне размене између Сједињених Држава и Совјетског Савеза, већ да би бладили Америку. У ствари – били су у праву. Конференција је сазвана на иницијативу Коминформа, смели маневар да се манипулише јавним мњењем у рођеном дворишту Америке. Совјетска страна, коју је предводио А. А. Фадејев, председник Савеза совјетских писаца, уз композитора Дмитрија Шостаковича, понос делегације, такође се удобно сместила у собама Валдорфа. „Дадиље“ из КГБ и партијски апаратчици могли су да честитају себи на овом позоришту. Демонстранти изван хотела били су у праву: црвени нису били само под креветима – били су већ у њима.

„У штампи је била велика вест да ће сваки улаз у Валдорф Асторију блокирати ред калуђерица које ће се молити за душе учесника, које су поремећене Сотониним завођењем“, писао је Артур Милер, који је прихватио позив да председава једном од расправа на конференцији. „А ујутру, на дан почетка конференције, ја сам заиста морао да закорачим између две часне сестре које су клечале на тротоару док сам хитао према

улазу у хотел. Чак и тада је овај свет симболичних гестова и изјава био збуњујућа ствар за размишљање“.¹

Мада су се јавно оградили од демонстраната изван хотела – „Најопаснија ствар коју бисмо могли да урадимо... јесте да задатак раскринкавања комунистичких маскарада оставимо реакционарима“ – Сидни Хук и његова група из апартмана за младенце били су ту из истог разлога. Бивши марксистички и троцкисти, они су некада били усисани у исту комунистичку орбиту као амерички интелектуалци и уметници који су, у овом тренутку, силазили низ степенице на совјетску конференцију. Њујорк је током тридесетих чак био описиван као „најзанимљивији део Совјетског Савеза“. Међутим, немачко-руски споразум о ненападању из 1939. године произвео је шок који је „вратио град Њујорк, огорчен и деморалисан, из СССР у Америку“.² Док су Хук и његови пријатељи били део овог покрета, удаљени од марксистичког радикализма и склонији политичком центру или десници, друге колеге тек је чекало да напусте своје симпатије према комунизму. „Стаљинисти су још увек били врло моћно друштво“, тврдио је касније уредник и критичар Џејсон Епстајн. „Били су налик ономе што је данас екипа за политичку коректност. Стога је било добрих разлога да се право стаљиниста на културу преиспита“.³ Импресиван број учесника у Валдорфу изгледа да је оправдавао страх многих америчких идеолога да заводљива мађија комунизма још није рашчињена, да је комунистички сан, упркос Стаљиновим испадима, опстајао.

„Међутим, за мене је конференција представљала труд да се настави добра традиција која је тренутно била у опасности“, писао је касније Артур Милер. „Да не буде забуне – четири године нашег војног савеза против Сила осовине биле су само предах од дуготрајног непријатељства које је започело 1917, са самом Револуцијом, и само се обновило када је Хитлерова војска била поражена. Али, напосто није било дилеме да би нацизам, без отпора Совјета, освојио читаву Европу, као и Британију, уз могућност да САД буду присиљене да прибегну ‘руке даље’ изолационизму у најбољем случају, а у најгорем, испрва необичној, али коначно угодној нагодби са фашизмом – или сам бар тако ја мислио. Тако је оштар послератни заокрет против Совјета, а у корист Немачке очишћене од нациста, изгледао не само као нискост, већ и као претња следећим ратом који би свакако уништио Русију, али би са собом повео и нашу демократију“.⁴

Горе, у свадбеном апартману, страсти су се мало загрејале. Још од када је одлука била донета, три недеље раније, да се конференција прекине, ова необична група је неуморно радила на томе да направи сопствени „агитпроп апарат“. Праћене су припремне делатности „непријатеља“, а задатак разбијања подељен међу члановима растућег *ad hoc* комитета. Именован је међународни против-комитет, а у њему су били Бенедето Кроче, Т. С. Елиот, Карл Јасперс, Андре Малро, Жак Маретен, Берtrand

Расел и Игор Стравински. Прикључио се чак и нобеловац др Алберт Швајцер, и очито га није забрињавало то што је његово име било и у непријатељском табору, као једног од „спонзора“ конференције у Валдорфу. Искористивши предност свог положаја у Валдорфу, који је био налик Тројанском коњу, ова група је пресретала пошту адресирану на организаторе конференције и саботирала њихове покушаје да придобију штампу издавањем званичних изјава и саопштења. Она је издала кишу саопштења за штампу, чикајући говорнике и покровитеље конференције „да се изјасне као чланови Комунистичке партије или осведочене присталице, што и јесу“. За оне чија је савест одбијала да буде побуђена, Хук и његови јуришници су убрзали процес, јавно откривајући „праве везе између вођа састанка у Валдорфу“. Тако је у саопштењу за штампу откривено чланство Ф. О. Матјесена у мноштву „организација комунистичког фронта“ (укључујући „Комитет за одбрану Поспане лагуне“)*. Хауард Фаст је наведен као „аутор пропагандних романа“, а Клифорд Одетс (на врло ненаучан начин) као „још један члан Комунистичке партије, према сведочењу једног бившег запосленог у листу *Дејли воркер*“.

С приближавањем уводних церемонија конференције, идеје о томе како да се направе најбоље субверзије биле су све разноврсније (као и каснији извештаји о свему томе). Хук, самозвани фелдмаршал „мале антикомунистичке свите“, упућивао је своје *compagnons de guerre* како да преживе насилно истеривање из сале. Наоружани кишобранима, требало је да лупе о под, како би привукли пажњу, а затим да се заведу за столице. Њихово уклањање из сале, тако усидрених, било би успореније. Уколико би били спречени да одрже своје говоре, шапирографисане копије поделили би репортерима Хукови помоћници, Бајхман и Пицеле.

Испоставило се да ове герилске стратегије нису морали да примене (мада су трескали кишобранима о под). На њихово изненађење, сви подривачи су добили по два минута да говоре, мада су морали да чекају на првог говорника, пензионисаног бискупа из Јуте, да заврши своју бескрајну говоранцију. Мери Макарти је резервисала своје питање за бриљантног харвардског научника Ф. О. Матјесена, аутора *Америчке ренесансе*, који је описао Ралфа Волдоа Емерсона као претечу америчког комунизма. Да ли Матјесен мисли да би Емерсону било дозвољено да живи и пише у Совјетском Савезу? питала је. Матјесен се сложио да не би, и потом додао – обавивши оно што је касније названо „логичком грешком године“ – да ни Лењину не би било дозвољено да живи у

* Комитет за одбрану Поспане лагуне – активисти Лос Анђелеса који су стали у одбрану седамнаест младих Мексиканаца оптужених за смрт Хозеа Гаљарда Дијаза, чије је тело нађено 2. августа 1942, поред пута за оближњу бару коју су новинари назвали Поспана лагуна (*Sleepy Lagoon*). Деветоро осумњичених завршило је у затвору Сан Квентин, а остали у Окружном затвору Лос Анђелеса. – Прим. прев.

Сједињеним Државама. Када је Двајт Мекдоналд упитао Фадејева због чега је прихватио критичке „примедбе“ Политбироа и прерадио свој роман *Млада љарга*, Фадејев је одговорио: „Критичност Политбироа много ми је помогла у раду“.

Николас Набоков је одлучио да присуствује дебати у којој је један од говорника био Шостакович. Међу музичарима на подијуму били су људи познати Набокову, чак и неки пријатељи. Он им је махнуо, и они су се нервозно осмехнули, за отпоздрав. После типично досадне и предвидљиве седнице, Набоков је коначно ступио на бину. „Тог-и-тог датума, у броју *X Правде* појавио се непотписан чланак који је веома наликовао на уводник. Тицао се три западна композитора: Паула Хиндемита, Арнолда Шенберга и Игора Стравинског. У том чланку они су били означени, сва тројица, као ‘мрачњаци’, ‘декадентни буржоаски формалисти’ и ‘лакеји империјалистичког капитализма’. Извођење њихове музике ‘стога треба да буде забрањено у СССР’. Да ли се господин Шостакович лично слаже са овим званичним гледиштем, како је објављено у *Правди*?“⁵

„Провокација!“ викали су руски послушници, док је Шостакович шапатам добијао упутства од своје КГБ „дадиље“. Композитор је потом устао, додали су му микрофон и, са својим пепељастим лицем које је спустио проучавајући паркет, промрмљао на руском: „Потпуно се слажем са тврдњом у *Правди*.“

Био је то запањујући догађај. До овог скупа у Њујорку допрле су гласине да је сам Стаљин наредио Шостаковичу да присуствује конференцији. Он је био жртвени јарац, рекао је један посматрач: „блед, танушног и осетљивог изгледа, повијен, напет, повучен, без осмеха – трагична фигура од које се цепало срце“. Артур Милер описао га је као „ниског, крхког и кратковидог“, како стоји „круто усправан попут лутке“. Свако исказивање независног духа за њега је представљало ствар живота или смрти. С друге стране, Николас Набоков је био бели Рус, емигрант који је постао амерички грађанин 1939. године. Био је безбедан. Набоков је задавао ударце човеку чије су руке биле везане, на леђима.

Као председавајући дебате о уметности, на којој се овај сукоб догодио, Артур Милер је био запрепашћен: „Сећање на Шостаковича још увек ме прогони када помислим на тај дан – каква је то маскарада била! ... Бог зна шта ли је мислио у тој одаји, какве су све дилеме пролазиле кроз његову главу, каква потреба да заваци и каква самоконтрола да потисне свој крик, како не би устукнуо пред Америком и њеним новим непријатељством према његовој земљи, управо оној која му је од живота направила пакао“.⁶

Тридесет година касније, Шостаковичеви мемоари појавили су се на Западу, уз његов опис догађаја у Валдорфу: „Још увек се са ужасом

сећам свог првог путовања у САД. Уопште не бих ни ишао да нисам био изложен снажном притиску административних ликова свих чиновца и боја, од Стаљина наниже. Људи понекад кажу како је то морало бити занимљиво путовање, гледајући фотографије на којима сам насмејан. Био је то осмех осуђеника. Осећао сам се као мртавац. Одговарао сам на сва идиотска питања у измаглици и мислио: кад се вратим кући, све ће бити готово. Стаљин је волео да вуче Американце за нос на овакав начин. Показао би им човека – ево га, жив је и здрав – и после би га убио. Зашто сам рекао – вуче за нос? То је прејасно речено. Обмануо је само оне који су хтели да буду обманути. Американци не дају ни пишљива боба за нас и, како би живели и чврсто спавали, они ће поверовати било шта“.⁷

Конференција је потрајала још неколико дана. Т. С. Елиот је послао телеграм противљења конференцији. Други телеграм послао је Џон Дос Пасос, који је апеловао на америчке либерале да раскринкају совјетску тиранију тако да „због тог раскринкавања деспотизам нестане од сопственог отрова“. Томас Ман, који је једном приликом приметио да је антикомунизам „основна глупост двадесетог века“, послао је телеграм подршке конференцији. „Расправе“ су биле ритуалне и смртно досадне, зачињене само упадицама младог Нормана Мајлера (кога је један савременик описао као „млађег брата Френка Синатре“) који је изненадио обе стране када је оптужио и Совјетски Савез и Сједињене Државе за агресивне програме спољне политике који смањују на минимум шансе за мирољубиву коегзистенцију. „Све док постоји капитализам биће и рата. Све док ви имате пристојан, равноправни социјализам, не можете да имате мир“, рекао је, пре него што је закључио: „Све што писац може да уради јесте да каже истину онако како је он види, и да настави да пише.“⁸ Мајлеров говор имао је дејство мађије, уједињујући противнике у заједничком хору погрда.

До тада је група изван хотела нарасла на више од хиљаду људи, парадиралући с пароланама. Један посматрач питао се како то да је „екстремној десници на располагању толико много бучних, грубих силеција“. Хук је био довољно мудар да примети да се комунизам унутар Валдорфа и онај милитантни антикомунизам напољу, на плочнику, хране један другим. Његова агресивна пи-ар кампања, коју је водио Мел Пицелле, сада је почињала да уједа. Новински магнат и параноидни антикомунист, Вилијам Рандолф Херст, наредио је свим својим уредницима да корачају у ритму Хуковог добоша и блате „комунистичку“ конференцију и њене америчке „следбенике“.

У априлу, Хенри Лус, власник-уредник царства *Тајм-Лајф*, лично је надгледао две странице у часопису *Лајф*, које су нападале морални пад Кремља и његових америчких „будала“. Доносећи педесет фотографија величине као за пасош, ова ствар је била *ad hominem* напад који је најављивао незваничне црне листе сенатора Макартија. Дороти Паркер,

Норман Мајлер, Леонард Бернстајн, Лилијан Хелман, Арон Копланд, Ленгстон Хјуз, Клифорд Одетс, Артур Милер, Алберт Ајнштајн, Чарли Чаплин, Френк Лојд Рајт, Марлон Брандо, Хенри Волас – сви су они били оптужени да се поигравају с комунизмом. Био је то онај исти *Лајф* који је 1943. посветио читав број СССР, са Стаљином на насловној страни, хвалећи руски народ и Црвену армију.

„Било је опасно учествовати у том судбоносном покушају да се спаси ратни савез са Совјетским Савезом пред растућим притисцима хладног рата, и људи су то у то време знали,“ присећа се Артур Милер. „Ваздух је постајао засићен од ратоборности... Док се приближавао дан отварања, није било порицања могућности последица за учеснике конференције... Наравно, како су месеци пролазили, ‘симпатизер Конференције у Валдорфу’ или ‘учесник’ постао је значајан у опису нелојалности људи... У послератном свету било је нешто сасвим ново да један састанак писаца и уметника може да створи тако широко распрострањену јавну сумњичавост и бес.“⁹

И јесте било опасно. Они који су се „приказали“ у Валдорфу – хотелу чувеном по својим предратним баловима девојака „за удају“ – сада су били предмет интересовања директора ФБИ Џ. Едгара Хувера. Његов Федерални истражни биро послао је агенте да покривају конференцију и донесу извештаје о делегатима. У штабу ФБИ отворен је досије младог Нормана Мајлера. Досијеи Ленгстона Хјуза, Артура Милера, Ф. О. Матјесена, Лилијане Хелман, Дешијела Хемета и Дороти Паркер (који су различито означени, као „потајни комуниста“, „отворени комуниста“ и „следбеник комуниста“) били су формиран тридесетих година, али су сада забележене и њихове нове изопачености.

У неким случајевима ФБИ је чинио и више од надгледања „комуниста“ у Валдорфу. Убрзо после конференције, један агент ФБИ посетио је издавачку кућу *Лийл, Браун* и рекао им да Џ. Едгар Хувер не жели да види на полицама књижара *Сиарџака*, нови роман Хауарда Фаста.¹⁰ Издавачи су вратили рукопис аутору, кога је потом одбило још седам издавачких кућа. Алфред Нопф је вратио рукопис неотворен, рекавши да не жели чак ни да погледа рад издајника. Књига је коначно објављена 1950, а штампао ју је сам Хауард Фаст. „Право стаљиниста на културу“ свакако је било на тапету.

Са страницама у часопису *Лајф*, необичан *pas de deux* између комуниста и бивших комуниста у Валдорфу сада је постао главни јавни спектакл. Хук је честитао себи на кореографији најбољих призора: „Осујетили смо један од најамбициознијих подухвата Кремља.“

Сидни Хук је рођен децембра 1902. године у њујоршком Вилијамсбургу, бруклинском сламу невиђеног сиромаштва у то доба. Било је то плодно тле за комунизам, чији је Хук постао млади присталица. Онизак, с округлим наочарима на малом лицу, Хук је изгледао као кафански мудрац. Међутим, био је снажан интелектуалац, свађалица

увек спреман да се упусти у тучу. Привлачило га је мишићаво, малко силеџијско држање њујоршких комуниста, и лако се кретао између његових различитих фракција – од стаљинизма, преко троцкизма, до бухаринизма. Помогао је у припреми првог превода Лењиновог *Материјализма и емпириокријицизма* за Комунистичку партију САД. Неко време радио је у Институту Маркс-Енгелс у Москви. И објавио је низ чланака о марксизму, од којих је најчувенији, *Због чега сам комуниста*, изазвао кампању коју је предводио Херст, да се Хук избаци са Универзитета Њујорка.

Слично многим њујоршким интелектуалцима, Хукова вера у комунизам почела је да бледи после низа издаја: суђења за издају Лаву Троцком 1936–7, пакта о ненападању нациста и совјета 1939, и низа погрешних процена, теорије и политике Стаљина. Јавни непријатељ Комунистичке партије, блаћен је као „контрареволуционарни гмизавац“, а његове присталице су звали „Хукове глисте“. До 1942. године Хук је цинкарио писца и уредника Малколма Каулија за ФБИ. Хук-револуционар из Вилијамсбурга постао је Хук-миљеник конзервативаца.¹¹

Касно поподне, у четвртак, 27. марта 1949, полиција је заградила блок на 40. улици, између Пете и Шесте авеније. Са балкона згодно назване Фридом хаус, Хук и његова приватна војска победнички су махали великој гомили окупљеној на Брајантовом скверу. Његов „промотерски тим... обавио је изванредан посао у јавности“, рекао је Набоков, који је био нарочито погодан да ужива под рефлекторима. Набоков је искористио овај крај конференције да одржи говор о „мукама композитора у Совјетском Савезу и тиранији партијског културапарата“. Обраћајући се бројној публици у сали Фридом хауса, Набоков је ламентирао над употребом Дмитрија Шостаковича на „мировној конференцији“. Громогласан аплауз. А онда је Набоков угледао „познато лице које се подиже из последњих редова и прилази ми. Био је то мој познаник из Берлина који је, као и ја, радио за OMGUS. Топло ми је честитао: ‘Ви и ваше колеге организовали сте изванредан догађај’, рекао је. ‘Требало би да имамо нешто такво у Берлину.’“¹²

„Пријатељ“ који је иступио био је Мајкл Јоселсон. Његово присуство на конференцији у Валдорф Асторији, и потом на скупу у Фридом хаусу, уопште није била невина случајност, као што указује Набоков. Јоселсон је ту боравио према изричитом налогу свог шефа, Френка Визнера, чаробњака ЦИА за скривено деловање. Овај „изванредан догађај“ био је организован уз Визнерову помоћ, и Јоселсон је био ту да надгледа улагање. Уз свесну сарадњу Дејвида Дубинског – чије је присуство у апартаману за младенце увек било помало тајанствено – ЦИА је обезбедила Хукову тврђаву у Валдорфу (Дубински је претио да ће наговорити синдикате да затворе хотел уколико управа не изађе у сусрет његовим пријатељима интелектуалцима), платила рачуне (Набоков је добио од

Дубинског повелику гомилу ЦИА-долара, да их понесе у апартамент за младенце) и обезбедила широку и саосећајну покривеност у медијима.

Из Берлина је дошао и Мелвин Ласки да види како се уобличавају Хукове агитпроп активности (њих двојица повезали су се претходне године, када је Хук био у Берлину као 'саветник за образовање' у америчкој зони). Ласки је био одушевљен атмосфером сукобљавања на конференцији у Валдорфу, чувајући посебан презир за Шостаковича. „Његов кукавичлук био је екстреман“, тврдио је касније. „Он није хтео да се заузме ни за шта. Али, има оних који кажу: Има већих ствари од тебе, Шостаковичу, већих чак и од твоје музике, и треба да платиш улазницу, било да ти се то допада или не, у име вишег циља.“¹³

Хук и његови пријатељи у Валдорфу осећали су да су платили своје улазнице. Међутим, већина њих није била део тајног аранжмана који је омогућио њихов узвратни ударац. Никола Кјаромонте био је сумњичав у вези са Хуковим контактима. Упозорио је Мери Макарти, помало тајновито, да се чува Хука и његових помоћника, чија су многа саопштења за штампу у тој узбурканој недељи садржала тврдње које изричито подржавају спољну политику САД: „Према ономе што Хук и момци раде, у крајњој анализи, не може се рећи да су срећни са Стејт департаментом, већ да су коначно припремљени да допринесу америчком етатизму, супротстављеном Русима“. Ово је, наставио је Кјаромонте, „наређен чин конформизма и, прилично неконструктиван, управо са тачке гледишта демократије“.¹⁴

Ова рана сензитивност много разоткрива, и достојна је човека чији су се ставови рафинирали током рада у својству политичког агента за Минценберг Траст. Јер, мада то Кјаромонте још није знао, био је веома близу истине. Да је пришао још само мало ближе, открио би да се за Хука не занима само Стејт департамент већ и шпијунско предузеће Америке.

Артур Милер је интуитивно наслутио да би се испоставило како је конференција у Валдорфу „лакат-кривина на путу историје“. Четрдесет година касније је написао: „Чак и данас нешто мрачно и застрашујуће засењује сећање на тај састанак... на коме су људи седели као на цртежима Сола Стајнберга, сваки с балоном изнад главе, у којима су биле апсолутно неразумљиве шкработине. Били смо тамо, пуна соба талентованих људи и неколицине стварних генија, а унатраг гледано, ни једна страна није била у потпуности у праву, ни апологети Совјета ни бесни мрзители црвених; једноставно речено, политика је избор, а прилично често нема много тога у понуди; шаховска табла не омогућава потез.“¹⁵

Међутим, конференција у Валдорфу за ЦИА је представљала прилику да направи неке нове потезе у Великој игри. Био је то „каталитички догађај“, присећа се агент ЦИА Доналд Џејмисон. „Било је то упозорење да се на Западу покреће огромна кампања, заснована на идеолошком

утврђивању утицаја на политичком нивоу.“ Оно је пренело снажну поруку онима у влади који су мислили да се привлачна природа комунистичке обмане неће растурити конвенционалним методама. „Сада смо схватили да је неопходно учинити нешто с тим у вези. Не у смислу потискивања тих људи, од којих су неки, наравно, били веома племенити типови. Већ пре као део општег програма усмереног према коначном циљу, који данас можемо да назовемо крајем хладног рата.“¹⁶

Деминформ демократије

Кад год сам блистави витез,
Притезање копче први је потез;
Онда се около огледнем,
Да спасим неког и свагде стигнем,
Да појурим у змајски брлог,
И умлатим змаја сваког.

А. А. Милн, *Виџез у оклоју*

Конференција у Валдорф Асторији била је понижење за своје навијаче комунисте. „Био је то“, како је рекао један посматрач, „кошмар сваког пропагандисте, фијаско који се показао као последњи бојни поклич за идеју да се идеолошки интереси стаљинистичке Русије могу примити на прогресивним традицијама Америке“.¹ Комунистичка партија Америке сада је била у повлачењу, број чланова био је на историјском минимуму, а углед непоправљиво умрљан. Управо када су тврдње о комунистичкој завери почеле да бивају све грозничавије, Стаљинови стратеги су готово окренули леђа Америци и концентрисали се на ширење утицаја и неутралисање непријатеља у Европи.

Кампању Коминформа да се мислећи људи Европе увере како је једина награда за којом СССР жуди – „мир“, озбиљно су поткопала два кључна догађаја 1949. године. Прво, Стаљин је био окрутан према југословенском вођи, маршалу Титу, чије је одбијање да државне интересе жртвује ради подршке совјетској хегемонији на Балкану отворило злокобну полемику између Москве и Београда. Стаљин је из Београда повукао економске и војне саветнике, у склопу рата за исцрпљивање противника, с намером да ослаби његово независно становиште. Заузврат, Тито је започео преговоре са Западом, за добијање кредита из Маршаловог плана ради оживљавања осакаћене економије. Стаљиново брутално тумачење „интернационалног комунизма“ сузило је добре намере његових европских следбеника, који су се сада окупили да дају подршку Титу. Друго, позиви Совјета на мирољубиву коегзистенцију додатно су били поткопани детонацијом руске атомске бомбе, августа 1949. године.

Британски одговор на лажи совјетске пропаганде тек се обликовао. Одељење за испитивање информација (ИРД) које је влада Клементата Атлија основала фебруара 1948. ради напада на комунизам, било је најбрже растући део Форин офиса. „Не можемо се надати да ћемо успешно одстранити комунизам само тиме што ћемо га оцрнити на материјалној основи“, објаснио је Ернест Бевин, министар спољних послова и архитекта ИРД. „Ми морамо да дамо позитивну привлачност демократским и хришћанским начелима, сећајући се снаге хришћанског осећања у Европи. Морамо да истуримо идеологију супарничку комунизму.“² То је свакако био изазов: западне владе нису могле напосто да се ослоне на оцрњивање совјетског експеримента, већ су имале обавезу да понуде неку алтернативну будућност, из самог система – капиталистичке демократије – чије је хвалисање често превазилазило његове успехе. „Оно што је погрешно са светом није снага комунизма, коју су Стаљин и компанија изопачили у инструмент ширења Словена на начин који би Лењина шокирао, већ морална и духовна слабост некомунистичког света“, тврдио је дипломата-шпијун, Роберт Брус Локхарт.³

Превиђање улоге британске владе у стварању љупке слике Стаљина током трајања ратног савеза значи игнорисање једне од кључних истина хладног рата: савез између слободног света и Русије, против нациста, био је тренутак у коме је изгледало да сама историја прихвата илузију да је комунизам политички пристојан. Проблем са којим се британска влада суочила после Другог светског рата био је у томе да размонтира неистине које је систематски стварала или бранила претходних година. „Током рата, уздигли смо тог човека иако смо знали да је грозан, зато што је био савезник“, објаснио је Адам Вотсон, млади дипломата регрутован у ИРД као други човек Одељења. „Сада је питање гласило: ‘Како да се решимо мита о старом добром ујки Џоу, изграђеном током рата?’“⁴ Многи британски интелектуалци и писци радили су за владу током рата у њеним пропагандним одељењима; сада су их звали да ослободе британску јавност од оних лажи на чијој су заштити тако маштовито радили.

Одељење за испитивање информација било је, упркос свом невином називу, тајно Министарство хладног рата. Према Кристоферу, „Монтију“ Вудхаусу, шпијуну који је додељен Одељењу 1953. године, буџет је имало из тајних извора (како би се избегло непожељно истраживање свих послова који би могли захтевати тајну или полутајну делатност), а његова сврха је била да „производи и дистрибуира и протура пропаганду без извора“. Заснивајући свој рад на теорији „тиха вода брег рони“, ИРД је направила „чињеничке“ извештаје свих врста о различитим темама, за дистрибуцију међу припадницима британске интелигенције, од којих се онда очекивало да рециклирају ове чињенице у сопственим делима. Непознато порекло извора била је средишња и одлучујућа особина ове

вежбе, омогућавајући да се помире два суштински противречна захтева: постизање најшире могуће циркулације материјала ИРД уз истовремену заштиту постојања незванично одобрене и тајно финансиране антикомунистичке пропагандне кампање о којој јавност није знала ништа. „Битно је да се у УК, као и у иностранству, не ствара утисак у јавности да Форин офис организује антикомунистичку кампању“, написао је први шеф ИРД, Ралф Мари. „Велики број особа које су спремне да нам пруже драгоцену подршку био би изложен непријатностима уколико би били изложени оптужби да добијају антикомунистичка упутства од неког злокобног тела у Форин офису, које фабрикује пропаганду уперену против Совјетског Савеза.“⁵

„Ако заснивате рад на изношењу чињеница, много је теже побијати их него ако нудите само пропаганду“, касније је објаснио Адам Вотсон. „Ствар је у томе да изложите оне видове истине који су вам најкориснији.“⁶ У пракси, то је значило да Одељење, иако је требало да напада и „начела и праксу комунизма, као и неделотворност, друштвену неправду и моралну слабост неограниченог капитализма“, није смело да „напада или изгледа као да напада било ког припадника Комонвелта или Сједињених Држава“.⁷ Идеја да се истина може потчинити таквим потребама дуго је забављала Ноела Кауарда који је, у свом кратковременом звању обавештајног официра, одушевљено лупао печате „веома истинито“ преко докумената који су носили ознаку „строго поверљиво“.

Један од најважнијих раних саветника ИРД био је писац Артур Кестлер, рођен у Мађарској. Под његовим вођством Одељење је схватило корисност прихватања оних људи и установа који су, у традицији левичарске политике, доживљавали себе као опозицију средишту моћи. Сврха овог прихватања била је двострука: прво, приближавање „прогресивним“ групама како би се пратило њихово деловање; друго, умањивање утицаја ових група стицањем утицаја, изнутра, или привлачењем њихових припадника у паралелни – и нешто мало мање радикалан – форум.

Кестлер је и сам убрзо имао користи од пропагандних кампања ИРД. *Помрачење у њодне*, чији је опис совјетске окрутности успоставио Кестлерову веродостојност као антикомунисте, издавано је у Немачкој под покровитељством Одељења. У погодби са Хамишом Хамилтоном, директором истоимене издавачке куће, који је и сам био блиско повезан с обавештајним радом, Форин офис је 1948. године купио 50.000 примерака књиге и дистрибуирао их. Иронијом судбине, истовремено је „Комунистичка партија Француске добила наређење да сместа откупи сваки свакцијати примерак [књиге], оне су заиста и биле откупљене те није било разлога да се доштампавање уопште зауставља, и тако се К[естлер] непојамно обогатио из средстава Комунистичке партије“.⁸

Кестлер није радио само као саветник у пропагандној кампањи Форин офиса. Фебруара 1948, кренуо је на турнеју предавања по Сједињеним Државама. У марту се сусрео са Вилијамом „Дивљим Билом“ Донованом,

у генераловој њујоршкој кући на Сатон плејсу. Донован је, и као директор обавештајне службе Америке током рата и, од скора, као један од главних архитеката новостворене ЦИА, био кључни припадник америчке елите обавештајне службе и спољне политике. Био је антикомуниста до краја, чувајући стражу до тренутка смрти, 1959. године, када је јавио да је са свог прозора уочио руске трупе како марширају према Менхетну, преко моста на 59. улици. Као један од мозгова који су стајали иза предратне мреже организација-паравана Совјетског Савеза (позната као „Минценберг Траст“, према свом директору, Вилију Минценбергу), Кестлер је много боље од других људи знао како је пропагандна машина Совјета радила изнутра. Непосредно пре одласка у САД, Кестлер је имао сусрет са Андреом Малроом и Чипом Боленом, новоименованим амбасадором у Француској, да размотре како најбоље да се супротставе офанзиви „мира“ Коминформа. На броду којим је путовао за Америку Кестлер је имао и случајан сусрет са Џоном Фостером Далсом, братом Алена Далса, и будућим министром иностраних послова, па је и са њим разговарао о истом проблему. Кестлер је сада седео са Вилијамом Донованом, да смисле како да се супротставе совјетској пропаганди. „Расправљали о потреби за психолошким ратовањем“, записао је Кестлер у дневнику, додајући да Донован има „прворазредан мозак“. Значај овог састанка не треба потцењивати.

Артур Кестлер је рођен 1905. године у Будимпешти, као дете из средње класе. Комунистичкој партији се придружио почетком тридесетих година. Касније је писао како је читање Маркса и Енгелса имало „замамно дејство изненадног ослобођења“. У Русију је отпутовао 1932, и написао пропагандну књигу коју је платила Комунистичка интернационала, *О белим ноћима и црвеним данима*. Тамо се лудо заљубио у неку службеницу која се звала Надежда Смирнова. Са њом је провео недељу-две, и потом је пријавио тајној полицији, због неке ситнице. О њој се више никада ништа није чуло. После Хитлерове победе у Немачкој придружио се немачким избеглицама у Паризу, где се удружио са Вилијем Минценбергом. У Шпанију је отишао 1936, вероватно да шпијунира за Минценберга. Као политички затвореник је интерниран, али је спасен када је британска влада интервенисала после великог труда његове прве супруге, Дороти Ашер. До 1938. године повукао се из Комунистичке партије, згађен Стаљиновим масовним хапшењима и лажним суђењима, али је још увек веровао у остварљивост бољшевичке утопије. Престао је у њу да верује када се на московском аеродрому завијорила свастика, у част Рибентроповог доласка на потписивање пакта између Стаљина и Хитлера, и када је оркестар Црвене армије засвирао „Заставе горе“. Интерниран у Француску током рата, написао је *Помрачење у њогне*, хронику злоупотреба извршених у име идеологије, која је убрзо постала једна од најутицајнијих књига тог периода. Када је ослобођен, некако је стигао до Енглеске (уз помоћ француске Легије странаца), у којој се, после

још једног интернирања, пријавио у Инжењерију. Касније се прикључио Министарству информисања као антинацистички пропагандиста, што му је прискрбило британско држављанство.

Његова турнеја предавања у Америци 1948. године била је осмишљена тако да освети „Бабите на левици“⁹ од грешака и конфузија које су још увек доминирале њиховим мислима.* Он је позвао америчке интелектуалце да одустану од свог младалачког радикализма и укључе се у зрели подухват сарадње са структурама власти. „Задатак напредне интелигенције ваше земље јесте да помогне остатку нације да се суочи са својом огромном одговорношћу. Прошло је време секташких свађа у удобној, ничијој земљи апстрактног радикализма. Време је да амерички радикали порасту.“¹⁰ И тако је Кестлер позвао на ново раздобље ангажованости, у коме су интелектуалци сматрали својом дужношћу да оправдају национални напор, избегавајући, сада анахрону, привилегију дистанце или отуђености. „Пошто писац нема начина да побегне, ми желимо да се он чврсто држи свог времена: то је његова једина шанса; она је ту за њега, а он за њу,“ убрзо је изјавио Жан Пол Сартр. „Наша намера је да радимо заједно како бисмо произвели одређене промене у друштву које нас окружује.“¹¹ Разлика између Сартра и Кестлера није била у квалитету ангажмана већ у његовом циљу. Тамо где се Сартр одлучно противио установама власти као посредницима истине или разума, Кестлер се придружио својим колегама да помогне елити власти у њеној мисији да влада.

Убрзо после састанка с Донованом у Њујорку, Кестлер је отпутовао у Вашингтон, где је присуствовао низу конференција за штампу, ручкова, коктеља и вечерњих забава. Преко Џејмса Барнама, америчког интелектуалца који је запањујуће брзо из радикализма допутовао до установа власти, представљен је многим званичницима Стејт департамента, помоћницима председника, новинарима и функционерима синдиката. За Кестлера се нарочито заинтересовала ЦИА. Ето човека који би могао понешто да им каже.

Агенција се сада већ неко време поигравала идејом: ко је бољи за борбу против комуниста него бивши комунисти? Уз саветовање с Кестлером, идеја је сада почињала да добија облик. Разарање комунистичког мита, тврдио је, може се постићи једино мобилизацијом оних ликова на левици који су у кампањи убеђивања били некомунисти. Људи о којима је Кестлер говорио били су већ означени као група – некомунистичка левица – у Стејт департменту и обавештајним круговима. У ономе што је Артур Шлезинџер описао као „тиху револуцију“, елементи власти су све боље разумевали и подржавали идеје оних интелектуалаца који су се разочарали у комунизам, али су још били верни идеалима социјализма.

* Бабит (Babbitt) је роман Синклера Луиса, сатира о америчкој култури, друштву и критика Американаца средње класе, најнаклоњеније конформизму, без размишљања о његовим последицама или пореклу. Реч је постала синоним за људе који не размишљају својом главом. – Прим. прев.

За ЦИА је, чак, стратегија промовисања некомунистичке левице постала „теоријски основ политичких операција Агенције против комуниста у наредне две деценије“.¹² Идеолошко оправдање за ову стратегију, у којој је ЦИА постигла конвергенцију, чак идентитет, с интелектуалцима на левици, представио је Шлезинџер у *Виталном средишту*, једној од три кључне књиге које су се појавиле 1949. (друге две су биле *Боја који није усјео* и Орвелова 1984). Шлезинџер је описао опадање левице и њену коначну моралну парализу после корумпиране револуције 1917, а развитак „некомунистичке левице“ као „заставу под којом су се окупиле групе које су покушавале да изборе подручје слободе“. У овој групи ће се одиграти „повратак радикалног нерва“, и неће оставити „ни лампу у прозору за комунисте“. Овај нови отпор, тврдио је Шлезинџер, потребовао је „независну базу из које ће делати. Он захтева приватност, средства, време, рото-папир, бензин, слободу говора, слободу збора, слободу од страха“.¹³

Шлезинџер се касније присећао: „Теза која је покренула читаву [мобилизацију] некомунистичке левице била је она коју су Чип Болден, Исаија Берлин, Николас Набоков, Аверел Хариман и Џорџ Кенан горљиво подржавали. Сви смо осећали да је демократски социјализам најделотворнији грудобран од тоталитаризма. То је постало скривена – или чак тајна – тема у америчкој спољној политици тог периода.“¹⁴ Скраћена као НКЛ, некомунистичка левица убрзо је постала уобичајена одредница у бирократском језику Вашингтона. Један историчар је приметно: „Та група готово да је имала чланске карте.“¹⁵

Ова „група са чланским картама“ први пут се окупила у корицама *Боја који није усјео*, збирке есеја који су сведочили о неуспеху идеје комунизма. Покретачки дух књиге био је Артур Кестлер, који се вратио у Лондон у стању великог узбуђења после разговора обављених са Вилијамом Донованом и другим обавештајним стратезима САД. Каснија историја ове публикације служи као узорак за уговор између некомунистичке левице и „мрачног анђела“ америчке владе. До лета 1948, Кестлер је о идеји разговарао са Ричардом Кросманом, који је током рата био шеф немачког одсека Јединице за психолошко ратовање, човеком који је осећао да „може да манипулише масама људи“ и који је имао „управо одговарајућу количину интелектуалне спретности да буде савршени професионални пропагандиста“.¹⁶ Као студент Њу колеџа са Исаијом Берлином (који је током рата такође имао посла с овом Јединицом), Кросман је једном приликом описан као особа „без принципа и веома амбициозна“, неко ко би „прешао преко мајчиног леша да се попне степеницу више“.¹⁷ У својој књизи *Плајон данас* (1937), Кросманов наратор се пита да парламентарна демократија није, у суштини, „превара, весело окречена тараба иза које су скривени влада и државна машинерија“. Исто се може рећи и за *Боја који није усјео*.

Кросман је 27. августа 1948. у пројекат укључио још једног ветерана психолошког ратовања, Американца Ч. Д. Џексона. „Пишем вам да вас замолим за савет. Кас Канфилд из *Харџерса* и Хамиш Хамилтон, мој овдашњи издавач, предлажу за следеће пролеће објављивање књиге под називом *Изгубљене илузије*, за коју сам преузео уредничку одговорност. Она треба да се састоји од низа аутобиографских цртица угледних интелектуалаца, који описују како су постали комунисти или следбеници, због чега су мислили да је комунизам нада света, и шта им је распршило илузије.“¹⁸ Савет Ч. Д. Џексона био је да се писац Луис Фишер, бивши комуниста, позове да представи изгубљене илузије Америке.

Кросман је потом ступио у везу с Мелвином Ласким, који је до тада већ био званично незванични културни пропагандиста Америке у Немачкој и један од првих заступника организованог отпора интелектуалаца комунизму. Чим је Кросман добио текстове за књигу, одмах их је проследио Ласком, који је дао да се преведу у канцеларијама часописа *Дер монајт*. Према Извештају о евалуацији Америчке Високе комисије за 1950, „сви чланци осим једног у *Боју који није усјео* били су оригинални текстови за *Дер монајт* или текстови за које је часопис тражио права. До броја 25, *Дер монајт* је комплетирао објављивање свих есеја.“¹⁹ Кросман је био уредник енглеске верзије, коју је 1950. године објавио Кестлеров издавач, Хамиш Хамилтон. Кросманов близак пријатељ из Службе за ратне информације, Кас Канфилд (касније издавач Алена Далса), био је одговоран за америчко издање. С оваквим залеђем *Бој који није усјео* био је у једнакој мери производ обавештајне службе колико и интелигенције.

Писци су били Игнацио Силоне, Андре Жид, Ричард Рајт, Артур Кестлер, Луис Фишер и Стивен Спендер. „Уопште нисмо били заинтересовани нити да доприносимо антикомунистичкој пропаганди, нити да обезбедимо прилику за личну апологетику“, написао је Кросман у свом уводу.²⁰ Књига је ипак постигла оба ова циља којих се одрицала. Мада су колективно сведочили о неуспеху марксистичке утопије, сви есеји су били дубоко лични текстови, *apologia pro politica sua* појединаца који су имали потребу да искажу своје разочарање и осећање издаје. Као колективни чин исповеди, књига је била и чин побуне, одбијање стаљинизма у време када су такав поступак многи још увек доживљавали као јерес. Била је то нова књига откривења за послератну еру, и изгледало је да она представља некакав пасош за свет званичне културе у наредних двадесет година.

Од шесторице писаца за *Боја који није усјео*, тројица су радила за Вилија Минценберга. Кестлер, који је једном рекао да је вера нешто чему се вреди дивити, способна не само да помера планине већ и да „учини да човек поверује како је харинга тркаћи коњ“, био је један од Минценбергових најстраственијих ученика. Током тридесетих, када је у Америци

био исто толико познат колико ће то бити и Ед Мароу педесетих, новинар Луис Фишер је био човек чију је каријеру такође темељно обликовало искуство комунисте који је радио за Минценберга. Игнацио Силоне придружио се Комунистичкој партији Италије 1921. године. Као и Кестлер, и он је био прави конвертит („Партија је постала породица, школа, црква, касарна“) и брзо се пењао степеницама Комунистичке интернационале – право у руке Минценбергу. Тихо се удаљивши из активности партије после 1927, Силоне је задржао „пепељави укус залуд протраћене младости“. Коначни прекид догодио се 1931, када је Комунистичка партија тражила од њега да јавно осуди Троцког. Одбио је, и Партија га је избацила, као „школски пример“. Говорећи једној групи бивших комуниста из Немачке који су, као и он, живели током рата у nelaгодном изгнанству у Швајцарској, Силоне је рекао: „Прошлост, укључујући све ране које нам је нанела, не треба за нас да буде извор слабости. Не смемо себи дозволити да нас деморалишу грешке, брзоплетост, глупости које смо изговорили или написали. Од нас се сада тражи воља, толико чиста да се из најгорег у нама роди нова снага: *Etiam peccata*.“²¹

Испод корица *Боја који није успео* ови бивши пропагандисти Совјета су рециклирани, избељени од мрља комунизма, у загрљају владиних стратега који су у њиховој конверзији видели неодољиву могућност да саботирају совјетску пропаганду коју су ови некада подмазивали. „Екипа Бога који није успео“ сада је била номенклатура коју је усвојила ЦИА, означавајући оно што је један официр назвао „она заједница интелектуалаца која је остала без илузија, која је могла остати без илузија, или која се још није одлучила, и на коју се у извесном степену могло утицати ставом њима равним у смислу избора који треба да направе“.²²

Књигу су службе америчке владе дистрибуирале широм Европе. Нарочито је жустро била промовисана у Немачкој. Књигу је „гурало“ и Одељење за испитивање информација. Кестлер је био срећан. Његови планови за стратешки организован одговор на совјетску претњу лепо су се уклапали. Док су штампарске машине још радиле, он се састао с Мелвином Ласким, да размотре нешто амбициозније, и трајније.

Ако је књига *Боја који није успео* показала да постоји топла добродошлица за оне који су желели да се преобрате, ипак није свако био спреман да постане причесник на олтару организованог антикомунизма. Коминформ је брзо искористио ову резервисаност. После катастрофалне представе у Валдорф Асторији, Коминформ је био нарочито опрезан у припремама за свој следећи састанак, Светски конгрес за мир, планиран за април 1949. године у Паризу. Супертајна шифрована порука Одељења за март те године је предвиђала: „Замишљена техника и организација конгреса указују на то да ће бити учињен сваки покушај да се она искористи напросто као печат на било шта што је Совјетском Савезу на уму“.²³ Тема Коминформа је, очито, била да су „САД и западне

демократије ратни хушкачи и фашисти, а Кремљ и његове марионете мирољубиве демократије“. Сва дипломатска представништва била су замољена да „истраже сваку могућу активност која би могла да умањи пропагандну вредност овог конгреса“.²⁴

Међутим, амерички „рођаци“ у ЦИА већ су били у Паризу, у конклави. Дан пошто се завршила конференција у Валдорфу, помоћник Френка Визнера, Кармел Офи, поставио је питање у Стејт департменту шта имају намеру да учине у вези с париском мировном конференцијом. Офи је био Визнеров специјални помоћник за питања радника и емиграната, лично је надзирао Национални комитет за слободну Европу, као један од најважнијих фронтова ОПЦ, као и друге операције које су се бавиле антикомунистичким организацијама у Европи. Офи је често радио са Ирвингом Брауном, европским представником Америчке федерације радника (АФЛ), чија је скромна титула скривала политичку улогу од огромне важности у послератној Европи. Преко Брауна су у тајне операције упумпаване огромне суме новца америчких пореских обвезника и „дупли“ фондови Маршаловог плана.

Офи, каријерни званичник Форин сервиса, био је према свим извештајима злокобан лик. Физички ружан, зачикавао је друге мушкарце својом хомосексуалношћу штипкајући их за брадавице током састанака. Једном приликом био је ухапшен због тога што се мувао око јавних тоалета у Лафајет парку, а због овог догађаја његово шифровано име у ЦИА било је „Калуђер“, смешно неприкладно. После рата био је избачен из Форин сервиса због коришћења дипломатских пошиљки за незаконите трансфере новца (бавио се и дијамантима, рубинима и, у једној прилици, испоруком три стотине јастога из Финске). Али, имао је моћне пријатеље. Чип Болен и Џорџ Кенан знали су га из дана у амбасади у Москви, и Болен је био тај који је убедио Визнера да га преузме. Док је радио за ОПЦ, за Офија се говорило да је последњи човек који погледа неки комад папира пре него што овај оде Визнеру, и последњи који види два милиона долара пре него што нестану.²⁵

Сада су Офи и Визнер почели да планирају оркестрирани одговор на Париску конференцију, за коју је Стејт департмент суморно предвидео да ће „убедити невинне да следе пут [Кремља]“ и прогутају „овај лажни мировни покрет“.²⁶ Визнер је послао телеграм Аверелу Хариману из Управе за економску сарадњу (која је руководила Маршаловим планом), тражећи пет милиона франака (око 16.000 долара) за финансирање контрадемонстрације. Велики поборник пропаганде и психолошког ратовања, Хариман је био један од првих политичких мандарина Америке који је схватио да је Русија објавила психолошки рат Западу, и размишљао о начинима да се супротстави „салви обмана послатих из Москве“.²⁷ И био је више него срећан да обезбеди средства Маршаловог плана – о којима је Визнер говорио као о „бомбони“ – за тајне операције.

ОПЦ је преко Ирвинга Брауна контактирала са француским социјалистом Давидом Русеом, аутором неколико књига о концентрационим логорима (*Les Jours de Notre Mort, L'Univers Concentrationnaire*) и његовим савезницима у независном левичарском листу *Франк-џирер*. Русе је пристао да да дозволу да *Франк-џирер* буде спонзор дана отпора који је надахнула ЦИА.

На страни Совјета, на главној конференцији су се појавили Иља Еренбург и Александар Фадејев – „коминформовска ствар од почетка до краја“ – а ту су били и Пол Робсон, Хауард Фаст, Хјулит Џонсон, Комесар Француске за атомску енергију Фредерик Жолио-Кири, дански писац Мартин Андерсен-Нексо, и италијански социјалиста Пјетро Нени. Чарли Чаплин је послао телеграм подршке. Један руски православни свештеник благословио је конференцију, а Пол Робсон отпевао „Old Man River“. Пикасо је пустио свог чувеног голуба мира, који је у деценијама које су следиле коришћен као престижни симбол комунистичког „мировног“ покрета. Један од организатора конференције, песник и тврдокорни комуниста Луј Арагон, наишао је на литографију голуба док је прелиставао фасциклу са новијим радовима у Пикасовом атељеу. Голуб је имао пера као беле гамашне које му покривају канџе. Арагон је помислио да личи на голуба и, уз Пикасову дозволу, то је постао чувени „Голуб мира“. Убрзо је извргнут руглу у покрету Мир и слобода који је подржавала ЦИА, као „голуб који експлодира“ (*La colombe qui fait Boum!*) у карикатури коју су службе америчке владе дистрибуирале широм света у памфлетима, сличицама и постерима.

Русеова контраконференција, Међународни дан отпора диктатури и рату, одржана је 30. априла 1949, а поруке подршке послали су Елеонора Рузвелт, Аптон Синклер, Џон Дос Пасос (који је био на путу да постане тврдокорни републиканац и већ је, према речима Двајта Мекдоналда, био „неуротично уплашен од Русије и комунизма“), Џулијан Хаксли и Ричард Кросман. Међу делегатима који су стигли о трошку ОПЦ били су Игнацио Силоне, Карло Леви, неизбежни Сидни Хук, аутор трилогије *Сџагс Лонијан* Џејмс Т. Ферел, Франц Боркенау и Фенер Броквеј. Али, упркос пажљивом планирању, конференција је била неуспешна. „Још од доба када сам био дечак, пре тридесет година, и слушао самозване говорнике на скверу Медисон, нисам чуо такве баналности и празну реторику“²⁸, известио је Сидни Хук. На вечерњем заседању група анархиста се докопала микрофона и искритиковала састанак, због чега је Хук закључио да су лудаци били пуштени из азила и да је наставак преузело „одељење психопата с левице“.

Конференција је објавила и прву жртву Америке у Kulturkampf-у, у лику Ричарда Рајта који је, према Хуку, „био поласкан тиме што га је Сартр користио као неку врсту тољаге против америчке културе, слично као што су комунисти користили Робсона“.²⁹ Мада је написао текст за *Боја који није усјео*, антикомунистички лоби оцењивао је Рајта као

сумњивог, због тога што је његов раскид са стаљинизмом био „више личне него политичке природе“ и није показао „разумевање његове праве природе“.³⁰ Рајт је био једини члан групе која је написала књигу *Бој који није усјео* који је изгубио чланство у тој групи апостола. Током следеће деценије ЦИА и ФБИ су пратили његов живот и рад у Паризу, док 1960. године није умро под тајанственим околностима.

Визнер и његови савезници у Стејт департменту били су разочарани париском контраконференцијом. Мада је привукла истакнуте антистаљинисте и изазвала бесне реакције Комунистичке партије Француске, њен тон је био „превише радикалан и неутралистички“.³¹ Што је још горе, антиамериканизам се ширио. „Француска јавност, уопште узев, у шокантним размерама на познаје амерички живот и културу,“ писао је Хук. „Њихова слика Америке је мешавина утисака извучених из читања романа с темом друштвене побуне (Стајнбекови *Плодови њева* узети су као веран и *рејрезенџајивни* опис стања), романа о дегенерацији Америке (Фокнер) и таштини (Синклер Луис), из гледања америчких филмова и из изложености непрекидној комунистичкој паљби која се увлачи у некомунистичку штампу. *Добро информисано њоновно образовање француске јавности мени се чини као најосновнији и најхијнији задатак америчке демократске њолијике у Француској, у ком њравцу њојово нишија делојворно није било учињено.*“³²

Хукова идеја да се антиамериканизам може еродирати чишћењем европских умова од парализованих визија најугледнијих америчких романописаца изгледа невероватно. Он је заступао, у ствари, чистку оних експресија америчког живота за које је процењивао да су у сукобу са „демократском политиком“ владе у иностранству. Било је то монументално извртање самих начела слободе изражавања, непомирљиво с тврдњама о либералној демократији под чијим покровитељством је предлагано.

Међутим, Хук је у једној ствари био у праву: деатомизирање *homme de bonne volonté* сартровског Париза јесте било тешка борба. Попут Брехта, који је из удобности свог привилегованог живота у Источној Немачкој хвалио Стаљина као „оправданог убицу људи“, интелигенција с Лево обале није успела да схвати да више нису „трагаоци за истином већ браниоци ортодоксије под сталном опсадом, која се круни“.³³ Сартр је настављао да уздиже Русију као чувара слободе, док је његов „светац“ Жан Жене порицао постојање гулага. Била је то светска престоница, како је рекао Артур Кестлер, симпатизера, или агилних каријериста с осредњим талентом, као што су Пикасо, Ками и Ануи, које су многи европски интелектуалци, за које је Кестлер тврдио да болују од „француског грипа“, уздизали у небеса. Из Париза, шалио се Кестлер, Комунистичка партија може да преузме Француску једним телефонским позивом.

Визнеру је било јасно да још није нашао праву групу копљаника за антикомунистичку кампању у Француској. Речима које показују да је

већ размишљао о сталној бази за ову кампању, изразио је забринутост да ће „оваква врста вођства за наставак организације за резултат имати дегенерацију читаве идеје (о малом Деминформу) у блесаву игрици различитих похотљиваца и будала чије ће лакрдије потпуно дискредитовати дела и изјаве озбиљних и одговорних либерала. Ми треба да имамо озбиљне сумње у подржавање овакве представе.“³⁴

Уплашена да је пропагандни оклоп Совјета наизглед непробојан, једна група немачких интелектуалаца, раније из Минценберговог Троста, састала се да направи план. У сусрету с Мелвином Ласким у соби једног франкфуртског хотела, августа 1949, Рут Фишер и Франц Боркенау (некада званични историчар Коминтерне) започели су с нацртом идеје о некој трајној структури посвећеној организованом интелектуалном отпору. ФишEROVA је била сестра Герхарта Ајзлера, совјетског оперативца који је 1946. означен као „комуниста број један у САД“ и следеће године осуђен због кривотворења молбе за визу. Герхарт је од тада био унапређен, да води пропагандни биро Источне Немачке, и као такав имао је одговорност за организовање реакције Совјета на планове Рут. Рут је, пак, била вођа Комунистичке партије Немачке, док њена фракција, по наређењу из Москве, није избачена, што је довело до разлаза са Стаљином (и њеним братом). Сада је о свом плану писала једном америчком дипломати: „Мислим да смо о овом плану већ једном разговарали, током мог последњег боравка у Паризу, али сада имам много конкретнији приступ. Наравно, мислим на идеју о организовању великог конгреса против онога у Валдорф Асторији, у самом Берлину. То би требало да буде скуп свих бивших комуниста, плус добра репрезентативна група америчких, енглеских и европских интелектуалаца-антистаљиниста, који изражавају своје саосећање са Титом и Југославијом и неом опозицијом у Русији и сателитским државама, и који ће испрашити Политбиро на капијама њиховог рођеног пакла. Сви моји пријатељи се слажу да би, уколико се добро организује, то имало огромно дејство и да би стигло и до Москве.“³⁵

Да ли је Мајкл Јоселсон био на састанку у Франкфурту? Свакако је био међу првима који су чули за план, који ће убрзо разматрати са Лоренсом де Невилом, који је проследио нацрт предлога Кармелу Офију, половином септембра. „Идеју су дали Ласки, Јоселсон и Кестлер“, објаснио је касније де Невил, „а ја сам убедио Вашингтон да добију подршку која им је била потребна. Поднео сам извештај Френку Линдзију [Визнеров заменик] и претпостављам да га је он однео Визнеру. Морали смо да молимо за одобрење. Маршалов план је био предвиђен за подмићивање које је ЦИА у то време свуда користила, тако да мањка средстава никада није било. Једино је требало да се изборимо за одобрење.“³⁶

Оно што је постало познато као „Јоселсонов предлог“ стигло је на Визнеров сто у јануару 1950. године. У међувремену, превише нестрпљив

да чека на одговор, Ласки је већ кренуо у остваривање плана, придобивши Ернста Ројтера, градоначелника Западног Берлина, и неколико угледних немачких научника, који су одобрили идеју и обећали помоћ. Оформили су стални одбор и почели да шаљу позиве интелектуалцима „слободног света“ да дођу у Берлин, искажу свој став и прикључе се. Међутим, предузимљивост Ласког није прошла неопажено. „Његове активности око конгреса, а у својству званичника америчке окупационе власти, већем броју посматрача биле су доказ да иза тог догађаја стоји америчка влада.“³⁷

Званичници ОПЦ наставили су са Јоселсоновим планом, и направили званични оквирни пројекат са буџетом од 50.000 долара, који је Визнер одобрио 7. априла. Визнер је додао један услов: Ласки и Џејмс Барнам, који су имали оно што би се могло описати као професионално занимање за план, морају се склонити с видика у Берлину „због страха да би њихово присуство само дало додатну муницију комунистичким критичарима“. Јоселсон је бранио Ласког када је овај сазнао са Визнерове захтеве. „Нико други овде, а свакако не Немац, није могао постићи такав успех“,³⁸ телеграфисао је. Ласки је до тада већ био предалеко да би га обуздали. Јавно се прогласио за Генералног секретара најављеног конгреса, који ће се звати Конгрес за слободу културе. Позивнице су послате и програми организовани с његовим и потписом градоначелника Ројтера. Ласком се, због односа с јавношћу, придружио Арнол Бајхман, који се онако згодно појавио у Валдорфу.

У Америци, Џејмс Барнам и Сидни Хук су организовали америчку делегацију. Обојица су били свесни учешћа ОПЦ (мада је Хук то пропустио да помене у својим успоменама, вероватно мислећи да то није било важно). Карте за америчке учеснике купио је ОПЦ, који је као путничке агенције користио „неколико посредничких организација“. У припремама је учествовао и Стејт департмент. Помоћник Државног секретара за јавне послове, Џес Мекнајт, био је толико импресиониран том ствари да је наговарао ЦИА да спонзорише конгрес трајно, чак и пре него што је конклава у Берлину почела са заседањем.³⁹ Овакав оптимизам, бар у овој прилици, био је оправдан.

Идеја је – крсташки рат

Моји дуси рекли су ми нешто ново
 Ја идем, правац – Кореја;
 Не могу рећи шта ћу радити, оно ил' ово
 Крсташки поход је идеја
 Држ'се Јенки Дудл итд, поново.

Роберт Лоуел, 1952.

Артур Кестлер и његова супруга Мамејн су касно ноћу, 23. јуна 1950. године, стигли на *Gare de l'Est* да ухвате ноћни воз из Париза за Франкфурт, одакле је требало да наставе за Берлин. Док су тражили свој пртљаг, налетели су на Жана Пола Сартра, који је путовао истим возом, мада на једну другу конференцију. Сартр је био сам, што је било необично, и Кестлеровима је лакнуло што Симон де Бовоар (коју су звали „Кастор“) није била ту. Поделили су сендвиче, уз телохранитеља кога је француски *Sûreté** доделио Кестлеровима пошто су од комуниста добили претње смрћу (које су кулминирале када је комунистички дневни лист *Иманије* објавио мапу на којој је била обележена Верт рив, Кестлерова вила у Фонтен ле Пору, у близини Париза). Мада је њихово пријатељство током последњих година било прилично напето, ови идеолошки противници још увек су осећали међусобну наклоност, и били су у стању да се шале док је воз кретао у топлу летњу ноћ. Сартр је, уз Албера Камија, изразио јавно неодобравање Кестлеровог конгреса и одбио да на њему учествује. Али, Кестлеру је било жао Сартра, који је те ноћи у возу признао да његова пријатељства ишчезавају од усијане политике коју су он и де Бовоарова водили.

Док је Кестлер улазио у свој воз, амерички делегати су кретали на своје путеве преко Атлантика да би стигли у Немачку, а неким је за

* *Sûreté*: La *Sûreté Nationale*, ранији назив Париске криминалистичке полиције, коју је 1812. основао Ежен Франсоа Видок, по узору на Наполеонову политичку полицију. За осам година, тајни агенти, бивши криминалци, постали су тим од тридесет стручњака који је стопу криминала у Паризу смањио за 40%. Сирете је био узор за Скотланд јард и ФБИ, и остале организације у свету за борбу против криминала. – Прим. прев.

то требало и 24 сата. Мада је совјетска блокада Берлина недавно била укинута, једини начин да се стигне до западног сектора био је на војном авиону, што је значило да делегати треба да се укрцају у Ц-47 у Франкфурту, ради последњег стадијума онога што је Кестлер касније назвао „интелектуални узлет“. Међу њима су били Џејмс Т. Ферел, Тенеси Вилијамс, глумац Роберт Монтгомери, председник Америчке комисије за атомску енергију Дејвид Лилијентал, уредник часописа *Њу лидер* Сол Левитас, Карсон Мекалерс, црни уредник листа *Пијсбурџ карьер* Џорџ Шајлер, и црни новинар Макс Јерган. Нобеловац за област генетике Херман Милер понео је са собом и необичан терет: пет хиљада воћних мушица *Drosophila*, као поклон немачким научницима који су своје сојеве током рата изгубили.

Артур Шлезинџер Млађи и Сидни Хук путовали су заједно од Бостона, а Хук је очито био опседнут идејом да ће то путовање у Берлин бити опасно. „Имао је фантазије о нападима комуниста са свих страна“, присећа се Шлезинџер. „Био је прилично узбуђен због свега тога. Мислим да је то био случај са многима. Мислили су да иду тамо где је акција – нарочито они који нису били у рату.“¹ Пошто је у Валдорф Асторији први пут окусио крв, Хук је стекао свраб за пунокрвну кампању. „Дајте ми сто милиона долара и хиљаду посвећених људи“, завапио је, „и јемчим да ћу покренути такав талас демократских немира у маси – да, чак и међу војницима – Стаљиновог личног царства, да ће сви његови проблеми задуго бити само унутрашње природе. Ја могу да нађем људе.“² Сада, летећи у град који је са свих страна био окружен комунистима, Хук је фантазирао о томе да ће Руси умарширати у град „у ком случају би сваки делегат био затвореник [источнонемачке војне полиције] на неколико сати.“³

Николас Набоков је стигао у Берлин у мају, да помогне у планирању конференције, са својом супругом Патришом Блејк, чартер летом компаније која се звала *South Argosy*, једним од „посредника“ које је користила ЦИА. Чип Болен је наговарао Набокова до дође што је пре могуће, да подигне барикаде за рачун уметника који су били „најупорнија размажена деришта и совјета и нациста“.⁴ Џејмс Барнам стигао је одмах после Набокова, и придружили су се Јоселсону, Ласком, Кестлеру, Брауну и Силонеу у стварању руководства конференције, која је главни штаб имала у кући Ласког.

На једном од састанака групе, уз вечеру, Силоне је рекао како је током рата отпустио свакога у свом покрету отпора за кога се испоставило да је британски или амерички обавештајац, јер је желео да води „та гуетге à moi“ [сам свој рат], са чистом савешћу.⁵ Можемо само да замишљамо како су ову изјаву сварили Јоселсон, Барнам и Ласки. Јер, они су знали оно што Силоне вероватно није: да је он сада део рата који води неко други. Силонеов положај фино симболизује болне ироније тог раздобља, које је било прилично тиранско према чистоти људских

идеала. Током двадесетих водио је тајну мрежу за Совјете, и потом пожалио. Од 1928. до 1930. сарађивао је са Мусолинијевом тајном службом OVRA (околности те сарадње биле су грозне: његовог брата заробили су фашисти и чамио је у италијанском затвору, у коме је касније и умро). У писму у коме жели да раскине своју везу с OVRA, у априлу 1930, Силоне је објаснио да је одлучио да „из свог живота елиминира све што је погрешно, дволично, сумњиво, тајанствено.“⁶ „Најважнији од наших моралних задатака данас јесте у томе да ослободимо свој дух од мреже пуцњаве, трајекторије пропагандног ратовања и новинарских глупости уопште“, писао је 1942. године.⁷ У изгнанству у Швајцарској, током рата, Силоне је био контакт Алену Далсу, тадашњем шефу америчке шпијунаже у Европи; у октобру 1944, агент ОСС Серафино Ромуалди је послат на француско-швајцарску границу, наводно, да испоручи два авионска терета оружја и муниције за француски покрет отпора. Његов прави задатак, „планиран ван уобичајених канала“, био је да прошверцује Силонеа у Италију. А сада, 1950, Силоне је био поново увучен у тај тајновити свет. Они који га бране тврде да није знао за скривене спонзоре Конгреса за слободу културе. Али се његова удовица Дарина присећа да испрва није био склон да учествује, пошто је сумњао да је то „операција америчког Стејт департмента“. Пар дана пошто је конференција почела, Кестлер је, коме се Силоне никада није допадао, рекао једном пријатељу како се „увек питао да ли је Силоне частан човек или није. Сада знам да није.“⁸

Примаоци тајне донације били су и енглески делегати – Хју Тревор-Ропер, Џулијан Ејмери, А. Џ. Ајер, Херберт Рид, Харолд Рид, Кристофер Холис, Питер де Менделсон – чије је присуство у Берлину тајно финансирао Форин офис, преко Одељења за испитивање информација. Из Француске су дошли Рејмон Арон, Давид Русе, Реми Рур, Андре Филип, Клод Моријак, Андре Малро, Жил Роменс, Жорж Алтман; из Италије – Игнацио Силоне, Гвидо Пјовене, Алтијеро Спинели, Франко Ломбарди, Муцио Мацоки, и Бонавентура Теки. До вечери 25. јуна, стигла је и већина од осталих две стотине делегата. Смештај су добили у касарнама и хотелима у америчкој зони и већина је, после дугог путовања, те ноћи рано отишла на починак.

Следећег дана су се пробудили уз вест да су севернокорејске трупе, уз подршку комуниста, прешле 38. паралелу и започеле велику инвазију на југ. Када су се тог поподнева, у понедељак, 26. јуна, окупили у палати Титанија, ради церемоније отварања Конгреса за слободу културе, Берлинска филхармонија им је громогласно свирала увертиру Егмонт, одговарајући (и пажљиво одабран) комад за публику која је себе видела као учеснике у мрачној херојској драми.

Ернст Ројтер, градоначелник Берлина (и сам некадашњи комуниста који је блиско сарађивао с Лењином) затражио је од делегата и публике – неких четири хиљаде људи – да устану и минутом ћутања

одају пошту успомени на оне који су умрли борећи се за слободу или који још чаме у концентрационим логорима. У свом уводном излагању нагласио је значај драме Берлина: „Реч слобода, за коју је изгледало да је изгубила своју снагу, има јединствени значај за човека који највише поштује њену вредност – за човека који ју је једном изгубио.“⁹

Током следећа четири дана делегати су ишли из једне панел дискусије у другу, у вођене туре до Бранденбуршке капије, Потсдамског трга и линије која је делила Источни од Западног Берлина, потом на конференције за штампу, па на коктеле и нарочито организоване концерте. Пет главних расправа одвијало се под називима „Наука и тоталитаризам“, „Уметност, уметници и слобода“, „Грађанин у слободном друштву“, „Одбрана мира и слободе“ и „Слободна култура у слободном свету“. Поларизација замисли о томе како се најбоље супротставити комунистима појавила се врло брзо, а њени фини симболи била су излагања која су прочитали Артур Кестлер и Игнацио Силоне. Кестлер је позивао на окупљање западне интелигенције у *Kampfgruppe*, борбену јединицу недвосмислено одану надвладавању комунизма. „Шлезинџер је био тамо и одржао је сувопарно, безосећајно излагање. После тога, имали смо Кестлера који је говорио из срца и дотакао многе људе. Био је то крсташки поход – Кестлер је променио тон“,¹⁰ присећа се Лоренс де Невил, који је за ЦИА помно пратио догађаје.

Агресиван хладноратовски тон био је оличен у разлици коју је Џејмс Барнам направио између „добрих“ и „лоших“ атомских бомби, а ову тезу је испробавао на вечери код Кестлерових, месец дана раније. Том приликом Барнам је објаснио како САД могу да учине Русију немоћном у једном дану, тако што би бациле бомбе на све важније руске градове. „Изгледао је прилично задовољан овом идејом“, приметила је Мамејн Кестлер (приметила је и да „Барнам изгледа врло љупко и нежно... али има много мање скрупула у погледу средстава него К[естлер]“) – такође је рекао како „не би нужно одбацио мучење у одређеним случајевима“.¹¹ Користећи језик који окамењује реалност, а био је један од чинилаца који је доприносио хладном рату (на обе стране), Барнам је сада објавио да је „против оних бомби које су сада смештене, или ће бити смештене у Сибиру или на Кавказу, које су намењене уништењу Париза, Лондона, Рима, Брисела, Стокхолма, Њујорка, Чикага... Берлина, и западне цивилизације уопште... Али, јесам... за оне бомбе направљене у Лос Аламосу, Хенфорду и Оук Риџу, које се чувају не знам где у Стеновитим планинама или америчким пустињама, [које] су пет година браниле – и то једине – слободе западне Европе.“¹² На шта је Андре Филип одвратио да атомске бомбе, кад падну, „неће правити разлику између пријатеља и непријатеља, борца за слободу или непријатеља“.

И Барнам и Хук су осули паљбу на оне који користе моралну еквиваленцију да сумњају у америчку осуду Совјетског Савеза: „Сартр и Мерло-Понти, који су одбили да присуствују Конгресу, макар и да би

овде бранили своје становиште, били су потпуно свесни неправди које су Французи и Американци нанели Црнцима када су подржали отпор Хитлеру“, викао је Хук. „Међутим, они не виде неправду у одбрани запада од комунистичке агресије због тога што Црнци још нису постигли једнак третман.“¹³ Ова једнакост није била далеко, према Џорџу Шајлеру, који је делио извештај делегатима, са све статистиком, који је показивао да стање црнаца у Америци никада није престало да се поправља, и то захваљујући сталној способности капиталистичког система да се прилагођава. Црни новинар Макс Јерган потврдио је Шајлеров извештај, уз историјску лекцију о напретку Афроамериканаца још од Рузвелтовог доба.

Барнам, који је на својој путањи од социјализма ка десници једноставно прескочио умерени центар, није имао времена за бескичмењаке на левици. „Дозволили смо себи да се ухватимо у замку сопствених речи – овог левичарског мамца који је постао наш отров. Комунизам је похарао наш говорнички арсенал, и везао нас нашим сопственим слоганима. Прогресиван човек ‘некомунистичке левице’ у сталном је тремору кривице пред правим комунистом. Комуниста, манипулишући истом реториком, али делујући чврсто и храбро, човеку некомунистичке левице изгледа као он сам, у храбром издању.“¹⁴ Док је Барнам тамо стајао и грдио некомунистичку левицу, неки делегати су се питали да ли је црна или бела верзија света коју је нудила десница (уз Кестлеров библијски позив: „Нека ваше да буде да, а ваше не – не!“) била можда исто толико претећа за либералну демократију као и она коју је нудила крајња левица.

Хју Тревор-Ропер је био запањен провокативним тоном који је Кестлер наметнуо, а други говорници га прихватили. „Било је веома мало озбиљне расправе“, присећао се. „По мом мишљењу, она уопште није била интелектуална. Схватио сам да је то одговор у истом стилу на [совјетске мировне конференције] – говорило се истим језиком. Очекивао сам и надао сам се да ћу чути како се износи и брани гледиште запада, због тога што је боља и трајнија алтернатива. Уместо тога, имали смо осуде. То је оставило толико непријатан утисак као да нисмо имали да кажемо ништа друго до – Удри их! Франц Боркенау је одржао говор који је био веома насилан и, чак, готово хистеричан. Говорио је на немачком, и жалим што морам да кажем да сам, док сам слушао и чуо повике одобравања из бројне публике осећао, да су то, па – они исти људи који су седам година раније вероватно на сличан начин упућивали повике одобравања сличним немачким осудама комунизма које је изговарао др Гебелс у палати спортова. И мислио сам, такође, са каквом се то врстом људи ми поистовећујемо? То је за мене био највећи шок. Током Конгреса, постојао је један тренутак у коме сам осећао као да смо били позвани да призовемо Белзубу да порази Сатану.“¹⁵

Сидни Хук је пожуро у Кестлерову одбрану, али је морао да призна да његов пријатељ уме да „наводи и најпростије истине на начин који чини да се неким људима смучи“. Имао је и иритирајућу навику да се кези, „као чеширски мачак“ сваки пут кад направи неку говорничку бравуру. Силоне је био много флексибилнији, тврдећи да ће хришћански дух социјалне и политичке реформе на западу, сам по себи украсти ватру од бога комунизма. Андре Филип је такође представио умерено гледиште, заступајући средњи пут између Русије и Америке: „Европа је данас слаба после дуге и тешке болести. Американци нам шаљу пеницилин да лечимо ову болест, а Совјети нам шаљу микробе. Природно, сваки доктор би више волео мешавину те две ствари. Али, наша дужност као Европљана мора бити да се позабавимо микробима што је пре могуће, како нам лек више не би био потребан.“¹⁶

За тврдорукаше, ово одобравање „једнаке удаљености“ било је готово јерес. „Неутралност су, као идеју и као покрет, спонзорисали Совјети“,¹⁷ изјавио је Мелвин Ласки, надовезавши се на вапај Роберта Монтгомерија да „не постоји неутрални ћошак у соби Слободе!“ Несклона да се прикључи овом говорничком крсташком походу, британска делегација окупила се око Таљерановог савета – „surtout pas de zèle“.* Хју Тревор-Ропер је закључио: „Не видим због чега треба спалити свет како би се прочистила лична кривица људи као што су Боркенау и Кестлер“.¹⁸

Прикладност прозелитизма политичких конвертита постајала је кључно питање конгреса у Берлину. „Потом је устао хер Грима, пастор од оне врсте с гласом попут сирене за маглу, да каже како су сва та конкретна питања у суштини религијска“, извештава Сидни Хук. „Говорио је елоквентно шупље, а конкретан је постао тек пред крај, када се окренуо ка личностима и учинио неку презриву опаску о Кестлеру као ‘политичком конвертиту’ који се сада страсно супротставља ономе што је некада страсно бранио, показујући тиме да никада није одустао од дијалектичког материјализма.“¹⁹

Кестлер је већ открио осветољубивост оних који никада нису били комунисти према политичким конвертитима као што је био и он. Понављајући аргументе, Кестлер је записао: „Бивши комунисти нису само досадне пророчице, као што су то били избеглице од нациста; они су и пали анђели, који воле и да откривају како рај није место какво би требало да буде. Свет поштује католичког или комунистичког

* Surtout pas de zèle (Изнад свега, не будите превише ревни): Шарл-Морис де Таљеран-Перигор (1754–1838), дипломата и државник, започео је дипломатску каријеру у Лондону 1792, убеђујући Велику Британију да остане неутрална док се револуционарна Француска борила с остатком Европе. Таљеран је овим речима опомињао своје потчињене да се одлуке о рату, миру и безбедности државе морају доносити хладне главе и разумно, а не на основу емоција или каквог новог или старог народног одушевљења. – Прим. прев.

конвертита, али одбацује рашчињене свештенике свих вера. Овакав став се рационализује као несклоност према отпадницима. А ипак, и конвертит је отпадник од својих ранијих уверења или неповерења, и сасвим способан да прогања оне који их се још држе. Њему се ипак опрашта, зато што је 'пригрлио' веру, док су бивши комуниста или рашчињени свештеник 'изгубили' веру – и тиме постали претња илузији и подсетник на ужасну, претећу празнину²⁰.

Проблем „досадних пророчица“ забрињавао је и званичне кругове. Едвард Барет, помоћник Државног секретара за међународно информисање, осетио је обавезу да стави у питање мудрост „актуелних тенденција да се бивши комунисти... сматрају важнијима него што јесу и да се стављају на пиједестале са којих држе предавања свим грађанима који су ионако имали довољно здравог разума да и не постану комунисти. Неки од нас сумњају да типичан бивши комуниста – а нарочито скорашњи бивши комуниста – има велику вредност као доушник, али тешко као заступник вечних истина.“²¹ Постајало је све очигледније да ће загрљај америчке владе у који је пала некомунистичка левица морати да се држи у тајности од неких њених најважнијих политичара.

Јоселсон се држао ван видика, мада је пратио све што се догађа. Уочио је, с растућом узнемиренешћу, реакцију Хјуа Тревора-Ропера на крсташки тон конференције. Тревор-Ропер и остали из британске делегације јасно су испољили своје неслагање када год су за то имали прилику. Међутим, то је постајало све теже, пошто су „руководиоци“ (Ласки, далеко највише међу њима) на подијуму, током дебата, пажљиво избегавали да дају реч „досадњаковићима“. Ласки је био свуда – организовао, наговарао, писао саопштења за штампу, режирао драматичан улазак Теодора Пливијера, немачког писца *Спаљивања* и бившег комунисте који се крио у Штутгарту. Пливијер је првобитно снимео своју поруку конгресу. Међутим, када је чуо вест о инвазији Кореје, одлетео је у Берлин, пркосећи опасности да га Совјети или Источни Немци киднапују док је у Берлину (мада је вероватноћа овакве незгоде била смањена, пошто су Американци помно организовали обезбеђење).

Код куће, у ОПЦ, Визнера је разметљивост Ласког разбеснела. Било је и добрих разлога да буде забринут. Вече пре конгреса, 24. јуна, канцеларија Герхарта Ајслера, шефа пропаганде источне немачке владе, издала је саопштење у коме се пожар у комунистичком Дому културе у Источном Берлину повезује са групом „америчког полицијског шпијуна Мелвина Ласког“. Ајслерово саопштење, које је пренела америчка штампа, тврдило је да је покушај спаљивања клуба комуниста организован као увод у отварање Конгреса за слободу културе (који је Ајзлер описао као „шестодневну бициклистичку трку империјалистичких интелектуалаца“), али да је завера откривена и ватра је брзо угашена. Када је упитан о овом догађају, Ласки је одговорио уобичајено саркастично: „Да, тачно је. Покушали смо да запалимо зграду тако што смо из хеликоптера бацали

свице маскиране у кромпирову златицу.²² Али, Визнеру то није било смешно, и у Берлин је телеграфисао наређење да се Ласки удаљи од сваке видљиве везе с конгресом.

Међутим, требало је много више од уклањања Ласког да се сасеку гласине које су окруживале конгрес. Неки делегати питали су се ко плаћа рачуне. Грандиозност с којом је конгрес организован у време када је Европа била шворц изгледала је као да потврђује гласине да то није баш сасвим спонтан, „независан“ догађај како су тврдили организатори. Лоренс де Невил имао је толико новца да није знао шта да ради с њим: „Не знам одакле је новац дошао. Нисам имао никакве рачуне ни било шта слично, само сам имао готовину, у маркама. Тако је било и са осталима.“²³ Тревор-Ропер је то уочио и намиришао подвалу. „Када сам стигао, открио сам да је цела ствар тако грандиозно организована... да сам схватио како... је морала добити финансијску помоћ од неке моћне владине организације. И тако сам од почетка сматрао да је конгрес организовала америчка влада, на овај или онај начин. Мени је то изгледало очигледно од самог почетка.“²⁴ Годинама касније, Том Брејден из ЦИА је рекао да је обичан здрав разум био довољан да се открије ко стоји иза конгреса: „Треба се сетити тога када говоримо о оним годинама у којима је Европа била шворц. Ако је игде било неког новца, вероватно је то била нека криминална организација. *Новца није било*. Тако су они, природно, за новац бацили поглед на Сједињене Државе.“²⁵

Конференција је завршена 29. јуна, драматичним говором Артура Кестлера, који је тријумфално викао маси од петнаест хиљада људи под бљештавим сунцем спортске хале Функтурм. „Пријатељи, слобода је прешла у офанзиву!“ Потом је прочитао Манифест слободе, декларацију од четрнаест тачака која се нудила као нови устав културне слободе. Манифест је скицирао Кестлер током ноћи у соби Ласког, у хотелу на Штајнплацу у Шарлотенбергу, а „прогурали су га он, Барнам, Браун, Хук и Ласки силом, тако да противљења готово да и није било“, према речима Мамејн Кестлер.²⁶ Међутим, једном члану декларације, који је изражавао нетолеранцију према марксистичким идејама, супротставила се снажно британска група, која је тражила да се увредљиво помињање избаци. У суштини, Британци су се противили претпоставци која је водила милитантније антикомунисте на конгресу – као и многе творце америчке спољне политике – да су дела Маркса и Лењина мање „политичка филозофија, а више приручник за стратегију Совјета“.

После усвајања британских амандмана, манифест је усвојен као морални и филозофски камен темељац Конгреса за слободу културе. Обрађајући се „свим људима који су одлучни у томе да поврате слободу које су изгубили и да прошире оне које имају“, документ је тврдио: „Ми сматрамо да је самоочигледно да је интелектуална слобода једно од неотуђивих права човека... Ова слобода се одређује, пре свега и највише, његовим правом да има и изражава сопствена мишљења, а

нарочито мишљења која се разликују од мишљења његових владара. Лишен права да каже 'не' човек постаје роб.²⁷ У декларацији се слобода и мир сматрају „нераздвојним“ и упозорава да се „мир може одржати само ако се свака влада подвргне контроли и провери свог деловања од стране народа којим влада“. У другим тачкама наглашава се да је неопходан услов слободе „толеранција различитих мишљења. Принцип толеранције логички не допушта праксу нетолеранције“. Ни једна „раса, народ, класа или религија не могу да тврде како једини имају право да представљају идеју слободе, нити право да слободу поричу другим групама или верама, у име било ког крајњег идеала или било ког узвишеног циља. Ми сматрамо да историјски допринос сваког друштва треба да се оцењује према обиму и квалитету слободе коју његови припадници заиста уживају“. Манифест наставља и критикује ограничења слободе наметнута у тоталитарним државама, чија „средства принуде далеко премашују сва средства принуде у ранијим тиранијама у историји човечанства“. „Равнодушност или неутралност пред таквим изазовом“, наставља документ, „своде се на издају човечанства и на абдикацију слободног ума“. Документ изражава посвећеност „одбрани постојећих слобода, поновном освајању изгубљених слобода“ и (на инсистирање Хјуа Тревора-Ропера) „стварању нових слобода... новим и конструктивним одговорима на проблеме нашег доба“.²⁸

Наравно, био је то манифест који се могао читати на барикадама. Кестлер, савремени Робеспјер (мада уз непрестану пратњу своја два америчка телохранитеља), био је одушевљен. Био је то оквир у коме се могла процењивати посвећеност појединаца и установа потпуној слободи изражавања, неограниченом протоку идеја и мишљења. Ако су комунисти, као и фашисти, систематски кршили начело *habeas corpus*, овде се налазио апел за одупирање сваком нападу на начело *habeas animam*.^{*} Овај документ био је лакмус-папир слободе. Уз њега је и Конгрес за слободу културе опстајао или пропадао.

Чим се конференција завршила, спонзори у Вашингтону су започели славље. Визнер је „најсрдачније честитао“ свима који су били укључени. Њему су, пак, честитали његови политички заштитници. Представник министарства одбране, генерал Џон Магрудер, хвалио је конгрес као „суптилну тајну операцију, изведену на највишем интелектуалном нивоу... неконвенционално ратовање у најбољем смислу те речи“. Председник Труман био је „веома задовољан“. Америчке окупационе власти у Немачкој осећале су да је конференција пружила „опипљив подстрек

* *Habeas corpus*: (лат.: имати тело), почетне речи енглеског закона донетог 1679. у парламенту који штити грађанина од самовољног хапшења и задржавања у затвору, тако да је полиција дужна да сваку особу у одређено време приведи суду који ће одлучити о законитости њеног хапшења. *Habeas animam* (да имаш душу) представља начело да се и душа и најгорег криминалца мора заштити од самовоље судије или затворског стражара. – Прим. прев.

моралу у Западном Берлину, али су веровале да ће њено најважније деловање коначно осетити интелектуалци запада који су политички лутали од 1945“. Према једном извештају, „Конгрес за слободу културе је заиста натерао велики број угледних културних вођа да одустану од свог префињеног, контемплативног остајања по страни ради снажног става против тоталитаризма“.²⁹

Овај закључак вероватно је мало преувеличан, с намером да се конгрес „прода“ високо ранжираним стратезима у влади. Хјуа Тревора-Ропера и британске делегате свакако је још требало убеђивати. Одмах по повратку у Енглеску, Тревор-Ропер је добио вест да су се званичници Стејт департмента жалили својим колегама у Форин офису да је „њихов човек покварио наш конгрес“. То је било довољно да Тревор-Ропер потврди своју сумњу у вези с улогом америчке владе око конгреса у Берлину. Али, ова жалба је открила и званичну иритираност због начина на који се Тревор-Ропер понашао. Јоселсон – и његови надређени у ЦИА – схватили су да ће морати да уложе додатне напоре да се за њихову идеју придобију британски интелектуалци.

6

„Операција Конгрес“

Ми морамо да учинимо да се наш глас чује широм света,
у великој кампањи за истину. Овај задатак је неодвојив
и не разликује се од осталих чинилаца наше спољне политике.

Председник Хари Труман, 1950.

Упркос одбојности неких британских делегата, Визнер је био задовољан што је конференција у Берлину више него надокнадила његово улагање. Мада је њена будућност још била неизвесна, сада је била укључена у „Инвентар пропагандних добитака“ ЦИА, званични списак који је документовао растући број канала и људи на које Агенција може да рачуна. Незванично познат као „Визнеров дубокс“, овај надимак открива замисао Агенције о томе како се очекивало да ова „имовина“ ради: притиском на дугме Визнер је могао да пусти сваку мелодију коју је желео да чује.

Визнер се вратио на проблем Ласког, када га је његово разметање током читаве конференције у Берлину толико наљутило. Пошто је његово раније наређење да се Ласки уклони из средишта збивања било грубо игнорисано, написао је један љутити интерни меморандум, „Конгрес у Берлину за слободу културе: активности Мелвина Ласког“, тврдећи да је видљивост Ласког била „велика грешка коју су увидели и наши најбољи пријатељи у Стејт департменту... Она одаје једну несрећну тежњу, очито дубље укорењену него што сам очекивао, да се подлегне искушењу лагодности (чињењем ствари на лакши начин) и без обраћања пажње на безбедност и друга техничка питања од највишег значаја“.¹ Визнер је био јасан: уколико се тврдоглавац Ласки не уклони из Конгреса за слободу културе, ЦИА ће прекинути да подржава ову организацију.

Визнеров меморандум послат је у Немачку. „ОПЦ официр који га је примио наљутио се и послао натраг драматично интониран одговор, али се ништа није могло учинити. Ласки је имао да иде, и ОПЦ је имала да смисли како да га се реши“.² Постоје два могућа објашњења за ово: или је Ласки био у неком односу са ОПЦ, те је тако стварно представљао безбедносни ризик пошто је одбијао да се притаји; или је, како је увек тврдио, био независан оперативац, у ком случају је његово

уклањање било прва од многих сличних тврдорукашких тактика ЦИА. Званичник ОПЦ задужен за уклањање Ласког био је Мајкл Јоселсон, кога је тенденција да експлодира на провокацију касније скупо коштала. Ласки и Јоселсон већ су били развили снажно пријатељство, за које су очевици касније утврдили да је нераскидиво. Тешко је утврдити психолошке разлоге овог односа: утицај Ласког на Јоселсона, који је на сваки начин био његов надређени, био је јединствен. „Јоселсона је понекад нервирала глумљена глувоћа Ласког“, написао је један од учесника конгреса. „Понекад је био бесан због неспособности Ласког да замисли последице својих речи и дела, али је истовремено гледао у њега са дивљењем и праштао му, чак задивљено“.³ Према неким, утицај Ласког на Јоселсона имао је нешто од Едиповог комплекса. „Јоселсон је обожавао Ласког као сина кога никада није имао. Увек га је бранио“,⁴ присећа се Наташа Спендер. Ласки се противио оваквом опису и више је волео да тај однос дефинише као „братски“.⁵ Било како било, Јоселсон је убрзо схватио да је његова театрална одбрана Ласког била лоша стратегија. И тако се сложио са Визнеровим захтевом да се Ласки и званично уклони с пројекта. Незванично, Ласки би остао Јоселсонов најближи саветник током трајања конгреса. А било би и других награда.

Пошто је тако уклонио Ласког с видика, Визнер је сада желео да Конгрес за слободу културе установи као трајно тело. Његов наставак одобрио је почетком 1950. Одбор за оцену пројекта ОПЦ, и добио је шифровано име QKOPERA.⁶ Једна од првих Визнерових одлука била је да базу операција за Конгрес премести из Берлина у Париз. Било је јаким симболичких разлога за останак у Берлину, али се сматрало да је ризик безбедности превелики и да је превише рањив на могућност инфилтрације друге стране.

Визнер је понудио Јоселсону посао вођења Конгреса за ЦИА, под руководством Лоренса де Невила, који је требало да га надзире са свог места у Агенцији – Удружења радника Француске. Обојица су прихватила дужност, дајући оставке на своје тајне послове у америчкој окупационој власти у Немачкој, али су задржали своја шифрована имена „Донатан Ф. Саба“ (Јоселсон) и „Донатан Гиринг“ (де Невил). Потом је Визнер убацио Ирвинга Брауна у Конгрес, именујући га за кључног члана радне групе која је формирана убрзо после конференције у Берлину. „Кориснији од свих Кестлера и Силонеа заједно“, Браун је описан и као „ОСС у једној особи“ и „лик из романа Е. Филипса Опенхајма“. Радио је за Џеја Лавстона, бившег делегата Коминтерне који је сада предводио тајну везу ЦИА са америчким радничким покретом. Браун је био изузетно спретан да спроведе циљеве тајним каналима, а Џорџ Кенан га је 1948. године ставио у ужи избор кандидата за шефа ОПЦ, посла који је коначно допао Френку Визнеру.⁷ „Не верујем да сам *икада* видео Ирвинга [Брауна] с новцем који не припада ЦИА“, присећа се Том Брејден, који је ускоро преузео QKOPERA. „Говорио је да је то новац од

синдиката. Било је то добро покриће. Он је обављао исплате, али је уживао да учествује у планирању операција. Био је интеллигентан момак, с мноштвом познанстава.“⁸

За члана радне групе именован је и Џејмс Барнам. Био је стално присутан у обавештајним круговима и међу онима који креирају политику, и сматрали су га ненадокнадивим за успех Конгреса, животно важном везом између интелигенције и Визнерове канцеларије. „Барнам је био саветник ОПЦ за практично сваку тему важну за нашу организацију“, написао је Хауард Хант, прљави преварант ЦИА, који се касније појавио као један од „водовоција“ у афери Вотергејт. „Он је имао мноштво контаката у Европи и, због своје троцкистичке прошлости, био је нека врста ауторитета за домаћу и иностране комунистичке партије и параван-организације.“⁹

Ипак, нису сви били одушевљени Барнамовом „троцкистичком прошлошћу“. Према једном од извршних директора ЦИА, Мајлсу Копланду, испрва је било „извесне стрке око Барнамовог флертовања са ‘екстремном левицом’ (зар није био у некој ‘хелији’ у којој су били Сидни Хук, Ирвинг Кристол и Данијел Бел?), али све се средило када се неко досетио да каже како би се Џим, да је био озбиљан комуниста, придружио партији уместо да буде само троцкиста. Осим тога, као неко ко је био велики левичар а потом отишао на крајњу десницу, имао је добро друштво у штали сталних саветника ЦИА.“ Описујући Барнама као „стопостотног капиталисту и империјалисту, који верује у маму, питу од јабука, бејзбол и продавницу на ћошку, и... демократију америчког стила“, Мајлс Копланд је рекао да је од њега научио следеће начело: „Први задатак сваке владајуће групе јесте да се одржи на власти.“¹⁰ Један хладноратник о њему је говорио као о „веома артикулисаној заступнику прљавих трикова службе“.¹¹ Почетком 1953. године, Барнам ће одиграти кључну улогу у операцији ЦИА под називом АЈАКС, која је свргнула др Мосадека у Техерану и на његово место поставила шаха. Визнер је сматрао да је план превише силов и да му је потребна „трунка Макијавелија“, чиме је мислио на историјску лекцију од Барнама. У својој књизи *Макијавелијанци* (која је постала приручник за стратега ЦИА), Барнам је, осим Макијавелијевих, користио и идеје већине савремених европских мислилаца – Моске, Парета, Мајклса, Сорела – да се „супротстави егалитаристичкој политичкој теорији и покаже истрајност и неизбежност владавине елите, чак и у раздобљу равноправности“. Једна стара Барнамова пријатељица рекла је да је једини пут када га је видела како испољава икакво стварно интелектуално одушевљење било онда када је говорио о Макијавелију.¹²

Уз Ирвинга Брауна, Јоселсона, де Невила и Ласког (који се није много потресао због недавних потешкоћа), Барнам је радио на томе да се Конгресу за слободу културе обезбеди трајност. Саставши се крајем новембра 1950. у Бриселу, радна група је осмислила функционалну

структуру организације, на основу документа који је Ласки скицирао у јулу. Међу присутнима су били и Игнацио Силоне, Карл Шмит (вођа социјалиста у немачком парламенту), јеврејски социолог Еуген Когон, Хакон Ли (вођа Норвешке радничке партије), Џулијан Ејмери (британски члан парламента), Јозеф Чапски (пољски писац и уметник), Давид Русе, Ирвинг Браун и Николас Набоков.

У суштини, структура коју је понудио Ласки била је и усвојена: именован је Међународни комитет од 25 чланова, као и пет почасних председника. Њиховим активностима руководио је Извршни комитет од пет чланова – извршни директор, извршни уредник, директор истраживања, директор канцеларије у Паризу, директор канцеларије у Берлину – које контролише Генерални секретар. На цртежу Ласког, ова структура је изгледала као одраз апарата Коминформа у огледалу. „Имали су имена као у Комунистичкој партији“, приметио је један историчар. „ЦИА је успоставила ове културне фондације као реплике организација Комунистичке партије, укључујући и тајновитост у средишту целе ствари.“¹³ Николас Набоков је једном приликом управљачко тело Конгреса у шали назвао „наши момци из Политбироа“.

На састанку у новембру разматран је и извештај Артура Кестлера, под називом „Непосредни задаци у периоду транзиције“. У њему је Кестлер изнео „техничке задатке“ које је требало завршити после конференције у Берлину. Под насловом „Политичка кампања на Западу“, Кестлер, кога су неутралисти у Берлину стално спутавали, пише: „Наш циљ је да оне који још увек оклевају придобијемо за нашу страну, да прекинемо утицај Жолио-Киријевих с једне стране, и културних неутралиста с друге, попут *Les Temps modernes*.“¹⁴

Супротстављање интелектуалној основи неутрализма било је један од главних циљева америчке политике хладног рата, и сада је усвојено као званична „линија“ Конгреса. Доналд Џејмисон из ЦИА објашњава: „Постојала је нарочита брига за оне који су говорили: ‘Ма, Исток је Исток, а Запад – Запад, и дођавола и са једнима и са другима’. [Ми смо покушавали] да их макар мало погурамо на западњачку страну. Било је много људи који су сматрали да је та неутралност... нечист став. Био је то став за који се човек надао да ће се ублажити. Али, с друге стране, мислим да је постојало опште уверење да нисте желели да скочите на неког неутралног и кажете ‘Ниси ни ти добар, исти си као комунисти’, јер би их то гурнуло у лево, а то свакако није било пожељно. Али, неутрални јесу били циљ.“¹⁵

И Кестлер је ускоро постао мета. Његов документ је радна група разматрала без његовог присуства. Чак није био ни члан радне групе. Кестлерова нетрпељивост према другачијем мишљењу, његов неразумни бес и арогантно истицање сопственог генија сада су уверили Вашингтон да је он више терет него корисна особа. Од јунске конференције, Кестлер се редовно састајао у свом дому у Верт рив са Барнамом, Брауном,

Рејмондом Аленом, Ласким и другим члановима „ужег круга“. Постао је, каже Мамејн, „сасвим опседнут Конгресом – једва да је и спавао“. Ови састанци нису прошли неопажено. У августу 1950. године недељник француских комуниста *L'Action* дошао је до имагинативног закључка да Кестлер у својој кући, са Барнамом и Брауном, планира терористичку милицију.

Јоселсон је сада био уверен да је умерен тон од суштинске важности уколико Конгрес за слободу културе треба да постигне један од својих главних задатака: придобијање неопредељених. Одговор из центре био је одобрење да се Кестлер склони са своје централне позиције у организацији. Тако је сада одстрањен човек који је направио нацрт Манифеста за слободу културе. У члану 3 манифеста стоји: „Мир се може одржати само ако се свака влада подвргне контроли и провери свог деловања од стране народа којим влада“.¹⁶ Маргинализујући Кестлера, и својим тајним управљањем оним што је постало највећа таква скупина интелектуалаца и „слободних мислилаца“, ЦИА је практично прекршила декларацију права чије је састављање платила. Да би промовисала слободу изражавања, Агенција је прво морала да је купи, а затим да је ограничи. Тржиште идеја није било толико слободно као што је изгледало. За Кестлера је то била трагична издаја. Преживео је неку врсту нервног слома, одлетео за САД, и с горчином посматрао како се Конгрес за слободу културе удаљава од његових идеја.

Артур Шлезинџер је био још један важан контакт за Конгрес. Био је део онога што су Стјуарт Хемпшир, Исаија Берлин и Стивен Спендер назвали „апарат, контролна група“. У писму са честиткама Ирвингу Брауну после конференције у Берлину, Шлезинџер одушевљено примећује: „Мислим да овде можемо да имамо веома моћно средство политичког и интелектуалног ратовања“.¹⁷ Шлезинџер је знао понешто о тим стварима из доба када је током рата радио у Служби за стратешке услуге (ОСС), и додељен одсеку за истраживање и анализу, који је добио надимак „кампус“ због своје клупске ауре.

Шлезинџер је одржавао близак контакт са ексклузивним „клубом“ ветерана ОСС, међу којима су многи, укључујући и њега, постали саветници водећих државника и председника. Знао је Алена Далса, који га је 1950. године позвао да буде члан Извршног комитета Радија Слободна Европа, који је ЦИА основала те године (своје учешће прикрила је од погледа јавности својом параван-организацијом, Националним комитетом за слободну Европу). Шлезинџер је био изложен тајним операцијама и када је радио као помоћник Аверела Харимана, шефа Маршаловог плана у Европи. „Постојало је једно опште осећање да Совјетски Савез троши много новца на организовање својих интелектуалаца, и ми смо морали да учинимо нешто, да реагујемо“,¹⁸ присећа се Шлезинџер. Уз Харимана, био је укључен у тајну дистрибуцију тајних средстава синдикатима у Европи, често у сарадњи са Ирвингом Брауном.

Шлезинџеров однос са Брауном сада је био закован заједничком тајном коју су делили. Јер, Шлезинџер је био један од шачице људи ван Агенције који су од почетка знали право порекло Конгреса за слободу културе. „Знао сам, због својих обавештајних веза, да је први састанак Конгреса у Берлину платила ЦИА“, касније је признао. „Није изгледало неразумно да се помогне људима који су на нашој страни. Од свих трошкова ЦИА, изгледало је да је Конгрес за слободу културе највреднији и најуспешнији“.¹⁹

Један од Шлезинџерових првих задатака био је да убеди Бертранда Расела, једног од почасних заштитника Конгреса, да се не повуче. Филозоф је претио да ће то учинити пошто је прочитао „неодговорне извештаје“ Хјуа Тревора-Ропера у листу *Манчестер гардијан*, који су догађаје у Берлину описивали као нешто неугодно, налик скупу нациста. Посетивши Расела у Лондону, 20. септембра 1950, заједно са Кестлером, Шлезинџер је слушао док је Расел говорио о томе како је био узнемирен после извештаја Тревора-Ропера (који је А. Џ. Ајер подржао), и о својој потоњој одлуци да се повуче. Расел је био хладан према Кестлеру (филозоф се у једној прилици удварао Мамејн Кестлер и остаци сексуалне љубоморе наставили су да подривају њихово пријатељство), али је коначно прихватио његове и Шлезинџерове аргументе.

Бертранд Расел, светски познат математичар и филозоф, био је 1950. године неизбежан, пошто је тада добио британски Орден за заслуге и Нобелову награду. Сусрео се с Лењином и овај му се није допао: „Његово церекање на помисао о масакриранима учинило је да ми се следи крв у жилама... Моја најживља сећања тичу се лицемерја и монголске окрутности“. Расел је изненадио своје поштоваоце када је, 1948. године, у говору који је одржао у бомбама оштећеној главној сали Вестминстерске школе, предложио да се Стаљину запрети атомском бомбом.²⁰ У то време Расел је био „ватрени антикомуниста [и] инсистирао је да с наше стране војна моћ и наоружавање имају предност над свиме другим“.²¹ Расел је добио и награду Одељења за испитивање информација, од кога је био срећан да прими „тричарије с времена на време“. Али, ако је Расел тада био „јастреб“, до половине педесетих већ је заговарао нуклеарно разоружање („Његова аристократска гузица/седала је на плочницима Лондона/с краљицама и комуњарама“ писао је један песник).²² Изгледало је да се његова политика мења како ветар дува, и изазвао је поприличне дозе горушице Конгресу и његовим америчким заштитницима у годинама свог патронства, док се коначно није повукао, 1956. године. Али, његово име је за сада додавало сјај и задовољавало оно што су неки уочили као Јоселсонову слабост према славнима.

Као и Расел, и други почасни председници били су филозофи, и сви „представници новорођеног ‘евроамеричког ума’“.²³ Бенедето Кроче је био политички конзервативац и монархиста који није имао времена за социјализам или за организовану религију (његова дела налазила су се

на ватиканском списку забрањених књига). Сада у својим осамдесетим, био је цењен у Италији као елоквентни отац антифашизма, човек који се отворено одупро Мусолинијевом деспотизму, и кога је покрет отпора усвојио као моралног вођу. Био је и драгоцен контакт Вилијама Донована у предвечерје искрцавања Савезника у Италији. Кроче је умро 1952, а заменио га је Дон Салвадор де Мадаријага, који је такође био у блиској вези с Донованом, преко Европског покрета. Џон Дјуи, који је председавао Комитетом за одбрану Лава Троцког, представљао је прагматични амерички либерализам. Карл Јасперс, немачки егзистенцијалиста, био је неуморни критичар Трећег рајха. Као хришћанин, једном је јавно изазвао Жана Пола Сартра да каже да ли прихвата десет заповести или не. Жак Маритен, либерални католик и хуманиста, био је херој француског Покрета отпора. Био је и близак пријатељ Николаса Набокова. Исаији Берлину понудили су да се придружи овом венцу филозофаштитника, али је он одбио, рекавши да би таква јавна подршка антикомунистичком покрету довела у опасност његове рођаке у Источној Европи. Међутим, обећао је да ће подржати Конгрес на сваки умерен начин на који може. Лоренс де Невил сећа се да је Берлин то учинио иако је знао да Конгрес тајно финансира ЦИА. „Знао је да смо ми укључени“, рекао је де Невил. „Не знам ко му је рекао, али верујем да је то био неко од његових пријатеља у Вашингтону.“²⁴

Као и у свакој професионалној организацији, први дани били су обележени сталним пометњама у хијерархији пошто су се чланови гурали да добију посао. Дени де Ружмон, који никада није био комуниста и потицао је из неутралне Швајцарске, постао је председник Извршног комитета. Аутор *Љубави на Истоку*, де Ружмон је поздрављен са немарксистичке, антифашистичке левице. После рата био је спикер за „Глас Америке“ и блиско је сарађивао са Франсоаом Бондијем у Европској унији федералиста, чије је циљеве наставио да следи уз тајну помоћ ЦИА (о којој, како је касније рекао, ништа није знао) из свог Европског Центра за културу у Женеви (који и данас постоји).

За посао Генералног секретара, Јоселсон је снажно лобирао за свог кандидата, Николаса Набокова, који је, чак и ако то није знао, био на аудицији за главну улогу када је на конференцији у Берлину издекламовао: „Из овог Конгреса ми морамо да изградимо организацију за рат. Ми морамо да имамо стални комитет. Ми морамо да се побринемо да прозовемо све личности, све борбене организације и све методе борбе, како бисмо деловали. Ако то не учинимо, пре или касније ћемо сви висити. Сат је одавно откуцао Подне.“²⁵ Набоков је изабран.

Осим свог старог пријатеља Јоселсона, Николас Набоков је имао моћне заштитнике. Били су ту Чип Болен, „тај пунокрвни Американац“ који је од Америке учинио „прави дом“ за Набокова почетком четрдесетих, и остао, како каже Набоков, „мој узор, мој извор савета, често тешитељ“. Био је ту и Џорџ Кенан, коме је раније било толико непријатно

када Набоков није успео да се запосли у владиној служби. Набоков се појављује и на супертајном списку особља за психолошко ратовање, с препоруком за осетљива места, које је послато Канцеларији Секретара војске 1950. године.²⁶ Оваква комбинација моћних заштитника обезбедила је да Набоков овај пут добије посао.

Ирвинг Браун, човек за исплате, понудио је Набокову шест хиљада долара. Набоков, који је имао два сина које је требало школовати, а већ је имао плату од осам хиљада долара као наставник на Конзерваторијуму Пибоди и Колеџу Сара Лоренс, рекао је да му је потребно више: „Не заборавите да ће на овом послу бити и трошкова репрезентације. Ја немам намеру да приређујем забаве, али ћу морати да виђам много људи, да их забављам, да их позовем на обед, итд.“²⁷ У ствари, Набоков је волео да приређује забаве, и током наредних шеснаест година приредио их је много, и то луксузних, на рачун ЦИА. Међутим, закратко је питање плате за Набокова остало нерешено. Ирвинг Браун, који је имао приступ огромном тајном фонду, имао је и многа друга посла. Иако је снажно подржавао Конгрес, имао је природну склоност да троши доступан новац на финансирање *Force Ouvrière* коју је подржавала ЦИА у покушајима да разбије комунистичке синдикате лучких радника у Марсеју, где су намирнице из Маршаловог плана и испорука америчког оружја бивали свакодневно блокирани. Ствар је решена када је Џејмс Барнам ускочио, у јануару 1951, с обећањем да ће повећати плату Набокову. „Други аранжмани којима ће ми се надокнадити значајан мањак прихода биће овде направљени, и неће се појављивати у књигама за операције у Европи“²⁸, рекао је Набоков Брауну, очигледно се не забрињавајући због Барнамовог флексибилног приступа књиговодству. Током прве године, отприлике, Барнам је практично „одржавао“ Набокова.

Одлучено је да Ласки остане у Берлину и уређује *Дер монајт*, чија је канцеларија постала главни штаб немачке подружнице Конгреса. Јоселсон и де Невил су прешли у Париз и водили тамошњу главну канцеларију, повезавши се са Ирвингом Брауном који је добио упутства да изнајми и опреми погодан простор. Док су се припремали да оду из Немачке, Јоселсон и де Невил су чули за узбудљиву вест из главног штаба ЦИА у Вашингтону: Ален Далс се управо прикључио Агенцији, а са собом је повео помоћника, по имену Том Брејден. Ствари су се мењале.

Ален Далс се прикључио ЦИА у децембру 1950, као заменик Директора операција. Био је то положај са огромним овлашћењима, који је Далсу дао одговорност за прикупљање обавештајних података и за надзор над одељењем Френка Визнера, Службом за координацију политике. Једна од првих ствари које је учинио била је да регрутује Тома Брејдена, једног од својих најзаноснијих официра ОСС, човека који је од повратка у цивилни живот остварио много контаката на високом нивоу. Жилаве грађе, с косом боје песка и јаком вилицом, привлачан, Брејден је изгледао као спој Џона Вејна, Гарија Купера и Френка Синатре. Рођен је

1918. у Дабаку у Ајови; његов отац је био агент осигурања, а мајка је писала љубавне романе. Она му је указала на радове Ринга Ларднера, Роберта Фроста и Ернеста Хемингвеја. Дипломирао је политичке науке на Дартмуту, 1940. године, и био је толико узбуђен због избијања рата да се пријавио у британску војску. Распоређен је у Осму армију, Седму оклопну дивизију – чувени Пустињски пацови – где му је најбољи пријатељ постао Стјуарт Олсоп. Обојица су се прикључили ОСС и спустили падобранима у окупирану Француску да се прикључе покрету отпора којим су доминирали комунисти. После рата, Брејден и Олсоп написали су књигу *Поверљиво: ОСС и америчка шпијунажа*, у којој су описали ОСС као организацију која људима пружа „могућности за најфантастичније пустоловине забележене у било ком рату још од краља Артура“.

Вративши се у цивилни живот, Брејден је следећих неколико година провео у заговарању сталне обавештајне службе. Крајем 1950, Ален Далс му је телефонирао и затражио да буде његов помоћник у ЦИА. Брејден је прихватио. Добио је шифровано име „Хомер Д. Хоскинс“ и испрва није имао конкретне задатке – званично је био додељен Визнеровом ОПЦ, али је радио директно за Далса. За неколико месеци стекао је обимно знање о офанзиви комунистичке пропаганде, и скромно мишљење о америчкој реакцији. „Како је то необично, помислио сам гледајући развој догађаја – комунисти, који се боје свега осим прикључивања Комунистичкој партији, стичу мноштво савезника у рату организација, док ми, Американци, који се придружимо свачему, седимо скрштених руку.“²⁹

Вилијам Колби, будући директор ЦИА, дошао је до истог закључка: „Комунисти нису тајили да верују у оно што су звали ‘организационо оружје’: организуј партију као кључни командни кадар, али потом организуј и све остале фронтове – женске групе, културне групе, синдикате, пољопривреднике, задругаре – читав арсенал организација, тако да можеш да укључиш у ове групе колико год желиш људи у земљи и тако их, у суштини, ставиш под вођство комуниста, укључујући и дисциплину“.³⁰

„Ако друга страна може да користи идеје које су камуфлиране као да су локалне а не изгледају као да их подржавају или подстичу Совјети, онда ми треба да можемо да користимо идеје камуфлиране као локалне“, размишљао је Брејден.³¹ Увид у Визнеров ОПЦ уверио је Брејдена да је служба преоптерећена пројектима којима недостаје средишњи фокус. Један званичник ЦИА описао ју је као „оперативно смеће“. „Постојао је Огранак међународних организација, али је био бућкуриш ситних послова које је Агенција имала около, и то потпуно неважних“, присећа се Брејден. „Отишао сам код Ала [Ален Далс] и рекао: ‘Зашто не спојимо те ствари у један одсек?’ Можда се Ал надао да ћу смислити тако нешто“.³²

Док је Далс био одушевљен, они челници ЦИА који су веровали да тајне операције значе организовање збацивања „непријатељских“ страних

вођа, попут Јакоба Арбенца, били су запањени Брејденовим предлогом. Ако је млада Агенција била напола факултет (већ је била позната као „кампус“), онда је била и састављена од напола лопова и жандара. Уз дипломце Јејла који пуше луле, било је ту и оних људи, каже Брејден, који нису схватили да се рат завршио. Били су опасно тврдоглави, и размишљали су попут људи као што је био генерал Мекартур, који је хтео да прошири Корејски рат бомбардујући Манџурију, или Секретар морнарице, који је 1950. године упозорио свет да се припреми за још један светски рат. „Много су ме више занимале *игеје* које су осуђивали комунисти, него да растуримо Гватемалу“, објаснио је Брејден. „Био сам више ‘интелектуалац’ него ‘акцијаш’.“³³

Шеф Брејденовог одсека покушао је да блокира његов предлог тврдећи да је „прешао ограничења одсека“, што је био монументално ситничав бирократски маневар. Потом је уследио „пакао“, у коме је Брејден изгубио. Отишао је одмах у Далсову канцеларију и поднео оставку. Разјарени Далс је зграбио телефон и позвао Френка Визнера. „Шта се, ког ђавола, догађа?“ захтевао је да зна. „Алан је скочио на Визнера“, присећа се Брејден. „Био је потпуно на мојој страни. И тако сам основао Одсек за међународне организације, под руководством ДДП [Заменик директора планирања], што је био Визнер. Али, нисам много обраћао пажњу на Визнера, једноставно сам га заобилазио и ишао право код Алена. Морао сам ипак да будем пажљив јер ми је Визнер наводно био надређени.“³⁴

Формирање овог новог одсека (Одсек за међународне операције, скраћено ИОД) коинцидирало је с новом директивом Државне безбедности, НСЦ–68, која је и санкционисала делатност одсека. НСЦ–68, коју је у марту 1950. године осмислио нови директор Штаба за планирање политике, Пол Ници (који је заменио Кенана), постао је „врхунски симбол једног документа хладног рата“ и био је заснован на претпоставци комунистичке монолитности чији *spiritus movens* обитава у Кремљу.³⁵ Директива је закључивала: „и практични и идеолошки разлози... терају нас на закључак да немамо другог избора него да покажемо супериорност идеје слободе, њеном конструктивном применом“. „Истини је такође потребна пропаганда“, недавно је објавио филозоф Карл Јасперс. Била је то директива која је овластила хладноратнике Америке да предузму „конструктивне“ мере како би обезбедили да истина тријумфује над обманом. Буџетске ставке у НСЦ–68 откривају значај који је овај задатак сада имао: у следеће две године, 34 милиона долара који су били 1950. године потрошени на психолошко ратовање, требало је да буде – учетворостручено.

„У борби за умове људи истина може да буде право америчко оружје“, најавио је Државни секретар Едвард Барет. „Она не може да буде изоловано оруђе, јер је пропаганда истине моћна само када је повезана са конкретним акцијама и политиком... добро осмишљена и

темељна кампања истине неопходна је колико и ваздухопловне снаге земље³⁶. Истина је, као и ово столеће, требало да припадне Америци. Уколико за промовисање истине треба користити обману – у реду. Кестлер је то звао „борба против тоталне лажи у име полуистине“.

„Циљ ИОД“, рекао је Брејден, „био је да уједини интелектуалце против онога што се нудило у Совјетском Савезу. Идеја да би свет могао да подлегне некој врсти фашистичког или стаљинистичког концепта сликарства, књижевности и музике [била је] ужасна могућност. Желели смо да ујединимо све људе који су били сликари, писци, музичари, и све људе који прате ове људе, да покажемо како су Запад и Сједињене Државе посвећени слободи изражавања и интелектуалном успеху, без икаквих строгих ограничења у томе *шћиа морайће да йишејће и шћиа морайће да кажетће и шћиа морайће да чинийће и шћиа морайће да насликайће* [Брејденов италики], што се догађа у Совјетском Савезу. Мислим да смо то урадили проклето добро.“³⁷

ИОД је функционисао према истим начелима која су руководила Визнеровим управљањем некомунистичком левицом. Сврха пружања подршке левичарским групама није била да се оне униште, нити чак да се њима доминира, већ да се одржава дискретна блискост са таквим групама и надгледа оно што мисле; да им се обезбеди мегафон, да могу да се издувају; и, *in extremis*, да се коначно стави вето на њихов публицитет и, могуће, њихово деловање, уколико икада постану превише „радикални“. Брејден је својим новим одељењима ИОД у Европи дао јасна упутства: „Ограничите новац на количину коју приватне организације могу уверљиво да троше; прикријте размере америчких интереса; заштитите интегритет организације тиме што нећете захтевати да подржи сваки вид званичне америчке политике“.³⁸

Брејденово ново одељење било је створено тако да обезбеди бољи институционални основ за тела као што је Конгрес за слободу културе, и директори тих организација сада су одговарали њему. Били су прецизирани и прави циљеви Конгреса. Он није требало да буде средиште агитације, већ мостобран у западној Европи из кога ће се заустављати напредовање комунистичких идеја. Требало је да се ангажује у широкој и кохезивној кампањи „ортачког притиска“ на интелектуалце да се одвоје од комунистичких организација или њихових следбеника. Требало је да охрабрује интелигенцију да развија теорије и аргументе усмерене не ка масовној публици, већ малој елити група за притисак и државника који, за узврат, одређују политику владе. Конгрес није био извор за прикупљање обавештајних података, и агенти у другим одсецима ЦИА били су упозорени да не покушавају да га користе на тај начин. Требало је да обезбеди „независну“ подршку циљевима америчке спољне политике – да промовишу уједињену Европу (преко чланства у НАТО и Европског покрета, коме је ЦИА потом пружала значајну новчану подршку), која је обухватала и поново уједињену Немачку. Тре-

бало је да делује као емисар за успехе америчке културе, и да ради на поткопавању негативних стереотипа преовлађујућих у Европи, нарочито у Француској, о замишљеној пустари америчке културе. И требало је да реагује на негативне критике других видова америчке демократије, укључујући поштовање грађанских права у САД.

Сви људи које је радна група изабрала да оживе наново консолидовани Конгрес подвргнути су безбедносним проверама, као и они који су били предвиђени за блиску сарадњу са контролним „апаратом“, и сви будући намештеници Конгреса. Као представници ЦИА, ту су били Мајкл Јоселсон и Лоренс де Невил. Њихове потребе је задовољавао специјално именован агент који је, током три године службе, био у вези са својим колегом истог нивоа у Вашингтону, а који је пак одговарао шефу подружнице ИОД. Шеф Треће подружнице водио је рачуна о Конгресу. Одговарао је заменику шефа одсека ИОД и шефу одсека (Брејден). Како је Конгрес растао, о његовим финансијама и делатностима водило је рачуна додатно особље Агенције. Конгрес је, далеко од онога што је Кестлер првобитно замислио као „малу, нискобуџетну операцију, попут неке од операција Вилија Минценберга“, са „мало новца, још мање особља и без Коминформа као залеђа“³⁹, сада постао „имовина“ једног од најбрже растућих одсека ЦИА.⁴⁰

Поштујући план, Брејден је одлучио да операцију QKOPERA води „заобилазно“ и у том циљу је наложио де Невилу да не говори Визнеровом човеку који је водио француску подружницу, Роберту Тајеру, ништа о његовим активностима. Изнад Брејдена, Ален Далс је насамо рекао де Невилу да треба да „мотри на Ирвинга Брауна и открије шта он ради“, мада је де Невил убрзо известио Далса како је то „готово немогуће јер се он понаша као да је то његова лична операција, и никад много не говори о томе шта ради“.⁴¹ Није ни чудо што Далс, Визнер и Брејден никада нису стекли углед добрих руководилаца.

Јоселсон и де Невил брзо су основали Париску канцеларију и неку врсту „домаћег“ цијашког говора за домаће послове који су били заједнички свим активностима које су служиле као параван. Док су они сређивали простор и људе, Набоков је допутовао да ступи на своју нову дужност Генералног секретара, преселивши се из Њујорка са Патришом Блејк у станчић у улици Асас, с погледом на Луксембуршки парк. „Није било савремених преседана, никаквих модела у западном свету“, писао је о организацији коју је сада представљао. „Нико пре није покушао да мобилише интелектуалце и уметнике у светским размерама како би водио идеолошки рат против угњетача ума, или да брани оно што је неко назвао оним отрцаним именом ‘наше културно наслеђе’. Оваква врста идеолошког рата до тада је била у рукама стаљиниста и нациста... Мени се чинило да је вођење рационалног, ледено-хладног, одлучно интелектуалног рата против стаљинизма, без падања у лаку манихејску замку лажне праведности, од суштинске важности, нарочито у време када је

тај идеолошки рат у Америци постајао глумачки хистеричан и крсташки параноидан“.⁴²

С енергијом и одушевљењем који су га ретко напуштали, Набоков се бацио на своју нову каријеру импресарија хладног рата у култури. У мају је Конгрес, на конференцији за штампу у Паризу, „представио“ врхунског интелектуалног пребега. Био је то млади аташе за културу у Пољској амбасади, песник и преводацац *Пустие земље*, Чеслав Милош. Милош је био члан пољске делегације на конференцији у Валдорф Асторији 1949, и тамо се, после првог „сусрета са демократском левицом, просто заљубио у нас“, према речима Мери Макарти. Бриљантна режија Набокова учинила је да Милошева појава на страни анђела буде једна од првих победа Конгреса.

Убрзо потом, Набоков је са Денијем де Ружмоном отпутовао у Брисел, да присуствује вечери коју је организовао часопис *Синџезе*. Брзо се вратио натраг, да промовише рад *Amis de la Liberté*, неке врсте ротари клуба Конгреса, који је организовао састанке студентских група по читавој Француској, и *Maison des Jeunesses des Amis de la Liberté* у Паризу. Половином јуна, Набоков је био поново на путу, овај пут за Берлин, у коме је требало да одржи предавање о „уметности у тоталитарном систему“. „Наравно, то за мене није било само путовање због предавања“, писао је Џејмсу Барнаму, „већ мој први ‘лични контакт’ са немачким подручјем операција“.⁴³ Била је то једна од многих сличних скаутских експедиција које су предузимали директори Конгреса, из којих су израстале, као печурке после кише, подружнице, не само у Европи (постојале су канцеларије у Западној Немачкој, Великој Британији, Шведској, Данској, на Исланду), већ по свим континентима – у Јапану, Индији, Аргентини, Чилеу, Аустралији, Либану, Мексику, Перуу, Уругвају, Колумбији, Бразилу и Пакистану.

Вративши се у Париз, Набоков је одиграо главну улогу у оснивању првог часописа Конгреса, *Превес (Preuves)*. Идеја о стварању културно-политичког часописа у традицији великих француских ревија први пут је разматрана у фебруару 1951, на састанку Извршног одбора у Версају. Био је потребан часопис који би могао да буде такмац *Les Temps modernes* и охрабри пребега да се макну из чврстог Сартровог загрљаја. „Ко је био стварни непријатељ?“ запитао се касније један историчар. „То није био Совјетски Савез, или Москва. Оно чиме су они заиста били опседнути били су Сартр и де Бовоарова. То је била ‘друга страна’.“⁴⁴ „Интелектуалци с леве обале били су циљ“, потврдио је један инсајдер Конгреса. „Или су, можда, циљ били људи који су их слушали.“⁴⁵ Али, налажење уредника који би имао довољно угледа да намами ове *compagnons de route* [симпатизере] у центристички забран показало се као тежак посао. До јуна 1951. Набоков је постајао очајан, и писао Барнаму: „Питање француског часописа не да ми ноћу да спавам. Толико је тешко наћи неког угледног, као што су Арон или Ками, који би био вољан да постане уредник...

тешкоћа је у томе што овде људи много причају о посвећености, али нико не жели то да учини. У ваздуху се осећа нека врста умора и апатије или, пре, замора са којим се треба свакодневно борити.“⁴⁶

Пошто није успео да привуче уредника Француза, Извршни одбор је одлучио да посао да Франсоа Бондију, швајцарском писцу, коме је матерњи језик био немачки, а био је активиста Комунистичке партије до пакта између Хитлера и Стаљина 1939. године. Са кључним именованем у Секретаријат Конгреса 1950. (у свјству директора издаваштва), Бонди је сарађивао на часопису *Дер монај* са Мелвином Ласким, који га је звао „изванредан саветник уредника за наше доба“. Са Бондијем, први број часописа *Превес* коначно је изашао, октобра 1951. године. С циљем да успостави атлантски, антинеутралистички и проамерички консензус, *Превес* је непогрешиво био кућно гласило Конгреса, објављујући његове садржаје и најављујући његове програме и активности. Као такав, одмах се суочио са оним што је Манес Спербер назвао „*une hostilité presque totale*“ [готово свеопште непријатељство], али Бонди је чврсто стајао пред отровним нападима и левице и деснице.⁴⁷

Конгрес је у тим раним данима приман са готово свеопштом сумњом. Активисти који су га подржавали сами су себе уверавали да су те сумње само бубуљице антиамериканизма, који је тада био толико модеран; они који то нису могли да учине напосто су сублимирали своје бриге. Међутим, пребези су користили сваку прилику да ставе у питање легитимитет Конгреса као „слободне“ и „независне“ организације. То што је успео да преживи ове изазове знак је псеће упорности оних („инсајдера“ као и „аутсајдера“) који су веровали у његову сврху. Када су Жорж Алтман, уредник *Франк-џирер*, и Франсоа Бонди послати крајем 1951. у Рим да пруже подршку подружници у Италији, стално су их питали „Ко плаћа све ово?“ и „Да ли под ‘слобода’ мислите на амерички капитализам?“ Кажу да су посматрачи-комунисти били на већини њихових састанака, а многи италијански интелектуалци били су јасно подложни „искушењу тоталитаризма“. Други, попут Алберта Моравије, како су сазнали, више су били забринути због неофашизма него због комунизма. У извештају Јоселсону, Бонди и Алтман су нагласили провинцијализам и антиамериканизам италијанских интелектуалаца. Постојале су „сјајне могућности“ за Конгрес у Италији, али ће оне сазрети тек као резултат „спорог, посредног, разноврсног и изузетно дискретног деловања“.⁴⁸

Италијанска Асоцијација за слободу културе основана је крајем 1951, под руководством Игнација Силонеа, и постала је средиште савеза око стотину културних група за које је асоцијација обезбеђивала говорнике, књиге, памфлете, филмове и етос интернационализма. Произвела је билтен *Либерџа дела култура*, и касније *Темпо ирезенте*, које су уређивали Силоне и Никола Кјаромонте. Међутим, чим је италијанска подружница оформљена – почела је да се распада. Набоков је послат

у Рим како би покушао да помогне интересима Конгреса, али је, као и Бонди и Алтман пре њега, открио да су ти интелектуалци апатични и превише спремни да слушају „необичне гласине“ о Конгресу. Пожаливши се Ирвингу Брауну на „силонеовску летаргију нашег италијанског предузећа“, Набоков је рекао да су потребне радикалне мере да се упумпа крв у италијански „апарат“. „Силоне краљује невидљив [sic] на небу и не да деци у канцеларији да раде свој посао. Написао сам им два писма, телеграфисао сам и тражио да се врати са свог летњег одмора на један дан, да се видимо у Риму... нисам добио никакав одговор. Свакодневно сам виђао десетине људи. Већина је спремна да се придружи, ради, помаже (укључујући Моравију), али сви кажу да се овде, док је Силоне једини господар, неће обавити никакав посао“, јадиковао је Набоков.⁴⁹ Узнемирен „донкихотским“, „ратоборним“ и „арогантним“ ставом према Цркви, Набоков је писао и Жаку Маритену и молио га да напише „једно дугачко писмо ватиканским властима“ и објасни да Конгрес за слободу културе и Италијанска Асоцијација имају „различиту политику“.⁵⁰

Набоков је путовао и у Лондон, да добије подршку за британску подружницу, Британско друштво за слободу културе, које је у јануару 1961. године основало Друштво аутора у Вајтхол корту. Пошто се сусрео са Т. С. Елиотом, Исаијом Берлином, лордом Дејвидом Сесилом, шефовима Британског савета, Трећег програма ББЦ и Ричардом Кросманом, који је сада био генерални секретар Лабуристичке партије, Набоков је известио Париз да Конгрес у Енглеској има моћне савезнике. Одвојено је рекао Барнаму да „многи [британски интелектуалци] мисле о Конгресу као о некој врсти полутајне америчке организације коју ти контролишеш... Мислим да би наши стални напори морали бити усмерени на доказивање европским интелектуалцима да Конгрес за слободу културе није америчка тајна служба.“⁵¹ Користећи језик који обично воле „освешћени“ сарадници обавештајних служби, Набоков је замолио Барнама да пренесе „нашим пријатељима у Америци фундаментални парадокс овдашње ситуације: можда имамо врло мало времена, али морамо да радимо као да га имамо на претек. Процес преображавања ‘Операције Конгрес’ у широк и солидан фронт супротстављен тоталитаризму тражиће доста времена, а бојим се – и доста новца.“⁵²

Бомбона

Нисмо могли све да потрошимо. Сећам се једног састанка с Визнером и контролором. О боже, рекао сам, како ћемо то уопште потрошити? Није било ограничења, и нико за то није био одговоран. Било је фантастично.

Гилберт Гринвеј, агент ЦИА

Улазак на конкуритивно тржиште хладноратовске културе захтевао је значајно улагање. Испрва је Ирвинг Браун био финансијски канал за културне програме ЦИА. „Давао сам у то време Брауну 15.000, 10.000, 5.000 долара, ван буџета, али никада нисам био сигуран шта је с њима учинио“, присећа се Том Брејден.¹ Међутим, то је била мала промена у поређењу с укупним фондовима који су Брауну били на располагању. „Кључ за све ово били су тајни фондови“, касније је открио Лоренс де Невил. „Људи нису могли у Конгресу САД да кажу: ‘О, видите шта они раде с новцем пореских обвезника’, зато што то није био наш новац, био је успутни производ Маршаловог плана.“² У једном иновативном потезу, у првим годинама Маршаловог плана, предложено је да свака земља корисник, како би новац одиграо двоструку улогу, допринесе страном помоћи тиме што ће депоновати износ једнак ономе који дају САД, у своју централну банку. Билатерални споразум између дате земље и САД омогућавао је да се ова средства заједнички троше. Већина средстава (95%) остајала је законито власништво владе те земље, док је 5%, после депоновања, постајало власништво владе САД. Ови „дупли фондови“ – тајни фонд од, угрубо, две стотине милиона долара годишње – били су доступни ЦИА, као ратна благајна.

У децембру 1950, Ричард Бисел, који је предавао економију на Јејлу и МИТ тридесетих, био је заменик администратора Маршаловог плана. Једнога дана, Френк Визнер је позвао Бисела у своју канцеларију у Вашингтону. Бисел, који је познавао Визнера из виђења, у Џорџтауну, описао га је као „озбиљан део нашег унутрашњег круга – највиши ниво државних службеника укључених у многе владине послове које смо предузимали.“ Бисел се сећа како је Визнер рекао да му је „потребан новац и замолио ме да помогнем у финансирању тајних операција ОПЦ

тако што ћу испустити неку умерену своту из оних пет посто двојних фондова... Тешко је рећи да ли је ико предвиђао да ће та [средства] обухватати тајне операције. То је свакако била сива зона. Био сам помало збуњен због захтева, пошто сам о тајним операцијама знао врло мало. Визнер се потрудио да умањи бар део мојих брига, уверавајући ме да је Хариман одобрио акцију. Када сам почео да га притискам с питањем на који начин ће новац бити искоришћен, објаснио је да не може да ми каже... Ми, у Маршаловом плану, посредно или непосредно смо радили са прилично великим бројем људи који су били корисници првих програма тајних делатности ЦИА.⁴³

Дупли фондови су током Хариманове администрације Маршаловим планом били коришћени за подршку контра-акцији ОПЦ на Међународни дан отпора диктатури и рату, у априлу 1949. године. Одиграли су кључну улогу и у изборима у Италији 1948. године. Сад је Ирвинг Браун био у стању да појача тајни фонд ЦИА „бомбоном“ из Маршаловог плана. Од мноштва тајних пројеката финансираних преко Брауна, око 300.000 долара (око 1,5 милиона долара 1999) било је намењено основним административним трошковима Конгреса за слободу културе 1951. године. Одатле су плате добили Франсоа Бонди, Дени де Ружмон, Пјер Болеме (Алтманов штићеник, именован за благајника), администратор и неколико секретарица. Бонди и де Ружмон су добијали своје плате у доларима, које је Браун дозначивао преко Америкен експреса на рачун у Сосијете де Банк Суис у Лозани. Други су плаћани у француским францима. Укупан месечни трошак за вођење Секретаријата у то време износио је око пет милиона франака. Браун је на платном списку имао и *Пријатеље слободе (Les Amis de la Liberté)*, у отприлике истом износу. На један приватни рачун у Немачкој полагао је 40.000 немачких марака за тамошњу канцеларију Конгреса, покривајући плате и трошкове канцеларије. Италијанска канцеларија добијала је неколико хиљада долара месечно преко рачуна Кодињола Тристе, уредника часописа *Нуова Италија*. Мајкл Гудвин, секретар Британског друштва за слободу културе, имао је приступ месечној апанажи од седам стотина фунти, депонованих на његов рачун у Вестминстерској банци у Сент Џејмс Парку.

Пре него што је Браун обезбедио стални простор за Конгрес на булевару Осман, његова соба у хотелу Балтимор, на авенији Клебер, служила је као привремени главни штаб организације. Свративши једне вечери на пиће, ненајављена, једна млада Американка која је радила у Одсеку за раднике Маршаловог плана приметила је поред Брауновог телефона списак имена, с доларским износима поред њих. Браун је изашао из собе да би направио пиће за своју неочекивану гошћу. Помислила је да у апартману има још некога осим Брауна. Коначно, пошто више није могао да се крије, Мајкл Јоселсон се појавио из купатила, у које се брзо повукао како не би био виђен. Дијана Доц, која је за две године постала

Јоселсонова супруга, сматрала је да је призор јако забаван. Јоселсону је било веома непријатно.

Призор у хотелу Балтимор указује на импровизације у првим данима Конгреса за слободу културе. „У почетку, све је било јако добро мотивисано, и само смо радили како смо мислили да је најбоље“,⁴ рекао је де Невил. Постепено су ствари почеле да се стапају док је ЦИА развијала бирократију за вођење оваквих операција и пружање „смерница“. „Било је различитих састанака [међу] некима од најважнијих људи Конгреса, укључујући Ласког и остале, и људи из Агенције који су одлучивали“,⁵ присећа се Доналд Џејмисон, стручњак ЦИА за Русију, који је површински био укључен у QKOPERA. „Већину времена у сали за конференције налазило се између десет и петнаест људи. Седели смо унаоколо и разговарали о ономе што треба да се уради, где да се учини; све је било прилично отворено. Био је то тон који су људи у ланцу команде у Агенцији успоставили, и мислим да је то било врло мудро. У ствари, да се није радило на тај начин, људи би на другој страни – на страни Конгреса – одустали. Мислим – бар приличан број њих. Они нису били опортунисти који би се држали Агенције само да би били плаћени.“⁶

Људи с друге стране стола о којима Џејмисон говори били су Јоселсон, Набоков, Ласки, Бонди и, повремено, Малколм Магериц, који је био веза са британским ИРД. Био је то „апарат“, група изабрана да буде под руководством ЦИА, што је, упркос уљудности у опхођењу, у ствари, значило испуњавање политичке линије коју је Вашингтон очекивао од Конгреса да следи. Постојала је, како је Џејмисон објаснио, узајамност: ЦИА би пренела циљеве америчке спољне политике и, заузврат, пажљиво слушала ову групу чији је јединствени приступ интелектуалним токовима западне Европе могао да олакша, или чак измени, методе и аргументе коришћене за формулисање ових циљева.

Мада је очигледно био део ланца команде Агенције, Јоселсон је врло озбиљно схватао и свој посао представљања интереса Конгреса. То је био изузено тежак положај за рад, и то кредибилан рад. Технички, био је подређен де Невилу, али де Невил је ретко, ако икад, покушавао да га одбије. „Виђао сам Јоселсона свакога дана, а ако не – сваке недеље, и ишао сам у Вашингтон да се одобри шта год је хтео да се обави“, рекао је де Невил. „Ако бих се сложио, што је обично био случај, потрудио сам се и помагао. Свој посао сам видео као труд да се олакша развитак Конгреса, слушањем људи попут Јоселсона који су ствари знали боље него ја. Он је радио изванредно.“⁷

„Јоселсон је један од неопеваних хероја света“, касније је рекао Том Брејден. „Он је обављао тај ужурбани посао са свим интелектуалцима Европе, који нису нужно пристајали на много више од свог основног веровања у слободу, и трчао је около са састанка на састанак, од човека до човека, од групе до групе, и држао их све на окупу и организовао,

Јоселсонова потпора Гудвиновом часопису дата је уз нарочити споразум да ће се *Двадесетии век* посветити побијању ставова часописа *Њу сџејџсмен* и *Нејшн*. Гудвин је у писму из јануара 1952. године потврдио да се кампања захуктава, извештавајући да *Твенџиџ сенчери* „стално држи под палбом коментара мноштво тема [у *Њу сџејџсмену*] што се, све у свему, своди на систематско, критичко уништавање њиховог става.“ Ради равнотеже, додао је, припрема се и за подривање часописа *Совјеџ сџаџиз*, тромесечника из Глазгова, „који је вероватно главни извор стаљинистичке апологетике у овој земљи“.¹²

Међутим, Јоселсон никада није био сасвим задовољан договором са *Твенџиџ сенчери*-јем. „Није био довољно живахан. Није био права ствар“, рекла је Јоселсонова супруга Дијана.¹³ Гудвинови напади на *Њу сџејџсмен* били су у реду, али његов часопис није учинио довољно да реши проблеме које је Набоков навео у писму од 19. децембра 1951, у коме извештава о „распрострањеном незадовољству“ Међународног извршног одбора. „Г. Спендер ће предложити вама и вашим уредницима хитне и значајне промене, које смо потпуно одобрили Ирвинг Браун, де Ружмон и ја“, писао је оштро Набоков.¹⁴ Ове промене треба направити одмах, или ће подршка Конгреса пресушити. На шта је Гудвин оштро одговорио 31. децембра: „Ни за кога не може бити добрих резултата, осим уколико преглед остане независан, и зна се да је такав... [часопису] би требало омогућити да ради 'без ограничавања'“.¹⁵

За Гудвина, ствари су пошле од зла на горе. Јануара 1952, Спендер је био у средишту нечега што је личило на удар, с циљем да се Гудвин смени с места секретара Британског друштва, слањем кратког писма с опозивом. Сам Спендер је, увређен, дао оставку пар недеља раније, уз Вудроа Вајата и Џулијана Ејмерија, и рекао Набокову како долази у Париз да му изложи своје разлоге. У Паризу је убедио унутрашњи круг Конгреса да британска подружница не може да функционише са Гудвином на челу, и добио је писмо с његовим опозивом, које је потом проследио Гудвину. Заузврат, Гудвин је окривио Спендера за Вајатову оставку и наговарао Набокова да „обузда“ Спендера. Међутим, Гудвин је ипак морао да се повуче. Спендер се поново придружио Извршном одбору, који су од тада контролисали Малколм Магериџ и Фредрик Варбург, уз Тоскоа Фајвела, који се „вукао около као трећи у светом тројству“. За некога кога су стално описивали као водњикавог и површног, Спендер је показао чврсту одлучност да добије оно што је желео из такве ситуације.¹⁶ В. Х. Оден звао га је „Света луда из Достојевског“ и „пародија Парсифала“. Ишервуд је мислио да је „суштински комичан лик“ који открива истину путем фарсе. Други су видели „згрчену збуњеност“ (Ијан Хамилтон), или „лоше склопљен ум, замагљен, облачан, разливен“ у коме „ништа нема јасан обрис“ (Вирџинија Вулф). У животу обележеном противречностима и двосмисленостима, Спендер је већ развио таленат да се повуче иза ових сумњивих аура.

Гудвинова оставка била је ударац за Јоселсона, који је у њему изгубио директан контакт са Одељењем за испитивање информација. Али, ИРД је убрзо надокнадио овај недостатак, постављајући свог човека, Џона Клуза, у Британско друштво, као Генералног секретара. Убрзо је Клуз користио свој положај као место за дистрибуцију материјала ИРД, пишући Набокову у јуну 1952. да је имао „дуг разговор са Ханом Арент и упознао је са једним или два стручњака из нашег Форин офиса, а као резултат, снабдевам је мноштвом изворних материјала, потребних за њену нову књигу... Ако знате још неке друге људе који долазе овамо и који би желели да направе контакте сличне онима које има др Арент, само ми реците и ја ћу то уредити.¹⁷ Клуз је слао материјал и Јоселсону, подсећајући га (као да је то било потребно) да се документи могу користити слободно, „али без навођења њиховог извора“.

Изгледало је да су се с Клузовим постављењем невоље у Британском друштву привремено разрешиле. Тоско Фајвел, уредник листа *Трибјун* и кључни члан радне групе Конгреса, сложио се да „буде на опрезу око полова у Лондону“. Међутим, Јоселсон још увек није био задовољан. Јавна критика Конгреса коју је изрекао Хју Тревор-Ропер после конференције у Берлину, оставила је терет сумње и многи британски интелектуалци осећали су одбојност да се поистовете са организацијом чије је право порекло изгледало засењено. Невоља је била у томе што су многи британски интелектуалци сматрали да рука америчке владе посеже за њиховом питом. „Шалили смо се с тим“, рекао је један званичник Британског друштва за слободу културе. „Одвели бисмо наше пријатеље на ручак и, када би понудили да плате, ми бисмо рекли: ‘О не, не брините, то плаћају амерички порески обвезници!’“¹⁸ Ипак, требало је уверити још много њих да су овакви мамци пожељни.

Cette Fête Américaine

Та Ајзенхауерова разметљивост...

Елизабет Бишоп

Почетком 1951, Набоков је послао поверљиво писмо Ирвингу Брауну, предложивши план за велики фестивал уметности. Са карактеристично трапавом синтаксом (Набоков никада није постигао стилску лакоћу и граматичку тачност у писаном енглеском, који је Јоселсону био лак), објаснио је да би циљ фестивала био да се осмисли „прва блиска сарадња врхунских америчких организација у Европи са сличним европским, као и америчке уметничке продукције, као сасвим једнаке европској уметничкој продукцији. Тако би ова сарадња имала изузетно корисно, посвудашње дејство на културни живот у слободном свету, показујући културну солидарност и међузависност европске и америчке цивилизације. Ако буде успешна, она ће помоћи у уништењу злокобног европског мита (кога стаљинисти успешно потхрањују) о инфериорности америчке културе. Биће то изазов културе слободног света некултури тоталитарног света и извор охрабрења и ‘залечења морала’, нарочито за француске интелектуалце, јер ће поново дати неку врсту смисла и сврховитости дислоцираном и дезинтегрисаном културном животу Француске и већег дела Европе“.¹

Браун је на ову идеју реаговао с оклевањем, као и Јоселсон, де Невил и Ласки. Набоков је морао да призове све своје моћи убеђивања да добије одобрење – за свој „фестивал из снова“. Ласком је увек било неугодно с Набоковим, кога је презриво описивао као „дендија револуције. Људи као Ники били су апсолутно заљубљени у ватромете, шуштање хаљина и разметљивост“. Ласки, идеолог Сити колеџа, имао је тешкоћа да прихвати јединствену аристократску бoемштину Набокова. Али, и он је морао да се сложи с тим да план Набокова да „унесе ноту раскоши, екстравагантног публицитета, пропаганде, ватромета, ускоро-ће-и-машкаре, или већ тако нешто, да прошири публику и покаже да ви нисте само суморни интелектуалци с наочарима и носевима уроњеним у идеолошке ствари, већ естетe, људи који воле забаву“ може да донесе „позитивне резултате“.²

У Одељењу за међународне организације, Том Брејден је био одушевљен. Тврдња Набокова да „никаква идеолошка полемика о вредности и смислу наше културе не може да се мери са самим производи-ма те културе“³ ударила је Брејдена у праву жицу, јер је недавно гледао комад који је у Варшави постављен под покровитељством Стејт депар-тмента и сматрао је да је „ужасан, као и већина њихових поставки. Не би импресионирали ни људе у Ватерлоу у Минесоти, а камоли у Паризу. Било је јасно да Стејт департамент нема појма шта да ради с тим. Нису били у томе, нису знали да искористе оно што су имали, све што су ура-дили било је трећеразредно, и горе од тога.“⁴ Уз неколико добрих изузе-така (попут шоу програма Френка Лојда Рајта, који је имао турнеју по Европи 1951–2), ова оцена културних иницијатива Стејт департамента била је оправдана. Ко би био одушевљен изложбама у којима се слави амерички начин живота, који је обухватао и експонат о „производњи најлона у САД“? И да ли је „једноставност и шарм“ Камерног хора колеџа Смит с „њиховом свежом и пријатном појавом у белим одорама“ била довољна да убеди француску публику како се средиште културе пресе-лило у Америку?⁵ „Ко иде на изложбу фотографија које приказују славу Америке?“ питао је Том Брејден. „сматрао сам да су то све којештарије. Ако хоћете то да радите, узмите оно најбоље. Ал [Ален Далс] и ја знамо боље. Звучи арогантно, али то је оно што смо мислили. Знали смо. Зна-ли смо понешто о сликарству и музици, а Стејт департамент није.“⁶

Брејден је исекао и један чланак из *Њујорк џајмса* који критикује „Америку која глупо занемарује значај ‘културне офанзиве’“ и истиче да је Совјетски Савез на културну пропаганду само у Француској по-трошио више него САД у читавом свету. Америци је било потребно не-што велико и блиставо, како би направила одлучујућу интервенцију у *Kulturkampf*-у. Набоковљев план обећавао је управо то и до краја апри-ла 1951. Брејден је обезбедио дозволу за фестивал у одбору за пројекте ЦИА.

Петнаестог маја 1951. Извршни одбор Конгреса за слободу културе дао је налог Набокову да, у својству Генералног секретара Међународног секретаријата, крене с остваривањем плана. Набоков се одмах почастиио авионском картом прве класе до САД, заустављајући се прво у Холи-вуду, да види свог „старог пријатеља“ Игора Стравинског. Стравин-ски је (као и Шенберг, Томас Ман и, за неко време, Бертолд Брехт) био један од „богова високе културе, који се иселио из Европе да обитава, готово инкогнито, међу стаблима лимуновог дрвета, момцима с пла-же, нео-баухаус архитектуром и величанственим хамбургерима“ Јужне Калифорније.⁷ У оваквом нескладном окружењу Стравински се сусрео са својим пријатељем, белим Русом, и обећао да ће се појавити на фе-стивалу. Набоков је у граду покретних слика остао довољно дуго да углеви и састанак са Хозеом Ферером, који је био толико одушевљен плановима Набокова, да му је касније писао, поручујући му да се врати

у Холивуд, пошто је ту много новца за пуњење благајне и да ће он, Ферер, учинити све да му у томе помогне.

После стреловите туре по Америци, Набоков се вратио у Европу са свежњем уговора и обећањима о учешћу на фестивалу, за чије одржавање је одређен април 1952. године. Игор Стравински, Леонтина Прајс, Арон Копланд, Семјуел Барбер, Градски балет Њујорка, Симфонијски оркестар Бостона, Музеј модерне уметности у Њујорку, Џејмс Т. Ферел, В. Х. Оден, Гертруда Стајн, Вирџил Томсон, Ален Тејт, Гленвеј Весткот – радови ових уметника, или њихово појављивање, били су на списку Набокова. Враћајући се у Европу, убрзо је могао да најави како ће у програму учествовати и Жан Кокто, Клод Дебиси, Вилијам Волтон, Лоренс Оливије, Бенџамин Бритн, Бечка опера, Опера Ковент гардена, Баланшинова балетска труппа, Чеслав Милош, Игнацио Силоне, Дени де Ружмон, Андре Малро, Салвадор де Мадаријага и Гвидо Пјовене.

Када се узме у обзир лична склоност Набокова према музици, није ни чудо што је музички део програма постајао све значајнији део фестивала. Ту је Набоков имао намеру да се супротстави стаљинизму у уметности. „Политички, културни и морални значај Фестивала и његовог програма не треба да буду отворени“, стајало је у његовом предлогу. „Треба оставити публици да направи своје логички неизбежне закључке. Практично сва дела [која ће се] изводити припадају категорији коју су стаљинисти и совјетски естетичари означили као „формалистичку, декадентну и искварену“, укључујући дела руских композитора (Прокофјев, Шостакович, Скрјабин и Стравинкси [sic])“.⁸ Сцена из Валдорфа, када је Набоков позвао Шостаковича да узврати стаљинистичком нападу на музику, сада је била спремна за крешендо.

Грандиозни планови Набокова представљали су први озбиљан изазов за младу машинерију културне пропаганде ЦИА. На проби ће бити организационе способности и моћ прикупљања средстава у младом Брејденовом ИОД. У Њујорку је отворен „рачун фестивала“, у Америчком Комитету за слободу културе, који је служио за прање средстава ЦИА и Стејт департмента. Новац је ишао преко Фондације Фарфилд, паравана или „пролаза“ који је ЦИА успоставила управо ради протока готовине за фестивал, али је касније фондација одржавана као главни канал за субвенције Агенције Конгресу. Финансијска подршка за британски део фестивала обезбеђена је преговорима са ИРД и Вудроом Вајатом који је, као „лични пријатељ министра финансија, г. Гејтскила“, обећао да ће прикупити додатна средства.

Брејденов ИОД такође је био директно укључен у преговарање са Симфонијским оркестром Бостона. Набоков је већ био обезбедио занимање свог старог пријатеља, уметничког директора оркестра, Чарлса Манча. Али, било је и проблема. Према Набокову, само трошкови транспорта оркестра били су „огромни“. Фестивал се сударио и са веома лукративном сезоном извођења популарне музике, што је значило

да се оркестар суочава с могућношћу да изгуби приходе. Међутим, Брејден није био спреман да изгуби оркестар који се сматрао најбољим симфонијским оркестром у Америци. И тако се обратио Чарлсу Дагласу Џексону, тврдом хладноратнику који је узео неплаћено одсуство у гиганту *Тајм-Лајф* како би радио у Ајзенхауеровој изборној кампањи. Осим тога, „Ч. Д.“, како су га звали, био је и један од управника фондова Симфонијског оркестра Бостона. Уз Џулијуса Флајшмана, председника Фондације Фарфилд, и „анђела“ фестивала, Ч. Д. је формално „позвао“ оркестар да свира на фестивалу. Званично, радили су за Конгрес за слободу културе. Незванично, представљали су ЦИА, која је већ обећала 130.000 долара (означених као поклон „угледних појединаца и удружења“) за трошкове путовања. Оркестар је купљен.

Првог априла 1952, у Паризу је започео фестивал Ремек-дела двадесетог века (*Oeuvre du Vingtième Siècle*), извођењем *Освећења њролећа* Симфонијског оркестра Бостона, са диригентом Пјером Монтеом, који је дириговао и 39 година раније. Био је то бљештав догађај, коме су присуствовали и Стравински и француски председник Венсан Ориол са госпођом. Током следећих тридесет дана, Конгрес за слободу културе засуо је Париз са стотином симфонија, концерата, опера и балета које је компоновало више од седамдесет композитора двадесетог века. Чула су се извођења девет оркестара, укључујући Симфонијски оркестар Бостона, Бечку филхармонију, Симфонијски оркестар Берлина (финансиран дуплим фондовима Маршаловог плана), Швајцарски франкофони оркестар, оркестар Света Цецилија из Рима, Оркестар Националне радиодифузије Француске. Шлаг на торти били су они композитори које су забранили Хитлер или Стаљин (неки су, попут Албана Берга, имали част да га забране обојица). Чуло се извођење дела Арнолда Шенберга, аустријског Јеврејина који је 1933. избегао из Немачке као композитор „декадентне музике“, а руски „критичари“ су сматрали да је ова музика „антиестетска, антихармонијска, хаотична и ташта“; Паула Хиндемита, још једног избеглице из нацистичке Немачке, којег су сада стаљинисти оцрњивали као иницијатора читаве школе „графичког, линеарног псеудоконтрапункта, кога ропски следе толики псеудомодернисти у Европи и Америци“; и Клода Дебисија, под чијим је „дрветом импресионизма“, било дозвољено да расте „цвеће зла модернизма“, према писању *Совјетске музике*.

Као представници „валидности креативног труда нашег столећа“ била су одабрана и дела Семјуела Барбера, Вилијама Волтона, Густава Малера, Ерика Сатија, Беле Бартока, Хеитора Виља-Лобоса, Илдебранда Пицетија, Виторија Риетија, Ђанфранка Малипјера, Жоржа Орика (који је у *Совјетској музици*, уз Даријуса Мијоа наведен као „сервилни подстрекач снобовског буржоаског укуса капиталистичког града“), Артура Хонегера, Жана Франсеа, Анрија Согеа, Франсиса Пуленка и Арона Копланда (који је сврстан уз психијатре Фројда и Борнејга, филозофа

Бергсона и „гангстере“ Рејмонда Мортимера и Бертранда Расела, као лажни ауторитет о коме совјетски музиколози и критичари уопште и не треба да говоре). Стравински, који је напустио Париз 1939. године, дириговао је сопствено дело, *Краљ Едип*, за које је Жан Кокто осмислио сценографију и кореографију. (Амерички комитет за слободу културе затражио је у последњем тренутку да се Кокто изостави из програма фестивала; 9. априла 1952. послали су телеграм Набокову како су управо сазнали да је Кокто „потписао документ који су надахнули комунисти, а у коме се протестује због погубљења совјетских шпијуна у Грчкој. То је толико очигледно блиско комунистима, да ми овде сматрамо како га треба изоставити из програма.“ Кокто није био изостављен.)

Stejt департамент је платио да Вирџил Томсон адаптира *Четири свеца у три чина* Гертруде Стајн, а певала је Леонтина Прајс. Набоков се касније хвалио Артуру Шлезинџеру: „Ја сам јој омогућио каријеру и због тога је увек била вољна да за мене учини ствари које није могла ни за кога другог“. Занимљиво је да је и сестра Френка Визнера, Елизабет, тврдила да је открила и промовисала Прајсову, која је о себи говорила као о „чоколадној сестри“ Визнерових. Један од великих сопрана свог времена, Леонтина Прајс је имала и додатну предност – макар за своје заштитнике – била је црнкиња. Петнаестог новембра 1951. Алберт Донели Млађи, који се изненада појавио у Америчком комитету као секретар фестивала (и нестао чим се фестивал завршио), писао је Џулијусу Флајшману: „Овде се међу заинтересованим пријатељима говорило о извесној црначкој певачици Леонтини Прајс која је, мислим, Набоковљева штићеница. Требало би да је изванредна. Можете ли да видите с Набоковим да ли би требало да је ангажујемо за *Четири свеца*? До сад још нисам разговарао о њој са Вирџилом Томсоном. Осим тога, постоји снажно осећање да би читаву поделу *Четири свеца* требало да чине амерички црнци: ради супротстављања пропаганди о ‘угњетеној раси’ и спречавања критика како морамо да користимо црнце из иностранства јер не желимо да се наши ‘искажу’.“⁹

Кустос изложбе сликарства и вајарства био је Џејмс Џонсон Свињи, критичар и бивши директор њујоршког Музеја модерне уметности, с којим је склопљен уговор да организује поставку. Дела Матиса, Дерена, Сезана, Сераа, Шагала, Кандинског и других мајстора модернизма с почетка двадесетог века одабрана су из америчких збирки и превезена у Европу 18. априла, на броду прикладног имена, *Либерти*. Свињијево саопштење за штампу било је сасвим недвосмислено у погледу пропагандне вредности поставке: пошто су дела била створена „у многим земљама, у условима слободног света“, она ће сама за себе говорити о томе да је „за савремене уметнике пожељно да живе и раде у атмосфери слободе. На изложби ће се видети ремек-дела која не би могла бити створена, нити би њихово излагање дозволили такви тоталитарни режими као што је нацистичка Немачка или данашња совјетска Русија

и њени сателити, јер су њихове владе, као што је познато, многе слике и скулптуре које ће бити изложене означили као 'дегенерисане' или 'буржоаске'.¹⁰ То је требало да буде нека врста обрнуте *Entartekunst** у којој је „званична“ уметност слободног света представљана као било шта што су тоталитарци волели да мрзе. И, мада су била изложена ремек-дела Европе, чињеница да су сва дела на изложби у власништву америчких колекционара и музеја испоручила је још једну јасну поруку: модернизам је за свој опстанак – и будућност – дуговао Америци. Изложба је доживела велики успех (упркос критикама Херберта Рида да је превише ретроспективна и да се сликарство двадесетог века представља као *fait accompli*, завршен период) и, према речима Афреда Бара, директора Музеја модерне уметности, привукла је највећу посету било којој изложби од завршетка рата.

Џулијус Флајшман, мултимиллионер чувен по својој шкртости, био је у свом елементу: делио је около ЦИА новац и приписивао себи све заслуге. „Његов“ допринос од више од седам хиљада долара омогућио је пресељење изложбе у Тејт и завредио безмерну хвалу Уметничког већа Велике Британије, које је известило да је изложба била „громки успех. Посетило ју је већ више од 25.000 људи, и има одличне критике у штампи“.

Књижевне дебате биле су нешто другачије. На подијуму су се појавили Ален Тејт, Роже Кајоа, Еуђенио Монтале, Гвидо Пјовене, Џејмс Т. Ферел, Гленвеј Весткот, Вилијам Фокнер, В. Х. Оден, Чеслав Милош, Игнацио Силоне, Дени де Ружмон, Андре Малро, Салвадор де Мадаријага и Стивен Спендер. Штампа је реаговала млако. Критичари су уочили разлику између калибра прворазредних писаца и оних осредњих, и досађивали су се због непрекидних говораница. Новинар листа *Карфур* (обично саосећајан, левичар и антистаљиниста) слушао је Стивена Спендера, али је уочио само његов „тен црвен попут цигле“ и „гомилу косе која има квалитет бесконачности“. Дени де Ружмон је оцењен као „најбољи до сада... трезвен, јасан, вешто поставља проблем писца у друштву“. Али, Гвидо Пјовене је дао излагање „круто као његова крагна. Тешко је разумети га; и онда, одједном, више га и не слушате... На вратима ми је један италијански новинар рекао да је отишао јер му је било досадно. 'Писци треба да пишу', рекао је. Беше то још једна фундаментална истина."¹¹ Један други критичар, жалећи због одсуства Албера Камија и Жана Пола Сартра, истакао је да су сви други присутни

* *Entartekunst* – изопачена уметност; идеолошка ознака нацистичке власти за уметничка дела авангарде која су била у супротности с њеним политичким, социјалним и антисемитским стремљењима. Уметницима је рад забрањиван, одвођени су у концентрационе логоре, а њихова дела су или спаљивана или продавана у иностранству. Врхунац ових репресија постигнут је отварањем путујуће изложбе 1937. у Минхену под називом Изопачена уметност на којој су била излагана дела Клеа, Шагала, Кандинског и других, у компромитујућој форми, како би се истакла њихова изопаченост. – Прим. прев.

француски интелектуалци – Рејмон Арон, Андре Малро, Рене Таверније, Жил Монере, Роже Нимије, Клод Моријак, Жан Амруш – имали „исте политичке идеје“, што је значило да ће аутсајдери који их слушају стећи погрешну идеју о „нашим естетским и моралним концептима“.

Сартр је одбио да учествује на фестивалу, уз суви коментар да „није толики антикомуниста колико су то остали“. Да је био тамо, могао би вероватно да осети, као и његов јунак у *Мучнини*, да је „сам усред ових срећних, разумних гласова. Сви су ти ликови проводили време објашњавајући сами себе, и срећно уочавајући да имају иста мишљења“. У свом роману *Мандарини*, Симон де Бовоар је описала исти *епни*: „Увек иста лица, исто окружење, исти разговори, исти проблеми. Што се више мења, то се више понавља. На крају, осећаш се као живи мртвац.“

Прво је постојао *Бој који није усјео*. Сада је овај скуп, изгледа, открио Бога који није могао да не успе: Бога антикомунизма. Свакако, Сартрова врста себичног, неколективног егзистенцијализма није могла да понуди ништа овим члановима братства цинкароша који су замишљали прогресивну културу која је, суштински, била консензуална, и претпостављали да постоји позитиван однос између интелектуалаца и оног дела друштва – политичког и „приватног“ – који их је подржавао. Сартр је био непријатељ, не само због свог става о комунизму, већ због тога што је проповедао учење (или не-учење) о индивидуализму који се противи федералистичком друштву „заједнице људи“ које Америка промовише, преко организација као што је Конгрес за слободу културе. (Узгред, Совјетски Савез је Сартра такође сматрао непожељним, означавајући егзистенцијализам као „трулу смесу која изазива гађење“.)

Американци су били врло срећни што су у Паризу. Елизабет Хардвик и Роберт Лоуел, који су у то време путовали по Европи, „нису могли да одоле“ а да не сврате на фестивал и извисте како тамо сви изгледају као да се „изванредно проводе“. Џенет Фланер, која је за часопис *Њујоркер* писала као „Женет“, посветила је Паризу своје читаво „Писмо из Париза“ за мај 1952. године. „Просути су толики галони мрзовољне француске штампарске боје, протраћено је толико олуја франко-америчког свађалачког даха и приређено, у целини, толико радости оку и уху, да се безбедно може назвати, у дивљењу, изузетно популарним фијаском“, написала је.¹² Као и већина других критичара, сматрала је да су књижевне конференције „досадне“, и да је Фокнер „разочаравајуће, промрљао само неколико несувислих речи“, неспособан да ишта интелигентно каже на „апсурдне теме које је задао одбор Конгреса, као што су ‘Изолација и комуникација’ или ‘Револт и заједница’“. Једини Француз „икаквог књижевног квалитета“ који је пристао да се појави био је „актуелни политички пуковник генерала де Гола, Андре Малро, који је [једва] рекао: ‘Америка је сада део Европе.’“¹³

„Cette fête américaine“ постала је главна узречица за столовима за којима се вечеравало. Некомунистички дневни лист *Комбаи* (*Борба*)

донео је низ чланака Гија Димира, који је закључио: „Збуњујуће је да су ове културне забаве биле повезане с потписивањем споразума о Европској војсци и са извештајем адмирала Фехтелера [реч је о извештају, вероватно лажном, у коме се претпостављало да је адмирал обавестио Савет државне безбедности о неизбежности рата до 1960] који је, истинит или лажан, нахранио антиамеричку митологију и поново покренуо велики страх Европе. А ова иритирајућа мешавина шовинизма и комплекса мање вредности Америке (коју Французи тако мало познају)... нашла је вентил, што је бизарно али не и необјашњиво, у омаловажавању ове изложбе уметности Европе, којој су Американци, помало трапаво, хтели да одају почаст.“¹⁴

Међутим, један други текст за *Комбаи* исмејао је „НАТО фестивал“ и пожалио се на „бучно представљање догађаја“ из којих су „најбољи француски музичари били изостављени, вероватно због тога што за њих нико није чуо у Алабами или Ајдаху... Али, ми треба да превазиђемо свој национални понос, уколико иза читавог овог предузећа није скривен један веома нарочит циљ. Слободу и културу не мора де дефинише Конгрес; пошто је њихова главна особина да не подносе ни ограничења, ни предрасуде, ни спонзорство... Што се нас тиче, у овим новинама у којима су се речи ‘слобода’ и ‘култура’ увек схватале без икакве идеје о компромису, ми можемо само да жалимо због употребе ових речи у вези са манифестацијама фестивала. Вредности и занимљивости ових догађаја није потребна помоћ ‘надахнутог’ Барнама, нити ‘атлантска’ застава.“¹⁵

Првобитна намера Набокова, да прикрије пропагандну вредност фестивала – није успела. „Био је то“, рекла је Џенет Фланер, „највећи напор културне пропаганде, приватне или владине, још од рата... а фокус пропаганде је био, природно, антикомунистички“. У Француској, исцрпљеној од субвенција уметности за *parti pris*^{*}, покушај Конгреса да ремек-дела двадесетог века ласом утера у политички програм, био је примљен са свеопштим гнушањем. У отвореном писму организаторима фестивала, чувено неумерени шеф балетске трупе у Париској опери, Серж Лифар, љутито је оптужио Конгрес да је предузео „апсолутно бесмислен“ крсташки поход у Француској „против могућег и непредвидљивог потчињавања културе [комунизму]“. Очито заборављајући вишијевске године, Лифар је тврдио да је „Француска једина земља у којој је ‘духовно припитомљавање’ незамисливо. Ако неко размисли о давно прошлој борби Француске за слободу мисли и независност појединца, тешко се може схватити како се усуђујете да дођете овамо, причате о слободи и критикујете наше интелектуалне активности. Поштована господо, страшно сте погрешили: с тачке гледишта духа, цивилизације и културе,

* *Parti pris* – узвратна услуга, обавеза, пристрасност. – Прим. прев.

Француска не мора да пита ни за чије мишљење; она је та која даје савет другима.“¹⁶

Франк-џирер, левичарски дневни лист, оспорио је Лифарово право да говори као првак Француске, „чију ствар није најбоље квалификован да подржава, утолико што служба уметности није у нескладу са посвећеношћу ствари слободе и људског достојанства, нарочито у време када су та права била ускраћена, као што је био случај током немачке окупације, која г. Лифара није срчила да плеше.“ *Touché*. Чланак се наставља: „Молимо вас да нас пустите да заборавимо политику и пропаганду. Она суморна мистификација која креативне умове гура у уметничке или научне области, у служби државе или поглавице, није успостављена у слободном свету [који] духу омогућава да се креће слободно... Крила слободе још нису поткресана.“¹⁷

Изгледало је да се *Франк-џирер* опоравио од оног „једва скривеног антиамериканизма“ од пре неколико година, и свим срцем подржао фестивал. Сада га је уређивао Жорж Алтман – члан радне групе Конгреса. Повољно је извештавао и *Фијаро лиџерер*, који је хвалио фестивал као „велики доказ непристрасне уметничке активности“. И опет, то не изненађује, с обзиром на то да је главни уредник листа био Морис Ноел, пријатељ Рејмона Арона, који га је пак увео у Конгрес. Главни лист, *Фијаро*, био је такође блиско повезан са Конгресом, захваљујући добром понашању главног уредника, г. Брисона, кога је Набоков пажљиво обрађивао током дугих ручкова.

У комунистичкој штампи Конгрес је добио тешке модрице. *Иманиџе* је напао фестивал као део завере да се „олакша идеолошка окупација наше земље од стране Сједињених Држава, да се француски умови натопа ратоборним и фашистичким идејама, чије би прихватање омогућило регрутовање француских интелектуалаца у ‘културну војску’, појачање Европске војске... Културна размена за Американце је постала средство... јачања инфилтрације, шпијунирања и пропагандних програма које је смислио Барнам, а одобрио Амерички Конгрес, преко такозваних ‘кредита за безбедност’... Чувена изјава г. Хенрија Луса да ‘двадесети век мора, у великој мери, постати америчко столеће’ пружа нам право значење предузећа под називом ‘Фестивал двадесетог века’.“¹⁸ „Сједињене Државе данас играју улогу коју је некада Рим играо у односу на Грчку. Нови Хадријани више нису цареви (чак ни ‘председници’): то су банкари или произвођачи аутомобила“, читамо у једном чланку који је објавио *Комбај*“.

Дијана Јоселсон сећа се Париза из тог периода као препуног антиамериканизма, посвемашњег „Јенки иди кући“ менталитета: „Људи које сте сретали нису стварно били такви, али јесу имали идеју да је типичан Американац одвратан“. Многе Американце нервирала је ова незахвална реакција на њихову великодушност. „Европљани би могли прилично да ме изнервирају ако бих то себи допустио“, признао је Ч. Д. Џексон. „Како

Европљани могу да говоре 'Американци, идите кући' једним крајем уста, а другим 'Ако и једна једина америчка дивизија напусти европско тле то је крај света' – мени то изгледа прилично шашаво и није у складу са чувеним логичким умом Европе¹⁹.

Све у свему, Набоковљев фестивал је додао „још један болни чвор замршеним пропагандним односима Француске и Америке“.²⁰ Де Невил, који никада није био уверен да је фестивал добра идеја, касније је рекао како је „изгледало као врло скупа насловна страна. Али, Вашингтон је преузео ствар, и они су нас кљукали новцем јер су мислили да је то сјајна идеја. Имао је неку врсту дејства грудве. Да ли је то био успех? Па, шта је покушавао да учини? Да ли је пренео поруку културне слободе? Не знам. Служио је својој сврси, као насловна страна, претпостављам. Мислим, фестивал је донео Флајшмана као заштитника свега тога. Био је то помешани напор. Претпостављам да је то велики излог ствари из САД, да се покажу као равноправне европској култури, и [Вашингтон] је том идејом био одушевљен.“²¹

Мелвин Ласки није био одушевљен. „Симфонијски оркестар Бостона кошта поприлично“, жалио се. (У ствари, укупан трошак довођења оркестра у Европу износио је 166.359,84 долара.) Ласки је наставио: „Мислио сам да је [фестивал] тривијалан. Није важно да ли странци мисле да Американци умеју да свирају или не. Читава та ствар није била нешто од чега су се сви окористили, није било гомила пара, како су људи говорили – радило се штедљиво. Тако, потрошити тако велике суме на такву врсту спектакуларног публицитета – није имало смисла.“²² „Антиамериканизам у Француској тада је био веома снажан, и Николасов фестивал је био смишљен да се томе супротстави. Али, дао је много више тежине идеји да је Америка стајала иза Конгреса“, закључује Дијана Јоселсон.²³

Па ипак, фестивал је имао два опипљива резултата. Прво, лансирао је Симфонијски оркестар Бостона као билборд симфонијске виртуозности Америке. После тријумфалног извођења на париском фестивалу, оркестар је пропутовао већину великих градова Европе, освојивши Хаг, Амстердам, Брисел, Франкфурт, Берлин, Стразбур, Лион, Бордо и Лондон. Комбајн америчке културе постао је одговор ЦИА на старе трикове агитпропа.

Ч. Д. Цексон писао је узбуђено о „посвудашњем успеху и прихватању симфонијског оркестра Бостона на европској турнеји... Није било лако то постићи, али, с тачке гледишта Великог циља, било је од суштинске важности и више него оправдано у односу на почетну крв, зној и сузе. Један од највећих ризика, ако не и највећи с којим се суочавамо у Европи, јесте европско неприхватање Америке у свему осталом што није кокакола, када за купање и цистерне... Допринос БСО тој интелектуалној и културној области је немерљив.“²⁴ Брејден је такође био одушевљен, и касније се сећао „огромне радости коју сам осетио када је Симфонијски оркестар Бостона добио више аплауза за САД у Паризу него што су

Џон Фостер Далс или Двајт Д. Ајзенхауер могли да донесу са стотину говора“.²⁵

Други позитиван резултат фестивала био је у томе што је успоставио Фондацију Фарфилд као наизглед кредибилно залеђе Конгреса. То је значило да Ирвинг Браун више неће морати да вади новце из тајних фондова за подмићивање, и сада је почео да се повлачи у позадину. Фарфилд је конституисан 30. јануара 1952, као „непрофитна организација“. Према сопственој брошури, „формирала га је група америчких појединаца који су заинтересовани за очување културног наслеђа слободног света и за охрабривање сталног ширења и размене знања у области уметности, књижевности и науке. У том циљу Фондација пружа новчану помоћ групама и организацијама које се баве тумачењем и стављањем на увид јавности нових културних помака и групама чија дела у области књижевности, уметности и науке могу да буду драгоцен допринос напретку културе. Фондација нуди помоћ организацијама чији програми теже да ојачају културне споне међу народима света и да свим народима који деле традицију слободне културе открију унутрашње опасности које тоталитаризам представља за интелектуални и духовни развитак“.²⁶

Први председник Фарфилда, и најзначајнија фасада ЦИА, био је Џулијус „Џанки“ Флајшман, наследник милиона од богатства стеченог на квасцу и цину, који је живео у Индијан Хилу, у околини Синсинатија. Помогао је да се финансира *Њујоркер*, и хвалио се подебљим портфолиом као заштитник уметности: био је директор њујоршке Метрополитен опере, члан Краљевског друштва за уметност у Лондону, члан саветодавног одбора Факултета драмских уметности на Јејлу, директор Руског балета Дјагиљева из Монте Карла и Балетске фондације Њујорка, а новчано је подржао многе продукције на Бродвеју. Мајкл Јоселсон говорио је о њему као о „америчком мецени за свет културе“. Лично богатство и различита покровитељства у уметности учинили су га идеално одговарајућим анђелом за ЦИА у сврху спонзорисања Конгреса за слободу културе.

Брејден је касније описивао Џанкија као једног од многих „богаташа који су желели да буду од користи влади. То им је уливало извесну количину самопоштовања. Учињено је да се осећају као велике зверке због тога што им је било допуштено да се укрцају на тајну експедицију – битку са комунистима“.²⁷ Предани припадник Визнеровог ОПЦ још од најранијих дана, Џанки је био познавалац прашњавих ходника једносратнице на Вашингтон Мољу, поносан на своју улогу паравана (прво преко Фондације Флајшман) за тајне активности. Али, после реорганизације, која је уследила после формирања Одсека за међународне организације, Џанки је заобиђен. „Проблем је био у томе што је он то схватио преозбиљно“, рекао је Брејден. „Почео је да мисли како је шеф ових паравана. Они су само користили његово име, али је

он почео да верује да је све то стварно. Сећам се како је почео да ми говори шта жели. Рекао ми је да је желео да његова фондација ради ово, а не оно. А то је било последње што ми је требало... На крају, понудили смо му Фарфилд, као неку врсту замене. Али, то је и даље био само параван. Ко год да је био председник, био је само име, и они стари момци из Њујорка седели су у одбору само да би нам учинили услугу.²⁸

„Фондација Фарфилд била је фондација ЦИА, а сличних је било још много,“ објашњава даље Том Брејден. „Користили смо имена фондација за различите сврхе, али фондација *није постојала*, осим на папиру. Отишли бисмо у Њујорк, код некога ко је био веома познат као богата особа и рекли бисмо: ‘Желели бисмо да оснујемо фондацију’, и рекли бисмо шта покушавамо да учинимо, и обавезали га на дискрецију, а он би рекао: ‘Наравно, учинићу то’. А онда бисте штампали меморандум с његовим именом, и ето фондације. Било је то заиста прилично једноставно.”²⁹ Као председника Фондације Фарфилд, Џанкија су могли представљати наивним аутсајдерима као приватног анђела Конгреса за слободу културе. „Добро је било имати заштитника, за приказивање“, коментарише Дијана Јоселсон, „а он је волео своју улогу. Међутим, тај однос је постао рутински и досадан, јер је Мајкла скретао од много значајнијих ствари док је правио представу око уважавања великог заштитника.”³⁰

Директори Фарфилда састајали су се сваког другог месеца у Њујорку, у коме су тада боравили и „гости“ из Конгреса – Набоков, Јоселсон и Магериц. Одобравали су исплате, не постављајући питања, играјући оно што је Магериц звао „комедија“ као патриотску дужност. Имали су и годишњи састанак одбора, који је Дијана Јоселсон описала као „огромну фарсу, наравно. Дошли би Мајкл, и Џанки. Читав однос је био фарсичан, на неки начин, јер смо ми напосто чисто играли. Они би само наставили да раде на претходно припремљеним активностима.”³¹

Као генерални секретар Конгреса, Набоков је свакако знао којој владиној агенцији дугује изванредну великодушност коју је Париска канцеларија уживала током његовог мамутског фестивала. Годинама касније, признао је Јоселсону да „краљица Џулијана Флајшман“ никада није била одговарајућа. Увек је сматрао да је „плутократски Џанки – лош канал“. Међутим, званично, Набоков није знао ништа, и сматрао је (исто толико неодговарајуће) да је „занимљиво како ми питање новца није прошло кроз главу ни за тренутак. Вероватно је требало, пошто је тешко замислити да амерички синдикати субвенционису грандиозно скуп фестивал модерне уметности, и то не у Америци, него баш у Паризу, од свих места на кугли... Ни у најлуђим сновима нисам могао да замислим да мој ‘фестивал из снова’ финансира шпијунски естаблишмент Америке, нити сам знао да је карту за мој предиван лет првом класом до Париза платила ЦИА, преко представника синдиката у Европи, веселог г. Брауна. А убрзо, врло убрзо, то исто шпијунско предузеће користило је ‘пролазне’ фондације да упумпа новац у такве

групе као што је наш Културни одбор, у америчке колеџе, избегличке оркестре и шта све не још.³²

Да ли је Набоков заиста могао бити у незнању, несвестан да је упултен у намерну обману? Или је постао, као и многи његови савременици, као Олден Пајл Грејема Грина, само још један *Тихи Американац*? „Он чак није ни чуо шта сам рекао; већ је био апсорбован у дилеме демократије и одговорности Запада; био је одлучан – то сам убрзо схватио – да чини добро, не било којој појединачној особи, већ земљи, континенту, свету. Па, сад је био у свом елементу – да побољша читав свет.“³³

Конзорцијум

„Господине – чиме ви то владате?“

„Свиме“, рекао је краљ, с величанственом једноставношћу.

Антоан де Сент-Егзипери, *Мали ѝринци*

Слобода културе била је скуп подухват. Током наредних седамнаест година, ЦИА је упумпала десетине милиона долара у Конгрес за слободу културе и са њим повезане пројекте. С оваквом озбиљношћу, ЦИА је практично деловала као Министарство културе Америке.

Главна карактеристика напора Агенције да мобилизује културу као оруђе хладног рата било је систематско организовање мреже „приватних“ група или „пријатеља“ у незванични конзорцијум. Била је то предузетничка коалиција филантропских фондација, пословних корпорација и других установа и појединаца, који су радили са ЦИА, руку под руку, да обезбеде покриће и доток новца за њене тајне програме у западној Европи. Осим тога, од ових „пријатеља“ могло се рачунати да ће артикулисати владине интересе код куће и у иностранству, уз изглед да то чине само по сопственом нахођењу. Одржавајући свој „приватни“ статус, ови појединци и тела су, у ствари, радили као смели капиталисти ЦИА.

Надахнуће које је стајало иза овог конзорцијума био је Ален Далс, који је почео да гради његове основе после рата, када су он и његов брат, Џон Фостер Далс, постали партнери у адвокатској фирми *Саливен и Кромвел*. У мају 1949. године, Ален Далс је председавао формирањем Националног комитета за слободну Европу, наводно, иницијативом „групе приватних америчких грађана“, али, у ствари, једног од најамбициознијих паравана ЦИА. Основан је 11. маја 1949. године у Њујорку, и јавни циљ Националног комитета за слободну Европу, инк. био је да „користи многе разноврсне вештине избеглих источноевропљана за развој програма који ће се активно борити са совјетском доминацијом“.¹ Посвећен „уверењу да се ова битка може добити исто толико снагом идеја колико и физичком силом“, Комитет је убрзо проширио свој досег на сва подручја хладног рата у култури. „Стејт департмент изражава велико задовољство због формирања ове групе“, објавио је државни секретар Дин Ачесон. „Сматрамо да је сврха ове организације изванредна и дра-

го нам је да јој пожелимо добродошлицу у ову област и пружимо јој снажну подршку“.² Овим јавним благословом била је скривена намера да се маскира званично порекло Комитета и чињеница да је радио под искључивим руководством ЦИА, која је обезбеђивала 90% новчане подршке преко невидљивих фондова. Иза Ачесонове подршке налазила се још једна скривена истина. Иако је оснивачки акт Комитета садржао члан по коме „ни један део активности корпорације неће спроводити пропаганду“, управо је то било оно што је Комитет требало да ради.³

Прешавши у ЦИА, у децембру 1950, Алан Далс је постао „Велики Бели Агент“ Националног комитета за слободну Европу, сарађујући са Кармелом Офијем, који је надзирао организацију за Визнеров ОПЦ од њеног стварања, годину дана раније. Далс је сада био одговоран за организовање појединачних комитета, обезбеђивање средстава и осмишљавање стратегија. Као један од пионира лажних невладиних организација, Далс је схватио да успех Америке у програму хладног рата зависи од „њене способности да изгледа независно од владе, да изгледа као да представља спонтана уверења појединаца којима је слобода на срцу“.⁴ Макар и само због тог разлога, Национални комитет за слободну Европу, инк. служи као парадигма за „корпоратизацију“, под руководством ЦИА, машинерије спољне политике у периоду хладног рата.

Производећи комитете и поткомитете, одборе директора и управитеља, Национални комитет за слободу Европе имао је чланство које је било налик на *Ко је ко у Америци*. Међусобна повезаност била је од кључне важности и дала је нови смисао шаљивој примедби Пола Валерија да је амбиција Европљана да њима влада комитет Американаца. Били су ту Лушес Клеј, који је као Високи комесар у Немачкој дао зелено светло за *Дер монај*; Гарднер Каулз, председника Каулз издавачке групе, и управитељ Фондације Фарфилд; Хенри Форд II, директор Ценерал моторса; Овета Калп Хоби, управитељка Музеја модерне уметности која је дозволила да се неколико породичних фондација користи као канал ЦИА; кардинал хладног рата Френсис Спелман; Ч. Д. Џексон, ветеран психолошког ратовања и извршни директор групације *Тајм-Лајф*; Џон Ч. Хјуз, амбасадор САД у НАТО; Џанки Флајшман; Артур Шлезинџер; Сесил Б. ДеМил; Спирос Скурас; Дерил Занук; и Двајт Д. Ајзенхауер. Било је ту пословних људи и адвоката, дипломата и званичника Маршаловог плана, извршних директора у адвертајзингу и медијских могула, филмских редитеља и новинара, синдикалаца и, наравно, агената ЦИА – поприличан број.

Сви су ови људи били махери. За Агенцију, „махер“ је био „човек из њиховог света, знао је језик, лозинке, обичаје, симболе препознавања. Бити ‘махер’ значило је да припадате клубу. Да говорите тим језиком. Да разумете нарочите знакове. Да знате како изгледа стисак руке братства. ‘Неупућен’ човек био је сам на ветрометини, несвестан онога што се дешава око њега, без знања о замислима елите која је руководила

затвореним кругом обавештајног рада“.⁵ Присећајући се лакоће с којом је ангажовао своје сународњаке, Американце, за тајне пројекте, агент ЦИА Доналд Џејмисон каже: „У овој земљи тих дана није било готово никога код кога не бих могао да одем и кажем: ‘Ја сам из ЦИА и желео бих да вас замолим то и то’, и да, у најмању руку, очекујем достојан пријем и разговор.“⁶ Агенти ЦИА ретко су морали да куцају – врата су била отворена.

Само дванаест месеци после свог оснивања, нуклеус „приватних“ оперативаца унапредио је Далсов Комитет за слободну Европу (како је постао познат) од „оклевајућих почетака у широк и добро дефинисан програм, са операцијама на веома високом нивоу. Био је то „инструмент у руци – у право време, већ добро осмишљен“ за поход према „победи идеја“. Сачињавало га је 412 особа, од којих је 201 био Американац, многи пореклом из Европе, и 212 „стручњака“, избеглица из Источне Европе.⁷ Буџет је, само у првој години, износио 1.703.266 долара. Посебан буџет од десет милиона долара остављен је на страну, за Радио Слободна Европа (РСЕ), основан у Берлину 1950, под покровитељством Комитета. За неколико година РСЕ је имао 20 станица које су емитовале програм на шеснаест различитих језика и користиле „сваки трик говорништва познат Демостену или Цицерону у његовим *Филиппикама* против сваког појединца који подржава стаљинистички режим“.⁸ Користио је и услуге доушника иза Гвоздене завесе, који су пратили комунистичке емисије, подржавали антикомунистичка предавања и текстове западних интелектуалаца, и дистрибуирали своја „истраживања“ на међународном нивоу, стручњацима и новинарима (укључујући и оне који су били део Конгреса за слободу културе).

Полуга Комитета за прикупљање средстава била је *Крсташки райн за слободу*, чија је водећа личност у јавности био млад глумац по имену Роналд Реган. Крсташки рат за слободу коришћен је за прање новца којим се финансирао програм под руководством Била Кејсија, будућег директора ЦИА, по имену Међународни комитет за избеглице у Њујорку, који је наводно координирао извлачење нациста из Немачке у САД, где се од њих очекивало да помогну влади у борби против комунизма.

Далс је чврсто држао конце Комитета у рукама, постављајући на кључна места званичнике ЦИА. Ако би се појавио проблем који је требало решити „незванично“, Далс би једноставно сазвао састанак са руководиоцима Комитета у неком њујоршком клубу или хотелу. Тајна документа бележе низ оваквих састанака које је Далс сазвао у клубу Никербокер и хотелу Дрејк (у овом случају, у спаваћој соби резервисаној за ту прилику – колико се хладноратовских кампања водило из хотелских соба?) Други састанци одржавали су се у канцеларијама Алена Далса или Френка Визнера у главном штабу ЦИА.

„САД су биле велика операција, врло велика“, каже приповедач у *Хумболтовој дару*. Коментаришући посвећеност америчке елите да се

овај приватни брод опскрби људством, Хенри Кисинџер је написао: „Трајна је заслуга тог покољења Американаца што су преузели те одговорности, с енергијом, маштом и умећем. Помажући да се Европа поново изгради, охрабрујући јединство Европе, обликујући установе економске сарадње и проширујући заштиту наших савезника, они су спасили саму могућност слободе. Овај излив креативности један је од славних тренутака америчке историје.“⁹ Хенри Брек, агент ЦИА и дипломац школе Гротон, рекао је то на овај начин: „Наравно, ако сте у правом рату, морате да се борите мушки – а више класе боре се најмушкије. Оне имају највише да изгубе.“

Када се нису окупљали у хотелским собама или клубовима, припадници Брекове више класе једнако посвећено су се упуштали у посао забаве. Живахан, самопоуздан, говорљив, Визнер и његове колеге су имали склоности према доброј журци исто колико и према спасавању света од комунизма. Визнер је волео да игра нешто што се звало раков плес. Легендарни потрошач мартинија (и понекад било чега за шта би се ухватио), Енглтон је играо на забавама на мелодије Елвиса Прислија, одушевљено се њишући, често сам. Морис Олдфилд, шеф МИ6, познат као „Ц“, такође је волео да игра. „Морис... би долазио да нас посети на Род Ајленду и ноћу је играо под дрвећем“, присећа се Џенет Барнс.¹⁰ Док је свет постајао све чуднији, „са све сложенијом шаром“, њихов живот је био „животно важна хитност, у сваком тренутку“.

Запањујуће је да су људи који су толико пили и проводили се по журкама настављали да функционишу на својим дневним пословима. Брокери новог светског поретка, одлагали су прегореваче само због тога што су могуће добити биле тако огромне. Следећег дана, за својим столовима, занимали су се проналажењем нових начина да обезбеде своја улагања и увећају број паравана. „Уопште узев, посезали смо за Американцима који би пристали да узму новац на своје рачуне и онда га користе на различите начине“, каже Вилијам Колби, агент тајних операција. „Ако бисте отишли у било коју америчку установу, компанију, било шта друго, и рекли: ‘Да ли бисте помогли својој земљи тако што ћете провући овај новац кроз рачун?’ они би салутирали и рекли: ‘Апсолутно, биће ми част.’ Лако је пребацивати новац по свету до жељеног крајњег циља. Некада није ишло све одједном, већ различите мале исплате у правом смеру. То заобилази онај огољени посао који сам понекад морао да обавим, стављајући свежење локалне валуте на задње седиште свог аута, одвезавши се негде и премештајући те свежење у ауто неког другог момка.“¹¹

Америчке компаније и појединци који су пристајали да сарађују с Агенцијом на овакав начин били су познати као „тихи канали“. Ови канали могли су се успостављати и ако је контакт био остварен на супротан начин. „Често су приватне америчке групе долазиле нама“, сећа се агент Ли Вилијамс. „Нисмо увек ишли ми њима. Постојало је

заједништво циља које је нама изгледало као да решава сваку велику бригу око моралности онога што смо чинили.“¹²

У предвечерје мађарске побуне, 1956, Џ. М. Каплан, председник компаније *Welch Grape Juice*, и председник и благајник Фондације Каплан (имовина: 14 милиона долара), писао је Алену Далсу и понудио му своје услуге у борби против комунизма. Каплан је понудио да посвети своју „бескрајну енергију да се искористи свака идеја и домишљатост за врхунски циљ разбијања комунистичке завере, истраживањем и разрађивањем сваке практичне могућности“.¹³ Далс је потом договорио да један „представник“ ЦИА уговори састанак с Капланом. Капланова фондација убрзо је постала активна, поуздани „пролаз“ за тајне фондове намењене пројектима ЦИА, међу њима и Конгресу за слободу културе, и институту којим је руководио социјалиста ветеран и председник Америчког комитета за слободу културе, Норман Томас.

Коришћење филантропских фондација представљало је најзгоднији начин да се велики износи новца пребаце на пројекте Агенције, а да прималац не зна за њихов извор. До половине педесетих, продор ЦИА у фондације био је огroman. Мада за овај период бројке нису доступне, један одбор Конгреса САД за 1952. именован да испита америчке фондације, закључио је да се „до сада невиђена количина моћи све више концентрише у рукама једне међусобно повезане групе која се сама умножава. За разлику од моћи корпоративне управе, ову моћ акционари не контролишу; за разлику од моћи владе, ту моћ не контролише народ; за разлику од моћи црква, ту моћ не контролишу никакви чврсто успостављени канони вредности“.¹⁴ Једна комисија, изабрана 1976. године да испита активности америчких обавештајаца, известила је о обиму продора ЦИА у фондације до половине шездесетих: током 1963–6, од седам стотина донација у износу већем од десет хиљада долара које су дале 164 фондације, бар 108 је укључивало и делимично или потпуно финансирање ЦИА. Што је још важније, финансирање ЦИА било је укључено у готово половину донација које су ове 164 фондације дале, у истом периоду, за међународне активности.

„Бона фиде“ фондације, као што су Форд, Рокфелер и Карнеги, сматране су „најбољим и најуверљивијим начином покрића за финансирање“.¹⁵ Једна студија ЦИА из 1966. године тврдила је да је ова техника „нарочито делотворна за демократски вођене организације-чланице, које треба да убеди своје невинне чланове и сараднике, као и непријатељски настројене критичаре, да имају истинске, значајне, приватне изворе прихода“. То је свакако омогућавало ЦИА да финансира „наизглед неограничени низ програма тајних акција којима је утицала на групе младих, синдикате, универзитете, издавачке куће и друге приватне установе“ с почетка педесетих.¹⁶

„Постојао је тајни огранак ЦИА чији је посао био да помогне у обезбеђивању паравана, попут фондација које смо користили за наше

операције“, објашњава Брејден. „Нисам обраћао пажњу на детаље. Тиме се бавио финансијски одсек, и разговарао са надлежним за параван. Био је то напосто механизам који смо користили. Фондација Фарфилд била је једна од њих. Не знам имена свих, не могу да се сетим. Али, новац је ишао тамо-овамо. Никада није постојала опасност да ЦИА остане без новца.“¹⁷

Новац који је ишао тамо-овамо пробијао се кроз масу пријатељских фондација, од којих су неке деловале као паравани, а неке као канали. За више од 170 фондација зна се да су свесно олакшавале „пролаз“ за финансирање ЦИА, укључујући Фондацију Хоблицел (пролаз за Фарфилд), Фондацију Литауер (донатор Фарфилда), Фонд округа Мајами (још један „донатор“ Фарфилда), Фондацију Прајс (марионета ЦИА), Добротворну фондацију Раб (која је примала новац ЦИА од лажног Фонда Прајс, а затим га пребацивала Фарфилду), Вернон фонд (као и Фарфилд, марионета ЦИА са све бордом директора), и Витни траст. У њиховим одборима седео је крем америчког друштвеног, финансијског и политичког естаблишмента. Ове фондације се нису проглашавале за „приватне“ – без разлога. Касније је кружила шала да ако било која америчка филантропска или културна организација користи у свом опису речи „слободан“ и „приватан“, она мора бити покриће за ЦИА. То је био конзорцијум на делу, тражећи услуге од мреже старих другова из школе, ОСС мреже, соба за састанке корпоративне Америке.

Само одбор Фондације Фарфилд пружа запањујући увид у ове замршене везе. Џанки Флајшман, њен председник, био је хонорарни саветник за Визнеров ОПЦ и потом вољни ЦИА заклон за Конгрес за слободу културе. Његов рођак. Џеј Холмс, био је председник Фондације Холмс, основане 1953. године у Њујорку. Холмс је почео да даје мале прилоге Конгресу за слободу културе 1957. године. Од 1962, Фондација Холмс деловала је формално као пролазни рачун од ЦИА према Конгресу. Фондација Флајшман, чији је председник био Џанки, такође је наведена као донатор Фондације Фарфилд. У одбору Фондације Флајшман био је и Чарлс Флајшман, Џанкијев братацац, који је почетком шездесетих доведен у Фарфилд као директор.

Још један управитељ Фарфилда био је Кас Канфилд, један од најугледнијих америчких издавача. Био је директор издавачких кућа *Гросеј и Данлај*, *Банџам бокс*, и директор и председник уредничког одбора куће *Харџер брагерс*. Канфилд је био издавач који је у Америци објавио *Боја који није усјео*. Имао је мноштво веза са обавештајним светом, и као бивши фицир психолошког ратовања и као близак лични пријатељ Алена Далса, чије је мемоаре *Обавештајни занат* објавио 1963. године. Канфилд је био и активиста и прикупљао средства за Уједињене светске федералисте, крајем четрдесетих. Њихов тадашњи председник био је Корд Мејер, касније заменик Тома Брејдена, који је открио да је „једна од техника које смо користили била да охрабримо оне

наше чланове који су били на утицајним положајима у професионалним организацијама, струковним удружењима или синдикатима да на својим годишњим скупштинама гласају за усвајање одлука повољних за наш циљ.¹⁸ Канфилд је 1954. председавао Демократским одбором за уметност. Касније је био један од оснивача АНТА (Амерички национални театар и академија), који је 1945. реактивиран као еквивалент огранку за спољне послове Америчког театра, уз Џока Витнија, још једног од „тихих канала“ ЦИА. Канфилд је био пријатељ са Френком Платом, такође директором Фарфилда, и агентом ЦИА. Крајем шездесетих, Плат је помогао Мајклу Јоселсону да добије посао код Канфилда, у кући *Харџер*. Канфилд је био и управитељ Друштва Француска–Америка, уз Ч. Д. Џексона, Грејсона Кирка (руководиоца Универзитета Колумбија), Дејвида Рокфелера и Вилијама Бердена (који је био председник Друштва).

Вилијам Армистед Мол Берден, осим што је био председник Друштва Француска–Америка, био је и директор Фарфилда. Праунук Комодора Вандербилта, Берден је био кључна личност у америчком естаблишменту. Био је члан и директор Савета за иностране односе, приватног труста мозга састављеног од корпоративне и друштвене елите Америке, који је деловао као нека врста јединице у сенци за инострану политику (остали чланови били су Ален Далс, Џон Меклој и Дејвид Рокфелер). Током рата, радио је за обавештајну јединицу Нелсона Рокфелера, и био председник саветодавног одбора Музеја модерне уметности у Њујорку. Те године је био и у Саветодавном одбору Стејт департамента за „књиге у иностранству“. Бивши помоћник државног секретара за ваздухопловство, био је финансијер са посебним занимањем за финансирање авијације, пошто је сарађивао са фирмама *Браун брагерс*, *Хариман енд комџани*, и *Скагер, Стивенс енд Кларк* у Њујорку, и био директор бројних компанија, међу којима су *Америкен мејџал комџани лијд.*, *Јунион сулфур* и *Оил корпорејшн*, *Cerro de Pasco* корпорација и Банка Хановера. Био је гостујући члан факултетских одбора на Харварду и МИТ, копредседник „Поздрава Француској“ који је спонзорисала влада (Париз, пролеће 1955) и амбасадор САД у Бриселу 1960. године.

Још један извршни директор Фарфилда био је Гарднер Каулз, донатор Фондације Гарднер-Каулз са седиштем у Ајови, чија је прилична имовина изузета од пореза долазила од огромних профита компаније *Каулз маџазинс енд бродкастинг* чији је председник био. Био је и корпоративни припадник Крсташког рата за слободу, и спонзор периодичног часописа *Хистори*, чији је издавач било Друштво америчких историчара, а финансијери „приватни дародавци“. Часопис је био исто толико производ хладног рата колико и Крсташки рат за слободу, а на његовом списку „спонзора“ били су Вилијам Донован, Двајт Д. Ајзенхауер, Ален Далс и Хенри Лус.

Извршни директор Фондације Фарфилд са најдужим стажом био је Џон „Џек“ Томпсон, који је на том месту био од 1956. до 1965. године. Томпсона је за ЦИА регрутовао Корд Мејер, кога је овај познавао од 1945, када су обојица били помоћници у америчкој делегацији на конференцији у Сан Франциску, сазваној због успостављања нове организације Уједињених нација. Бивши студент на Колумбији под Лајонелом Трилингом, Томпсон је био добро познат у њујоршким књижевним круговима. Џенифер Јоселсон, Мајклова кћерка, о њему говори као о „ујка Џеку“.

Остали директори Фарфилда били су Вилијам Ванден Хевел, њујоршки адвокат, близак и са Џоном и са Бобом Кенедијем, и са Артуром Шлезингером (био је и члан одбора организације *Емерџенси рескју комити*, уз Вилијама Донована и Каса Канфилда); Џозеф Вернер Рид, председник издавачке куће *Триџон прес*, потпредседник компаније *Хоб саунд* са Флориде и члан Саветодавног тела за драму у програму међународне размене АНТА; Фред Лазарус Млађи, главни донатор Фондације Фред Лазарус (која је 1956. дала велику прилог Фарфилду), а касније саветодавни члан одбора за Националну награду за уметност; Доналд Стралем, председник *Јунајтед комјунити дефенс сервисиз инк.*, и донатор, са својом супругом Џин, Фондације Шелтер Рок (која је „чувала“ новац ЦИА намењен Конгресу за слободу културе у благајни Фарфилда 1962, исте године када је Стралем заменио Флајшмана као председник Фарфилда); Вајтло Рид, бивши уредник листа *Њујорк хералд трибјун*; Ралф П. Хајнс, директор Фондације Хајнс у Северној Каролини. Дobar Џанкијев пријатељ, Хајнс и његова супруга Барбара били су са Флајшмановима и Визнеровима на крстарењу на Бахамима. Коначно, наравно, био је ту и Мајкл Јоселсон, чије се име појавило на заглављу фондације, у својству директора међународних послова, и који је своју плату од ЦИА добијао преко фондације.

Фарфилд је изузетан у својој инцестуозности. Таква је била природа моћи у то време. Систем приватног покровитељства био је првенствени модел по коме су мале, хомогене групе браниле интересе Америке и, по дефиницији, и своје. На врху гомиле била је свака амбиција достојна поштовања белих англосаксонских протестаната. Награда је била место у одбору, било у Фондацији Форд или Фондацији Рокфелер, а обе су биле свесни инструменти тајне спољне политике САД, с директорима и званичницима који су били тесно повезани с припадницима америчке обавештајне службе, или су били њени припадници.

Основана 1936. године, Фондација Форд била је од пореза изузет шлаг огромног богатства Фордових, с имовином која је крајем педесетих износила више од три милијарде долара. Двајт Мекдоналд описује је као „велику каросерију од новца, потпуно окружену људима који желе нешто од тог новца“. Архитекти културне политике фондације после Другог

светског рата били су потпуно свесни политичких императива који су подржавали ново присуство Америке на светској позорници. Повремено је изгледало као да је Фондација Форд само проширење владе у области међународне културне пропаганде. Фондација је имала репутацију тесне повезаности са тајним акцијама у Европи, блиско сарађујући са званичницима Маршаловог плана и ЦИА на специфичним пројектима. Ова узајамност додатно је увећана када је Ричард Бисел, један од Маршалових планера, са чијим су потписом двоструки фондови били дозвичивани Френку Визнеру, дошао 1952. године у Фондацију Форд, тачно предвиђајући да „нема ничега што би појединца спречило да врши онолико утицаја путем свог рада у приватној фондацији колико би то могао и радом у влади“.¹⁹ Током свог службовања у Форду, Бисел се често сусретао са Аленом Далсом и другим званичницима ЦИА, укључујући и свог бившег колегу из Гротона, Трејсија Барнса, у „заједничкој потрази“ за новим идејама. Изненада је отишао, како би се придружио ЦИА као специјални помоћник Алена Далса, јануара 1954, али не пре него што је помогао да се фондација гурне на прву линију хладноратовског размишљања.

Бисел је радио директно за Пола Хофмана, који је постао председник Фондације Форд 1950. године. Дошавши право са свог посла администратора Маршаловог плана, Хофман је добио потпуни увид у проблеме Европе, и у моћ идеја у решавању ових проблема. Течно је говорио језик психолошког ратовања, и понављајући поклич Артура Кестлера из 1950. („Пријатељи, слобода је прешла у офанзиву!“) говорио је о „вођењу мира“. Делио је и мишљење гласноговорника Фондације Форд, Роберта Мајнарда Хачинса, како је Стејт департмент „изложен толиким домаћим политичким сметњама, да више није у стању да представи заокружену слику америчке културе“.

Један од првих послератних подухвата Фондације Форд у међународној културној дипломатији било је лансирање, 1952. године, програма Међукултурних публикација, под руководством Џејмса Лафлина, издавача куће *Нју дајрекинс* (која је објавила Џорџа Орвела и Хенрија Милера), и угледног чувара интереса авангарде. С почетним поклоном од 500.000 долара, Лафлин је покренуо часопис *Персијективс*, који је за циљну групу имао некомунистичку левицу у Француској, Енглеској, Италији и Немачкој (и био објављиван на свим тим језицима). Циљ часописа, наглашавао је, није био „толико да *иораз* интелектуалце левичаре у дијалектичкој расправи, већ пре да их *одма* од њихових позиција естетским и рационалним убеђивањем“. Осим тога, часопис је требало да „промовише мир, повећавањем поштовања међу интелектуалцима у иностранству према нематеријалним успесима Америке“.²⁰

Са управним одбором накрцаним културним хладноратницима, програм Међукултурних публикација је имао за циљну групу и оне америчке интелектуалце који су сматрали да њихово дело „поткопава

преовлађујући стереотип о Америци као паклу масовне културе“. Малколм Каули је био међу првима који су подржали часопис, који је нудио верзију Америке удаљене од „филмова, тврдо куваних детективских прича, стрипова и часописа у којима има више реклама него текста“. Историчар Пери Милер сматрао је да „не треба укључивати никакву пропаганду за америчку ствар; овај пропуст ће, сам по себи, постати најважнији елемент пропаганде, у најбољем смислу речи“. ²¹ Часопис никада није стигао до ових очекивања. Ирвинг Кристол о њему говори као о „оном јадном часопису Фондације Форд“. ²² Нешто пре пропасти часописа, Фондација Форд се дала лако убедити да преузме покровитељство над часописом Ласког *Дер монаџи*. Основан је уз подршку Лушеса Клеја 1948, и финансиран преко „поверљивог фонда“ Америчке Високе комисије, а званични заштитници часописа натегли су његове тврдње да је независан. Ласки је жудео да замени ову субвенцију и, уз помоћ Шепарда Стоуна, извршног директора фондације који је у Немачкој радио под руководством Клеја, најзад је обезбедио донацију од Фондације Форд, објављујући у издању од октобра 1954: „Од данас па на даље ми смо апсолутно и потпуно слободни и независни“.

Несигуран у погледу своје будућности у ЦИА с новоизабраним Ајзенхауером, Ален Далс је 21. јануара 1953. године отишао на ручак са својим пријатељем, Дејвидом Рокфелером. Рокфелер је снажно наглашавао да Далс, уколико одлучи да напусти Агенцију, може разумно да очекује позив да постане председник Фондације Форд. Далс не треба да се плаши за своју будућност. Два дана после тог ручка, *Њујорк џајмс* је објавио причу да ће Ален Далс постати директор ЦИА.

Нови председник Фондације Форд најављен је убрзо потом. Био је то Џон Меклој, архетип америчке моћи и утицаја у двадесетом веку. До времена када је дошао у Фондацију Форд био је помоћник министра рата, председник Светске банке и Високи комесар у Немачкој. Председник Рокфелерове Чејс Менхетн банке и председник Савета за иностране односе постао је 1953. године. После убиства Џона Ф. Кенедија био је члан Воренове комисије. И све успут, одржавао је своју каријеру правног заступника седам великих нафтних компанија, с канцеларијом на Вол стриту, и био директор бројних корпорација.

Као Високи комесар у Немачкој, Меклој је пристао да пружи параван десетинама агената ЦИА, укључујући и Лоренса де Невила. Мада су званично били запослени у његовој администрацији, незванично су одговарали својим шефовима у Вашингтону, који нису имали нарочиту обавезу да кажу Меклоју шта у ствари раде. Политички софистициран, Меклој је имао прагматичан став о неизбежном интересу ЦИА за Фондацију Форд када је постао њен председник. Суочавајући се са бригада неких извршних директора фондације, који су сматрали да ће везивање за ЦИА поткопати њен углед заснован на интегритету и независности, Меклој је

рекао да ће ЦИА, уколико не буду сарађивали, једноставно продрети тихо у фондацију, регрутујући или убацујући особље на нижим нивоима. Меклојево решење овог проблема било је стварање једне административне јединице у оквиру Фондације Форд, чији ће делокруг рада бити везан искључиво за ЦИА. Предвођен Меклојем и двојицом званичника фондације, овај трочлани одбор требало је да буде консултован сваки пут када је Агенција желела да користи фондацију, било као пролаз или као параван. „Они ће то проверити са овим одбором, и уколико се буде сматрало да је то разумно и да неће бити против дугорочних интереса фондације, пројекат ће бити прослеђен другом особљу и другим званичницима фондације [а да] они не знају одакле је предлог дошао“,²³ објаснио је Меклојев биограф, Кај Берд.

С овако углављеним аранжманом, Фондација Форд је постала званично ангажована као једна од оних организација које ЦИА може да мобилише за политички рат против комунизма. Архиви Фондације откривају хрпу заједничких пројеката. Источноевропски фонд, параван ЦИА у коме је Џорџ Кенан имао значајну улогу, добио је већину свог новца од Фондације Форд. Фонд је исковао чврсте везе са издавачком кућом Чехов, која је од Фондације Форд добила 523.000 долара за куповину проскрибованих руских дела и преводе западних класика на руски. Фондација је дала 500.000 долара Међународном комитету спаса Била Кејсија, и значајне донације још једном паравану ЦИА, Светском удружењу омладине (WAY). Фондација је била и један од највећих дародаваца Одбора за односе са иностранством, независног труста мозгова који је имао огроман утицај на америчку спољну политику, и који је оперисао (што и даље чини) у складу са правилима строге поверљивости, која подразумева двадесет петогодишњи ембарго на увид у његове записнике.

Уз великодушни новчани поклон Фондације Форд, Институт за савремену уметност, основан у Вашингтону 1947. године, проширио је у следећој години свој међународни програм. У управном одбору Института седели су Вилијам Банди, члан Одбора за државну процену у ЦИА, и зет бившег државног секретара, Дина Ачесона. Његов брат, МекЏорџ Банди, постао је 1966. године председник Фондације Форд (право с претходног посла – специјалног помоћника председника, задуженог за државну безбедност, што је, између осталог, значило и надзор над ЦИА). Од великодушности фондације окористили су се и Херберт Рид, Салвадор де Мадаријага, Стивен Спендер, Арон Копланд, Исак Динесен, Наум Габо, Марта Грејем, Роберт Лоуел, Роберт Пен Ворен и Роберт Ричман, и сви су били чланови Конгреса, лидера културе у Институту. У ствари, то је било проширење рада Конгреса за слободу културе, који је сам био један од највећих корисника Фондације Форд, пошто је до почетка шездесетих добио седам милиона долара.

Један од првих навијача Конгреса са слободу културе у ЦИА је био Френк Линдзи, коме је де Невил подносио извештаје око конклаве у Берлину. Линдзи је био ветеран ОСС који је 1947. написао један од првих докумената у коме се препоручује да САД створе тајну силу за деловање у хладном рату. Документ је привукао пажњу Френка Визнера, који га је позвао у друштво да води Европске операције у ОПЦ. Као заменик шефа ОПЦ (1941–51), Линдзи је био одговоран за формирање скривених група у западној Европи. Фондацији Форд придружио се 1953, са ког места је одржавао тесан контакт са колегама у обавештајној заједници.

Линдзију се касније у фондацији придружио Волдемар Нилсен, који је постао његов директор особља. Током службовања, Нилсен је био агент ЦИА. Извршни директор председничког одбора за информативне активности у иностранству постао је 1960. године. У различитим улогама, Нилсен је блиско сарађивао са Ч. Д. Џексоном, с којим је делио презир према „фундаменталном непоштовању психолошких чинилаца међу великим бројем високих функционера у овом граду“. Нилсен је био близак пријатељ и Конгреса за слободу културе, чије напоре је свесрдно подржавао.

Кључни човек за везу између Конгреса и Фондације Форд био је Шепард Стоун, који је репутацију изградио као стручњак за структуре и поступке помоћу којих су америчка влада и приватне групе учествовале у светским пословима. Уредник недељног издања листа *Њујорк џајмс* пре рата, наставио је да ради у Г-2 (војна обавештајна служба) пре него што је постао директор јавних послова под Џоном Меклојем у Немачкој, у ком својству је обезбедио да влада спонзорише *Дер монајт*. Стара кука у психолошком ратовању, Џон Меклој је имао довољно високо мишљење о Стоуну да га препоручи као заслуженог настављача одлазећег директора Одбора за психолошку стратегију, 1951. године. Стоун није добио посао, и придружио се Фондацији Форд. Током читаве каријере био је толико тесно повезан са ЦИА, да су многи веровали како и ради за Агенцију. „Шеп није био човек ЦИА, мада је вероватно пио и из тог бунара“,²⁴ рекао је неодређено један агент. На Јоселсонов позив, 1953. године је провео месец дана у Европи, у посети кључним људима Конгреса. Као директору Одсека за међународне односе Фондације Форд од 1954, Стоунова цена у Конгресу је додатно повећана.

Фондација Рокфелер, не мање него Форд, била је интегрални део америчке хладноратовске машинерије. Основана је 1913. године, а њен главни донатор био је легендарни Џон Д. Рокфелер III. Имала је имовину која је прелазила износ од 500 милиона долара, не рачунајући додатних 150 милиона у Фонду браће Рокфелер, утицајном трусту мозгова који је у Њујорку основан 1940. године. Фонд је 1957. окупио најутитајније умове тог периода, у пројекту Специјалних студија, чији је задатак био покушај дефинисања америчке спољне политике. Радна група II била је посвећена студији циљева и стратегије међународне безбедности,

а њени чланови су били Хенри и Клер Бут Лус, Лоренс Рокфелер, Таунзенд Хупс (као представник компаније Џока Витнија), Нелсон Рокфелер, Хенри Кисинџер, Френк Линдзи и Вилијам Банди из ЦИА.

Координисано кретање Рокфелерових милијарди и владе САД превазишло је и кретање у Фондацији Форд. И Џон Фостер Далс и касније Дин Раск отишли су с места председника Фондације Рокфелер да би постали државни секретари. Остали тешкаши хладног рата, попут Џона Џ. Меклоја и Роберта А. Ловета, били су истакнути управитељи фондације. Централно место Нелсона Рокфелера у фондацији јемчило је за блиске везе с круговима америчких обавештајаца: он је био одговоран за сав обавештајни рад током Другог светског рата у Латинској Америци. Касније је његов сарадник у Бразилу, пуковник Џ. С. Кинг, постао шеф тајних активности ЦИА на западној полулопти. Када је Ајзенхауер 1954. године именовано Нелсона Рокфелера у Савет за државну безбедност, његов посао је био да одобрава различите тајне операције. Ако му је била потребна нека додатна информација о активностима ЦИА, само је требало да замоли свог старог пријатеља Алена Далса за директан брифинг. Једна од најпротивречнијих међу овим активностима била је операција ЦИА МК-УЛТРА (или „Манџуријски кандидат“), програм истраживања контроле ума који се одвијао током педесетих. Ово истраживање добило је новчану помоћ Фондације Рокфелер.

Пошто је током рата водио сопствено обавештајно одељење, Нелсон Рокфелер није био у редовима ОСС, и чак је осећао доживотно непријатељство према Вилијаму Доновану. Међутим, није имао предрасуда према ветеранима ОСС, које је Фондација Рокфелер регрутовала у гомилама. Припадник ОСС Чарлс Фахс постао је 1950. шеф одељења фондације за хуманистику. Његов помоћник био је још један ветеран ОСС, по имену Чедбурн Гилпатрик, који је ту стигао право из ЦИА. Њих двојица били су главне везе за Конгрес за слободу културе, и одговорни за стављање великих Рокфелерових субвенција на располагање Јоселсоновом чеду.

Исто толико важан колико и Нелсон Рокфелер био је и његов брат Дејвид. Он је контролисао одбор за донације у Фондацији Чејс Менхетн банке, био је потпредседник, а потом и председник саме банке, управитељ Савета за иностране послове, председавајући Извршног одбора *Инџернешенел хаус*, и близак лични пријатељ Алена Далса и Тома Брејдена. „Често сам укратко извештавао Дејвида, полузванично и уз Алену дозволу, о томе шта смо радили,“ присећа се Брејден. „Мислио је исто као ми и потпуно је одобравао све што смо чинили. Имао је исти осећај као и ја, да је прави начин да се добије хладни рат – *наш* начин. Дејвид ми је понекад давао новац да урадим ствари које нису биле у нашем буџету. Дао ми је много новца за циљеве у Француској. Сећам се да ми је дао 50.000 долара за некога ко је био актива у промовисању уједињене Европе међу омладинским групама у Европи. Тај човек је

дошао код мене са својом идејом, ја сам испричао Дејвиду и Дејвид ми је просто дао чек на 50.000 долара. ЦИА никада није могла да се мери с тим.“²⁵

Ове трансакције, по принципу „слободних стрелаца“, дају нови смисао пракси владиног пиратства, и биле су неизбежни споредни производ полуприватизације америчке спољне политике током година хладног рата. Међутим, из исте те културе произашле су катастрофе типа Оливер Норт. Поређење је прикладно: јер, исто као и архитекту Ирангејта, „са својим чврстим погледом, неисцрпним осећајем за мисију и опипљивим уверењем да циљ оправдава средства“²⁶, ове раније пријатеље ЦИА никада није походила сумња у себе или своју сврху.

Кампања истине

Није довољно да пишете на јидишу;
човек мора имати нешто и да каже.

Исак Лајб Перец

Џиновски фестивал уметности Николаса Набокова 1952. године пружио је могућност да се испита домет способности Америке да води скривену пропаганду. Међутим, у раздобљу које ће тек открити максимум Маршала Меклуана да је „медијум – порука“, владини стратегији су се питали управо – која је то порука била. Или, како је касније рекао Волт Ростов, бивши припадник ОСС и специјални саветник Ајзенхауера, „Проблем с прљавим триковима био је у томе што нисмо знали шта да кажемо.“¹ Ко ће боље дефинисати поруку ако не извршни директор адвертајзинга?

Почетком педесетих, један човек је учинио више од било кога другог да направи програм америчког културног ратовања. Као председник Националног комитета за слободну Европу и, касније, специјални саветник Ајзенхауера за психолошко ратовање, Чарлс Даглас Џексон је био један од најутицајнијих тајних стратега у Америци. Рођен је у Њујорку 1902, а отац му је био богати индустријалац који је из Европе увозио мермер и камен. На Принстону је дипломирао 1924, придружио се породичној фирми и пропутовао Европу, стварајући контакте који ће му касније бити од велике користи. Као извршни директор адвертајзинга, 1931. године се придружио *Тајм-Лајф* империји Хенрија Луса. Током рата је био један од водећих специјалиста Америке за психолошко ратовање, и служио је као заменик шефа Службе за прекоморске ратне информације, у Северној Африци и на Блиском истоку, а затим као заменик шефа Дивизије за психолошко ратовање (ПВД) у Врховној команди експедиционих снага Савезника (SHAEP), која је била под Ајзенхауеровом командом.

После рата, Ч. Д. се вратио у *Тајм-Лајф*, где је постао потпредседник часописа *Тајм*. Био је један од првих активиста у њујоршкој екипи Алена Далса, један од каубоја с Парк авеније. Затим је, 1951, позван да узме учешћа у студији коју је спонзорисала ЦИА, а бавила се реорганизацијом

америчких обавештајних служби. То је водило ка послу „спољног“ директора тајних операција ЦИА преко Кампање истине и Националног комитета за слободну Европу, чији је председник постао. Ту је окупио групу угледних Американаца – укључујући генерала Ајзенхауера – који су били спремни да уложе своје име у Комитет. Био је члан извршног одбора Радија Слободна Европа, уз Џеја Лавстона и, повремено, Артура Шлезинџера. Био је и директор Фонда Уједињених црначких колеџа, један од управитеља Симфонијског оркестра Бостона (уз хладноратовце Хенрија Кебота Лоџа, Џејкоба Каплана и Едварда Тафта), као и у одборима Линколн центра за планирање уметности, Друштва Метрополитен опере (уз Корнелијуса Вандербилта Витнија), и Карнеги корпорације Њујорка.

Ајзенхауер је добро познавао Ч. Д. Џексона из ратних похода у Европи и Африци, а овај га је подучавао уметности манипулисања слушаоца. Под његовим је утицајем Ајзенхауер био убеђен да најми компанију за односе с јавношћу током своје изборне кампање, и био је први председнички кандидат који је то учинио (што је једног писца навело да смисли шаљиву мантру „Филип Морис, Лаки страјк, Алка Селцер – живео Ајк“). Чим је Ајзенхауер, у јануару 1953. године, ушао у Белу кућу, као 34. председник САД, обавио је једно важно именованье: Ч. Д. Џексон постао је специјални саветник председника за психолошко ратовање, што је било место на коме је Ч. Д. постао незванични министар пропаганде, са готово неограниченим овлашћењима.

Његов први задатак био је да консолидује способност Америке за тајно ратовање. У то време, психолошко ратовање и пропагандне операције биле су подељене између Стејт департмента, администрације за економску сарадњу (која је руководила Маршаловим планом), ЦИА и, у оквиру ЦИА, мада често прилично независно, Визнеровог ОПЦ. Видевши ове владине службе, обузете организационим питањима и међусобним ривалитетом, Џексон је оценио да се понашају као „професионални аматери“ и пожалио се на „апсолутни недостатак политике у Вашингтону, потпуни вакуум“. Постојали су, како је рекао „могућност, и проблем. Могућност је да се поново постигне наша светска динамика, коју не чине долари него идеје. Наша досадашња покретачка сила – самозаштита и долари – мора се заменити пређашњом америчком покретачком силом посвећености идеалу. Овде се суочавамо са могућношћу повратка америчке ствари широм света... проблем је како очувати покретачку силу те ствари а да не увлачимо рогове“. Укратко, био је потребан свеобухватан „политички план и план за психолошко ратовање САД“, чији је циљ био „победа у Трећем светском рату, без потребе да се он и води“.²

„Наш циљ у хладном рату није освајање територије или потчињавање силом“, објаснио је председник Ајзенхауер на конференцији за штампу. „Наш циљ је суптилнији, дуготрајнији, комплетнији. Ми покушавамо

да уверимо свет, мирним средствима, да верује у истину. Та истина гласи да Американци желе мир у свету, свету у коме ће сви људи имати могућност за максимум личног развитака. Средства која ћемо користити да проширимо ову истину често се зову 'психолошка'. Немојте се плашити ове речи само зато што звучи озбиљно и има пет слогова. 'Психолошко ратовање' представља борбу за ум и вољу људи."³

Како би се превазишла расцепканост и такмичарско умножавање скривених операција у разним секторима владе, Министарство одбране и ЦИА су предложили један независан одбор који ће координирати психолошке операције. Упркос отпору Стејт департмента, Џорџ Кенан је одобравао идеју и успео је да убеди председника Трумана да потпише тајни указ којим се оснива Одбор за психолошку стратегију, 4. априла 1951. године. Овај одбор (његов орвеловски назив убрзо је сведен на скраћеницу, ПСБ) добио је задатак да направи „план политике“ који је Ч. Д. Џексон тражио.

„Доктринарни“ или „идеолошки“ план прво је предложен у стратешком документу PSB D-33/2. Сам документ још увек није доступан јавности, али у подужем интерном допису, забринутим службеник ПСБ, Чарлс Бартон Маршал, слободно наводи делове који су га највише узбудили. „Како влада [може] да намеће опсежан, сопствени доктринарни систем, а да не поприми тон тоталитаризма?“ пита се. „Документ не указује ни на шта. Наравно, он усваја једнообразност као замену за разноликост. Он постулира систем који оправдава 'нарочити тип социјалног уверења и структуре' који обезбеђује 'корпус начела којима људи треба да теже' и усваја 'сва поља људске мисли' – 'сва поља интелектуалних интересовања, од антропологије до уметничких креација, до социологије и научне методологије.'“ Маршал (који је постао жесток противник ПСБ) наставља да критикује документ који тражи „машинерију“ за произвођење идеја које описују 'амерички начин живота', и то 'систематски и научно.'“ „Он антиципира 'доктринарну продукцију' уз 'механизме координације,'“ примећује Маршал. „Он обећава 'премију за брзо и позитивно деловање ради подстицања и дистрибуције идеја'... Он предвиђа 'дуготрајни интелектуални покрет' који израста из овог напора са циљем не само да се супротстави комунизму, већ и да 'уништи доктринарне обрасце мишљења широм света', обезбеђујући интелектуални основ за 'доктрине непријатељске за америчке циљеве.'“ Његов закључак је био немилосрдан: „То је таман толико тоталитарно колико се и чини да јесте.“⁴

Маршал се такође не слаже с ослањањем ПСБ на „нерационалне социјалне теорије“, које наглашавају улогу елите 'на начин који подсећа на Парета, Сорела, Мусолинија и тако даље.'“ Зар то нису они модели које је Џејмс Барнам користио у својој књизи *Макијавелијанци?* Можда је у близини, док се правио нацрт документа, био и примерак ове књиге. Много је вероватније да је при руци био сам Џејмс Барнам.

Управо Барнамовој теорији о владавини елите сада се супротстављао Маршал. „Појединци су тек од терцијарног значаја“, наставља Маршал. „Наводна елита појављује се као једина група која се рачуна. Елита се дефинише као она бројно ‘ограничена група, способна и заинтересована да манипулише доктринарним питањима’ људи од идеја који вуку интелектуалне konce ‘у обликовању, или бар предиспонирању, мишљења и ставова’ оних који, пак, предводе јавно мњење.“⁵ Према Маршаловом критичком тумачењу, ПСБ је планирао да ради на елити у свакој области како би предиспонирао њене припаднике за „филозофију коју усвајају планери“. Коришћење локалних елита помоћи ће да се прикрије америчко порекло подухвата „тако да изгледа као да је то природан развој“. Али, план није био усмерен само на странце. Мада документ пориче сваку намеру да пропаганди изложи Американце, он се обавезује на програм индоктринације у војним службама, убацивањем правих идеја у стрипове за војнике, уз усрдну помоћ војних капелана који ће их пропагирати.⁶

Високо артикулисана критика г. Маршала погађа управо основе програма тајног рата Америке за културу. Теорија елите, која је део доктринарног документа ПСБ управо је онај исти модел који је ЦИА користила за оправдавање привлачења некомунистичке левице и за своју подршку Конгресу за слободу културе. Коментаришући употребу интелектуалне елите за развијање „филозофије коју усвајају планери“, агент ЦИА Доналд Џејмисон није имао намеру да буде ироничан када је рекао: „Што се тиче ставова које је Агенција желела да надахне кроз ове активности, оно што је јасно желела да произведе јесу људи који су, *in* *свом* *сојсџивеном* уверењу и размисљању, уверени да је све што је влада Сједињених Држава урадила – било исправно.“⁷

Међутим, Маршалова критика није наишла ни на какав одзив. Директор ПСБ, Рејмон Ален, узвишено је најавио да су „принципи и идеали утеловљени у Декларацији независности и Уставу за извоз и... баштина су свих људи света. Ми треба да апелујемо на основне потребе свих људи које су, верује, исте за пољопривредника у Канзасу и за пољопривредника у Панцабу“.⁸ А у мају 1952, изнова ојачани ПСБ званично је преузео надзор темпа и увремењености којима се одвија програм психолошког ратовања ЦИА, под шифрованим именом „Пакет“. То им је омогућило надзор кампање ЦИА да изврши притисак на „лидере јавног мњења“ у иностранству, укључујући новинаре и коментаторе, уметнике, професоре и научнике, на које је комунизам тако успешно деловао. Придобивање ових утицајних личности за ствар „независности и слободе“ захтевало је програм „учених операција, попут семинара, симпозијума, специјалних књига, учених часописа, библиотека, размене људи, стипендиране професуре итд“. У тој рубрици, ПСБ је сада преузимао надзор над Покретом за морално наоружавање, Крсташког покрета за слободу, Радија Слободна Европа, *Paix et Liberté*, Америчког

Комитета за слободу културе, па чак и над операцијама које подразумевају емитовање са бродова, „тродимензионалне филмове“ и „коришћење фолк песама, фолклора, народних бајки и путујућих приповедача“. До јуна 1953. године „Пакет“ је био само још један део „Доктрине“ ПСБ, чији су „психолошки циљеви“ били дефинисани у новом документу као „привлачни интелектуалцима, научницима и групама које стварају ставове“, како би се „уништили доктринарни обрасци мишљења који су широм света представљали интелектуални основ за комунизам и доктрине непријатељске циљевима Америке и Слободног света“. Ова кампања убеђивања, сматрало се, „створиће конфузију, сумње и губитак поверења у прихваћене обрасце мишљења код убеђених комуниста [и] каријериста склоних промени става“. ЦИА је добила налог да „висок и стални приоритет добију све активности које подржавају циљеве овог програма“.⁹ За мање од две године од свог стварања, ПСБ је „коначно успео да се етаблира као саставни део развоја и примене спољне политике“.¹⁰

Уживајући до тада невиђени приступ тајним махинацијама ПСБ и владиним службама које су га прихватиле, Ч. Д. Џексон је постао најтраженија особа у том маленом кругу моћника који је постао познат као „невидљива влада“. Заваљен као неки источњачки моћник или делфски пророк, примао је бескрајни низ посетилаца који су жудели за његовом мудрошћу о великом броју питања. Његови детаљни описи ових посета дају јединствени увид у свет тајанствености. Из ПСБ су долазили службеници наоружани плановима за доктринарно ратовање, међу којима је било и пребацивање свакојаке штампане пропаганде у балонима пуњеним хелијумом иза Гвоздене завесе. Из Одељења за испитивање информација дошао је Адам Вотсон, да представи Џексону меморандум о британској политици психолошког ратовања „за који ме је Вотсон уверавао да је апсолутно јединствена и активност без преседања за владу Њеног Величанства. С тим у вези, изнео је проблем Британаца који са нама деле практично све обавештајне податке, а ми са њима не делимо ништа. Рекао сам му да су оперативци веома свесни оваквог стања и да се надам како ће се све ускоро убрзати.“ Вотсон је постао за Џексона драгоцен контакт, а срели су се први пут 1951, у Британској амбасади у Вашингтону, где се Вотсон повезао са ЦИА. Потом је Ч. Д. „врло тесно сарађивао с њим“ и препоручио је Вотсона Нелсону Рокфелеру (који је наследио Џексона на његовом месту у Белој кући 1954) као некога ко би „заиста желео много кориснији незваничан, опуштен однос, живихну размену мишљења“.¹¹ Вотсон се такође показао као моћан, иако скривен, савезник Конгреса за слободу културе током многих година. Из Конгреса за слободу културе дошао је Џулијус Флајшман, „да размотри могућност да Конгрес за слободу културе спонзорише европску турнеју за Метрополитен оперу“, а касније и Данијел Бел, „да разговара о Ч. Милошу и о скорашњем научном састанку под спонзорством Конгреса за слободу културе“.¹²

Са Џексоном у Белој кући, Конгрес за слободу културе стекао је у Вашингтону моћног савезника. Том Брејден је брзо успоставио однос са Џексоном и њих двојица су се редовно сретала да расправе „нагомилане ствари“. Њихова сарадња око турнеје Симфонијског оркестра Бостона, 1952. године, уверила је Џексона у корисност Конгреса, који је хвалио као „једину екипу коју знам да заиста прави пробој против комуниста и неутралиста међу интелектуалцима у Европи и Азији“.¹³ И многе његове активисте високо је оцењивао, препоручивши неке од њих као кандидате за рад у влади, укључујући Сиднија Хука, Џејмса Барнама („веома добар представник ‘одсека за прљаве послове’“), уредника Листа *Њу едифијор*, Сола Левитаса („дефинитивно на страни анђела“) и Данијела Бела, који је радио за Лусов *Форчен* и био, како рече Ч. Д., „темељно упознат са техникама комунистичког хладног рата“.¹⁴ Био је и давнашњи обожавалац Николаса Набокова. Џексон је био тај који је препоручио да се Набоков уврсти на списак персонала за психолошко ратовање, као погодан за упошљавање на осетљивим местима, а предлог је поднет канцеларији министра војске 1950. године.

Џексонов савез са Конгресом протегаво се на дуги низ година (1954. је постао члан управног одбора Америчког комитета) и донео је Конгресу бројне користи, осим престижа због његове дискретне подршке. Ако је Конгресу био потребан текст у Лусовом часопису, Ч. Д. је био ту да га обезбеди. Ако је била потребна координација са Комитетом за Слободну Европу и Радијом Слободна Европа, Ч. Д. је био веза. Ако су Конгресу биле потребне „приватне“ донације, Ч. Д. би позвао неког од бројних пословних контаката да обезбеди неопходно покриће. Али, најважнији је био политички престиж који је Ч. Д. донео организацији која је у престоници имала изненађујуће мали број бранилаца. „Нико у Вашингтону није имао репутацију да је подржава, и нико није био сигуран да жели ту врсту репутације“, рекао је Лоренс де Невил. „Већину људи је збуњивала. Ми смо је створили, али нисмо за њу имали никакву стварну машинерију у Вашингтону.“¹⁵ То што је Конгрес за слободу културе преживео, чак и процветао, у контексту овакве сумњичавости, мора се приписати херојским напорима Мајкла Јоселсона.

После хаотичног периода у претходних неколико година, Мајкл Јоселсон је узео мали одмор од борбе за ум и вољу људи. Четрнаестог фебруара 1953. године оженио се са Дијаном Доџ, у грађанском обреду, а кум им је био Лоренс де Невил. Обоје су имали брак за собом. Јоселсон се оженио са Колет Жубер у Хавани, 1940, али су се развели и отуђили. Увек веома дискретан, никада никоме није говорио о њој. Али, сачувао је избледели исечак из једног њујоршког листа из фебруара 1963, у коме се извештава о Колетином грозном убиству – нађена је везана и угушена на смрт чепом за уста, пошто је била сексуално злостављана, у свом стану на Апер Ист сајду.

Мајкл и Дијана отишли су на медени месец на Мајорку. Убрзо после повратка у Париз, Мајкл је на чистац изнео својој новој жени чињеницу да ради за ЦИА и да је Конгрес за слободу културе „тајни посао“ Агенције. Дијана, која је већ уочила из Мајкловог рада за Конгрес да ту има више него што пише на његовој визит-карти, једном је чак помислила да можда ради за Русе. На њено олакшање, сада је открила да је на „правој“ страни. Дијана је добила своје тајно име – „Џин Енсингер“ – и од тада су постали партнери и у послу.

Дијана Јоселсон је била погодна за посао. Бивши стипендиста Фулбрајта, била је добар познавалац проблема радничке класе, прво радећи као уредник зборника америчке радничке штампе, а потом са свог места у радничком одсеку Маршаловог плана, који је радио под утицајем Џеја Лавстона и Ирвинга Брауна. „Била сам млада и неискусна, имала сам пуно успеха са свим радничким вођама“, присећа се Дијана. Њен посао у Одсеку за раднике подразумевао је писање извештаја о комунистичким синдикатима у Европи, због чега је имала приступ супертајним прислушкиваним и пресретаним разговорима. Овај осетљиви рад захтевао је одобрење од ЦИА. Дијана је касније схватила да су њену плату покривали дупли фондови на располагању ЦИА.

Заједно, „Џин Енсингер“ и „Џонатан Ф. Саба“ су писали телеграме и меморандуме шифроване за испоруку Вашингтону. Предавали су их својој вези, уз мартиније, у Јоселсоновом стану. „Сви ови фицири за везу имали су исту акт-ташну са лажним дном у коју су стављали телеграме. Стварно је било јако забавно, јер сте могли да их препознате на километар – сви су имали потпуно исте акт-ташне. Било је забавно. Прочитали бисмо пристигле телеграме, и ја бих их онда бацила у тоалет,¹⁶ сећа се Дијана. Била је врло погодна за посао и умела је да чува тајну, чак и од рођене мајке. Једном је официр Ли Вилијамс изашао да купи бочицу хране за Џенифер, прво и једино дете Јоселсонових. Када се вратила, Дијана је морала да га представи својој мајци, која је дошла из САД да јој помогне око бебе. Спазивши примерак *Џејн Ејр* на сточићу, Дијана је промуцала: „Ово је, хм – г. Рочестер“. „Како необично! Господин Рочестер. Баш као у *Џејн Ејр!*“ узвикнула је њена мајка која ништа није сумњала. То што Дијана није употребила право име Лија Вилијамса, које само по себи не би откривало ништа, указује на то колико је њена машта била дубоко уплетена у Велику игру. Када је Дијаниној мајци коначно саопштена истина, и она је била „веома узбуђена око читаве ствари“.¹⁷

Сада потпуно *au fait* са Мајкловим послом, Дијана је дневно бивала све задивљенија његовом изванредном стручношћу. Његова способност да координише хитне потребе Вашингтона и често колебљиви темперамент интелектуалаца у Конгресу остављала ју је без даха. „Нема шансе да се Конгрес догодио без њега“, касније је рекла. „Атмосфера Конгреса на свом врхунцу била је онаква како ја замишљам првих стотину дана Кенедијеве администрације. Било је наелектрисано. Осећали сте да сте

у додиру са свачим, што се догађа свугде. Ствари су напредовале, и то је било најважније. Мајкл је знао све. Било је запањујуће како је ујутру могао да разговара о позоришним представама у Боливији, после подне о писцима у Азији, а увече би он и Николас телефонирали, на четири различита језика. Сећам се како сам седела са Стравинским у једном кафеу у Паризу, а његова жена ми је објашњавала како да направим блини. Било је то за нас изузетно доба. Хладни рат, Конгрес за слободу културе – било је то као Француска револуција или Оксфордски покрет. Ето, тако је било.¹⁸

Јоселсонови су се често виђали са Томом Брејденом, који је редовно пратио своје операције у Европи. Ишли су у ресторан, или на турнир Ролан Гарос, или би повели Брејдена на бицикличке трке на *Vélodrome d'Niver*, „тај стадион страшних сећања“ на који су Јевреји били масовно одвођени под Вишијем. Јоселсонови су били у редовном контакту и са Ирвингом Брауном, понекад се виђајући с њим за његовим столом у геј ноћном клубу *L'Indifférent*. Једном приликом затекли су га тамо како предаје велике количине готовине „неком грубијану из Марсеја“.¹⁹ Браун је у то време стварао „Медитерански комитет“, групу добровољаца плаћених да чувају стражу у француским лукама, док су лучки радници истоваривали испоруке из Маршаловог плана и америчко оружје за НАТО. О Брауновој способности да усклађује ове активности Брејден је иронично приметио: „Било је необично да неко ко има веома видљиву улогу у премлаћивању комунистичких силеција по доковима Марсеја буде заинтересован за Конгрес за слободу културе“.²⁰

„Америчка федерација радника имала је стварно искуство с комунизмом, и то је било очигледно место да се започне борба“, објашњава Дијана Јоселсон. „Браун је волео све тврдорукашке послове, попут гушења штрајкова у Марсеју и слично. Мајклу и мени је цела ствар била забавна – идете у ноћни клуб и састајете се са синдикалцем-штрајкбрехером кога Ирвинг плаћа, а сигурна сам и да су Ирвингу исто тако смешни били наши интелектуалци. Верујем да је Ирвингу свет око Конгреса био привлачан – он није разликовао Пикаса од Бодлера – зато што је био гламурозан, а контакти су били добри.“²¹

Током викенда, Мајкл и Дијана су се одмарали луњајући по старинарницама и галеријама на левој обали. Ручали би напољу, сендвиче и аквавит*, а потом би отишли на чај у *Café de Flore* (омиљено Сартрово место) или *Deux Magots*. Недељом би ишли на излете у Фонтенбло, или чамцем по Сени. Понекад би се нашли са де Невилом, формирајући трио сродних душа – и по пријатељству и по тајнама које су делили. Де Невил се вратио са једног шопинг излета са Јоселсоном који је поносно

* Аквавит (Akvavit или aquavit) традиционално пиће из Скандинавије, створено у 15. веку. Основни зачин алкохолу (40%) је ким или мирођија. Пије се у свечаним приликама (за Божић и на венчањима), расхлађено, из малих чаша. – Прим. прев.

носио две Бракове слике. Годинама касније, када је Јоселсонова кћерка Џенифер постала стручњак за савремену уметност, с одбојношћу је изјавила да су обе слике – фалсификати.

Са Јоселсоновим печатом у Париској канцеларији, Конгрес је стицао репутацију добро организованог средишта интелектуалног отпора комунизму. Преко листа *Превес* пројектовао је софистицирани политички глас који је говорио и о главним уметничким и културним питањима тог периода. Мада се немачка подружница Конгреса климала из једне кризе у другу, Јоселсон је могао да се ослони на Мелвина Ласког (и убрзо на *Дер монај*, који је Конгрес преузео од Фондације Форд 1954) да спроводи интересе Конгреса. Подружнице у другим земљама имале су читав низ дечјих болести, и све су сведочиле о готово немогућем задатку да се интелектуалци натерају да раде заједно, а да не постану плен фракционашења и рањених осећања. Али, њихови проблеми су изгледали као олује у чаши воде у поређењу са ураганима који су дивљали по Америчком комитету.

Нови консензус

Уметник мора да буде реакционар.
Он мора да одслуша најбољег тенора свог доба
а не да одшета с лица места; он мора да се малко успротиви.

Ивлин Воу

Ја бирам Запад.

Двајт Мекдоналд, 1952.

Главна сила која је стајала иза Америчког комитета за слободу културе, основаног у Њујорку, јануара 1951, био је Сидни Хук који је постао његов први председник и који је био, према речима Лоренса де Невила, „хонорарни саветник“ за ЦИА. Ирвинг Кристола, још један дипломац Градског колеџа Њујорка, био је извршни директор, за шта је добијао годишњу плату од 6.500 долара. Она се 1954. године повећала на 8.500 долара, када је Кристола заменио Сол Стајн, који је стигао право из УСИС, где је радио у јединици за идеолошку анализу. Као званична америчка подружница Конгреса, Комитет је требало да одражава широку коалицију либералних и левичарских бирача од којих је била састављена домаћа организација. Међутим, тамо где је Конгрес био у стању да маргинализује своје тврде активисте, попут Кестлера, он није имао такву моћ над Америчким комитетом, који се убрзо потпуно распутио на умерењаке и милитанте. „У тим данима били сте или ‘тврди’ или ‘меки’ према комунистима“, објашњава Џејсон Епстајн, који се сећао Дијане Трилинг, у сензуалном расположењу, како „стоји иза столице Лајонела Трилинга на једној вечерњој забави и каже: ‘Нико од вас овде није довољно ТВРД за мене!’ Ти људи су били стварно смешни, потпуно острашћени.“¹

Острашћени живот са Трилинговима био је моћна комбинација конзервативних интелектуалаца из онога што се поспрдно звало „Апер Вест сајд кибуц“. Међу њима су били Џејмс Барнам, Арнолд Бајхман, Питер Вирек (чији је отац био озлоглашени симпатизер фашиста), критичар Клемент Гринберг и Елиот Коен, уредник листа *Коменџари* и незванични саветник за питања комунизма извршних уредника

Лусових публикација. По стилу, а и по садржају, они су били *haute* антикомунисти. „Неки људи, попут Бајхмана и Трилингових (углавном Дијана) били су снажно проамерички настројени и сматрали су да не радимо добро свој посао. Дијана је била нарочито отровна“, сећа се Ирвинг Кристол.² Још један инсајдер сећа се „неке врсте грозничавог осећаја супериорности код многих Американаца: ми смо добили рат, и сад ћемо да реорганизујемо Европу на наш начин. Ови људи били су углавном револвераши из Њујорка и више су волели високоморалну непомирљивост него наше покушаје умиривања. Неки су чак сматрали да су у Конгрес продрли комунисти.“³

Умерени елемент Америчког комитета представљали су Артур Шлезинџер, теолог хладног рата Рајнхолд Нибур, Џејмс Т. Ферел, Ричард Ровер из листа *Њујоркер*, бивши председник Социјалистичке партије и шестоструки кандидат за америчког председника Норман Томас, и уредник листа *Партизан ривју* Филип Рав. Између две фракције клатили су се Ирвинг Кристол (који је касније постао тврди регановац), други уредник листа *Партизан ривју* Вилијам Филипс, и Сидни Хук. Хук је нарочито имао интереса да се одржи мир између две групе: у то време је заговарао интересе Комитета код директора ЦИА Волтера Бидела Смита (кога је заменио Ален Далс 1953), и Гордона Греја, првог директора Одбора за психолошку стратегију (ови састанци нису заслужили помињање у Хуковој аутобиографији).⁴ Ови контакти с оперативцима високог ранга сведоче о много већем, свесном ангажману у тајном културном рату него што је Хук икада био спреман да призна. Његов чланак за *Њујорк тајмс мајазин* из марта 1951 – „Супротставити се великој лажи – основна стратегија“ – исекли су и архивирали ПСБ, Ч. Д. Џексон и ЦИА. Хук у њему описује претњу међународног комунизма демократији и позива на „[исцрпљивање] сваке могућности делотворног политичког рата у одбрану опстанка демократије... Демократије треба да пређу у офанзиву у политичком ратовању против тоталитарног режима Совјетског Савеза и да одрже ту офанзиву... Колико ће ово политичко ратовање бити успешно – не може се унапред рећи. Међутим, оно је сигурно вредно трошка пола туцета бомбардера.“⁵ За Хука, Амерички комитет је био базака у политичком арсеналу Америке, и он је уобичајено ревносно радио на консолидовању његовог положаја.

У покушају да Амерички комитет држи у политичком складу с Конгресом, Јоселсон се окренуо умерењацима. Али, Шлезинџер и његови савезници нису били у стању да држе на узди тврдоглаву клику тврдорукаша, и готово одмах су се појавила неслагања између Комитета и Париске канцеларије. Американци су се ругали Набоковљевом огромном фестивалу у Паризу, оптужујући Конгрес за фриволност. Елиот Коен, који је у својој политици био само мало мање екстреман од Џејмса Барнама, упитао је да ли „са оваквом врстом метежа губимо из вида нашу функцију и циљеве и, ако их ми губимо из вида, има ли некога

другог осим нас?⁶ Један други критичар ругао се фестивалу да је „привлачан снобовима и естетима“ и да уништава репутацију Конгреса као „озбиљне интелектуалне силе“.⁷

Опчињеност моћи била је много очигледнија у Америчком комитету и кулминирала је 1952, са расправом коју је организовао *Партизан ривју*, који је потврдио нов и позитиван однос између интелектуалаца и националне државе. Расправа се звала „Наша земља и наша култура“ и ишла је из броја у број часописа. Њен циљ, како су написали уредници, био је да „испита очигледну чињеницу да амерички интелектуалци сада Америку и њене установе схватају на нов начин. Нешто мање од деценију раније, о Америци се, уопште узев, мислило да је непријатељски расположена према уметности и култури. Од тада је расположење почело да се мења, и многи писци и интелектуалци сада осећају да су ближи својој земљи и њеној култури... Политички, постоји препознавање да она врста демократије која постоји у Америци има самосвојну и позитивну вредност: она није само капиталистички мит већ стварност која се мора бранити од руског тоталитаризма... Европа се више не доживљава као уточиште; она више не обезбеђује оно богато искуство културе које је надахнуло и оправдавало критичност према америчком животу. Точак је обрнуо читав круг, и сада је Америка постала заштитник западне цивилизације.“⁸

Интелектуални живот у Њујорку током тридесетих мерен је готово искључиво у односу са Москвом, и *Партизан ривју* се ту нашао, а створила га је група троцкиста са Градског колеџа, да артикулише своје бојазни. Почевши свој живот као орган Клуба Џон Рид, којим су доминирали комунисти, *Партизан ривју* је створио префињени језик за формулисање марксистичких идеја. Међутим, догађаји из 1939–40. године уништили су њихово усидравање. С потписивањем Споразума о ненападању између Немачке и Совјетског Савеза, многи интелектуалци почели су да се удаљују од ортодоксија лењинистичког комунизма према дисидентском радикализму Троцког. Неки су напросто потпуно напустили левицу, крећући се ка политичком центру, или чак, удесно. *Партизан ривју* је сад стварао један другачији језик, како би артикулисао антистаљинизам и редефинисао радикализам у некомунистичком контексту.

Враћајући се *идеји* Америке, као и толики синови разметни, интелектуалци и уметници су изронили из „мрачног периода“ тридесетих и открили „одушевљење због изненадне и свепрожимајуће појаве нових могућности, у животу и у свести. Тамо је био неки свет који се нико, како је изгледало, није потрудио да погледа, и сви су, срећно, погасили своје марксистичке мигавце и отрчали да виде тај свет“.⁹ Ови поново рођени интелектуалци, у својој потрази за нечим чиме ће заменити историјске апсолуте који су их тако апсолутно издали, пронашли су одговор у „Америци“, или, површније, у „американизму“. Као литерарни

еквивалент „Фанфара за обичног човека“ Арона Копланда, расправа у листу *Партизан ривју* означила је овај чин откривања Америке као да се догађа први пут. „Амерички уметници и интелектуалци стекли су нов смисао припадања својој родној земљи“, писао је Вилијам Филипс, „сви су почели да осећају како је њихова лична судбина повезана са судбином њихове земље“. ¹⁰ Док су интелектуалци развијали блиску везу с Америком, и Америка је почињала да их види у другом светлу. „Интелект се повезао са моћи, можда као никада пре у историји, и сада се сматра да и сам представља неку врсту моћи“, приметио је Лајонел Трилинг. ¹¹

„Можда први пут од Француске револуције, значајни делови интелектуалне заједнице су одлучили да више није *de rigueur* испољавати непријатељство; да можете да подржите своју земљу без трговине интелектуалним или уметничким интегритетом“, приметила је историчарка Керол Брајтман. ¹² Ово ново виђење интелектуалаца потврдио је часопис *Тајм* када је донео текст под насловом „Парнас: од обале до обале“ у коме се закључује да је „Човек Протеста... устукнуо пред Човеком Афирмације – а то је управо она улога коју су интелектуалци имали када је држава била млада“. ¹³ Био је то тренутак у коме су марксистички застрањивачи почели да се преображавају из „нека, хвала“ у „све у реду“; када су идеолози Градског колеџа, попут Двајта Мекдоналда, изгубили укусу за класну борбу, а студенти пуни наде почели, неприлично, да им траже писма препоруке. „Брзина с којом сам се развио из либерала у радикала и од млаког симпатизера комуниста у тврдокорног антистаљинисту још увек ме запањује“, писао је касније Двајт Мекдоналд. ¹⁴ Описујући овај политички преображај, његов биограф закључује: „Двајтова независност, његов самопроглашени негативизам, његово одбијање да прихвати било какву врсту националистичке лојалности, били су ознаке његове политичке визије и одржале су га у политичком животу. То није било питање издаје или посвећености: он је напросто сам, кроз сопствену болну анализу, доспео до тачке у којој није имао другу одрживу политичку позицију него што је ‘мање зло’. За њега је то била обесхрабрујућа дилема. Чак и док је настављао да се поистовећује са радикалном, или бар дисидентском традицијом, и још увек се осећао као припадник отуђене елите која се противи америчком национализму, империјализму и масовној култури, он је, ненамеравано, почео да подржава одржавање америчке моћи у иностранству и успостављене установе у земљи“. ¹⁵ Филип Рав је овакве промене уочавао уз растућу узбуђеност и упозоравао: „Антистаљинизам је постао готово професионални став. Почео је да означава тако много, да искључује готово све друге обзире и идеје, а резултат је да они покушавају да претворе антистаљинизам у нешто што он никада не може да буде: свеукупан поглед на живот, ни мање-ни више, или чак у филозофију историје.“ ¹⁶

Штаб „професионалног“ антистаљинизма био је Амерички комитет за слободу културе, и часописи чији су уредници седели у његовом

управном одбору – *Коментари*, *Њу лидер* и *Партизан ривју*. Али, управо сад, када је центар почињао да се консолидује, *Партизан ривју* је био на ивици гашења, делом и због тога што је Министарство финансија САД претило да ће му укинути повластицу изузећа од пореза. Сидни Хук је написао драматични апел Хауленду Серценту, помоћнику Државног секретара, 10. октобра 1952, бранећи *Партизан ривју* као делотворно средство „борбе са комунистичком идеологијом у иностранству, нарочито међу интелектуалцима“ и молећи да се повластица изузећа од пореза сачува. И Данијел Бел је преузео иницијативу, делујући као „посредник“ у дискусији са Хенријом Лусом, који је спасао часопис донацијом од десет хиљада долара (Лус је истовремено Америчком комитету донирао 71 деоницу часописа *Тајм*). „Према мом најбољем знању, овај поклон никада није био јавно обнародован, чак ни новинарима ни неким уредницима *Партизан ривју*“, написао је касније Данијел Бел.¹⁷ Шта је тачно Лус очекивао од овог улагања – није јасно. Џејсон Епстајн је касније тврдио да је „оно што је било штампано у *Партизан ривјуу* убрзо добијало јачи облик у листовима *Тајм* и *Лајф*“.¹⁸ Лусова великодушна новчана помоћ нечему што је некад било званично гласило Америчке комунистичке партије свакако баца ново светло на много расправљану „дерадикализацију“ америчких интелектуалаца током хладног рата.

ЦИА је прво упозорење на новчане тешкоће часописа *Партизан ривју* добила преко Ирвинга Брауна. Годину дана пре него што је Лус поклатио новац, Сидни Хук је писао Брауну, замоливши га за помоћ у борби да одржи у животу *Партизан ривју* и *Њу лидер*. „Многи наши пријатељи из Европе говоре нам да у западној Европи нарастају анти-америчка и нарочито *неујтралистичка* осећања. И то у исто време кад се оно дивно антинеутралистичко демократско гласило *Њу лидер* суочава са гашењем због растућих трошкова. Нестанак овог часописа био би културна катастрофа“, пише Хук.¹⁹ Исто то написао је и за *Партизан ривју* и замолио Брауна за помоћ, да обезбеди гарантовану дистрибуцију у иностранству, око четири-пет хиљада примерака за оба часописа. Браун је пренео проблем Брејдену у Одељењу за међународне организације. Убрзо потом, уредник часописа *Њу лидер*, Сол Левитас, нашао се у канцеларији Тома Брејдена. „Боже, могу да се сетим тог момка како седи за столом и моли ме за новац“, присећа се Брејден.²⁰

Левитас, руски емигрант који је радио с Троцким и Бухарином, имао је моћне заштитнике у обавештајној заједници Америке. Ч. Д. Џексон га је хвалио јер је обавио „изванредан посао, јер је обезбедио практично једину објективну, непристрасну, проамеричку, високо квалитетну, левичарску литературу која постоји с обе стране Атлантика“, и рекао је да је „дефинитивно био на страни анђела“.²¹ Ален Далс је свакако мислио исто. Левитас је 1949. објавио Далсов текст у коме се овај залаже за „једну комисију за унутрашњу безбедност“ да испита субверзивне утицаје у САД и „коришћење установа демократије да се они униште“.

С Аленом Далсом који Белој кући помаже да реорганизује обавештајну службу Америке, то је било „као да шеф МИ5 пише за *Њу стијесмен*“.²² Истовремено, мада је *Њу лидер* свуда вапио за помоћ да исплати дуг од 40.000 долара, у априлу 1950. почео је да се појављује нови *Њу лидер* у скупоченом формату налик на часопис *Тајм*. Седећи преко пута Брејдена неколико година касније, Левитас је открио још једног анђела који би могао да спасе његов часопис. Брејден се сагласио да субвенционише *Њу лидер*, договарајући да готовинске износе преда Левитасу у својој канцеларији, бар у три прилике. „То није био велики износ“, каже Брејден, „вероватно око десет хиљада сваки пут“. Али, то је било довољно да часопис не пропадне.²³

У међувремену, Брејденов заменик Корд Мејер преузео је ствар другог часописа, *Партизан ривју*. Осим Лусовог поклона у износу од 10.000 долара, часопис је почетком 1953. добио помоћ од 2.500 долара са „рачуна фестивала“ Америчког комитета, на коме је остало још нешто новца после Набоковљеве екстраваганције из претходне године. Рачун фестивала, сетићете се, био је канал за ЦИА доларе, које је „обезбеђивала“ лажна Фондација Фарфилд. Када је овај поклон уручен часопису, његов коуредник Вилијам Филипс био је секретар за културу у Америчком комитету. Филипс је касније рекао да се не сећа овог поклона, и увек је тврдио да његов часопис никада није добијао помоћ од ЦИА.

Помажући америчке часописе, ЦИА је кршила своју законску повељу која је забрањивала подршку домаћим организацијама. У случају часописа *Партизан ривју* и *Њу лидер* постојала су два веома убедљива разлога за игнорисање ове законске препреке: прво, часописи су представљали идеолошке мостобране за америчке и европске интелектуалце којима је заједнички био антикомунизам, али који су били раздвојени геополитичким и културним разликама; друго, новчана помоћ је обезбедила оно што је Јоселсон назвао „штит“ од предвиђеног „беса“ ових часописа када открију – а то се убрзо и догодило – да је њихов положај на тржишту идеја озбиљно угрожен.

Часопис „Икс“

Шта, онда, да радимо? Држимо се, докле год је то могуће,
емпиријских чињеница – имајући увек на уму да их мења свако
ко одабере да промени механизам мишљења.

Олдос Хаксли, *Слеји у Гази*

Часопис *Енкаунџер*, који је излазио од 1953. до 1990. године, имао је средишњу позицију у послератној интелектуалној историји. Бивао је живахан и кучкаст колико и књижевно вече с коктелима. У њему је Ненси Митфорд објавила свој чувени чланак „Енглеска аристократија“, оштру и духовиту анализу британских досадњаковића и увела разлику између „У и не-У“.* Часопис је штампао „Фантастичну деценију“ Исаије Берлина, четири сјајна есеја о руској књижевности, Владимира Набокова о Пушкину, Ирвинга Хауа о Едит Вортон, Дејвида Марканда о „Повратку либерализма“, приче Хорхеа Луиса Борхеса, критичке есеје Ричарда Елмана, Ђајапракаша Нарајана, В. Х. Одена, Арнолда Тојнбија, Бертранда Расела, Херберта Рида, Хјуа Тревора Ропера – неких од најбољих умова тих деценија. Читан је у Енглеској и Америци, Азији и Африци. Промискуитетан у одабиру својих културних тема, био је необично тих, или просто опскуран, око многих политичких питања. У сваком случају, био је одлучно идеолошки, саставни део антикомунистичког хладноратовског мишљења. Никада није постигао равнотежу у пословању, већ је имао значајан дефицит, с потребом да удвостручи тираж како би изашао из црвеног. Био је интелигентан. И раскошно повезан са светом обавештајаца. Мајкл Јоселсон га је описивао као „наша највећа имовина“.

* Расправу је покренуо 1954. британски лингвиста Алан С. С. Рос који је сковао термин „У“ и „не-У“ у чланку о различитој употреби језика у зависности од класне припадности, у једном финском часопису. Енглеска списатељица Ненси Митфорд преузела је овај модел у чланку „Енглеска аристократија“, уз речник термина које користи виша класа (У – upper class) и оних које користе радници (не-У), који је покренуо националну расправу о класној свести и снобизму у Енглеској. – Прим. прев.

Послератна штедљивост однела је *Хорајзон* Сирила Конолија 1950, а убрзо је потонуо и *Пенџин њу рајџини* Џона Лемана. *Лондон мајазин* је имао новчане неприлике, а Ф. Р. Ливис, упркос великодушној донацији Фондације Рокфелер, готово је банкротирао са часописом *Скруџини*. Успех су бележили само *Њу сџејџсмен* и *Нејшн*, са недељним тиражом од 85.000 примерака, исказујући импресивну отпорност на покушаје да се часопис укопа. Јоселсонове тајне субвенције за *Твенџиј сенчери* биле су део ове кампање. Осим готовине, часопис је, као и Британско друштво за слободу културе, добијао експлицитна упутства да се „укључи у сталну полемику са часописима *Њу сџејџсмен* и *Нејшн*“.¹ ЦИА је, имајући у виду осредњи перформанс Британаца на конференцији у Берлину 1950, била нестрпљива да продре кроз маглу неутрализма која је замагљивала ставове толиких британских интелектуалаца, па и оних који су били блиски са *Њу сџејџсмен*-ом. То што часопис Кингзлија Мартина није пригрлио идеју социјалистичке визије потпуно разведене од Москве дубоко је огорчило америчке хладноратнике.

И британска обавештајна служба била је заинтересована да се чује глас који може да се супротстави политици амбиваленције *Њу сџејџсмен*-а и његовој „некритичности“ и „ужасним поједностављењима“. Подршка коју је Одељење за испитивање информација давало листу *Трибјун*, чији су материјал бирали и дистрибуирали у иностранству официри Форин офиса, био је потез у том правцу. Малколм Магериџ и Вудро Вајат, обојица блиско повезани са Одељењем за испитивање информација, са-стали су се у априлу 1950. са уредником листа *Трибјун*, Тоском Фајвелом, да размотре будућност часописа, али је Магериџ закључио: „Они су се очито насукали, и рекао сам да у интересу хладног рата треба да наставе с излагањем, као противтежа за *Њу сџејџсмен*. Дао сам један од својих омиљених предлога – да је велики успех *Њу сџејџсмен*-а као пропагандисте био у успостављању мишљења да бити интелегентан значи бити левичар, док је истина готово сасвим супротна“.²

Подршка ИРД *Трибјуну* није била довољна да убеди Фајвела у трајање часописа, и до краја 1951. године он је говорио о „англоамеричкој публикацији лево од центра“. У писму Ирвингу Брауну, Фајвел је рекао да су планови за такву публикацију „узнапредовали, и неколико људи је нестрпљиво да почнем. Разговарао сам о овој идеји непосредно, или преко писама, са Денисом Хилијем, Морисом Еделманом, Диком Кросманом, Артуром Шлезинцером, Дејвидом Вилијамсом и другима – из очигледних разлога, то је нешто сасвим ван активности Конгреса за слоб. културе“.³ Очигледан разлог да се часопис држи подаље од Конгреса био је, као што је Фајвел добро знао, тај да је америчка влада приста-ла да у Британији не спроводи пропагандне активности. ЦИА је „практично објавила мораторијум да се новац [Агенције]... користи баш у тој земљи. По том питању постоји нека врста центлменског споразума“.⁴ Међутим, то ће се променити.

Независно једна од друге, британска обавештајна служба и ЦИА су тумарале око идеје стварања новог часописа који би могао да се позабави замишљеним дефицитом у банци интелектуалног антикомунизма у Британији. Ово дуплирање напора изашло је на видело током низа састанака одржаних на иницијативу Френка Визнера, у Лондону, почетком 1951. године. Уз Кима Филбија, који је био стациониран у Вашингтону, као веза МИ6–ЦИА (чији су пријатељи Барцис и Меклин само пар месеци касније пребегли у Совјетски Савез), Визнер је путовао у Лондон да са британским обавештајцима размотри „питања од заједничког интереса“. Током низа састанака у којима су учествовали МИ6 и припадници Форин офиса, према Филбију, Визнер је „прежвакао једну од својих омиљених тема: потребу да се камуфлира извор тајних фондова који се дају телима наизглед достојним поштовања за која смо ми заинтересовани. ‘Суштински је важно’, рекао је Визнер на свој уобичајени неформалан начин, ‘да обезбедимо отворену сарадњу људи који имају јасно видљив приступ сопственом богатству.’“ Филби се силно забављао посматрајући једног званичника Форин офиса који је хватао белешке: „људи с јасно видљивим приступом сопственом богатству = богати људи“.⁵

Током Визнерове „мисије“ у Лондону први пут је изнесена идеја о високоумној публикацији усмереној ка охрабривању левичарског лексикона ослобођеног граматике Кремља. Две службе схватиле су да имају исту идеју. Визнер и његове колеге из СИС (Тајна обавештајна служба) сложили су се да је то глупо и договорили се око заједничке операције. До краја 1951, заједнички предлог је био одобрен на највишим нивоима, и сада је послат на спровођење. Филби је за свог помоћника у Вашингтону делегирао Џона Бруса Локхарта, брата великог Роберта Бруса Локхарта, обавештајног мага оба рата, кога су Совјети 1917. године заробили и сместили у Кремљ. Док је звезда његовог стрица гасла, Локхарт млађи је и сам добро напредовао као узор обавештајног официра. Током рата је у Италији предводио војни огранак „Ц“ (СИС), и био је стручњак за продор у комунистичке организације у Европи. Локхарт је био веома поштован у Вашингтону, где се спријатељио са Френком Визнером. Када је Визнер хтео да свог сина, Френка Визнера Млађег, упише на колеџ Рагби, Локхарт је, као бивши студент, био срећан да то уреди. Визнер је веровао Локхарту, али не и Филбију. Филби, пак, није био у стању да потисне колико се ни Визнер њему не допада, и описао га је отровно као „младог човека за тако одговоран посао, који ћелави и гоји се мислећи да је то важно“.⁶

Џон Брус Локхарт био је у добрим односима и са Лоренсом де Невилом, с којим се повезао после рата, у Немачкој. Локхарт је био тај који је сада углавио састанак за де Нвила и Јоселсона са Кристофером Монтијем Вудхаусом из ИРД у Лондону. Вудхаус је био човек с мноштвом талената. Са једанаест година читао је дела Еурипида и Лукреција,

а пре рата су му татори у оксфордском Њу колеџу били Ричард Кросман и Исаија Берлин (који је користио „интензивно брујање у тихом монологу“ у настави и „био је познат као једини човек на Оксфорду који је могао да изговори ‘епистемолошки’ у једном даху“).⁷ Пошто је 1939. године с одличном оценом положио испите из две струке, Вудхаус је маштао о академској каријери, како ће предавати о Платону и Аристотелу, када је избио рат. Од тог тренутка његово образовање је кренуло сасвим другачијим смером – „касарна, пуцање, падобрани, герилско ратовање, саботажа, обавештајни рад“ – и коначно га је довело у окупирану Грчку, да се бори у херојском герилском рату.⁸

Згодан, смели шпијун из старе школе, Вудхаус је био кључни играч у припремама да се збаци премијер Ирана, Мохамед Мосадек, и радио је са Кимом Рузвелтом на државном удару који су организовале ЦИА и СИС, којим је успостављена ултрадесничарска шахова монархија.⁹ По повратку из Техерана, Вудхаус је додељен Одељењу за испитивање информација, на дубоко тајни посао. Водио је одвојену канцеларију, коју је обезбедио СИС, преко пута станице подземне железнице на Сент Џејмс парку. У канцеларији је радила шачица младих људи из Форин офиса који су номинално радили за ИРД, али су у ствари били Вудхаусов полуавтономан тим.

Несклон да „послује“ у сопственом клубу, *Риформ*, Вудхаус је пристао да се састане у клубу *Ројал оџомобил*, на Пал малу, чији је де Невил био инострани члан. Де Невил и Јоселсон су на састанак у Лондон допутовали из Париза. Ту су, у касно пролеће 1952, британска и америчка обавештајна служба направиле једну од најзначајнијих интервенција током послератне интелектуалне историје. Током ручка у сали клуба, осмислили су план за покретање и тајно финансирање новог ученог часописа. Вудхаус, који је имао овлашћење да одобри пројекат, учинио је то без оклевања. Пошто је радио за многе различите географске одсеке Форин офиса, овај пројекат је за Вудхауса био на „реалнијем делу спектра“. Али, он је био велики заговорник психолошког ратовања, а предлог се сасвим лепо уклопио. Тон разговора у клубу уверио га је да ће ово бити суптилан допринос тајном пропагандном рату.

Његов једини услов био је да се Британцима допусти да држе прст на пулсу. Договорили су се да ће Конгрес за слободу културе, преко официра ЦИА задуженог за случај, консултовати Вудхауса о „оперативним“ поступцима везаним за часопис. Осим тога, СИС је желео да одржи финансијски интерес у пројекту, мали прилог који би долазио из тајних извора ИРД. Вудхаус је предложио да се из овог доприноса плаћају плате британског уредника и његове секретарице. Тиме ће се избећи неприкладна ситуација у којој ЦИА плаћа британске поданике.

Затим, рекао је да је главни интерес Форин офиса у овом пројекту да добије средство преношења антикомунистичких идеја интелектуалцима у Азији, Индији и на Далеком истоку. Како би обезбедио дистрибуцију

часописа у овим сферама утицаја, Форин офис ће откупљивати одређен број примерака које ће послати и дистрибуирати преко Британског савета. Осим тога, финансијска одговорност за часопис почива на Конгресу за слободу културе. Јоселсон је потврдио да ће средства бити доступна преко Фондације Фарфилд, мада ће часопис бити охраброван да се бори на тржишту, како би се одагнале сумње. Коначно, Јоселсон је рекао Вудхаусу да су за посао коуредника часописа у ужи избор ушла два кандидата. Уз безбедносну проверу обе службе, договорено је да овој двојници кандидата приступи Конгрес за слободу културе. Пошто је структура посла договорена, састанак је закључен, с тим да Јоселсон и Де Невил обаве своје задатке око пројекта и потом се поново састану са Вудхаусом. У међувремену, Вудхаус је почео да тражи погодне параване – Визнерове „богаташе“ – преко којих ће ИРД усмеравати новац према часопису.

Амерички кандидат за место коуредника био је Ирвинг Кристол, извршни директор Америчког комитета за слободу културе. Рођен је 1920, као син њујоршког трговца одећом, а 1936. је ступио у Градски колеџ на коме се спријатељио са Ирвингом Хауом, Данијелом Белом и Мелвином Ласким. Ту се прикључио Лиги социјалистичке омладине, антикомунистичкој левичарској организацији на колеџу, и троцкистима. Онијег раста, Кристол је овај недостатак надокнађивао развијањем мишићавог политичког става, толико типичног за студенте Градског колеџа, уз спремност да напада своје противнике, што му је донело репутацију интелектуалног силеџије. Дипломирао је *cum laude* 1940, и потом је отишао у Чикаго да ради на утоваривању робе и помагао је у издавању екс-троцкистичког часописа *Инквјери*, док није мобилисан. У рат је отишао 1944, као пешадинац, борио се у Француској и Немачкој, а демобилисан је 1946. године. Отишао је у Енглеску и почео да ради за *Коменијари*, и 1947. се вратио у Њујорк, као уредник листа.

Британски кандидат био је Стивен Спендер. Рођен је 1909, у чувеној породици либерала, живео је у прилично заштићеном окружењу („родитељи су ме штитили од грубе деце“)¹⁰ и развио се у слабића лако-мислене природе, са укусом за утопистичке идеје. У Оксфорду је током двадесетих дошао под доживотни утицај В. Х. Одена, и убрзо потом се прославио својом првом књигом, *Песме*, која је одисала сексуалним и политичким расположењем међуратног периода. Сместа се поистовестио са Оденом, Сесилом Дејом Луисом и Луисом Мекнисом, као песник тридесетих, деценије која је политику увела у најскривеније одаје књижевности, уз прикључивање Комунистичкој партији, додуше, на неколико недеља. То је више од било чега другог био „бољшевизам енглеског салона“, типичан за Спендерову лептирску политику. Касније је своје промене уверења описивао као „ствар моје крајње рањивости и отворености“.¹¹ Анита Кермоуд је изврнула чувену опаску Хенрија Џејмса Старијег (о Емерсону) да је наликовао на „кључ без лавиринта“, како би

Спендера описала као „лабиринт без кључа“.¹² Још једна џејмсовска фраза добро је одговарала Спендеру: био је „човек без манира“.

Спендер је касније признао да је разлог због кога је био изабран за коуредника новог часописа Конгреса „био последица мог есеја у књизи *Бој који није усйо*“. Вероватније је разлог, уместо његовог одрицања од комунизма, био Спендеров позитиван однос са САД, који га је чинио идеалним кандидатом. Спендер је 1948. написао пеан Америци – „Ми можемо да добијемо битку за ум Европе“ – у коме је тврдио како „тамо где америчка политика налази сумњиве савезнике и половичне пријатеље, слобода изражавања у Америци, у својим највећим достигнућима, има аутентичност која може да придобије данашњу највиталнију европску мисао... Ако Америка одлучи да тако чини, она може да одигра образовну улогу у данашњој Европи која ће учинити да хиљаде студената схвате оно најбоље у америчкој цивилизацији, и амерички концепт слободе... Јер, данас је реално не очекивати ништа од пропаганде и политичког силеџијства, већ узети учешћа у показивању Европљанима највећих савремених достигнућа америчке цивилизације, образовања и културе“.¹³ Спендер једва да је успевао да задржи узбуђење тврдећи да европски студенти „реч из уста америчког или енглеског књижевника сматрају нечим готово чудесним“. Маршалов план, пише он, сасвим је у реду, али „неопходно је ојачати и стару цивилизацију Запада у Европи, вером и искуством и знањем нове Европе, која је Америка“.¹⁴ Оваква осећања понављали су многи други интелектуалци Запада. Рејмон Арон је објавио како је „у потпуности уверен да за антистаљинисту нема другог излаза осим прихватања америчког вођства“.¹⁵ Тешко се може рећи (што се касније чинило) да интервенција Америке у *Kulturkampf*-у није имала подршку у појединим земљама, када су људи као што су Спендер и Арон опстанак Европе поистовећивали са америчим спасиоцем.

Спендер је имао и друге привлачне особине за своје будуће послодавце. Као део групе „Мекспондеј“ (Мекнис, Спендер, Оден, Деј Луис), обезбедио је значајну везу са књижевном аристократијом Лондона, која се још качила за многе снобовске бубуљице из периода процвата Блумсберија, али су њени припадници одмах пали на шарм Спендера. Јоселсон је из прве руке доживео тврдоглавост британског елемента на дебију Конгреса у Берлину, и многе америчке стратегије нервирала је супериорност коју је око себе ширила британска интелигенција. „Има нешто важно у позадини свега тога“, објашњава Стјуарт Хемпшир. „Мислим да је 1949. године Фондација Форд дошла у Лондон, и одржали су велики састанак у хотелу, на који су позвали водеће интелектуалце. У то време, њихове резерве капитала биле су вредне више од укупне вредности подручја на коме је владала фунта. И тако, интелектуалци су дошли, и Фондација Форд нуди им од ‘тице млеко, а они кажу ‘Хвала, не треба. Ми имамо Ол соулс и то нам је довољно’. Британци нису били импре-

сионирани. Јесу затражили неколико ствари, али је то било тако мало да су Американци мислили како су – луди. А контекст је да је постојао веома дубок, готово фројдовски, антиамериканизам; нека врста викамовске снобовштине која се сусреће са кинеским левичарством, оличена у људима као што су Емпсон и Форстер. Сећам се да је Форстер једном приликом боравио у Њујорку код Лајонела Трилинга. Трилинг је (који је написао књигу о Форстеру и био прилично патетичан англофил, који до тада никада и није био у Енглеској) био веома нервозан. Форстер му је рекао да треба да купи кошуљу за неку прилику, и Трилинг га је одвео у *Браћу Брукс*. Али, када је Форстер ушао, осврнуо се око себе и рекао 'Господе, ја овде стварно не могу ништа да купим'. То је отприлике било то.¹⁶

Пошто је после рата радио за Британску контролну комисију у окупираној Немачкој, Спендер је добро схватао потребе владе у области културне политике. Од тада је доста времена провео у Америци, где се нашао под окриљем Џона Кроуа Ренсома, Алена Тејта, и конзервативног дуа Бена Тејта и сенатора Едварда Тафта. Гајећи своје британске колеге с подједнаким шармом, Спендер је био само мост који је Американцима био потребан да приђу својим уздржаним савезницима. Али, његов најнеодољивији таленат, како каже његова супруга Наташа, био је у томе што га је било лако насамарити. „Наравно“, каже она, „Стивен је имао све праве особине да буде изабран као параван: био је један од највећих дисидената [комунизма] и био је веома подложен обмањивању, јер је био невинашце. Његов отац је био под чинима Лојда Џорџа. Они су једна породица пуна поверења; никада им не падне на памет да људи лажу.“¹⁷ Касније ће се испоставити да је цена ове урођене наивности била веома висока.

Спендер, који је држао предавања у Синсинатију, добио је у фебруару 1953. године писмо у коме га Јоселсон позива да дође у Париз, да разговарају о „енглеском издању часописа *Превес*“. Од Кристола је Спендер чуо да је „током кратког пута у Париз, пре неколико недеља, провео велики део времена разговарајући [о томе] с Мајком Јоселсоном, Франсоа Бондијем и Мелом Ласким; штавише, Јоселсон и ја смо отишли на један дан у Лондон, да о томе поразговарамо с Варбургом, Магерицом и Фајвелом“.¹⁸

Кратко пре овог састанка у Лондону, де Невил и Јоселсон су се поново срели с Вудхаусом. Договорили су се око издавачког „посла“, као и да ће Фредрик Варбург, Орвелов издавач, часопису дати име своје компаније. У писму Варбургу Јоселсон је потврдио да Конгрес „преузима пуну одговорност за хитну исплату свих рачуна достављених у вези са производњом и дистрибуцијом часописа *Енкаунџер*“, и потпуну одговорност за тужбе. Јоселсон је уверио Варбурга да „ни он ни његова фирма неће ни на који начин утицати на уредничку страну часописа“.¹⁹

До тренутка свог другог састанка, Вудхаус и де Невил су склопили чврст савез. Де Невиллов педигре није био мање убедљив од Вудхаусовог. Рођен је у Лондону, дипломирао на Њу колеџу и Харварду, пре него што је постао дописник агенције Ројтерс. „Изузетно смо се добро слагали, и често смо се виђали“, сећа се Вудхаус. „Увек сам се добро слагао са својим америчким колегама, само ако нису били ‘лудаци’“, додао је, гласом који је указивао да многи то јесу били. „Када год је Лари долазио у Лондон, виђао сам се с њим. Или, кад сам ја одлазио у Вашингтон, виђали смо се тамо, уз мог човека у Вашингтону, Адама Вотсона.“²⁰ Њих двојица су се редовно сретали током неколико наредних година, док се де Невил није вратио у Америку, а Вудхаус постао директор Краљевског института за иностране послове. Пошто је то била једина област у којој су се њихови интереси преклапали, разговарали су о „операцијама и методама“ за *Енкаунџер* и о „британској операцији“ уопште, уз пиће у Краљевском аутомобилском клубу.

„Операције и методи“ испрва су значили организовање онога што је Вудхаус назвао „токови новца и начини контактирања“. „Немојте замишљати да је тада постојао систем, за било шта. Све је било импровизовано“, касније је објашњавао де Невил.²¹ Малколм Магериц доведен је да помогне у импровизовању и да делује као посредник између МИБ и Конгреса за слободу културе. Магериц је прошао дуг пут од оних дана када је као дечак певао „Црвену заставу“ са оцем, са говорнице Лабуристичке партије у Кројдону. Његова књига *Зима у Москви* (1933), која је приказивала распад његове руске утопије, била је једно од првих раскринкавања совјетског мита које је дошло с левице, и означила је почетак његовог политичког преображаја у агента МИБ. Члан Конгреса за слободу културе, чврсто је приањао за свој антинеутралистички, проамерички став, резонујући овако: „Ако прихватим, као што то чине и милиони других западноевропљана, да је судбина Америке да буде ослонац слободе у овом свету половином столећа, одатле не следи да су америчке установе савршене, да су Американци нужно васпитани, или да је амерички начин живота без мана. То само значи да сам у једном од најстрашнијих ратова у људској историји изабрао страну, као што ће то сви морати пре или касније да учине, и намеравам да се држим тога што сам изабрао у добру и у злу, надајући се да ћу имати довољно храбрости, довољно разума да не дозволим да скренем с овог пута, и довољно вере у цивилизацију којој припадам и у регион на коме је та цивилизација заснована, да следим Банјанов савет и издржим опасности и понижења успут, због вредности крајњег циља.“²²

У *Пакленом вртју* Магериц пише: „Тајност је за обавештајни рад суштинска као и одора и тамјан за мису, или тама за спиритистичку сесансу, и мора се одржати по сваку цену, макар и не било важно да ли она има заиста неку сврху или не.“²³ Увек узбуђен шпијунским интригама, чак и када је сумњао у њихову нужност, Магериц је био одушевљен

укључивањем у нов издавачки подухват Конгреса. Његов први посао био је да нађе „богаташе“ који ће глумити уверљиву приватну позадину часописа. На састанку у једном пабу у Флит стриту, Магериц је известио Вудхауса да је његова потрага за финансијским каналима исповртела два вољна кандидата.

Први је био емигрант, филмски редитељ Александар Корда. Као пријатељ Јана Флеминга и бивши службеник Роберта Бруса Локхарта (који је за њега радио као саветник за међународну дистрибуцију филмова), Корда је био добро повезан са британском обавештајном службом. На Магерицов предлог, Корда је пристао да ИРД користи његов банковни рачун као „касицу“ за субвенције новом часопису. Други канал који је Магериц обезбедио био је његов стари пријатељ, лорд Виктор Ротшилд. Ротшилд је био тесно повезан са часописом до половине шездесетих, али је увек био у сенци.

Још увек је било доста практичних питања за решавање, и Магериц и Варбург – о којима су надлежни официри у ЦИА сада говорили као о „рођацима“ – отишли су у Париз, крајем фебруара 1953, да претресу ствари. Џаспер Ридли, тадашњи секретар Британског друштва за слободу културе, добио је налог да им купи карте и плати хотел. По повратку, Варбург је затражио да му Ридли испише чек на рачун Британског друштва, у износу од стотину фунти, за „трошкове“ у Паризу. Ридли, чија је недељна плата износила око десет фунти, био је запањен. „Мислим да је Варбург или ставио у џеп тих стотину фунти или их је потрошио на накит за своју привлачну супругу Памелу де Бају“²⁴, касније је рекао.

Петог марта 1953. године, Мајкл Јоселсон је писао Стивену Спендеру, извештавајући о састанку на коме су били Магериц, Варбург, Фајвел, Набоков, Бонди и Јоселсон. „Потребан нам је часопис са широм публиком него *Хорајзон*; више као *Дер монајш*. Ви и Кристол бићете идеалан тим уредника. Требало би да постоји уредничко тело са, можда, Магерицом и Хуком, које би провело читаву годину у Европи, од јула 1953. године. Магериц и Варбург су спремни да сва средства која је г. Магериц у међувремену успешно прикупио за Британско друштво ставе у службу часописа“.²⁵ Пишући о овом договору, Спендер је написао Кристолу: „изгледа као да смо обојица запослени у Британском комитету“.²⁶ Био је до пола у праву. Кристол, Американац, добијао је плату од средстава Фарфилд Фондације под контролом ЦИА; Спендер је био плаћен новцем из тајних фондова британског министарства финансија.

До марта 1953, Кристол је прешао у Париз и био је заузет прикупљањем материјала за часопис. Париска канцеларија, која је замислила часопис који ће служити као „мегафон Конгреса“ направила је четири нацрта насловне стране, по Јоселсоновим упутствима. Ни Кристол ни Спендер (који је још увек био у САД) нису могли да се сложе око назива. Радни наслов, „Гледиште“ процењен је као баналан, тако да су гужвали мозгове,

вртели странице речника и додаивали се са „Симпозијум“, „Култура и политика“, „Конгрес“, „Сведок“, „Поглед“, „Сведочанство“, „Књижевност и слобода“ (Кристол је желео да избегне речи „независност“ и „слобода“, због тога што имају „укус досаде“), „Гласник“, „Преко мора“, „Преглед Исток–Запад“, „Компас“, „Повезивање“, „Размена“, „Данас“, „Тачка преокрета“, „Свеобухватност“. У једном тренутку Кристол је напросто почео да га зове „Часопис Икс“.²⁷ Можда би то био најприкладнији наслов, с обзиром на тајновитост која га је окруживала. Наслов „Сусрет“ (*Encounter*) први пут се појавио у једном писму Кристола Варбургу, од 27. априла 1953. године, али је Кристол написао да није баш одушевљен њиме.

Александар Корда је 30. априла 1953. написао свој први чек на само 2,50 фунти. Исто то је, вероватно, учинио и Виктор Ротшилд, мада не постоје трагови који потврђују када су почеле његове „донације“. Овако камуфлирана, британска обавештајна служба је од настанка часописа преносила средства. Доток новца је појачан када је у канцеларију почела да стиже смеђа коверта. Курир је био припадник Вудхаусовог особља. Била је то и секретарица канцеларије (а касније и уредник), Марго Валмзли, која је у часопис дошла право са свог посла официра за свештенство у ИРД, и остала „контакт“ Форин офиса за *Енкаунџер* више од две деценије. Валмзлијева је касније рекла збуњеном Френку Кермоуду да би му рекла „све“ ако је желео да сазна нешто о часопису. Валмзлијева је умрла 1997. године, никада не откривши да је била официр Форин офиса.

Касније је ИРД плаћао новац на приватни рачун издавача *Сееренд Варбурџ*, а Варбург би потом организовао да се чек са истим износом исплати Британском друштву за слободу културе, чији је био благајник. Британско друштво, сада већ пуки параван за прослеђивање новца из ИРД за *Енкаунџер*, потом би пренео исти износ часопису. У обавештајној фразеологији оваква врста механизма финансирања била је позната као „троструки пренос“. Тако је, заобилазно, влада Њеног Величанства плаћала Стивену Спендеру плату. Сам Вудхаус никада није говорио Спендеру о оваквом аранжману, мада је за то имао мноштво прилика. „Његова и моја деца била су у истом вртићу, имали смо обичај да се тамо срећемо“, сећа се Вудхаус. „Претпостављао сам да он зна и стога нисам имао нарочиту потребу да о томе причам с њим. То је било тако у нашем свету.“²⁸ Спендер је касније одлучно тврдио да му за ове аранжмане никада није било речено.

До јуна 1953. часопис *Енкаунџер* је почео да излази, а радио је у канцеларијама Британског друштва за слободу културе на Оксфорд стриту 1196, пре него што се у септембру преселио у канцеларију у Хајмаркету. Рачуне за штампу и друге трошкове за првих дванаест месеци покрила је донација од 40.000 долара Фондације Фарфилд, а Јоселсон је саветовао Кристола и Спендера да цифру „задрже за себе“. Кристол

је у Лондону био од маја, а сада му се придружила и супруга, историчарка Гертруда Химелфарб, са њиховим синчићем Вилијамом. Убрзо потом, из Синсинатија је стигао и Спендер. Обојица су у *Енкаунџер лиг.*, регистрованом децембра 1953, били наведени као акционари, а већину акција држали су Џанки Флајшман, као председник Фондације Фарфилд, и Пјер Боломи, као благајник Конгреса за слободу културе.

У једном хвале вредном прекрајању историје, и Спендер и Кристол су касније своју сарадњу описивали као неку врсту меденог месеца. „Када се узме у обзир чињеница да смо Стивен и ја били два толико различита човека, мислим да смо се изненађујуће добро слагали“²⁹, рекао је Кристол. „Врло радо сам сарађивао са Ирвингом Кристолом“³⁰, рекао је Спендер. Сматрали су да су пријатељи, и тада и касније. Међутим, њихова професионална сарадња била је од почетка проблематична. Спендер је био мекан, емоционалан, одбранашки и као уредник често није „правио разлику између ока и дупета“.³¹ Кристол је, пак, био тврдоглав и бескомпромисан, годинама навежбаван у бруклинским расправама на сентиментално или интелектуално претенциозно понашање. Онизак, делио је са Ласким и Хуком стас и кратак фитиљ. „Лудачки је мислити да Ирвинг Кристол – бивши троцкиста из Бруклина – може да оде тамо и бави се свим оним британским интелектуалцима и исправља њихове текстове!“ рекао је један агент ЦИА.³² Али, нису само Спендер и његови британски пријатељи морали да пазе на Кристола. Јоселсон је веома рано открио карактер човека кога је изабрао. „Ирвинг је имао озбиљне свађе са Париском канцеларијом,“ каже Наташа Спендер, која се сећа како је од Стивена чула да се Кристол дерњао у телефон на Јоселсона да, ако жели „билтен“ може да потражи себи другог уредника.³³

Кристол је у јулу послао Јоселсону план садржаја за први број: Дени де Ружмон о Индији, кратка медитација о смрти од Албера Камија, странице из свезака Вирџиније Вулф, две кратке јапанске приче, сећање на Ернста Толера из пера Кристофера Ишервуда, Лесли Фидлер о Розенберговима, Николас Набоков о совјетској музици, Јозеф Чапски о *Гласовима њишине* Андреа Малроа, Ирвинг Кристол о конференцији Конгреса „Наука и слобода“, Херберт Лити о недавним побунама у Чехословачкој и Источној Немачкој и Едит Ситвел о Холивуду. Књижевне критике обећали су Магериџ, Спендер, Хју Сетон-Вотсон, Џ. К. Галбрајт и Нејтан Глејзер. Чланци Кестлера и Арона испуштени су из првог броја пошто је Набоков упозорио Кристола да су превише милитантно антикомунистички.

Забринут да садржај првог броја није довољно политички, Јоселсон је то и написао Кристолу. Кристол је оштро одговорио: „Нисам сигуран да ваша тајанствена опаска како ‘политички садржај’ није у складу са очекивањима. Часопис, очигледно, треба да буде ‘културна’ периодика – с тим да се политика, као и књижевност, уметност, филозофија итд. узимају као суштинска ствар ‘културе’, што и јесте случај. Однос између

специфично политичких и књижевних и других чланака природно ће варирати, од броја до броја. У првом броју политика је сразмерно подређена, пошто нам је циљ да досегнемо до најшире могуће публике. Имам врло јасну идеју о томе шта Конгрес жели, као и о томе како је треба остварити. Али, не могу да делотворно радим ако ми Париска канцеларија дише за врат, шаље уредничка упутства итд.³⁴

У још једном оштром писму Кристол се поново препире са Јоселсоном, и каже му: „Ми, овде у Лондону, нисмо неспособни морони, и ја искрено верујем да можемо боље да проценимо стање него што то можете ви у Паризу. Ви и ваше колеге у Паризу мислите да је насловна страна јадна? Па, можда сте у праву. А онда, можда и нисте – насловне стране у часописима нису, ипак, ваша специјалност. Ја мислим да је добра, мада се свакако може и побољшати; Магериц мисли да је веома добра... Ви мислите да је први број недовољно политички? Међутим, ви онда очигледно нисте пажљиво проучили садржај... Мислите да је први број превише књижевни? Па, нисте у праву... Можда ја себе обмањујем, али заиста мислим да Конгрес у часопису има нешто много важније него што сте ви икада схватили. Ви бисте, очигледно, били задовољни ако бисмо могли да достигнемо положај који има *Превес*. Забога, човече, ми смо то већ одавно прошли (осим, ако се поново не заваравам). Потенцијално, ми ћемо за неколико месеци постати најзначајнији културни часопис на енглеском језику, и не само у Енглеској већ и у Азији. Дајте нам неколико месеци и постаћемо идол интелигенције, на Истоку и на Западу – часопис у коме би азијски – или европски, или амерички! – писац дао и око и зуб да се појави. Ја то озбиљно мислим; и ако нисам у праву, ви треба да набавите себи другог уредника. Али, морате да нам дате времена, и уредничку слободу, да то постигнемо... Збуњује ме ваш став према продаји: ви кажете да сте мање заинтересовани за продају него за ‘утицај’ часописа. Али, зар оно прво није мера овог другог?“³⁵ Да је Кристол знао за финансијску конструкцију којом је требало одржавати *Енкаунџер* схватио би да је ово последње питање било излишно.

Било је јасно да Кристол неће играти улогу Јоселсоновог мегафона. Спендер је смислио концепт „Кристолова моћ“ да опише непомерљив став свог колеге. После једне сувишне претње, Јоселсон би свакако себи нашао другог уредника. Међутим, за сада је *Енкаунџеру* требала стабилност, и Јоселсон није имао избора до да се држи Кристола.

Париска канцеларија добила је битку са Кристолом да се избаце Кестлер и Арон, али су заузврат морали да пристану на чланак Леслија Фидлера, због чега им је било веома неугодно. Кристол је првобитно замолио свог пријатеља Фидлера да напише чланак о Карлу Марксу, али Фидлер није тиме био одушевљен и понудио му је уместо тога текст о Розенберговима. Ако је Кристол хтео нешто „провокативно“ за први број – управо то је и добио.

У јутро пред погубљење, Џулијус и Етел Розенберг су седели у својој ћелији у затвору Синг Синг и писали писмо за своје двоје мале деце, Роберта и Мајкла. „Увек памтите да смо били недужни и да не бисмо ишли против своје савести“, завршавало се писмо. Одмах после осам сати увече, 19. јуна 1953, пар минута пре него што је залазак сунца најавио почетак јеврејског сабата, и пред своју четрнаесту годишњицу брака, Розенбергови су усмрћени на електричној столицу. Прво Џулијус, а потом Етел. Пре него што је била везана за столицу, Етел се окренула ка управитељки затвора, посегла за њеном руком, привукла је себи и пољубила је у образ.

Розенбергови су у марту 1951. године били осуђени због преношења атомских тајни Америке Совјетима. После повлачења у синагогу, да размисли о својој пресуди, судија Кауфман се вратио у суд да осуди Розенбергове на смрт за њихову улогу у ономе што је описао као „ђаволску заверу да се уништи богобојазна држава“.³⁶ У Америци никада пре није досуђена смртна казна за шпијунажу у мирнодопско време. Међународни протести који су уследили представљали су за пропагандисте Америке најхитнији изазов још од првих досетки хладног рата. Питање кривице Розенбергових (а постојала је врло мала стварна сумња да су били *заиста* криви) није било централни проблем: за већину посматрача случај против њих је био неспоран. Међутим, америчким стратезима је пало у задатак да убеди свет, не само да је пресуда необорива, већ и да казна одговара злочину.

„Када је двоје невиних осуђено на смрт, то се тиче целог света,“ узвикнуо је Жан Пол Сартр, дефинишући фашизам не „бројем његових жртава, већ начином на који их убија“. Додао је да је погубљење било „законски линч који је окрвавио руке читавог народа“.³⁷ Како би цели свет знао да их се то веома тиче, комунисти су оркестрирали масовну кампању за опроштај, организујући покривеност у штампи коју су контролисали, и организујући да организације – паравани комуниста, шаљу петиције америчким амбасадама. Лондон је добио хиљаде петиција и протеста са по неколико хиљада потписа. Париз је известио да добија телеграме, писма и петиције по стопи од око педесет дневно.

Случај Розенбергових нарочито је у Француској постао симболичка тачка окупљања свих који су хтели да се каче с америчком владом. Протести су организовани широм Француске, и многи од њих су се претворили у антиамеричке nerede. На тргу Конкорд, на скупу „Ослободите Розенбергове“, један човек је убијен.³⁸ Мелвин Ласки, иако је био „сумњичав“ према коришћењу смртне казне у мирнодопско време, исмевао је ове протесте као производ „помодне антиамеричке осветољубивости“.³⁹ Наравно, ниједан од лобија који су уз подршку комуниста формиран ради одбране Розенбергових није објавио чињеницу да је, истог дана када је у Француској формиран Комитет за одбрану Розенбергових, у Прагу погубљено једанаест бивших вођа чешке

Комунистичке партије. Нити су разматрали чињеницу да је Стаљин побио више комуниста него што их је побијено у било којој фашистичкој земљи; или да су радници у Совјетском Савезу слати на тежак присилни рад уколико би два пута закаснили на посао више од пет минута; нити да је међу уметницима који су учествовали на конкурс за статуу која ће прославити стогодишњицу рођења Пушкина, награду добио вајар чија је статуа приказивала Стаљина како чита Пушкина.

Ипак, анализа Мелвина Ласког остаје фантастично поједностављена. Амбасадор САД у Паризу, Даглас Дилон, наглашено је упозорио Државног секретара, у телеграму од 15. маја 1953, да већина људи у Француској „претежно сматра да се смртна казна не може оправдати“, и упозорио да „све те људе који траже опроштај не треба сматрати само несвесним марионетама комуниста“.⁴⁰

Јасно је да покрет за помиловање није могао бити одбачен искључиво као комунистичка завера. Један извештај америчке обавештајне службе тврди да су се „захтеви за помиловање врло скоро појавили у социјалистичкој и независној штампи и у неким званичним групама социјалиста, а у Енглеској неки лабуристи подржавају помиловање. Овакви некомунистички захтеви за помиловање засновани су на извесним сумњама у кривицу Розенбергових, и на томе да ће комунистички пропагандисти слабије искористити помиловање него погубљење и њихов потоњи светачки ореол.“⁴¹

Читав апарат психолошког ратовања Америке сада се суочио са огромним изазовом. Током следећих шест месеци, све до погубљења Розенбергових у јуну, он је успео све своје ресурсе да убеди некомунистички свет како је америчка правда праведна. Одбор за психолошку стратегију (ПСБ) добио је налог да координира кампању, чији је главни циљ био да Розенбергове смести у контекст негативног комунистичког архетипа – комуниста је чудовиште, које тражи „жртву у крви“. Одбор је припремио извештаје за брифинг председника и свих његових људи, засноване на извештајима амбасада и ЦИА, и издао гомилу упутстава америчким представништвима у иностранству. Међутим, док су извештаји које је стварао ПСБ, који су приказивали да су Розенбергови били „праведно осуђени и криви, према тачкама оптужнице“, у европској штампи били добро заступљени, многи дипломатски представници САД настављали су да траже помиловање. У Француској, амбасадор Дилон је и даље био дубоко забринут због „лошег дејства погубљења у Западној Европи“ и вршио притисак да се пресуда преиспита, „у контексту вишег државног интереса“.⁴²

Док је ПСБ испитивао „укупне размере погубљења Розенбергових, нарочито утицај такве одлуке на психологију странаца, и њено дејство на престиж и вођство САД“⁴³, Ч. Д. Џексон је заузео нешто другачији приступ. Мада је био уверен да Розенбергови „заслужују да се спрже стотину пута за оно што су учинили овој земљи“, био је склон да из

њих извуче признање кривице. Наравно, то би променило читаву структуру случаја. У писму које је државном тужиоцу Херберту Браунелу курир испоручио 23. фебруара 1953, Ч. Д. је написао: „вредно је бар још једног покушаја да се сломи макар један од Розенбергових... Сламање Розенбергових“, наставља он, „није проблем ‘трећег степена’ већ психијатријски проблем. Зар не би, стога, било могуће да се прибави неки заиста вешт психијатар, Јеврејин, на пример, др Карл Бингер, који би покушао да придобије њихово поверење током следећих тридесет дана и, уколико они покажу знакове да омекшавају, могло би се организовати одлагање погубљења за још тридесет или шездесет дана, док њихов рад напредује.“⁴⁴

У мају, Ч. Д. је имао још једну идеју. У „меморандуму“ на папиру Беле куће, он је написао: „Разговарао са Браунелом и наговарао га да са Розенберговима игра рат нерава, укључујући, уколико је потребно, и привремено одлагање погубљења које би наложио председник. Браунел рекао да је управитељица затвора успела да се умили и да они гаје наде у том правцу. Наговарао Браунела да се управник, управница, затворски лекар и сви који су укључени упуте у детаље ситуације и игру која се одвија, уместо да је играју сами. То више није била ствар полиције. Браунел се сложио да учини нешто у том смислу.“⁴⁵ Колико је тачно управитељица затвора успела заиста да се умили Розенберговима – остаје ствар домишљања. Међутим, из Етелиног последњег поступка може се закључити да је прилично у томе одмакла.

На састанку кабинета 19. јуна 1953, дана одређеног за погубљење, нервозни Ајзенхауер је признао да је био „погођен елементима у својој пошти који су одражавали искрену сумњу“ у пресуду Розенберговима, и рекао како је „необично да се наш правосудни систем напада у тако јасном случају“.⁴⁶ Херберт Браунел уверавао је Ајзенхауера да „то није питање сумње... само техникалија“. „Јавност не зна за те техникалије,“ праснуо је Ајзенхауер. На шта је Браунел одговорио: „Ко ће одлучити – групе за притисак или правосуђе? Циљ комуниста је да покажу како се на Двајта Ајзенхауера може извршити притисак.“⁴⁷ Ајзенхауер је поново испољио нестрпљење, рекавши Браунелу да га се „тичу само поштени грађани“. Ч. Д. Џексон је тада ускочио и признао да је неким људима тешко да схвате смртну казну у светлу чињенице да она није била досуђена другим осуђеним шпијунима, попут Клауса Фукса. На то је Џексонов пријатељ Хенри Кебот Лоц (однедавно именован за Ајзенхауеровог тактичког стручњака за комунизам) одговорио с уверењем: „Све се може лако објаснити.“ „Не мени,“ гунђао је Ајзенхауер.⁴⁸

Пошто су све наде у помиловање почеле да нестају, чак је и Мајкл Јоселсон осетио потребу да тражи помиловање. „Мајкл је мислио да јесу криви, али да не треба да буду погубљени, пошто је то веома лош пи-ар. Послао је Ајзенхауеру лични телеграм с молбом за помиловање,“⁴⁹ сећа се Дијана. Осим тога, Јоселсон је организовао и да Дени де Ружмон пошаље

апел Белој кући, 13. јуна 1953. године. „Удружење писаца, научника и уметника при Међународном конгресу за слободу културе апелују на вас за помиловање Розенбергових“, гласио је телеграм Вестерн јуниона. „Верујемо да би такав чин с ваше стране био у хуманој традицији западне демократије и служио би ствари слободе широм света“. ⁵⁰ Интервенисао је и папа Пије XII, молећи Ајзенхауера да правду умери доброчинством, али без успеха. „Били смо очајни због погубљења. Било је то тако глупо“, рекла је Дијана Јоселсон. ⁵¹

Крајем јула, Ирвинг Кристол је примио текст Леслија Фидлера, под насловом „Постскриптум случаја Розенберг“. Фидлер, бивши припадник Комунистичке лиге младих, и Социјалистичке партије радника, удаљио се од левице до почетка четрдесетих и сада је писао „отровне антикомунистичке есеје толико пуне сумњивог психологизирања и позива на окајање читавој левици, да је Харолд Розенберг био принуђен да објави подужи деманти, под насловом „Салонски либерализам и прошлост испуњена кривицом“. ⁵² У таквом расположењу Фидлер је записао своје мисли о случају Розенберг.

Фидлер је прво приметио да, пре свега, чак ни комунисти нису били заинтересовани да се поистовете с паром, јер су били „толико суштински важни за читав њихов шпијунски труд и толико недвосмислено криви“. Направио је разлику између „чињеничког“ случаја Розенберг и другог, „митског“ случаја Розенберг у коме су они, захваљујући пажљиво оркестрираној митологији сабораца, постали мученици, у традицији Драјфуса. И стога, док су „развијене заставе племенитих старих циљева“, либерално настројени људи свуда у свету били су жртве „неке врсте моралне уцене“. ⁵³ Он наставља да криви комунисте за патње и смрт Розенбергових, тврдећи да су оне „оно што су творци комунистичког мишљења хтели, и уживали у томе, као што је и сваки пример дискриминације црнаца у Америци нешто што они желе и у чему уживају“. Он је био тамо, каже Фидлер, на ратишту Европе која се ваљала у свом антиамериканизму. Он је видео „лица гомиле комуниста који се окупљају и вичу пред америчком амбасадом“ у Риму, и није видео „ништа сем радости“. „Смрт убицама Розенбергових!“ викала је гомила, пре него што оде „да поседи уз боцу вина, задовољна оним што је за тај дан обавила“. Што се Розенбергових тиче, па, они су били „непривлачни и осветољубиви“, али „људи“, који се баве својом децом, „операцијом крајника и породичним проблемима“. Али, Фидлеру је пар био толико одбојан да је имао тешкоћа да уклопи Розенбергове у „људску“ причу, и тако он наставља и тврди да су се они сами „дехуманизовали“ постајући „званични клише“, чак до тренутка своје смрти. „Приредили су нам пародију мучеништва, превише апсурдну да би била истински трагична“, пише он. Коментаришући писма која је пар један другоме писао из својих одвојених ћелија у Синг Сингу, Фидлер је изгледао увређен колико литерарним стилем (или његовим мањком) Етел Розенберг, толико

и неуспехом Џулијуса да буде довољно интиман са својом супругом и саучесником. „Навикли смо се на комунистичке шпијуне који лажу на суду, са свим уверењем и ревношћу истинских жртава; недавни пример је Алцер Хис, да наведем само једног;⁵⁴ али, увек смо се надали да су бар својим супругама, у тами ноћи, шапутали истину“. Међутим, они нису могли да говоре никако другачије до у шифрама, чак ни једно с другим, и тако, пита Фидлер, пошто они нису „мученици или хероји – или чак људска бића... Шта је ту, у ствари, остало да умре?“⁵⁵

Сидни Хук, видевши коректуре текста, био је узнемирен. Џејмс Т. Ферел је једном рекао како Хук „живу, сложену реалност историје ставља у логичку машину, и сецка је. Начин на који он практикује ‘селективно наглашавање’ личи на магију... Све врсте проблема и противречности... стигну до његове косе, и он мора да их испере“.⁵⁶ Хук је био у стању да брзо уочи ове мане код других, ако не у себи, и био је сигуран да ће Фидлерова анализа штетити Конгресу. Пишући Кристолу (који му је послао коректуре), он саветује да се текст штампа, уз следећу напомену: „Ове опаске не треба сматрати нападом на људе који су мртви – јер ми морамо да поштујемо мртве као људска бића – већ је ствар у томе да су Розенбергови у свом политичком животу напустили своју улогу људских бића и наметнули се као политички симболи. Ми стога не анализирамо људе као личности, већ један политички мит.“⁵⁷ Мање сажета верзија предложеног Хуковог додатка јесте ушла у Фидлеров текст, али је његов утицај био изгубљен у чланку који је био тако изненађујуће злбан.

Вести о Фидлеровом тексту брзо су се шириле и, за недељу дана, читав тираж од 10.000 примерака првог броја часописа је продат (није познато колико су од тога чиниле „куповине“ Форин офиса. Према Тому Брејдену, ЦИА је такође „платила за део тиража“). С обзиром на глад за високо квалитетним часописима у Енглеској, није ни било шансе да *Енкаунџер* прође с равнодушношћу. Сада су о часопису сви говорили, и ниједна вечерња забава није пролазила без прегрејаних расправа о његовом садржају. За само неколико дана, последице су се осетиле у виду вреће писама. Кристофер Ишервуд је похвалио „узбудљив и широкогруд“ деби. Леонард Вулф је писао да је сваки чланак био „изнад просека“, а Фидлеров текст описао као „изузетно добар“.

Са удаљености, Мелвин Ласки је закључио да ће Фидлеров текст бити јемство тешке борбе за *Енкаунџер*. Знаке да се то дешава најавио је трио писама које је Спендер добио 22. октобра 1953. године. У писму Јоселсону, Спендер наводи делове из писма Е. М. Форстера, који изражава особито гнушање према чланку о Розенберговима, „не због чињеничких налаза у њему, који могу бити тачни, већ због презира и оштрине с којима третира последње дане Етел Розенберг. Најувредљивији је ‘самилосни’ завршетак са својом тајанственом тврдњом да постоји људско биће које се понашало на нељудски начин и коме ће људско биће

које је писало чланак – опростити. Питам се како би се *он* понашао да је икада био осуђен на смрт.⁵⁸

Ни Чеславу Милошу се текст о Розенберговима није допао, пише Спендер Јоселсону. Још горе, Т. С. Елиот, одговарајући на Спендеров захтев да напише чланак, каже да сумња у делотворност часописа, јер је он „тако очигледно објављен под америчком заштитом“. Ако је желео да каже нешто чиме би утицао на америчко мишљење, зар не би било боље да то каже у тексту објављеном у Америци, за америчку употребу? „Ствар је у томе да Елиот овде тврди да треба да покушамо да створимо и одржимо ону врсту репутације да смо часопис који америчку пропаганду прикрива под плаштом британске културе,⁵⁹ објашњава Спендер. Сагласан са примедбом Хјуа Гејтскила да ће „свака политика коју објавимо бити сумњива због тога што људи знају да имамо америчку подршку“, Спендер закључује да „свако директо антикомунистичко осећање напосто само штети циљу“. У наставку, каже Јоселсону да је пронашао „дубоко узнемирујућа“ писма, додајући да „што се тиче моје личне позиције, природно ми је врло болна имплицирана критика да у чланке стављам оно што служи америчким циљевима“.⁶⁰ „У то време у Енглеској, постојао је детињасти антиамериканизам“, каже Наташа Спендер. „Угледни људи, достојни поштовања, били су пуни реакционарних клишеа о томе да је Америка земља-адолесцент, и све у том стилу. А Стивена су ови људи стално критиковали, говорећи да неће да имају ни примерак часописа у свом дому, јер је толико очито ‘амерички’.“ То га је веома љутило, јер је желео да брани оне колеге којима се дивдио док је био у Америци.⁶¹

Фидлер је, очигледно, бранио ствар мало превише жустро за Спендеров укус. Монти Вудхаус присећа се како је био „запањен“ када је Спендер „мање-више експлодирао и рекао да више неће да учествује у ‘пропагандној вежби’“. Претпостављао сам да дели моје мишљење и мишљење свих нас о пожељности реакције интелектуалаца на комунисте. Сматрао сам да је за њега интелектуално било превише просто да каже како је на неки начин био осујећен.⁶² Спендер је признао да чланак о Розенберговима никога није увредио и бранио га је ставом да „није у потпуности пропаганда“. Међутим, био је дубоко забринут да се сматра „неком врстом тројанског коња на страницама часописа“.⁶³

У критици Ентонија Хартлија у листу *Сџекџејџор* било је управо то имплицирано, и више, јер је тврдио да је у првом броју часописа открио „нешто од охолости званичне културе“ и приметио да би „било штета ако би *Енкаунџер* са своје стране постао пуко оружје у хладном рату“.⁶⁴ Кембрички професор и критичар Грејем Хоу описао је *Енкаунџер* као „оно чудно англоамеричко чедо“ и тврдио да није толико слободан колико изјављује да јесте: „Часопис није слободан од ‘опсесије’ или ‘фикс-идеја’ и има свакако веома необичан концепт културе“. Успутно

ошинувши и спонзоре часописа, он примећује да му се „не допада да разматра концепт слободе културе који омогућава да се пише или штампа [Фидлеров] текст.“⁶⁵

Много злоћуднији био је текст који је објавио *Сангеј Џајмс* у колумни „Атик“, који је часопис описао као „политички преглед из земаља које је окупирала Америка“. А. Ц. П. Тејлор, пишући за *Лисенер*, нарочито је игнорисао стрку око чланка о Розенберговима и пожалио се: „У овом броју не постоји ни један чланак који би провоцирао било ког читаоца да га спали, чак ни да га с гнушањем баци у канту за отпатке. Ни један од чланака није политички субверзиван... Сви су такви да безбедно могу да их читају и деца. Већину су написали старији и етаблирани.“⁶⁶ „Јесте ли видели *Енкаунџер*?“ питала је Мери Макарти Хану Арент. „То је свакако најдосаднија ствар до сада, као универзитетски часопис који су изнедрили одавно мртви и иструлели студенти.“⁶⁷

Приватно, Спендер је рекао пријатељима како је увек био против објављивања Фидлеровог текста, али је осећао како „не треба да се супротставља Кристолу у свему, за први број“ и похвалио је Кристолову потребу да остави траг у свом новом миљеу. Али, такође је поверио да је Фидлеров чланак био исто толико добар начин колико и сваки други да се „британским читаоцима да до знања колико грозни могу да буду неки амерички интелектуалци.“⁶⁸ Био је то одјек става Харолда Розенберга који је, очајавајући због недостатка дубине код Фидлера, написао како чланак није постигао ништа више од потврђивања широко прихваћеног уверења да „у Америци свачији живот стоји на билборду“.

Исто као што је Фидлеров текст поделио читаоце часописа, написао је јаз и између његових коуредника, и проширио га. До марта 1954, Спендер је писао Јоселсону да се жали како се Кристол никада не сложи ни са једном од његових сугестија и да *Енкаунџер*, уколико Кристол „не призна сопствено незнање“ у одређеним стварима, ризикује да изгуби позицију коју је стекао. Потом је оптужио Кристола да води часопис као да он, Спендер, и није ту (наравно, током већег дела те године и није био ту, јер су га, према речима Наташе Спендер, „Јоселсон и Набоков присилили“ да оде на турнеју по иностранству, за рачун Конгреса): „Сада вам пишем јер сам вам се десетину пута пожалио лично, а да то није имало ни најмање дејство“, прекорева Спендер Кристола. „Ја морам да будем сигуран да планови за побољшање часописа неће напросто бити блокирани вашом невољкошћу да се посаветујете са мном, или са било ким другим.“⁶⁹ Јоселсон је стао на Спендерову страну, пишући често да изгрди Кристола што игнорише савете и упозоравајући га да побољша изглед часописа и „понуди читаоцима нешто вредно уместо ‘смећа’ које смо им до сада нудили и које може само да нашкоди часопису.“⁷⁰

За две године од лансирања часописа *Енкаунџер*, однос између Спендера и Кристола се погоршао до стања непоправљивости. „Сма-

трам да је немогуће да радим с Ирвингом због тога што не постоји основа и никаква машинерија за сарадњу“, рекао је Спендер Јоселсону. „Стога мислим да би било прилично непоштено да наставим да сарађујем с њим.“⁷¹ Док се Јоселсон борио да разреши ситуацију, појавио се још један, много озбиљнији проблем.

Свети Вилији*

Онда не дај да каква досадна шизма
Поквари овај наш узор катехизма.

Џон Кроу Ренсом, *Наша два ујледника*

Случај Розенберг испоставио је Америци болну дилему. Када се Макартијев потрчко Рој Кон јавно похвалио Европљанима у вези са својом улогом у истрази Розенбергових, појачао је сумњу да је суђење имало везе са Макартијевим ловом на вештице. Мада су то, технички, били одвојени проблеми, Европом се раширило осећање да су те две појаве повезане.

Макарти се појавио у време када су многи Европљани виђали „исту злобу“ у Америци и Совјетском Савезу. „Отрови лете преко Атлантика као неки ужасан, упоран ветар“,¹ написала је супруга једног младог америчког дипломате у Француској, на врхунцу Макартијеве кампање. Овај сенатор из Висконсина надокнађивао је јадан интелект дерњавом и хроничним непоштењем (тврдио је да је његово шепање било резултат рањавања у рату, мада га је стекао оклизнувши се низ степенице). Мамејн Кестлер сматрала је да је одвратан, описујући га као „силецију са длакавим шапама“ (мада је мислила да сасвим добро раскринкава „инфилтраторе“). Ричард Ровир је писао да ни један други политичар из тог времена није имао „сигурнији, бржи приступ тамним местима америчких умова“.² До почетка педесетих, Макарти је урлао о „великој завери, толиких размера и толико нечасној, да надмашује сваки ранији подухват у историји човечанства“. Охрабрен суђењима Алцеру Хису, Розенберговима и другим просовјетским агентима у САД, која су додала нешто уверљивости овим орвеловским фиксацијама, Џо Макарти је оптужио чак и генерала Џорџа Катлета Маршала да служи политици Кремља. Уз силецијско председавање у саслушањима Одбора Представничког дома

* Свети Вили (Holy Willie's Prayer) сатирична песма коју је Роберт Бернс написао 1785; извргава руглу лицемерство Шкотске цркве (а нарочито калвинизма) кроз молитву светог Вилија који оправдава сопствене грехе док истовремено тражи од Бога да оштро и без милости казни све друге који греше. – Прим. прев.

за антиамеричке активности, оптужбе и црне листе постале су свакодневица. Артур Милер је добио затворску казну (касније поништену на апелационом суду). Лилијан Хелман је била на црној листи и ово раздобље назвала је „временом протува“.

„Осим И. Ф. Стоуна, чији је недељник на четири стране, који је сам издавао, упорно истраживао ова питања, без потчињавања правилу да свако питање треба да буде украшено антикомунистичким изјавама, не могу да се сетим да је постојао иједан други новинар који је пркошио плими, без страха,“ пише Артур Милер. „Са најтанушњијом Комунистичком партијом на свету, САД су се понашале као да су на прагу крваве револуције.“³ Чланство у Комунистичкој партији 1950. године износило је око 31.000 људи, смањивши се на само неколико хиљада до 1956, од којих су већину, како се говорило, чинили убачени агенти ФБИ. „Увек сам веровао у стару изреку да је ФБИ држао Комунистичку партију у животу тиме што је плаћао чланарину за своје агенте“,⁴ рекао је Вилијам Колби. За писца Хауарда Фаста, „Комунистичка партија Сједињених Држава била је, у ствари, у том тренутку, практично испостава министарства правосуђа“.⁵

Хромирани репови нових кадилака, сокне и желе-бомбоне, хулахопови и фрижидери, честерфилд цигарете и блендери, голф, ујка-Ајково кежење, шешири Мамаи Ајзенхауер: добро дошли у богате педесете. Била је то Америка из часописа *Лајф*, место процвата потрошачке економије, друштво задовољно собом. Међутим, иза свега тога је постојала једна другачија Америка – забринута, мрачна, незадовољна; Америка у којој се поседовање плоче Роја Орбисона могло сматрати субверзивним чином; у којој је школски уџбеник под насловом *Испитивање америчке историје*, уз коауторство једног исторчара са Јејла, нудио деци следећи савет: „ФБИ моли Американце да дојаве, директно његовој канцеларији, сваку сумњу на комунистичку активност других Американаца. ФБИ је стручно обучен да утврди истинитост оваквих извештаја, према законима наше слободне државе. Кад Американци своју сумњу испоље на овакав начин, а не оговарањем и публицитетом, они се понашају у складу с америчком традицијом.“⁶ „Узношење младих брбљиваца било је обележје тоталитарних друштава, али је тек у хладном рату у инвентар ‘америчких традиција’ увршћено шпијунирање“, написао је један историчар.⁷ Тенденцију овог тужног расположења бележе *Weltschmerz* Џејмса Дина, ноншалантна радозналост Марлона Бранда, вербално насиље Ленија Бруса, ране манифестације онога што ће касније постати масовни покрети отпора. Међутим, то су били изоловани тренуци, мрачни наговештаји који су остали изгубљени у буци „званичне“ културе, у брбљивости корозивне логореје испуњене мржњом Микија Спилејна, или у бучним подухватима Капетана Америке, хероја *Marvel* стрипова који се брзо и лако пребацио са борбе против нациста на раскринкавање комуниста и сада је упозоравао: „Чувајте се комуњаре,

шпијуни, издајце и страни агенти! Капетан Америка, са свим лојалним, слободним људима уз себе, тражи вас и спреман је да се бори све док и последњи од вас не буде разоткривен као кукавички олош!⁴⁸

Била је то Америка Роја Кона и Дејвида Шајна, Макартијевог „страшног дуета“. Један коментатор описао је Кона као „неописивог“, а Шајна као „костимираног мајмуна“. Кон је био бриљантан адвокат који је дипломирао на Колумбији, већ са деветнаест година, а са двадесет пет је постао Макартијев саветник у Одбору за антиамеричке активности. Веома амбициозан и арогантан, Кон је јецао сваки пут кад би слушао химну. Дејвид Шајн, син богатог хотелског магната, образован на Андоверу и Харварду, био је Конов најбољи пријатељ. Шајн је волео ноћне клубове, брзе аутомобиле, и пажњу свих око себе. Почетком 1953. Кон га је довео на посао у Макартијев поткомитет. Шајн није имао нарочитих квалификација осим ауторства једне блесаве књиге под насловом *Дефиниција комунизма*, чији су примерци стајали одмах поред Гидеонове Библије у хотелима његовог оца.

У пролеће 1953, када је дејство суђења Розенберговима свеопшту одбојност према присуству Америке у Европи учинило видљивом, Кон и Шајн су започели турнеју инспекције званичних обавештајних центара Америке. Стигли су после Стаљинове смрти, коју је Кремљ објавио 5. марта. Али, њихов следећи потез био је веома снажан подсетник да је ментални задах стаљинизма још увек раширен. Пошто су посетили библиотеке Информативне службе САД (УСИА – USIA) у седам земаља, објавили су да је тридесет хиљада књига од два милиона оних које су се налазиле на полицама било од „прокомунистичких“ писаца, и захтевали су њихово уклањање. Стејт департмент није стао у одбрану својих библиотека (које је годишње посећивало 36 милиона људи): издали су кукавички указ којим се забрањује сваки материјал, укључујући и слике „било које контроверзне особе, комунисте, симпатизера, и других“. Тако су, с кафкијанском неодређеношћу, дела стотина америчких писаца и сликара била осуђена на политичку канту за ђубре.

Уследио је одбојкашки тренинг телеграмима између Стејт департамента и свих УСИА мисија (Берлин, Бремен, Диселдорф, Франкфурт, Хамбург, Минхен, Хановер, Штутгарт, Фрајбург, Нирнберг, Париз) док се забрана књига убрзавала: „Уклонити сва дела Сартра из свих збирки Америчких кућа“. „Уклонити све књиге ниже наведених аутора: Хемет, Дешијел; Кеј, Хелен; Велтфиш, Џин; Хјуз, Ленгстон; Сивер, Едвин; Стерн, Бернхард; Фаст, Хауард.“ „Уклонити сва (понављам, сва) дела следећих наведених појединаца: Апт, Џон; Џулијус, Џ; Сингер, Маркус; Вит, Нејтан.“ „Овим се наређује уклањање следећих аутора: Дибоа, В. Е. Б; Фостер, Вилијам; Горки, Максим; Лисенко, Трофим; Рид, Џон; Смедли, Агнес.“⁴⁹ Уловљен је и Херман Мелвил, а повучене су и све књиге које је илустровао Роквел Кент. Двадесетог априла 1953, амбасада САД у Паризу послала је телеграм Стејт департменту: „Следеће књиге повучене

су из УСИА библиотеке у Паризу и у провинцијама: Хауард Фаст, *Поносан и слободан*, *Нейобеђен*, *Зачећ у слободи*; Дешијел Хемет, *Човек од лима*; Теодор Хаф, *Чарли Чајлин*; Ленгстон Хјуз, *Испрошени блуз*, *Навике белаца*, *Велико море*, *Поља чуда*, *Монијажа сна одложена*, *Не без смећа*, *Приче белаца*.¹⁰

Културни престиж Америке био је покопан док су се владине службе и мисије улагивали Макартију. Просечан број наслова које је УСИА слала у иностранство стрмоглавио се 1953. са 119.913 на 314. Многе књиге уклоњене из библиотека нацисти су својевремено палили. Ватра је сада други пут гутала *Чаробни бреј* Томаса Мана, *Огабрана дела* Томаса Пејна, *Теорију релативитета* Алберта Ајнштајна, дела Сигмунда Фројда, *Зашто сам постала социјалиста* Хелен Келер, и *Десет дана који су појресли свети* Џона Рида. Тороов есеј о „Грађанској непослушности“ САД су забраниле истовремено када је то учинила и Маова Кина. Наизглед незауостављиве, културне чистке које је надахнуо Макарти, унишtile су тврдњу Америке да је пионир слободе изражавања.

Нобеловац и чувени противник нациста, Томас Ман, сада је открио да му је америчко држављанство нудило мање заштите него што се надао, од тоталитарних импулса од којих је побегао. Пошто су макартисти означили да је мекан према комунизму, а у часопису *Плејн џок* су га назвали „симпатизер број један у Америци“, жудео је да напусти Америку, коју је звао „климатизованим кошмаром“.¹¹ Још један трофеј Кона и Шајна био је Дешијел Хемет, који је 1951. године одслужио двадесет две недеље од шестомесечне затворске казне, због тога што је одбио да ода приложнике Фонда за откуп грађанских права, који је био основан како би се прикупила средства за јемства за ухапшене комунисте. Године 1953. позван је да сведочи пред Сенатским сталним истражним поткомитетом, где је поново одбио да наведе имена, овај пут се позивајући на Пети амандман. Кон и Шајн сада су захтевали уклањање свих његових књига из библиотека Стејт департамента. Када му је мрежа НБЦ скинула са радија *Пустоловине Сема Сјејга*, Хемет је био лишен основног извора прихода. Пошто се борио за Америку у два светска рата, умро је у сиромаштву, 1961. године. Упркос покушајима ФБИ да спречи извршење тестаментa, сахрањен је, према властитој жељи, на Националном гробљу у Арлингтону.¹²

Већина живих писаца, забрањених према упутствима Стејт департамента, били су и предмет обимних – и често смешних – досијеа у ФБИ Џ. Едгара Хувера. Праћени су кретање и активности Роберта Шервуда, Арчибалда Меклиша, Малколма Каулија (у чијем је досијеу Сидни Хук био наведен као доушник ФБИ), Џона Кроуа Ренсома, Алена Тејта, Хауарда Фаста, Ф. О. Матјесена, Ленгстона Хјуза и, наравно, свих старих *bêtes noires* са конференције у Валдорф Асторији. Када се Ернест Хемингвеј пожалио пријатељима да је под надзором ФБИ, помислили су да је изгубио контакт са стварношћу. Његов досије, отворен половином осамдесетих,

дуг 113 страница, потврдио је Хемингвејеве сумње: Хуверови људи пратили су га, прислушкивали и узнемиравали више од двадесет пет година. Мало пре него што је себи одузео живот, патећи од тешке депресије, Хемингвеј се пријавио у једну клинику у Минесоти, под лажним именом. Психијатар на клиници је контактирао ФБИ, како би проверио да ли је у реду да се Хемингвеј пријави на овакав начин.¹³

Досије о песнику Вилијаму Карлосу Вилијамсу описује га као „неку врсту расејаног професора“ који користи „експресионистички“ стил који се може протумачити као ‘шифра’. То је било довољно да Вилијамс не добије посао, када је у Конгресној библиотеци 1952. године био именован за Консултанта за поезију, пошто није прошао безбедносну проверу (место је остало упражњено до 1956). Песник Луис Унтермајер стављен је 1951. на Безбедносни индекс ФБИ (који га је означавао као ризик за државну безбедност).¹⁴ Убрзо потом, Унтермајер се закључао у свом стану, одбијајући да из њега изађе готово годину и по дана, заробљеник „преплављујућег и паралишућег страха“.¹⁵ Есејиста Мари Кемптон веровао је да је Хувер „озбиљно луд“ и замишљао је да га „ноћу прогоне сумње да тамо негде постоје људи који га не уважавају“.¹⁶

Разматрајући проблем цензуре у култури, 10. јула 1953, Ајзенхауеров кабинет је слабићки закључио да „ми не можемо да обезбеђујемо заштиту, а да не изгледамо као будале или као нацисти. Може се радити тихо уколико има довољно времена и ако се искључе нестрпљиви људи. Сада је дефинитивна намера да се одаберу нове књиге, у складу са законом“.¹⁷ Тешко да је то био очекивани робустан одговор. Писма су плавила америчке службе широм Европе, критикујући забрањивање књига. Британци – који су донели одлуку да оставе примерке *Mein Kampf*-а на полицама немачких библиотека после рата „док не постане предмет шала“ – заузели су блед став. Део проблема био је у томе што је Ајзенхауер, уместо да се ваља по блату заједно с Макартијем, мислио да може да га засени сопственим крсташким походом против комуниста, коју стратегију је одобравао његов државни секретар, Џон Фостер Далс. Макарти је, пак, сумњао и у Ајзенхауера. Шириле су се гласине да се, под Ајковом врховном командом у послератној Европи, одвија масовни продор комуниста у службе америчке владе – нарочито у Немачкој. Изненађујуће је да је Николас Набоков био тај који је подстакао ове оптужбе, хранећи браћу Олсоп подацима о озбиљности инфилтрације и тврдећи да пета колона комуниста практично контролише Ајзенхауерову власт.

Нападнут је и *Глас Америке* Стејт департмента. Док је Макарти режирао телевизијска саслушања, с невероватним причама о продору комуниста у америчке емисије за иностранство, запослени који су помогли да се ова служба направи отпуштени су – сви од реда. У марту 1953. године, продуцент *Гласа Америке* затражио је од музичког фонда снимак „Песма Индије“, али му је надлежни рекао да не може да је

добије, јер је „од Римског-Корсакова, а ми не треба да користимо ништа од Руса“.

Макартијеви напади на Стејт департамент били су сурови, и кулминирали су оптужбом да Дин Ачесон – „тај помпезни дипломата у пругастим панталонама и с лажним британским нагласком“ – „штити комунисте“. Оптужба да је Ачесон, творац Труманове доктрине, мек према комунистима, звучала је мало празно. Вероватно ни сам Макарти није у њу веровао. Али, чињеница да је Ачесон воштио бркове и одела куповао у Севил Роу – била је ствар за осуду. Као и Мусолини пре њега, Макарти је био аутархичан – желео је да све буде „направљено у Америци“. Он је био гласноговорник оних грубијана који су одбацивали поенглежене вредности људи као што је Ачесон. Макартизам је био покрет – или тренутак – надахнут популистичком осветољубивошћу против естаблишмента. Заузврат, владајућа елита је Макартијеву вулгарну демагогију схватала као увреду. Он је представљао оно што је А. Л. Раус у Енглеској презирао као „идиотске људе“; увредио је укусу брамана, који се грчио због медиокритетства, примитивног менталитета, ужасне осредњости. Политички мандарини, попут браће Олсоп, Џозефа и Стјуарта, видели су Макартија као „популисту Средњег запада, који узбуркава страсти против елите која води спољну политику земље... Такође, његов напад на Стејт департамент видели су као напад на интернационалистичку филозофију која је водила америчку спољну политику од краја рата. Нико то није отворено говорио, али је браћи изгледало јасно да ће, уколико Макарти успе да обори интернационалисте Стејт департамента, резултат бити нови талас изолационизма“.¹⁸

„Готово сваки либерал у федералној влади посматран је са сумњом“, рекао је Лиман Киркпатрик, који је радио као генерални инспектор ЦИА у Макартијевом периоду. „Било је ту нешто од атмосфере која је морала бити присутна током Француске револуције, када су пријаве и суђења водили на гиљотину. Иако у Вашингтону гиљотине није било, вероватно је и гора судбина чекала оне којима је уништена лична каријера, па и сам живот.“¹⁹ Пошто је трајно оштетио поверење у Стејт департамент, Макарти је упро поглед у ЦИА, „велики и много важнији циљ, нарочито у том смислу што му је могао донети још већи лични публицитет.“²⁰

„Интернационалисти“ груписани око Одељења за међународне организације ЦИА били су ти који су имали највише да изгубе. До краја 1952, Макартијеве сумње су се пренеле на Брејденову екипу, када је сенатор сазнао да су „одобрили велике субвенције прокомунистичким организацијама“.²¹ То је био критичан тренутак: Макартијев незванични антикомунизам био је на ивици да поремети, а можда и потопи, најразрађенију и најделотворнију мрежу паравана за некомунистичку левицу коју је ЦИА направила. „Једна од необичности подухвата ЦИА у културној политици била је у томе да је оно што је радила требало да се обавља отворено и јавно, преко Информативне службе САД,

или неког другог сличног тела“, објашњава Артур Шлезинџер. „Разлог због кога то није било могуће био је Џо Макарти, јер, да је Џо Макарти знао да је влада САД финансирала часописе некомунистичке левице, и социјалистичке и католичке синдикате, то би изазвало велике невоље. Управо због тога да би избегла Макартија, ЦИА је те ствари морала да ради прикривено.“²² „Све је то морало да буде ван буџета“, рекао је један званичник ЦИА повезан са Конгресом за слободу културе, „јер ништа од тога не би никада прошло Конгрес. Замислите смешна ућуткивања која би звучала попут: ‘Сви су они комунисти! Они су хомосексуалци!’ или већ нешто слично.“²³

„Много ових тајних операција, иронијом судбине, било је у опасности због Макартија, који је у једном тренутку претио да ће растурити њихове параване јер је, с његове тачке гледишта, једна америчка служба, ЦИА, шуровала с левичарима“, објашњава историчар Кај Берд. „Била је то брука, дискредитовање идеје да је Америка софистицирано, демократско друштво, способно за разумну политичку расправу. Међутим, била је то и претња да се растуре најкрупније обавештајне операције, која би имала дугорочне последице на изградњу политичког консензуса и одржавања Западне Европе у оквирима НАТО, и у оквирима западне алијансе.“²⁴

С Макартијевим псима трагачима, који су њушкали око програма некомунистичке левице Агенције, ЦИА је морала да се склони у заветрину колико је год то било могуће. Али, у том критичном тренутку, Амерички комитет за слободу културе је проговорио. Почетком марта 1952, Комитет је одржао затворени састанак како би размотрио како да реагује на Макартија. Одмах је било очигледно да је Комитет безнадежно подељен. Џејмс Т. Ферел и Двајт Мекдоналд нису ни мало сумњали у опасности макартизма. „Стаљинистичка претња успевала је прилично у Америци, мада не на светском плану“, тврдио је Ферел. „Али, ми видимо развој групе макартистичких интелектуалаца.“²⁵ Наставио је са дефинисањем макартизма као „ништанезнатизма“, као неприличан притисак на послушност и ортодоксију. Мекдоналд је понудио две позиције: „‘чисту’... која значи да се не прави разлика између комуниста и некомуниста у погледу грађанских права и културне слободе; и ‘нечисту’ која значи да се бране само људи... који су кажњени због лажних или недоказаних оптужби да су комунисти“.²⁶ Надао се да ће Комитет заузети прву позицију, али је сматрао да би морао да заузме макар ову другу. Бертрам Волф је узвратио да су „опасности у Америци данас директан резултат ‘нашег’ пропуста да обавимо свој посао раскринкавања стаљиниста. Ако то ми не учинимо, ‘људи с моткама’ хоће.“²⁷

Још један члан упозорио је Комитет на његову „тенденцију да се везује за сваку нову контроверзу и потом заузима ‘званичан’ став... и што је преузео улогу одбране актуелних ставова владе. Оно чиме Конгрес треба да се бави јесте откривање нових проблема и питања. О другима ће

се бринути огромна пропагандна машина.²⁵ Овакво мишљење подржавао је Ричард Ровир, један од уредника часописа *Њујоркер*, који је рекао: „Јасно је да је наш посао да дамо земљи до знања, као и Европи, да је могуће бити против макартизма исто колико и против комунистичког тоталитаризма. Овде је главни проблем то што политика почиње да дефинише културу.“²⁹ Међутим, Сидни Хук, Данијел Бел, Клемент Гринберг и Вилијам Филипс, заговарајући став већине, одбили су да подрже осуду Макартија.

У писму Хани Арент, с вестима о овим различитим ставовима, Мери Макарти открива да је „добила обавештење о ставу Хукове групе, који, како изгледа, гласи да Макартијево понашање... не спада у домен комитета за слободу културе.“³⁰ Такође јој је речено, у поверењу, „да је Комитет, признајући да овде нема стварне комунистичке претње, начелно заинтересован за прикупљање средстава за борбу против комунизма у Западној Европи, или, пре, за борбу против неутрализма, који преузима прво место у трци за Претњу број један. То ми је речено ‘међу нама.’“³¹ С друге стране, наставља Мери Макарти, постоји осећање да је „велика ствар за борбу – повратак у неутрализам овде. Да би се, ако би се Хук и компанија и за тренутак опустили, стаљинизам учврстио у влади и образовању, с кулминацијом у смиривању страсти у иностранству, по цену наших начела. Не могу да кажем да ли је то истински страх (што изгледа тако невероватно) или рационализација. Не могу да верујем како ови људи озбиљно верују да је стаљинизам овде латентан, спреман да оживи на најмањи подстицај... Они живе у страху од оживљавања ситуације која је владала тридесетих, када су симпатизери били моћни у образовању, издаваштву, позоришту итд., када је стаљинизам био масна гуска а ови људи јој нису имали приступ и постали су предмет друштвеног понижавања, мањих економских лишавања, оговарања и ниских удараца. Ови људи, чији је мозак усмерен ка упеху, размишљају на начин напредовања групе и културног монопола, и били су заиста трауматизовани кратким стаљинистичким врхунцем тридесетих... Овај период се у њиховим сновима увек враћа; он је ‘стварнији’ него данашњица. Отуд они једва да и примећују погоршање садашњице и минимизирају сенатора Макартија као неважно.“³²

Расцеп у Америчком комитету око макартизма до тада је остао релативно прикривен. Међутим, 29. марта, Комитет је јавно емитовао своје поделе у отвореној расправи коју је спонзорисао, под насловом „У одбрану слободне културе“, и организовао, врло прикладно, у сали Светлост звезда, у хотелу Валдорф Асторија. У преподневном делу расправе, Двајт Мекдоналд, Мери Макарти и Ричард Ровир говорили су против Макартија. После подне, међутим, Макс Истман, љубимче америчке левице почетком тридесетих, одржао је говор који је показао колико може да буде потпун процес дерадикализације. Поричући да се одвија прогон вештица, оптужио је комунисте и њихове симпатизере да су измислили овај термин као „замазивање очију“. „Као напола спаљени вештац

из оних хистеричних дана“, рекао је Истман, „молим вас да ми верујете да је оно што зовете ловом на вештице дечја игра на пикнику после Недељне школе у поређењу са оним што амерички народ може да учини када се заиста покрене.“³³ Наставио је да оптужује извршну власт земље због тога „што нас је издала у борби против инфилтрације непријатеља слободе“ и, ради равнотеже, исту оптужбу упутио и организацијама Фридом хаус, Американци за демократску акцију и Америчка унија за грађанске слободе (чији је члан и сам био), рекавши да су исти као и „онолики збуњени либерали који, у име слободе културе, дају све од себе да помогну наоружаном непријатељу, склоном да уништи сваку слободу, широм света.“³⁴

Према неким извештајима, публика је била затечена, према неким другим – слављенички расположена. У свом говору тог јутра, Ричард Ровир је прозвао Ирвинга Кристола као некога ко ретко излази „са оном врстом грубе истине о Макартију, коју од других људи прижељкује када говоре о комунистима“. Оптужио је Макартија да има „толико мало поштовања за истину колико и било који совјетски историчар“, и сетно закључио како је „извесна, и можда неизбежна, истина да Свети Вилији данас свуда марширају“.³⁵ Према Максу Истману, сада оваква осећања просто указују да је и сам Ровир предмет совјетске пропаганде.

После састанка, Ровир је писао Шлезинцеру, изражавајући очајање због Истмановог испада, и молио га да учини нешто с тим у вези. Ко ме Шлезинцер обратио? Френку Визнеру. Шлезинцер се касније присећа, прилично неуверљиво, да је, иако је знао за почетно улагање ЦИА у берлински почетак Конгреса за слободу културе, касније „мислио да се улагање исплатило. Као и сви други, мислио сам да су *bona fide*... Нисам знао да је ЦИА све плаћала.“ Пола столећа касније, Шлезинцер је и даље био уздржан у погледу икакве формалне везе са ЦИА у тој ствари: „Понекад сам виђао Френка Визнера у кући Џоа Олсопа, и он би ме питао, онако како људи обично разговарају, шта се догађа у Америчком комитету, и ја бих му рекао.“³⁶ Тако је, ваљда, у облику „обичног разговора“, било писмо које је Шлезинцер написао Визнеру 4. априла 1952, уз извесне прилоге који су сви, примећује Визнер „одавали прилично алармантну слику“.³⁷ Одговарајући на Шлезинцерово писмо, Визнер је саставио интерни меморандум, „Извештај о кризи у Америчком комитету за слободу културе“, који је изванредно информативан и вредан навода у целости:

Меморандум ЦИА, од заменика директора Планава (Визнер) заменику помоћника директора за Координацију политике

Предмет: Извештај о кризи у АКСК

1. У прилогу је писмо од 4. априла Артура Шлезинцера Мл. упућено мени, уз извесне прилоге, који сви одају прилично алармантну слику. Нисам чуо за овакав развој догађаја пре него што сам добио Шлезинцерово

писмо и веома сам нестрпљив да добијем евалуацију од ОПЦ о тој ствари, која можда уопште *није* само бура у чаши воде.

2. Моја прва реакција на овај проблем јесте да, са наше тачке гледишта, нису исправне ни позиција макартиста ни позиција антимакартиста, и да да је најнесрећнија околност то што је ствар уопште изнета на такав начин да се доведе до оваквог степена. Могу да разумем како би се Амерички комитет за слободу културе, сам за себе, кога, у ствари, сачињава група приватних америчких грађана заинтересована за слободу културе, осећао да *мора* да заузме став о макартизму. Међутим, то није природа Америчког комитета за слободу културе који је, према мом сећању, надахнула, ако не и саставила, ова Агенција, како би обезбедила параван и заустављање европских напора. Ако је то случај, ми морамо да будемо уз Комитет у том смислу да имамо неизбежну одговорност за његово понашање, његово деловање и његове јавне изјаве. У таквим околностима, постављање питања о макартизму – да ли да се он брани или осуђује, било је, по мом мишљењу, озбиљна грешка. Разлог је напросто тај да нас то убацује у изузетно врућу америчку домаћу политичку тему, и сигурно ће нас увалити у невоље и сручити на наше главе критике због мешања у ствар која ни на који начин није наша брига.
3. Уколико се слажете с наведеном анализом и реакцијом, треба да размотримо *одмах* шта треба да се уради сад, кад је кестење већ у ватри. Ако би то било могуће, мислим да би читаву расправу о овој теми, од почетка, требало избрисати из досијеа и тако оставити целу ствар. Знам да то неће задовољити ни једну фракцију, али би можда било могуће да припадницима обе фракције пренесемо како говоримо о Европи и свету ван САД и како треба да гледамо своја посла – и да ће, уколико то не учинимо, читав труд бити откривен и пропасти због нашег укључивања у домаће политичке теме. Позив на јединство и слогу и очување овог вредног труда могао би бити успешан. У сваком случају, то је једини приступ који ја могу да смислим.³⁸

Значај овог меморандума је вишеструк. Он показује како Артур Шлезинџер упозорава Френка Визнера на догађаје у Америчком комитету, које он, Шлезинџер, сматра узнемиравајућим (Шлезинџер се раније жалио Набокову да је организација препуна „неуротичних“ антикомуниста, и да постаје „инструмент за ову копилад“).³⁹ Документ открива порекло тог Комитета, који се рекламирао као „слободно“ и „независно“ тело, као „брана“⁴⁰ за веће напоре ЦИА у западној Европи. Он показује како Визнер нема сумње у одговорност Агенције за понашање, делање и јавне изјаве Америчког комитета. Пошто га је створила Агенција, питање његове слободе да чини и говори шта жели, према Визнеровом мишљењу је било – академско. Ако је пак био оно што је тврдио да јесте – независна група грађана – онда је могао да чини шта жели. Али, он није био оно што се говорило да јесте: био је део Визнеровог џубокса, и у том смислу се могло очекивати да одсвира праву мелодију или, ако је нужно, да ћути. Наравно, законски, ЦИА

није имала права да се меша у послове неке домаће организације. Визнер у меморандуму признаје бар толико.

Даље, то што Визнер тако слободно пише о „брисању из досијеа“ пружа узнемиравајућу слику о ставу ЦИА према таквим групама. Служба је имала моћ вета на параван-активности, и Визнер је сада заступао употребу тог права вета. Из меморандума је такође јасна чињеница да је Визнер сматрао како има директан приступ Америчком комитету, који приступ је сада желео да активира, како би обе фракције у групи убедио да забораве на разлике и потпуно се окану теме макартизма.

„Амерички комитет за слободу културе био је само параван, како би се створио утисак о неком америчком учешћу у европској операцији“, рекао је Том Брејден. „Када су почели да потезу тему Макартија, о Боже, било је то непријатно, нарочито за Алена [Далса]. Био је то довољно добар разлог због кога Амерички комитет није требало да постоји, свакако према Далсовом мишљењу. Он би био шокиран да је неко у Конгресу за слободу културе јавно признао да се противи Макартију. Наравно, мрзео је Макартија, али је знао да са њим мораш имати веома, веома fine рукавице: не љути га, нити га укључуј у било шта. Идеја да би људи попут Барнама или Шлезинџера – људи таквог угледа – устали и надали дреку око Макартија, била је заиста невероватна, барем у Аленовом мозгу.“⁴¹

Једноставно, била је то ствар политике да Конгрес за слободу културе и његове подружнице оставе макартизам лепо на миру, како је то касније објаснио један енглески активиста: „Постојало је јасно схватање да не смемо да критикујемо америчку владу, или макартизам, који је тада у САД био на врхунцу.“⁴² Била је то једна од ствари о којима су де Невил и Монти Вудхаус расправљали на својим састанцима о „операцијама и методима“, и похвалили наређење Форин офиса Одељењу за испитивање информација да нико од његових активиста „не сме да делује као да на било који начин напада Сједињене Државе“. Допринос часописа *Енкаунтиер* теми макартизма треба посматрати у том контексту. Успевао је да, уопште узев, потпуно избегне тему, а када ју је истраживао, тон је био далеко од осуђујућег. У једном есеју, изванредно замагљујућем, Тоско Фајвел је сматрао да је расположење у Америци које је пратило Макартијев успон било слично расположењу у Енглеској 1914, када се „сврвило столеће безбедности Енглеске“. „Хладна мржња према непријатељу (Хунима), страствена вера у праведност британске ствари, љутита нетолеранција према социјалистима, пацифистима и другим отпадницима“ – све су то, тврдио је Фајвел, биле емоције упоредиве с „наглим губитком осећања сигурности“ у Америци, чим је освануо дан мира 1945, с „инаугурацијом новог раздобља атомске бомбе, и са Совјетским Савезом који је претио као моћни противник“. Све оно што је уследило

био је покушај, мада „болан“, прилагођавања. Мада Макартија треба жалити, треба га посматрати и с тачке гледишта „упорне потраге Америке за новом државном безбедношћу, и наравно, за светом безбедним за демократију“. То је било, закључује Фајвел, бескрајно боље од „европске забринутости и скептицизма да ће се ишта слично постићи“.⁴³

Идеју да су Европљани потпуно погрешно схватили околности које су окруживале макартизам преузео је Лесли Фидлер, који је тврдио да је погрешно претпостављати, као што су чинили толики „недефинисани антикапиталисти широм света“, да је „пошто Макарти урла против инфилтрације комуниста, то довољан доказ да је читава идеја апсурдна“. Претпостављајући „невиност по асоцијацији“ ови људи су пожурили да бране свакога кога је Макарти оптужио. Одбацујући, као „комедију“, тврдњу да Американци стално „тетурају напред-назад“ у страху од Макартија, Фидлер закључује да је овај сенатор из Висконсина ветрењача на коју је јалово „трошити ударце“, када постоје „стварна чудовишта“ против којих се треба борити.⁴⁴

На карту „мање зло“ одиграо је и млади британски конзервативац Перегрин Ворстхорн, који је у новембарском броју часописа изјавио да „Америка има шарену прошлост, а свакако неће имати шаролику будућност, и што пре прихватимо ову неизбежну чињеницу то ћемо пре бити у стању да у потпуности искористимо њене вишеструке благослове, а да се не жалимо на ситне бубуљице. Али, за разлику од комунистичког Бога, за кога се, при пажљивијем испитивању, испоставило да је ђаво, амерички Бог је управо постао човек.“⁴⁵ *Енкаунтиер* се с правом памти по свом бескомпромисном испитивању надзора културе у комунистичком блоку. Међутим, његово ублажавање макартизма било је кратковидо: док је часопис видео трун у оку свог противника, није успевао да уочи балван у сопственом оку.

Свакако се могло очекивати да ће они који су тврдили да поштују ствар слободе наћи начина да ламентирају над оним што ју је вређало или обешчестило. Амерички комитет имао је право што је покренуо питање макартизма, а ЦИА је погрешила што је покушала да расправу потисне. Али, Визнер није био човек кога би овакви обзири спречавали у било чему. У свом меморандуму је сугерисао да би „позив на јединство и слогу, и очување овог вредног труда могао бити успешан“. Овај позив је одмах организован. Набоковљево писмо Артуру Шлезинцеру, написано усред припрема за париски фестивал „Ремекдела“ у априлу 1952, одјек је Визнеровог меморандума, уз невероватну прецизност: „Искрено, било би ми жао због расцепа у Америчком комитету. То би угрозило рад Конгреса, и наше француске организације, до неизрачунљивог степена“, упозорио је. „Европљанима треба дати до знања да је Макарти само човек, не покрет...“⁴⁶ Уверен сам да морамо да нападнемо појединачне поступке и методе *Макартија*, али сумњам у

корист и логику резолуција против 'макартизма', које ће имати тежњу да имплицирају, бар за Европљане, да Макарти представља аутентичан народни покрет у Сједињеним Државама." Набоков наставља и тражи од Шлезингера да „учини све што је у његовој моћи да спречи расцеп у Америчком комитету. Не могу довољно снажно да нагласим своје уверење да би такав расцеп практично представљао смртни ударац за наш овдашњи рад.“⁴⁷

Надлежни официр Ли Вилијамс открива да је, ако је било проблема са комитетима или подружницама Конгреса, или уредницима који су ишли предалеко, један начин да се стави вето Агенције, а да се као такав не види, био да се заобиђе читава бирократија и да поруку прекршиоцу директно пренесе неко „одозго“ у структури Конгреса.⁴⁸ Овај посао обично је добијао Џулијус Флајшман, који је у једној чувеној прилици упозорио уреднике часописа *Енкаунџер* да њихово финансирање може бити доведено у питање уколико буду инсистирали на томе да објаве неки противречан чланак. Изгледа да је Набоков преузимао сличну функцију, како у вези с питањем упада Америчког комитета у Макартијево минско поље, тако и у каснијим приликама. Или је Набоков био „позициониран“ да реагује у таквим приликама, а да не зна у чије име; или је, што је вероватније, чинио то свесно.

„Да смо од почетка узвратили ударац, уместо што смо побегли, сада се ове ствари не би догађале“,⁴⁹ писао је Џон Стајнбек, на врхунцу Макартијевог крсташког похода. „Страшно је то што су многи од оних који су били жртве, и амерички народ као целина, прихватили ову осуду“, писао је Џон Хенри Фок. „Они су прихватили право народне милиције да износи оптужбе, да доноси одлуке и изриче пресуду. И сви смо ћутали. Мислили смо да ће нас ћутање сачувати.“⁵⁰

Иако су совјетски писци и уметници били прогањани у размерама које се не пореде, нити се могу поредити, са Макартијевом кампањом у Америци, оба сценарија имала су сличне елементе. Посета браће Олсоп „Макартијевој јазбини на Капитол хилу“ имала је све лајт-мотиве совјетског кошмара, а сам Макарти прилично је наликовао на неког стаљинистичког апаратчика, или припадника тајне полиције. „Предворје је, уопште узев, пуно ликова шпијунског изгледа, који изгледају као да би могли бити подмићени људи Стејт департмента“⁵¹ пишу Олсопови. „Сам Макарти, упркос ћелављењу и сталном дрхтању од кога му се глава тресе врло неусклађено, прилично је добар одливач холивудске верзије неког приватног детектива јаке вилице. Посетилац ће га вероватно затећи са снажним раменима нагнутих напред, с телефоном у огромним шакама, како виче тајанствена упутства неком тајанственом савезнику. 'Да, да. Могу да слушам, али не могу да говорим. Разумеш? А? Заиста си добио све о том типу?' Сенатор баца поглед на посетиоца, како би оставио упечатљивији утисак о овој драми. 'Да? Добро, слушај. Само

напомени овакву врсту штете Броју Један и види његову реакцију. Океј? Драма се увећава значајним сценским покретом. Јер, док сенатор Макарти разговара, повремено оловком убада слушалицу телефона. Према вашингтонском фолклору, сматра се да ће то упропастити сваки скривени уређај за прислушкивање. Укратко, док Стејт департмент страхује да га пријатељи сенатора Макартија шпијунирају, сенатор Макарти очито страхује да пријатељи Стејт департмента шпијунирају њега.⁵²

Ту је био разлог Визнеровог меморандума: разлог прекида расправе био је тај што је Макарти производио „копрену неуротичног страха и унутрашње сумњичавости“, а ван САД то је претило самим основама напора ЦИА да постигне склад са некомунистичком левицом.

Међутим, међу конзервативним припадницима Америчког комитета, извештај Олсопових одбачен је као производ грозничаве маште. „Постоје неки, а они знају ко су, који су тврдили да пролазимо кроз најгори период политичког терора и хистерије у нашој историји“, написао је Сидни Хук. „Овакав опис тренутног стања у Америци представља фантастично преувеличавање чињеница.“⁵³ И Кристол се ругао тврдњама да макартизам ствара „атмосферу страха“. Одговарајући на тврдњу Артура Милера да Бродвеј пати од „глупости макартизма“, с његовим „конгресним истрагама политичке неправоверности“ Кристол је написао за *Њујорк џајмс* да је Милер крив због „изношења апсурдних тврдњи“.⁵⁴ Кристол је 1953. дао чувену изјаву да „постоји једна ствар коју амерички народ зна о сенатору Макартију; он је, као и они, бескомпромисни антикомуниста. Што се тиче заступника америчког либерализма, они не знају ништа слично.“ Истовремено, Стивен Спендер је суморно закључио да „амерички писац свако мало противречи сам себи побожним антикомунистичким осећањем, и човек помисли да, уместо Здравомарије, у ствари изговара Здравомакарти“.⁵⁵

Јоселсон је од самог почетка био против оснивања Америчког комитета, и после „халабуке“ око Макартија, осећао је да је имао право. И Брејден је сматрао да то није било мудро, рекавши касније: „Мислим да је то била идеја Сиднија Хука, али сам ја мислио да је била погрешна. Мени је то изгледало као оснивање супарничке организације Конгресу у Паризу, као и да ће бити пуна тврдорукаша. Неки људи из Америчког комитета били су по карактеру врло слични Макартију. Што је још горе, то су били људи који су имали приступ утицајним људима у Стејт департменту, а то је могло да створи проблеме Агенцији.“⁵⁶ Упркос овим резервама, Френк Визнер је успео да убеди Алена Далса, тада још увек заменика директора операција, да је амерички огранак Конгреса за слободу културе неизбежна нужност. Било је то, рекао је Мелвин Ласки касније (а вероватно правовремено?) „део ендемске, интегралне природе тајности. Агенција није могла да учествује у пословима код куће, а ипак сте морали да имате Амерички комитет. Како га и не бисте имали? Кажете да сте међународна организација, па где су онда Американци? Била би то необјашњива аномалија. То би било као да у ринг улазите само

с једном рукавицом. Била је то најслабија страна ове тајне операције, али смо морали да је имамо. Другачије није могло.⁵⁷

Међутим, суочени са распадом Комитета, у јавној представи свађа и оптужби око тога да ли да се супротстави Макартију или не, Јоселсон и његови надређени у ЦИА имали су стваран разлог за забринутост. Опасност се састојала у томе да би се Амерички комитет, ако поклекне, прегруписао под истим именом, али без умереног крила које су представљали Шлезинџер и Ровир и њихови „разумни“ пријатељи. Последња ствар која је Јоселсону била потребна била је група тврдоручкаша, прилично ненаклоњена пословима у Европи.

Они који су очекивали да ће Амерички комитет бранити слободу културе од макартиста били су разочарани. „Његов баналан став по том питању произвео је много бруке за Конгрес, широм света“,⁵⁸ касније је рекао Јоселсон. Јесу издали књигу *Макартији и комунистима* (коју су написали Миџ Дектер и Џејмс Рорти), али је њен главни напад био усмерен на Макартијеве лење методе, а не на његово трагање за наводним комунистима. Књига се појавила 1954, и била је окаснели и прилично двосмислен допринос (то што је уопште и била објављена навело је Џејмса Барнама да поведе штрајк конзервативног крила Америчког комитета. Отприлике у исто време, Барнам је прекинуо везу, која је трајала читав његов живот, с листом *Партизан ривју*). То што је Амерички комитет за слободу културе, као и *Енкаунџер*, тежио да порекне или минимизира опасност коју је Макарти представљао за културу – мучно је завештање. Депримирана недостатком икакве озбиљне анализе проблема, Мери Макарти је писала Хани Арент о својој визији „необичног амалгама елемената левице, анархиста, нихилиста, опортуниста, који се сви претварају да су конзервативци, у редовном *Narrenschiffe* [брод будала]... Ова нова десница чини велики напор да је прихвате као нормалну... а то се, како мени изгледа, мора докрајчити, ако већ није прекасно.“⁵⁹

*

Док је сенатор Макарти планирао свој напад на ЦИА, Ален Далс је постао њен директор. За разлику од свог брата, Џона Фостера Далса, кога су „црни протестантизам“ и агресивни антикомунизам ограничавали у супротстављању Макартију, Ален Далс је био одлучан да спречи овог „разиграног коња из Висконсина“ да уништи Агенцију. Упозорио је своје запослене да ће отпустити сваког ко без његовог личног одобрења оде код Макартија. Неки од особља ЦИА већ су примили тајанствене телефонске позиве од Макартијевих сарадника, међу којима је био и сумњиви тип из Балтимора, по имену Џулијус Ејмос, Американац грчког порекла, који је избачен из ОСС (што је већ био успех) и сада је водио приватну обавештајну службу која се звала Фондација за

међународне услуге информација, коју је Макарти испотиха унајмио да му ископа прљавштине о службеницима ЦИА. Одједном је неки анонимни глас говорио особљу Агенције да „се зна како превише пију, или имају љубавницу, а власник гласа не би правио питање око тих ствари ако би они свратили и рекли све што знају о Агенцији“ том анонимном Макартијевом обожаваоцу.⁶⁰

Међутим, испоставило се да Ејмос не уме да отвори коверат, а још мање да обави озбиљну истрагу о припадницима обавештајног естаблишмента. Макартијев први покушај – напад на Вилијама Бандија, јула 1953. – обио му се о главу. Банди је, као члан Одбора ЦИА за националну процену (и зет Дина Ачесона) дао четири стотине долара фонду за одбрану Алцера Хиса. То је, закључио је Макарти, значило да Банди мора бити комуниста. „Баш сам био у Аленовој канцеларији када се то догодило“, присећа се том Брејден, „и Банди је био ту. Ален му је рекао: ‘Изађи одавде, ја ћу се за то побринути.’ Банди је узео пар дана одмора, а Ален је отишао право код Ајзенхауера и рекао му да нема намеру да се зајебава с овом бруком из Висконсина.“⁶¹ У ствари, Далс је рекао председнику да ће поднети оставку уколико Макартијеви напади не престану.

Изгледа да је то коначно нагнало Ајзенхауера да дела. Пошто је потпредседника Ричарда Никсона послао да притисне Макартија да одустане од својих планова о јавној истрази, сенатор је одједном постао „уверен“ да „не би било у јавном интересу да се одрже јавне расправе о ЦИА, да би се то можда могло решити административно.“⁶² То се догодило у облику компромиса, у коме је Макарти пристао да своје притужбе на рачун Агенције изнесе у приватности канцеларије Алена Далса. Пошто је са собом понео списак наводних „хомосексуалаца“ и „богаташа“ са платног списка ЦИА, захтевао је унутрашњу чистку великих размера. Ако Далс не би пристао, Макарти је претио да ће спровести јавну истрагу. „Притисак је уродио плодом. Стандарди безбедности су поправљени. У једном случају, губитак за ЦИА значио је добитак за Холивуд. Млади дипломац политичких наука, с класичним њујоршким акцентом, по имену Питер Фок [касније славни *Коломбо*] поднео је молбу 1953. године за пријем у програм обуке ЦИА, али је његова молба одбијена због његове некадашње припадности једном левичарском синдикату.“⁶³

Запослени у Брејденовом ИОД били су предмет нарочитог малтретирања због свог наводног политичког либерализма. Отпуштен је Брејденов директор за операције са синдикатима, због тога што је накратко, тридесетих, био члан Лиге младих комуниста. Али, најгоре је тек долазило. Крајем августа 1953, Брејден је пловио по Мејну са Ричардом Биселом, који је узео кратак одмор од свог посла у Фондацији Форд и уживао у својој јахти, *Морска вештица*. Док је стајао усидрен у заливу Пеноскот, Брејден је добио хитну поруку да су макартисти у Агенцији открили „црвеног“. Тај човек био је Брејденов заменик, Корд Мејер

Млађи, кога је Ален Далс регрутовао 1951. године. Пошто су и Далс и Брејден били на одмору, између Мејерових гађа и снаге Макартијеве чизме није било ничега. Био је суспендован, без накнаде, уз најаву безбедносне истраге, и поново је почео да чита Кафкин *Процес*, схватајући, као никада пре, „муке његовог излуђеног јунака који никако није могао да открије ко га је оптужио и због чега.“⁶⁴

Корд Мејер није био црвен. Није био чак ни ружичаст. Међу оптужбама наведеним на документу од три стране била је чињеница да је једном делио говорницу са Харлоуом Шарплијем, астрономом са Харварда, познатим по својим левичарским политичким ставовима. Наведена је и Мејерова повезаност са Националним саветом за уметност, науку и религију, који је Одбор Представничког дома за антимаеричку делатност навео као параван комуниста. Оба наводна недела била су из доба непосредно после рата, када је Мејер био вођа Комитета америчких ветерана, либералне организације осмишљене да буде алтернатива ултраконзервативној Америчкој легији, и оснивач Уједињених светских федералиста, који су позивали светску владу и више су били утопијска него либерална организација.

„Мој непосредни шеф, Том Брејден, пружао ми је доследну подршку и охрабривао ме да верујем како никада није постојала било каква сумња да ћу моћи да се оправдам“,⁶⁵ касније је написао Мејер. И, наравно, никада није ни било стварне шансе да се Макартијеве оптужбе одрже. На Дан захвалности 1953, два месеца после суспензије, Мејера је телефоном позвао Ален Далс: био је потпуно ослобођен оптужби за нелојалност, и био је слободан да се врати у Агенцију. Ова епизода обележила је Мејера за читав живот и служи као илустрација једног од великих парадокса хладноратовске Америке: док су људи ЦИА дан и ноћ радили на томе да победе комунизам, пратили су их њихови сународници који су тврдили да имају исти циљ. Ако се Јувенал питао ко чува чуваре, овде би право питање гласило: ко је убијао убице змајева?

Макарти је коначно потонуо крајем 1954, и 1957. године умро као алкохоличар. Међутим, опис који је Двајт Мекдоналд дао о макартизму, као „лажном херојском епу... интермецу у нашој политичкој историји, толико чудном и дивном да би га будући археолози могли пре приписати митологији него историји“⁶⁶, био је само пуста жеља. Америка ће се у наредним годинама борити да егзорцира демоне које је Макарти извео на светлост дана; за неко време, „вредностима које је заступао и претпоставкама на којима је заснивао свој крсташки поход, углавном се није супротстављало“. Како је то један посматрач рекао, „Макарти је био критикован и потиснут, али не и макартизам“.⁶⁷ Потрага за истином, жеља да се допре до дна ствари, сам процес интелектуалног преиспитивања, био је замрљан својом везом са ловом на вештице.

Или је било сасвим другачије? Можда питање гласи: да ли би макартизам могао да се догоди без Труманове доктрине? Да ли је удаљавање од

основних правила за утврђивање истине, где је суд био засењен страхом и непријатељством, и где је оно што је Мари Кемптон описао као „прекомерна пажња усмерена на оно ексцесивно“ омело људе „да уоче колико је лоше то – нормално“ – било суштина хладноратовског размишљања? „Наше вође, када се радило о комунизму, постали су ослобођени нормалних правила доказа и закључивања,“ тврдио је касније сенатор Фулбрајт. „На крају крајева, ко је икада чуо да се с Ђаволом стварно рукујеш? Пошто знамо шта му је на уму, цепидлачење је да се расправљамо око онога што он стварно чини... Дејство антикомунистичке идеологије било је да нас поштеди задатка да будемо свесни специфичних чињеница, специфичних ситуација. Наша ‘вера’ нас је ослободила, као и вернике из давнине, од захтева емпиријског мишљења... Као средњовековни теолози, ми смо имали филозофију која нам је објашњавала све, унапред, и све што се није уклапало могло се лако означити као превара, или лаж, или обмана... Злоћудност [антикомунистичке правоверности] израста не из неке очите лажности, већ из њеног искривљавања и поједностављивања стварности, из њене универзализације и уздизања до статуса откривене истине.“⁶⁸

Далеко од тога да је ослабио ЦИА, Макарти је коначно допринео њеном већем угледу. Захваљујући њему, потврђен је углед ЦИА као неке врсте раја за „слободне мислиоце“ у спољној политици. Ричард Бисел, који се придружио Агенцији у јануару 1954, сећа је се као „места на коме је још постојао интелектуални жар и изазов, и ствари су се одвијале, [док] је из других делова владе нестао велики део изазова и осећања да се крећете напред.“⁶⁹ Њен директор, Ален Далс, био је још јачи него раније. Према Тому Брејдену, „моћ је пловила ка њему и, преко њега ка ЦИА; делом због тога што је његов брат био државни секретар; делом због тога што је око њега, као тајанствени ореол, блистао његов углед врхунског шпијуна током Другог светског рата; делом због тога што је чињеница да је био старији партнер у престижној њујоршкој адвокатској фирми Саливен и Кромвел остављала утисак на правнике у Конгресу, који су потицали из малих градова.“ И сад, суочен са Макартијевим нападом на Агенцију, Далс је победио а „његова победа огромно је увећала достојанственост онога што су људи тада звали ‘ствар’ антикомунизма. ‘Не придружуј се онима који спаљују књиге,’ рекао је Ајзенхауер. То је био лош начин да се борите против комунизма. Дobar начин била је – ЦИА.“⁷⁰

Музика и истина, *ma non troppo**

Чини ми се да апарат за стварање и одржавање
славних личности умногоме премашује
материјал погодан да се слави.

Филип Ларкин

За разлику од Америчког комитета чији је неуспех да заузме кохерентан став у једном једином крупном питању убрзао његов блиски крај, Конгрес у Европи је, до половине педесетих, јасно обележио своју територију. Под Јоселсоновом чврстом руком, Конгрес је стекао углед као озбиљан савез интелектуалаца посвећених показивању погрешивости совјетског мита, и надмоћи западне демократије као оквира за културну и филозофску радозналост. Иако је састав његовог ужег круга – или „апарата“ – остао непромењен, Конгрес је сада могао да се похвали да међу чланством има многе угледне интелектуалце и уметнике.

Џулијан Хаксли, Мирче Елијаде, Андре Малро, Гвидо Пјовене, Херберт Рид, Ален Тејт, Лајонел Трилинг, Роберт Пен Ворен, В. Х. Оден, Торнтон Вајлдер, Ђајапракаш Нарајан – ови и многи други угледници красили су странице часописа *Енкаунџер*, *Превес* и хрпе других часописа које је створио Конгрес или су са њим били у вези. За интелектуалце Латинске Америке створен је *Квадernos*, који је почео да излази у Паризу 1953, а уредник је био романописац и драмски писац Џулијан Горкин. У Бечу је Конгрес лансирао часопис *Форум*, почетком 1954, као месечник који је уређивао романописац и критичар Фридрих Торберг. „Фреди Торга“, како су га звали, био је изванредан лик који је у подједнакој мери и привлачио људе и одбијао их. Кестлер је с дивљењем писао да је био „последњи Мохиканац Дунава, старог Беча који је можда постојао само у нашој машти“. Други су мислили да је арогантан и нетолерантан. Комунисти су га нападали као „америчког агента... клеветника... и доушника“ и антинеутралистички тон његовог часописа одбацивали као америчку заверу. *Форум* је доносио уобичајене теме Конгреса, и Торберг је уживао у доброј сарадњи са секретаријатом у Паризу. Међутим, Јоселсон

* *Ma non troppo*: музички израз – Не пребрзо! – Прим. прев.

је понекад морао да га укори, као у једној прилици 1957. када је Форум прештампао чланак из десничарског часописа *Нешенел ривју*. То је, рекао је Јоселсон, „испод достојанства часописа Конгреса“. „Неће се више догодити“, одговорио је покуњени Торберг. *Сајенс енд фридом* је почео да излази у јесен 1953, после истоимене конференције Конгреса. Одржана у Хамбургу, јула 1953, конференција је привукла донације од Фондације Рокфелер у износу од десет хиљада долара, и од Фарфилд фондације 35.000 долара. Истоимени часопис уређивао је Михаел Полањи, који је исте године именован и за члана извршног одбора. Привлачећи пажњу на расну сегрегацију у Америци, као и на апартејд у Јужној Африци, Полањијев часопис је говорио о темама о којима је Конгрес, уопште узев, ћутао. Препознао је и *détente*, много пре него што је већина људи знала шта ова реч значи, охрабрујући интелектуалну размену са совјетским блоком и омекшавање става Запада у вези са хладним ратом. Али, пошто је био шестомесечник са скромним читањем, његов глас није био никада ишта више од сламке међу вихорима полемикâ током хладног рата.¹

Часопис *Совјетс сервеј* почео је да излази 1955, као месечник који је уређивао историчар Валтер Лакер, који је био и званични представник Конгреса у Израелу. Јоселсон га је описао као „једног од најбољих међународних стручњака за Совјетски Савез“, а Лакер је нашироко писао о руским догађајима, под псеудонимом Марк Александер. Током његовог уредниковања часопис је правио истраживања о интелектуалном, уметничком и политичком животу у источном блоку која су понудила увид „јединствен за публикације Запада“.² Иако су тврдње да је „све цупкао од узбуђења“³ можда претеране, часопис је свакако завредео широку и посвећену упублику. Бизарно је да су чак и неки комунистички часописи сматрали да могу да позајме материјал из њега, због чега је Јоселсон ужурбано писао Лакеру да „нам не треба да просовјетске публикације ушећере своју пропаганду уз помоћ неких наших материјала“.⁴

У априлу 1956. појавио се у Италији први број часописа *Темпо ѓрезенџие*. Уређивали су га Игнацио Силоне и Никола Кјаромонте, и био је први озбиљан изазов часопису *Нуови арџоменџии*, који је 1954. године основао Алберто Моравија, и који је био веома налик на Сартров *Les Temps modernes*. *Темпо ѓрезенџие* је отишао корак даље са сличношћу, пошто му је наслов био намеран одјек Сартровог. Циници су касније тврдили да је то већ била интелектуална крађа, и илустровали тврдње да је једна од великих стратегија ЦИА била да створи или подржава „паралелне“ организације које су омогућавале алтернативу радикализму, над којим она није имала контролу. *Темпо ѓрезенџие* је свакако „отворио своје странице многима који су напустили Комунистичку партију Италије крајем педесетих“⁵, укључујући и писце Итала Калвина, Васка Пратолинија и Либера де Либера. Његове странице биле су отворене и за писце дисиденте из источног блока који су, заједно са редовном екипом писаца Конгреса, настављали сталне нападе на застрањивања комунистичког тоталитаризма.

Конгрес је своје присуство успоставио и даље, пројектујући свој глас у областима за које се сматрало да су подложне комунизму или неутралности. Имао је часопис у Аустралији, *Квадрант*, коме је циљ био да смањи утицај великог броја аустралијских интелектуалаца који су „у алармантним размерама били увучени у магнетно поље комунизма“. Његов уредник, католик, песник Џејмс Мекаули, веровао је да се „умови људи могу придобити само када антикомунистичке позиције зраче контрапривлачност“, и са њим је часопис (који још увек постоји) постао живахан фокус за некомунистичку левицу Аустралије.⁶

У Индији, Конгрес је издавао *Куест*, чији је први број изашао у августу 1955. године. Био је културно ограничен, пошто је излазио на енглеском језику, језику управе а не књижевности, и индијски комунисти су га нападали због „скривене“ америчке пропаганде, али је, као и *Квадрант* у Латинској Америци, бар омогућавао Конгресу да ступи на тежак терен. Он вероватно није заслужио поругу Џ. К. Галбрајта да је „освојио ново тле беживотне, неусредсређене неписмености“. Премијер Нехру, наравно, није га волео, пошто никада и није веровао Конгресу, сматрајући га „америчким параваном“. У Јапану је постојао *Ђију*, један од часописа који је добијао највеће субвенције Конгреса. Његови покушаји да умери антиамерички став међу јапанским интелектуалцима били су испрва превише разводњени, и Конгрес је 1960. одлучио да се разиђе са издавачем и поново крене у посао, с новим тимом који је био под потпуном контролом Париске канцеларије. Сматрало се да је Јапан „идеолошки превише незгодан“ да би часопис правиле макар и полунезависне руке.⁷ Од половине до краја шездесетих, Конгрес је проширио свој издавачки програм и на друге области од стратешког интереса: Африку, арапски свет и Кину.

„Права је тајна како су ови часописи радили,“ рекао је један агент ЦИА. „Ти интелектуалци не би отишли на неку забаву заједно, али су сви ишли у *Превес*, *Темпо њрезеније*, *Енкаунџер*. То не бисте могли да урадите у Америци. *Харџерс* то није могао, није могао *Њујоркер*. Они нису могли да добију Исаију Берлина и Ненси Митфорд и све остале. Чак ни Кристола то није могао када се вратио у Лондон. Претпостављам да је одговор на загонетку: Мајкл Јоселсон.“⁸ Па, то јесте половина одговора. Ту су били Мајкл Јоселсон, и Мелвин Ласки. Дијана Јоселсон је описала овај однос: „Мајкл је био издавач и главни уредник. Ласки је био потпредседник и, у извесној мери, Мајклов мегафон. Мајкл се трудио да организује периодичне састанке различитих уредника, а подразумевало се да је Ласки главни ако Јоселсон није ту. Били су у блиском контакту, и видели су ствари на сличан начин.“⁹

Мелвин Ласки је касније тврдио како је Јоселсон испрва хтео да Ласки буде Спендеров коуредник за *Енкаунџер*, али да Ласки није хтео да напушта Берлин, па је препоручио Ирвинга Кристола. Много вероватније изгледа разлог због кога Ласки није сам стајао на бранику

најамбициознијег часописа Конгреса, онај исти који је дао Визнер 1950, када је наложио да се Ласки уклони из организационог тела Конгреса у Берлину: био је превише близак с америчком владом. До 1953. године, Ласки је тврдио да то више није било тако. Његов часопис, *Дер монајџ*, сада је спонзорисала Фондација Форд, која му је тада дала и додатну донацију од 275.000 долара, да објављује књиге под покровитељством часописа. Али, око Ласког је остала сенка сумње коју је било тешко развејати. Јоселсон је дао све од себе, примајући *Дер монајџ* у окриље часописа Конгреса крајем 1953, када је првобитна донација Фондације Форд истекла. Јоселсон је на тај начин могао да озакони повезаност Ласког са Конгресом. Као уредник једног од часописа Конгреса, Ласки је сада и званично био у средишту његовог апарата за креирање политике.

Као члан „Уређивачког одбора три часописа“, који је основан због координације уређивачке политике за *Превес*, *Дер монајџ* и *Енкаунџер*, Ласки је сада био део малог тима који је одлучивао о томе како се теме Конгреса артикулишу. Састајући се редовно у Паризу, уз Јоселсона, Набокова и де Ружмона, овај одбор је анализирао успех часописа и договарао се о темама за расправу у следећим бројевима. Ласки се доследно залагао за већу посвећеност темама које се тичу САД (требало је уговорити с Јудором Велти да напише чланак о „десеграгији“; неко треба да пише о „великом америчком успону“; Ђан Карло Меноти може нешто да уради с темом „високе и ниске културе“), и с већим нагласком на совјетске проблеме. Још један омиљени *bête noire* – и доследна мета неке врсте бруталне мржње у часописима Конгреса – био је Жан Пол Сартр, чији је раскид са Мерло-Понтијем 1955. (пошто је Мерло-Понти објавио свој развод с комунизмом) требало, рекао је Ласки, да буде означен у часописима Конгреса под насловом „Sartre est mort“.¹⁰ Сартр је у часописима *Енкаунџер* и *Превес* стално био омаловажаван као лакеј комунизма, јадни послушник чији политички и креативни текстови продужавају комунистичку обману и „радују се насиљу“.

Размере утицаја Ласког на ова три часописа откривене су у једном извештају из априла 1956 – „Неке напомене о часописима *Превес*, *Енкаунџер* и *Дер монајџ*“ – у коме је сумирао њихов успех и изнео план за њихову будућност. Часописи су се етаблирали, пише он, као „део заједнице, део окружења, са сопственом тежином институције. Постали су симболи у културном животу два стара народа, слободне, људске и демократске међународне (и трансатлантске) размене.“¹¹ Али, упозорио је своје коуреднике да „не инсистирају, у погледу текстова о Америци, на томе да се САД стално пројектују ‘позитивно’, и да се не поклања много пажње свим европским и антиамеричким стереотипима“. Мада признаје да су неке „антиамеричке омашке“ које су се појавиле у часописима биле „за жаљење и да их убудуће треба избегавати“, Ласки се противи претресању квалитета трансатлантског разумевања. „Хајде да не форсирамо увек ствар. (И шта смо ми данас учинили да људи пре-

стану о нама да мисле као о варварима?) Ми – слично као и сви други – имамо превише проблема (укључујући материјализам, цинизам, корупцију, насиље) да бисмо доследно, заувек, доносили позитивне текстове одушевљења Америком. Нека европски писци гунђају. Можемо и ми мало да гунђамо.“¹²

У ствари, Ласки је признавао да су критичари часописа Конгреса који су се жалили на пристрасност према Америци, у суштини – у праву. *Енкаунџер* нарочито мора да се позабави оптужбом да је „тројански коњ“ за америчке интересе, да „има необичну тамну мрљу – једва да је икада садржао какав критички чланак о САД, као да је то забрањена територија“.¹³ У првим годинама *Енкаунџер* је свакако доста простора посвећивао еродирању сваке антипатије према Америци и њеним институцијама. Антиамериканизам се различито карактерисао: као „психолошка нужност за многе Европљане“, средство које им је помагало да се „упусте истовремено и у мржњу према себи“ (Америка као „митологијизирана слика свега што мрзе“) и „самопотврђивање“ (Фидлер); или, као начин повећања „гратификације коју британски интелектуалци извлаче из сопствене националне контемплације“ (Едвард Шилс); или као механички рефлекс „модерног либерализма“, који оличавају *Њу сџејџисмен* и *Нејшн*, са својом „злоћудном анемијом“, „стереотипним реакцијама“ и „моралним самозадовољством“ (Двајт Мекдоналд 1956, на врхунцу хладног рата). Препоруке Ласког само су делимично биле делотворне. Мада је А. А. Алварез, пишући 1961, уочио промене – „ових дана у часопису *Енкаунџер* ретко се може чути параноидни добош праве пропаганде“¹⁴ – други нису били толико уверени и делили су мишљење Конора О’Брајена да „лојалност часописа припада пре свега Америци“.¹⁵

У штабу ЦИА у Вашингтону, *Енкаунџер* се поносно смартао „адмиралским бродом“, изванредним средством за унапређење идеје да Атлантук културну заједницу спаја, а не раздваја. Чак је постао нека врста визит-карте агената ЦИА. Договарајући састанак са Беном Зоненбергом, богатим младим авантуристом који је накратко радио за ЦИА половином педесетих, један агент му је рекао: „Носићу примерак *Енкаунџера*, па ћеш ме тако препознати.“

Веру коју је ЦИА имала у часописе Конгреса пратила је и финансијска посвећеност. Мада је до детаља, *de facto*, тешко доћи, неки финансијски извештаји су преживели, разбацани по прашњавим оставама великог броја архива. Према билансу стања за период који се завршавао 31. децембра 1958, Фондација Фарфилд плаћала је за плате „уредничког секретаријата“ Конгреса око 18.660 долара годишње. То је покривало Бондијеву плату, плату Ласког (вероватно), и плату америчког уредника *Енкаунџера* (плата британског уредника, сетићете се, била је одговорност британске обавештајне службе). *Енкаунџер* је 1959. године добио

донацију од 76.230,30 долара од Фарфилда (готово двоструко од почетне годишње субвенције од 40.000 долара). Исте године *Куадернос* је добио 48.712,99 долара, а *Превес* 75.765,07 долара. Осим тога, 21.251,43 долара додељено је за „администрацију“ часописа Конгреса. Субвенције за *Дер монаџи* (око 60.000 долара годишње) ишле су преко различитих паравана. Средства су 1958. године прошла кроз Фондацију округа Мајами. До 1960, субвенција се разгранала, путујући овај пут преко Фондације Флоренс (27.000 долара) и Фондације Хоблицел (29.176 долара), као неприличног донатора, с обзиром на то да су као „циљ и активности“, наведени у Регистру америчких фондација – „подршка организацијама у Тексасу, пре свега у Даласу, уз нагласак на помоћ хендикепиранима“. Ова рута коришћена је и за *Темпо њрезенџе*, који је од истих фондација, 1960. године, примио 18.000, односно, 20.000 долара. Укупни расходи за часописе Конгреса 1961. године износили су 560.000 долара, а 1962. године порасли су на 880.000 долара. Истовремено, обавезе Фарфилда према Конгресу (то ће рећи – директни трошкови ЦИА за плате, администрацију, закуп простора итд.) износили су око милион долара (или шест милиона долара 1999) годишње.

Упркос тврдњи Ласког да то није масна гуска, ствари су свакако почеле на то да наликују. „Одједном су ту биле лимузине, забаве, димљени лосос и слично, и људи који иначе не би могли да купе аутобуску карту за Нуарк сада су првом класом на лето летели у Индију“,¹⁶ присећа се Џејсон Епстајн. „На врхунцу ових активности, летови су били загушени од професора универзитета и писаца који су носили брендирану културу у сваки кутак насељеног света“,¹⁷ писао је касније Малколм Магериц. Чак је и британска обавештајна служба била запањена размерама у којима је њен амерички колега субвенционисао хладни рат у култури. Сећајући се тих „рајских дана“ у Лондону, „када су међу нама биле прве придошлице, право из својих невиних гнездашаца на Принстону, или Јејлу или Харварду, на Вол стриту, авенији Медисон или у Вашингтону“, Магериц је био задивљен „како је кратко трајао медени месец! Како је брзо наш британски систем био преузет, у погледу особља, жара и размера операције, а надасве у доступној готовини! ... Мрежа ОСС-ЦИА, са огранцима широм света, надрасла је нашу легендарну Тајну службу, као што је витки кадилак победио стару двоколицу.“¹⁸

У том кадилаку весело је путовао Николас Набоков, заузет оним што је најбоље и знао да чини: улепшавањем ствари. Набоковљев невероватан обим контаката и пријатељстава био је непроцењив за Конгрес у стицању кредибилитета и статуса. Његова тепања представљају сведочанство његове способности да обезбеди наклоност и оданост ових пријатеља. Шлезинџеру се обраћао са „Артуро“, Исаји Берлину са „*carissimo*“, „драги докторе“ и „чико“, Наташи Спендер са „слаткишу“, Стивену са „Мили Стиви“, Џорџу Вајденфелду са „драги млади краљевићу“, Едварду Виксу, уреднику часописа *Ајланиџик маниџли* са „*caro* Тед“, а Едварду д'Армсу из Фондације Рокфелер са „Брбљивче“.

Мада је сам био осредњи композитор, а свакако није био интелектуалац, Набоков је био један од великих импресарија послератних година, препознајући таленат и стваралачки геније. Током зиме 1953–4. боравио је у Риму, као музички директор Америчке академије. То је значило да је био на добром месту да организује први велики музички напад Конгреса на музичку сцену још од фестивала ремек-дела 1952. године. Наравно, фестивал који је сада Набоков организовао, био је на много начина званичан одговор на критике Херберта Рида о ретроспективној природи париског подухвата. „Нека онда наша следећа изложба не буде самозадовољни поглед у прошлост, већ поуздани поглед у будућност“,¹⁹ говорио је Рид. Сада, пошто је у фебруару 1953. године одлетео за Њујорк да одржи конференцију за штампу, Набоков је прихватио изазов. „Са тим фестивалом затворили смо врата прошлости“, рекао је. „Рекли смо, у ствари, ево великих дела. Она више нису ‘модерна’ мада јесу настала у двадесетом веку. Сада су део историје. Ја сада имам нови план... направићемо такмичење композитора које неће бити налик ни на једно до сада одржано. У Рим ћемо позвати, уз све плаћене трошкове, дванаест младих и обећавајућих, али међународно непознатих композитора. Сваки ће донети композицију и оне ће бити изведене... Коначно, специјални жири, демократски изабран од свих који присуствују конференцији, изабраће победничко дело међу тих дванаест. А сама награда је замамна: прво, биће то новчана награда; друго, дело ће извести три велика оркестра у Европи и три у Америци; треће, дело ће бити објављено и, четврто, биће снимљено код водеће компаније. Не само то – чак ни једанаест губитника неће заиста ништа изгубити“, наставља Набоков. „Осим бесплатног путовања у Рим, они ће добити јемство конференције да ће и њихова дела бити објављена и да ће им бити плаћено за извођење. Е сад“, запитао је, „је ли то награда или није?“²⁰

Међународна конференција о музици двадесетог века, која је требало да се одржи у Риму током две недеље, половином априла 1954, најавила је посвећеност Конгреса промовисању авангардне композиције. Она је Конгрес чврсто прикуцала на мапу као део авангарде у музичком експериментисању. И понудила је свету богат избор оне врсте музике коју је Стаљин изричито забранио.

Италијанска влада требало је да положи два и по милиона лира на Набоковљев рачун код Америкен експреса у Риму, као субвенцију за овај догађај, али новац никада није легао (потврђујући Набоковљев страх да ће се „загубити негде успут, у рушевинама Форума“). Без обзира на то, било је довољно новца који се сливао из Фондације Фарфилд, од кога је један део употребљен да се обезбеде награде, у укупном износу од 25.000 швајцарских франака (шест хиљада долара) за најбољи концерт за виолину и оркестар, кратку симфонију, камерну музику за соло глас и инструменте. Саопштења за штампу су најавила да је фестивал,

„како би доказао да у слободи уметност цвета“, корисник великодушне донације од „наследника америчке империје цина и квасца, Џулијуса Флајшмана“. Џанки је још једном позван да преговара са Симфонијским оркестром Бостона, који је пристао да поклони прво америчко извођење победничкој композицији у Тенглвуду (до 1953. године, осам од једанаест чланова међународног музичког саветодавног одбора Конгреса били су повезани са музичком школом Тенглвуд).

По свом обичају, Набоков је прву позивницу послао свом старом пријатељу, Игору Стравинском, нудећи плаћање трошкова у укупном износу до пет хиљада долара за маестра и његову супругу, плус трошкови за њихову секретарицу, како би дошли на фестивал у Риму. Осим тога, Стравински је пристао да председава музичким саветодавном одбору за фестивал, у коме су били Семјуел Барбер, Борис Блахер, Бенџамин Бритн, Карлос Чавез, Луиђи Делапикола, Артур Хонегер, Франческо Малипјеро, Френк Мартин, Даријус Мило и Вирџил Томсон (који је, како каже Набоков, „знао све момке и девојке у Фондацији Рокфелер“). Чарлс Мунк је предложио да се као учесник одбора позове и Артуро Тосканини, али се Набоков успротивио због тога што би „Тосканинијево име, повезано с пројектом који се тиче савремене музике – било у најмању руку анахроно. Добри маестро... био је доследан и одлучан непријатељ савремене музике, и у мноштву прилика нападао је њене главне протагонисте“.²¹

Почетком 1954. године Конгрес је сместио канцеларију фестивала у отмено окружење Палате Пеци, љубазношћу грофа Пеци-Бланта, блиског Набоковљевог пријатеља и, упркос помпезној титули, америчког грађанина. Благајник Пјер Боломи организовао је кредитну линију преко рачуна Конгреса у Чејс Нешенел банци, у Базелу, преко које је пристизао новац ЦИА. Пеци-Блант је дао личну донацију од 1.300 долара, за „непредвиђене трошкове“ фестивала. Даљих десет хиљада долара прошло је кроз рачун Европског центра за културу Денија де Ружмона, који је, пак, новац добијао од Фондације Фарфилд. Де Ружмонова екипа је добила статус звезда програма. Договорено је и путовање Леонтине Прајс, а повратне карте послате су Арону Копланду, Мајклу Типиту, Јозефу Фухсу и Бену Веберу.

До марта 1954. године, Набоков је био спреман да најави програм фестивала. С великим нагласком на атоналну, додекафонску композицију, естетски правац догађаја био је веома усмерен на прогресивну авангарду Албана Берга, Елиота Картера, Луиђија Далапиколе и Луиђија Нона. Међу „новим“ композиторима били су Питер Расин Фрикер, Лу Харисон и Марио Перагало, чија су дела, у различитој мери, била под утицајем дванаестотонске лествице. Све у свему, били су добро примљени. *Мјузикал Америка* је приметио да „већина критичара и композитора који су у саветодавном и извршном одбору који одговарају за концерте... у прошлости нису били познати као заступници или пријатељи

додекафоније. Програми које су понудили, из тог разлога, нису само изненађујући већ и охрабрујући.²² Недавни конвертит у дванаестотонску музику био је Стравински, чије је присуство у Риму представљало крупан тренутак у конвергенцији поклоника модернизма у „правоверје серијализма“. За Набокова, то је била јасна политичка порука коју је требало пренети промовисањем музике која је сама објављивала да раскида са природним хијерархијама, као ослобођење од ранијих закона унутрашње логике музике. Касније су се критичари питали да ли је серијализам прекршио своје еманципаторско обећање водећи музику у модернистички ћорсокак у који је смештена, ограничена и тешка, тиранисана деспотским формулама, захтевајући све специјализованију публику. У односу на њене „врискове и бубњања“, писала је Сузан Зонтаг, „исказивали смо поштовање – знали смо да се очекује да ценимо ружну музику; побожно смо слушали богове – Тоша, Кренека, Хиндемита, Веберна, Шенберга, кога год је требало (имали смо огроман апетит и јаке стомаке).“²³ Чак су и најскрушенији међу онима који су присуствовали фестивалу Конгреса почели да звижде и вичу када се једно извођење претворило у „лични солилоквиј“. А када је изведена премијера дванаестотонске опере *Булевар Усамљености* Ханса Вернера Хенцеа, публици се могло опростити што се осећала као да путује дуж *via Dolorosa*.

Осећајући можда изазов сопственој врсти тешкоћа, Пјер Булез је написао Набокову бесно писмо препуно увреда. Набоков охрабрује, како је рекао, „фолклор медиокритетства“, који гаје ситничави бирократи, опседнути бројем дванаест – „Савет дванаесторице, Одбор дванаесторице, Жири дванаесторице“ – али уопште не разумеју стваралачки процес. Булез наставља и оптужује Конгрес за манипулисање младим композиторима нуђењем великих награда (победници су били Лу Харисон, Гизелхер Клебе, Жан Луј Мартине, Марио Перагало и Владимир Вогел). Било би часније, рекао је, дати им храну и дневнице, уместо што се пролази кроз шараду „спектакуларних јавних потеза једног банкара из Синсинатија“. Завршио је с предлогом да следећи подухват Конгреса буде о „улози кондома у двадесетом веку“, пошто би то била тема „бољег укуса“ од претходних иницијатива Конгреса.²⁴ Запањени Набоков одговорио је да се нада како нико у будућности неће на дну неке фијоке наћи Булезово писмо, јер оно „не служи на част ни његовој интелигенцији ни расуђивању“. Пошто није имао ни времена ни енергије да се тиме даље бави, Набоков је замолио Булеза да се уздржи од порива да му икада више пише.

Осим што је помогла оним композиторима и извођачима који су учествовали на фестивалу у Риму, Фондација Фарфилд је даривала и друге групе и уметнике, у низу донација учињених углавном на Јоселсонову препоруку. У јануару је дала две хиљаде долара Академском оркестру Моцартеум у Салцбургу, за Међународни курс младих оркестра. Из свог „специјалног дискреционог фонда“ у Фарфилду, Јоселсон

је наградио пољског композитора-изгнаника Анджеја Пануфника који је једва жив умакао из Варшаве, преко Цириха, у Лондон, „годишњом стипендијом од две хиљаде долара, плативом у дванаест месечних рата“, без обавеза с његове стране, почев од септембра 1954. године. Према Набокову, захвални Пануфник се изјаснио како је „потпуно спреман да сарађује с нама, јер у потпуности прихвата идеале Конгреса за слободу културе“.²⁵

Јоселсон је, такође у септембру 1954, почео да даје месечну стипендију од три стотине долара избеглом румунском музичару Жоржу Енескуу, заштитнику Јехудија Мењухина. Годину дана после Енескуове смрти, 1955. године, Фарфилд је платио комеморативни концерт који је извео Симфонијски оркестар Бостона, који је поново био на турнеји по Европи, на рачун ЦИА (преко Комитета за слободну Европу).²⁶ Говорећи о тријумфалној тури оркестра из 1956. године, Ч. Д. Џексон је имао потребу да изјави: „‘Култура’ више није реч за мекушце. Нација као што је наша може да буде мушки снажна. Нација као што је наша може да буде фантастично економски успешна. Али, на један необичан начин, лепак који држи ствари заједно јесте коефицијент идеализма нације... Опипљив, видљив и чујан израз националног идеализма је култура. Од свих испољавања културе, музика је најуниверзалнија. Од свих израза данашње музичке културе, Симфонијски оркестар Бостона је најбољи.“²⁷

Европа је 1956. видела и Метрополитен оперу. Ч. Д. је поново био ту да понуди сву могућу подршку, рекавши да се „Сједињене Државе ангажују у многим активностима осмишљеним да се пројектује исправна слика САД у иностранству. Понекад смо успешни, понекад не. Сматра се да је то неодређен и непрецизан посао. Али, једна област која је најближа циљу, од свих које су биле испробане, јесте културна пројекција Америке – с тим да се, наравно, избор онога што чини америчку културу интелигентно направи и да се преко мора не шаље ништа сем највишег квалитета. Верујем да ће их Мет задивити.“²⁸ Одбор за психолошку стратегију, који је 1953. позвао Џанкија Флајшмана да договори турнеју, сложио се са Џексоном, и прикупио је огромних 750.000 долара да финансира подухват. Изгледа да је већи део тога стигао из ЦИА. Мада је Ч. Д. признао да је то било „ужасно много новца за удар културне пропаганде“, тражио је од Алена Далса да не потцењује могуће добити, додавши да ће „овај удар бити апсолутно фантастичан у престоницама Западне Европе, укључујући Берлин“.²⁹ Џанки је пристао, и за турнеју произвео себи изванредно опортунистички мотив: „Ми смо, у Сједињеним Државама, лонац за топљење,“ рекао је, „и, пошто је тако, показали смо да народи могу да живе заједно без обзира на расу, боју или веру. Коришћењем ‘лонца за топљење’ или неке сличне згодне фразе, могли бисмо да искористимо Мет као пример за то како Европљани могу да живе заједно у Сједињеним Државама и да је, стога, нека врста

европске федерације сасвим изводљива³⁰. Тако су хладни ратници Америке плели своју замршену мрежу, у којој се Метрополитен опера могла искористити да окупи публику око концепта федерализма слободног света.

Док је Ч. Д. радио на идеји Одбора за психолошку стратегију о турнеји Метрополитен опере, бавио се још једним, противречним аспектом планова компаније. У марту 1953, сазнао је да Рудолф Бинг, директор Мета, жели да ангажује Вилхелма Фуртвенглера као гостујућег диригента за сезону 1953–4. године. Кад су га упитали да ли мисли да би се Стејт департмент можда противио овом именовану, Ч. Д. је могао да извести како у „Стејт департменту нико неће подизати обрве на помен г. Фуртвенглера“. Јесте упозорио да би могао постојати „проблем односа с јавношћу“, са тачке гледишта Мета, али је закључио са следећим речима охрабрења: „Могу да ставим пет центи да се док он стигне овамо нико неће бринути што је био Звер Белзена.“³¹

Мада су то изразили на деликатнији начин, Амерички комитет за слободу културе очито је имао исто мишљење. Када је у фебруару 1955. јеврејска група Бетар протестовала против појављивања Херберта фон Карајана на концерту Берлинске филхармоније у Њујорку – „Љубитељи музике, не долазите вечерас на крвави концерт!“ – Комитет је лобирао код Америчке федерације музичара да се оваквим протестима супротставе. У телеграму с потписом Џејмса Т. Ферела, у име „три стотине вођа америчке културне заједнице“, Комитет је протест Бетара означио као „угрожавање слободе културе“. Занимљиво је да Комитет ни у једном тренутку није разматрао оптужбу Бетара да је фон Карајан био члан нацистичке партије. Напротив, закључио је да је то чињеница „достојна жаљења“. Али, оптужба није „релевантна за неполитичку природу овдашњег појављивања оркестра“, и игнорисао је чињеницу да је Берлинска филхармонија „представљала светионик слободне културе у Европи и да је симбол храброг отпора народа Берлина комунистичком тоталитаризму, у чијем окружењу живи.“³² Телеграм се завршава сугестијом да део зараде од турнеје оркестра треба поклонити жртвама нациста.

Амерички комитет очигледно није био свестан колико се удаљио од својих „Основних начела“ из 1953, у којима објављује да је „животно заинтересован за политичке проблеме, јер они утичу на стање слободе у култури и на стваралаштво. Сходно томе, чврсто се противи тоталитаризму сваке врсте, јер је тоталитаризам управо негација ових услова.“³³ У истим начелима критикује се „проста и срамотна чињеница да комунисти и њихови симпатизери, чак и данас, имају извесну меру угледа у интелектуалним и културним круговима која никада не би била пружена нацистима или неофашистима.“

Запањујуће је да је Амерички комитет могао да буде толико слеп на противречну – и морално недоследну – природу свог става према појединцима,

попут фон Карајана или Фуртвенглера. Три месеца касније, Џорџ Кенан, један од архитектата стратегије упрезања културе у императиве хладног рата, демонстрирао је да и њега угрожава та иста конфузија. Обраћајући се 12. маја 1955. Међународном одбору Музеја модерне уметности, Кенан је критиковао чињеницу да је „током последњих година међу нама настала једна навика за највећу осуду, тоталитаристичка навика – у ствари, да процењујемо погодност културног доприноса према томе како замишљамо да су њихови ствараоци политички обојени. Не знам ни за шта блесавије од тога. Слика није мање или више вредна због тога што је уметник некада припадао овој или оној партији, или се приклањао овој или оној групи. Мени се чини да на вредност симфонијског концерта уопште не утиче природа политичког режима у коме је диригент можда, некада, упражњавао свој занат... Коначно, културни догађаји нису политички сточни сајам на коме излажемо људска бића, да бисмо им се дивили због чистоће њихових идеолошких ставова.“³⁴

Хладни ратници Америке нашли су се у опасном парадоксу: тамо где су се помањали духови нацизма они су се живахно залагали за одвајање уметности од политике; али, кад су имали посла с комунизмом, нису били вољни да праве овакву разлику. Ова флагрантна нелогичност први пут се појавила још крајем четрдесетих, током „денацификације“ Немачке. Потом, док је Фуртвенглер био награђен врхунским концертима, са Јехудијем Мењухином, Мелвин Ласки је исмевао Бертолда Брехта у текстовима за *Дер монај*.³⁵ Читава премиса хладног рата у култури, Конгреса за слободу културе, била је да писци и уметници треба да се ангажују у идеолошкој борби. „Ви говорите о водећим писцима, водећим музичарима и сликарима – свима који су били вољни да се повежу с идејом борбе за оно што је Ками назвао ‘ангажованом’ књижевношћу, онима који су били посвећени не само писању, већ писању као изразу система вредности. А ми смо били за то, били смо за то и подржавали их“,³⁶ објаснио је Ли Вилијамс из ЦИА. Узнемиравајуће је то што су хладни ратници Америке могли тако лако да се „деангажују“ када им је то одговарало.

Таква толеранција није била указивана симпатизерима и неутралистима које је Амерички комитет био склон да раскринкава. Нико не може озбиљно да тврди да се комунизам, бар половином педесетих, могао уверљиво сматрати средишњим и највећим непријатељем културне слободе у Сједињеним Државама. Међутим, професионални антикомунисти, као и сви професионалци, желели су да заштите своје тржиште, па чак и да га прошире. Само грубо пребројавање организованих антикомунистичких лобија и група за притисак у Америци током педесетих – што се, иначе, сматра временом у коме је пета колона спала на најниже гране – открива невероватну бројност. У Америци није било стварне комунистичке претње с којом се требало борити и антикомунисти су, у реалности, да парафразирам Черчила, били „приковани за мртво тело“.

„Полако и постепено, колеге ће надвладати“, предвидео је сасвим тачно Џејмс Т. Ферел 1942. године. „Верујем да ће моје колеге то учинити. Имам велико поверење у развој њихових способности да постану моји полицајци, и чувари моје душе. Моја вера у њихову способност да постиде – непоколебљива је: не можете уздрмати ову догму моје вере. Сви ти мали анђели чувари душе Америке.“³⁷ До тада је тврда линија Комитета донела Комитету сумњиву репутацију „ескадрона истине“. Изгледало је да су изгубили сваки компас, и одлутали далеко од свог декларисаног циља – јачања друштвених и политичких услова за културну креативност и слободно интелектуално истраживање. Шлезинџер је писао о осећању гађења због „елемента осветољубивости у напади-ма на симпатизере, као да смо се у педесетим поново борили у старим, мртвим биткама тридесетих и четрдесетих... сада имамо друга посла а не да наплаћујемо старе рачуне. Комитет посвећен слободи културе тешко може да погреша ако је великодушан.“³⁸ На универзитету Корнел, један колега Сола Стајна писао је нешто слично: „Сол, момче, оно што теби треба јесте дашак свежег ваздуха северног Њујорка, или Канзаса, или Сијетла, или било ког другог места осим центра Менхетна. Да ли си заиста толико сигуран да су сви они огорчени књижевни сукоби с краја тридесетих, као и данашњи сукоби, стварно толико важни за историју Сједињених Држава?“³⁹

Управо је у томе била ствар. Америчка интелектуална историја клацкала се током претходне две деценије с левице која сецира десницу до деснице која сецира левицу, и поглед на људе који један другоме ваде црева на овакав начин није био достојанствен. Балканизоване у ситничаве академске феуде, обе фракције нису уочиле важну истину: апсолутизам у политици, било да је у форми макартизма, или либералног антикомунизма, или стаљинизма, није ствар левице или деснице, већ одбијања да се суд истине препусти историји: „Све је то толико покварено да чак и нема свест о томе,“ рекао је Џејсон Епстајн, у ратоборном расположењу. „Кад ти људи говоре о ‘контраинтелигенцији’, они, у ствари, успостављају погрешан и покварен систем вредности, да подрже какву било идеологију којој су у том тренутку посвећени. Једина ствар до које им је заиста стало јесте моћ, и увођење царистичко-стаљинистичких стратегија у америчку политику. Они су толико покварени да то вероватно чак и не знају. Они су мали, лажљиви апаратчици. Људи који не верују ни у шта, који су само *ipropter* нечега, не треба да крећу у крсташке походе или да започињу револуције.“⁴⁰

Коментаришући „контрапунктни однос с комунизмом“ многих интелектуалних хладних ратника, Џорџ Урбан, директор Радија Слободна Европа, закључује да је то налик на „принуду да се свађате, ограђујете и борите, готово независно од циљева...“⁴¹ Њихови протести били су превише интензивни, цинизам преоштар, а анализе превише склоне свету за који су мислили да је остао иза њих. Они су марширали уназад, али су ипак марширали.⁴²

Јоселсон, који се у то време опорављао од операције због које је био у инвалидским колицима – али никако не и неактиван – пише Сиднију Хуку како је „више него икад уверен да ће природна смрт садашњег [Америчког комитета] бити најбоља ствар која би се могла догодити, за све заинтересоване... ова група није компетентна да учини ишта, на било ком пољу, осим на пољу ситничавих препирки“.⁴³ Један од начина да се обезбеди повлачење Комитета било је повлачење његових субвенција и, у октобру 1954. године, Јоселсон је управо то и учинио. Месечне дознаке Фондације Фарфилд Америчком комитету биле су заустављене већ почетком 1953, и сада, с повлачењем годишње исплате од 4.800 долара из Париске канцеларије, група се суочавала са непосредном финансијском пропашћу.

Сидни Хук, који је основао Комитет после саветовања са ЦИА, био је запањен због одлуке Конгреса да пресече финансирање Комитета. Игноришући Јоселсонову одлучност да види како се Комитет сам од себе гаси, отишао је право код Алена Далса, да моли за још новца. Сол Стајн (који је упозорио да „уколико амерички интелектуалци изгубе глас у Европи због мањка од 20.000 долара годишње, онда је боље да неки нови Гибон почне одмах да оштри оловку“) био је у потпуности обавештен о свему, као и Норман Томас, бивши социјалистички кандидат за председника САД, који је сада био на извршном положају у Америчком комитету. Штавише, обојица су, независно један од другог, лобирали обавештајну заједницу преко „нашег пријатеља, др Лилија“, званичника Одбора за психолошко ратовање и саветника ЦИА. Пошто је знао да је Норман Томас добар пријатељ и комшија Алена Далса, Стајн је додатно сугерисао да Томас телефонира Далсу, да га „подсети на његов интерес за наш рад и сугерише како је брзина од суштинске важности да би нам притекао у помоћ.“⁴⁴ Томас је одговорио како мисли да би било „више штете него користи да зове Алена Далса без још неког непосреднијег повода“, али је рекао да ће, „пошто је прилично вероватно да ће Далс тог викенда бити у земљи, покушати да ступи с њим у контакт у недељу“.⁴⁵ Био је то април 1955. године. До маја, благајна Комитета набрела је од донације од четири хиљаде долара Азијске фондације ЦИА, и десет хиљада од Фондације Фарфилд. Јоселсон је био побеђен.

Артур Шлезингер сада је писао Корду Мајеру и проширио своје жалбе на „извесне чланове“ Извршног одбора, који су, охрабрени што се ЦИА поново „исказала“, поново доживљавали надувеност од сопствене важности. Мејер у узвратном писму објашњава: „Ми свакако не планирамо икакав наставак помоћи великих размера, а ова једна, недавно одобрена донација, обезбеђена је после хитног захтева, директно од Сиднија Хука и индиректно од Нормана Томаса. Надамо се да овај простор за дисање могу да искористе она господа, ви и други разумни људи, да се Извршни одбор реконституише и да се направи неки интелигентан програм... Уколико се ово реконституисање вођства испостави као немогуће, ми онда, мислим, треба да се суочимо с нужношћу да омогућимо Комитету да

одумре, мада мислим да ће овакав правац догађаја имати несрећне последице у иностранству.“ Мејер завршава писмо захваљујући се Шлезинџеру што „посвећује пажњу оваквој причи“ и предлаже да се убрзо састану и „размотре читав проблем детаљније“.⁴⁶

Далсова и Мејерова стратегија показала се као потпуно погрешна, као што се Јоселсон увек и бојао. Инјекција екстра долара послужила је само да се одложи тренутак коначног сукоба између силеција у Њујорку и оних који су руководили префињеном париским операцијом. За мање од годину дана, међусобно неповерење и огорченост, који су се први пут појавили после Париског фестивала Набокова 1952, сада су избили на видело. *Манчестер гардијан* је 26. марта 1956. године објавио писмо Бертранда Расела у коме се говори о „страхотама које је ФБИ починио“ током суђења Розенберговима, а Америка пореди са „другим полицијским државама, као што су нацистичка Немачка и Стаљинова Русија“. Јоселсон је реаговао одмах, предложивши Ирвингу Кристолу да пронађе „интелигентног америчког дописника у Лондону“ за интервју са Раселом, који би био такав да „покаже како Расел није видео ни један нови доказ у случају Розенберг и како је његова тврдња заснована на нешто комунистичке пропаганде коју он, у својој сенилности, више не може да разликује од истине“.⁴⁷

Међутим, док се Јоселсон припремао да поткопа Раселове тврдње помоћу пажљиво осмишљеног интервјуа, Амерички комитет је одлучио да нападне први. Протестно писмо послато је директно Раселу, оптужујући га за „изванредно одступање од мерила објективности и правде“ и за „велику услугу непријатељима против којих смо претпостављали да сте ангажовани у борби“. Да ли је Раселу пало на памет да размотри „прикладност било ког пријатеља слободне културе, а нарочито неког званичника Конгреса за слободу културе... док је давао погрешне и неодговорне изјаве о правосуђу у Сједињеним Државама?“⁴⁸ Раселов одговор на ово писмо било је, гле чуда, оставка на место почасног председника Конгреса.

Јоселсон је био бесан, и не само због тога што је писмо Раселу „послато нама на најарогантнији начин“. Било је незамисливо да је овакав текст могла да пошаље иједна подружница Конгреса без Јоселсоновог претходног одобрења. Пошто је сазвао хитан састанак Извршног одбора у Паризу, Јоселсон је проследио своју званичну примедбу на рачун америчке екипе због пропуста да се „консултује с нама када нешто предузима, у оквиру Конгреса, што може да има озбиљне међународне последице“.⁴⁹ Било је прекасно да се Расел поново придобије, јер је ово била његова четврта оставка, овај пут последња. У јуну 1956. године његово име је уклоњено са заглавља свих меморандума и коверата Конгреса.

Невоља се није овде завршила. Два месеца касније, по насловним странама развучила се оставка Џејмса Т. Ферела са места националног председавајућег Америчког комитета. Ферел је био сложена особа. Иако

је био заклето антикомуниста, он није могао да поднесе позирање толиких њујоршких интелектуалаца, чији је „авангардизам Парк авеније“ био само изговор да не стварају боља дела. Он се једном раније већ одрекао политике, пишући Мејеру Шапиру 1941: „Одлучио сам да у данашњем свету нема више много тога што могу да урадим, а има толико људи који се намећу као политичари. И тако, озбиљно ћу се посветити свом сопственом послу.“⁵⁰ Међутим, испоставило се да је тешко одолети искушењима крсташког похода против комунизма, те се и он укључио. На крају, није га победио комунизам, већ ситничаво десничарење његових колега-крсташа. „Мономанија“, упозорио је једном приликом Џорџ Орвел, „и страх од изрицања јереси нису пријатељи стваралачких способности.“ Ферелова оставка одисала је умором од хладног рата. „Ми никада нисмо били у стању да се укоренимо дубоко у америчком животу“, жалио се он. „Нисмо били у стању да довољно допринесемо борби против цензуре у овој земљи... за све који верују у слободан дух дошло је време да учине нови напор, у правцу постизања његовог поновног рађања... Ми непрекидно стојимо на ивици да постанемо политички комитет, са гледиштима о спољној политици и многим другим питањима. Чинећи тако, у опасности смо да помешамо политику и културу.“ Нагласио је и лични разлог за оставку, који је представљао слабо замаскирано упозорење другим писцима у Америчком комитету: „Ако желим боље да пишем, морам да посветим више времена писању и учењу.“⁵¹

То је могао да буде крај целе ствари да Ферел није изабрао да оставку објави *Њујорк тајмс*. Позвао је редакцију касно увече, у понедељак 27. августа 1956, очито прилично охрабрен пићем. Жалио се на неуспех Америчког комитета да дејствује као масовна организација, на његов неуспех да ишта учини са цензуром у Сједињеним Државама, на недостатак занимања за грађанска права у Америци, и на врлудање у вези с макартизмом. Одбор директора одабрао је Дајану Трилинг да прихвати Ферелову оставку, и њено писмо је звечало од леденог презира.

У Паризу, Мајкл Јоселсон је вест о Фереловој оставци примио с бесом и неверицом и љутито написао: „Ми не успевамо да схватимо због чега Комитет није искористио грејс период од 24 сата између тренутка у коме је г-ђа Трилинг примила позив и тренутка када је прича стварно отишла у штампу, како би Џим Ферел повукао своју првобитну изјаву и заменио је изјавом о оставци која би одговарала свим заинтересованим странама.“⁵²

То је било превише. Када је Ирвинг Браун примио писмо у коме се од њега тражи да исплати три године чланарина Америчком комитету, једноставно га је игнорисао. Џанки Флајшман повукао се из одбора у октобру 1956, рекавши да је превише заузет париском операцијом. Сидни Хук је 31. јануара 1957. године писао Набокову да је Амерички комитет „нерадо одлучио да суспендује свој живот у облику активне организације“ због новчаних тешкоћа.

Ренсомови момци

Уверен сам да је ЦИА не само учествовала у културном хладном рату на један апстрактан и чисто прагматичан начин, већ да је имала врло одређене циљеве, као и веома одређену естетику: она је подржавала Високу Културу.

Ричард Елман

Септембра 1954. године, Корд Мејер је преузео Одељење за међународне организације од Тома Брејдена који се „пензионисао“¹ из ЦИА и преселио у Калифорнију, како би уређивао један часопис који је за њега купио Нелсон Рокфелер. Мејер је наследио одељење које је представљало највећу појединачну концентрацију тајних политичких и пропагандних активности ЦИА која је сада већ била налик на хоботницу.² Штавише, учинио је то у атмосфери нарочито повољној за тајне активности, како се види из супертајног извештаја који је истог месеца поднет председнику Ајзенхауеру: „Све док остаје државна политика, још један важан захтев је агресивна тајна психолошка, политичка и паравојна организација, делотворнија, јединственија и, уколико је потребно, окрутнија од оне коју користи непријатељ. Никома не треба да буде дозвољено да стане на пут брзом, делотворном и безбедном извршењу ове мисије. Сада је јасно да се суочавамо са непомирљивим непријатељем чије је заклето циљ доминација светом, било којим средствима и по било коју цену. У таквој игри не постоје правила. До сада прихватљиве норме људског понашања нису применљиве. Уколико САД треба да опстану, мора се поново размислити о старим америчким идејама ‘фер плеја’... Можда ће бити неопходно да се амерички народ упозна са овом, у основи, одбојном филозофијом, да је разуме и подржи.“³

Па ипак, значај Одељења за међународне организације није се увек одражавао у калибру његовог особља. Том Брејден се мучио да надахне сопственог помоћника, и добијао је потпуну равнодушност. „Звао се потпуковник Бафингтон. Остављао је папире на све стране, али није радио ништа“, рекао је Брејден. „Био је потпуни губитак времена – читав дан није радио ништа. Дошао би у девет, окачио шешир, прочитао

Њујорк *Тајмс*, и отишао кући.⁴ У једном смешном покушају да утврди генеалогiju надлежних официра који су стизали у Париз, Јоселсон и његови сарадници су их звали Џорџ I, Џорџ II, Џорџ III и тако даље. Џорџ IV био је Ли Вилијамс, кога су звали у шали и „Јајара“ (што је била игра речи с његовим шифрованим именом) и, ласкаво, „г. Рочестер“. Вилијамс је оставио бољи утисак од већине својих претходника, витешки се трудећи да повеже две културе све бирократизованије ЦИА, и Конгреса који је био готово боемска организација. „Сећам се како сам се једном приликом возио са Кордом [Мејером] по Паризу, после састанка с Мајком, а Корд се окренуо к мени и рекао: ‘Знаш, Ли, Мајку се *сйварно* допадаш’,“ присећа се Вилијамс. „Кучкин син! Као да је био изненађен. Али, Мајку сам се допадао због тога што никада нисам покушавао да га учим његовом послу – седео сам скрушено и указивао му поштовање.“⁵ Међутим, Јоселсонов стварни савезник је био Лоренс де Невил, а он је, после десет година у Европи, хтео да иде кући. Добио је нови параван-посао, у њујоршкој канцеларији Радија Слободна Европа, и отишао из Париза крајем 1953. године.

Де Невил и није био неко кога је било лако наследити и после њега Јоселсон је све чешће о агентима Конгреса мислио као о „куририма“. „У почетку, ЦИА су настањивали добри, занимљиви људи, попут Лоренса де Невила, чије је срце стајало на правој страни,“ каже Дијана Јоселсон. „Али, онда су постајали све мање и мање импресивни, и Мајклу су се све мање допадали. Свако мало појавио би се неки агент и ја сам гледала како Мајкл покушава да се дистанцира, али они су се качили. Мајкл од њих није тражио ништа озбиљно. Био је у пријатељским односима с њима, разговарао о њиховим породицама и каријерама, и имала сам утисак да су му се дивили, али је Мајкл био одлучан у томе да Конгрес заштити од Агенције, и од могућности да се веза међу њима открије.“⁶ Према Дијани, однос између Мајкла и његових колега из Агенције све више је постајао претварање: „Пошто су желели да се претварају да имају контролу, Мајкл је вероватно радо дочекао могућност да их обавести о развоју догађаја, како би се илузија одржала.“ Дијана, која је уредно послуживала ове агенте обавезним мартини-коктелима када би дошли у стан Јоселсонових, касније их је описала као „нужно зло. Нису ми били ни упола важни колико жена која ми је спремала кућу.“⁷

За Корда Мејера један од проблема је био у томе што је било тешко привући особље Агенције у његово одељење. Није да је било мањка одговарајућих кандидата. До половине шездесетих, Агенција се могла похвалити да може да попуни било који колеџ својим аналитичарима, од којих је 50% њих имало магистеријуме, 30% докторате, што је једног званичника Стејт департмента нагнало да каже како „у ЦИА по квадратном инчу има више либералних интелектуалаца него било где другде у влади“. Међутим, ови колечки типови нису се придружили Агенцији да би радили оно што су могли да раде на универзитету. Они су тражили пустоловину, а не посао у коме је требало да се брину о оној

врсти људи коју су могли да срећу на факултетима. „Људе у Одељењу за међународне организације већина света у Агенцији је гледала као неку врсту узгредних грешака, а нарочито они који су сматрали да ми треба да обављамо озбиљан обавештајни рад и регрутујемо шпијуне и прибављамо документе, а да је све остало гомила глупости“,⁸ рекао је официр ЦИА Доналд Џејмисон. „Неки људи у ЦИА нису мислили да је прикладно да се онолики новац троши на све те левичаре“,⁹ потврђује Лоренс де Невил. И тако је Корд Мејер почео да тражи другде.“

„Корд је донео јединствени интелектуални печат“, каже Ли Вилијамс. „Имао је јединствени приступ интелектуалној заједници у Америци, и велико поштовање према књижевности.“¹⁰ Уписавши се на Јејл 1939. године, Мејер је студирао енглеску поезију „од метафизичких песника седамнаестог века до савремене поезије Јејтса и Т. С. Елиота, код професора Мајнарда Мака, који је у нама оставио трајно поштовање за грациозну величанственост тог достигнућа и амбицију, код неких међу нама, да и сами покушамо да пишемо.“¹¹ Мејер се окушао у поезији, објављујући неке стихове који „могу да прођу“ у часопису *Јејл лиџ*, у коме је касније постао уредник.

Мејер је 1942. године дипломирао енглеску књижевност уз бриљантну *summa cum laude*. Његове књижевне амбиције спречио је рат, у коме му је погинуо брат близанац, а сам Мејер је у Гуаму изгубио око када му је поред ногу експлодирала јапанска граната (због чега су га касније у ЦИА звали „Киклоп“). Потом је написао неколико чланака, а 1980. своје успомене, *Суочавање са сиварношићу*.

Као уредник часописа *Јејл лиџ*, Мејер је пошао стопама Џејмса Хезуса Енглтона, који је постао легендарни шеф контраобавештајне службе ЦИА. Књижевни радикал, Енглтон је Езру Паунда увео у Јејл и основао часопис за поезију, *Фуриозо*, 1939. године (његово име стајало је у заглављу чак и када је био шеф контрашпијунаже у Риму). Енглтон је био витална карика у ономе што је касније постало познато као „П-извор“ („П“ је значило „професор“), и описивало повезаност Агенције с Ајви лигом. Угледни припадник „П-извора“ био је Вилијам Слоун Кофин, дипломац Јејла кога је регрутовао Ален Далс. Присећајући се своје одлуке да се придружи Агенцији, Кофин је касније рекао: „Стаљин је учинио да Хитлер изгледа као млади извиђач. Био сам одлучно против Совјета. У таквом стању свести гледао сам и Корејски рат. Али, нисам га помно пратио нити стављао у сумњу разлоге. Када сам дипломирао на Јејлу, 1949, размишљао сам да одем у ЦИА, али сам, уместо тога, отишао на теологију. После годину дана у Теолошком семинару унионистичке цркве, када је изгледало као да прети рат са Совјетским Савезом, одлучио сам се за ЦИА, надајући се да ћу бити од користи у ратним напорима. ЦИА је финансирала некомунистичку левицу, и то без неких великих обавеза. Тих дана нисам имао примедби на америчку политику – међутим, гледано уназад, не бих био толико невин и без мрља.“¹²

Кофинови регрути из Ајви лиге били су Арчи Рузвелт, који је на Харварду студирао енглески језик код чувеног професора Водам колеџа, Мориса Боура (који је те године био на размени, из Оксфорда), и Арчијев рођак, Кермит „Ким“ Рузвелт, који је био неколико година старији и студирао на Протону и Харварду.

Још једна веза с Ајви лигом – и оличење „П-извора“ био је професор Норман Холмс Пирсон, угледни хуманиста чувен по томе што је за издавачку кућу *Викини* уредио, са В. Х. Оденом, петотомне *Песнике енглеског језика*, био је званичник Удружења за америчке студије* и Удружења за савремени језик, члан одбора Фондације Брајхер и извршилац теста-мента песника Х. Д. Пирсон је био и *incunabula* ОСС-ЦИА. Обучио је многе умове међу онима који су на Јејлу највише обећавали, између осталих и Енглтона и Ричарда Елмана, кога је регрутовао за ОСС.¹³ Он је, пак, радио за Х-2, контраобавештајни одсек ОСС, а током рата је био у Лондону, под Кимом Филбијем, који га је касније описао као „наивног“. Пирсон је током рата надгледао прикупљање досијеа о милион непријатељских агената и организација, посао за који је „снажно осећао да треба да се настави после рата, упркос томе што је био у супротности са џеферсоновском идејом управљања. Овакве учене примедбе... лако су биле одбачене пошто је термин ‘непријатељ’ попримио веома либерално значење.“¹⁴ Вративши се на Јејл, руководио је „промовисањем америчких студија код куће и у иностранству. Као и студије других земаља, ова нова дисциплина имала је јасан империјални значај, у том смислу што је омогућавала да сами схватимо сопствену јединствену спремност за нашу послератну улогу владара света, и да међу онима којима смо владали охрабримо боље прихватање наше културне префињености.“¹⁵ У складу с овим гледиштем био је и Пирсонов предговор Рајнхартовом издању Тороовог *Валдена*, у коме је минимизирао радикализам овог великог америчког индивидуалисте и потрудио се да га ослободи сваке везе са анархијом, наглашавајући да су ови текстови за циљ имали бољу власт, „симбол индивидуалне слободе на којој је, како ми волимо да мислимо, заснован амерички начин живота“.

Пирсонов најчувенији штићеник био је Џејмс Хезус Енглтон. Рођен је у Ајдаху 1917, и као тинејџер је послат на колеџ Малверн у Вустерширу, у коме се трудио да постане „већи Енглец од Енглеца. Упио је љубазност и тихе, лепе манире Старог света, који га никад нису напустили. Те године дале су му, наравно, и нешто европско у личности (проводио је и дуге одморе у Италији) што је прикривало његово јенкијевско порек-

* Удружење за америчке студије (The American Studies Association), основано 1951, има 5.000 чланова који се баве истраживањима у историји, књижевности, религији, уметности и архитектури, филозофији, антропологији, фолклору, материјалној култури, науци, социологији, влади, образовању, комуникацији, музеологији, популарној култури итд. Заједничка црта им је интердисциплинарност истраживања. – Прим. прев.

ло, уз благи енглески акцент¹⁶. На Јејлу је био од 1937. до 1941. године, где је сарађивао у *Јејл лиџи*, уз МекДорца Бандија, будућег саветника за државну безбедност, Волтера Саливена који је касније постао уредник за науку за *Њујорк џајмс*, и песника Е. Рида Витермора Млађег. Енглтон се 1938. године упознао са Езром Паундом у Рапалу, и постали су добри пријатељи; Паунд га је касније описао као „једну од највећих нада књижевних часописа у САД“. Када је Енглтон писао свој тестамент, 1949, оставио је „боцу доброг пића“ Езри Паунду, Е. Е. Камингсу и другим песницима, пријатељима из листа *Фуриозо*, и завршио са следећим кредом: „Сада могу то да кажем: верујем у дух Христа и вечног живота, и у овај турбулентни друштвени систем који се понекад наслепо бори да очува право на слободу и испољавање духа. У име Исуса Христа, ја вас напуштам.“ Упркос оваквим осећањима, Рид Витмор се сећао како се Енглтон (чија је мајка била Мексиканка) стидео свог средњег имена, јер је „сугерисало да није Енглеz из више класе, што је тада била слика коју је желео о себи да пројектује“¹⁷.

Стара кука обавештајног рада у ОСС, Енглтон је пренео своје таленте у ЦИА, у којој је развио наизглед безграничну вештину за византијске интриге. Његов први велики успех била је оркестрација тајне кампање Америке да обезбеди победу Демокришћана на италијанским изборима 1948. године. Ова кампања, коју су помно надзирали и подржавали Џорџ Кенан и Ален Далс, била је први успешан акт политичког хладног рата Америке. Према Киму Филбију, Енглтон је унапређен за шефа Службе за специјалне операције ЦИА 1949. године. Следећих двадесет година био је одговоран за контраобавештајну службу ЦИА, и одговоран за све везе са обавештајним службама савезника од 1954. године. Руководио је и потпуно независном групом новинара-оперативаца који су обављали осетљиве и често опасне задатке. У ЦИА нису о тој групи знали практично ништа, јер је радила дубоко скривена, а њене тајне Енглтон је чувао у сефу у својој канцеларији, од кога је само он имао кључ.

Признати узгајивач дивљих орхидеја (и узор за „Мајку“ у роману Мајкла Латама *Орхидеје за мајку*), спортски риболовац светске класе, објављивани фотограф, спретан у обради драгог камења и коже, обожавалац италијанске опере, Пола Њумена, Роберта Редфорда, Марлона Бранда, Питера Селерса, Ширли Меклејн, утакмица крикета и европског фудбала, Енглтон је био изванредан, еkleктичан лик. Клер Бут Лус му је једном приликом рекао: „Нема сумње да сте ви свакако најзанимљивији и најфасцинантнији лик који је обавештајни свет произвео, и жива легенда“¹⁸. Шест стопа висок, увек у тамном оделу, Енглтон је, како каже један његов поштовалац, имао „изглед Бајрона – врло мршав и кошчате вилице“. Био је слика и прилика песника-шпијуна, надахнуће многих романтичних митова о ЦИА, као продужетак америчке традиције либералне књижевности.

Лична широка мрежа „П-извор“ контаката одвела је Корда Мејера у Кенјон колеџ, где су професори били његови омиљени песници, Ален Тејт и Џон Кроу Ренсом. Ту је, 1938. године, Ренсом основао *Кенјон ривју*, часопис који је обликовао књижевни сензибилитет те генерације, чији је углед лењом, забитом граду Кенјону обезбедио високо место на културном Дау-Џонсу. Овде је, такође 1938, група талентованих момака обитавала у кући Даглас, „заstraшујућој дрвеној кући“ у средишту кампуса, означеној као идеалан „блок за изолацију“ вредних, ексцентричних песника, штићеника Џона Кроуа Ренсома. Ову групу, познату као „Ренсомови момци“, чинили су Роби Меколи, Рендел Џерел, Џон Томпсон, Дејвид Мекдауел, Питер Тејлор и старији Роберт Лоуел, наставник факултета.¹⁹

Као студент на колеџу Оливет у Мичигену, Роби Меколи је 1937. године слушао предавања Катарине Ен Портер и Алена Тејта, и гледао Форда Медокса Форда како луња по кампусу „као пензионисани ветеран заборављених ратова“ (Меколи је касније написао предговор за Фордов *Крај њараге*, издат 1961). Током рата, Меколи је четири године био у Г-2, Контраобавештајним јединицама Војске САД, као специјални агент у лову на нацисте. Касније је ово искуство објавио у збирци кратких прича *Крај самилосџи*, која му је донела награду часописа *Фуриозо*. Завршивши постдипломске студије на Универзитету Ајове, вратио се у Кенјон колеџ и придружио се Џону Кроу Ренсому као помоћник за *Кенјон ривју*. Августа 1953. године, Ренсом је једном колеги рекао да „полаже велике наде да ће Роби постати наставник на колеџу, осим ако не оде у ЦИА, као што сам чуо.“²⁰ Корд Мејер лично је понудио посао Меколију у Одељењу за међународне организације. Пошто је током лета размислио о понуди, Меколи ју је прихватио. „Корд га је регрутовао да буде надлежни официр и ради са Јоселсоном, претпостављам, зато што је сматрао да ће се они добро разумети,²¹ рекао је Ли Вилијамс.

Корд је покупио свог другог Ренсомовог момка када је регрутовао Џона „Џека“ Томпсона, који је 1956. године постао Извршни директор Фондације Фарфилд, на ком послу је остао, за ЦИА, више од деценију. После Кенјона, Томпсон је написао велики број стручних радова, и имао је прилично велики утицај на интелегенцију у Њујорку. „Покупили су га Џон Кроу Ренсом и група Бегунци*, а касније Лајонел и Дијана Трилинг у Њујорку, где је Томпсон предавао енглески на Колумбији“, присећа се његов близак пријатељ Џејсон Епстајн. „Трилингови, који су били не-

* Бегунци (Fugitives): група песника и књижевника на универзитету Вандербилт у Нешвилу, Тенеси, око 1920. године. Објављивали су мали књижевни часопис *The Fugitive* од 1922. до 1925, који се сматра једном од најутицајнијих публикација у историји америчке књижевности. Ова група је учинила Вандербилт колеџом „нове критике“, доминантног начина анализе текста у првој половини 20. века. Међу њима су најпознатији Џон Кроу Ренсом, Доналд Дејвидсон, Ален Тејт, Мерил Мур, Вилијам Ридли Вилс и Роберт Пен Ворен. – Прим. прев.

роватни снобови, били су опседнути Томпсоном и његовом женом. Тако су Трилингови предложили Џека за директора Фондације Фарфилд, вероватно због тога што се он [Трилинг] надао да ће од њих добити новац за Амерички комитет за слободу културе²². У то време, Томпсону је све то изгледало као добра идеја. „КГБ је трошио милионе,“ рекао је, „али и ми смо имали пријатеље. Знали смо ко је заслужан, а ко није; знали смо шта је најбоља ствар и трудили смо се да избегавамо уобичајено демократско срање и гледамо како су средства добили један Јеврејин, један црнац, једна жена и један јужњак. Желели смо да досегнемо до наших пријатеља, и помогнемо им, људима који су се слагали с нама, и покушавали смо да радимо добре ствари.“²³ Упркос својој дугој сарадњи са ЦИА, у одредници *Томпсон* у једном Регистру америчких професора, у рубрици „политика“ стоји „радикал“.

Као и Томпсон и Меколи, још један припадник групе из куће Даглас такође је постао „стечевина“ Корда Мејера, али уз катастрофалне, иако црнотуморне последице. За Ренсома је он био „више него студент, више као син“. Звао се Роберт Лоуел.

Свом списку нових регрута Корд Мејер је додао и младог романописца Џона Ханта, из мање престижних учионица мале експерименталне школе за дечаке у Сент Луису, у Мисурију. Рођен у Маскацију у Оклахоми, 1925. године, Хант је ишао у школу Лоренсвил у Њу Џерсију пре него што се пријавио у моринце, 1943. године. Демобилисан је 1946, са чином потпоручника, и исте године добио је стипендију на Харварду. Ту је био уредник листа *Сџјугенџи њроџресив*, публикације Либералне уније Харварда. Дипломирао је 1948, енглеску књижевност и грчки језик, исте јесени се оженио и преселио у Париз, где је почео да пише, иде на предавања на Сорбони и постао опчињен и занесен Хемингвејевим виђењем Американца у Паризу. После рођења кћери, у јулу 1949, вратио се у САД на Књижевну радионицу Универзитета Ајове, на којој је држао предавања и класичарима. Ту је упознао Робија Меколија. Хант се 1951. године придружио факултету Томас Џеферсон у Сент Луису, где је остао до јуна 1955, када су му у издавачкој кући *Ајлланџик*, *Лиџил Браун* прихватили за објављивање роман који је почео да пише у Паризу – *Генерације људи*. Отприлике у то време Мејер га је регрутовао као надлежног официра за Конгрес за слободу културе.

Комбинација огромног притиска на послу и његовог врло снажног темперамента почели су да утичу на здравље Мајкла Јоселсона и, у октобру 1955, у 47. години, доживео је свој први срчани удар. Тако је Мејер одлучио да мало олакша терет и послао потпоручника Џона Ханта. Потом је уследила циркусијада у којој је Џона Ханта на разговор примио лично Јоселсон, који је већ добио *curriculum vitae* и списак блиставих препорука. Џон Фарар, из издавачке куће *Фарар Сџраус*, препоручио је Ханта због његове „директорске способности, пажљиве разборитости и осећања мисије за ствари у које сви верујемо“. Тимоти Фут, помоћник

уредника за *Тајм-Лајф* у Паризу, био је уверен да ће овај бити „изузетно користан као сарадник у готово сваком разумном подухвату“, додавши да „чврсто верује у америчку одговорност у иностранству, али не сматра да Сједињене Државе треба да се извињавају због својих напора или утицаја у страним земљама“.²⁴ Пошто је обавио разговор са Јоселсоном, фебруара 1956, Хант је убрзо потом добио посао у секретаријату Конгреса. Може се само нагађати да су *curriculum vitae* и писма препоруке били део Хантовог покрића, корисни да стоје у досијеу, како би изгледало да је ово именоване било потпуно чисто.

За Ханта, Конгрес је био, као Мелвилово море, „мој Јејл и Харвард“. Мада није могао очекивати да достигне ауторитет који је имао Јоселсон после низа година вредног и савесног управљања и доларима и наравима, Конгрес је имао користи од уштрцка свеже крви. Долазак Мејерових регрута навестио је ново раздобље у односу Конгреса и ЦИА. Окончана је суша тајних агената одговарајућих за посао, а Јоселсон је добио ађутанте, који су били интелектуално на нивоу захтева Конгреса. Јоселсон и Меколи нарочито су се добро слагали. Ишли су заједно са својим супругама на излете моторима, а некад би им се придружили и Хантови. Фотографије их приказују осунчане и опуштене, а Меколи и Хант изгледају као архетипови Американаца педесетих, са модерним четка-фризурама, спортским каки-панталонама и наочарима за сунце са црним оквиром. На послу су се често шалили на рачун Агенције. Када је новопридошли агент ЦИА Скот Чарлс открио како сваки дан у канцеларију иде другим путем, за случај да га неко прати, Јоселсон, Меколи и Хант су сматрали да је то бескрајно смешно.

„Роби Меколи није мислио као они [као ЦИА] нити се понашао као они. Није био циничан нити се правио паметан“, каже Дијана Јоселсон, која је била Меколијева пријатељица од 1941. године. „Само једну ствар је радио погрешно с Мајклом, а то је да није реаговао када би Мајкл љутито питао или љутито објашњавао нешто. Мајкл би постајао све беснији, и притисак би му скочио, и понављао је једно исто, а Роби је само седео не прозборивши ни реч. Једном сам му рекла да се не понаша прикладно с Мајклом, да треба нешто да каже, а не да га пусти да се толико узбуђује.“²⁵

Мејеров нагон за регрутовањем исказао је појачану посвећеност Конгресу, али је то имало двоструко дејство. Долазак Ворена Меншела 1954, на пример, Јоселсон је дочекао на нож, јер је сматрао да присуство Агенције у „апарату“ Конгреса постаје несразмерно. Меншела је, каже Дијана Јоселсон, „послала ЦИА да извештава о Конгресу. Био је уваљен Мајклу, који је требало да му нађе некакав параван. Био је део низа променљивих односа ван непосредног особља, и Мајкл је напросто морао да га негде смести.“²⁶ Требало је да се избори и са Скотом Чарлсом, који је у Париску канцеларију био смештен као ревизор. „Прилично ми се

допадао“, каже Дијана. „Касније, када је Мајкл умро, уредила сам његов водич кроз Женеву.“²⁷

До половине педесетих, Јоселсонова оданост припадала је првенствено Конгресу, чије је потребе нагонски претпостављао потребама ЦИА. Сматрао је да је Конгресу Агенција потребна само због новца (а Корд Мејер је помно чувао своје доларе, убацујући у Конгрес књиговођу ЦИА, Кена Доналдсона, као „генералног контролора“ с канцеларијом у Лондону). Јоселсон је чак покушао да Конгрес ослободи финансијске зависности од Агенције, лично се препоручујући Фондацији Форд. Пошто је до половине педесетих Фондација Форд већ финансирала Конгрес са неколико милиона долара, могло се разумно очекивати да би размотрила могућност пуног новчаног оптерећења. Међутим, Агенција је одбила да попусти у својој контроли Конгреса и Јоселсонови разговори с Фондацијом Форд били су од самог почетка осуђени на пропаст.

Присуство ЦИА у културном животу тог периода не само да се није смањивало – напротив. Лоренс де Невил писао је Јоселсону из Њујорка, с идејама за разматрање у часопису *Енкаунџер*, укључујући и текст о теми „савести појединца у односу на захтеве хијерархије“, коју је Јоселсон ужурбано препоручио Спендеру и Кристоу. Они, вероватно, нису знали ништа о нарочитом занимању које је Јоселсон имао за зачкољице такве теме. Други људи Агенције нису били у стању да се одупру притиску пера. Џек Томпсон је наставио да пише за учене ревије као што је *Хадсон ривју*, а 1961. је објавио *Основе енглеског метира*, бриљантну студију о енглеској поезији. Роби Меколи је писао за *Кенјон ривју*, *Њу риваблек*, *Ајриш јуниверзити ривју*, *Партизан ривју* и *Њујорк тајмс ривју ов букс*. Док је радио за ЦИА, наставио је да пише: 1954. објавио је *Маске љубави*, а 1958. године *Крај сажаљења и грује џриче*.

Лондонски издавач *Ходер енд Сџојон* објавио је књигу о Авганистану Едварда С. Хантера, још једног оперативца ЦИА који је радио под маском независног писца, и годинама луњао по Средњој Азији. Фредерик Прегер, пропагандиста који је радио за америчку војну управу у послератној Немачкој, објавио је између двадесет и двадесет пет књига у којима је ЦИА имала интереса – било за текст, за конкретну публикацију или за дистрибуцију. Прегер је рекао да су му они плаћали или директно, за трошкове публикације, или јемчили, обично преко неке фондације, да ће купити довољно примерака како би се њему послао исплатио.

„Књиге се разликују од свих других пропагандних медија“, написао је шеф особља за тајне активности ЦИА, „пре свега због тога што једна једина књига може значајно да измени став и понашање читаоца у мери у којој то не може ни један други медијум, тако да су књиге најважније оружје стратешке (дугорочне) пропаганде.“²⁸ Тајни програм ЦИА са књигама вођен је, према истом извору, према следећим начелима:

„Књиге се објављују или дистрибуирају у иностранству без откривања икаквог утицаја САД, тајним субвенционисањем страних публикација или књижара. Објављују се књиге које не треба да буду ‘контаминирани’ икаквом претераном повезаношћу с владом САД, нарочито уколико је позиција аутора ‘деликатна’. Књиге се објављују из оперативних разлога, без обзира на комерцијалну исплативост. Потребно је иницирати и помагати међународне и организације у појединим државама ради објављивања или дистрибуирања књига. Стимулисати писање политички значајних књига непознатих страних аутора – било директном новчаном помоћи аутору, уколико је тајни контакт изводљив, или посредно, преко књижевних агената или издавача.“²⁹

Њујорк *Њајмс* је 1977. године објавио податак да је ЦИА учествовала у објављивању најмање хиљаду књига.³⁰ Агенција никада није објавила такав податак, али се зна да постоје књиге у којима је учествовала: *Мађарска револуција* Ласког, преводи *Пусије земље* и *Четири квартејла* Т. С. Елиота, и, природно, књиге које је објавио Конгрес за слободу културе или његове подружнице, укључујући антологије поезије, *Прошлу садашњост: Борба идеја* Калвина и *Русоа* Херберта Литија, *Најола јуџа до Месеца: ново јисмо из Русије* Патрише Блејк (1964, *Енкаунџер*), *Књижевност и револуција у Совјетској Русији* коју су уредили Макс Хејвард и Леополд Лабедз (*Оксфорд јуниверзити прес*, 1963), *Историју и наду: најредовање према слободи* Кота Јеленског, *Уметност закључивања* Бертрана де Жувенела, *Хиљаду цветова* (уредник Родерик Мекфаркар), аутобиографски роман Никола Тучија *Пре мој времена*, Барзинијеве *Италијане*, Пастернаковог *Доктора Живаја* и нова издања Макијавелијевог *Владаоца*. Под окриљем Издавачке компаније Чехов, преводила су се и дистрибуирала дела Чехова. ЦИА је тајно субвенционисала Издавачку компанију Чехов.

Осим Џона Ханта, чији је први позив било писање, Агенција се могла похвалити и са неколико других активних романописаца. У Паризу је Питер Матјесен, дипломац Јејла и касније слављени аутор *Снежної леонарда*, био кооснивач и аутор часописа *Перис ривју*, а написао је и роман *Следбеници* док је радио за ЦИА. Још један од регрута Корда Мејера био је Чарлс Мекери, који је касније сматран одговором Америке на Џона Ле Кареа. Био је ту и Џејмс Миченер, чија је дуга каријера писања блокбастера са скромним насловима, као што су *Пољска*, *Аљаска*, *Тексас*, *Свемир*, била обележена додиром Агенције. Половином педесетих, Миченер је користио своју каријеру писца као покриће за свој рад на елиминисању радикала који су се инфилтрирали у једну од ЦИА операција у Азији. Због тога је био смештен у Азијску фондацију ЦИА. Касније је рекао да „писац никада не сме да служи као тајни агент било чега или било коме“.

Био је ту и Хауард Хант, аутор таквих романа као што су *Источно од збојом*, *Граница њаме*, и *Сјранац у прагу* (за који је добио награду

Гугенхајм). Док је радио за Визнеров ОПЦ, Хауард Хант је урадио неколико књига за издавачку корпорацију Фосет, под окриљем куће *Голд медал*. У Мексику је био одговоран за књигу марксистичког писца-интелектуалца Ел Кампесина, *Животи и смрти у СССР*, једно од првих личних разоткривања стаљинистичког терора које је стигло из Латинске Америке. Књига се преводила на многе језике и дистрибуирала уз помоћ ЦИА. Тајног агента Вилијама Баклија упутио је да помогне једном другом интелектуалцу, чилеанском марксисту Еудокију Равинесу, да доврши своју подједнако утицајну књигу, *Пути за Јенан*.

Крајем 1961, Хауард Хант се придружио новооснованом Одељењу за унутрашње операције, Трејсија Барнса. Барнс, који је радио као заменик директора Одбора за психолошку стратегију, био је велики поборник коришћења књижевности као оружја против комуниста, и вредно је радио на ојачавању издавачког програма ЦИА. „Ново одељење прихватило је и особље и пројекте које нико други у ЦИА није хтео“, касније је написао Хауард Хант, „и ти тајни пројекти који су стизали до мене тичали су се готово искључиво издаваштва и публикација. Новчано смо помагали ‘значајне’ књиге, на пример, *Нову класу* Милована Ђиласа (врхунска студија комунистичких олигархија), као једну од бројних књига куће *Фредерик А. Прејер инк.*“³¹

„Под једним лажним именом или другим, помагао сам у писању неколико романа који позитивно говоре о ЦИА... као и у редактури једног или два стручна рада, да не помињем повремене текстове у часописима о новом руху старе комуњарске претње“, каже Хари Хабард у Мајлеровој књизи *Сабласи блуднице*. Чак и путнички водичи могли су да садрже увиде агената ЦИА, од којих је неколицина шетала по Европи користећи као маску чувене Фодор водиче. Јуџин Фодор, бивши поручник ОСС, касније је бранио ову праксу, рекавши како су они који су писали за ЦИА били „високо професионални, високог квалитета. Ми никада нисмо допуштали да се у књиге прошверцује политика.“³² Лиман Киркпатрик, извршни помоћник директора ЦИА, сваке године је за *Енциклопедију Бриџанику*, која је била у поседу бившег помоћника државног секретара за јавне послове, Вилијама Бентона, писао чланак „Војске света“. Понекад су приказе књига за *Њујорк тајмс* или друге угледне часописе писали хонорарни писци ЦИА. Агент ЦИА Џорџ Карвер потписивао је чланке сопственим именом за *Форин аферс* (мада је пропустио да напомене код кога ради). У Енглеској, Монти Вудхаус је писао чланке за *Енкаунтиер* и *Тајмс литерари сајлемент*.

Феномен писца као шпијуна и шпијуна као писца свакако није био нов. Сомерсет Мом је користио свој књижевни статус као покриће за задатке које је обављао за британску тајну службу током Првог светског рата. Његова потоња збирка аутобиографских прича, *Ашенден*, била је библија обавештајних официра. Комптон Мекензи радио је за МИ5 тридесетих, и касније је био под истрагом владе Њеног Величанства због

откривања имена особља СИС у својој књизи *Етејска сећања*. Грејем Грин је прилично велику количину надахнућа црпео из свог рада у својству тајног агента МИ5, током – а прича се и после – Другог светског рата. Једном приликом је поменуо МИ5 као „најбољу путничку агенцију на свету“.

„Интелектуалци су, или одређена врста интелектуалаца, увек имали неку врсту романсе са обавештајним службама“, приметила је Керол Брајтман. „То је нека врста искуства сазревања, да се оде у обавештајну службу, нарочито у неким кампусима, као што је Јејл.“³³ За романописца Ричарда Елмана (кога не треба помешати са истоименим биографом Џојса), било је ту и заједничког естетског доживљаја: „Вредно је размотрити шта је тим људима било заједничко. Сви су били хришћани, на несекташки начин Т. С. Елиота. Веровали су у вишу власт, вишу истину која је санкционисала њихов антикомунистички, антиатеистички крсташки поход. Т. С. Елиот, Паунд и други модернисти били су привлачни њиховом елитистичком сензибилитету. ЦИА је чак наручила превод Елиотова *Четири квартејна* и потом их избацила из ваздуха у Русију. То су били људи, колико и Шо и Велс, којима је социјалистичко „столеће обичног човека“ било непожељно – они су желели Необичног човека и Високу културу. Тако да нису баш убацивали насумице новац у културу.“³⁴

Ален Гинзберг је чак фантазирао да је Т. С. Елиот био део књижевне завере коју је сковао Елиотов пријатељ Џејмс Хесус Енглтон. У скици из 1978. под насловом „Т. С. Елиот дошао ми је у снове“, Гинзберг је замишљао како се „на лепезастој крми брода за Европу Елиот одмара на палуби с неколицином путника, плаво облачно небо иза нас, гвоздени под испод нас. ‘А ви’, рекао сам, ‘шта ви мислите о доминацији ЦИА у поезији? Коначно, зар Енглтон није ваш пријатељ? Зар вам није рекао за свој план да оживи интелектуалну структуру Запада против, да тако кажем, стаљиниста?’ Елиот је пажљиво слушао – био сам изненађен што се није збунио. ‘Па, има ту сва сила момака који се боре за доминацију, политичку и књижевну... ваши гуруи, на пример, и теозофи, и спиритисти и дијалектичари и читачи листића чаја, и идеолози. Претпостављам да сам и ја био један од њих, у својим средњим годинама. Али, да, знао сам за Енглтонове књижевне завере, мислио сам да су врло јадне – с добром намером, али без значаја за Књижевност.’ ‘Мислио сам да су ипак биле значајне’, рекао сам, ‘пошто су тајно неговале каријере многих правих интелектуалаца, обезбеђивале издржавање мислиоцима у Академији, који су утицали на интелектуални тон Запада... Коначно, интелектуални тон треба да буде револуционаран, или бар радикалан, и тражи корене болести и механизације, и доминације неприродног монопола... А влада је преко фондација подржавала читаво поље стручњака за рат... Субвенционисање часописа као што је *Енкаунтиер*, који је одржавао елитовски стил као мерило префињености и компетенције... није створило

алтернативну слободну животну децентрализовану индивидуалистичку културу. Уместо тога, имамо најгори империјалистички капитализам.³⁵

Одбрана „високе“ културе коју су стварали људи попут Енглтона била је аутоматска. „Никада нам не би пало на памет да нешто или некога оцрнимо као ‘елитизам’“, једном је Ирвинг Кристол рекао. „Елита смо били ми – ‘срећна неколицина’ коју је Историја изабрала да наше људство поведемо према секуларном искупљењу.“³⁶ Васпитани на култури модернизма, ови елитисти су обожавали Елиота, Јејтса, Џојса и Пруста. Видели су као свој посао да „не дају публици оно што жели, или оно што мисли да жели, већ оно што – уз посредовање својих најинтелигентнијих припадника – треба да има.“³⁷ Другим речима, висока култура није била важна само као антикомунистичка линија одбране, већ и као бастион против хомогенизованог масовног друштва, против онога што је Двајт Мекдоналд видео са ужасом као „мочвару Масовне Културе, која се шири“.³⁸

Тешко је игнорисати парадокс да демократију бране патрицији који су, у суштини, према њој дубоко сумњичави. Позиционирајући се као елита принчева који чувају границе од варварства, они су били модернисти престрављени модерношћу и њеном плимом крвавог песимизма. У поздравном говору одржаном на колеџу Кејтон 1940, Роберт Лоуел је представљао глас најмрачнијих страхова ове аристократије: „Јер, сви ви знате да док филистејци и Готи напредују на свој неодрожљиви начин да униште цивилизацију, они ће стићи до свих оних златних палата учености, доћи ће коначно у Милтон, Гротон, Сент Пол и Сент Марк, и ту ће студенти који нису ни успешни, ни хумани, ни културни, радити оно што они раде. А бесни Готи и филистејци ће пустити ове сироте трутове из кошнице и више неће бити старих удова за нову крв, и свет ће се вратити својим неистрошеним циклусима назадовања, напредовања и понављања.“³⁹

Уверени да треба да утврде своју одбрану од претеће пропасти, то су били аурелијанци који су 1949. године одлучили да Езри Паунду доделе Болинген награду за поезију*, за његова *Певања из Пизе*. Једна анегдота преноси како се једнога дана Пол Мелон, великодушни добротвор, пожалио Алену Тејту и Џону Кроу Ренсому на то да су многи пис-

* Фондација Болинген (Bollingen Foundation) основана је 1945, а названа према месту Болинген у Швајцарској, у коме је живео Карл Густав Јунг. Основали су је Пол Мелон и његова супруга, Мери Коновер Мелон. Првобитно је помагала у ширењу Јунгових и са њим повезаних дела (више од 250 наслова). Доделила је и 300 стипендија и финансирала предавања у Националној уметничкој галерији. Конгресној библиотеци је 1948. поклонила 10.000 долара, да се сваке године једном песнику додели по 1.000 долара, као Болинген награда. После доделе награде Езри Паунду, Конгрес САД је искључио учешће Конгресне библиотеке, средства су враћена Фондацији, која је наставила да додељује награду под окриљем библиотеке Универзитета Јејл. – Прим. прев.

ци левичари. Сам Мелон је имао веома префињени уметнички укус, али је био конзервативан у политици, готово *sine qua non* анђелâ хладног рата. Тејт је одговорио нешто у смислу да су писци увек потребити, и да би Мелон, можда, могао да одвоји нешто новца за стипендије, награде или већ тако нешто, што ће примаоце учинити срећнијим и мање склоним револуцији. И тако је Мелон одвојио по двадесет хиљада долара за Болингген-Мелон награде.

„Зашто су предложили Паунда?“ питао је Ричард Елман. „Због тога што је он био врхунац мандаринске културе коју су покушавали да очувају и промовишу.“⁴⁰ Награда је изазвала огромне контроверзе, не само због тога што је у то време Паунд био у затворској психијатријској болници, као једини Американац оптужен за издају у Другом светском рату. Његове емисије током рата за Мусолинијев Минкулпоп имале су тираде против „г. Јеврејвелта“, „Френклина Финкелстина Рузвелта“, „Смрде Русенстајна“ и „јеша, ћелаваца и масникоса“. Тврдио је да је *Mein Kampf* „помно анализирана историја“, а аутора звао „свецем и мучеником“, у традицији Јованке Орлеанке. Америку су, говорио је, „населиле штеточине“. Карл Шапиро, уредник часописа *Поетири*, написао је да је „био једини који се противио да се Болингген награда дâ Паунду, осим Пола Грина, који се уздржао. Елиот, Оден, Тејт, Лоуел – сви су гласали да Паунд добије награду. Гомила фашиста.“ Када је Вилијам Барет напао одлуку жирија, Ален Тејт га је изазвао на двобој.

Одлука да се награда додели Паунду поново је запалила све расправе уметност-и-политика, које су дивљале још од тридесетих, и изгледа да је потврдила оно чега су се многи на левици плашили: да међу онима који су сами себе звали либералима постоји склоност да опросте, или бар игноришу, историјске компромисе који су многе уметнике – од којих су се многи сада угодно преселили у Америку – навели да свој стваралачки таленат употребе у ласкању фашизму. У време када су уметност и уметници били тако снажно политизовани, изгледало је недовољно рећи, као што је учинио жири Болингтон, да би „допуштање да други обзири, осим поетског достигнућа, утичу на одлуку уништило значај награде и принципијелно оповргло валидност оне објективне перцепције вредности на којој цивилизовано друштво мора да почива.“⁴¹ Како уметност може с једне стране да буде аутономна, а када је то погодно, угурана у службу политике, с друге стране?

Јенки Дудл црта

Ја могу да сликам боље од било кога!

Џексон Полок, *де* Кунинџов сан

Током свог председничког мандата Хари Труман је волео рано да устаје и одлази у Националну галерију. Стигао би пре него што се град пробудио, немо климнуо стражару који је имао нарочиту дужност да откључа врата за председникову шетњу по галерији пре доручка. Труман је волео ове посете и бележио их је у свом дневнику. Једног јутра 1948, после зурења у разне Холбајне и Рембранте, записао је следеће запажање: „Задовољство је гледати у савршенство, а потом размишљати о лењим, блесавим модерним. То је као поређење Христа и Лењина.“ И јавно је изразио слично мишљење, изјавивши да холандски мајстори „чине да наша савремена мазала и фрустрирани људи са јајима и сланином изгледају баш као то што јесу“.

У свом презиру према модернизму, Труман је изразио гледиште многих Американаца који су експерименталну и, нарочито, апстрактну уметност повезивали са дегенерисаним или субверзивним поривима. Они представници европске авангарде који су побегли од фашистичке чизме сада су били запањени кад су се нашли у Америци у којој су модернизам поново шутирало. Наравно, то је било у складу са културним фундаментализмом ликова попут Макартија, и део збуњујућег процеса којим је Америка, заступајући слободу изражавања у другим земљама, код куће овакве слободе одбацивала. На позорници Конгреса САД, страствени напад предводио је републиканац из Мисурија, Џорџ Дондеро, који је изјавио да је модернизам напосто део светске завере да се ослаби одлучност Америке. „Сва модерна уметност је комунистичка,“ објавио је, а потом се упустио у лудачку, али поетску егзегезу њених различитих појавних облика: „Кубизам тежи да уништава смишљеним нередом. Футуризам тежи да уништава митом о машини... Дадаизам тежи уништењу исмевањем. Експресионизам то чини опонашањем примитивног и лудачког. Апстракционизам тежи да уништава порицањем разума.“¹

Џексон Полок уздигнут је у главног представника овог новог националног открића. „Он је био *исти* велики амерички сликар,“ каже његов колега Бад Хопкинс. „Ако замишљате такву особу, она, пре свега, треба да буде прави Американец, а не трансплантирани Европљанин. И треба да има америчке врлине великог мача – треба да буде Американец из лошег краја – идеално, ћутљив – а још ако је каубој, утолико боље. Свакако не са источне обале, не неко ко је ишао на Харвард. Не треба да буде толико под утицајем Европљана колико под оним из сопствене земље – Мексиканци, амерички Индијанци итд. Треба да израсте из родног тла, не из Пикаса и Матиса. И мора му се допустити велики амерички порок, хемингвејевски порок, да буде алкохоличар.“⁴⁵

Све је у вези с Полоком било исправно. Рођен је на фарми оваца у Кодију у Вајомингу, на њујоршку сцену ушао је попут каубоја – мучаљив, пијанац, који је са Дивљега запада кренуо с пушком. Наравно, то је била митска прошлост. Полок никада није јахао коња, а из Вајоминга је отишао још док је био дете. Али, слика је била толико одговарајућа, толико *америчка*, тако да јој нико није противречио. Вилем де Кунинг једном је говорио о сну у коме Полок отвара врата салуна као каубој из филмова и виче „Ја могу да сликам боље од било кога другог!“ Он је имао храбру упорност Марлона Бранда, тихо побуњеничку природу Џејмса Дина. После Матиса – који је до тада једва био у стању да подигне четкицу, компромитован и немоћан носилац остарелог европског модернизма – Полок је био оличење животности. Донео је технику познату као акционо сликање, при чему је огромно платно лежало на поду – по могућству, напољу – и по њему је капао боју. У размрљаном, насумичном преплету линија које су се низале по платну и преко ивица, изгледало је као да поново открива Америку. Екстатичан, опуштен, натанкован пићем, модернизам у Полоковим рукама био је нека врста фантастичног делиријума. Мада га је један критичар описао као „отопљеног Пикаса“, други су пожурили да га славе као „победу америчког сликарства“, које је говорило у прилог ономе што Америка јесте: снажна, енергична, захуктана, велика. Полок је виђен као да осликава велики амерички мит о усамљеном гласу, неустрашивом појединцу, традицију коју је Холивуд овековечио у филмовима као што су *Господин Смит иде у Вашингтон* и, касније, *Дванаест њивних људи* (апстрактни експресионисти једном су сами себе описали као „Кратак фитиљ“).

До 1948. године, ликовни критичар Клемент Гринберг, и сам бучни пијанац и свађалица, давао је екстравагантне изјаве о новој естетици: „Кад човек види... колико је много порастао ниво америчког сликарства у последњих пет година, с појавом нових талената толико пуних енергије и садржаја, као што су Аршил Горки, Џексон Полок, Дејвид Смит... онда се закључак намеће сам, чак и на наше лично изненађење, да су главне премисе западне уметности коначно мигрирале у Сједињене Државе, заједно са средиштем гравитације индустријске производње и политичке

моћи.⁶ Другим речима, Америка је била место са кога уметник више није желео да „*йобеине*, како би сазрео у Европи“.⁷ Коментаришући ову тврдњу, пре него да се са њом сложи, Џејсон Епстајн је касније рекао: „Америка – а нарочито Њујорк – сада је постала средиште света политички и финансијски и, наравно, постала је и средиште културе. Па, шта би једна велика сила била без одговарајуће уметности? Не можете бити велика сила ако немате и уметност која иде с њом, као што је Венеција имала Тинторета а Фиренца Ђота.“⁸ Идеја да би апстрактни експресионизам могао да постане камион империјалног терета почела је да се оцртава. Међутим, њена појава у време таквог политичког и моралног одијума стављала је пред њене будуће промотере значајну дилему.

Упркос очигледној идиотији Дондерових протеста, до краја четрдесетих он је постигао слом сукцесивних покушаја у име Стејт департамента да упосли америчку уметност као пропагандно оружје. Филистејци су однели прву победу 1947. године, када су издејствовали повлачење изложбе Стејт департамента, под насловом „Напредна америчка уметност“, избор од 79 „прогресивних“ дела, укључујући и радове Џорџије О’Кифи, Адолфа Готлиба и Аршила Горког, која је требало да пропутује Европу и Латинску Америку. Изложба је стигла у Париз, потом прешла у Праг, где је имала толики успех, да су Руси одмах послали своју изложбу. Званичан мотив за овај подухват био је да се „публика у иностранству увери да нема ничег академског или имитативног у савременој америчкој уметности“.⁹ „Овај пут, ми не извозимо ни домаћи бренди, ни имитације коњака, нити стари добри сок од грожђа, већ прави бурбон, сазрео у бурету – који се оправдано може описати као вино ове земље“, заносио се један критичар.¹⁰

Далеко од тога да је промовисала америчко сликарство – изложба је сигнализирала његово срамотно повлачење. У Конгресу су јој се оштро супротстављали и означена је као субверзивна и „неамеричка“. Један говорник открио је зловну намеру да се „странцима каже како су Американци без наде, сломљени или у јадном стању – темељно незадовољни својом судбином и спремни да промене владу. Комунисти и њихови њу диловски симпатизери одабрали су сликарство као једну од својих авенија пропаганде“.¹¹ „Ја сам само глупи Американац који плаћа порезе за овакву врсту смећа“, вапио је један други, заслужни изданак Џеса Хелмса. „Ако у овом Конгресу постоји и једна особа која верује да оваква врста бедастоће... доприноси бољем разумевању америчког живота, онда је треба послати у ону исту лудницу из које потичу људи који су нацртали овакве ствари.“¹² Изложба је отказана, а слике распродате са 95% попушта, као вишак владине имовине. Одговарајући на оптужбу да су многи уметници представљени на изложби били склони левичарској политици (што је тада био *sine qua non* сваког авангардног уметника који је држао до себе), Стејт департамент је издао кукавичку

директиву, наложивши да у будућности ни један амерички уметник који је имао везе са комунистима или био њихов симпатизер не може излагати о трошку владе. И приде, „перцепција авангардне уметности као неамеричке, сада је усвојена као званична политика“.¹³

Сада се ужасна визија варвара на капијама палате високе уметности увлачила у машту културних елитиста. Двајт Мекдоналд назвао је ове нападе *Kulturbolschewismus*, и тврдио да они, иако се нуде у име америчке демократије, у ствари представљају тоталитаристички напад на сликарство. Совјети су – и, наравно, већи део Европе – говорили како је Америка културна пустиња, а понашање конгресмена САД изгледало је тако као да то потврђује. Нестрпљиви да покажу свету да ту постоји уметност самерљива са величином и слободом Америке, високо рангирани стратеги установили су да не могу јавно да је подржавају – због опозиције код куће. И, шта су урадили? Окренули су се ЦИА. И почела је борба да се заслуге апстрактног експресионизма потврде, наместо покушаја да се он унизи.

„Имали смо прилично неприлика с конгресменом Дондером“, касније се присећао Брејден. „Он није могао да поднесе модерну уметност. Мислио је да је то травестија, да је грешна, да је ружна. Започео је паклену битку за сликарство и веома је отежао да се Конгрес сложи са неким стварима које смо ми желели да урадимо – да шаљемо слике у иностранство, шаљемо симфоније у иностранство, штампамо часописе у иностранству, шта било. То је један од разлога због којих је то морало да се обави тајно; морало је бити тајно, јер не би успело, ако би се ставило на гласање у једној демократији. Да бисмо охрабрили отвореност, морали смо да будемо скривени.“¹⁴ И овде видимо сублимни парадокс америчке стратегије у хладном рату за културу: како би се промовисало прихватање уметности створене у демократији (и хваљене као њен израз) морао се заобићи сам демократски процес.

ЦИА се поново окренула приватном сектору како би остварила своје циљеве. У Америци, већина музеја и уметничких збирки – тада, као и сада – налази се у приватном власништву и приватно се финансира. Најугледнији међу савременим и авангардним уметничким музејима био је Музеј модерне уметности (МоМА) у Њујорку. Његов директор током већег дела четрдесетих и педесетих година био је Нелсон Рокфелер, чија је мајка, Еби Олдрич Рокфелер, била кооснивач музеја 1929. године (Нелсон га је звао „мамин музеј“). Нелсон је снажно подржавао апстрактни експресионизам, о коме је говорио као о „слободном предузетничком сликању“. Током година, само у његовој личној збирци накупило се више од две и по хиљаде радова. Још која хиљада покривала је ходнике и зидове зграда које су припадале Рокфелеровој Чејс Менхетн банци.

Подржавање уметника левичара за Рокфелере није било ништа ново. Када је прозвана због своје одлуке да промовише мексичког револуционара Дијега Риверу (који је, једном приликом, испред Америчке амбасаде узвикивао „Смрт грингосима!“), Еби Олдрич Рокфелер је рекла да би Црвени престали да буду Црвени „уколико можемо да им одамо уметничко признање“. Убрзо је уследила самостална изложба Дијега Ривере, друга у Историја МоМА. Нелсон Рокфелер је 1933. године надзирао поруџбину да Ривера ослика мурал на новоизграђеном Рокфелер центру. Дошавши једног дана да погледа шта Ривера ради, Нелсон је уочио да један од ликова непогрешиво личи на Владимира Иљича Лењина. Љубазно је затражио од Ривере да га уклони. Ривера је љубазно одбио. Према Нелсоновим упутствима, мурал су окружили стражари, Ривера је добио чек с пуним износом за поруџбину (21.000 долара), као и писмено обавештење да се поруџбина отказује. У фебруару 1934, пнеуматске бушилице су уништиле мурал, који је био готово довршен.

Мада је овај конкретни покушај меценатства био неуспешан, начело које га је водило није било уништено. Ликови у естаблишменту и даље су веровали да је вредно подржавати уметнике левичаре. Успут, могли су се надати да ће политичко изражавање аутора моћи да се надгласа новцем његовог заштитника. У чувеном чланку, под насловом „Авангарда и кич“, Клемент Гринберг, ликовни критичар који је највише помогао да апстрактни експресионизам изађе на светлост дана, дао је идеолошки мотив за прихватање спонзорства просвећеног заштитника. Објављен у часопису *Парџизан ривју*, 1939, овај чланак још увек представља кључни вјерују за елитистички и антимајксистички став о модернизму. Авангарду су, пише Гринберг, „напустили они којима она у ствари припада – наша владајућа класа.“ У Европи, традиционално, подршку пружа „елита у владајућој класи... од које [авангарда] сматра да је одсечена, али са којом увек остаје повезана пупчаном врпцом злата.“¹⁵ У Сједињеним Државама, тврдио је, мора да преовлада исти механизам. Истински дубока веза између апстрактног експресионизма и хладног рата за културу може се управо ту пронаћи. ЦИА је, заједно са својим капиталистима, приватним предузетницима, деловала управо према том начелу.

Том Брејден је нарочито био наклоњен гринберговској тврдњи да је прогресивним уметницима потребна елита да их субвенционише – управо онако као и њихове претходнике током ренесансе. „Заборавио сам који је то папа био који је наручио Сикстинску капелу,“ рекао је, „али претпостављам да би предлог, да је био стављен на гласање италијанском народу, добио много, много негативних одговора: ‘Они су голи’ или ‘То није начин на који ми замишљамо Бога’, или већ шта било. Не верујем да би прошао кроз италијански парламент, да је у то време било парламента. Потребан је један папа, или неко с много новца, да препозна уметност и подржи је. И после много столећа људи кажу: ‘Види! Сикстинска капела, најлепша творевина на земљи. То је био

проблем с којим се цивилизација суочавала још од првог уметника и првог мултимилionера – или папе – који га је подржавао; а ипак, да није било мултимилionера, или папа, ми не бисмо имали уметност.¹⁶ Према Брејденовом мишљењу, меценатство је са собом носило дужност инструкисања, образовања људи да прихвате, не оно што желе, или што мисле да желе, већ оно што треба да имају. „Увек мораш да се бориш са сопственим незналицама или, да кажемо то уљудније, с људима који на-просто – не разумеју.“¹⁷

„Постоји један перверзни начин гледања на ово питање, а то је – да се каже како је ЦИА веома озбиљно схватала уметност“, коментарише ликовни критичар Филип Дод. „Сјајна ствар у вези с политичарима када се укључе у уметност јесте то што им она нешто значи, било да је фашистичка, совјетска или америчка ЦИА. Тако се може изрећи истински перверзан аргумент који каже да је ЦИА била најбољи ликовни критичар током педесетих, због тога што су гледали рад који је, у ствари, требало да им буде антипатичан – стварали су га стари левичари, израсли из европског надреализма – а видели су могућу снагу те врсте сликарства и прикључили јој се. То не можете рећи за много ликовних критичара тог доба.“¹⁸

„Што се тиче апстрактног експресионизма, волео бих да могу да кажем како га је ЦИА потпуно изумела, само да би видела шта ће се сутра у Њујорку и средишту Сохоа догодити!“¹⁹ нашао се човек ЦИА, Доналд Џејмисон, пре него што је прешао на трезвеније објашњење ангажмана ЦИА. „Схватили смо да је то она врста уметности која није имала ништа са социјалистичким реализмом, и чинила је да социјалистички реализам изгледа још стилизованије и ригидније и ограниченије него што је то био случај. И тај однос је искоришћен у неколико случајева. Москва је тих дана била врло зловна у критиковању било какве врсте несагласности са сопственим, веома ригидним, обрасцима. Тако сте сасвим прикладно, и тачно, могли резоновати да је све што они толико критикују вредно да се подржи на овај или онај начин. Наравно, јер су се овакве ствари могле обавити једино преко организација или операција ЦИА, да се двоје или троје уклони, тако да не буде икаквих питања кад треба пропустити Џексона Полока, на пример, или учинити било шта што укључује ове људе у организацију – они би само стали на крај реда. Мислим да између нас и Роберта Мадервела, на пример, није било никаквог значајног односа. И није га ни могло бити, и свакако није ни требало да га буде, пошто су већину тих људи чинили они који су имали врло мало поштовања према влади, а ни мало према ЦИА. Уколико сте морали да користите људе који су себе на овај или онај начин доживљавали као ближе Москви него Вашингтону – па добро, утолико боље, ваљда.“²⁰

Музеј модерне уметности радио је удаљен од ЦИА и тако нудио ваљану маску за интересе Агенције. Увид у комисије и одборе Музеја открива мноштво веза с Агенцијом. Први и најважнији био је сам Нелсон

Рокфелер, који је руководио обавештајном службом владе за Латинску Америку током рата, по имену Координатор за међуамеричке послове (ЦИАА). Ова агенција је, између осталог, спонзорисала путујуће изложбе „савременог америчког сликарства“. Музеј је припремио деветнаест таквих изложби. Као повереник Фонда Браћа Рокфелер, њујоршког труста мозга који је влада унајмила да проучава иностране послове, Рокфелер је био шеф неколиким од најутицајнијих умова тог периода, док су претресали дефиниције америчке спољне политике. Почетком педесетих, имао је брифинге о тајним активностима од Алена Далса и Тома Брејдена, који је касније рекао: „Претпостављао сам да је Нелсон знао готово све о томе шта смо радили.“ Разумна претпоставка, ако се зна да је Ајзернхауер поставио Нелсона за специјалног саветника за стратегију хладног рата 1954. (заменивши Ч. Д. Џексона), као и да је био председавајући Групе за координацију планирања, која је надзирала све одлуке Савета Државне безбедности, укључујући и тајне операције ЦИА.

Рокфелеров близак пријатељ био је Џон „Џок“ Хај Витни, давнашњи повереник Музеја, који је радио и као директор и председник извршног одбора Музеја. Образован у Гротону, на Јејлу и Оксфорду, Џок је поприлично наследство претворио у огромно богатство улагањем у младе компаније, бродвејске представе и холивудске филмове. Као директор Рокфелеровог одељења за филмове у ЦИАА од 1940. до 1942. године, Џок је надгледао стварање таквих филмова као што је Дизнијев *Saludas Amigos*, који је кипео од добре воље између две Америке. Придружио се Служби за стратешке услуге (ОСС) 1943, немачки војници заробили су га на југу Француске, августа 1944, и утоварили на воз који се кретао према истоку док није извео смели бег. После рата је основао Џ. Х. Витни и комп. као „партнерство посвећено ширењу система слободног предузетништва обезбеђивањем новчане подршке новим, слабо развијеним и ризичним пословима који би могли имати неприлике у привлачењу инвестиционог капитала путем конзервативнијих канала“.²¹ Угледни партнер био је Вилијам Х. Џексон, пријатељ с партија пола, који је случајно био и заменик директора ЦИА. Џок је имао место у Одбору за психолошко ратовање и налазио је „многе начине да буде користан за ЦИА“.²²

Још једна веза био је Вилијам Берден, који се музеју прво придружио у својству председавајућег у Саветодавном одбору, 1940. године. Потомак „комодора“ Вандербилта, Берден је био оличење естаблишмента хладног рата. Био је бивши државни секретар за ваздухопловство, и током рата је радио за Рокфелеров ЦИАА. Зарадио је и лично богатство и углед „прворазредног предузетника капиталисте“. Председавајући бројним квазивладиним телима, чак и Фондацијом Фарфилд (чији је био председник), изгледа да је био срећан у улози паравана. За председавајућег Одбора за музејске збирке именован је 1947, а 1956. постао је директор Музеја модерне уметности.

Док је био председник, „политику је осмишљавао [Рене] д'Арнонкор, у погледу операција музеја“, с консултацијама које су се одвијале „реда ради“.²³ То је д'Арнонктору пружало могућност да упражњава своје значајне таленте у својству кардинала Вулзија дворских кругова који су окруживали Музеј. Висок 198 цм и тежак преко стотину килограма, овај д'Арнонкор, рођен у Бечу, био је невероватан лик, „потомак, директан или успутни, многих средњоевропских племениташа који су били успешни коморници и полицајци многих војвода од Лорене, грофова Луксембурга и царева из породице Хабзбург“.²⁴ Емигрирао је у Америку 1932, и током рата је радио у одсеку за сликарство ЦИАА. Нелсон га је онда преузео за музеј, чији је директор постао 1949. године. Д'Арнонкор је веровао да је „модерна уметност, у својој бескрајној разноврсности и бесконачном истраживању, највиши симбол“ демократије, и отворено је лобирао у Конгресу током педесетих да финансира културну кампању против комунизма. Мада је Брејден мислио како „момци у Музеју воле да раде ствари по свом“, закључио је да је Рене д'Арнонкор био „највероватније контакт Агенције у Музеју“. Свакако се саветовао са Координационим одбором за операције Савета за државну безбедност (који је заменио Одбор за психолошку стратегију). Редовно је подносио извештаје и Стејт департменту. Ове везе дају извесну пикантност коментару да је д'Арнонкор, као и његови преци, „имао дар да себе учини неопходним читавом низу заштитника, који су се често и преклапали.“²⁵

Вилијам Пејли, наследник *Congress Cigar Company*, био је још један повереник МоМА са блиским везама са обавештајним светом. Као лични пријатељ Алена Далса, Пејли је омогућио да ЦБС, мрежа чији је био власник, обезбеди параван агентима ЦИА, у аранжману сличном оном који је одобрио Хенри Лус у својој империји *Тајм-Лајф* (Лус је био још један од повереника МоМА). На врхунцу овог односа, дописници мреже ЦБС придруживали би се једном годишње шефовима ЦИА, на заједничкој вечери и брифингу. Ове вечере, „све одрасли људи, добре цигаре и добар разговор за столом“, организоване су у Далсовом дому или у његовом приватном клубу Адмирал у Вашингтону. Један извршни директор ЦБС рекао је о Пејлијевој сарадњи са ЦИА: „То је једина ствар у вези са којом га је памћење издало.“²⁶

И тако се ређају имена, и везе. Џозеф Вернер Рид, на пример, био је повереник МоМА истовремено када је био и повереник Фондације Фарфилд. Као и Гарднер Каулз. И Џанки Флајшман. И Кас Канфилд. Овета Калп Хоби, један од оснивача Музеја, била је члан управног одбора Комитета за слободну Европу и дозволила је да њена породична фондација буде канал за финансије ЦИА. Док је била државни секретар за здравље, образовање и социјалну заштиту, за време Ајзенхауера, њена помоћница била је извесна Џоан Брејден, која је раније радила за Нелсона Рокфелера. Џоан је била удата за Тома. Пре него што се придружио ЦИА, Том је такође радио за Нелсона Рокфелера, као извршни секретар Музеја модерне уметности, од 1947. до пред крај 1949. године.

Како је Гор Видал једном рекао: „У нашој неочекивано јакобинској републици све има толико веза да више ништа није изненађујуће.“ Наравно, може се тврдити како ова подударност не открива ишта више до природу америчке моћи у то време. Само због тога што су се људи међусобно познавали, и само због тога што су друштвено (па чак и формално) били у вези са ЦИА, не значи да су били завереници у промоцији нове америчке уметности. Међутим, блискост ових односа помаже опстанку тврдњи да је МоМА на неки званичан начин био повезан са владиним тајним програмом културног ратовања. Ове гласине први пут је испитала 1974. године Ив Кокрофт, у свом значајном раду за *Артforum*, под називом „Апстрактни експресионизам: оружје хладног рата“, у коме закључује: „Везе између политике културног хладног рата и успеха апстрактног експресионизма никако нису случајне... Њих су у то време свесно створиле неке од најутицајнијих личности које су контролисале музејску политику и заступале просвећену хладноратовску тактику, осмишљену да примаме европске интелектуалце.“²⁷ Штавише, Кокрофтова тврди: „У погледу културне пропаганде, функције, како културног апарата ЦИА, тако и међународних програма Музеја, биле су сличне и, у ствари, узајамно су се подржавале.“²⁸

„Ја нисам имао ништа са промовисањем Полока или било кога другог“, рекао је Лоренс де Невил. „Чак се и не сећам када сам први пут чуо за њега. Међутим, сећам се да сам чуо како су се Џок Витни и Ален Далс договорили да треба да ураде нешто с модерном уметношћу, пошто ју је Стејт департамент упропастио. Можда би се тако могло дефинисати ‘узајамно подржавање’.“²⁹ Не постоје *prima facie* докази за било какав формални споразум ЦИА и Музеја модерне уметности. Чињеница је, пак, да он и није потребан.

Браниоци Музеја доследно су нападали тврдњу да је подршка Музеја апстрактном експресионизму на било који начин повезана са скривеним унапређивањем међународне слике Америке. Занимљиво је да је један аргумент који користе тај да је Музеј, у ствари, занемаривао покрет на његовом почетку. „Изложбе Музеја с поставкама апстрактног експресионизма, више код куће, али и у иностранству, догађале су се чешће крајем педесетих, до када је друга генерација покрета већ заменила ону прву“,³⁰ пише Мајкл Кимелман, у демантију на захтев Музеја. Тврдити да је Музеј модерне уметности напросто пропустио да види оно што му је било под носом нетачно је, и игнорише чињеницу да је музеј постојано и доследно прикупљао дела апстрактних експресиониста од тренутка када су се и појавили. Од 1941. године, Музеј модерне уметности је стекао дела Аршила Горког, Александра Калдера, Френка Стеле, Роберта Мадервела, Џексона Полока, Стјуарта Дејвиса и Адолфа Готлиба. У мају 1944. музеј је на аукцији продао „нека уметничка дела из деветнаестог века, како би обезбедио средства за куповину дела двадесетог века“. Мада су чекови са аукције били разочаравајући, ипак је

прикупљено довољно новца да се купе „значајне слике Полока, Мадервела и Мета“. Тако, како би се и могло очекивати од једног музеја *модерне* уметности, а нарочито од музеја који признаје да има „огромну моралну одговорност према живим сликарима на чије каријере и иметак подршка Музеја или њен недостатак могу драстично да утичу“³¹, нова генерација америчких сликара је дошла под окриље музеја.

То што су ове аквизиције обављене упркос унутрашњем противљењу у земљи, додатно показује одлучност да се учврсти право апстрактног експресионизма на канонско признање. Када су неки чланови Комисије за музејске збирке, охрабрени негативним критикама у штампи, „снажно оспоравали ваљаност одређених аквизиција, укључујући и слике под називом ‘апстрактни експресионизам’,“³² њихови протести нису имали дејства; и нико се није успротивио када је један члан комисије дао оставку када је купљен један Ротко. Што се тиче изложби у иностранству, Мадервел, Марк Тоби, Џорџија О’Кифи и Готлиб су одабрани за изложбу „Америчко сликарство од осамнаестог века до данас“, која је отворена у Лондону 1946, пре него што је наставила у друге европске престонице. Било је то једно од првих појављивања апстрактног експресионизма на групној изложби, у званичном својству (спонзорство су обезбедили Стејт департмент и Служба за информисање у рату). Исте године, на изложби Музеја модерне уметности „Четрнаест Американаца“, била су изложена дела Горког, Мадервела, Тобија и Теодора Розака. До 1948. године, Линколн Керстајн, бивши активиста Музеја, жадао се у часопису *Харџерс* да је музеј „обавио свој посао готово превише добро“, јер се претворио у „модерну академију апстракције“ чија је начела дефинисао као „импровизацију као метод, деформацију као формулу, и сликарство... као забаву коју организују унутрашњи декоратери и продавци под притиском“.³³ Музеј модерне уметности напало је 1952. године неких педесет америчких сликара, укључујући Едварда Хопера, Чарлса Берчфилда, Јасуа Кунијошија и Џека Ливина, у нечему што је постало познато као „Манифест реалности“, због тога што се „све више и више поистовећује у очима јавности с апстрактним и нефигуративним сликарством“, са „догмом“ која је „у великој мери имала корена у Музеју и његовом неупитном утицају широм земље“. Исте године је комунистички месечник *Месиз енд мејнстрим* исмејао апстрактно сликарство и његов „храм“, Музеј модерне уметности, у тиради чији је наслов „Долари, мазарије и смрт“ био језиво пророчки.

Да ли је заиста могуће тврдити да је Музеј прекасно реаговао? Када је Сидни Џенис донео групну изложбу „Америчко авангардно сликарство за Париз“ у Француску галерију, крајем 1951, она је доживела страшан неуспех. Прикази су били, у најбољем случају, млаки, а већином јасно непријатељски. Није продата ни једна слика. „Било је прерано“, заључио је Сидни. Други власници приватних галерија, који су подржавали Њујоршку школу, нису имали сумње да је школа била вечити

дужник правременом прихватању у Музеју модерне уметности. „Мо-рам рећи да је Музеј био један од првих који је прихватио људе као што су Мадервел, Готлиб, Базиотис,“ рекао је Семјуел Коц из Галерије Коц. „[Алфред] Бар је био одушевљен управо овом тројицом и пренео је своје одушевљење на људе као што су Берден, или Нелсон Рокфелер, и друге из групе модерниста међу повереницима.“³⁴

Пошто је био ауторитативни трендсетер свог доба, залагање Алфреда Бара за апстрактни експресионизам било је саставни део успеха овог правца. Рођен 1902. године у Детроиту, Бар се уписао на Принстон 1918, и изашао одатле са горућим занимањем за сликарство, војну историју и шах (као одраз свог занимања за стратегију и тактику). На позив Еби Олдрич Рокфелер, 1929. године, постао је први директор Музеја модерне уметности, на ком месту је остао до 1943, када га је заменио Рене д'Арнонкор. Бар је задржао канцеларију у музеју и у фебруару 1947. именован је за директора музејских збирки. У профилу за *Њујоркер* Двајт Мекдоналд га је описао као „стидљивог, нежног, тихог гласа и ученог изгледа, а његов кукаст нос и лице с наочарима ублажавала је само она врста прикривеног смешка, коју човек виђа на старим грчким статуама или на брижљиво уздржаном лицу психоаналитичара“. Међутим, Мекдоналдс је уочио да у Бару има нешто више од „још једног финог, старог, расејаног професора. На свој тих, исправан начин, он одаје доста од политичара... ‘фини мафијашки прсти Алфреда Бара’ имају свој удео у стварању атмосфере интриге у музеју, у коме ствари нису нужно онакве како изгледају, до те мере да је један збуњени сликар назвао то место ‘Кућа тајни ако не и смеха.’“ Мекдоналд наставља и наводи речи Пеги Гугенхајм – која је једном рекла за Бара да је „мрзела његову оклевајућу природу“ – и једног другог савременика који је уочио „нешто језуитско у вези с Алфредом. Али, као што су језуити упражњавали своје трикове *ad majorem Dei gloriam*, тако је Бар маневрисао ради веће славе савременог сликарства и музеја.“³⁵

Постоје докази о Баровим „мафијашким прстима“ иза стратегија Музеја у том веома политизованом периоду. Као део намераваног маневра да утиша противнике неговања апстрактног експресионизма у Музеју, Бар је следио „двоструку политику коју, због такта или дипломатије, никада није обзнанио, али је она била очигледна, нарочито у програму музејских изложби.“³⁶ Тако, није мањкало изложби које су угађале преовлађујућем укусу за романтично или репрезентативно сликарство, што је једног критичара навело да оптужи музеј како је мање посвећен „сликарству нашег доба“ него „сликарству из доба наших дедова“.³⁷ Међутим, Бар је истовремено прикупљао дела Њујоршке школе, и дискретно заговарао ширу институционалну подршку. Он је био тај који је Хенрија Луса из империје *Тајм-Лајф* убедио да промени своју уређивачку политику према новом сликарству, написавши му у писму да тај правац треба посебно штитити, а не критиковати, као у

Совјетском Савезу, јер је то, на крају крајева, ипак „уметничко слободно предузетништво“.³⁸ Тако је Лус – коме је фраза „интелектуално здравље Америке“ била стално на уснама – придобијен за Барове и интересе Музеја модерне уметности. У августу 1949. године часопис *Лајф* је своје две средње стране уступио Џексону Полоку, те су се овај уметник и његови радови нашли на сваком сточићу за кафу у Америци. Овакав поступак (и Баров труд да га обезбеди) не говоре у прилог занемаривању.

Међутим, позајмице Европи из збирки Музеја најбоље илуструју богатство Њујоршке школе. Под покровитељством Међународног програма, који је успостављен 1952. године као петогодишња, редовна донација од 125.000 долара из Фондације Браћа Рокфелер, музеј је започео масовни извоз апстрактног експресионизма, о коме је сам Бар говорио као о једном облику „добронамерне пропаганде за инострану интелигенцију“³⁹ (један други званичник Музеја назвао га је „огроман корак према разумевању у иностранству“). Директор програма био је Портер Мекреј, дипломац Јејла и још један ветеран јужноамеричке обавештајне јединице Нелсона Рокфелера. У децембру 1950, Мекреј је узео годину дана слободно са свог посла директора Одељења за организовање изложби Музеја, како би постао аташе у Форин сервису САД, и додељен културној секцији Маршаловог плана у Паризу. Расел Лајнс, у својој историји Музеја модерне уметности, о овом потезу пише: „Музеј је сада имао, и био је тиме одушевљен, читав свет (или бар свет с ове стране Гвоздене завесе) у коме је могао да преобраћа – мада је овај пут примарна порука религије за извоз била домаћа, а не, као у прошлости, вера увезена из Европе.“⁴⁰ У Француској је Мекреј из прве руке видео негативан утицај званичне забране (тзв.) уметника-левичара од стране Стејт департмента, који је оставио нешто што је један званичник Америчке амбасаде назвао „јаз у америчким интересовањима и активностима који је Европљанима не само немогуће да разумеју, већ он иде на руку комунистима, јер изгледа као да оправдава њихову оптужбу да Америка не успева да дели основне вредности западне цивилизације“.⁴¹ Мекреј се вратио у Музеј модерне уметности, са задатаком да овај утицај исправи. Под његовим руководством, позајмице Музеја за путујуће изложбе драматично су се увећале, чак до „помало узнемиравајућег степена“, према једном интерном извештају, остављајући Музеј без „већине његових најбољих америчких слика осамнаест месеци“ 1955. године. До 1956, Међународни програм је организовао тридесет три међународне изложбе, укључујући и учешће САД на Венецијанском бијеналу (једина земља која је приватно представљена). Истовремено су драматично повећане и позајмице амбасадама и конзулатима САД.

„Постојао је низ чланака који су повезивали Међународни програм Музеја модерне уметности са културном пропагандом; а чак и сугестије да је био повезан са ЦИА, а пошто сам тамо радио тих година могу то да кажем, категорично, није истина!“⁴² рекао је Волдо Расмусен, Мекрејев

асистент. „Главни нагласак Међународног програма био је на уметности – он није имао везе с политиком, нити са пропагандом. И, у ствари, за један амерички музеј је било важно да избегне сугестије у културној пропаганди, и из тог разлога није увек било корисно имати везе с америчким амбасадама, или особама из америчке владе, јер би то указивало на то да су изложбе за циљ имале пропаганду, а нису.“⁴³

Музеј модерне уметности нити је био лишен пропаганде нити личности из владе. На пример, када је прихватио да обезбеди уметничку изложбу за фестивал ремек-дела, за Конгрес за слободу културе 1952. у Паризу, учинио је то уз одобрење управе која је поуздано знала за улогу ЦИА у тој организацији. Штавише, кустос изложбе, Џејмс Џонсон Свини (члан саветодавне комисије Музеја и Америчког комитета за слободу културе) јавно је одобрио пропагандну вредност изложбе када је објавио: „На изложби ће бити приказана ремек-дела која не би могла бити створена нити би њихово излагање дозволили такви тоталитарни режими као што је нацистичка Немачка или садашња Совјетска Русија и њени сателити.“⁴⁴ Гледиште да је апстрактна уметност синоним за демократију, да је она „на нашој страни“, истицао је и Алфред Бар, који је позајмио речник хладног рата рекавши да се „нонконформизам и љубав према слободи модерног уметника не могу толерисати у монолитној тиранији, а модерна уметност је бескорисна за пропаганду једног диктатора.“⁴⁵

Много већи значај од Набоковљеве изложбе ремек-дела имала је турнеја из 1953–4. године под насловом „Дванаест савремених америчких сликара и вајара“,⁴⁶ прва коју је Музеј модерне уметности потпуно посветио Њујоршкој школи. Отворена је у Националном музеју модерне уметности у Паризу, и била је прва значајна изложба америчког сликарства постављена у неком француском музеју после више од петнаест година. Како би спречио оптужбу да је то претходница „културне инвазије“ на Француску (чији се културни шовинизам не може потцењивати), Музеј модерне уметности је тврдио да је изложба резултат захтева који је иницирао музеј-домаћин. У ствари, било је сасвим супротно. Према једном извештају из Америчке амбасаде у Паризу, „почетком фебруара 1953, Музеј [модерне уметности] затражио је од секције амбасаде за културне делатности да размотри са Жаном Касуом, директором Националног музеја модерне уметности у Паризу, могућност организовања изложбе. Г. Касу је већ направио распоред свих својих изложбених простора до пролећа 1954. Међутим, када је сазнао да је могуће организовати изложбу, он је реорганизовао планове и отказао планирану изложбу белгијског сликара Енсора.“⁴⁷ У извештају је и жалба због неспособности амбасаде да „предузме икакву активност према овом захтеву, због одсуства било каквог уметничког програма под окриљем владе САД“, али наставља с тврдњом да је „међутим, у случају изложбе америчке уметности о којој је реч, ова препрека преброђена деловањем Фондације Нелсона

Рокфелера, који је доделио средства Музеју модерне уметности у Њујорку, за међународне изложбе.⁴⁸

У немогућности да преузме икакву званичну улогу у изложби, Америчка амбасада се ограничила на то да делује као тиха спона између Музеја и његових француских домаћина. Међу домаћинима су били Assosiation Française d'Action Artistique, удружење које је било повезано и са Министарством спољних послова и са Министарством народног образовања. Удружење се испрсило са значајном „донацијом“ за лукс каталог, постере и „сав публицитет за изложбу“. Веза је занимљива: Удружење је било и „донатор“ Конгреса за слободу културе, а његов директор, Филип Ерлангер, према речима Џанкија Флајшмана, био је „један од оних људи у Француској који је био од велике помоћи и кооперативан сваки пут када бисмо му пришли са било којим проблемом у вези с Конгресом.“⁴⁹ Ерлангер је, у ствари, био контакт ЦИА у француском Министарству спољних послова. Преко њега, Конгрес за слободу културе (и, овом приликом, Музеј модерне уметности), добили су кредибилан канал за званична француска средства за иницијативе на пољу културне пропаганде. Рене д'Арнонкор, који је овој изложби био толико посвећен да је лично надгледао њено постављање, није могао да не зна за ову везу. Делови француске штампе били су се окомили на политичко маневрисање у позадини изложбе, Музеј модерне уметности у Паризу назван је новом постајом „територије Сједињених Држава“, а уметници који су излагали –дванаест апостола г. Фостера Далса“.

Чим је „Дванаест савремених америчких сликара и вајара“ било спаковано за своје следеће одредиште (изложба је потом путовала у Цирих, Диселдорф, Стокхолм, Осло и Хелсинки), Музеј модерне уметности се већ припремао за учешће у изложби која ће га још једном довести у директну везу са Конгресом за слободу културе. У писму Набокову, од 9. априла 1954, директор поставки и публикација Музеја, Монро Вилер, потврдио је да се „наш Координациони одбор сагласио да треба колико је год то могуће да сарађујемо с вашим пројектом за изложбу слика уметника старих између 18 и 35 година. За члана нашег Међународног саветодавног одбора желели бисмо да предложимо директора Музеја за сликарство и вајарство, г. Ендруа Карндафа Ричија.“⁵⁰

Резултат ове сарадње била је изложба „Млади сликари“, која је отворена у Националној галерији модерне уметности у Риму, затим се преселила у Палату лепих уметности у Бриселу, па у Национални музеј модерне уметности у Паризу, и у Институт савремених уметности у Лондону. Од 170 изложених слика, готово све су биле апстрактна дела. Ричи, који је веровао да сликари који раде апстракције на неки начин реагују на „слабост, чак стерилност, већег дела некомунистичког фигуративног сликарства“, изабрао је дела Ричарда Дибенкорна, Симора Друмлевича, Џозефа Гласка, Џона Халтберга, Ирвинга Крисберга и Теодороса Стамоса.

И тако, док је европска публика још увек разгледала први талас дела апстрактних експресиониста, Ричи је већ испоручио други.

Као и обично, Конгрес за слободу културе је понудио велике новчане награде, за три најбоље слике (Халтберг је прву награду за најбољу слику поделио са Ђованијем Довом и Аланом Рејнолдсом, и сваки је добио по хиљаду швајцарских франака, или две хиљаде долара, које је „донирао“ Флајшман). Средства за организовање изложбе, и за њене транспортне трошкове и публицитет током године, док је била на турнеји, директно је обезбедила Фондација Фарфилд. Међународни програм Музеја за модерну уметност преузео је рачуне за транспорт дела до Европе и на-траг, користећи новац који је обезбедила Фондације Браћа Рокфелер. Медијска мрежа Конгреса дала је свој допринос у наглашавању утицаја изложбе. Часопис *Превес* је посветио изложби више од половине свог октобарског броја 1956, и објавио међународни преглед младих сликара који се баве апстрактним, за разлику од фигуративног сликарства.⁵¹ Јоселсон, који је признао да су „проблеми модерног сликарства мој хоби“, проследио је овај преглед Нелсону Рокфелеру и рекао да је он „међу врућим темама расправе у данашњем Паризу“.⁵²

Сарадња са Конгресом донела је Музеју модерне уметности приступ најугледнијим уметничким установама у Европи. У Уметничком савету Конгреса били су директори Палате лепих уметности у Бриселу, Швајцарског музеја модерне уметности, Лондонског Института за савремене уметности, Музеја цара Фридриха у Берлину, Националног музеја модерних уметности у Паризу, Музеја Гугенхајм (у Њујорку и Венецији) и Националне галерије модерне уметности у Риму. У комбинацији са економском снагом Музеја модерне уметности (иза које је стајала Фондација Фарфилд), овај Савет је имао снагу и ширину утицаја на естетске укусе широм Европе. Један критичар изложбе „Млади сликари“ је написао: „Чињеница да је изложба у складу са преовлађујућим укусом за различите правце апстрактног сликарства, и да не нуди никаква изненађења, вероватно се може приписати саставу селекционог жирија. Готово сви чланови жирија су директори музеја, те се од њих се не може очекивати да буду бољи од онога што је етаблирано најбоље.“⁵³

Тешко да може бити сумње да је ово преовлађујуће правоверје било исклесано у складу са политичким, а не искључиво естетским програмом. Био је то програм који је одобрио лично председник Ајзенхауер који је, за разлику од Трумана пре њега, схватао вредност модерне уметности као „стуба слободе“. У једном обраћању које изричито хвали рад Музеја модерне уметности, Ајзенхауер је изјавио: „Све док уметници имају слободу да осећају своју личну велику снагу, све док наши уметници слободно стварају, искрено и с убеђењем, постојаће и здраво противречење и напредак у уметности... Колико је то другачије у тиранији. Када су уметници робови и оруђе државе; кад уметници постану главни пропагандисти неког циља, напредак престаје, а стварање

и геније се уништавају.⁵⁴ Оваква осећања поновио је и бивши директор Међународног програма Музеја, Огаст Хекшер, који је рекао да је рад Музеја „повезан са средишњом борбом раздобља – борбом за слободу против тираније. Тамо где тиранија надвлада, било под фашизмом или комунизмом, ми знамо да се модерна уметност уништава и прогони.“⁵⁵

Џорџ Кенан придружио се овој идеологији „слободне уметности“ рекавши активистима Музеја 1955. године да је њихова дужност да „исправе велики број утисака које спољни свет има о нама, утисака који почињу врло значајно да утичу на нашу међународну позицију“.⁵⁶ Ова „негативна осећања“, рекао је Кенан, „повезана су више са културним него са политичким стањем“. А следеће што је рекао изазвало је опште изненађење: „Тоталитаристи су схватили да само ако споља изгледа како уживају поверење и ентузијазам уметника, могу уверљиво да тврде како су створили поуздану цивилизацију наде... А ја мислим да је тужно то што су до овог схватања дошли много пре него многи наши људи.“⁵⁷ Шта је природа задатка који је пред нама – запитало се Кенан. „Ми треба... да покажемо спољном свету да имамо културни живот и да нам је до њега стало. Да нам је до њега прилично стало, у ствари, толико да га охрабрујемо и подржавамо овде, код куће, и да се побринемо да се он обогаћује упознавањем са сличним активности на другим местима. Само ако би се овакви утисци могли пренети са довољно снаге и успеха у земље ван наших граница, ја бих лично вољно заменио читав йреосџаили инвенџар йолиџичке йройаџанде за резулџаџџе који се моју йосџџићи само оваквим резулџаџџима.“⁵⁸

Подршка Конгреса за слободу културе експерименталном, преовлађујуће апстрактном сликарству, у поређењу са репрезентативном, или реалистичком естетиком, мора се посматрати у наведеном контексту. Из изјава Тома Брејдена и Донала Џејмисона очигледно је да је ЦИА сматрала да има велику улогу у охрабривању одобравања нове уметности. Из архива Фондације Фарфилд такође се може показати да је Агенција своју посвећеност исказала и доларима. Осим подршке изложби „Млади сликари“, Фарфилд је Музеју проследио неколико донација, укључујући две хиљада долара за Међународни одбор Музеја 1959, ради куповине књига о модерној уметности читаоцима у Пољској.

За чињеницу да је ЦИА била активни део машинерије која је промовисала апстрактни експресионизам, постоји још непобитних доказа. Одмах пошто је завршена изложба „Млади сликари“ 1955–56, Николас Набоков је почео да планира наставак. Упркос почетном посртању, предлог је коначно усвојен, почетком 1959. године. Џанки Флајшман, сада председавајући у Одбору Конгреса за музику и сликарство, и члан Одбора за међународну уметност Музеја модерне уметности (проширена верзија Међународног програма), био је веза између ове две организације. И опет је Музеј одабрао америчке излагаче, углавном међу делима која су већ била превезена у Европу за Бијенале у Паризу.

До краја те године, Набоковљев секретар је саопштио Џанкију да су вести о планираној изложби „протутњале кроз уметничке кругове попут торнада. Сваки млади сликар у Паризу, директор сваке галерије, сваки ликовни критичар, телефонира [Конгресу] да сазна о чему се ради. Биће то фантастичан догађај.“⁵⁹

Првобитно названа „Поетски извори актуелног сликарства“, изложба која је коначно отворена у јануару 1960. у Музеју примењених уметности Лувра, названа је провокативније – „Антагонизми“. Изложбом су доминирала дела Марка Ротка (који је у то време боравио у Француској), Сема Френсиса, Ива Клајна (прво излагање у Паризу), Франца Клајна, Луизе Нивелсон, Џексона Полока, Марка Тобија и Џоан Мичел. Многе слике биле су донете у Париз из Беча, у коме их је Конгрес изложио као део шире кампање коју је оркестрирала ЦИА, да се поткопа комунистички фестивал омладине. Ова изложба коштала је ЦИА 15.365 долара, али су за њену проширену верзију у Паризу морали да захвате још више. Преко Фондације Хоблицел опрано је још десет хиљада долара, а исти износ је обезбедило Удружење уметничких делатности Француске.

Мада је штампа „богато пропратила“ изложбу „Антагонизми“, Конгрес је морао да призна да су критике биле „углавном злобне“. Мада су неки европски критичари били придобијени за „величанствену резонантност“ и „загрцнути, вртоглави свет“ апстрактног експресионизма, многи други су били збуњеним тим светом или бесни на њега. У Барселони, један критичар „Новог америчког сликарства“, изложбе коју је Музеј послао те године на турнеју по Европи, био је запањен када је сазнао да су два платна – једно Џексона Полока, и друго Грејс Хартиган – била толико велика да се горњи део металних улазних врата у музеј морао одсећи како би се оне унеле. „Највећа на свету“, најавио је *Ла либр белжик*, који се бринуо због тога што „ова снага, изложена у махнитости потпуне слободе, изгледа као истински опасан талас. Наши апстрактни сликари, сви европски сликари ‘енформела’, изгледају као патуљци пред узнемиравајућом снагом ових ослобођених дивова.“⁶⁰ У употреби су биле речи попут „велико“, „насиље“ „Дивљи Запад“, „као да су критичари имали неки погрешан каталог и мислили да су дела насликали Вајат Ерп или Били Кид.“⁶¹

Нису се само европски уметници осећали као патуљци пред циновским размерама апстрактног експресионизма. Адам Гопник је касније закључио да су „превелики апстрактни акварели [постали] једини стил америчког музеја, присиљавајући две генерације реалиста да живе у подрумима и нуде около мртве природе као самиздате.“⁶² Џон Канадеј је мислио да је до 1959. „апстрактни експресионизам био на врхунцу популарности, до те мере да непознати уметник који је покушавао да направи изложбу у Њујорку није могао да нађе галерију, осим уколико није сликао на начин који је произлазио из овог или оног правца Њујоршке школе.“⁶³ Критичари који су „указивали на то да апстрактни

експресионизам злоупотребљава сопствени успех и да је ова монополистичка оргија трајала предуго“ могли су се наћи, каже Канандеј, у „незгодној ситуацији“ (он је тврдио да је због личног неодобравања Њујоршке школе добио и једну претњу смрћу).⁶⁴ Пеги Гугенхајм је, по повратку у САД 1959. године, после дванаест година избивања, била „као ошинута муњом, јер је читав уметнички покрет постао један огроман пословни подухват.“

Музеј модерне уметности, који је један критичар описао као „пренапрегнути картел модернизма“, упорно се држао своје извршне улоге у производњи историје апстрактног експресионизма. Уредна и систематска, ова историја је оно што је некада било провокативно и необично свела на академску формулу, стечени маниризам, на *art officiel*. Смештена на овакав начин у канон, најслободнија форма сликарства сада је остала без слободе. Све је већи број сликара производио све већи број слика које су постајале све веће, и све празније. Управо ово упорно угађање стилу, које су прописали Музеј модерне уметности и онај шири друштвени уговор, чији је музеј био део, довело је апстрактни експресионизам на ивицу кича. „Било је то као царово ново одело“, каже Џејсон Епстајн. „Шетате с њим по улици и кажете: ‘Ово је велика уметност’, а људи дуж улице сложе се са вама. Ко ће се супротставити Клему Гринбергу и, касније, Рокфелеровима, који су куповали ове слике за ходнике својих банака и рећи: ‘Ово је ужасно?’“⁶⁵ Можда је Двајт Мекдоналд био у праву када је рекао да је „малом броју Американаца стало да се свађају са сто милиона долара“.⁶⁶

А шта се догодило са самим уметницима? Зар им није сметала реторика хладног рата – оно што је Питер Фулер звао „идеолошко прање“ – која је често пратила изложбе њихових радова? Једна од изванредних особина улоге коју је америчко сликарство играло у културном хладном рату није само чињеница да је оно постало део овог предузећа, већ да је покрет који је толико одлучно тврдио да је аполитичан могао да постане тако снажно политизован. „Модерно сликарство је грудобран индивидуалног стваралачког изражавања, далеко од политичке левице и њеног брата по крви, деснице“,⁶⁷ објавио је сликар Пол Барлин. За критичара Харолда Розенберга послератна уметност је подразумевала „политички избор одрицања од политике“. „Па ипак, у својој политички оштрој реакцији против политике, у свом наводном приказивању да су супротстављене идеологије саме себе исцрпеле и растуриле њихове присталице... нови сликари и њихови навијачи постали су, наравно, потпуно ангажовани у актуелним темама.“⁶⁸

Да ли је њихов рад био у потпуној супротности са друштвеном и политичком функцијом у коју је био угуран? Барнет Њумен, у свом уводу у каталог изложбе „Прва изложба модерних америчких сликара“, из 1943, пише: „Окупили смо се као модерни амерички сликари због тога што осећамо потребу да представимо јавности корпус уметности који ће

на одговарајући начин бити одраз нове Америке која данас настаје и оне врсте Америке која ће, надамо се, постати културно средиште света.⁶⁹ Да ли је Њумен зажалио због овог националног контекста? Вилем де Кунинг је сматрао да је овај „американизам“ био „извесно оптерећење“ и рекао: „Ако долазите из мале нације, ви то немате. Када сам отишао на академију и цртао актове, правио сам цртеж, не Холандију. Понекад мислим да амерички уметник мора да се осећа као бејзбол играч или неко такав – као члан тима који пише америчку историју.“⁷⁰ Па ипак, 1963. године, де Кунинг је с поносом примио Председничку медаљу: „Идеја изолованог америчког сликарства... изгледа ми апсурдно, исто колико и идеја стварања чисто америчке математике или физике“,⁷¹ рекао је Џексон Полок, који је умро за воланом свог олдсмобила пре него што се суочио с избором да ли да ову почаст прихвати или не.

Роберт Мадервел, који је испрва био срећан што је део „мисије да се сликарство у Америци изједначи са сликарством у другим деловима света“, касније је мислио како је „необично када је производ моћнији од човека који га је створио“.⁷² Одбијајући тврдње о национализму апстрактног експресионизма, током седамдесетих је подржавао енглеског апстрактног сликара Патрика Херона, када се овај супротставио праву Америке да држи монопол у културном вођству, и писао о Хероновим „витешким напорима у вези са њујоршким империјализмом... ваша генерација у Енглеској учинила је херојски напор да надиђе господску уметност која тада, или сада, није добила своје заслужено место због мањка великодушности у Њујорку према вашој генерацији у Британији.“ Мадервел додаје да се нада „нешовинистичкој причи о модерној уметности“ и завршава уверавајући Херона да „нису сви Американци – Монголи“.⁷³

Мадервел је био члан Америчког комитета за слободу културе. Били су у њему и Базиотис, Калдер и Полок (мада је био мртав пијан када му се придружио). Сликари реалиста Бен Шан је одбио да се придружи, описавши га као „АКСК срање“. Бивши симпатизери, Марк Ротко и Адолф Готлиб, постали су током хладног рата посвећени антикомунисти. Помогли су 1940. године у оснивању Федерације модерних сликара и вајара, која је започела рад осудом свих претњи култури од стране националистичких и реакционарних политичких покрета. У следећим месецима Федерација је постала активан заступник антикомунизма у уметничком свету. Тежила је да раскринка утицај партије у различитим уметничким организацијама. Ротко и Готлиб предводили су ове напоре да се присуство комуниста у свету уметника уништи. Њихова посвећеност том циљу била је толико снажна да су поднели оставке када је Федерација, 1953. године, гласала за прекид својих политичких активности.

Ад Рајнхарт је био једини апстрактни експресиониста који је настаивао да се држи левице, и као такав био је потпуно игнорисан у званичном уметничком свету све до шездесетих година. То му је омогућило

да истиче недоследности у животима и раду својих бивших пријатеља, који су престали да пијанче у кафани *Kedgar* и преселили се у куће у Хемптонсу, Провиденсу и Кејп Коду; њихове групне фотографије, попут „Љутитих“ из 1950, замењене су прилозима у часопису *Voï* који су оне љуте младе људе приказивали више налик на берзанске посреднике, који су их наводили као „истраживачке“ или „обећавајуће“ сликаре и извештавали како тржиште апстрактног експресионизма „кључа“ од активности. Рајнхарт је јавно осуђивао своје колеге сликаре због подлагања искушењима похлепе и амбиције. Ротка је звао „осујећеним, блутовим фовистом *Voïa*“, а Полока „гребатором *Харџерс базара*“. Барнет Њумен је био „авангардни промотер ручних радова и чувар образовања“ и „свети објаснитељ-забављач-овдашњи“ (због чега га је Њумен тужио). Рајнхарт се није ту зауставио. Рекао је да музеј треба да буде „ризница и гробница, а не књиговодствена фирма или центар за забаву“.⁷⁴ Ликовне критике упоредио је са „птичјом разметљивошћу“ и исмевао Гринберга као папу-диктатора. Рајнхарт је био једини апстрактни експресиониста који је у августу 1963. године учествовао у маршу на Вашингтон за права црнаца.

Тешко је бранити аргумент да су апстрактни експресионисти само „сликари који су радили за време хладног рата, а не за хладни рат“.⁷⁵ Њихове личне изјаве и, у неким случајевима, политичка оданост, поткопавају тврдње о томе да нису били идеолошки ангажовани. Међутим, радови апстрактних експресиониста не могу се ни свести на политичку историју у којој су радили. Апстрактни експресионизам, као и џез, био је – и јесте – стваралачки феномен који постоји независно и – чак, да – победнички, у односу на политичку употребу која је од њега направљена. „Нема сумње да сву уметност треба да разумемо у вези с временом у коме је настала“, тврдио је Филип Дод. „Како би апстрактни експресионизам имао смисла, морамо схватити да је настао у једном изванредном тренутку у односима између Америке и Европе. На политичком нивоу, они су били генерација радикала које је историја насукала, а на националном нивоу појавили су се управо у тренутку у коме Америка *јесџе* постала велика културна империја послератног периода. Све ове ствари морају се разумети како бисмо могли да оценимо њихова достигнућа. Међутим, њихова уметност се не може свести на те услове око њих. Тачно је да је ЦИА била укључена – жалим због тога као и свако други – али, то не објашњава зашто је ова уметност постала важна. Било је нечега у самој тој уметности што јој је омогућило да тријумфује.“⁷⁶

Џексон Полок је погинуо у саобраћајној несрећи 1956, а до тада се Аршил Горки већ био обесио. Франц Клајн опијао се толико да је од пића и умро, у следећих шест година. Вајар Дејвид Смит умро је 1965, после саобраћајне несреће. Марк Ротко је 1970. године пререзао себи вене и искваривао у свом атељеу. Неки његови пријатељи сматрали су да се убио

делимично због тога што није могао да се избори с противречношћу да је обасут материјалним наградама за дела која су „извикивала своје противљење буржоаском материјализму“.

„Земља се поноси својим мртвим песницима“, каже наратор Хумболтовој дара. „Фантастично је задовољство у сведочанству песника да су САД превише опасне, превише велике, грубе, да је америчка стварност надмоћна... Слабост духовних снага доказују детињасто понашање, лудило, пијанчење и очај ових мученика... Тако се воле песници, али се воле због тога што тамо нису успели. Они постоје како би осветлили огромност овог ужасног чвора.“⁷⁷

Фурије-чувари

У једној крчми у близини Мулена, 1787, умирао је један старац – пријатељ Дидроа, чије су идеје обликовали филозофи. Локални свештеници су били збуњени: све су покушали, залуд; добри човек одбио је последњу причест, рекавши да је пантеиста. Господин де Ролебон, који је туда пролазио и није веровао ни у шта, опкладио се са сељанима да ће му бити потребно мање од два сата да врати болесног човека хришћанским осећањима. Сељани су прихватили понуду и изгубили: узет је у обраду у три ујутру, у пет сати се исповедио и умро у седам. „Ви сте зацело веома добри у убеђивању,“ рекоше сељани, „кад сте победили наше људе!“ „Нисам се препирао“, одговори господин де Ролебон, „учинио сам да се уплаши пакла.“

Жан Пол Сартр, *Мука*

Док је апстрактни експресионизам био упослен као оружје хладног рата, Америка се окренула једном још моћнијем изуму – Богу. Религиозна вера у морални закон била је уграђена у Устав Сједињених Држава 1789, али је Америка на врхунцу хладног рата открила колико корисно може да буде призивање највишег бића. Бог је био свуда: био је у десет хиљада балона са библијама, који су послати преко Гвоздене завесе, у пројекту Библијски балон 1954; његово одобрење било је утиснуто на акт Конгреса од 14. јуна 1954, који је Заклетву верности проширио за речи „Једна нација под Богом“, фразу која је, према Ајзенхауеру, потврдила „трансцендентност религиозне вере у наслеђу и будућности Америке; на тај начин ми ћемо увек јачати оно духовно оружје које ће увек бити најмоћније средство наше земље у миру и рату“;¹ чак је почео да се појављује на доларским новчаницама када је Конгрес наложио да речи „Верујемо у Бога“ 1956. године постану званични мото државе.

„Због чега бисмо ми правили петогодишњи план за саме себе кад је Бог, изгледа, већ направио хиљадугодишњи план за нас?“² упитао се један амерички историчар. Уз овакву логику, политичка врлина била је подвргавање дуговекој хришћанској традицији послушности законима

Божјим. Призивањем врховног моралног ауторитета Америка је добила неопозиво одобрење за своју „откривену судбину“.

Изабраници судбине су подучавани, попут дечака у школи Гротон, да је „свака религија у историји високо ценила оне припаднике који су уништавали непријатеља. Коран, грчка митологија, Стари завет... Поразили непријатеља исправна је ствар. Наравно, постоје нека ограничења у погледу циљева и средстава. Ако се вратите грчкој култури и читате Тукидида, постоје границе у ономе што можете да учините другим Грцима који су део ваше културе. Али, не постоје ограничења у ономе што можете да учините једном Персијанцу. Он је варварин. Комунисти су били варвари.“³

Религиозни императив мотивисао је хладноратнике попут Алена Далса који је, одгајан у презвитеријанској традицији, волео да наводи места из Библије у вези с коришћењем шпијуна (Јошуа у Јерихону). Када се ЦИА преселила 1961. године у свој нови, огроман комплекс зграда у шумама Вирџиније, Далс је уредио да се један од његових омиљених навода из Новог завета угравира у зид ходника у Ленглију: „И ви ћете познати истину и истина ће вас ослободити“ (Јн: 8, 32). Хенри Лус, дете америчких мисионара, такође је волео да се позива на божанско: „Велико обећање хришћанства је: тражи и наћи ћеш... То је обећање, и премиса на којој је Американац створен.“ Лус је ретко пропуштао да оде недељом у цркву или да оде у кревет а да се не помоли, на коленима. Његова супруга, Клер Бут Лус, прешла је у католичку веру када је њена кћерка Ана погинула у саобраћајној несрећи, 1943. године. Ово преобраћење, које је имало огроман публицитет у земљи, навело је неке зловнике на поругу. Према једној шали која се много препричавала, папа је прекинуо доктринарну препирку са госпођом Лус, када је била амерички амбасадор у Италији, како би је подсетио: „Али, госпођо, и ја сам католик.“ Она је тврдила како је њена заслуга што је Ајзенхауер постао презвитеријанац непосредно пред изборну кампању 1952. године.⁴

„Ни профит ни лична слава нису Луса мотивисали тако дубоко као његова мисионарска потреба да побољша своје сународнике, и он је упражњавао своју моћ у искреном уверењу, иако га нису сви делили, да он зна шта је најбоље за њих“, написао је један од његових биографа.⁵ Он је инсистирао на томе да је „способност Америке за успешну сарадњу у директној вези са уставном повезаношћу наше земље с Богом“, и веровао је да „ниједна нација у историји, осим старог Израела, није била толико очигледно обележена за неку нарочиту фазу Божје вечне промисли“.⁶ За Луса, хладни рат је био свети рат, у коме је *Тајм инк.* био посвећен „доминантном циљу и сврси“ – победи над комунизмом широм света. „Да ли је то објава личног рата?“, упитао је једном приликом своје извршне директоре у *Тајм инк.* „И, ако јесте, зар он није незаконит и вероватно лудачки? Вероватно, али постоји неколико врло моћних преседана за

објаву личног рата.⁷ Паралела с плаћеницима крсташких ратова, или с приватном војском Френсиса Дрејка, нигде није тако моћно изведена.

Најомиљенији Лусов теолог био је Рајнхолд Нибур, почасни заштитник Конгреса за слободу културе и „реалиста“ хладног рата, који је веровао да је успостављање срачунате равнотеже моћи врхунски циљ, с тим да спољна политика буде искључива одговорност ауторитета елите. За припаднике ове елите, наравно, Нибур је био сродна личност од ауторитета. С друге стране, Мартин Лутер Кинг је тврдио да је од њега научио „потенцијал за зло“. Нибур је понудио либералне порције теологије читаоцима империје *Тајм-Лајф*, добивши одобрење Сиднија Хука за успешно оживљавање учења о првобитном греху као политичког средства, и за претварање „Бога у средство националне политике“.⁸ С религиозним императивом који је себи прокрчио пут у сваки важнији програм политике хладног рата, чак је изгледало да читава грађевина америчке моћи током педесетих почива на једној основној, монистичкој претпоставци: да ће о будућности одлучити „два велика табора људи – они који поштују Бога и они који га одбацују“.⁹ „Не сме да нас збуњује проблем са којим се свет данас суочава“, упозорио је председник Труман. „То је тиранија или слобода... и, што је још горе, комунизам пориче сâмо постојање Бога.“¹⁰ Производња оваквог концепта – који је сложеност односа у свету свео на борбу између сила светлости и таме – значила је да је реторика америчке спољне политике дошла дотле да почива на разликама које су се опирале процесима логике или рационалности. Џорџ Сантајана, у тексту из 1916. године, описао је филозофски процес којим оваква искривљавања доминирају историјским процесом: „Имагинација која се подржава назива се знањем, илузија која је кохерентна назива се истином, а воља која је систематска – врлином.“¹¹

Овакве разлике нису биле важне младом проповеднику Билију Грејему, који је појачао Труманова упозорења теоријом да „комунизмом... руководи Сотона... мислим да нема другог објашњења за невероватне успехе комунизма у којима изгледа да нас на сваком кораку надмудре, осим уколико нису добили натприродну моћ и мудрост и интелигенцију.“¹² Норман Мајлер дао је једну сасвим другачију дијагнозу: „Најдубља политичка болест Америке је у томе што је то једна самовољна држава.“¹³

У оваквој клими доктринарног догматизма, сенатор Џо Макарти је дошао на своје. У *Вештицама из Салема* Артур Милер упоређује прогон вештица у Салему са Макартијевим периодом, како би показао исту кривицу, два столећа даље, „зато што имате недозвољена, потиснута осећања отуђености и непријатељства према стандардном друштву које се купа у дневној светлости, онаквом како га дефинишу његови најправовернији противници. Без кривице, прогон црвених током педесетих никада не би могао да генерише толику моћ.“¹⁴ У обе врсте инквизиције главни циљ је био да се успостави кривица, јавним признањем, а од оптуженог се

очекивало да „осуди своје истомишљенике, као и свог ђаволског господара, и јемчи за своју кристално чисту нову оданост, изговарајући одвратне старе завете – почем је бивао ослобођен, да се поново прикључи друштву изузетно пристојног света.“¹⁵ Занимљива особеност Макартијевих саслушања због антиамеричких активности била је у томе што су она показивала „мање занимања за добијена имена него за испитивање искрености исповести сведока“. Лесли Фидлер, који је открио религију почетком педесетих, као и његов другар Ирвинг Кристол, описао је овај процес као неку врсту симболичког обреда: „Исповест сама по себи не значи ништа, али, без исповести... ми нећемо бити у стању да кренемо напред, од либерализма невиности до либерализма одговорности“.¹⁶

Амерички комитет за слободу културе био је веома наклоњен симболизму јавне исповеди. Елија Казан, који је на Макартијевом саслушању, у априлу 1952. године, навео одређена имена, био је награђен чланством у Америчком комитету, који је сада радо водио његове битке уместо њега. Бранећи Казанов Екторс студио од напада једне тврдокорне антикомунистичке групе, Сол Стајн, у језуитском расположењу, тврдио је да је Казан испуњавао „праву улогу антикомунисте, на месту које је место мисионара за своју политички назадну сабраћу којој је требало превише времена да схвати чињеницу да служење групама-параванима у овој земљи доприноси моћи совјетског мамута“.¹⁷ „Они који су у прошлости били уз комунисте треба да добију могућност да усмере своју енергију у праве антикомунистичке напоре и подухвате, уколико је то у складу с њиховим садашњим уверењима“, размишљао је Стајн.¹⁸ Казану, рекао је, треба дати простора да понуди „сваком политичком Марку-који-касно-на-Косово-стиже могућност за искупљење, како би се њихови таленти могли упослити против нашег заједничког непријатеља“.¹⁹ То није било довољно да увери екстремну антикомунистичку групу за пристисак, *Аверинк*., која се жалила како Казан наставља да ради са „неосвешћенима“ као што су Марлон Брандо, Френк Силвера и Лу Гилберт, и није се потрудио да упосли „било ког активног антикомунисту“.²⁰

Амерички комитет такође је сматрао да је згодно да у свој извршни одбор уврсти најчувенијег доушника Америке, Витекера Чејмберса, чије је сведочење уништило каријеру Алцера Хиса. Витекер је вештину цинкарења подигао на виши ниво, провоцирајући једног свог старијег колегу у империји *Тајм-Лајф* (где је Чејмберс био један од уредника) да му каже, у Лусовом присуству, „Да ли је твој омиљени филм *Доушничк*“. Сол Стајн је одушевљено писао Чејмберсу да је његово именовање узроковало „велики број анонимних поноћних позива, с претњама да ће [чланови одбора] бити збрисани ‘с лица земље’. Боже драги, претпостављам да ће оваквих глупости увек бити“, закључио је.²¹

У својој аутобиографији из 1952, *Сведок*, Чејмберс пише: „На столу је било питање: да ли ово болесно друштво, које ми зовемо западна цивилизација, може још увек, у случају велике потребе, да изнедри

човека чија је вера у то друштво толико велика да би он вољно жртвовао оно што је човеку најважније, укључујући и живот, да га одбрани?“²² Представљајући се као један такав Давид, Чејмберс је добио 75.000 долара од листа *Сайрдеј ивнині йосіи* да натегне своју праћку против комунизма, у виду осмонедељног фељтона направљеног од његове књиге. „Ви сте један од оних који се из пакла није вратио празних шака“,²³ рекао му је Андре Малро пошто је прочитао *Сведока*.

Пошто су на своју страну довукли Бога и Мамона, амерички антикомунисти сад су могли да жању плодове онога што је постала конјуктурна полупрофесија. У Холивуду су крсташки поход за чишћење америчке културе од свих безбожних нечисти повеле Хеда Хопер и Луела Парсонс, две колумнисткиње-трачаре које су за моралну хигијену биле оно што је г-ђа Битон била за чисту кухињу. Богато плаћене, биле су „чуvari-Фурије, полицијске матроне постављене пред врата да држе подаље грешне, непатриоте и побуњенике против имовине који нису били достојни да удишу исти чист ваздух резервисан за оне апостолске егземпларе као што су Луис Б. Мајер, Хари Кон, Џек Ворнер, Дерил Занук, Сем Голдвин и шачица других. Суровост ових дама према комунизму могла се мерити само удвостручавањем неких поступака комунизма.“²⁴

Хоперова и Парсонсова, мада можда нису мислиле о себи на тај начин, биле су „милитантни либертисти“, што је означавало супертајну кампању Пентагона, Морнарице, Савета за државну безбедност и Координационог одбора за операције, да се тема „слободе“ убади у америчке филмове. У петак, 16. децембра 1955. године, здружена команда се окупила на тајном састанку да размотри како би у Холивуду могла да се искористи идеја „милитантне слободе“. Према једном супертајном извештају, „милитантна слобода“ је требало да „на једноставан начин објасни праве услове у којима се живи у комунизму, као и начела на којима је заснован живот у Слободном свету“ и да „пробуди слободне народе да схвате величину опасности са којом се сусреће Слободни свет; и да створе мотивацију за борбу против ове претње“.²⁵ „Идеја је била да се направи слоган, нека политичка фраза за коју би већина људи имала утисак да је настала спонтано, али би она, у ствари, намерно била уведена у културу“, објаснио је историчар културе Кристофер Симпсон. „Била је то прилично префињена пропагандна операција за то доба.“²⁶ Као основ за доктринарну кампању, Милитантна слобода је усвојена на највишим нивоима. Међутим, тек следеће године Пентагон је коначно пронашао конкретну формулу којом ће послати своју поруку. У јуну и јулу 1956. године представници Здружене команде одржали су у Калифорнији неколико састанака, са припадницима одреда у Холивуду, посвећених искорењивању комунизма: Џоном Фордом, Меријеном Купером, Џоном Вејном и Вордом Бондом.

Састанци, који су се одржавали у канцеларији Џона Форда у МГМ, трајали су и до шест сати. Према записнику од 5. јула 1956, „г. Вејн је изјавио да ће у његовим филмовима, чији је он продуцент (*Wascas Productions*), програм Милитантне слободе бити пажљиво уметнут.“ Како би видео како то може да се учини, Вејн је следеће вечери позвао све у свој дом, у Енсино, Луис авенија бр. 4570. „После вечере, приказани су филмови *Жривовани* и *Миран човек*, а г. Вејн и г. Форд су их проучавали у погледу начина на који су погодни ставови за Морнарицу и културне обрасце слободног света били убачени у та два филма.“²⁷

На једном другом састанку, Меријен Купер је истакао да је низу филмова које је направио Корнелијус Вандербилт Витни „недостајала тема... и да је овај желео да је има (тј. милитантну слободу) и додао да ће је уврстити у друге филмове.²⁸ Договорено је да се Витни обавести о томе. Успешни индустријалац, Корнелијус „Сони“ Вандербилт Витни, имао је удео у огромном богатству Витнијевих којим је управљао његов рођак Џок. Као и Џок, и он је био близак ЦИА (њихов рођак је био Трејси Барнс) и више него спреман да јој помогне: као један од повереника, Корнелијус је дозволио да се *Вийни Трасџи* користи као канал за новац ЦИА. Био је и део тима укљученог у формулисање иницијативе за психолошко ратовање, под називом Информативна служба Државне безбедности (NSIA/НСИА). Добро познат као продуцент (1933. године ушао је у посао са Дејвидом Селзником, и заједно су продуцирали филмове *Звезда је рођена*, *Ребека* и *Прохујало с вихором*), 1954. је основао *К. В. Вийни Пикчерс инк.* и изјавио: „Желим да снимам оно што бих описао као ‘америчку серију’, да покажем нашем народу њихову земљу, као и да обезбедим да остатак света сазна нешто више о нама“.²⁹ Први филм у ‘америчкој серији’ били су *Трајачи*, произведени по цени од три милиона долара, а режирао га је Џон Форд.

Током рата, Џон Форд је био шеф Теренске фотографске службе ОСС. Његов посао је био да фотографише рад герилаца, саботера и јединица отпора у окупираној Европи. Специјални задаци обухватили су производњу супертајних филмова који су приказивани члановима владе. Сопствену продуцентску компанију, *Аријоси џикчерс*, основао је 1946. године. Главни улагачи, осим Форда и Меријена Купера, били су сви ветерани ОСС: Вилијам Донован, Оле Деринг (из Донованове адвокатске фирме са Вол стрита), Дејвид Брус и Вилијам Вандербилт. Форд је био потпуно сагласан с идејом да обавештајне службе владе треба да сугеришу теме за холивудску публику, и затражио је од њих да му „оставе шест копија књижице о Милитантној слободи и пошаљу му још туце, како би их предао својим сценаристима, да науче терминологију концепта“. Додатно је затражио да један представник Здружене команде дође у Пенсаколу на Флориди, место где је сниман филм *Орлова крила*, „ради пружања помоћи да се елементи Милитантне слободе ставе у филм“.³⁰

У помоћ је притекао Меријен Купер, који се борио против Панча Виље, а као ратног ваздухопловца Немци су га 1918. оборили изнад Француске. Пошто је тридесетих постао продуцент куће РКО, био је одговоран за удруживање Фреда Астера и Џинџер Роџерс. На сету *Орлових крила* био је и Ворд Бонд, председник Савеза филмских радника за очување америчких идеала, организације посвећене циљу избацивања комуниста из ове индустрије и помагања Одбору за антиамеричке активности. Један познаник га је овако описао: „Бонд би учинио све само да се осећа важно, чак и да мора да гази преко других.“ Форд (који се грозио Макартијевих црних листа) обичавао је да каже: „Хајде да будемо отворени. Ворд Бонд је говно. Међутим, он је наше омиљено говно.“ И ето холивудског конзорцијума на делу, састављеног од групе људи који су се познавали деценијама, и који су се један другом обраћали за одобрење и подршку.

Милитантна слобода могла је да се догоди само у Америци која је имала прејаку свест о терету империје. Артикулишући императиве (и жртве) *рах Americana*, ови филмови су славили дужност, групу, реаговање на команду, доминацију мушке смелости. Управо у том контексту се Џон Вејн, који се необично потрудио да избегне војну службу у Другом светском рату, почео доживљавати као модел америчког војника, оличење „американизма“. „Војвода“ је био граничар, припитомљавајући свет. Конгрес му је 1979. године доделио медаљу. На њој је писало само „Џон Вејн, Америка“. Али, то је била његова Америка прогањања комуниста и етничких предрасуда. Као истоимени јунак у филму *Велики Џим Меклејн* (1952) био је звезда у једном од најгрубљих филмова б-продукције о мржњи према комунистима (филм је снимљен у част Одбора за антиамеричке активности).

Филмови, као и пропаганда, тргују фикцијом, међутим, уколико се ова фикција вешто производи, сматраће се стварношћу. Да би ову функцију добро обављао, Холивуд је одавно схватао потребу да у своје митске обрасце угради преовлађујуће политичко и друштвено расположење. Тако је са антибољшевичких филмова из двадесетих прешао тридесетих на слављење Русије као савезника у рату (у филмовима као што су *Северна звезда*, *Дани славе*, *Песме Русије* и озлоглашеној *Мисији за Москву* која је, у ствари, опрала Московске процесе и хвалила Русе као браниоце демократије), па на производњу низа антикомунистичких филмова током педесетих – *Црвени кошмар*, *Црвена ојасносћ*, *Инвазија на САД*, *Био сам комуниста за ФБИ*, *Црвена планета Марс*, *Гвоздена завеса*, *Мој син Џон*, *Инвазија шелокрадица*. *Иди на испок улицом светионика*, који је финансирао ФБИ, био је омиљени филм Џ. Едгара Хувера. С насловима једнако неуверљивим колико и заплетима, ови филмови су сви откривали неуротичну опседнутост аутсајдером, непознатим, „Другим“. Исто као што је Капетан Америка прешао с борбе против нациста на борбу против комуниста, ставови америчких

филмова према Немачкој коренито су се променили, и сада је поражени непријатељ портретисан као херојски борац и цењени противник (*Ромел*, *Пустинијска лисица*, 1952; *Пошера на мору*, 1955; *Нејријател одоздо*, 1957). Пошто су јучерашњи непријатељи постали данашњи пријатељи, Холивуд је показао колико брзо може да стргне „етикете Добра и Зла са једне нације и [прилепи] их другој“.³¹

Док су овакви филмови добро пролазили код домаће публике, у складу с претераним тврдњама о комунистичкој опасности – већина Американаца сада је била уверена да „Руси долазе и да ће убрзо почети да падају бомбе“³² – на међународном тржишту имали су слабу прођу. За Европу, још израњављену сећањима на фашизам, безосећајна мржња и вербално насиље антикомунистичких дарова Холивуда били су крајње непривлачни. Боље су пролазили Дизнијеви цртаћи, и романтични филмови, попут *Празника у Риму* и *Чаробњака из Оза*. Међутим, ови фиктивни рајеви нису завели све Европљане. Дубоко закопане у читав низ трговинских споразума (почев од споразума Блум-Берн из 1946) налазиле су се одредбе које су јемчиле пораст квоте америчких филмова приказаних у земљама попут Француске. Овакви споразуми наилазили су на презриве критике у интелектуалним круговима Француске и доводили су чак, 1948. године, до насилних уличних туча.

Амерички стратеги били су изненађујуће спори у реаговању на широко распрострањено незадовољство у Европи поводом нивоа засићености увозом из Холивуда. На филмском фестивалу у Кану 1951. године није било дипломатских представника, нити било какве званичне делегације вођа америчке филмске индустрије, њених писаца, техничара или уметника. Руси су, на супрот томе, послали свог заменика министра за филм, као и угледног редитеља Пудовкина, који је дао бриљантан резиме совјетских успеха. Пошто је добила извештаје о томе да је Америка у Кану изгледала „врло блесаво“, влада САД је одлучила да индустрији филмова посвети више пажње.

Двадесет трећег априла 1953, пошто је именован за специјалног саветника владе за филм, Сесил Б. Де Мил је ушетао у канцеларију Ч. Д. Џексона. Пишући Хенрију Лусу, две недеље касније, Џексон каже да је Де Мил „веома на нашој страни и... потпуно схвата моћ америчких филмова у иностранству. Он има једну теорију, којој се ја у потпуности придружујем, да најделотворнија употреба америчких филмова није да осмисле читав филм како се борити с неким проблемом, већ пре да се потрудимо да у ‘нормалан’ филм унесемо одговарајућу реченицу, успутну примедбу, наглашавање, подизање обрве. Рекао ми је да ће он, ако му само дам једноставан проблем за неку земљу или област, наћи начин да га обради у филму.“³³

Де Милов пристанак да постане саветник у Филмској служби (МПС) представљао је победу владиних пропагандиста. Радом у 136 јединица УСИС у 87 земаља, Филмска служба је при руци имала огромну

дистрибутивну мрежу. С обиљем владиних средстава, практично је била „продуцент“, са сваком испуњеном потребом. Запошљавала је продуценте-редитеље који су били врхунски проверени и правили филмове који су артикулисали „циљеве које Сједињене Државе желе да постигну“ и који најбоље могу да стигну до „припремљене публике коју ми, као филмски медијум, морамо да обрадимо“.³⁴ Служба је саветовала тајна тела, попут Координационог одбора за операције, о филмовима погодним за међународну дистрибуцију. У јуну 1954. године навела је 37 филмова за приказивање иза Гвоздене завесе, међу којима су били: *Пейџар Пан*, *Прича о Алу Џолсону*, *Прича о Глену Милеру*, *Дечко из Оклахоме*, *Празник у Риму*, *Четири сестре*, *Шоубоуџи*, *Кејнова њобуна*, *Харлем Глобџиџерс*, *Алиса у земљи чуда* и *Ејзекјуџив суџи*.

Служба за филм је одређивала и америчко учешће на филмским фестивалима у иностранству, испуњавајући срамотни вакуум са Канског фестивала 1951. године. Природно, било је тешко искључити „продуценте америчких филмова и филмове који не подржавају америчку спољну политику, који су у неким случајевима штетни“³⁵ да се прикажу на међународним фестивалима. Уместо тога, они су гурали филмове попут *Приче Боба Маџијаса (Алајд ариџисџис, 1954)*, „готово савршен портрет најбоље фазе америчког живота – дечко из малог града са својом породицом, његова драгана, његова каријера, његово занимање за спорт – и све то доприноси његовом двоструком успеху као једног од изванредних атлетичара у историји Олимпијских игара... ако овај филм нема америчке вредности које желимо на екрану, онда морамо почети да тражимо нови скуп вредности.“³⁶

У потрази за савезницима у Холивуду који најбоље схватају „пропагандне проблеме САД“ и који су спремни да „у своје сценарије и своје деловање уграде праве идеје на прикладан начин“, Џексон се, као и обично, обрукао с избором. У јануару 1954, направио је списак „пријатеља“ од којих се могло очекивати да помогну влади: Сесил Б. Де Мил, Спирос П. Скурас и Дарил Занук у Фоксу; Николас Шенк, председник МГМ, и продуцент Дор Шери; Барни Балабан, директор Парамаунта; Хари и Џек Ворнер; Џејмс Р. Грејнџер, директор РКО; директор Универзала, Милтон Рекмил; директор Колумбије, Хари Кон; Херберт Јејтс за Рипаблик; Волт и Рој Дизни; и Ерик Џонстон из Филмског удружења.

Међутим, највреднија стечевина Ч. Д. Џексона у Холивуду био је агент ЦИА Карлтон Олсоп. Радећи прикривено за Парамаунт студио, Олсоп је био продуцент и агент, радећи половином тридесетих за МГМ, потом са Џуди Гарланд крајем четрдесетих и почетком педесетих, до ког времена се већ придружио Радионици за психолошко ратовање Френка Визнера. Почетком педесетих година писао је редовне „извештаје о филмовима“ за ЦИА и Одбор за психолошку стратегију. Ови извештаји састављани су у две сврхе: прво, ради праћења комуниста и симпатизера у Холивуду; и друго, ради сумирања успеха и неуспеха тајне групе за

притисак – коју је предводио Карлтон Олсоп – чији је задатак био да у холивудске филмове уноси одређене теме.

Олсопови тајни извештаји представљају изванредно штиво. Они откривају докле је тачно ЦИА била у стању да досегне у филмској индустрији, упркос њеним тврдњама да није тежила за таквим утицајем. Један извештај, од 24. јануара 1953, концентрише се на проблем стереотипног приказивања црнаца у Холивуду. Под насловом „Црнци у филмовима“, Олсоп извештава како је обезбедио пристанак неколико директора кастинга да убаце „добро одевене црнце као део америчке сцене, а да то не изгледа превише очигледно или намеравано. Филм *Санџари* који се снима, на жалост, не дозвољава овакво убацивање, јер се филм одиграва на Југу. Стога ће он приказати црнце на плантажама. Међутим, то се у извесном степену ублажава убацивањем достојанственог црног батлера у један од домова његовог газде, а према сценарију, он указује на то да је ослобођен и да може да ради где се њему допада.“³⁷ Олсоп такође извештава да ће „неких црнаца бити у масовним призорима“ у комедији *Кеди* (Џери Луис у главној улози). У време када су многи „црнци“ имали исто толико прилике да доспеју у голф клуб колико и да гласају, то је чак изгледало оптимистички.³⁸

У истом извештају, Олсоп говори о филму *Врх стиреле*, који је макар показао спремност да испита начин на који се Америка понела према Апачима. Али, то је, како каже Олсоп, „направило озбиљан проблем“ у том смислу што „комуњаре могу да га искористе за себе“. На срећу, нешто његовог мешања омогућило је да се већина непријатних сцена (превоз читавог племена Апача, против њихове воље, на Флориду, које је обавила војска, при том их жигосући као стоку) уклони или да се „њихов значај битно разводни“. Остале промене постигнуте су синхронизовањем нових дијалога, пошто је филм већ био завршен. Пошто су за то наведени „комерцијални и патриотски разлози“, Олсоп није доживео противљење продуцента филма, Ната Холта.³⁹

Совјети никада нису пропустили прилику да истакну лошу слику Америке у погледу расних односа. Џејмс Бернс, Труманов државни секретар, био је „збуњен и поражен“ када је покушао да се супротстави забрани Совјета да се на Балкану гласа, и када су му Совјети, исправно, одговорили да је „црнцима сопствене државе г. Бернса, Јужне Каролине, ускраћено исто право“.⁴⁰ Олсопови напори у Холивуду били су део шире кампање да се дискредитују совјетске тврдње о америчкој дискриминацији, ниским зарадама, пристрасном правосуђу и насиљу против Афроамериканаца. Ч. Д. Џексон је, пак, хтео да се директно суочи с тим питањем и тврдио како је „време да престанемо да објашњавамо ‘откуд ова мрља на нашим скутима’ и да гледамо читав свет у очи“.⁴¹ У том циљу су стручњаци за психолошко ратовање у Координационом одбору за операције (у тесној сарадњи са Стејт департаментом) основали тајни Комитет за презентацију културе, чија је главна делатност била

да планира и координира турнеје црних америчких уметника. Део овог тајно надзираног „извозног“ програма било је појављивање Леонтине Прајс, Диззија Гилеспија, Меријен Андерсон, Вилијама Ворфилда, Плесне групе Марте Грејем на међународној сцени, као и много других мулти-расних или црних америчких талената током овог периода. У програм је спадала и продужена турнеја онога што је један тајни стратег описао као „Велика црначка народна опера“, *Порџи и Бес*, која је путовала по Западној Европи, Јужној Америци и затим по совјетском блоку, више од једне деценије, са седамдесет Афроамериканаца који су „били жива демонстрација америчког црнца као дела културног живота Америке“.⁴²

Занимљиво је да је овај раст црних америчких талената био у директној сразмери са престанком активности оних писаца који су први проговорили о јадном стању црнаца у америчком друштву. Руски часопис *Иносјранаја лийтература* пренео је 1955. године две кратке приче Ерскина Колдвела, које су изазвале запањеност америчких пропагандиста. „Прва прича има наслов ‘Луд новац’ (на енглеском је раније била објављен као ‘Неочекивани новац’) и она је безопасна,“ написао је Џон Покер из Информативне службе Сједињених Држава (УСИА). „Међутим, друга прича је злоћудна: наслов јој је ‘маса људи’ и бави се корпоративним изабљивањем, црначким сиромаштвом и силовањем једне десетогодишње девојчице за 25 центи.“⁴³ Забринутост УСИА преузео је Амерички конгрес за слободу културе, који је обећао да ће извршити притисак на Колдвела да се јавно одрекне приче. У многоме налик на жалбе Сиднија Хука из 1949, да јужњачки писци појачавају негативну слику о Америци, са својим „романима о друштвеним немирима и побунама“ и о „дегенерисаности и таштини Америке“⁴⁴, Амерички комитет сада је одлучио да „рашчисти са инцестуозним јужњацима. Њихова дела дају изузетно пристрасну и психолошки обојену слику о нашем понашању и моралу.“⁴⁵ Ово није био изолован став, већ су га прихватили многи културни хладноратници, укључујући и Ерика Џонстона, који је из своје канцеларије у Холивуду повео напад на јужњаке: „Нема више *Плодова њева*, нема више *Дуванских њујева*. Више неће бити филмова који приказују непријатну страну америчког живота.“⁴⁶ У том периоду значајно је опала продаја књига Колдвела, Стајнбека, Фокнера и Ричарда Рајта („Стајнбека у сепији“).

Поново у Холивуду, Карлтон Олсоп је увек будно мотрио на портретисање америчких мана. У једном свом извештају упозорио је на један сценарио, заснован на „роману под називом ‘Див’ Едне Фербер.“ То је, како је рекао, „нешто на шта треба обратити пажњу, пошто додирује следећа три проблема: 1. нимало ласкав опис богатих, неотесаних, окрутних Американаца (Тексашана); 2. расно потцењивање Мексиканаца у Тексасу; 3. импликацију да је богатство Англотексашана изграђено на искоришћавању рада Мексиканаца.“ Олсопово решење било је једноставно: „Побринућу се да се сценарио ‘убије’ сваки пут кад

га неко у Парاماунту помене.⁴⁷ У томе је имао само делимичан успех: филм су снимили Браћа Ворнер, а не Парاماунт, последњи у коме је Џејмс Дин играо, 1956. године.

Олсопови извештаји настављали су да мере политичку температуру у Холивуду, детаљно описујући осетљив посао наговарања продуцента и студија да прихвате оно што је ЦИА означила као своју „холивудску формулу“.⁴⁸ Ауџи су били негативни стереотипи, а *ин* описи који су представљали здраву Америку. „Успео да уклоним Американце пијанце, углавном у истакнутим, ако не и главним улогама, из следећих филмова,“ најавио је Олсоп. „Худини. Пијани амерички извештач. Потпуно избачен. Можда ће бити потребно додатно снимање за исправке. Легенда о Инкама. Из сценарија уклоњено свако опијање америчког вођства. Слонов корак. Пијанство задржано само где то строго захтева сценарио. Лајнингер и мрави. Из сценарија исечено свако тешко опијање америчког вођства.“⁴⁹

Олсоп је био нарочито осетљив у вези с „филмовима који ударају на религију“: када је један студио почео да развија сценарио за д’Анунциову *Кћер Јорија*, у сарадњи с Албертом Моравијом, Олсоп је био уверен да ће филм бити „100% антиклерикалан“ и питао се „како можемо да га зауставимо. Претпостављам да Ватикан треба да уради нешто с тим у вези. Не сматрам да заузимам превише католички став који можда тако изгледа. У овој бици за умове први корак који комуњаре морају да предузму јесте да раскринкају религију.“⁵⁰ Још је проблематичнији био филм Роберта Роселинија, *Свети Фрања, божји лакрдијаш*. „То је стварно нешто,“ пише Олсоп. „Не можете ни да се надате бољем филму за раскринкавање религије него што је овај... Свети Фрања и његови компањони... описују се толико крајње поједностављено да имате осећај како су они гомила будала, не сасвим при здравој памети, а неки од њих вероватно и хомосексуалци.“⁵¹

Олсоп се придружио Визнеровом ОПЦ у исто време када и Финис Фар, писац са везама у Холивуду, који је радио са Џоном О’Харом. Регрутовани на Радионици за психолошко ратовање, Олсоп и Фар су за шефа добили Хауарда Ханта, бившег припадника ОСС који је, због своје ревности у пропаганди црнаца (касније је тврдио да је „мислио као црнац“) добио посао шефа курса за обуку у ЦИА о политичком и психолошком ратовању.

Убрзо после смрти Џорџа Орвела, 1950, Хауард Хант је послао Олсопа и Фара у Енглеску, да посете његову удовицу Соју. Они нису ишли код ње да јој изразе саучешће, већ да од ње затраже права за филм *Животињска фарма*. Наравно, права су добили, уз обећање да ће јој организовати сусрет с њеним херојем, Клерком Гејблом. „Из ове [посете]“, писао је Хауард Хант, „настао је анимиран филм према Орвеловој *Животињској фарми*, који је ЦИА финансирала и дистрибуирала широм света.“⁵²

Пошто је добио права, Хант је почео да тражи продуцента који може да послужи као параван за ЦИА. Одлучио се за Луиса де Рошмона, који је запослио Ханта када је правио *Марш времена*, серију месечних документарца коју је финансирао *Тајм инк.*⁵³

У сталној вези с Хантом и користећи средства ЦИА која су убацивали Олсоп и Фар, де Рошмон је 15. новембра 1951. започео продукцију *Животињске фарме*. За најамбициознији анимиран филм тог времена (осамдесет цртача, 750 сцена, 300.000 обојених цртежа) изабрана је британска фирма *Халас енд Бачелор Картиун филмс Лтд.* Џон Халас, Мађар по рођењу, дошао је у Енглеску 1936, и радио на првом енглеском анимираном филму у техниколору, *Музички човек*. Удружујући се са својом супругом, Џој Бачелор, продуцирао је више од стотину филмова за Британску централну службу информисања, а многи од њих помогли су у пропагирању Маршаловог плана и организације НАТО.

Издавач *Животињске фарме*, Фредрик Варбург, помно је пратио Халасову продукцију, и редовно обавештавао своје пријатеље у Конгресу за слободу културе о напретку. Посетио је студио неколико пута 1952–53. године, да погледа секвенце и дода своје сугестије за промене у сценарију (можда је Варбург био тај који је предложио да стари Мајор, пророк револуције, треба да има глас и изглед Винстона Черчила?) Истовремено, контролисао је и ново издање *Животињске фарме*, које су штампали *Секер и Варбурџ*, са фотографијама из продукције филма.

Одбор за психолошку стратегију такође је детаљно прегледао сценарио. Према једном меморандуму од 23. јануара 1952, његови званичници још нису били сасвим сигурни у сценарио, налазећи да је тема „помало збуњујућа“ и да је „утицај приче изражене у анимираном облику... помало неодређен. Мада је симболика наизглед једноставна, не постоји сасвим јасна порука.“⁵⁴ Занимљиво је да је ова критика обавештајних бирократа Америке одражавала ранију забринутост Т. С. Елиота и Вилијама Емпсона који су, обојица, писали Орвелу 1944. године да истакну грешке или недоследности у средишњој параболу *Животињске фарме*.

Проблеми са сценариом решени су изменом краја приче. У оригиналном тексту свиње комунисти и човек капиталиста се не разликују, утапајући се у заједничкој бари гадости. У филму је ова заједничка судбина пажљиво избегнута (Пилкингтон и Фредерик, главни ликови које је Орвел осмислио као британску и немачку владајућу класу, једва да се примећују), а на крају, једноставно су елиминисани. У књизи, „створења изван фарме гледала су час свињу час човека, па човека, па свињу, и опет свињу, па човека; али, већ је било немогуће рећи ко је ко.“ Гледаоци филма, међутим, видели су сасвим другачији исход, у коме поглед на свиње тера друге животиње које посматрају да покрену успешну контрареволуцију, јуришом на фарму. Уклањањем људи из сцене, и остављањем само свиња које уживају у плодовима експлоатације,

стапање комунистичке корупције са капиталистичком декаденцијом је преокренуто.

Када се ЦИА позабавила Орвеловим каснијим делом, 1984, предлагане су још веће слободе. Орвел је умро пре него што је пренео филмска права, али су се она 1954. године нашла у рукама продуцента Питера Ретвона. Ретвон, добар пријатељ Џона Форда, био је директор РКО док га Хауард Хјуз није почистио, 1949. године. Те године је основао *Моушн њикчер кинишл корпорација*, која се бавила продукцијом и финансирањем филмова. Корпорација – и сам Ретвон – били су у блиском пријатељству с владом САД, финансирањем филмова за Филмску службу. Према Лоренсу де Невилу, Хауард Хант је придобио Ретвона за сарадњу у филмској верзији Орвеловог класика. Преко Ретвонове корпорације владин новац је био доступан за почетак продукције филма,⁵⁵ који се појавио 1956, а у главним улогама су били Едмонд О'Брајен, Јан Стерлинг и Мајкл Редгрејв.

Орвелова кошмарна визија будућности у 1984. допадала се културним стратезима на неколико нивоа. Званичници ЦИА и Одбора за психолошко ратовање (којима је књига била обавезно штиво) ухватили су се њеног испитивања опасности тоталитаризма, игноришући чињеницу да је Орвел био жестоко против злоупотреба *сваке* контролишуће државе, било на левици или на десници, ако их оне упражњавају над својим грађанима. Мада су мете књиге биле сложене, укупна порука је била јасна: била је то побуна против *свих* лажи, против *свих* трикова које изводе владе. Међутим, амерички пропагандисти су је брзо означили као антикомунистички трактат, наводећи једног критичара да тврди како је Орвел „шта год да је веровао да чини, донео хладном рату један од његових најмоћнијих митова... Током педесетих, то је била величанствена НАТО пропаганда.“⁵⁶ На другом нивоу, 1984. је била књига препуна неповерења у масовну културу и у опасности од свеопштег ропства путем тупог незнања (Винстонова реакција на народну песму коју пева пролетерка док качи опран веш савршено осликава тај страх од „маскулта“ и његове лакомислене, успаване тупости). И опет, политичка мета књиге била је мање специфична него универзална: злоупотреба језика и логике – оно што је Питер Ванситарт звао „прљава претња политичке коректности“ – била је наметнута Нама, као и Њима. У филмској верзији, ова истост је била прикривена.

Манипулација Орвеловом параболом, како би се уклопила у предрасуде и претпоставке оних који су правили филм била је, наравно, потпуно у складу са *parti pris* хладног рата у култури. Онај који је помогао да се обезбеди структура за ово пристрасно тумачење био је нико други до Сол Стајн, извршни директор Америчког комитета за слободу културе, кога је Ретвон консултовао у неколико прилика и тражио савет у вези са сценариом. Стајн је имао мноштво савета. Прво, сценарио би требало да буде „релевантнији у погледу специфичности данашњег тоталитаризма.

На пример, постери 'Великог брата' треба да буду фотографије стварног човека, а не налик на анимирану карикатуру Стаљина. Другим речима, не треба умањивати могућност стварног постојања Великог брата његовим повезивањем са сада већ мртвим Стаљином.⁵⁷ Ништа у филму не треба да буде карикатура, наставља Стајн, „већ само проширење нечега што данас непосредно видимо.“ На пример, тамо где „припадници лиге против секса треба да носе ленте преко груди“ Стајн се бринуо да „такве ленте не одговарају ничему у тоталитарном животу каквог ми познајемо, већ пре лентама које носе дипломате у свечаним приликама.“⁵⁸ Стога Стајн предлаже да, уместо ленти, носе траке око руку. Слично томе, тамо где је Орвел у роман увео трубе, Стајн жели да се оне „елиминишу“ због тога што су оне, за Американце, „повезане са свечаношћу“.⁵⁹

Међутим, крај је Стајна највише намучио, и рекао је Ретвону: „Како ја то схватам, проблем са завршетком је у томе што је нагласак на потпуном очајању: Винстон Смит је остао без своје људскости и капитулирао пред тоталитарном државом. Мислим да смо се сложили да то представља ситуацију без наде док, у стварности, нека нада постоји... нада да се људска природа не може променити тоталитаризмом и да и љубав и природа могу да преживе страшне преступе Великог брата.“⁶⁰ Стајн је предложио да Ретвон занемари Орвелов крај, у корист следећег решења: „Џулија устаје и одлази од Винстона. Може ли Винстон такође да напусти кафе, не да пође за Џулијом, већ у супротном правцу и, док депримирано хода улицом, да види лица деце, не лице оног детета које цинкари оца, већ лица деце која су успела да некако одрже нешто од своје природне невиности... Он почиње да хода брже, музика се појачава док Винстон опет не стигне до оног заклоњеног места на коме он и Џулија налазе прибежиште од тоталитарног света. Опет видимо влати траве, ветар у дрвећу и, можда, чак, кроз Винстонове очи, још један пар који се састаје. Овакве ствари за Винстона, и за нас, стоје као трајност коју Велики брат не може да уништи. И док Винстон излази из кадра, ми чујемо лупање његовог срца и он остаје без даха, схвативши да је то оно што Велики брат не може да узме од људскости, оно што ће увек бити у контрасту и конфликту са светом 1984, и можда, ако се држимо ове тачке гледишта, да видимо Винстона како гледа у своје шаке: два прста на његовој левој шаци, два прста на десној шаци, и он зна да два и два чини четири. Док то схвата ми још увек чујемо лупање његовог срца и, по аналогији, лупање људског срца – гласније, док се филм завршава.“⁶¹

Филм је, у ствари, имао два различита краја, један за америчку публику и један за британску. Ни један није следио Стајнове ушећерене предлоге, мада је британска верзија била верна идеји Стајновог завршетка, са Винстоном који је упуцан после повика „Доле Велики брат!“ за којим следи и Џулија. У књизи, управо супротно, Орвел јасно пориче могућност да се људско биће уздигне изнад притисака Великог брата.

„лажни писац, псеудонаивац“, док је Аптон Синклер завредио епитет „врло шашав“. Џорџ Падмор (псеудоним Малколма Нерса) описан је као „Црнац [вероватно] афричког порекла?“ који је био „против белаца“ и вероватно љубавник Ненси Канард. Том Дриберг привукао је тешку паљбу јер је био све оно чега је Орвел волео да се боји: „хомосексуалац“, „сматра се да је члан подземља“ и „енглески Јеврејин“.⁶⁷

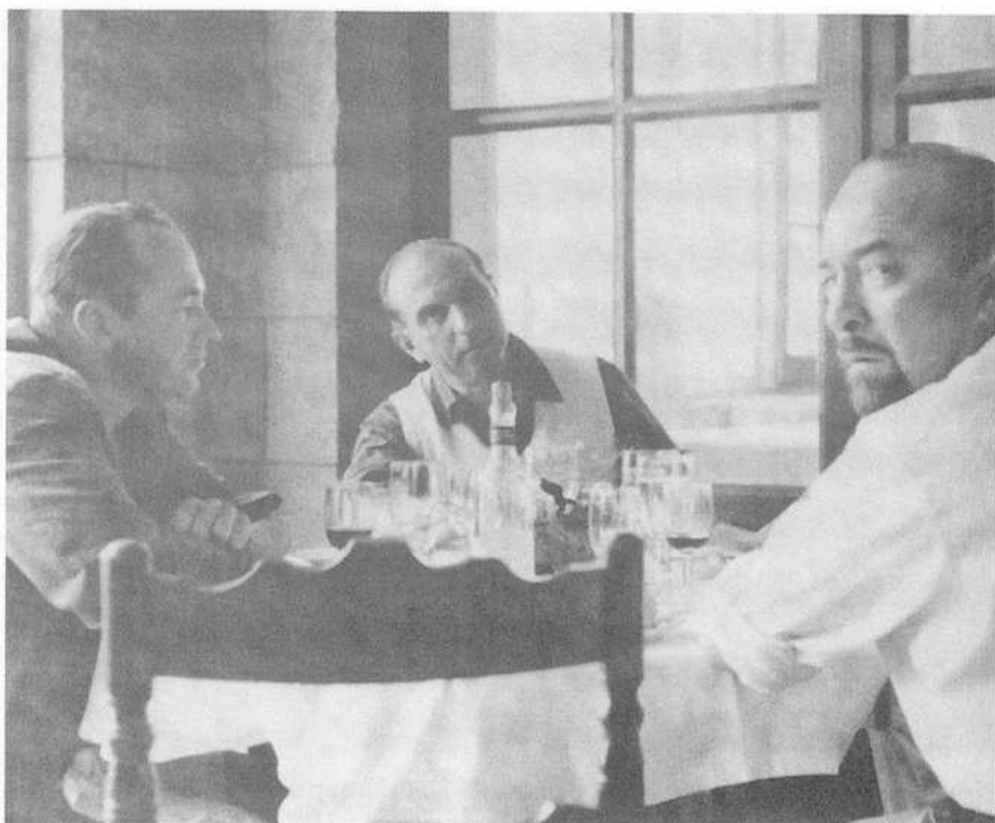
Међутим, оно што је била нека врста игре, Орвелов „мали списак“ је добио нову и злокобну димензију када га је он добровољно предао ИРД, тајном оруђу (што је он знао) Форин офиса. Мада је Адам Вотсон из ИРД касније тврдио да је „њена непосредна корист била у томе да то нису људи који треба да пишу за нас“, такође је открио да би се „[њихове] везе са организацијама које подржавају совјетски могле раскринкавати у неком каснијем времену“.⁶⁸ Другим речима, када је доспео у руке једној служби владе чије активности нису биле отворене за испитивање, Орвелов списак је изгубио сваку невиност коју је могао имати као лични документ. Постао је досије, с веома стварном могућношћу да уништи углед и каријеру људи.

Педесет година касније, ауторизовани Орвелов биограф Бернارد Крик, чврсто је бранио Орвела, тврдећи да се то „није разликовало од данашњих одговорних грађана који преносе податак антитерористичкој јединици о људима у својој околини, за које верују да су бомбаши ИРА. Крајем четрдесетих година они су се сматрали опаснима.“⁶⁹ Ову одбрану понављају они који су одлучни у понављању мита о интелектуалној групи повезаној везама с Москвом, уједињеној у издајничком покушају да припреме терен за стаљинизам у Британији. Не постоје докази да је ико са Орвеловог списка (у мери у којој је то доступно јавности) био укључен у било какав незаконити подухват, а свакако ништа што би оправдало поређење са терористима ИРА. „Хомосексуалац“ је била једина осуда која је носила икакав ризик од кривичне пресуде, мада не изгледа да је то Орвела одвратило да ову реч примени. Британски закон није забрањивао чланство у Комунистичкој партији, нити да будете Јеврејин, да будете сентиментални, или глупи. „Што се тиче Правде, Орвел не може да учини ништа лоше“, написао је Перегрин Ворстхорн. „Његовој процени у овој ствари апсолутно се верује. Тако, ако је он сматрао да хладни рат даје оправдање једном писцу да буде јасно склон да цинка другог, онда је то – то. Нечасно дело не постаје часно само због тога што га је починио Џорџ Орвел.“⁷⁰

Тиме се не каже да је Орвел био у криву што је био забринут због онога што је описивао као „отровно дејство руског мита на енглески интелектуални живот“.⁷¹ Он је, од свих људи на свету, добро знао цену идеологије, и искривљавања изведених у њено име од стране „либерала који се боје слободе и интелектуалаца који желе да облате интелект“.⁷² Међутим, он је својим делима показао да је побркао улогу интелектуалца са улогом полицајца. Као интелектуалац, Орвел је могао да предводи

напад својих читалаца на британску русоманију, отворено, увлачећи своје противнике у расправу на страницама листова и часописа као што су *Трибјун* и *Полемик*, и других. На који је начин ствар слободе унапређена реаговањем на (сумњу у) интелектуалну нечасност – преваром?

„Ако би требало да изаберам један текст којим бих се оправдао, изабрао бих стих из Милтона: ‘Према познатим правилима стародревне слободе,’“ написао је Орвел у предговору *Живојшињској фарми*. Фраза, објаснио је, објашњава његову снажну веру у „дубоко укорјењену традицију интелектуалне слободе... без које би наша особена западна култура могла само условно да постоји“. И наставља с наводом из Волтера: „Ја презирем оно што кажеш; и бранићу до смрти твоје право да то кажеш.“⁷³ Месецима пре сопствене смрти, изгледало је као да Орвел говори: „Презирем оно што кажеш; бранићу до смрти твоје право да то кажеш; али не у свим околностима.“ Коментаришући оно што је видела као Орвелово скретање ка десници, Мери Макарти је приметила да је Орвел био благословен што је умро тако млад.



„Апарат“ на радном ручку: Џон Хант, Мајкл Јоселсон и Мелвин Ласки



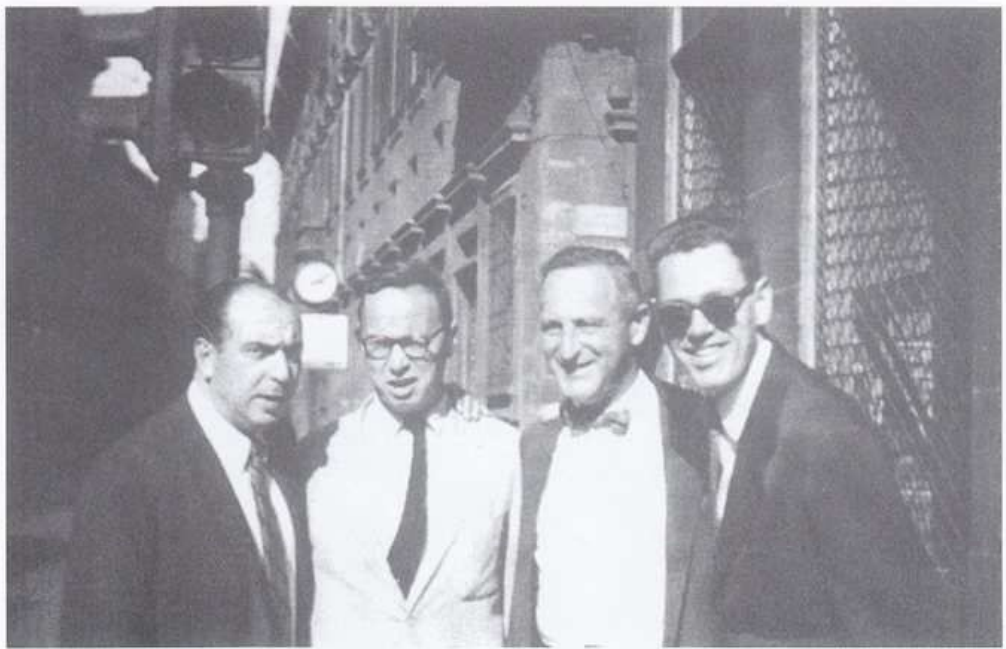
Стивен Спендер, Манес Спербер, Мину Масани, Мајкл Јоселсон, Дени де Ружмон, Николас Набоков на састанку Извршног одбора Конгреса за слободу културе, јануар 1957



Стивен Спендер, кога су ЦИА и МИ6 одабрали за коуредника часописа *Енкаунџер*. Стивен је имао све праве особине потребне за „параван“, каже Наташа Спендер. „Било га је веома лако преварити, јер је био толико невин“



Ирвинг Кристол, коуредник часописа *Енкаунџер* од 1953. до 1958. године. Стигавши из Њујорка у Лондон, Кристол је почео да иде на посао са полуцилиндром на глави



Мајкл Јоселсон, Артур Шлезингер Млађи, Џулијус Флајшман и социолог Питер Доџ у Милану, септембар 1955, како би размотрили „Бидућност слободе“



Двајт Мекдоналд са Мајклом Јоселсоном у Милану, септембар 1955, током конференције „Будућност слободе“. Расправе су, како је рекао један очевидац, биле „смртно досадне“, али је иза сцене било прегрејаних препирки због предлога да се Двајт Мекдоналд постави за коуредника часописа *Енкаунтиер*



Николас Набоков, композитор и импресарио, „параван“ Конгреса за слободу културе. Поред Набокова су његова супруга Мари-Клер и Мајкл Јоселсон. Бечка опера, 1957. године



Николас Набоков и глумац Питер ван Ајк у стану Јоселсонових у Паризу, март 1958, на прослави рођендана Мајкла Јоселсона. Ван Ајк и Јоселсон су били у истој бараци у послератном Берлину



Дон Хант, Роби Меколи и Мајкл Јоселсон мапирају послове, у брдима изнад Женева



Мајкл Јоселсон грли свог пријатеља и колегу, Лоренса де Невила, и де Невилову супругу Аделину. Де Невил је регрутовао Јоселсона у ЦИА 1948, и заједно су 1950. године основали, у Паризу, Конгрес за слободу културе, као трајно тело. Де Невил се у САД вратио 1954, остављајући Јоселсона да се сналази са низом разочаравајућих наследника



Рејмон Арон и његова супруга Сузан, Мајкл Јоселсон и Дени де Ружмон, уживају у излету у швајцарске планине. Арон је био дубоко компромитован када је Конгрес раскринкан као параван ЦИА, мада постоје тврдње да је и он годинама био тајни припадник Службе



Џон Хант и Мајкл Јоселсон, седе испод месингане зидне плоче Конгреса. Плоча је била украдена са спољног зида Париске канцеларије неколико година раније, и на њихово запрепашћење, нашла се на зиду једног ресторана у Женеви, где је Дијана Јоселсон направила ову фотографију, 1969. године



Најделотворније партнерство: Мајкл Јоселсон, тајно име „Донатан Ф. Саба“ и његова супруга Дијана, тајно име „Дејн Енсингер“

206 P

Proc 091 Russia 73 (18 Aug 68)

Director of Plans and Operations
Department of the Army

~~TOP SECRET~~

8-19/68
F/W 15/

MSC 22A

COPY NO. 11

A REPORT
TO THE
NATIONAL SECURITY COUNCIL

by

THE DEPARTMENT OF STATE

on

UNITED STATES EXECUTIVES WITH RESPECT TO USSR

WASHINGTON

~~TOP SECRET~~

Насловна страна докумен-
та у коме се, према руским
изворима, налази и Далсов
„план за уништење Русије“,
чији су делови цитирани у
предговору овом издању

Кад на врби роди грожђе

Слобода је постала само низ клишеа... Клише Ух-ух:
 „Нису сва друштва која изгледају слободна толико слободна
 као што изгледају“... Сумњиви клише: „Слобода је недељива.“

Двајт Мекдоналд, 1956.

„Пажња! Пажња! Драги слушаоци, сада ћете чути манифест Федерације писаца Мађарске... Ово је Федерација писаца Мађарске. Обраћамо се за помоћ и подршку сваком писцу на свету, свим научницима, свим федерацијама писаца, свим научним удружењима, интелектуалној елити света. Нема много времена. Ви знате чињенице. Нема потребе да дајемо специјалан извештај. Помозите Мађарској. Помозите Мађарима. Помозите мађарским писцима, научницима, радницима, сељацима и нашој интелигенцији. Помозите. Помозите. Помозите.“

Недеља, 4. новембар 1956. године. У 8.07, пар минута после емитовања ове поруке, Радио Будимпешта је утихнула. Сливајући се у престоницу под окриљем ноћи, Совјетска армија је почела своје брутално гушење октобарског устанка. Током следећих неколико месеци умрло је петнаест хиљада Мађара, а пет хиљада их је ухапшено, без суђења. Док су се тенковске дивизије котрљале по средишњим булеварима Будимпеште, изгледало је као да Совјетски Савез кажњава свет због тако лоше процене Русије – стаљинизам је мртав? Живео стаљинизам!

После деценије урота, и анализа, и прикупљања обавештајних података, и припремања стратегија за ослобађање „заробљених држава“ Европе, Америка је сад стајала непокретна, и очито шокирана овим показивањем мишића Совјета. „Мађарски револуционари су умрли, очајавајући због слободног света који је био спреман да са њима подели тријумф, али не и борбу,⁴¹ написао је с горчином 11. новембра Манес Спербер. Међутим, са истовременом англо-француско-израелском инвазијом на Суец, Ајзенхауер се нашао у моралном блату, овиченом округно очигледним паралелама са империјалном агресијом.

Али, оно што је парализовало Америку није био Суец: док су владини стратеги и обавештајни врхови годинама мозгали управо о догађају као што је био мађарски устанак, била је то само химера, апстрактна

игра која се у судару са стварношћу испоставила као потпуно бескорисна. „Операција Фокус“, којом је ЦИА била уверена да зна све о стварима у Мађарској од почетка педесетих, била је безнадежно замућена. Лоренс де Невил, који је додељен Радију Слободна Европа 1954, присећа се како је током свог првог месеца упитао: „Шта се догађа ако нам дође неки човек у мантилу и каже: ‘Ми смо слушали све те емисије и спремни смо да започнемо револуцију’? Разговарали су о томе на специјалном састанку одбора и нису знали шта да раде. Била је то кула од карата, и ја сам им то рекао. Сви су били јако заузети размишљањем како чине добро, а нико није пружио никакву праву заверу. И тако су их догађаји затекли неспремне.“²

Током октобарског устанка, Радио Слободна Европа стално је охрабривао побуњенике. Према неким тврдњама, чак је обећавао оружану подршку, мада је то ЦИА оштро оповргавала, што и даље чини. Међутим, према де Невиловим речима, Служба није била у положају да пориче ишта од тога, јер, веровали или не, није имала појма шта мађарска секција, у ствари, емитује. „Читава ствар је била обмана и превара,“ објашњава он. „Радио Слободна Европа редовно је слао смернице својих емисија у Вашингтон и Минхен, али је то све било само бацање песка у очи, јер су они напросто игнорисали сопствене смернице. Штавише, влада САД је имала договор са Британцима око праћења и превођења емисија из Источне Европе, али, зачудо, нико никада није преводио емисије Радија Слободна Европа, те Вашингтон напросто није знао шта његов радио емитује. ЦИА није требало да пориче садржај емисија у Мађарској, јер напросто – није о њима ништа знала.“³ Потпуни транскрипти емисија Радија Слободна Европа у Мађарској, из тих кључних дана октобра 1956, никада нису пронађени.

Када су схватили да октобарска револуција није успела, хиљаде Мађара побегло је у Аустрију, како би избегли освету Совјета. Сливајући се преко границе, већина се упутила према Бечу. Американци су поново били потпуно неспремни. Пишући Шепарду Стоуну у Фондацији Форд, Јоселсон упозорава како „изгледа да стање с избеглицама досеже тачку неподношљивог хаоса. Наша сопствена канцеларија у Бечу, као и сви они који су се отуд вратили у последњих неколико дана, говоре о предстојећој катастрофи уколико се одмах не предузму неки крупни кораци.“⁴ У Бечу је био и Френк Визнер, који је из Вашингтона стигао управо на време да својим очима види остатке неуспешне револуције. Визнер је био толико емоционално узнемиран да је почео да се опија. До времена када је стигао на ново одредиште, у Рим, локални агенти ЦИА су се батргали да га на време изваде из кафана. У Атини је јео неке сирове шкољке, од чега је зарадио хепатитис, високу температуру и делиријум. Визнерова породица и пријатељи приписивали су његово коначно смењивање с места заменика Алена Далса овој емоционалној збрци те јесени. Све иритабилнији и неразумнији, Визнер је 1958. доживео нервни слом и смењен је с места Далсовог заменика.⁵

Мелвин Ласки такође је пожурио на место догађаја, трчећи тамо-овамо између Беча и мађарске границе, у стању високог узбуђења. Док се Визнер нашао у личном Гетсиманском врту, Ласки је био запљуснут задовољством због испуњеног пророчанства. „Па, Мађарска је то учинила уместо нас. Мислим, нисте морали да дате ни пени. Било је то оправдање анализе, наше анализе, да је тоталитаризам само фарса. А слобода, буржоаска слобода, чврсто је закорачила на сцену.“⁶ Удружујући снаге са Фридрихом Торбергом, чија је канцеларија листа *Форум* постала импровизовани главни штаб за кампању Конгреса у Мађарској, Ласки је направио регистар избеглих интелектуалаца и студената и радио на томе да им нађе места на европским универзитетима (по петнаест њих дневно). Почео је и да прикупља досије с документима Мађарска револуција (уз помоћ пријатеља из Радија Слободна Европа и Гласа Америке), Белу књигу коју су у Енглеској објавили *Секер енд Варбурџ*, а у САД *Прејер*.

У Паризу, Конгрес је дошао на своје – у сопствене канцеларије на Булевару Осман у којима се сјатило мноштво људи. „Било је то време високе напетости и страсти. Било је невероватно узбудљиво, као да је то било оно због чега смо и били ту,⁷ рекао је Џон Хант, који је у Конгрес стигао само неколико месеци раније. Пошто је увела у игру своју широку мрежу контаката и сарадника, Париска канцеларија је координирала јавне протесте од Сантјага до Данске, од Либана до Њујорка, од Хамбурга до Бомбаја. У Шведској је локални комитет убедио осам добитника Нобелове награде да потпишу телеграм протеста маршалу Булгањину. Амерички комитет је организовао масовни састанак коме су присуствовали Кестлер и Силоне (желели су Хемингвеја и послали Јоселсону телеграм, замоливши га за помоћ да га пронађу, али им је он одговорио: „Хемингвеј вероватно у Европи, место боравка неизвесно“). До јануара 1957, Париска канцеларија била је у стању да извести да „Акције различитих Националних комитета никада раније нису биле толико снажне и јединствене.“⁸

Још један исход мађарске кризе било је формирање Мађарске филхармоније, оркестра састављеног на Јоселсонову иницијативу, под музичким вођством Антала Доратија и са Золтаном Рожњајем као диригентом. Рожњај је побегао у Беч, са стотину чланова Будимпештанске филхармоније, чим су совјетски тенкови почели да гранатирају мађарску престоницу. С почетном донацијом од 70.000 долара, оркестар је постао моћно средиште *Kulturkampf*-а, и још увек организује турнеје.

Међутим, можда је најузбудљивији догађај за Јоселсона и његове „јединице интелектуалног шока“ била вест да се Сартр јавно одрекао Комунистичке партије, означавајући совјетско вођство као „групу која данас превазилази стаљинизам, пошто га се већ била одрекла“. У тексту за *L'Express* од 9. новембра 1956, он је осудио совјетску политику од Другог светског рата као „дванаест година терора и глупости“ и „свим

срцем“ осудио интервенцију у Мађарској. Сачувао је нарочиту увреду за комунисте у сопственој земљи, изјавивши: „Није могуће, нити ће то икада бити, да се обнове односи са људима који данас воде Комунистичку партију Француске. Свака њихова фраза, њихов сваки покрет, последица је тридесет година лажи и склерозе. Они реагују као потпуно неодговорне особе.“⁹ Конгрес је направио хиљаде копија Сартрове изјаве, дистрибуирајући је заједно с изјавом Камија, који је запретио да ће предводити бојкот Уједињених нација уколико ово тело не гласа за „хитно повлачење совјетских трупа“ из Мађарске, и да ће „јавно објавити банкротство и неуспех УН“ уколико не испуне овај захтев. „Изгледа да се догађа... убрзани одлазак француских интелектуалаца у падајућем низу комуниста, симпатизера, прогресиста, анти-антикомуниста, а сада и антикомунистичких комуниста,“¹⁰ весело је приметио Јоселсон. Национални комитет писаца (*Comité National des Ecrivains*) Луја Арагона, уз залеђе комуниста, сада је „практично торпедован... Сада се мирно може рећи да је привлачност комуниста нестала.“ Али, успут је приметио Јоселсон, „Социјалистичка партија Француске могла је да искористи ову ситуацију кад већ није ону злосрећну интервенцију у Египту.“¹¹

У Јоселсоновом уму учврстила се још једна истина о сукобу на Суецу. „Очигледно је да ће Европа, уколико не попусти, постати независна од својих извора нафте на Блиском истоку“, рекао је једном колеги. „Можда је одговор у интензивираном научном истраживању за замену нафте другим изворима енергије.“¹² Јоселсон је конкретно мислио на нуклеарну енергију. Покушаји да добије пристанак за атомску енергију одавно су представљали приоритет америчке спољне политике. Ч. Д. Џексон је 1952. приметио у својим дневницима да „ствари напредују са часописом *Лајф* око чланка Гордона Дина да се са Америке скине комплекс кривице због употребе А-бомбе.“¹³ Џексон је био тесно укључен и у припрему Ајзенхауеровог чувеног говора „Атоми за мир“, одржаног у Уједињеним нацијама 8. децембра 1953, у коме је председник предложио једнострано смањење нуклеарног наоружања, и навео начине претварања нуклеарне енергије из војних у мирнодопске сврхе. Пошто никада није пропуштао прилику за пропаганду, Џексон је послао предлог Френку Визнеру, у фебруару 1954, да се Ајзенхауеров предлог прошири и обухвати „најаву плана подизања првог нуклеарног реактора у Берлину“. Постоје, рекао је Џексон, „врло практични, као и пропагандни разлози да се то учини. Свака унца горива, течног или чврстог, које се користи у Берлину мора се довести у град преко совјетске територије. Упркос резервама које смо прикупили, нова блокада била би веома озбиљна.“¹⁴ Нуклеарна електрана, размишљао је он, „могла би да даје основну [енергију] потребну да град функционише у условима опсаде.“ Пропагандна вредност „у погледу Немаца и Совјета је – очигледна“. У ствари, пошто је све само пропаганда, уопште неће бити ни потребно донети „коначну одлуку око подизања нуклеарне електране. Идеја може напросто да процури,

као идеја. Око Берлина може да лута група геодета и тражи погодно место; може се оградити неки део с рушевинама и поставити стража с тајанственим ознакама; пројекат за неко време може бити ограничен на стадијум гласина, што је, са тачке гледишта становника Берлина, и совјетских посматрача, готово исто толико добро колико и стварни почетак радова.¹⁵

Јоселсон уопште није размишљао на тако макијавелистички начин. Њега је стварно понела Ајзенхауерова идеја да се „нуклеарни мачеви врате у корице“.¹⁶ Његови мотиви били су искрени, иако наивни: у писму Набокову написао је како је „очигледно да ће искоришћавање атомске енергије коренито променити велики део човечанства и друштва. Остајем чврсто убеђен да ће то бити и лабудова песма марксизма, и пружити нов филозофски и социолошки основ за човечанство, исто као што је индустријска револуција дала основ Марковим теоријама“.¹⁷ Поздрављајући Ајзенхауеров предлог да се извори атомске енергије искористе за мирнодопске сврхе као „потез генија“, Јоселсон је једва чекао да промовише ову идеју у часописима Конгреса, али је наишао на зид равнодушности. „Очајнички сам покушавао да [Ајзенхауеров] предлог прати низ чланака у часопису *Превес*, одакле би се текстови преносили у друге европске часописе“, рекао је де Невилу јануара 1954. године. „Авај, три водећа некомунистичка научника у Француској одбила су, под једним или другим изговором... Сасвим је уобичајено да се добра идеја не искористи у потпуности због тога што су људи или превише лењи, или превише заузети, или их баш брига.“¹⁸ „А ипак је ово идеја која може да пружи нову наду и поверење међу неким прилично очајним Европљанима. Ако имате икакве идеје, молим вас да их не задржите за себе.“¹⁹

Оно што се потом догодило омогућава нам редак увид у тајну бирократију иза Конгреса за слободу културе. Јоселсоново писмо је прослеђено Ч. Д. Џексону, у Белу кућу. Ч. Д. Џексон га је проследио Трејсију Барнсу у ЦИА, уз сугестију да се позове Вилијам Тајлер да „буде писац у сенци за одговарајућег угледног европског научника“. Тајлер је био официр за јавне односе у Америчкој амбасади у Паризу (мада многе његове функције указују на то да је то било покриће). „Осим што пише на савршеном академском француском“, рекао је Џексон, „Тајлер има додатну предност јер је радио... многе нацрте овог говора, тако да има потпуни увид у филозофију говора.“ Џексон је рекао Барнсу да ову идеју „одмах врати Јоселсону“ као хитну ствар, јер се следећи број часописа *Превес* довршава.²⁰

Док је Јоселсон гајио своје планове о Европи на нуклеарној енергији, уједињеној иза концепта демократске слободе, Двајт Мекдоналд је био у Египту, као сведок лошег понашања западних империја, на задатку за *Енкаунтиер*, чији је придружени уредник управо постао. Мекдоналд, кога један пријатељ описује као лудог професора с мрежом за лептире,

био је на врхунцу каријере: управо је био завршио свој подужи профил Фондације Форд за *Њујоркер*, и једва је чекао прилику да ради за угледан часопис као што је *Енкаунџер*. Због тога је необично што га задатак у Каиру није стимулисао ни на какву добру репортажу. Уместо тога, када је чуо гранату како удара у зграду поред његовог хотела, преселио се у предграђе, где је боравио неколико дана без контакта са листом. Изгледа да је Мекдоналд, који је своје хапшење 1940, због ношења парола пред Совјетским конзулатом у Њујорку описао као „добру забаву“, изгубио смисао за ризик и ни једном се није запутио ван града да види ратну зону. „Платили смо пар стотина фунти за његову карту, платили и хотел, тако да Двајт може да обради Суец пост мортем“, присећао се Ласки, „али је оно што је написао било потпуно необјављиво. Имао је тамо свеску за писање, а онда се вратио и с том својом свеском месецима седео по канцеларији.“²¹

Мекдоналдсово именовање у *Енкаунџер* било је од почетка контроверзно. Јоселсон никада није био задовољан тиме како Кристол обавља уреднички посао, и њих двојица су се сударали око тога шта часопис треба да буде – од првог броја на даље. Јоселсон је сматрао да је Кристол превише загрејан за хладноратовске теме, и захтевао је да се више нагласи политичка страна часописа. „Ми не штампамо културне часописе с великим К. Узнемирава ме ваш неуспех да то схватите.“²² Јоселсон је одржао предавање Кристолу (у једној примедби која се приближава оправдању коментара једног критичара да је *Енкаунџер* био часопис за политичку пропаганду, уз културни декор). Као и увек, Ласки се слагао с Јоселсоном: „Половином педесетих бринули смо се да *Енкаунџер* не поклања довољно пажње питањима Совјета и Источног блока. Али, Кристол није то желео да чини – имао је неку врсту нервозног, компулзивног страха од идеолошке расправе.“²³ Упркос прозивању Кристола на низу састанака у Паризу, до почетка 1955. Јоселсон је био потпуно очајан. „Сетићеш се да су се на нашем састанку Извршног одбора сви сложили да је период до сада проведен у *Енкаунџеру* у превазилажењу прикривеног и отвореног отпора био добро утрошено време,“ писао је Јоселсон тајанствено, „али да је сада време да се крене корак напред.“²⁴ Кристолов одговор тешко да је био сагласан. „У основи,“ писао је, „ја морам да радим ствари на свој начин... Ако се испостави да је мој начин неодговарајући, увек постоји 'коначно решење'.“²⁵

Док је Кристол доконо причао о сопственом нестајању, Јоселсон је већ био корак напред, притајено инструишући Набокова и Ласког да ураде шта треба и затраже препоруке за замену уредника. Исаија Берлин, кога су обично консултовали у таквим стварима, предложио је Х. Стјуарта Хјуза. Други предлог био је Филип Хортон, бивши припадник ОСС и први шеф ЦИА у Паризу 1947, који је сада радио за *Рејорџер*. У међувремену, Спендер се темељно ангажовао на поткопавању Кристоловог положаја. „Мислим да то мора бити због тога што је он тако

снажно компетитиван, да сваку одлуку сматра неком врстом сукоба у коме он мора да забележи победу, било тако што ће одлуку задржати за себе, било саботирајући је уколико ју је донео неки од колега,²⁶ рекао је Јоселсону, не остављајући ни мало сумње у корист од уклањања Кристола: „Ако Ирвинг одлази, можемо почети да разматрамо ствари о којима се може одлучити одмах, а он их претвара у дуге битке.“²⁷ У међувремену, Набоков је на уму имао још једног кандидата, и писао свом пријатељу и поверенику Артуру Шлезинџеру да пита може ли да „веома, веома тактично“ предложи Двајта Мекдоналда. Шлезинџер је био одушевљен. Одушевљен је био и Малколм Магериџ, чији је коментар да је Кристол „врло фини момак, али савршено бескористан и неспособан да овде добро ради“, скривао оно за шта је Ласки тврдио да је „биолошка мржња – он је сматрао да је Кристол варварин.“²⁸

Јоселсон се сагласио да размотре ову могућност с Мекдоналдом у Њујорку, и отишао тамо на састанак с њим јуна 1955. године. Њих двојица су се добро разумели, али се Јоселсон бринуо да Мекдоналдсов критизерски темперамент неће бити лако сместити у шатор Конгреса. Он је, рекао је Јоселсон, „превише усамљени вук“. Када је Сидни Хук чуо за овај састанак, запретио је да ће се повући из Извршног одбора и рекао да ће „одувати Конгрес“²⁹ уколико Мекдоналдс буде наименован. Кристол ништа није знао о овим преговорима и није могао да верује када је коначно сазнао да се као његова замена разматра Мекдоналдс. „То је било смешно – он је анархиста и пацифиста!“³⁰ касније је рекао.

До конференције Конгреса у Милану, Будућност слободе, 1955. године, ствар још увек није била решена. Током једне недеље у септембру 1955, хотел у којем су били делегати пушио се од интрига. Стјуарт Хемпшир присећа се више будоарског политиканства него самих дебата (које су, према Хани Арент, биле „смртно досадне“). Док је Џорџ Кенан давио о „Стратегији слободе“ (типично за Кенана – слободу је, као и спољну политику, требало стратешки организовати), соба Сиднија Хука постала је средиште ћелије која се противила Двајтовом постављењу. Низ ходник се брзо стизало до собе Артура Шлезинџера, у којој се окупљала фракција која је подржавала Двајта. „Двајт је био забрањен, бар што се тиче Сиднија Хука“, присећа се Хемпшир. „А ја сам тада врло јасно видео да постоји средишња контрола – апарат на делу. Двајт је свакако био опасан. Никада нисте знали шта ће следеће рећи или учинити. А они то нису тако замишљали.“³¹

Међутим, Шлезинџер се био заинатио: „Подржао сам га. То је учинила и ЦИА и притисла Јоселсона да га прихвати, што је и учинио, с одбојношћу.“³² Коначно, постигнут је компромис којим би се Мекдоналд придружио часопису на годину дана, као „спољни уредник“, а Кристол би остао где јесте. У писму у коме објашњава овај аранжман Магериџу, Јоселсон каже да је дао Кристолу „тако тешку дозу поштеног третмана, која се граничи с бруталношћу, да се може очекивати жељена промена

у његовом ставу.³³ Али, за неколико месеци, ова очекивања су нестала. Боцкање се наставило и Јоселсон је разјарен писао Кристоу: „Ја не могу да вам откинем главу зубима уколико не истурите врат. Не знам где повлачите линију између уредничке критике и принципијелних питања.“³⁴ Јоселсон је лично поверио Данијелу Белу: „Понекад осећам да ће се Ирвинг променити кад на врби роди грожђе.“³⁵

Јоселсон је нагонски био сумњичав према Мекдоналду. Чим је било потврђено његово именовање (и великодушна плата од 12.000 долара, плус трошкови), Двајт је предао чланак за *Енкаунтиер* под насловом „Нема чуда у Милану“. Спендеру и Кристоу завртело се у глави од његових опаски о луксузном смештају делегата и о њиховом очитом мањку концентрације на конференцијским дебатама. Насупрот ономе што је Мекдоналд предвиђао – пре него што је дошао у Лондон, писао је Спендеру да је „срећан као Панч“^{*} што чује за став Конгреса према часопису; њихова „прсте-к-себи политика... свакако звучи идилично“³⁶ – чланак је расправљен с Набоковим, Бондијем, Ласким и Јоселсоном пре него што је коначно враћен Мекдоналду с гомилом предложених додатака. Коначно је био објављен у децембру 1955, месец дана пошто је штампан много повољнији извештај конзервативног социолога Едварда Шилса. Али, то је био тек почетак.

После узбудљивих догађаја 1956, Конгрес је добио свој прави облик. Мада о себи није мислио „искључиво као о милитантној организацији за идеолошку борбу и раскринкавање злочина, неистина и инквизиције“³⁷ управо у томе јесте био најбољи. Формалнији договори око ове врсте активности довршени су у октобру 1957, када је Ласки председавао формирањем Форума Конгреса, који је читаоцима широм света нудио „скривене информације и анализе“. У ствари, Светски форум (како је преименован) био је класична тајна операција ЦИА, у којој је Џон Хеј Витни поново деловао као параван, региструјући компанију на своје име као корпорацију Делавер, с канцеларијом у Лондону. До шездесетих, Светски форум је имао највећу дистрибуцију међу агенцијским кућама иза којих је стајала ЦИА.

Па ипак, под Јоселсоновим пажљивим вођством, Конгрес је и даље сматран једином независном међународном организацијом која доследно заговара вредност слободе. „Било је то питање стварања једног подручја културне слободе по себи, у коме су се могла предузимати велика дела књижевности, уметности и мисли“, објашњавала је изјава Конгреса. „Како бисмо се супротставили свету у коме све служи политичкој сврси, што је за нас неприхватљиво, неопходно је створити платформе са којих се култура може изразити без обзира на политику и без бркања с пропагандом, и где влада директна брига за идеје и уметничка дела

* „Срећан као Панч“: фраза која означава потпуно самозадовољство, а настала је према лику Панча из луткарског уличног позоришта. – Прим. прев.

по себи.³⁸ Био је то критеријум на коме ће Конгрес, у крајњој линији, опстати или пропасти. Наравно, тајни анђели Конгреса никада нису одустали од пропагандног императива. Јоселсонов посао је био да тај императив пажљиво прикрије и, бар за тренутак, изгледало је да то функционише: људи су се окупљали око Конгреса. Ако је икада постојао антикомунистички шик – то је било то време.

И опет је све то лично веома коштало Јоселсона. У августу 1957. обавио је грозну операцију вађења и замене артерија у нози. Док се опорављао, Мелвин Ласки га је увесељавао новостима „Битке за Брехта“, у којој је Конгрес уперео своју артиљерију против комунистичког „идолизовања комунистичког милионера“ на конференцији одржаној у Берлину, постигавши још једну победу против „немачке културполитике“. Још су радосније биле вести да је Фондација Форд потврдила нову донацију Конгресу, у износу од 500.000 долара, као и да Фондација Рокфелер такође испољава своју великодушност.

Међутим, последњу реч те године имали су Совјети, када су 4. октобра у орбиту лансирали први успешан сателит. Тежак мање од две стотине фунти, Спутњик 1 имао је страхотну тежину у међународним размерама. Док је бибикао преко глобуса, одмах је направио атмосферу панике у влади САД. „Вероватно ће спутњик сахранити стару Ајкову славу за сва времена... први у рату, први у миру, први у голфу – али други на Месецу“³⁹, рекао је Ласки једном сараднику. Када је покушај Америке, месец дана касније, да лансира много мањи сателит завршио треском на земљу, пред очима свих светских камера, укус пораза био је веома горак.

Ахилова пета

Моћ је била прва ствар која је у ЦИА била погрешна.
Било је превише моћи, и било је превише лако делотворно
је користити.

Том Брејден

До краја шездесетих, ЦИА је видела *Енкаунџер* као свој стандард, саглашавајући се са Јоселсоном проценом часописа као „наше највеће вредности“. У жаргону Службе, „вредност“ је била „било који ресурс на располагању Агенцији за коришћење у операцијама или у улози подршке“.¹ Оперативно начело Агенције, како га је установио Том Брејден, диктирало је да од организација које примају помоћ Агенције не треба захтевати „да подрже сваки аспект званичне америчке политике“.² То је значило да левичарство у органу као што је *Енкаунџер* може да опстане. Међутим, иако је часопис „био лево крило, у том смислу да омогућава изражавање неких левичарских становишта... то уопште није био слободан форум, иако се претварао да јесте“³, према речима британског филозофа Ричарда Волхајма. „Мислим да је функционисао тако да одаје утисак како представља потпуни спектар мишљења које објављује. Али, они су увек у одређеном тренутку одсецали вишкове, нарочито у текстовима који су се тицали америчке спољне политике. То је чињено вешто: постојала су мишљења штампана као критика Америке, али она никада нису била *стварно* критична.“⁴ А према Тому Брејдену, *Енкаунџер* је требало да функционише на следећи начин: „Била је то пропаганда, у том смислу да није често скретала од онога што је Стејт департмент описивао као спољну политику САД.“⁵ Када је Брејден понудио извештај о стању олабављења, он свакако није имао намеру да *Енкаунџер* слободно *кријичује* било који аспект званичне америчке политике. А то је, 1958. године, часопис управо почео да ради.

Почетком те године, Двајт Мекдоналд се појавио у Њујорку после службе у часопису *Енкаунџер*. Како би мало скратио путовање, зауставио се на два месеца у Тоскани, где је био потпуно преплављен осећањем богатства европске традиције. Када се вратио у Њујорк, у коме су возачи таксија псовали а понашање на улици било „одвратно“,

доживео је озбиљан напад културног шока. И сео је да запише своја осећања одбојности – према насиљу, разметљивости без покрића, „безобличности“ Америке, према земљи без стила, без осећаја за прошлост и садашњост, склоној да извуче највећу количину богатства. „Национални мото не би требало да буде ‘E pluribus unum’, нити ‘Верујемо у Бога’, већ: ‘Ја сам своје зграбио, а ти се носи Џек!’“⁶ љутито је установио.

Мекдоналд је написао подужу јадиковку о земљи коју је већ видео у опадању. Са толико много интелектуалаца који су се напињали преко својих граница да пригрле „америчку“ културу, политички неопредељени Двајт је изнова открио потребу да изнесе став „против америчких начела“. У јануару је послао своје мисли у *Енкаунџер*, у чланку под једноставним насловом „Америка! Америка!“ Спендер га је прихватио, а да га није, како је касније рекао, пажљиво прочитао. Ирвинг Кристол је био ужаснут. Сматрао је да је „превише налик на Џона Озборна“, нездрав „у количини самоповређивања“, лоше конструисан. „Двајт је био диван новинар, али потпуно непредвидљив, а понекад је умео да буде и сасвим лакомислен“,⁷ рекао је, и додао да Двајт, пошто долази из привилеговане класе, ништа не зна о Америци, и да га је исти недостатак спречавао да разуме Енглеску, коју толико узноси у поређењу с Америком у свом чланку. „Он ништа није знао о Енглеској; никада није отишао на фудбалску утакмицу у Енглеској. Његово знање о Енглеској заснивало се на посетама разним клубовима у околини Сент Џејмса. Био је провинцијалац – говорио је ‘Гросвенор сквер’, забога!“⁸ Овакав опис, од човека који је носио полуцилиндар и кишобран на посао, био је прилично оштар. И Ласки је сматрао да је то „врло слаб чланак“ и поновио је Кристолу тврдњу да Мекдоналд ништа није знао о правој Америци, пошто је био „човек Јејла, и Гринич Вилица, и то је све што је он познавао. А када је дошао у Енглеску, покупио је све клишее невиног јунака Марка Твена у иностранству. Волео је све што је британско. Волео је пабове, и имена улица и тргова, све. Било нам је непријатно. Американци могу да буду толико наивни, и да се спусте толико ниско. Био је то ужасан чланак. Рекао сам тада Мајку [Јоселсону] да је Двајт – Ахилова пета Конгреса, и био сам у праву,⁹ самозадовољно је закључио Ласки.

Међутим, Мекдоналдов грех је био далеко већи него што је погрешан изговор Гроувнор сквера. Као критика савремене Америке, чланак је свакако имао слабости. Како је било јасно из узвичног облика наслова, било је то инстинктивно, а не озбиљно аргументовано побијање америчких вредности. Чланак је поредио Америку са Енглеском и Италијом на начин који је показивао романтичну слабост Мекдоналда да идеализује стране културе. Ипак, био је и изванредно релевантан текст, који користи читаво богатство података и тадашњих истраживања, дотичући се ама баш сваке области америчког живота који је био важан за његове издаваче. То што је Мекдоналд клепио по глави сваку свету краву било је непримишљено, исто колико да је негде прочитао списак за одстрел

свих негативних стеротипа које су скривени оперативци Америке били склони да избришу. Искритиковао је необуздани материјализам који се не може упоредити ни са каквим пратећим духовним развитком, насилне злочине, неометани поход рекламних табли, недостатак дискриминације међу критичарима књижевности, преовлађујућу расну дискриминацију. Напао је Џона Фостера Далса као „побожног и спретног покварењака“, савршени проротип незналаштва и лицемерја; Хенрија Луса као „извиђача који се понаша као гангстер“; потпредседника Никсона због његовог грубог понашања у Венецуели (због кога су га, заслужено, „хронично малтретирали“); председника Ајзенхауера зато што је реакционар и револвераш; Џорџа Вокера, потпредседника компаније Форд, зато што се понаша као „неки источњачки могул“; америчке синдикате због тога што су више заинтересовани за односе с јавношћу него за класну борбу, а њихове вође, Дејвида Дубинског и Волтера Ројтера, зато што су „тако проклето врли“.¹⁰ И тако се у бескрај настављао овај каталог савремених америчких грехова, а непријатељство према декадентној Америчкој империји одвело је Мекдоналда до нових нивоа гађења: „Када чујете Европљане како се жале због американизације Европе, пожелите да могу да проведу *овде* пар недеља, и добију пуну врећу тога... Изгледа да чак и совјетски Руси, уз сву своју окрутност, једва прикривену смоквиним листом идеологије, боље говоре заједнички језик с другим народима него што ми то чинимо.“¹¹

Упркос томе што је сматрао да је текст „крајње смешан“, Кристол се сагласио да га објави, тврдећи да нема избора ако га је већ Стивен одобрио. Чим је чланак прихваћен, Париска канцеларија је добила копију. Спендер и Кристол су одмах упозорени да га не објављују, као и да је Џанки Флајшман рекао како ће текст нашкодити Конгресу и угрозити његово финансирање. „Лако сам се дао наговорити да га не штампам, пошто ми се и иначе није допадао“, касније је тврдио Кристол. „Стивен је нешто више оклевао. Али, на крају смо рекли [Париској канцеларији] да можемо и без тог чланка, ако ће им заиста толико отежавати живот. А затим га је Двајт објавио другде, жалећи се на цензуру. Одбијање чланка није цензура. Био сам уредник часописа читавог свог живота и одбио сам мноштво чланака и никада то нисам сматрао обликом цензуре.“¹²

Спендеру је пало у задатак да каже Мекдоналду како они неће моћи да објаве чланак без значајних измена у њему. Пошто га је поново прочитао, рекао је Спендер, сматрао је да је једностран и превише критичан. Додао је и да је Набоков прочитао текст и „веома се изнервирао“. Мекдоналд је био ван себе од беса када је схватио да „Генерални Секретар и Велики Мајстор Међународног Декора Николас Набоков“ даје уредницима часописа *Енкаунтиер* „савет“, и предложио „Стивен-ирвинг-николас-мајку или било коме ко је у близини и одлучује о стварима“ да од сада па надаље уредници лепо „одмах консултују Париску

канцеларију, чим приме 'контроверзни' текст, како би одмах сазнали шта се тамо мисли¹³. Наравно, уредници су управо то чинили.

Пошто је Мекдоналд одбијао икаква скраћења и прекрајања, текст је коначно одбачен. Био је прихваћен, одбијен, па опет прихваћен и поново одбијен. „Лоше сам се осећао због тога“, рекао је Спендер у једном интервјуу, нешто пред смрт. „То је једини чланак који није објављен у часопису због великог притиска Конгреса за слободу културе. Апсолутно једини чланак. Када је настала гужва око њега мислио сам да је то прилично будаласт чланак, и да бих вероватно, да сам га погледао, или желео да га изменим или бих га одбио. Сад, гледајући на њега унатраг, то је нешто због чега веома жалим, јер мислим да ми се није допао иако сам га погледао, али да је ипак требало да инсистирам, да истакнем оно где се човек повлачи: да треба да објавимо чланак, јер смо га прихватили, а да је једини разлог за његово одбијање био његов антиамериканизам.“¹⁴

Међутим, није интервенисала само Париска канцеларија. Према Дијани Јоселсон (која је сматрала да је „читав чланак веома зао“), био је то „један пример уредничке интервенције ЦИА, и Мајкл се борио лавовски, али није успео“.¹⁵ Како је Агенција уопште и дошла до чланка? Уколико публикације Конгреса, како гласи правоверна верзија упућених, није претходно читала Агенција, како су до ње стигле вести о Мекдоналдовом тексту? Јоселсон је добијао копије часописа *Превес* унапред, и макар садржај за *Енкаунџер*. Али, у његовом интересу свакако није било да овај ватрени текст проследи својим надређенима у Вашингтону. Јоселсон је увек више волео да се бави проблемима независно од Агенције, чија му је придруженост Конгресу бивала све више одбојна. Међутим, нема сумње да је „Америка! Америка!“ прошла по коридорима моћи Вашингтона. Највероватније је да је чланак стигао преко агента ЦИА у Конгресу (који је, у то време, био Ли Вилијамс).

Ако је једина лоша ствар у вези са чланком била у томе што је подлегао јефтином антиамериканизму, због чега је Агенција угрозила кредибилитет часописа, своје „највеће вредности“, у покушају да спречи његово објављивање? То је свакако била сјајна прилика да се покаже „бона фидес“ часописа, да се окрњи гледиште да је некритичан према америчким грешкама, да се поправи акустика која је, како су говорили неки критичари, увек била мало раштимована. Штавише, да је чланак био толико смешан колико су сви тврдили, какву је то онда штету могао да нанесе било коме осим свом аутору?

Насупрот речима Дијане Јоселсон, Јоселсон је, у ствари, од почетка био против објављивања увредљивог чланка. Описао га је као „најчистији антиамерички текст који сам икада прочитао“, и рекао је да спада у *Литературну јазеју*.¹⁶ Знао је да ће их Мекдоналд „вероватно јавно напасти због тога, али сам спреман да се са тим суочим.“ Његови отисци прстију налазили су се на одлуци да се чланак не објави.

Објављивање би нанело приличну штету угледу часописа у Вашингтону, а Јоселсон би изгледао као отпадник. На црти је био његов лични кредибилитет.¹⁷

Мекдоналдов пад био је оправдање оним окорелим тајним оперативцима који су Одељење за међународне организације видели као „новајлије“, који су се ругали идеји помагања и охрабривања људи или организација које су се сматрале „пријатељским“ или имале „исти став“. Ричард Хелмс, Визнеров заменик, а касније и директор ЦИА, говорио је гласом овог скептицизма када је одабраном комитету рекао: „Тајни оперативац је... обучен да верује да ви заиста не можете да рачунате на поштење свог агента да ће учинити тачно оно што хоћете или да ће поднети тачан извештај, осим уколико није ваш – телом и душом“.¹⁸ Помисао да би ико од запослених у ЦИА могао очекивати да ће припитомити чувеног иконокласту Мекдоналда – звучи као чиста лудост.

Сви ови аргументи су дистракције од правог разлога да се Мекдоналдов чланак одбаци. Антиамериканизам јесте био разлог, али сам за себе, можда би се у разводњеном облику могао толерисати. Међутим, Мекдоналдова одлука да закључи свој напад једним подужим чланком који сумира извештај о понашању америчких војника заробљених током Корејског рата, била је кап која је прелила чашу. Извештај, који је Јуџин Кинкејд претходне јесени изнео за *Њујоркер*, а који је наручила Војска САД, био је страшна осуда понашања америчких затвореника: „често им се ништа није могло наредити. Одбијали су да послушају наредбе, псовали су и понакад би ударили официре који су покушали да спроведу наређења... у зимским ноћима, беспомоћне људе с дизентеријом њихови другови би изгурали ван шатора и остављали их да помру од хладноће.“ Просечан амерички војник изгледао је „изгубљено без бочице пилула и ве-це шоље с котлићем“.¹⁹ Што је било најгоре, извештај је указивао и на висок ниво колаборације и индоктринације. Зачудо, Војска је овај извештај објавила, и владиним пропагандистима уприличила кошмар.²⁰

Укључивање ових података у Мекдоналдов текст био је заиста добар разлог због чега је његово објављивање у часопису *Енкаунџер* јемчило да ће се завршити са званичним ветом. Управо је овај последњи део узроковао невоље. А ипак, годинама касније, нико од оних који су били директно укључени у одбацивање Мекдоналдовога текста није био у стању да се сети Кинкејдове теме. „Не знам да је међу америчким војницима, пред крај Корејског рата, било икаквог слома морала,“ рекао је Ирвинг Кристол. „Ако га је и било, Двајт о томе не би ништа знао – шта би он и могао да зна о Корејском рату? Седео је у Њујорку, писао за *Њујоркер*, ништа није знао о Корејском рату, никада није ни био у Кореји. Мислим да никада није посетио ни једну војну јединицу. Ја нисам чуо ништа о незадовољству војске људством. Не сећам се да је тога уопште и било у чланку Двајта Мекдоналда.“²¹

Слично томе, Мелвин Ласки, када је о томе био упитан, није могао да се сети ничега. Ни Стивен Спендер. Ни Дијана Јоселсон. То се може свести само на случај колективне историјске амнезије. Нарочито је значајан Кристолов губитак памћења: у писму из октобра 1958. (до ког времена је сада богохулни чланак био објављен у *Дисент*, часопису левљем од *Партизан ривјуа*, а Кристол је отишао из Лондона у Њујорк, да пише за *Ријорџер*), Јоселсон каже: „Сад, што се тиче његовог егзибиционистичког текста о Америци, за који сте ти и Стивен погрешили што сте га уопште и прихватили, можда се такође сећаш да си му затражио да га преради и изостави читав одељак о Кореји, који се већ појавио у *Њујоркеру*. Он то није учинио.“²² Кристол је 1959. године још увек био упетљан у Кинкејдову контроверзу и лично га је напао у једној телевизијској дебати.²³ За то је заслужио Јоселсонову (ретку) похвалу и једног новог, „одушевљеног читаоца“ часописа *Ријорџер*.

Одбацивањем Мекдоналдовога чланка (његово окаснело појављивање у *Темпо ѡрезенте*, када је већ био објављен и другде, била је једна компензација), био је угрожен кредибилитет тврдње да је подршка ЦИА била „без обавеза“. „Реч је била о напорима да се створе људи који по дефиницији артикулишу западне вредности слободне и отворене дебате“, тврдио је агент у Конгресу, Ли Вилијамс. „Ми им нисмо говорили шта да раде, то не би било у складу с америчком традицијом. То не значи да није било тема о којима смо желели да се расправља, али им нисмо говорили шта да раде... Нисмо се никоме мешали у текст. Веровали смо да чињенице говоре за себе, да се дијалог одвија, да слободни гласови имају место на коме ће се изразити. Није било: ‘Треба да мислиш овако’, ‘Ову реченицу би требало да избациш’, ‘Објавићеш овај чланак’. То је било потпуно страно ономе што смо ми радили.“²⁴ Вилијам Колби такође се оштро супротставио тврдњи да се од часописа као што је *Енкаунџер* очекивало да раде као „доларски мегафони“ за ЦИА. „Није било наметања контроле ЦИА“, рекао је. „Подржавали смо, али не шефовали, нисмо наређивали шта да се ради. Могао си да седнеш и као добар пријатељ да расправљаш о томе да ли баш ова реченица има смисла, али није било онога: ‘То је то, трес! То стиже из Вашингтона, ни реч!’ Не. То се може рећи за Москву, али не и за Вашингтон.“²⁵

И Агенција и интелектуалци које је она субвенционисала учинили су много да заштите овај човекољубиви мит. Мекдоналдова прича указује на једну другачију стварност. „ЦИА је тврдила да спонзорише слободу изражавања. Наравно да то није било истина“, рекао је Џејсон Епстајн. „Када је Двајт Мекдоналд написао свој чланак за *Енкаунџер*, уредници часописа, реагујући на оно што су знали да је став [Конгреса], одбили су да га објаве. То баш не иде у прилог унапређивању слободе изражавања. [ЦИА] је унапређивала политику и политичку заповест: то је било оно за шта је плаћала и то је оно што је очекивала да добије. Слобода изражавања нема са тим никакве везе.“²⁶ Сам Мекдоналд описивао

је Набокова и Јоселсона као „Метернихе у предворју“ часописа *Енкаунџер*. „Помислили бисте да су САД – Венецуела, с тако осетљивим националним поносом,“ суво је приметио. „Нарочито је лепо што је цензуру спроводио некакав конгрес за слободу културе!“²⁷ Амерички социолог Норман Бирнбаум истакао је овај податак у отвореном писму Конгресу, тврдећи да је чланак из часописа *Енкаунџер* био „права увреда“ и јасно показао да постоји јаз између онога што је Конгрес проповедао и онога што је чинио: „Конгрес за слободу културе већ изван број година дели лекције интелигенцији о недељивости слободе. То је тачно: слобода је недељива, за њу се човек мора борити и у малом и у великом, и супротставити се стотинама догматизама и ситничавих тиранија – а очито и међу својим самозваним предводницима.“²⁸ Бирнбаум иде и даље, оптужујући Конгрес због тога што „слободу“ потчињава потребама америчке спољне политике: „Изгледа да се он залаже за нешто што је веома налик на стаљинистичко гледиште о истини: истина је било шта што служи интересима Партије.“²⁹

Оптужба да Конгрес није поштовао оно за шта се залагао била је снажан ударац. Јоселсон је био постиђен, уверен да су циљеви оправдавали средства, али дубоко погођен оптужбом да је Конгрес истину поистовећивао са указима Џона Фостера Далса или Алена Велша Далса. Он је потпуно заобишао проблем када је у априлу 1958. године писао Мекдоналду, да му објасни читаву ствар, писмо које је разводњено и неубедљиво: „Мораш разумети да Ирвинг и Спендер морају да једу, да ти мораш бити плаћен за своје чланке, да *Енкаунџер* мора бити у стању да каже ствари за које је најбоље квалификован да их каже, а да не угрози своју будућност.“³⁰ Мекдоналдов одговор је гласио: „Јадно је елиминисање недостојних опасности о Америчком Начину Живота из *Енкаунџера* због тога што неки филантропоид са Медисон авеније, у оделу од сивог фланела, може да скреше буџет.“³¹

„Дужност коју не може да избегне ниједан интелектуалац а да се не понизи, јесте дужност да се фикције раскринкају и да одбије да ‘корисне лажи’ зове истинама“, изјавио је Никола Кјаромонте у следећем броју часописа. Иако *Енкаунџер* никада није бежао од раскринкавања корисних лажи које подржавају комунистичке режиме, он се никада није истински ослободио „медвеђе замке идеологије“, оне наметљиве хладноратовске психологије „лагања ради истине“. Остајући „нем у вези са било којом врућом, противречном темом, претераном дипломатијом и пссст-ставом према свим пренемагањима и претенциозностима које су годинама нарастале у нашој читавој интелектуалној атмосфери“,³² *Енкаунџер* је укинуо најдрагоценију идеју западне филозофије – слободу да мислите и делате независно – и скратио своја једра тако да се крећу према преовлађујућим ветровима.

Говорило се да „чланак у часопису каже шта каже, и да свако може да испита његове аргументе и да се са њим не сложи – то не може да

буде прикривена ствар.³³ Необична ћутања часописа, његово намерно скривање онога што је испод суштине, и његово искључивање материјала неповољног за оне који га тајно подржавају, указују на то да је истина на супротној страни. Како је то један историчар рекао: „Право питање о независности часописа *Енкаунџер* није да ли су постојала упутства, телеграфисана уредницима из Вашингтона, већ ко је уопште и одабрао уреднике и ко је успоставио јасне границе ‘одговорног’ мишљења у чијим су се границама несметано могле истраживати разлике.“³⁴ Подржавајући овај аргумент, Џејсон Епстајн објашњава да „није било у питању поткупљивање и подривање појединих писаца и стручњака, већ успостављање једног произвољног и лажног система вредности, уз чију помоћ су напредовале академске каријере, постављани уредници часописа, и субвенционисани и објављивани радови научника, не нужно према њиховим заслугама – мада су оне понекад биле знатне – већ због њихове оданости.“³⁵

Јоселсон је увек био врло лично ангажован око часописа. Нацртао је први „шпигл“ корица, прегледао и ревидирао списак чланака за прве бројеве, а од уредника је касније добијао мишљење о садржају, пре штампања. Приговарао им је када би стандард опао и стално их је наговарао да размотре чланке или теме за расправу. Понекад је звучао као да издаје наређење: у прилогу саопштење за штампу о Азијској конференцији Конгреса за јануар 1955, у Рангуну, рекао је једноставно Кристолу; „суштински је важно да *Енкаунџер* покрива ову конференцију.“³⁶ Понекад је то више личило на задиркивање: „имам једну жељу за Нову годину: истински прворазредну расправу о проблему коегзистенције. Многи наши пријатељи, укључујући Магерица и Ирвинга Брауна, имају исту жељу.“³⁷ Или је пожуривао Спендера да књижевне странице отвори за нову генерацију америчких писаца, као што су Сол Белоу, Џ. Д. Селинџер, Труман Капотти или Ширли Ен Грау. Или је саветовао Кристолу да објави критику књиге Џорџа Падмора *Панафриканизам или комунизам* („мислим да је прилично важно да ову књигу за *Енкаунџер* прикаже неко од ‘наших’ људи“).³⁸ Јоселсонов приступ часопису *Превес* био је исти, због чега је његов уредник Франсоа Бонди често био осветољубив. Јуна 1952. године Бонди је заиста запретио да ће дати оставку уколико Извршни одбор настави да разматра политику часописа без његовог присуства и присваја право да издаје упутства која даје уредник.

Јоселсон је давао све од себе и да заштити часописе од мешања Агенције. Међутим, неодржива је тврдња да је избацавање Мекдоналдовога чланка било јединствено у историји часописа *Енкаунџер*. Да је то било тачно, човек би могао да закључи како је садржај часописа угађао потребама Агенције, која је потом могла да сматра како нема потребе да упражњава свој вето. Један критичар описао је овај процес као „неизбежан однос послодавца и запосленог, у коме жеље првог постају

подразумевајуће у делима овог другог³⁹. Међутим, према Тому Брејдену, Агенција се умешала бар у једној ранијој прилици: „Имали смо с време на на време неких невоља у часопису *Енкаунџер*, и тада сам имао обичај да кажем: ‘Нека објаве шта желе’. Али, једном – било је то око неких питања спољне политике – и Лари [де Невил] ми је послао знак питања око неког чланка, и ми смо морали да га избацимо. Мислим да је то имало везе са политиком САД према Кини. *Енкаунџер* је хтео да објави неки чланак који је критиковао политику САД, а ми смо имали паклену битку око тога. Сећам се да сам одлазио ‘горе’ и разговарао са Аленом Далсом, и да је он одбио да се умеша. Рекао је само: ‘Ви се побрините за то.’ И тако смо га коначно одбацили, и жао ми је због тога.⁴⁰

Монти Вудхаус, који је у то време био повезан са де Невилом, био је „сасвим свестан да Конгрес за слободу културе сече чланке. Али нисам сазнао ни за какве званичне смернице за то, које су у свему другом биле сасвим прецизне.“⁴¹ Вудхаус не може да се сети да ли су чланак Леслија Фидлера о Розенберговима пре објављивања прочитали припадници обавештајне заједнице, али изгледа вероватно да би овако контроверзна интервенција у области од кључног значаја за владу САД тражила пажњу ЦИА.

Чланак о коме Брејден говори појавио се на Јоселсоновом столу 28. јула 1954, и из Лондона га је послао Спендер. Есеј је написала Емили Хан, ексцентрична ауторка која је писала за *Њујоркер*, и неспорни стручњак за Кину (живела је у Хонг Конгу тридесетих и четрдесетих, и инсистирала је да поведе Џозефа Олсопа у једну опијумску јазбину, када ју је посетио 1941. године. Обоје су били интернирани у исти камп у Хонг Конгу после јапанске инвазије, 1942). Јоселсон је у узвратном писму написао да је текст „крајње шокантан. Тиме се свакако неће створити много нових пријатеља у Енглеској. Прослеђујем га Николасу и Франсоау и зваћу тебе или Ирвинга због тога пре него што стигне ово писмо.“⁴² Два дана касније, Набоков је писао Кристоу и Спендеру: „Пре него што пређем на текст госпођице Емили Хан, дозволите ми да још једном утврдим начела о којима смо се сви сагласили током разговорâ које смо имали у време покретања часописа, као и на нашим разним каснијим састанцима. Сагласили смо се да ми *треба да покажемо све чланке о контроверзним темама пре него што они буду показани било коме ван часописа*. Сагласили смо се да једна од основних политика часописа треба да буде рад на бољем разумевању између Енглеске и Америке и, сходно томе, да сва политичка питања треба расправити на највишем могућем нивоу, тако да, када год се контроверза појави, може да се изнесе на начин који не би вређао национална осећања ни са једне стране океана. Сви смо прочитали чланак г-ђице Хан... сви смо имали исту негативну реакцију на тај чланак. Сматрамо да госпођица Хан даје погрешну, површну и немарну оцену о америчком ставу према Кини. Сматрамо да је чланак госпођице Хан увредљив у погледу стила, карактера и садржаја.“⁴³

Бонди се сложио с Набоковим, рекавши да је чланак препун „хистеричних погрда“.

После навођења тих хистеричних погрда, Набоков пита: „Па, куда сад даље?... Предлажемо да покушате да обезбедите од госпођице Хан поправљен чланак, који би за резултат имао *йоййуну* измену тона, изостављањем најпогрднијих делова. Обезбедите, осим чланка госпођице Хан, још један који износи америчку тачку гледишта о проблему Кине, али на високом и достојанственом нивоу, и краћи. Уколико се то не може учинити, мислим да чланак госпођице Хан треба изоставити, а ову кључну тему поново покренути нешто касније, са особама које одговорније представљају гледиште Америке него госпођица Хан.“⁴⁴

За случај да ово упозорење не буде довољно, новопостављени заменик секретара Конгреса, агент ЦИА Ворен Меншел, иступио је 19. августа са обиљем предложених измена и допуна чланка. „Овде смо сви сагласни да не би било мудро објавити чланак“, пише он. „Међутим, уколико су ваше обавезе према аутору утврђене и ви морате да објавите чланак, онда следеће делове треба изменити као минимални услов за његово објављивање.“⁴⁵ Потом следи исцрпан списак поменутих делова, с детаљним напоменама исписаним Меншеловим рукописом. Међутим, он још увек тражи од уредника да поново размисле, упозоравајући их да „Ханова може да нас упропасти“. Чланак никада није објављен. Разлози за његово одбацивање, који нису били понуђени читаоцима и сарадницима часописа *Енкаунтиер*, дају уверљивост каснијој оптужби да је истина у часопису, „када је била неугодна за Совјетски Савез – објављена; када је била неугодна за Сједињене Државе, била је ублажена.“⁴⁶

Културни НАТО

Господине Јермилов, да бог да се окретали у гробу:
узели сте новац ЦИА!

Николас Набоков

Убрзо после дебакла с Мекдоналдом, Мелвин Ласки је добио позив да наследи Ирвинга Кристола у часопису *Енкаунџер*. Јоселсонова одлучност да смени Кристола није ослабила, те је био одушевљен када је Ласки прихватио да преузме посао у Лондону. Кристол је спаковао кофере. Јоселсон је коначно осећао да је политички аспект часописа у правим рукама. Неће бити изговора – а ни потребе – да се Агенција меша одозго. Чим се сместио у уредничкој столици Ласки је добио обавештење од Фредрика Варбурга да је Спендерову плату обезбеђивало Британско друштво за слободу културе, „мада ова организација, у ствари, не постоји“.¹ Часопис је служио интересима због чијег је унапређивања Британско друштво било основано, али је само Друштво престало да постоји. Међутим, оно је било користан параван за субвенције из МИ6, за које је Виктор Ротшилд сада постао главни канал. Преписка између Ротшилда, Магерица и Варбурга открива како је новац (750 фунти месечно) прво прелазио на Ротшилдов рачун у пословници Вестминстер банке у Бјури Сент Едмунду, затим на приватни рачун Секера и Варбурга, пре него што пређе на рачун Британског друштва у Барклис банци; Друштво је коначно „донирало“ исти износ часопису *Енкаунџер*. Јула 1960. године, Фредрик Варбург је предложио да се „овај лудачки поступак проласка кроз непостојеће друштво са два члана, Малколмом Магерицом и Ф. Џ. Варбургом, замени директним плаћањем између банке Ротшилд и Пентон хауса“ (адреса часописа).²

Зачудо, током свих оних година док је Спендер радио за *Енкаунџер*, плата му је била фиксирана на 2.500 фунти годишње. „Никада се није променила, за читаво то време“, сећа се Наташа Спендер. „Због тога је морао да преузима све оне послове у Америци.“

Једна од последица Спендерове јадне плате била је у томе што је морао да нађе и друге начине да повећа приходе, пре свега придружујући се међународном кругу предавача. То је значило дуга одсуствовања из

часописа, што је Ласком савршено одговарало, омогућавајући му да без узнемирења изоштрава политички профил часописа. Изгледа да је главни циљ Ласког био да часопис помери ближе оној групи мислилаца Лабуристичке странке и политичара за које су скривени стратегии већ одавно утврдили да су „коначно направили чудесно откриће да у САД има вероватно више практичног социјализма него у Лабуристичкој странци, ако се под социјализмом мисли на благостање појединца а не на доктринарну класну борбу, као и то да амерички радник, уопште узев, живи проклето боље него његов британски колега – и још је и много слободнији човек. Другим речима, [они] управо откривају амерички динамични демократски капитализам.“³

Врхунац престижа Лабуристичка странка је досегла на крају Другог светског рата, односећи глатко победу на општим изборима 1945, који су одували Черчила. Али, ентузијазам је избледео до тешке зиме 1947, а хладни рат је унео приличан раздор у странку. Они на левици поделили су се на антистаљинисте и оне који су тежили да угоде Совјетском Савезу, док су се они на десници посветили доношењу пораза комунизму. Ова друга група била је организована око часописа *Соушелисџи коменџери*, а међу њеним најугледнијим члановима били су Денис Хили, Ентони Кросланд, Рита Хинден и Хју Гејтскил. Управо је ова група – позната као „ревизионисти“ због своје посвећености модернизовању Лабуристичке странке, које је подразумевало и чувени Члан IV захтева за национализацију – понудила ЦИА удицу коју је ова тражила да скроји британску политичку мисао према својим плановима за Европу. Ови планови били су јасно изнесени у низу докумената политике САД, као консолидовање Атлантске алијансе и Европске одбрамбене заједнице, и стварање Заједничког тржишта – циљеви који су од европских земаља захтевали да жртвују извесна државна права у корист колективне безбедности. Међутим, као што су то вашингтонски стратегии добро знали, Енглеска се нарочито чврсто држала своје навике да буде суверена држава. Према суморном закључку једног извештаја Стејт департмента, „тешко се може рећи да ће Уједињено Краљевство драговољно одустати од одређених суверених права у интересу колективне безбедности [осим оних] које намеће логика околности.“⁴

Главна група за притисак за унапређење идеје о уједињеној Европи у партнерству с Америком био је Европски покрет, кровна организација која је покривала различите активности усмерене ка политичкој, војној, економској и културној интеграцији. Уз вођство Винстона Черчила, Аверела Харимана и Паула Хенрија Спака, Покрет је помно надзирала америчка обавештајна служба, а финансирала готово искључиво ЦИА, преко паравана под именом Амерички комитет за уједињену Европу, чији је први извршни секретар био Том Брејден. Културна грана Европског покрета био је Европски центар за културу, чији је директор био Дени де Ружмон. Осим тога, Брејден је 1950. године увео обиман програм стипендија за студентске и омладинске организације,

укључујући Европску омладинску кампању (ЕУС). Уз смернице ЦИА, ове организације су биле ударна песница кампање пропаганде и продора смишљеног да повуче оштрину са левичарских политичких покрета и омогући прихватање умереног социјализма. Што се тиче оних либералних интернационалиста, заинтересованих за идеју Европе уједињене око својих унутрашњих начела, а не према стратешким интересима Америке, у Вашингтону су сматрали да нису ништа бољи од неутралиста. ЦИА и Одбор за психолошку стратегију добили су конкретно упутство да „наводе медије и програме у правцу уништавања“ ове нарочите јереси.

Кључна особа читаве операције био је Џеј Лавстон, шеф Ирвинга Брауна, за кога је од 1955. године био задужен Џејмс Хесус Енглтон. Лавстонов задатак био је инфилтрација у европске синдикате, искорењивање сумњивих елемената, и промовисање успона оних лидера који су били прихватљиви за Вашингтон. Током тог периода, Лавстон је достављао Енглтону замашне извештаје о пословима синдиката у Британији, састављене уз помоћ његових контаката у синдикатима и Лабуристичкој странци. Енглтон је дозвољавао својим колегама у британској обавештајној служби (оној неколицини којој је веровао) да имају увид у Лавстонове „инсајдерске податке“. У суштини, то су били лавстоновци (чак и ако себе нису тако доживљавали) у круговима британских лабуриста, који су до краја педесетих били у успону. Како би учврстила свој положај у тој групи, Агенција је ангажовала Конгрес за слободу културе, на чији рачун је Гејтскил путовао у Њу Делхи, на Родос, у Берлин, и на конференцију Будућност слободе у Милану 1955. (коју су посетили и Рита Хинден и Денис Хили). Пошто је 1955. године изгубио своје посланичко место, Јоселсон је запослио Ентонија Кросланда – чија је утицајна књига *Будућности социјализма* била штиво „налик на нацрт за американизовану Британију“⁵ – да помогне у планирању Међународних семинара Конгреса, под руководством Данијела Бела, који је у ту сврху био увезен из Америке. До почетка шездесетих, Кросланд је израдио себи посао у Међународном савету Конгреса. Риту Хинден, професорку из Јужне Африке која је тада радила на Универзитету у Лондону, Јоселсон описује као „једну од нас“. Она је половином шездесетих посредовала да од Јоселсона добије донацију за јачање часописа Фабијанског друштва, *Венчер*. Посвећеност овог часописа снажној уједињеној Европи постала је синоним за гејтскиловске ставове. Денис Хили, кога су заслуге за атлантизам довеле у близак додир са америчком некомунистичком левицом (био је дописник из Лондона за *Њу лидер*), постао је још један озбиљан савезник Конгреса, а нарочито часописа *Енкаунтиер*. Хили је такође добијао и рециклирао материјал који је производило Одељење за испитивање информација. Заузврат, обезбеђивао је Одељењу податке о члановима Лабуристичке странке и синдиката.⁶

Међу њима је Хју Гејтскил, вођа Лабуристичке странке, био кључна личност: чим је Ласки стигао у Лондон, повезао се с малом групом интелектуалаца који су се окупљали у Гејтскиловој кући у Фрогнал гардензу, у Хемпстиду. Гејтскил, који се за пропаганду специјализовао током рата, док је радио за Извршни одбор специјалних операција, а био је близак и са ИРД, није могао да не зна за институционалне везе часописа. И тако, када је 1960. године на конференцији Лабуристичке странке у Скарбороу осуо своју славну паљбу на левичарење, неки људи су почели да се питају за шта се он залаже. Ласки извештава, у писму Мајклу Јоселсону после конференције, како му се Гејтскил лично захвалио, за подршку часописа *Енкаунџер* његовој политици. Штавише, каже Ласки, *Енкаунџер* је навођен у расправама на конференцији, што је доказ да добија „много похвала“.⁷ Када су на општим изборима 1964. Лабуристи под вођством Харолда Вилсона победили Конзервативце, Јоселсон пише Данијелу Белу: „Сви смо задовољни што имамо толико много пријатеља у новој влади“⁸ (у Вилсоновом новом Кабинету било је пола туцета оних који су редовно писали за *Енкаунџер*). Ласки је довео часопис много ближе политичком програму његових скривених анђела. Према Ричарду Волхајму, цена је била висока. „Била је то веома озбиљна инвазија на културни живот Британије – и носила је одговорност многих британских интелектуалаца и Лабуристичке странке за помирљивост према рату у Вијетнаму.“⁹

Културни аспект часописа (да не помињемо примамљиве хонораре) био је тај који је наставио да привлачи најбоље ауторе, а за то је ЦИА још увек морала да захвали Спендеру. „Људи уопште не би писали за *Енкаунџер* да није било Стивена,“ каже Стјуарт Хемпшир. „Све добре ствари – које је Ласки имао обичај да зове ‘Елизабет Боуен и сва та срања’ – уговорио је Стивен. Он је обезбедио часопису углед.“¹⁰ Наравно, часопис је учинио много да одржи репутацију Конгреса као организације првенствено посвећене култури а не политици.

Међутим, хладни рат је стално напињао идеју да култура и политика могу да буду одвојени. Наравно, *Kulturkampf* је био жив и здрав, као што се видело на прослави педесете годишњице Толстојеве смрти, у лето 1960, у организацији Конгреса. Амерички обавештајци већ су се дуго занимали за Толстоја као симбол „идеје о слободи појединца“. Ово занимање потицало је још из старих дана ОСС, када је Иља Толстој, емигрант и унук славног писца, био официр ОСС. Други чланови породице Толстој били су почетком педесетих у редовном контакту са Саветом за психолошку стратегију, и од ЦИА су добијали средства за своју Фондацију Толстој, у Минхену. Ч. Д. Џексон је 1953. године забележио у свом дневнику да је једном молиоцу обећао да ће телефонирати Френку Линдзију (Визнеров бивши заменик који је прешао у Фондацију Форд) у вези са средствима за Фондацију Толстој.

У децембру 1958, Кас Канфилд је рекао Набокову да је Фондација Фарфилд заинтересована да помогне „прославу Толстоја на западу“, као одговор на Толстојев фестивал који су планирали Совјети, који ће, како је исправно предвидео, великог писца присвојити као претечу бољшевизма. „Супротност између две приредбе биће очигледна сваком независном мислиоцу и то би за нас требало да буде одлична пропаганда,“¹¹ размишљао је Канфилд. Набокову је пало у део да осмисли „достојанствен одговор на комунистичку пропаганду“, који је примио облик луксузног догађаја на венецијанском острву Сан Ђорђо, током јуна и јула 1960. године. Дошле су десетине угледних писаца и теоретичара, укључујући Алберта Моравију, Франка Вентурија, Херберта Рида, Ајрис Мардок, Џорџа Кенана, Ђајапракаша Нарајана и Џона Дос Пасоса. Позвано је и шеснаест совјетских научника, али су уместо њих дошле четири „марионете“.

„Гледано унатраг, веома је забавно сетити се, на пример, силуета двојице Руса, једног високог и мршаваг и другог онижег и дебелог,“ писао је касније Набоков. „Мршави је био генерални секретар Савеза совјетских писаца, а онај нижи, неки одвратни кучкин син по имену Јермилов, гадно, мало партијско шкрабало. Стајали су, обојица, у реду да приме своје дневнице и накнаду за путне трошкове од мог секретара, или, пре, административног секретара Конреса за слободу културе. Дошли су, или су били послати, да присуствују конференцији у спомен на педесету годишњицу Толстојеве смрти.“ Набоков завршава ово присећање славодобитно: „Јермилове, да бог да се окретао у гробу: узео си новац ЦИА!“¹²

„Трошкови – најлепша реч у савременом енглеском,“ изјавио је једном приликом В. С. Причет. „Ако продајемо своје душе, треба скупо да их наплатимо.“ Они који у Венецији нису стали у ред за дневнице, могли су да стану у ред за њих на једном другом догађају Конгреса који се у јуну одвијао у Берлину, на конференцији „Напредак слободе“. У писму Хани Арент, Мери Макарти даје божанствено кучкасти опис личних супарништава и интелектуалних пометености који су доминирали конклавом: „Главни догађај, бар са тачке гледишта обичног скандала, био је низ фуриозних сукоба између г. Шилса и Вилијама [Филипса], у вези с масовном културом, наравно. Кунем се да је Шилс отеловљење др Панглоса, али без шарма и невиности др Панглоса. Рекла сам то, са *ioiŋovo* исто толико речи, а онда сам се и ја уплела у свађу. Друга нарочита атракција Конгреса био је [Роберт] Опенхајмер, који ме је извео на вечеру и који је, како сам открила, потпуно, и можда чак опасно луд. Параноидна мегаломанија и осећање божанске мисије... [Опенхајмер] се обратио Николасу Набокову... и рекао да се Конгрес води ‘без љубави’. Пошто је то поновио неколико пута, приметила сам како сам мислила да реч ‘љубав’ треба да буде резервисана за односе међу половима... Џорџ Кенан је био тамо и одржао је врло добар и надахнут завршни

говор (који је требало да згроми г. Шилса и сву његову ђаволску дружину, заувек) али је било гласина да је и он луд, мада само делимично.¹³ Осим ових и других сличних „јавних идиотарија“ Мери Макарти извештава да је „Конгрес био забаван. Уживала сам у окупљању старих пријатеља, и нових, што је имало извесну арому светковине, укључујући одвајање жита од кукоља.“¹⁴

У великодушности ЦИА уживала је те године и група часописа позваних да искористе распродају у Конгресу, која је представљена као „делотворно и систематско средство да се широкој међународној публици представи мноштво одличног материјала који сада стиже до нешто ограниченијег броја људи“.¹⁵ Ова распродаја, осим што је налазила купце за материјал произведен у публикацијама у власништву Конгреса, требало је да делује и као место дистрибуције за друге културне часописе који су се сматрали вредним чланства у „светској породици часописа“ Конгреса. Били су то *Партизан ривју*, *Кенјон ривју*, *Сивани ривју*, *Хадсон ривју*, *Поетри*, *Џорнал оф хистори оф ајдиас* и *Дедалус* (часопис Америчке академије наука и уметности), који су, под кишобраном Савета за књижевне часописе добили и донације Фондације Фарфилд, ради побољшања продаје у иностранству. Осим тога, Конгрес је заједно са Саветом за књижевне часописе обезбедио годишњу стипендију од пет хиљада долара једном америчком писцу. Ко је био именован да руководи доделом ове награде? Нико други него Роби Меколи, који је јула 1959. године наследио Џона Кроуа Ренсома као уредник часописа *Кенјон ривју*. Током година када је овај часопис био повезан са Конгресом, Меколи је успео да повећа тираж са две на шест хиљада примерака. Он се с правом хвалио да је „пронашао начине за прављење пара о којима г. Ренсом никада није мислио“.¹⁷ Међутим, *Кенјон ривју* је у једном другом смислу платио Меколијево уредништво. Његова дуга одсуствовања, *sine qua non* његовог посла у ЦИА, и његово бескрупулозно понашање (1963. је изнебуха укинуо одбор саветодавних уредника) имали су снажан негативан утицај на часопис. Користи за Конгрес, напротив, биле су знатне. Формализујући свој однос са овим угледним америчким часописима, Конгрес је сада могао да се похвали издавачким комбинатом до тада невиђених размера и утицаја, неком врстом индустрије *Тајм-Лајф инк.* за мислећи свет.

„Ми нисмо продавали бренд, па нисмо увек инсистирали на томе да се користи печат Конгреса“,¹⁸ објашњава Џон Хант. И тако, многи часописи Конгреса нису се одмах могли препознати као такви. Међу њима је био *Хивар*, арапски часопис Конгреса који се појавио у октобру 1962, и у првом броју објавио интервју са Т. С. Елиотом и Силонеов апел за независност писца и аутономију уметности. Покушаји да се прикрије власништво Конгреса у часопису били су неуспешни, и он је одмах нападнут, као „тројански коњ“. Један муслимански лист тврдио је да Конгрес покушава да „пропагира своје зле теорије тиме што дели новац на

све стране, оснива привлачне часописе и приређује велике пријеме и конференције“ и позвао је да се Конгрес „раскринка и бојкотује“.¹⁹

Остали часописи Конгреса покренути шездесетих година обухватали су *Трензишн* у Уганди, који је привукао писце као што је Пол Теру, и постигао озбиљан тираж од 12.000 примерака, док 1968. године његове канцеларије нису похаране а уредници похапшени. У Лондону је *Сензоршиј* покренут 1964, са Маријем Миндлином, еклектичким ликом који је превео Џојсовог *Уликса* на хебрејски. Савет уредника чинили су Данијел Бел, Арман Гаспар из Швајцарске, Ентони Хартли, Ричард Хогарт и Игнацио Силоне. Коштао је Конгрес 35.000 долара годишње, а правио је значајне губитке. Када је у зиму 1967. угашен, *Њу сџејџсмен* је осетио потребу да објави: „То је лоша вест за писце, издаваче и уметнике на свим странама света.“ Јоселсон, који се никада није спријатељио са Маријем Миндлином, није толико туговао (рекао је како овај часопис „свој релативни успех дугује делом и темама о сексу које је повремено објављивао“). *Сензоршиј* је био узор за *Индекс он Сензоршиј*, који је 1972. године основао Стивен Спендер, уз значајну донацију Фондације Форд.

Међутим, од свих часописа повезаних с Конгресом, *Парџизан ривју* је најинтригантнији. „Мени се увек чинило да је права загонетка око *Парџизан ривју* питање како је мегафон једне тако мале и посебне групе... успео да постане најпознатији озбиљан часопис у Америци и, свакако, најчитанији у Европи од свих америчких часописа са интелектуалним амбицијама“, питао се Лесли Фидлер 1956. године.²⁰ Део одговора на ову загонетку налази се у финансирању часописа, како је Фидлер враголасто имплицирао када је рекао да би „детаљна студија о економским успонима и падовима *ПР* чинила један озбиљан чланак.“²¹ Од 1937. до 1943. године часопис је у великој мери субвенционисао апстрактни сликар Џорџ Морис; после 1948, његов главни извор новчане подршке био је Алан Б. Даулинг, који га је до 1951. „сам помагао, а потом постао председник и главни дародавац фондације која сада издаје часопис“.²² Фидлер није поменуо Хенрија Луса, чија је великодушна донација 1952. остала тајна. Али је приметио, као и други, да се на *Парџизан ривју* позивају такви високотиражни часописи као што су *Тајм* и *Лајф*, са савршеним поуздањем да ће он изазвати одговарајуће реакције код своје огромне публике.²³

Није, наравно, поменута ни ЦИА, чија је наводна укљученост у најутицајнији интелектуални часопис Америке одавно збуњивала историчаре. Познато је да је *Парџизан ривју* добијао доларе Фондације Фарфилд (преко Америчког комитета) почетком 1953, и то на подстицај Корда Мејера. Добијао је и „донацију за трошкове“ од Фарфилда, почетком шездесетих.²⁴ Међутим, то нису нарочити износи у животу једног часописа угроженог новчаним кризама. Унутрашња служба прихода

(ИРС) поново је 1957. године покренула питање изузећа од пореза овог часописа: не само што је часопису претило да изгуби овај статус, већ се говорило и о томе да се све донације часопису од 1954. године опорезују – ретроактивно. „Сматрам да је то апсолутно недопустиво“, написао је Ч. Д. Џексон Корду Мејеру.²⁵

Ч. Д. и Мејер су притекли у помоћ. Прво су похвалили часопис у одсеку за изузеће од пореза у Пореској управи. Потом је Вилијам Филипс известио Џексона да га прва реакција Управе за приходе охрабрује. Друго, Џексон се обратио директно Алену Далсу. Дванаестог новембра 1957. послао је Данијелу Белу поверљив меморандум о ставу ЦИА у тој ствари: „Они немају директан новчани или оперативни интерес за *Партизан ривју*. Међутим, садашњи уредник је наклоњен Конгресу за слободу културе, и спреман је на сарадњу. Новчане тешкоће часописа могле би да за резултат имају промену управе која би била штетна за интересе ЦИА. Тако они имају посредни интерес да се потруде да се овом захтеву за изузимање из пореза омогући повољно мишљење.“²⁶

Проблеми часописа *Партизан ривју* разматрани су и на састанку Координационог одбора за операције (ОЦБ), у априлу 1956. године. Следствено меморандуму Штаба за политику и планирање УСИС, ОЦБ је позвао на акцију у вези с предлогом да се помогне часопису већим приходима. Без идентификовања аутора (то је највероватније био Сидни Хук, члан издавачког и уређивачког савета часописа, и „званични гласноговорник“ часописа, према Фидлеру), представник ОЦБ је дао пун навод овог предлога, који почиње овим речима: „Као што вам је познато, већ дуже време сам се жалио због чињенице да се за *нове* часописе ангажују посебна фондација и друге врсте помоћи, а да стара и поуздана теглећа марва на пољу антикомунизма, као што су *Њу лидер* и *Партизан ривју* не добијају помоћ, или је не добијају у мери у којој би требало.“²⁷ После разговора са Вилијамом Филипсом, наставља предлагач, изгледало је да би „идеална ситуација била ако би Амерички комитет за слободу културе могао да буде канал преко кога би се претплате, као поклон, часописима као што је *Партизан ривју* могле пребацити оним иностраним интелектуалцима којима су најпотребније. Не мислим само на оне који су одлучно на нашој страни... већ и на ону огромну армију интелектуалаца који се нису продали комунизму, али сматрају да је Америка, с друге стране, империјалистичка, материјалистичка, полуварварска земља без културе.“²⁸ „Мислим да је оваква врста предлога веома погодна, нарочито уколико није видљив интерес владе САД, за постизање циљева наведених у идеолошком приступу“²⁹ завршава се извештај. За месец дана *Партизан ривју* је био у стању да Елизабети Бишоп да великодушни поклон од 2.700 долара. Новац је стизао из Фондације Рокфелер, до износа од четири хиљаде долара годишње, током три године, за књижевне стипендије и донације. То је, могуће, била случајност, али је занимљиво да је Фондација Рокфелер, упркос понављаним захтевима

за новчану помоћ, одбијала сваки свакцијати апел уредника часописа у протеклих десет година.

Почетком 1958. године, Вилијам Филипс је отпутовао у Париз, у коме се састао са Мајклом Јоселсоном да размотре „будућност ПР“. Филипс 28. марта 1958. пише како би питао да ли је Јоселсон размислио да ли се „неке од ствари о којима смо разговарали могу завршити“.³⁰ За неколико месеци Амерички комитет за слободу културе – у умирућем стању од свог понижавајућег и *de facto* укидања у јануару 1957 – враћен је у живот само да би одиграо званичног издавача часописа *Парџизан ривју*, а овај аранжман је потрајао наредних десет година. Коментаришући овакав развој догађаја, Хук је рекао Јоселсону да „нема стварне жеље да се настави с Ам. Ком. осим да се помогне ПР... Филипс ће максимално настојати да добије помоћ за ПР.“³¹ Сам Јоселсон касније се присећао да би „Комитет потпуно нестао да у последњем тренутку није одлучио да омогући уредницима часописа *Парџизан ривју* да искористе предност изузимања Комитета од пореза, и од тада се једина ‘активност’ Комитета састојала у томе да буде спонзор ПР.“³² Према овом опису, Амерички Комитет није субвенционисао *Парџизан ривју*, већ му је омогућавао пореску олакшицу.

Међутим, према Данијелу Белу, „ПР је неколико година добијао извесну новчану помоћ од Конгреса за слободу културе, у облику претплата плаћених за појединце у иностранству, који су часопис добијали бесплатно. Колико ја знам, овакво финансирање било је такође скривено.“³³ Срећа часописа сада је била поверена Конгресу, који је од 1960. побољшао продају до три хиљаде примерака годишње, које је Конгрес дистрибуирао изван САД. Конгрес је сличну помоћ истовремено пружао и другим високумним културним часописима с којима је одавно сарађивао: *Кенјон ривју* (1.500 примерака), *Хадсон ривју* (1.500), *Сивани ривју* (1.000), *Поеџри* (750), *Дедалус* (500) и *Џорнал оф хистори оф ајдиас* (500). Куповина ових примерака коштала је 20.000 долара годишње. Испрва је било замишљено да се овај аранжман одвија три године, али су укупне обавезе Конгреса према овим часописима нарасле на 60.000 долара, плус пет хиљада долара за административне трошкове. Фредрик Варбург је имао уговор да дистрибуира *Парџизан ривју* у Енглеској.³⁴ Варбург је такође први добио понуду за антологију коју је издао *Парџизан ривју*, *Књижевности и модерности* (коју су уредили Филипс и Филип Рав), а у њој су били заступљени готово сви који су у овом или оном тренутку били у вези с Конгресом за слободу културе (укључујући Кестлера, Кјаромонтеа, Мери Макарти и Алфреда Казина).

Срећа је и даље пратила *Парџизан ривју*. „Видео сам се са Вилом Филипсом пре неко вече“, пише Кристол Јоселсону у марту 1960, „и он је тајанствено приметио како су сада проблеми часописа потпуно решени, мада није хтео да иде у детаље... Ишао је чак толико далеко да је рекао како имају више новца него што су мислили да им је потребно!“³⁵

Међутим, Филипсу је требало још више: „Не верујем да би Конгрес могао да плати моју карту, на основу неке донације, за пут у Европу овог јуна, због једног неопходног посла?“³⁶ питао је Јоселсона годину дана касније. Филипс је направио ову молбу за новац, упркос ономе што је касније описао као свој инстинкт да „сумња у бирократски склоп Конгреса и у оно што је очито била његова скривена контрола одозго“. Године 1990. поносно је писао о чињеници да „ни Рав ни ја нисмо сматрани, лично или политички, као довољно поуздани“ да би били позвани 1950. на отварање Конгреса, чија је тамошња лица описао као „ледене, никоговиће, лакоумне, цинично антикомунистичке менаџере организације.“³⁷ Враћајући увреду, Ласки је касније описао Филипса управо као лакоумну особу. „Изблефирао је свој пут у свему. Зашто је, до ђавола, био послат у Париз? Само је седео у *Deux Magots*.“³⁸

Вилијам Филипс је касније тврдио да он ништа не дугује Конгресу. Мада је признавао да је био „резервни играч у игри глобалне пропаганде“, о томе је писао као о *de facto* последици свог чланства у Извршном одбору Америчког комитета, са чијим „унутрашњим поступцима, рачуницама и финансијама“ како каже, није био блиско упознат. Филипс је такође тврдио како је био „шокиран – и вероватно завидљив – због новобогаташког изгледа читаве операције, луксузних станова званичника Конгреса, наизглед неисцрпних средстава за путовања, великих дозвољених трошкова, и свих осталих привилегија које се обично везују за извршне директоре великих корпорација. Коначно, *Партизан ривју* се увек једва издржавао, а искуство ме је наводило да верујем да је сиромаштво нормално стање за озбиљне политичке групе и књижевне часописе. Што се тиче тајног финансирања, чини ми се да је то кршење саме природе слободног интелектуалног подухвата, нарочито када је финансијер добро организован огранак владе, са сопственим политичким програмом.“³⁹

Други су, наравно, имали другачије гледање на тајно финансирање. Чим је *Партизан ривју* почео да ужива плодове договора са Америчким комитетом за слободу културе, и *Њу лидер* је добио обновљени великодушни поклон од својих тајних заштитника. У фебруару 1956, Ч. Д. Џексон пише Алену Далсу с предлогом да се прикупи новац за часопис Сола Левитаса. Компанија *Тајм инк.* је субвенционисала *Њу лидер* са читавих пет хиљада долара годишње од 1953, у замену за „податке о особама и тактикама комуниста широм света, с нарочитим нагласком на активности комуниста у оквиру радничког покрета“.⁴⁰ Али, то је био само део новца потребног да се часопис одржава у животу. Према Џексоновом прорачуну, часопис би био солвентан тек са 50.000 долара. „Ако капиталистичко предузеће може да напрегне мудрост да схвати како је тај посебан тон којим Левитас говори одређеној групи људи овде и у иностранству јединствен и јединствено важан, и спремно је да подржи тај осећај са само неколико хиљада долара“, каже он Далсу, „надам

се да ћете бити у стању да се сложите са текућим предлогом. Мени то изгледа као најбоље решење које сам до сада видео за све нас – да задржимо нашег Левитаса, и да му дамо нешто и да једе.“⁴¹ Далс се дао лако убедити, као и у ранијим приликама, да донација Агенције за *Њу лигер* „потпуно оправдава велику могућност повраћаја.“ До лета 1956, акција „Спасимо *Њу лигер*“ донела је часопису 50.000 долара који су му били потребни. Информативна служба САД приложила је десет хиљада, као и Фондација Форд, господин М. Џ. Хајнц и *Тајм инк.* Преосталих десет хиљада стигло је у облику донације – пет хиљада дао је издавач листа *Вашиington Post*, Филип Грејем, а других пет хиљада је просто наведено као „непредвиђена мана“.⁴²

Као и увек, Конгрес за слободу културе је био укључен у нове аранжмане, и за *Партизан ривју* и за *Њу лигер*. Сарадња с Конгресом, у облику заједничких публикација, формалних споразума о продаји, и размени знања, донела је додатне материјалне користи за оба часописа. Бујна активност Конгреса тих година учинила га је убедљивом ставком културног живота Запада. Са говорница његових конференција и семинара, и на страницама његових учених часописа, интелектуалци, уметници, писци, песници и историчари стекли су публику за своје ставове коју ниједна друга организација – осим Коминформа – није могла да испоручи. Париска канцеларија била је квасац који је привлачио посетиоце из читавог света и чак, 1962, једну бомбу која је експлодирала у ходнику (један члан је поздравио овај догађај као „велику и славну и дуго очекивану, и свакако заслужену почаст и значајан дан у аналима Конгреса“).⁴³ За другу и трећу генерацију оних који су желели да постану нови Хемингвеј, Конгрес је сада био место свих оних романтичних митова о књижевном Паризу, и они су га масовно опседали.⁴⁴

Велики углед Конгреса привукао је и нешто нежељене пажње. Током 1962. године био је предмет бриљантно проницљиве пародије Кенета Тајнана и његовог тима емисије *That Was The Week That Was* за ББЦ. „А сада, вруће вести из хладног рата у култури,“ почињао је скеч. „Овај дијаграм представља совјетски културни блок. Свака тачка на мапи представља стратешке културне положаје – позоришне базе, центри за производњу филмова, плесне трупе које избацују интерконтиненталне балистичке пројектиле, издавачке куће које штампају огромне тираже класика за милионе поробљених читалаца. Где год да погледате, одвија се масовно окупљање културе. Али, шта је са нама на Западу? Да ли имамо делотворну способност да узвратимо у случају тоталног културног рата?“ Да, наставља се скеч, ту је стари добри Конгрес за слободу културе који је, „уз помоћ америчког новца, успоставио велики број напредних база у Европи и другде, да дејствују као ударна песница културне одмазде. Ове базе замаскиране су као часописи и имају тајна имена – *Енкаунтиер* што је скраћеница за ‘Стратегија сусретања.’“ Потом је наступио „представник Конгреса“ који се хвали групом часописа који

су „нека врста културног НАТО“, чији је циљ „културно заустављање непријатеља, или, како неки наши момци воле да кажу, ограда око либерала. У ствари, ја не бих рекао да имамо циљ. Рекао бих да имамо историјску мисију. Светску читалачку публику ... Али, шта год да се деси, ми у Конгресу сматрамо да је наша дужност да наше базе буду цакум-пакум, у борбеној готовости – стално пазећи на то шта онај други ради, уместо да драгоцену време трошимо на испитивање сопствених поступака.“⁴⁵

Сатира је била оштра и савршено припремљена. Док је „представник“ Конгреса критиковао филистејство совјетског министра културе, Тајнен је учинио да он открије, без трунке ироније, ко су просвећени заштитници Конгреса: Фондација округа Мајами у Синсинатију, Фондација Хоблицел у Тексасу и швајцарски Комитет за помоћ мађарским патриотама.

Овакво помињање финансијске залеђине Конгреса, мада је крајња мета пропуштена, узроковало је Јоселсону бесане ноћи и потврдило његов страх да је права Ахилова пета Конгреса – ЦИА. Напетости између Јоселсона и његових шефова у ЦИА расле су још од слома Америчког комитета, почетком 1957. године. Јоселсон, по темпераменту неспособан да буде ичије мајмунче, сада је бивао у све већем сукобу са Кордом Мејером, који је одбијао да попусти стисак. Мејер се никада није опоравио од својих кафкијанских доживљаја у рукама макартиста 1953. године. Уз то су дошле и личне трагедије које су га чиниле све суморнијим и тврдоглавијим. „Таласи таме“, Мејерова кратка прича из 1946. о његовом доживљају рата и готово смртоносној повреди на плажама острва Гуам, такође је описивала трагичне догађаје у његовом будућем животу. Његов деветогодишњи син Мајкл погинуо је 1956. под точковима аутомобила. За мање од годину дана после смрти сина Корд се развео од своје супруге, Мери Пинчот Мејер.⁴⁶

Све тврдоглавији и неразумнији, Мејер је постао неуморни, непобедиви адвокат сопствених идеја, које су се, изгледа, кретале око параноидног неповерења према свакоме ко се са њим није слагао. Његов тон је у најбољим случајевима био свађалачки, а у најгорем наглашено глумачки и, чак ратоборан. „Корд је ступио у Агенцију као млади идеалиста а изашао из ње као спарушени Енглтонов потрчко,“ каже Том Брејден. „Енглтон је био мајстор магије. Прислушкивао је свакога у граду, чак и мене. Шта год је Енглтон мислио – мислио је и Корд.“⁴⁷ Артур Шлезингер, стари Мејеров пријатељ, сада је постао жртва овог разљућеног-бившег-идеалисте-интелектуалца-жандарма: „Постао је толико крут, тако непомирљив. Сећам се како ме је једном позвао и предложио да одемо на пиће. Ја сам га позвао код мене, и седели смо на спрату моје куће и причали. Годинама касније, затражио сам од ЦИА свој досије, и последњи документ у њему био је извештај Корда Мејера о мени! У мојој рођеној кући, уз пиће, он је написао извештај о мени.

Нисам могао да верујем.⁴⁸ Управо као и лик Џејмса Стјуарта у *Прозору у дворишту*, Мејер и Енглтон су завршили као огледало девијације коју су се трудили да држе на оку.

У октобру 1960. Јоселсон се са Кордом Мејером и групом ИОД момака нашао у соби једног хотела у Вашингтону. Уследила је прегрејана расправа у којој су Јоселсону, према једном сведоку, његове колеге из ЦИА рекле да „пуши“. Јоселсон, који је имао оно што је Дијана описала као „ту ствар с мозгом и телом“, осетио је како му притисак скаче и удара у слепоочницама, пре него што се срушио на под. „Био је демонстративан с емоцијама“, рекао је Џон Томпсон. „Улазио у свађе и падао у несвест и имао срчане нападе. Врло европејски.“⁴⁹ Овај срчани напад био је веома стваран. У два ујутру по локалном времену Дијану је пробудио Лу Латам, шеф одељења у Паризу (који је био у Вашингтону када се то догодило) и рекао јој да је Мајкл журно пребачен у болницу, пошто је колабирао. Дијана се укрцала на први авион који је тог јутра ишао из Париза, са четворогодишњом Џенифер у крилу. Накратко се заустављајући у хотелу, како би оставила Џенифер својој мајци, Дијана је пожурила у Универзитетску болницу Џорџ Вашингтон. Тамо је нашла Мајкла како лежи испод балона с кисеоником. Током следећих неколико недеља била је непрекидно уз њега. Потом је почео полако да се опоравља. И у том беспомоћном стању био је свестан хитности своје мисије. „Током читавог времена које је провео у болници Мајкл би ме ‘брифовао’, а ја сам бележила шта говори“, присећа се Дијана. „А онда бих отишла до врата и ‘брифовала’ Лија [Вилијамса] и друге будале које су долазиле. Било је забавно играти с њиховим измењеним улогама.“⁵⁰

Док је Јоселсон још био на кисеонику, Бил Дарки, заменик шефа Мејеровог одељења обратио се Лију Вилијамсу док су ходали по Вашингтону и рекао: „Сад је тамо где смо хтели да буде.“⁵¹ Годинама касније, размишљајући о томе, Дијана је закључила да је Јоселсон, иако је Агенција ценила посао који ради, „ипак морао бити и трн у пети, понашајући се самостално, опирајући им се када год су покушавали да успоставе контролу. Мајкл се трудио да буду задовољни, причајући им шта се кува у разним лонцима, и снагом своје личности чувао их од тога да постану свесни своје немоћи. Био им је пријатељ, разговарао с њима о њиховим породицама и каријерама, и чинило ми се – сад више нисам сигурна – да му се диве. Дарки је, сада сам тога коначно свесна, говорио за много њих. Мора да су били сумњичави због свих тих интелектуалаца, и још странаца, и патили што имају сав новац и америчку силу, а нико не признаје њихове заслуге... Осим тога, Мајкл није био момак са Јејла, био је практично Рус и Јеврејин, и он је био тај који се кретао у друштву познатих, не они.“⁵²

Ипак, било је јасно да Јоселсону здравље неће више дозволити да посвећује толико енергије Конгресу. Договорено је да се он трајно премести у Женеви, где би наставио да ради за Конгрес, али нешто удаљеније.

Џон Хант је преузео одговорност за вођење Париске канцеларије, укључујући и договоре с Агенцијом. Када је Хант дошао 1956. године у Конгрес, прве две године је провео, како је касније рекао, понашајући се као „чистач – ни реч нисам рекао, само сам гледао и учио“.⁵³ Постепено је постао оно што је он описао као „официр за операције“, уместо Мајкла који је био „извршни официр“. У суштини, ове улоге су остале непромењене до краја рада Конгреса. Међутим, пошто је Јоселсон сад радио од куће, у Жневи, уз помоћ секретарице, Хант је имао управљачку контролу над париским штабом.

Цезар Аргентине

Никад нисам тражио да одеш
У Москву или Рим
Одбиј тај посао
Позови Музе кући.

В. Б. Јејтс, *Те слике*

Џон Хант је преузео Париску канцеларију у погодно време. „Ајзенхауерову разметљивост“ у погледу уметности наставила је најавом Кенедијеве администрације да жели „продуктиван однос“ са уметницима. Кенеди је то потврдио када је позвао на свечаност инаугурације њих 156, и то чувених (међу њима су били Артур Милер, Ендру Вајет, Ернест Хемингвеј, Мис ван дер Рое, Игор Стравински, Пјер Монто, Паул Хиндемит, Арчибалд Меклиш, Роберт Лоуел и Стјуарт Дејвис). „Инаугурација је сигурно била забавна,“ пише Елизабет Бишоп Лоуелу. „Стално виђам парчиће тога у вестима. Али, не свиђа ми се та величанственост Римске империје – бина, на пример, изгледа тријумфално.“¹ Међутим, империјална атмосфера била је за многе хладноратнике надањујућа, како је један поштовалац рекао Кенедију почетком 1961: „Баш као што је у старини Римљанин могао, куда год да оде, поносно да објави ‘civis Romanus sum’, сада опет, слично томе, куда год да одемо ми можемо уздигнуте главе и поносно да објавимо ‘civis Americanus sum’.“²

Једанаестог маја 1962. Роберт Лоуел је поново позван у Бели кућу, овај пут на вечеру у част Андреа Малроа, тадашњег министра културе Француске. Кенеди се шалио током пријема да Бела кућа постаје „скоро неки кафе за интелектуалце“. Али, Лоуел је био сумњичав, и после вечере у Белој кући је записао: „Онда следећег јутра прочиташ да је Седма флота кренула негде у Азију, и имаш онај необичан осећај колико су уметници заиста неважни, да је то нека врста лепих излога, а да је стварна влада негде другде, и да нешто много ближе Пентагону заиста руководи земљом... Чини ми се да ми интелектуалци имамо врло помпезну и фриволну улогу – ми би требало да будемо излози, а не роба у излогу.“³

Мада се ретко кад отворено изражавала, међу неким интелектуалцима нарастала је склоност да добронамерност владе посматрају са сумњом. Међутим, питање корупције није нарочито узбудило ЦИА, под чијим окриљем се дистрибуирао већи део ових средстава. „Постоје времена кад можеш да будеш заведен“, рекао је Доналд Џејмисон. „Мислим да је готово свако ко је заузимао важан положај у Конгресу [за слободу културе] био свестан да је на овај или онај начин новац стизао с неког места, и да, ако мало погледаш око себе, на крају постоји само један логичан одговор. И они су донели ту одлуку. Главна брига већине стручњака и писаца, у ствари, јесте како да будеш плаћен за оно што желиш да радиш. Мислим да би они, уопште узев, узели новац из било ког извора из кога могу да га добију. И тако је Конгрес, и друге сличне организације – и на Истоку и на Западу – посматран као нека врста велике брадавице из које свако може да сркне уколико му је то потребно, и да онда оде и ради то што ради. Заиста мислим да је то један од главних разлога успеха Конгреса: омогућио је људима да буду сензитивни интелектуалци и да једу. А једини други који су то стварно радили – били су комунисти.“⁴

Било да им се то допадало или не, било да су знали или не, десетине западних интелектуалаца сада је било привезано за ЦИА „пупчаном врпцом злата“. Ако је Кросман у свом уводу за *Боја који није усиео* могао да напише како су „за интелектуалца материјалне удобности релативно неважне; њему је најважнија интелектуална слобода“, сада је изгледало да многи интелектуалци нису били у стању да се одупру парчету ове масне гуске. Неке од конференција Конгреса биле су „углавном представа, а присутни су понекад личили на лепо одевени свет који саобраћа између Сен Тропеа у лето и Сент Морица или Гштада у зиму“, писао је совјетолог Волтер Лакер, и сам редовни посетилац ових конференција. „Било је и снобизма, нарочито у Британији; рафинман, духовитост и префињеност споља, у комбинацији с мањком супстанце; колечки разговори за професорским столом и трачарење из кафеа Ројал“.⁵ „Ове мондене и скупе екскурзије морале су чинити велико задовољство људима који су у њима учествовали на рачун владе. Али, било је ту и нечег више од задовољства – јер су окусили моћ“, рекао је Џејсон Епстајн. „Када су интелектуалци на пропутовању по Америци долазили у Њујорк, били су позивани на велике забаве; било је ту много скупоцене хране, и послужитеља, и ко зна шта све још, много више него што су они себи могли да приуште. Ко не би волео да буде у ситуацији у којој је политички коректан, а истовремено лепо намирен за положај који заузима? А то је била прилика за корупцију која је уследила.“⁶

Они који нису добијали дневнице у Њујорку могли су да искористе предности виле Сербелони у Белађу, у северној Италији. Балансирајући на једној литици изнад северних језера Леко и Комо, вилу је Фондацији Рокфелер поклонила принчипеса дела Торе е Тасо (рођена као Ела Вокер).

Фондација је вилу дала на коришћење Конгресу, као неформално одмориште за његове угледније чланове – нека врста официрске кантине у којој је прва линија *Kulturkampf*-а могла да обнови енергију. Писце, сликаре и музичаре који би у њој одседали дочекивао би шофер у плавој униформи, с малим знаком „В. С.“ на реверу. Гости нису добијали „помоћ“ као такву, али је смештај био бесплатан, као и сви путни трошкови, оброци и коришћење тениског терена и базена. Пишући о елегантном прибору за писање у вили, Хана Арент је рекла Мери Макарти: „Осећаш се као да одједном станујеш у некој врсти Версаја. Место има 53 слуге, укључујући и људе који воде рачуна о вртovima... Особљу шефује нека врста оберконобара који датира из времена ‘принчипесе’ и има лице и манире угледног господина из Фиренце петнаестог века.“⁷ Макартијева одговара да је установила како тако луксузно окружење није погодно за озбиљан рад. Вила је била и пријатно одредиште семинара Конгреса „Стање светског поретка“, одржаног јуна 1965, у сарадњи са часописом *Дедалус* и Америчком академијом уметности и наука.

За изабрану неколицину постојала је и могућност да вам се придружи Ханси Ламберт (милионерка и пријатељица Конгреса, која је играла домаћицу и у свом зимском одморишту у Гштаду), или Џанки Флајшман, на пловидби Средоземљем у њиховим јахтама. Спендерови су били гости обоје угледника. Када је Стивен рекао Ернсту Роберту Куртијусу да је у августу 1955. био на крстарењу од Крфа до Исихје, Немац је рекао само: „Био си комуниста, а сад идеш јахтама по Медирану, да – да.“⁸ За оне који су више волели чврсто тле, Конгрес је уредио смештај на најпрестижнијим местима у Европи. У Лондону, ту је био Конот; у Риму – Ингилтера; ако сте морали на Кап Фера, био је ту Гранд. У Паризу је Ирвинг Браун и даље живео у свом дому далеко од дома, краљевском апартаману у хотелу Балтимор.

Упркос резервама према прихватању заштитништва владе, Роберт Лоуел је успео да их савлада у корист карте прве класе до Јужне Америке, коју му је Конгрес за слободу културе понудио маја 1962. године. Његова велика пријатељица, Елизабет Бишоп, која је живела у Рио де Жанеиру, већ неколико година га је наговарала да је посети; сад, уз понуду Конгреса, био је спреман за акцију. Бишопова је била одушевљена. Људи из Стејт департмента у Бразилу „понашају се толико глупо и простачки“, писала је, „и обично шаљу безначајне и досадне писце и професоре.“⁹ Лоуелова посета обећавала је да буде много занимљивија.

Конгрес је већ неколико година покушавао да повећа свој утицај у Јужној Америци. Њихов тамошњи часопис био је *Квадернос*, који је уређивао Џулијан Горкин. Горкин је 1921. године основао Комунистичку партију Валенсије, и радио у илегалној мрежи за Коминтерну, научивши, између осталог, како да кривотвори пасоше. Прекинувши односе с Москвом 1929, тврдио је да су Совјети покушали да га убеди да постане плаћени убица. Пред крај Шпанског грађанског рата отперјао

је за Мексико, традиционални кокошињац бољшевика у бекству, и ту је преживео пет покушаја атентата, од чега му је један оставио и рупу у лобањи. Као уредник часописа *Квадernos* требало је да опипа и продре кроз „велико неповерење“ у Латинској Америци, где је једини начин да се постигне значајан утицај, како се шалио, био да се стално нападају САД и певају оде Сартру или Паблу Неруди. Државни удар у Гватемали (1953) у организацији ЦИА, и Кубанска револуција 1958. године нису му били од велике користи. После америчких интервенција у овим подручјима био је то период „еуфорије за латиноамеричке комунисте и њихове савезнике“¹⁰, али се Горкин борио како је умео и пружао Конгресу важно упориште у непријатељском окружењу.

Лоуел је долетео у Рио де Жанеиро са својом супругом, Елизабет Хардвик, и њиховом петогодишњом кћерком Херијетом, у првој недељи јуна 1962. године. Набоков је био тамо да их сачека на аеродрому, са Елизабет Бишоп. Све је било лепо док се Лоуелова породица није укрцала на брод који је пловио за Њујорк, 1. септембра, а он је остао да настави путовање у Парагвај и Аргентину. Придружио му се Кит Ботсфорд, „вечити покретни представник“ Конгреса у Јужној Америци, кога је у путовање укључио Џон Хант, како би држао песника на оку (у ЦИА жаргону, Ботсфорд је био Лоуелов „канап“). Невоље су почеле у Буенос Ајресу. Лоуел је бацио таблете које му је лекар преписао за маничну депресију, наређао неколико дуплих мартинија на пријему у председничкој палати и објавио како је он „Цезар Аргентине“, а Ботсфорд његов „пуковник“. Пошто је одржао говор достојан Хитлера, у коме је узносио фирера и идеологију натчовека,¹¹ Лоуел је скинуо са себе сву одећу и попео се на статуу коњаника на једном од главних градских тргова. Пошто је неколико дана наставио с таквим понашањем, Лоуел је коначно савладан, по Ботсфордовом налогу, угуран у лудачку кошуљу и одведен у клинику Бетлехем, на којој су му руке и ноге везали кожним каишевима док је добијао велике дозе торазина. Ботсфордово понижење било је на врхунцу када му је Лоуел, из овог положаја окованог Прометеја, наредио да одзвизди „Јенки Дудл Денди“ или „Борбену химну републике“.¹²

Касније тог месеца, Набоков је телефонирао Мери Макарти. Глас му је био дрхтав и уморан док јој говорио како је Лоуел „у душевној болници у Буенос Ајресу, а Мерилин Монро је починила самоубиство због тога што је била у вези са Бобијем Кенедијем, те је Бела кућа интервенисала“.¹³ Поделивши згађеност с Набоковим, Мери Макарти је закључила: „Наше доба почиње да личи на неки одвратно колосални филм о царевима касног Рима и њиховим Месалинама и Помпејама. А базен Бобија Кенедија био би када с магарећим млеком.“¹⁴

Инцидент са Лоуелом био је катастрофа која се није могла избећи. Конгрес га је изабрао као „изванредног Американца који ће се супротставити... комунистима као што је Пабло Неруда“¹⁵ а испоставило се да

је Лоуел само носилац моћног дејства торазина. Страшно се огрешио о своје (те га је Ботсфорд, заузврат, зауздао). Зачуђујуће је да ни Хант ни Јоселсон нису шутнули Ботсфорда, већ су наставили да користе његове услуге „представника“ у Латинској Америци. Још је чудније то што су, мање од годину дана потом, чак размишљали да пошаљу Лоуела као представника Конгреса на конференцију у Мексику. Међутим, Јоселсон је оклевао, страхујући да ће Лоуел „поштовати препоруке свог психијатра исто колико и прошли пут... нема никакве гаранције да опет неће држати неке лудачке говоре у част Хитлера“.¹⁶ Ботсфорд, који уопште није желео да понавља пређашње искуство, упозорио је да се Лоуел не шаље, те је договорено да су за одлазак иза Тортиљасте завесе* поузданији кандидати Роберт Пен Ворен и Норман Потхорец.

Мада је Јоселсон био понешто сумњичав према Ботсфорду („Чак нисам сигуран да је у стању да пренесе голе чињенице“)¹⁷, Хантов штићеник је наставио да се шепури по Конгресу.¹⁸ Сада је рекао Ханту да бразилски интелектуалци сматрају како је Конгрес параван „јенкија“ и предложио да Конгрес постане дискретнији, скромнији и „невидљив“, подржавајући само оне пројекте који имају снажну локалну подршку. Међутим, Хант је одбацио такав приступ, рекавши му да у борби против комунизма не треба занемарити ниједно подручје у свету.¹⁹ И у том расположењу су Хант и Ботсфорд прионули на кампању да униште песника Пабла Неруду.

Почетком 1963. Хант је добио обавештење да је Пабло Неруда кандидат за Нобелову награду за књижевност за 1964. годину. Оваква врста информације била је изузетно ретка, пошто су се одлуке Нобеловог комитета доносиле у најстрожој тајности. Ипак, до децембра 1963, почела је тиха кампања против Неруде. Када је Ирвинг Кристола питао Ханта да ли је истина да Конгрес „шири гласине“ о Неруди, Хант је, опрезан у прикривању улоге Конгреса, шаљиво одговорио да је било неизбежно да кандидатура овог песника за Нобелову награду изазове противречна мишљења.²⁰

У ствари, од фебруара 1963, Хант је организовао напад. Џулијан Горкин је раније писао „једном пријатељу у Стокхолму“ о Неруди, и рекао Ханту да је „овај човек спреман да припреми књижицу на шведском о ‘Случају Неруда.’“²¹ Међутим, Хант је сумњао у корисност такве књиге, и рекао активисти Конгреса, Ренеу Тавернијеу, да треба припремити потпуно документован извештај, написан на француском и енглеском, и послати га одређеним особама.²² Хант је нагласио да нема времена за губљење уколико треба избећи скандал да Нобелову награду добије

* Тортиљаста завеса (The Tortilla Curtain, 1995), роман америчког писца Т. Ц. Бојла о вредностима средње класе, илегалном усељавању, ксенофобији, сиромаштву и уништењу животне средине. У овом контексту, назив књиге је употребљен као пандан Гвозденој завеси. – Прим. прев.

Неруда, и затражио је од Тавернијеа да припреми извештај у сарадњи са Џулијаном Горкином и његовим „пријатељем“ Швеђанином.²³

Тавернијеов извештај усредсредео се на питање Нерудиног политичког ангажмана, и у њему се тврдило да је „немогуће раздвојити Неруду уметника од Неруде политичког пропагандисте“.²⁴ Оптужио је Неруду да је, као члан Централног комитета Комунистичке партије Чилеа, користио своју поезију „као инструмент“ политичког ангажовања који је био „тоталан и тоталитаран“; била је то уметност човека који је био „милитантан и дисциплинован“ стаљиниста. Искоришћена је и чињеница да је Неруда 1953. године добио Стаљинову награду за песму Стаљину, „свом господару“, што је Таверније означио као „песничку сервилност“.²⁵

Таверније је крајем јуна послао текст Ханту на одобрење. Хант је одлучио да је потребно додатно зачинити текст и рекао аутору да се усредсредити на природу Нерудиног политичког ангажмана, и на анахронизам његовог стаљинистичког става који није имао много везе са толерантнијим расположењем у тадашњој Русији. Хант је поруку завршио у професорском тону, поручивши Тавернијеу да очекује срећен извештај за неколико дана.²⁶

„Очигледно је да су водили кампању да Неруда не добије Нобелову награду. То је било јасно,“ рекла је Дијана Јоселсон.²⁷ Сходно томе, Јоселсон је писао Салвадору Мадаријаги, филозофу и почасном заштитнику Конгреса, да замоли за његову интервенцију. Међутим, Мадаријага се разљутио, тврдећи: „Stockholm aurait une réponse facile et impeccable: on a déjà couronné Nobel la poésie chilienne en la personne de Gabriela Mistral. Un point, c'est tout. Et la politique n'y rien à faire.“^{28*} Наравно, управо је политика имала много везе с тим.

Пабло Неруда није добио Нобелову награду за књижевност 1964. године. Међутим, у канцеларијама Конгреса није било разлога за радост када је објављен добитник. Био је то Жан Пол Сартр. Он је, како је већ ушло у легенду, одбио да прими награду. Неруда је морао да чека до 1971. пре него што је добио награду Шведске академије, а до тада је већ био амбасадор Чилеа у Француској, представљајући демократски изабрану владу свог пријатеља, Салвадора Аљендеа (који је потом недемократски смењен и убијен 1973, уз помоћ дуге руке ЦИА).

Само неколико месеци после изградње Берлинског зида 1962. године, Николаса Набокова је позвао Вили Брант, градоначелник Западног

* „Stockholm aurait une réponse facile et impeccable: on a déjà couronné Nobel la poésie chilienne en la personne de Gabriela Mistral. Un point, c'est tout. Et la politique n'y rien à faire.“ Стокхолм би могао имати лак и беспрекоран одговор коме се ништа не може замерити: да је Нобелову награду добила чилеанска поезија, у лицу Габријеле Мистрал. И тачка, то је све. И политика ту нема никакве везе. – Прим. прев.

Берлина, да постане Саветник за међународне културне односе у берлинском Сенату. Ово именовање учврстило је старо пријатељство и довело Набокова у град који му је био најближи. „Брант и Набоков су се веома добро слагали,“ присећа се Стјуарт Хемпшир. „Бранта су финансирани Американци, као и културни програм у Берлину. Брант није имао никакав проблем с тим, ни најмање се није забрињавао. Ники је био врло софистициран, познавао је све праве људе, тако да је био савршена особа да организује културне догађаје у Берлину.“²⁹ За Набокова, Западни Берлин је изгубио нешто од свог „космополитског гламура“ и изгледало му је да је право време за обновљено улагање у „игру с културом“. Према Џону Ханту, Набоков „никада није био спреман да се за своја уверења ослања на свет“, и сада је изгледао као да је изгубио занимање за истрошене старе парадигме хладног рата. Његови планови и предлози за Берлин, који је сада био подељен бетонским зидом, нису садржали ништа од старе антикомунистичке реторике. „Било ми је јасно да у таквој игри човек мора покушати да стекне подршку и учешће научника и уметника из Совјетског Савеза и социјалистичког блока,“³⁰ писао је, у расположењу које је одисало детантом. У том циљу, спријатељио се са совјетским амбасадором у Источном Берлину, Пјотром Андрејевичем Абрасимовим. Проводили су сате заједно, у Совјетској амбасади, и Абрасимов је коначно пристајао на усрдне молбе Набокова да совјетски уметници буду представљени на Берлинским уметничким свечаностима, чији је такође био директор. За Абрасимова је то била смела одлука: совјетска обавештајна служба помно је пратила Набокова. Пошто је КГБ поставио Бранту свог шпијуна као саветника, Руси су знали све о Набоковљевим везама са Конгресом, иза кога је стајала ЦИА.

Јоселсон није био нарочито срећан због новог задатка Набокова, „али је прогутао“, према Дијаниним речима. Изгледало је као да се Набоков, који је све више времена проводио у Берлину, удаљава од Конгреса, али не и од његовог буџета. Јоселсон, који је увек захтевао да се не расипа, није могао ништа да учини са урођеном екстравагантношћу Набокова. „Имао је веома скуп укус, а за то се морало платити,“³¹ рекао је Стјуарт Хемпшир. Међутим, званично договорена веза између Конгреса и Брантове канцеларије донела је Конгресу могућност да буде учесник *Berliner Festwochen*, и Конгрес је 1964. финансирао тамошње појављивање Гинтера Граса, В. Х. Одена, Кита Ботсфорда, Клеанта Брукса, Ленгстона Хјуза, Робија Меколија, Роберта Пена Ворена, Џејмса Мерила, Стивена Спендера, Џона Томпсона, Теда Хјуза, Херберта Рида, Питера Расела, Рожеа Кајоа, Пјера Емануела, Дерека Волкота, Хорхеа Луиса Борхеса и Вола Сојинке (Џон Хант и Франсоа Бонди ишли су као посматрачи).

Међутим, Јоселсон није могао да прогута своју љутњу на оно што је видео као дезертирање Набокова. „Био је љубоморан,“ рекао је Хемпшир. „Имао је обичај да говори о ‘својој групи’ интелектуалаца. Ласкао им је и очекивао њихову оданост. Ники је био део његове ‘групе’ а онда

се заинтересовао за нешто друго. Јоселсон је био љут и повређен.³² До краја 1964, Јоселсоново стрпљење се сасвим истањило, и написао је једно отровно писмо, питајући Набокова због чега мисли да је у реду да тражи исплату трошкова од Конгреса за пут у Лондон, који је очито потекао из интереса Берлина. Пошто Набоков тренутно прима великодушну плату од Конгреса (Јоселсон је из Фарфилда повукао готово 30.000 долара да покрије његове тамошње активности у четворогодишњем периоду, од којих је 24.000 долара чинило његову плату), због чега не може, питао је Јоселсон, да покрије ове трошкове од 50.000 марака које добија од пореских обвезника Берлина? Изнервиран због тога што му Набоков ништа није рекао о својим посетама Абрасимову у совјетском сектору, или о посетама Абрасимова, у друштву Ростроповича, дому Набокова, Јоселсон љутито завршава писмо: „Не желим више ништа да знам о ономе шта радиш... Само ћемо суспендовати наш званични однос до првог маја [када је требало да се састану] и држати палчеве да својим делима нећеш покварити наше пријатељство.“³³ Немоћан да се одупре још једном прекору, Јоселсон изражава наду да ће божићни празници пружити Набокову „прилику да размишља... и компонује неку музику, уместо што јурца наоколо као луд и можда, ко то зна, јури у опасност.“³⁴

Изнад односа Набокова и Јоселсона надвили су се тамни облаци. Када је Јоселсон схватио да Набоков планира пут у Москву, с Абрасимовим, како би обезбедио учешће совјетских уметника на Берлинском фестивалу, писао му је ужурбано, одговарајући га од пута. Набоков је у последњем тренутку одустао од путовања, али је од Јоселсона захтевао образложење. Добио је ово, до крајности необично објашњење: „Ни на тренутак се нисам бринуо за твоју сигурност, нити сам био забринут због икаквих последица твоје повезаности с Конгресом. Веруј ми, био сам забринут само због тебе и због веома непријатне ситуације у којој си могао да се нађеш, не одмах, али, можда за годину или две. Не желим о томе да пишем, али те уверавам да оно што ми је на уму није нешто што ми је дошло тек тако, ниоткуда... Такође те молим да имаш на уму то да имаш много непријатеља у Берлину, који само чекају прилику да те избоду, а у сопственом интересу би требало да се одвојиш од тих људи и њиховог злобног оговарања.“³⁵ Било је ту више од повређености иза Јоселсонових примедби на нови корак у каријери пријатеља: Набоков је постао безбедносно ризичан. „Можеш да постанеш ненамерни инструмент совјетске политике у Немачкој“, упозорио га је. „Већ си направио први корак у том правцу.“³⁶

Убрзо после тог писма, у августу 1964, настала је веома забрињавајућа ситуација. Приликом Конгресне истраге о статусу изузећа од пореза приватних америчких фондација, на захтев конгресмена Рајта Патмена, процурили су подаци који су велики број фондација (укупно осам, познатих као „Патменова осморка“) открили као параване ЦИА: Фондација Готам, Фондација Мичиген, Фондација Прајс, Фондација

Едсел, Фондација Ендру Хамилтон, Фондација Борден, Фондација Бикон и Фондација Кентфилд. Ове фондације, како се испоставило, биле су „поштански сандучићи“, често се састојећи само од адресе, и основане како би примале новац од ЦИА и потом га пребациле другде, наизглед легитимно. Пошто би новац био пребачен у „поштанско сандуче“, појављивао се „други пролаз“: фондација-параван дала би „прилог“ некој угледној фондацији, нашироко познатој по својим законитим активностима. Ови прилози уредно су били наведени као имовина коју су фондације добиле, у њиховом годишњем 990-А обрасцу за Пореску службу, обрасцу који је морала да попуни свака непрофитна организација ослобођена од пореза. Наравно, ту је систем био најрањивији. „Можда заиста није било другог начина да се то уради,“ рекао је Доналд Џејмисон, „али су ове фондације имале обавезу да попуњавају свакојаке пореске документе, што су до извесне мере и чиниле. Што је значило да кад... су људи почели да их разоткривају, отишли би у Пореску управу и повезали А са Б, па са В и Г, што је било веома незгодно.“³⁷

„Трећи пролаз“ би наступио када легитимна фондација да донацију организацији коју је ЦИА назначила као примаоца. Вилијам Хоби, директор часописа *Хјусџон њосџ* и повереник Фондације Хоби, објашњава како је то функционисало: „Рекли би нам да... ћемо примити одређена средства од ЦИА. Потом бисмо добили писмо, на пример од Организације АБВ, која тражи средства. И ми смо им доделили средства.“ Без икаквих питања. „Веровали смо да [ЦИА] зна шта ради.“³⁸

Обрасци 990-А четири друге фондације илуструју ову пролазну операцију: Фондација М. Д. Андерсон из Хјустона, Хоблицел Фондација из Даласа, Фондација Дејвид, Џозефина и Винфилд Берд из Њујорка и Фондација Џ. М. Каплан, такође из Њујорка. Свака од ових фондација представљала је „имовину“ ИОД. Од 1958. до 1964. године Фондација Андерсон је добила 655.000 долара новца ЦИА, преко лажних фондација попут Бикон фонда и Борден траста. Затим је исти износ пребацивала Америчком фонду слободних правника, који је подржавала ЦИА, организацији из Њујорка касније познатијој као Амерички савет за међународни комитет правника. Фондација Берд примила је између 1961. и 1964. године укупно 456.800 долара у „пролазима“ и пребацила новац на програме ЦИА на Блиском истоку и у Африци. Каплан Фондација – најпознатија као добротинитељ њујоршког „Шекспира у парку“* – дала је између 1961. и 1963. године готово милион долара Институту за међународно истраживање рада из Њујорка. Институт је био усредсређен на пројекте ЦИА у Латинској Америци, укључујући и расадник демократских политичких вођа под именом Институт за политичко образовање, који су у Костарики водили Норман Томас и Хозе

* „Шекспир у парку“ (Shakespeare in the Park): концепт представљања Шекспирових дела публици, на отвореном. Најпознатије су представе театра Делакорт у њујоршком Централ парку, као бесплатан догађај сваког лета. – Прим. прев.

Фигерес. Средства су долазила из ЦИА, каналисана кроз Фондацију Каплан преко одређених пролаза: фондација Готам, Мичиген, Ендру Хамилтон, Борден, Прајс и Кентфилд – шест од Патменове осморке. Председник и благајник Фондације Каплан био је Џејкоб М. Каплан који је, сетићете се, понудио Алену Далсу своје услуге 1956. године. Фондација Хоблицел примила је између 1959. и 1965. године сличан износ од ЦИА. Највећи део тог новца (430.700 долара) отишао је право у Конгрес за слободу културе.

Патменово откриће отворило је резу, колико год кратко, на вратима машинерије ЦИА за тајно финансирање. У комбинацији с подацима доступним за проверу у Пореској управи, оно је неколицини домишљатих новинара омогућило да саставе део слагалице. У септембру 1964. њујоршки левичарски недељник *Нејшн* поставио је питање: „Да ли ЦИА треба да има дозволу да каналише средства часописима у Лондону – и Њујорку – који се представљају као ‘часописи са ставом’ и у конкурентском су односу са независним часописима са ставом? Да ли је прикладно да часописи које подржава ЦИА нуде велике своте за песме источноевропских и руских песника који се сматрају карактерним особама, који би се могли охрабрити да пребегну, уз помоћ онога што би се, у датом контексту, могло сматрати за мито? Да ли је ‘легитимна’ функција ЦИА да финансира, посредно, различите конгресе, конвенције, скупштине и конференције посвећене ‘слободи културе’ и сродним темама?“³⁹

Корд Мејер се сећа да је „прича пренета на последњој страни *Њујорк тајмса* и у то време није изазвала много гужве, мада је унутар Агенције учинила да грозничаво ревидирамо и покушамо да побољшамо безбедност [наших] механизма финансирања.“⁴⁰ „Имали смо обичај да правимо вежбе у Агенцији у којима бисмо се питали шта би се догодило ако скинемо ‘леђа’ на радију и погледамо куда воде све те жице,“ каже Ли Вилијамс. „Знате, шта ако неко оде у Пореску управу и гледа како једна фондација даје прилог и онда види да се цифре не слажу? То је нешто што нас је заиста забрињавало када су почеле да се шире гласине. Разговарали смо о томе и покушавали да нађемо начин да заштитимо људе и организације који су могли бити угрожени.“⁴¹ Међутим, Хант и Јоселсон, а обојица су била у Лондону кад је прича кренула – Јоселсон у хотелу Стафорд, а Хант у хотелу Дјук – били су одједном веома угрожени. „У невољи смо,“ рекао је Јоселсон без околишања Ханту преко телефона.

Јоселсон је слутио опасност много пре Патменових открића. Људи су почели да причају неодређено на забавама – „пола проблема било је у томе што људи у Вашингтону нису могли да ћуте“, рекла је Дијана Јоселсон. Пол Гудмен је опасно наговестио истину већ 1962, када је за *Дисењи* писао да су „Слобода културе и Сусрет идеја инструменти ЦИА“. Нема сумње да је Јоселсон био упозорен на Патменова открића која су уследила две године касније, што објашњава и његово тајанствено писмо Набокову из јуна 1964. године.

Јоселсон је већ дуго био забринут да параван Конгреса није безбедан, и 1961. године је убедио Корда Мејера да треба да нађу групу нових „спонзора“. „Реагујући на Мајклова сазнања и сазнања ЦИА, они су прилично мудро смислили да диверсификују извор финансирања, и то су и учинили“⁴² сећа се Дијана Јоселсон. Набоков је у фебруару 1961. отишао у Њујорк, да поразговара с повереницима фондација. Необично је да ниједна од фондација којима је пришао није дала позитиван одговор. Изгледа да је његово путовање било само димна завеса, смишљена да изгледа као да Конгрес отворено и активно тражи финансијске партнере, док су ЦИА и друге фондације, у ствари, већ направили договор иза затворених врата. До 1963, потврде о пријему новца за Конгрес показују потпуно нове добротворитеље. То су биле фондације Колт, Флоренс, Лусес Н. Литауер, Ронтелам добротворни фонд, Шелтер Рок (чији је „донатор“ био Доналд Стрелем, члан одбора Фондације Фарфилд), Зонабенд и Санен.

Што се тиче Фондације Фарфилд, њен углед као „независне“ фондације био је већ прилично натегнут. „Требало је да буде скривена, али је, у ствари, била видљива. Сви смо се томе смејали, и звали је ‘Немогућа фондација‘“, рекао је Лоренс де Невил. „Сви су знали ко стоји иза ње. Било је смешно.“⁴³ Изгледа да је легендарна лична шкртост Џанкија Флајшмана обезбедила да се на свакој забави у Њујорку и Вашингтону шире гласине како он није прави „анђео“ Конгреса за слободу културе. Набоков је касније рекао Јоселсону да је „Џанки био најшкртији човек кога сам икада познавао“.⁴⁴ И Наташа Спендер се сећа да је „Џанки био страшна тврдица. На једној вечери у ресторану у Синсинатију са Џанкијем и осталима, морала сам да позајмим новчић од њега, како бих телефонирао. Кад смо се враћали, у таксију ми је Стивен рекао: ‘Мораш тај новчић да му пошаљеш сутра ујутру.’ Мислила сам да се шали, али није. И тако сам му вратила тај новчић.“⁴⁵

Сада се сматрало да ће интереси ЦИА, ако Фарфилд фондација треба да доставља средства америчким – као и међународним – пројектима, овако скривеним у сендвич, бити мање очигледни. „Фарфилд је ангажован за друге активности јер је фондацији требало покриће, за случај да се неко распитује за њене послове“,⁴⁶ објашњава Дијана Јоселсон. Извештај Фарфилда за период од 1. јануара 1960. до 31. децембра 1963. набраја неке од стотина донација датих у том периоду. Међу примаоцима су били Амерички савет учених друштава, Америчка академија уметности и наука, Удружење за савремени језик, Плесна радионица, Фестивал Два света у Сполету у Италији (прилог за главне трошкове, за учешће америчких студената и за трошкове песника Теда Хјуза), Институт за напредне студије у позоришној уметности, Живи театар из Њујорка, Про Музика из Њујорка, Удружење књижевних часописа Америке, *Партизан ривју* („донација за трошкове“), и Међународни институт у Мадриду (донација за очување личних библиотека Лорке, Ортеге

и Фернанда Алмагра). У рубрици „путовања и истраживања“ Фарфилд је дао стипендије десетинама појединаца, међу којима су били Мери Маркарти („за припрему антологије нове европске књижевности“), чилеански сликар Виктор Санчез Огаз, песник Дерек Волкот („за путовање у Сједињене Државе“), Патриша Блејк, Маргерита Бубер-Нојман, Лајонел Трилинг (за путовање у Пољску, Рим, Атину и Берлин), и Алфред Шерман, који је писао за *Сјекџејџор*, за путовање на Кубу.

Иронично је да је сам обим прилога фондације Фарфилд указао на њену могућу рањивост. После открића Патмена, био је потребан неки Конан Дојл да закључи ко је вукао конце иза фондације. Запањујуће је да ни један новинар није даље истраживао. ЦИА је „темељно преиспитала ову технику финансирања“, али, на касније чуђење Комисије за истрагу тог случаја, није „узела у обзир прикладност поступка у коме се независност америчких фондација ставља у сумњу због тога што се користе као канали за финансирање пројеката тајних акција“⁴⁷ – што је управо оно стање које је Патмена и нагнало да објави оно што је открио. „Права лекција из Патменовог удара није у томе да треба да изађемо из посла коришћења фондација за скривено финансирање, већ да тај посао треба да обављамо професионалније и екстензивније“⁴⁸, резонувао је Шеф штаба за програм тајних акција и Групе за евалуацију.

Као што ће каснији развој догађаја показати, овакво резонување је било очигледно погрешно. Јоселсон се са њим свакако не би сложио. Он је знао да су тадашњи механизми финансирања безнадежно рањиви, и да плови у броду који пропушта. „Море је постајало све узбурканије а навигација све тежа, али су они и даље пловили, мада у стању сталне приправности“⁴⁹ каже Дијана Јоселсон. Од последњих дана 1964. године Јоселсон се махнито трудио да Конгрес за слободу културе удаљи од тих открића и штете коју би она изазвала. Размишљао је о томе да промени име. Опет је разматрао могућност пресецања финансијске везе са ЦИА, како би је у потпуности заменило финансирање из фондације Форд. Изнад свега, покушавао је да удаљи Конгрес од његових хладноратовских аспеката и да сведе на минимум уверљивост било какве сугестије да је Конгрес средство владе САД у том хладном рату. У октобру је рекао Извршном одбору, на састанку у Лондону: „Искрено, не бих волео да *raison d'être* Конгреса буде хладни рат. Некако имам осећај да то јесте његов *raison d'être*, и искрено, не свиђа ми се.“⁵⁰

Пријатељи по перу

... нека нова врста човека
дошла је у његов рај
да заврши хладни рат који је водио
против рођене деце.

Ален Гинзберг, *С ким да будеш фини*

За хладноратнике је 1964. била лоша година. Систематски су се распадали митови на које су се ослањали. Прво се догодила књига *Шпијун који се склонио у завештину*. За пет месеци ју је написао један млађи дипломата у Британској амбасади у Бону, под псеудонимом Џон Ле Каре, а продала се у 230.000 примерака у Америци, и потом у још два милиона у меком повезу, 1965, када је Пармаунт снимео истоимени филм. Ле Каре је идеју за роман добио из сопствене „велике и сталне горчине због идеолошког застоја између Истока и Запада“. Ричард Хелмс, који је тада био задужен за тајне операције ЦИА, презирао је књигу. Ле Каре је сада био раме уз раме са Грејемом Грином (чији је роман из 1955, *Тихи Американец*, шокирао обавештајну заједницу Америке), као аутор којег је Агенција волела да мрзи. Они су „будале,“ рекао је Френк Визнер, „злонамерна гунђала“.

Потом је уследио *Доктор Сирејнцлав* Стенлија Кјубрика, сатира на лудило идеологије хладног рата. У писму које је објавио *Њујорк тајмс* Луис Мамфорд га је описао као „први продор у кататонички транс хладног рата који је толико дуго чврсто стезао нашу земљу... оно што је болесно то је наша наводно морална, демократска земља, која је дозволила да се ова политика формулише и примењује без, макар и лажне, јавне расправе.“⁴¹

Затим је, 18. септембра 1964. године, умро најутицајнији хладноратник Америке, Ч. Д. Џексон, у једној њујоршкој болници. Неколико дана раније, Ајзенхауер је долетео из Гетисберга у Пенсилванији, да посети тешко болесног Џексона. Симфонијски оркестар Бостона, који је светску славу стекао у највећој мери захваљујући Џексоновој подршци, одржао је за њега комеморативни концерт, уз солисте Витју Вронског и Виктора Бабина, који су свирали Моцарта. Касније је Тенглвуд, летња

школа оркестра, у његову част почела да додељује награде с његовим именом. Спонзори ових награда били су многи дипломци ове нарочите школе хладноратовања чији је Џексон био директор.

До 1964, ови људи су већ били ходајући анахронизми, припадници све малобројније секте чији је одлазак, мада никако потпун, изгледао осигуран услед таласа одбојности и протеста против вредности које су представљали. Они су били налик на многе „нестаптице“, што је назив који је један њујоршки интелектуалац смислио за измишљено створење које „лети уназад у све мањим круговима све док не улети у сопствену гузицу и нестане“.² С успоном Нове левице и битника, изгнаници из културе, који су живели на маргинама америчког друштва, сада су ушли у матицу, доносећи са собом оно што је Вилијам Бароуз назвао „слабићка, лажљива тиранија бирократа, социјалних радника, психијатара и синдикалних вођа“.³ Џозеф Хелер је у *Кваки 22* сугерисао да је оно што Америка сматра здравим разумом, заправо – лудило. Ален Гинзберг, који је у свом *Урлику* из 1956. ламентирао над протраћеним годинама – „Видео сам како је лудило уништило најбоље умове моје генерације“ – сада је заступао радости отворене хомосексуалности и халуциногених „пејоти самоћа“. Жваћући ЛДС, певајући *Body Electric*^{*}, читајући поезију без ичега на себи, лутајући светом кроз измаглицу бензедрина и дроге, битници су спасли Волта Витмена од дрвендека попут Нормана Пирсона Холмса и посветили га као првог хипија. Били су неуредни побуњеници који су тежили да хаос врате у поредак, за разлику од опсесије формулама које су карактерисале часописе као што је *Енкаунџер*.

Ојађен оваквим развојем догађаја, Сидни Хук пише Јоселсону 20. априла 1964: „У Европи имају театар апсурда, а у егзистенцијализму филозофију апсурда. У САД, најновија ствар међу интелектуалцима је ‘политика апсурда’ – чији су слогани ‘Доле САД’, ‘Америка смрди’, ‘Живео секс’ итд. Заиста је врло разгаљујуће – Мајлер, Потхорец итд. А имају и новог и горљивог ђака – г. Џека Томпсона, чија дискреција, бојим се, није боља од његове интелигенције.“⁴ Томпсон је имао довољно дискреције да остане извршни директор Фарфилда.

Ту 1964. годину обележио је и први рођендан *Њујорк ривју ов букс*. Под руководством Џејсона Епстајна и Роберта Силверса, тренутни успех прегледа био је јасан знак да нису сви амерички интелектуалци срећни у улогама легитимиста хладног рата који орбитирају око државе националне сигурности. Док је владајући консензус почињао да се распада, овај часопис је сигнализирало појаву обновљено критичне интелигенције, која слободно говори о оним темама о којима су часописи као што је *Енкаунџер*, обавезан на дисциплину консензуса, практично – ћутали. Ако је постојао утисак да су се сви њујоршки интелектуалци, неком

* I Sing the Body Electric: песма Волта Витмана из његове збирке *Влајти џраве* (1855). – Прим. прев.

врстом обрнуте алхемије, преобразили из бритких радикала у још једну врсту пластелина за ЦИА и остатак хладноратовског естаблишмента, сада се могло доказати супротно. Далеко од тога да су били апологети моћи Америке, то су били мислиоци који су се окупили око спремности часописа да критикује империјализам исто као што је критиковао комунизам. А на ужас ЦИА, часопис је постао барјактар интелектуалног противљења Вијетнамском рату. „Имали смо велики проблем са јином и јангом екипе из *Њујорк ривју*, нарочито када је постала толико антивијетнамска, и толико левичарска,⁵” присећа се Ли Вилијамс, који није био сасвим искрен када је мере предузете за супротстављање часопису описао ограничавајући се на „није то била ситуација ‘ударац – противударац’“⁶

Ни Јоселсон се није могао одупрети новом духу. Мада му је било тешко да сакрије своје растуће разочарање „америчким ставом“, приватно је признавао да је био шокиран обликом који је попримио. Годинама касније, написао је да је „искуство рада са ‘јединицом’ и за њу [постало] истински трауматично... Током педесетих, историјска улога Америке је подстицала нашу мотивацију... у другој половини шездесетих наше индивидуалне вредности и идеали били су еродирани нашом интервенцијом у Вијетнаму и другим облицима неразумне политике САД.“⁷ Наводни јаз у броју ракета, летови У-2, Залив свиња, Кубанска ракетна криза – све ове империјалне грешке поткопале су Јоселсонову веру у Америчко столеће, и у владине службе које су биле задужене да га спроведу. Чак је и Хари Труман, чија је администрација основала ЦИА 1947, рекао како сада види „нешто у вези с начином на који функционише ЦИА што баца сенку на историјске позиције, и мислим да то треба да поправимо.“⁸ У раздобљу које је почело да прихвата идеју детанта, Јоселсон се трудио да Конгрес удаљи од обичаја хладноратовског апартхејда, и скрене га према дијалогу с Истоком. Преко његових веза с ПЕН клубом, Конгрес је био у идеалном положају да уради баш то.

До половине шездесетих, Међународни ПЕН је имао 76 центара у 55 земаља, а УНЕСКО га је званично признао као организацију која представља највећи број писаца на свету. Његов задатак, утврђен статутом, обухватао је обећање избегавања, у свим околностима, укључивања у „политику државе или партије“. Управо је ово одбијање да се подлегне пристрасности, удружено са снажном одбраном слободе изражавања, гарантовало светску експанзију ПЕН током година хладног рата. Међутим, истина гласи да је ЦИА учинила сваки напор да ПЕН претвори у средство за остваривање интереса америчке владе. А Конгрес за слободу културе био је посредник.

Конгрес се подуже занимао за ПЕН, упркос изјави Артура Кестлера да га води гомила „шупака“ која се брине да кампања за слободу културе „значи охрабривање хладног рата“.⁹ Напори Конгреса испрва су били усмерени на то да се делегати Источног блока држе подаље од ПЕН, због

страха да би комунисти покушали да се инфилтрирају у организацију и утичу на њене расправе. „Ми смо спремни да разговарамо с руским писцима, руским сликарима, руским научницима“, писао је Набоков Ричарду Кросману 1956, „али не желимо да се сусрећемо и разговарамо са совјетским бирократама или совјетским званичницима на њиховом терену. На жалост... превише се често сусрећемо управо са тим типом сервилног, политички усмереног совјетског бирократе (безизражајно лице, широка рамена, плаво одело од сержа и врећасте панталоне) које желимо да избегнемо.“¹⁰ С правом заинтересован да ове наметљивце задржи напољу, Конгрес је остварио успешан контакт са секретаром ПЕН, Дејвидом Карвером. Када је до Јоселсона 1956. године стигла вест да Совјети намеравају да „направе велики притисак“ на конференцији ПЕН у Јапану следеће године, лако је убедио Карвера да „најјача артиљерија“ (именована као „Силоне, Кестлер, Спендер, Милош итд.“) треба да буде тамо и да им се супротстави.

Џон Хант, и сам члан Међународног ПЕН (придружио се 1956, после објављивања свог првог романа, *Генерације људи*), био је у „пријатељском односу“ са Дејвидом Карвером, који је деловао као незванични агент за *Енкаунџер*, дистрибуирајући примерке часописа на састанцима ПЕН. Хант је 1964. одлучио да Карвер има превише посла и да му је потребна помоћ. Тако је Конгрес понудио да обезбеди ту помоћ, у лику Кита Ботсфорда, који се макнуо из Јужне Америке на неко време, после фијаска с Лоуелом, пре него што се вратио у САД и постао коуредник, са Соллом Белоуом, књижевног часописа *Нобл севиц*. Сада је поново, згодно, био при руци да помогне свом пријатељу Ханту, и уредно се појавио у просторијама Међународног ПЕН у Лондону, у јесен 1964. године. „Никад ми није пало на памет да се запитам зашто се Ботсфорд онако изненада појавио“, рекао је један активиста ПЕН. Али, кад сада размишљам о томе, било је то мало чудно.“¹¹

Француска секција ПЕН била је бесна када је чула за Ботсфордово именовање, и љутито су писали Карверу захтевајући објашњење. Бранећи ово именовање, Карвер је рекао да је неко време радио с Ботсфордом „у потпуном складу и блиској сарадњи... а [његов] положај је сасвим прост и једноставан. Енглески извршни одбор именовао га је за мог помоћника и заменика, и пошто ја радим и као генерални секретар Енглеског центра и као секретар Међународног центра, следи да природно очекујем да ми помогне у читавом том послу.“¹² Французи су имали добар разлог за бригу. Сумње у вези с природом Ботсфордове повезаности с Конгресом за слободу културе, и у погледу веза те организације са владом САД, потврдиле су њихове страхове да Американци покушавају да преузму ПЕН. Били су у праву.

Управо је Кит Ботсфорд телефонирао Артуру Милеру 1965, и рекао му да жели да дође да га посети, заједно с Дејвидом Карвером. Милер, који је тада био у Паризу, површно је познавао Ботсфорда из часописа

Нобл севиц, за који је написао две кратке приче. „Сад је говорио нешто о ПЕН, што сам једва чуо“, присећа се Милер. Следећег дана Ботсфорд је стигао у Париз са Дејвидом Карвером, који је позвао Милера да постане следећи председник Међународног ПЕН. „Ствар је сада била у томе да су они стигли до краја,“ пише Милер касније. „Скорашња политика детанта тражила је нове покушаје толеранције разлика између Истока и Запада, а ПЕН још није стекао искуство у томе. Сада је био потребан нови почетак, а то сам био ја.“¹³ Међутим, каже Милер, „имао сам сумње да ме користе и одједном сам се упитао да можда наш Стејт департамент, или ЦИА, или колегијални британски прсти можда мешају овај паприкаш. Одлучио сам да их макнем... ПЕН је био чврсто забетониран у оно што сам ускоро схватио да је његова традиционална хладноратовска антисовјетска позиција, али је, као и западне владе у том тренутку, сада покушавао да ублажи ствар и призна Источну Европу као стабилну групу друштава чијим би се писцима могли мирно допустити нови контакти са Западом.“ Милер је рекао једном историчару да му је „пало на памет – да је влада можда желела да ја постанем председник ПЕН због тога што нису могли на други начин да продру у Совјетски Савез, и смислили су да би њихови људи могли да путују уз мене. Они то не би очекивали од мене, мислим да не би. Један од првих људи који ми је пришао у вези с ПЕН – сада се не сећам његовог имена – али су људи касније о њему говорили ‘шта, па тај момак је све време био агент’. Сад немам за то доказа – биле су то гласине.“¹⁴

Американци су желели америчког председника ПЕН, и кренули су по њега. Карвер се, у ствари, „растрчао да ухвати Џона Стајнбека“ (добитника Нобелове награде за књижевност 1962), али у томе није успео, и Милер је био следећи на списку. За Французе, ни један кандидат није био одговарајући. Желели су по сваку цену да задрже Американце подаље. Чим су сазнали за Карверову намеру да нађе америчког кандидата, Француски ПЕН је дао свој предлог, у лику Мигела Ангела Астуријаса, великог латиноамеричког романописца и члана Француског ПЕН центра. Јоселсон га је згађено описивао као „ону стару никарагванску симпатизерску рагу Астуријаса“,¹⁵ и хитно писао Манесу Сперберу, који је тада живео у Паризу, наговарајући га да апелује на Андреа Малроа, де Головог министра културе и дугогодишњег пријатеља Конгреса, да спречи кандидовање Астуријаса. Спербер је оклевао, и отписао да министарство културе нема ништа с ПЕН центром, једном независном организацијом. Али, Јоселсон је наваљивао, рекавши Сперберу да је на тасу ништа мање до углед Француске, те да би то за владу свакако било од значаја. Ако Астуријас буде изабран, тврдио је Јоселсон, „биће то катастрофа“ јер ће сигнализирати „крај нашег пријатеља Карвера“.¹⁶

Уз пуну подршку својих америчких пријатеља, Карвер је наставио да гања сопственог кандидата, написавши члановима ПЕН центра у априлу 1965. отворено писмо, на осам страна, у коме доводи у питање

легитимитет француског кандидата, оптужује Француски центар да кривотвори чињенице, и одбацује Астуријаса као човека коме недостаје свака квалификација потребна за посао у међународном председништву. Пошто је добио копију Карверовог писма, ветеран хладног рата Луис Галантијер, члан извршног одбора Америчког ПЕН центра, упозорио је своје истомишљенике да је „француска офанзива... смишљена, не само да спречи избор америчког међународног председника, већ и да освоји Међународни секретаријат... Сматрам да је потез Француза још један пример арогантне охолости која је захватила француске званичнике (јер не сумњам да је ова ствар имала одобрење Ке д'Орсеја)“.¹⁷

Међу члановима извршног одбора Америчког центра било је и неколико пријатеља Конгреса, осим Галантијера. На меморандуму се нарочито истиче име Робија Меколија. С Меколијем, ЦИА је имала човека са извршним овлашћењима у Америчком ПЕН центру. То је значило да ће, када Корд Мејер одлучи да га пошаље у Лондон као агента ИОД за ПЕН, његово занимање за активности ПЕН центра изгледати савршено природно. Осим тога, како би се додатно обезбедио, Меколи је током две године које је провео у Енглеској имао Фулбрајтову и Гугенхајм стипендију. Са Ботсфордом и Меколијем у Лондону, и Карвером као примаоцем средстава Конгреса (и, много директније, средстава Фарфилда), ЦИА је постигла одличан продор у ПЕН.

Усред битке за председничко место, Карвер и Ботсфорд су правили планове за следећи велики конгрес ПЕН центра, који је требало да се одржи у првој недељи јула 1965, на Бледу, у Југославији. Џон Хант се сагласио да финансира једну групу писаца који ће отићи на састанак, а Кенет Доналдсон, благајник ЦИА у Лондону, добио је налог да организује исплату за ПЕН са рачуна Конгреса. Списак предложених делегата саставио је Џон Хант, уз јасан услов да „уколико било ко од ових појединаца не може да иде, секретаријат ПЕН клуба мора да добије одобрење Конгреса у Паризу да користи средства како би послао неког другог.“¹⁸ На Хантовом списку били су Давид Русе, Хелмут Језрих (наследник Ласког на месту уредника часописа *Дер монајш*), Макс Хејвард, Спендер, Кјаромонте и Силоне. Посебном донацијом Фондације Фарфилд обезбеђени су путни трошкови за Карлоса Фуентеса и Вола Сојинку.¹⁹ Заједно са осталим делегатима, они су изабрали Артура Милера за новог председника Пен центра.

Пошто је на конгресу у Бледу извојевао победу, Џон Хант је почео припреме за следећу конклаву ПЕН, која је требало да се одржи у јуну следеће године, у Њујорку. То би било први пут за четрдесет две године да Амерички центар буде домаћин конгреса Међународног ПЕН. Са тако високим улогом, ЦИА је одлучила да упосли тешку артиљерију из свог тајног арсенала. Прво, Конгрес за слободу културе требало је да има значајну улогу (већ је дао Карверу хиљаду фунти, у јуну 1965, да започне организацију њујоршке „кампање“, која је усаглашена током ручка

с Хантом, у ресторану Шантерел на Бромптон роуду). Фондација Форд интервенисала је у правом тренутку, када је у јануару 1966. дала Америчком ПЕН центру „значајну донацију“ (75.000 долара), а Фондација Рокфелер је истресла још 25.000 долара. ЦИА је новац у Амерички ПЕН каналисала и преко Азијске фондације и Комитета за слободну Европу. Са оваквим улагањима, Џон Хант је 9. јануара 1966. писао Дејвиду Карверу да му каже како мисли да је мудро да покушају да ограниче своје обавезе.²⁰

Осигурање које је Хант предложио било је да се Мерион Бибер, организаторка семинара Конгреса за слободу културе, постави или у Карверову канцеларију или у Њујорк, три недеље пре конференције и током њеног трајања, о трошку Конгреса. Биберова, која је говорила више језика и радила у Институту за савремену историју у Лондону, била је ветеран оваквих кампања док је педесетих радила као заменик извршног секретара Конгреса. Са оваквом особом смештеном у срцу Енглеског или Америчког ПЕН, Хант је могао бити сигуран да ће његови интереси бити заштићени.

Хант је истовремено писао Луису Галантијеру, сада председнику Америчког ПЕН центра, и дао му сличну понуду. Ко је био бољи него Роби Меколи, који се недавно вратио у Вашингтон и чији је параван као уредника угледног часописа *Кенјон ривју* значао да је изван сумње? Меколи је потом био на располагању Америчком ПЕН центру као нека врста свеприсутног саветника.²¹ Осим тога, Хант је пристао да плати путне трошкове угледним западним интелектуалцима (по свом избору), само да дођу на конгрес.

Тридесет четврти конгрес Међународног ПЕН центра одржан је од 12. до 18. јуна 1966. године. Његови организатори – и видљиви и невидљиви – честитали су сами себи пошто је углед домаћина скупа значао да је „једна мрља на терену САД тим уклоњена“. Извештај о конференцији еуфорично описује како је „вођство САД, као миротворца савремене цивилизације, тријумфално потврђено [чињеницом] да се конгрес одвијао у Њујорку.“ Организован око теме „Писац као независан дух“, „усредсређеност на улогу писца у друштву и његове бриге као уметника била је нешто што је допринело угледу наше земље.“²²

Међутим, нису сви посматрачи дошли до таквог закључка. У предавању које је одржао на Универзитету Њујорка непосредно пре конференције ПЕН, Конор Круз О’Брајен је потпуно почистио идеју интелектуалне независности. „Др Цекил из опште теме конгреса, ‘писац као независан дух’, у опасности је да се претвори у г. Хајда, ‘писац као јавну личност’,“ рекао је. Док су се писци у прошлости могли оптуживати да су им „политичке страсти стране“ (Јулијан Бенда), они сад „морају да допусте да их ове страсти ометају и кваре“.²³ О’Брајен наставља да сумира један недавни чланак у часопису *Енкаунџер*, у коме Денис Брogan хвали часопис због његове борбе са *la trahison des clercs*,

што је фраза коју је Бенда користио да напада талентоване писце који су од себе направили гласноговорнике и пропагандисте политичких идеја. О'Брајен је сматрао да је то нетачан опис часописа који је толико „близак преовлађујућим структурама моћи“. О'Брајен је сматрао да је *Енкаунтиер* далеко од политичког квијетизма, и да доследно следи једну политичку линију чији је кључни елемент „усађивање у Британију свагда повољних ставова према америчкој политици и деловању.“²⁴

Њујорк џајмс је известио о О'Брајеновим тврдњама, које су лебделе у ваздуху током састанка ПЕН и најавиле почетак краја Конгреса за слободу културе.

Књижевни Залив свиња

Сети се лика Маркса – буржоаских политичара из четрдесетих, а после 1848 – који су се качили за фракове оног испред себе и покушавали да шутну онога који се качио за њихов фрак? Е па, у данима који долазе биће много исцепаних фракова... и ја се озбиљно плашим да би приликом цепања фракова и ритања могло бити и неких повреда тестиса.

Џејмс Т. Ферел

Оптужба Конора Круза О'Брајена да интелектуалци Запада служе „структурама власти“ била је тежак ударац у време када су у Вијетнаму гинули амерички војници. Нешто је било труло у држави Данској, и многи професионални антикомунисти окупљени око Конгреса за слободу културе сада су схватили да не могу да „побегну од замке коју су им наместила њихова најдубља уверења“.¹ Као чувари Америчког столећа, веровали су, попут конзервативног колумнисте Џозефа Олсопа, да је Вијетнамски рат „логично и праведно проширење послератне визије и судбине Америке“.² „Догађа се Вијетнам и наш антистаљинизам се навикао да оправдава нашу сопствену агресију,“ рекао је Џејсон Епстајн. „Ти људи сада се стварно обавезују. Ухваћени су са спуштеним гаћама: они су морали да бране Вијетнам јер су се толико дуго држали антикомунизма да би, у противном, изгубили све. Они су помогли да Вијетнам постане могућ; омогућили су нашу политику према Кини; омогућили су брутални антистаљинизам оличен у људима попут Макартија; допринели су стагнацији интелектуалне културе у овој земљи.“³

Дошавши до истог закључка, Роберт Мери, биограф браће Олсоп, пише: „Годинама касније, ушло је у моду да се рат посматра као аберација политике, национална трагедија која се могла избећи да су америчке вође само довољно јасно виделе да потпуно избегну ту посвећеност. Међутим, овакав став игнорише средишњу реалност ангажмана САД у Вијетнаму – тај рат је био природан, и отуд вероватно неизбежан, наставак америчке глобалне политике успостављене у праскозорје послератног раздобља.“⁴

„На град је буквално пала магла лудила. Немам речи да опишем идиотарију онога што чинимо,“⁵ написао је сенатор Вилијам Фулбрајт,

који је прошао невероватан пут од идеолога хладног рата до отвореног дисидента. Побунивши се против *рах Americana*, и безнадежне нелогичности такве спољне политике, Фулбрајт је повео оптужбе Нове левице – којој никада није озбиљно припадао – против онога што је видео као некритичко подаништво у Америчкој империји: „Ни у извршној грани наше власти нити у Конгресу није било више од неколико, изолованих гласова, који су се окупили да кажу како постоји могућност да је совјетска политика у Европи можда била мотивисана морбидним страховима за безбедност Совјетског Савеза, а не планом за освајање света. Практично нико на власти није био пријемчив за претпоставку да је совјетска ратоборност пре одражавала слабост него снагу, појачану успоменама на 1919, када су западне силе интервенисале у покушају – ма колико равнодушном – да придаве бољшевичко ‘чудовиште’ у колевци. Наша сопствена политика била је обликована без употребе конструктивних супротстављања.“⁶

С истим уверењима, Норман Мајлер је тврдио да је рат Америке у Вијетнаму био „кулминација дужег низа догађаја који су почели да се нижу на прилично невиђен начин пред крај Другог светског рата. Консензус најмоћнијих средовечних и старијих васповаца у Америци – државника, извршних директора корпорација, генерала, адмирала, уредника листова и законодаваца – тражио је интелектуалну заклетву: они су се заклели, с вером достојном средњовековних витезова, да је комунизам смртни непријатељ хришћанске културе. Да му се нису одупрли у послератном свету, сâмо хришћанство би нестало.“⁷

Управо због овакве позадине критичог неслагања, *Њујорк ѿајмс* је почео да се занима за оно што је скривено на мрачним полицама ормана америчке владе. У априлу 1966, његови читаоци су били запањени кишом открића о ЦИА. „Последице деловања ЦИА код куће и у иностранству изгледају бесконачне“, писало је у једном чланку. „Мада су сателити, електроника и уређаји преузели велики део досадног посла шпијунаже, добоко занимање за људска бића опстаје, и то ову службу смешта у непријатне дипломатске ситуације, постављајући многа питања о политици и етици. Због тога су многи људи уверени да је у оквиру ЦИА створена нека врста Франкенштајновог чудовишта које нико не може у потпуности да контролише... Да ли се влада поносних и часних људи превише ослања на ‘црне’ операције, ‘прљаве трикове’, грубе и незаконите радње у ‘мрачним улицицама’ света? Постоји ли нека тачка у којој реаговање ватром на ватру, силом на силу, субверзијом на субверзију, злочином на злочин, постаје толико преовлађујуће и прихваћено да престају да постоје разлике у части и поносу између одлучних и непомирљивих противника? Ова питања представљају прикладну и нужну тему за народ САД.“⁸

Један чланак, од 27. априла 1966, понавља оптужбе које је изнео Конор Круз О’Брајен – које су сада општепознате – да је часопис *Енкаунѿер*

био прималац средстава ЦИА. Ту би се ствар можда зауставила да није било нестрпљивог следећег потеза Ласког. Дао је да се објави чланак Горонвија Риса, човека кога су касније описивали као „смешног и коначно дискредитованог пећароша у водама хладног рата“,⁹ који је, уместо да једноставно одбаци О’Брајенове оптужбе против часописа, оклеветао човека, стављајући у сумњу његово понашање када је био представник УН у Конгу, неколико година раније. О’Брајен је истог тренутка поднео тужбу за клевету против часописа *Енкаунтиер*. Пошто Ласки није био ту (отпутовао је у Јужну Америку), а Спендер је био у Америци, нови коуредник часописа Френк Кермоуд (који није добио на увид Рисов текст пре објављивања) остављен је да се суочи с музиком.

Маја претходне године, Спендер је писао Јоселсону о томе да је именован за Песника саветника у Конгресној библиотеци, амерички еквивалент песничком лауреату (међу претходницима су били Фрост и Лоуел, али је Спендер био први неамериканец коме је била понуђена ова почаст). Јоселсон је испрва био бесан, и пише Магерицу у јуну да „Спендер не може да се одупре зову прве сирене на коју налети.“¹⁰ Договорено је да Спендер не добија своју плату у часопису тих годину дана, колико би био одсутан, али је Јоселсон, коме је било стало да задржи неку врсту новчане зависности Спендера, организовао да се „прилично великодушно настави старање о њему.“¹¹ Како је рекао Магерицу, то је било „строго поверљиво“. У међувремену, Спендер је као погодну замену предложио Френка Кермоуда, бар за време његовог одсуствовања.

Ласки је био одушевљен оваквим развојем догађаја. Његов однос са Стивеном (или „Стифеном“, како га је звао што је, према Кермоуду можда била „нека врста тихог прекора песнику, да не изговара његово име на амерички начин, са *v*“) увек је био напет, а сада је био на тачки распада. „Колико год да су ове [протекле] године биле добре, пуне рада и успеха, њихов најгори део био је Стивен-у-суседној-канцеларији“, жалио се Јоселсону. „Како сам се само радовао због сваке прилике да буде одсутан – и како је све тада било мирно... Раније сам (прошле године, пре пет година) увек одбацивао могућност да добијем замену. Али, понекад сам се препуштао ужасавајућим спекулацијама о томе какав би мој живот с њим био у наредним годинама... Да морам да живим с таквом врстом закерања, чији је узрок његова сопствена, свакодневна, грижа савести, да добије максимум славе за минимум рада, пошто он, у ствари, ради само на својим сопственим књигама, драмама, антологијама, чланцима, приказима, емисијама... доводи ме до чаја. Не смета ми да све то радим – у ствари, ја то волим. Смета ми то што ме стално узнемирава његов непријатан осећај да га неко вара... Да ли он све то заслужује? Морам ли увек да живимо окружени његовом неискреношћу и недостатком карактера?“¹² Јоселсон се коначно сложио са мишљењем Ласког: „што више времена Спендер проведе у Лондону, више ће бити прилике за сукобе и за то да иде околу, гунђа и оговара нас пријатељима споља.“¹³

Међутим, Јоселсонови најближи сарадници били су сумњичави и према Кермоуду. Мада га нико није описао тако добро као Филип Ларкин као „нервозног књишког пијаног педера“ (Ларкин му се наругао и у стиху: „Окренух се и показах уд/човеку по имену Кермоуд“), осудили су га танушним похвалама. Едвард Шилс га је описао као просечног професорчића.¹⁴ Роби Меколи је рекао Јоселсону да му се није допадао као особа, мада је волео како пише. „Захвалан сам ти због опаски о Кермоуду“, рекао је Јоселсон Меколију. „И ја волим његове текстове, али га нисам упознао. Из онога што кажеш о његовој личности, могу да закључим да ће убрзо бити невоља... Истовремено, ако се испостави да је Кермоуд довољно јак, може да учини пуно за часопис, јер је читав књижевни део, укључујући и приказе, тако слаб.“¹⁵ У истом писму, Јоселсон даје једно изванредно признање: „Имам ја своје проблеме с часописом. Почине да ми бива досадан. Нисам то признао никоме другом осим Дијани, која осећа слично. Мислим да је *Њујорк ривју ов букс* толико узбудљивији и има већи углед, чак и од часописа *Коменџери*“.¹⁶

Упркос резервама у ужем кругу око Јоселсона, Кермоуд је у лето 1965. добио званичан позив да са Ласким уређује часопис. Кермоуд, који је схватио ствар тако да он треба да се бави књижевном страном часописа и да је Ласки главни шеф, мислио је да је необично што Ласки није изабрао неког квалификованијег, некога ко бар живи у Лондону (Кермоуд је живео у Глостерширу, а предавао је у Бристолу). У ствари, Кермоудова удаљеност од дневних збивања у часопису чинила га је савршеним кандидатом. „Оно што сам сматрао својим хендикепом била је, у ствари, моја главна врлина. Негде у мозгу, или у срцу, смешано с пуком таштином, и... мојим страхом да не кренем погрешним путем, знао сам да ми је то намештено.“¹⁷ Кермоуд је ипак прихватио понуду. Одмах је открио да је „читав рад часописа мистериозан“. Није могао да утврди тираж часописа, нити како се заиста финансира. Понуђено му је мало тога у одлучивању како часопис треба да изгледа, и убрзо је закључио како „не би било много разлике и да мене ту нема“.¹⁸

Као и сви остали, Кермоуд је чуо гласине које повезују *Енкаунџер* и ЦИА. Спендер му је рекао да је и он био збуњен оваквим оптужбама, али је био задовољан због уверавања која је добио од Јоселсона и Фондације Фарфилд, које су доказивале управо супротно.

У ствари, до тренутка када је Кермоуд ступио на сцену, *Енкаунџер* више није спонзорисао Конгрес за слободу културе, већ га је издавала група *Дејли мирор* Сесила Кинга. Макар званично, ствари су сада стајале тако. Договор с Кингом је направљен као реакција на низ критичких осврта на часопис, међу којима је био и уводник за 1963, у листу *Сандеј џелеџраф*, који је говорио о тајном и редовном субвенционирању часописа *Енкаунџер* из „Форин офиса“. Овакви извештаји били су јасна претња за углед часописа, тако да је потрага за приватним анђелима кренула већ почетком 1964. године. До јула су уредници могли да објаве да

ће убудуће све финансијске и пословне ствари обављати *Инџернешенел њаблншннн корџореџн* Сесила Кинга. У склопу овог договора основан је контролни одбор у коме су били Виктор Ротшилд, Мајкл Јоселсон и Артур Шлезинцер. Шлезинцер је именован упркос Шилсовом упозорењу да би то само могло да скрати време у коме ће Спендерова уврнута верзија догађаја стићи до Шлезинцера, а потом од Шлезинцера до „њујоршке банде“.²⁰ Јоселсон је показао више широкогрудости, резонујући: „пошто је прерана смрт председника Кенедија оставила Артура с нешто недовршених послова... мислио сам да би био леп гест с наше стране да му обезбедимо бар један лет годишње за Европу, који сам себи не би могао да приушти.“²¹

Малколм Магериц је критички писао Јоселсону о овом новом аранжману: „Сад схватам да, у ствари, то што Кинг преузима финансијску одговорност неће ништа променити. Уместо Конгреса, без пара ће остати он (или пре, овдашња пореска управа). У свему осталом, све ће бити као пре... Био сам делом одговоран за покретање часописа и касније сам се трудио да успут помогнем... [био је успешан, али] постоје извесне опасности, због околности у којима је основан – окаснило укључивање у једну фазу хладног рата која је сада завршена; превише блиска и отворена повезаност с Конгресом, која, иако је била услов настанка часописа, сада постаје незгодна и непотребна. Надао сам се да би промена у финансијској одговорности могла да буде прилика да, бар до извесне мере, заобиђемо ове опасности. Сад видим да сам погрешно.“²²

Као што је Магериц добро знао, договор с Кингом у великој мери је везивао *Енкаунџер* за обавештајни свет. За почетак, Конгрес за слободу културе није, на супрот тврдњама у јавности, у потпуности одустао од уредничке, па чак ни финансијске контроле над часописом, што је Јоселсон касније појаснио у једном писму: „један аспект проблема приликом договора са издавачима за неке наше часописе био је да морамо да нађемо издаваче за које смо се могли поуздати да се неће мешати у садржај или општу политику часописа, или да неће сменити уреднике које смо ми изабрали. У том смислу смо имали среће што смо нашли Сесила Кинга у Енглеској и Fischer Verlag у Немачкој [који је преузео *Дер монајџ*], али су овакви људи или издавачи ретки.“²³ У ствари, договор са Кингом је прецизно гласио да „уредничке плате двојице главних уредника и део накнаде за помоћника уредника“ остају одговорност Конгреса. „Ови трошкови у прошлости нису били директно део трошкова часописа, и наставиће да буду одвојени“;²⁴ рекао је Јоселсон. Остатак редовне субвенције за *Енкаунџер* од Конгреса – 15.000 фунти годишње – биће преусмерен, према Јоселсоновом захтеву, у облику директне донације за *Енкаунџер букс лџд*. Договор с немачким издавачем имао је иста својства: *Инџернешенел њаблншннн корџореџн* је наводно преузела објављивање листа *Дер монајџ*. У ствари, Конгрес је и даље био власник часописа, пошто је купио 65% деоница у тој компанији, уз

помоћ „специјалне донације од 10.000 долара“. Ове деонице „чуване су код [посредника] Конгреса“.²⁵ У оба случаја, Конгрес за слободу културе је обављао уреднички посао, истовремено скривајући свој утицај и финансијску одговорност.

Осим тога, уз Виктора Ротшилда, сер Вилијама Хејтера и, до 1966, Ендруа Шонфилда у управном одбору – Магериц их је звао „три гризлија“ – *Енкаунтиер* је био исто толико повезан са британском обавештајном службом као што је увек и био. Пре него што је постао директор Њу колеџа, Хејтер је био амбасадор у Москви и потом заменик подсекретара државе у Форин офису. Пре тога је био шеф Одсека за повезивање услуга и председавајући Здруженог обавештајног комитета УК. У том својству је седео са Здруженим планерима у Генералштабу, бавећи се свим обавештајним питањима и посећујући различите обавештајне јединице у иностранству. Занимљиво је да је Хејтеров нацрт предлога, из децембра 1948, којим је тражена јединица за психолошко ратовање, „како би водила хладни рат“, помогао да се Атлијев кабинет убеди да оснује Одељење за испитивање информација, с којим је Хејтер потом тесно сарађивао. У Винчестеру је био истовремено када и Ричард Кросман, а у Њу колеџу када и Хју Гејтскил. Као и они, био је социјалдемократ, и прилично наклоњен лабуристичком крилу које је *Енкаунтиер* под руководством Ласког тако здушно развијао. Ендру Шонфилд, директор Краљевског института за међународне односе, такође је био добро познат обавештајној заједници. Виктор Ротшилд је, наравно, био ту у својству паравана за Форин офис. Сви чланови ове мреже осећали су се угодно са Сесилом Кингом који је, према аутобиографском роману *Spycatcher* Питера Рајта, и сам био „дугогодишњи контакт“ МИ5, што је однос који би га учинио наклоњеним тајним културним операцијама ЦИА.

Међутим, Јоселсонов напор да удаљи имовину Конгреса од опасних оптужби био је осуђен на пропаст. Сада је било више рупа него брода. Ако је оно што је годинама кружило по коктел забавама Лондона, Париза и Њујорка, некада представљало гласине, оне су сада почеле да се згушњавају у чињенице. Мери Макарти је касније рекла свом биографу, Керол Брајтман, да је Јоселсон пресрео писмо које је она написала за *Њујорк тајмс* око 1964, у коме је тврдила да су часописи Конгреса независни, „јер је знао да то није истина. Рекао је: ‘Пусти то драга. Заборави.’“ Зашто Агенција није покупила шатор и оставила Конгрес, који је био потпуно способан да се стара сам о себи? Каква је то врста сујете била која је надахнула злосрећну одлуку да се држе Конгреса када је сам Јоселсон тражио независност? „Претпостављам да су истрајавали зато што је то био један од њихових ретких успеха. Али, требало је да га пусте ако им је заиста било стало до интегритета Конгреса“,²⁶ каже Дијана Јоселсон. Међутим, тајна делатност има бирократски замах који је тешко прекинути. Званичници ЦИА су током две деценије били условљавани

системом заснованим на пројекту који је пре охрабривао раст него сужавање. Придајући нереалан значај слоновској величини своје тајне светске „инфраструктуре“, Агенција није успела да уочи како се ризик од раскринкавања експоненцијално увећава. „Ово је једина земља на свету која не признаје чињеницу да су неке ствари боље кад су мале“,²⁷ касније је прокоментарисао Том Брејден.

„Наравно, нико није требало да зна ко финансира Конгрес за слободу културе“, рекао је Џејсон Епстајн. „Међутим, до половине шездесетих, свако ко то није знао био је – будала. Сви су знали. Директор Фондације Фарфилд [Џек Томпсон] у то време ми је био веома добар пријатељ и ја сам га суочио с тим и рекао: ‘Ма хајде Џек, каква корист од претварања?’ А он је рекао: ‘О, не, не. То није тачно, то уопште није тачно. Ми смо независна јединица, немамо никакве везе са ЦИА.’“²⁸ Једног дана, док је ручао са Спендером, Епстајн је рекао: „Стивен, мислим да целу ову ствар плаћа Централна обавештајна агенција и да ти то нису рекли, и да одмах треба да установиш шта се догађа.“ А Спендер је одговорио: „Хоћу, разговараћу с Џеком Томпсоном и одмах утврдити да ли је то што кажеш тачно.“ Нешто касније, Стивен је позвао Епстајна и рекао: „Ево, питао сам Џека и он ми је рекао да то није тачно, тако да и ја мислим да није тачно.“ „И тако је то ишло“, приметио је касније Епстајн. „Нико није хтео да призна какво је то спонзорство било. Али, мислим да су сви знали и да нико није желео да каже.“²⁹

Спендер је истраживао гласине, свакако од 1964. године. То доказује писмо Џона Томпсона Спендеру, од 25. маја 1964 (три месеца пре Патменових открића), у коме Томпсон одбацује као смешну тврдњу да је Фондација Фарфилд параван за америчку владу.³⁰ Две године касније, Спендер је писао Џанкију Флајшману, постављајући му исто питање око финансирања. Агент ЦИА и директор Фарфилда, Френк Плат, проследио је Спендерово писмо Јоселсону, уз пропратну поруку: „Жао ми је што је овом писму за Џанкија требало толико дуго да стигне до тебе, али је прошло неколико кругова.“ Тек када је Спендерово писмо видела ЦИА, Флајшман је додао и своја енергична порицања, написавши Спендеру да „бар што се тиче Фарфилда, ми никада нисмо примили никаква средств од било које владине службе.“³¹ Наравно, то је била крупна лаж.

Према једној причи коју је испричала Мери Макарти, Спендер је једном приликом био предмет необичне исповести Николаса Набокова. Макартијева тврди да јој је Спендер рекао како се једном приликом, док се возио с Набоковим у таксију, Набоков нагло окренуо према њему и истртљао истину, и потом одмах искочио из таксија. „То је била прича из друге руке, коју ми је пренела Мери“, каже Керол Брајтман, биограф Макартијеве. „Али, можете да замислите тај приказ. Можете да замислите да су се томе слични инциденти догађали десетине пута, стално изнова. И то мора да је била нека врста вица.“³² „Мислим да је Набоков

зезао Спендера од самог почетка,³³ касније је рекла Наташа Спендер. Спендер је свакако био свестан гласина од 1964; и пре, како показују Волхајмови извештаји.

Упркос свему, Спендер је додао свој потпис поред потписа Кристола и Ласког на писмо за *Њујорк ѿајмс* од 10. маја 1966, у коме се каже: „Ми не знамо ни за какве ‘посредне’ прилоге... ми смо сопствени господари и нисмо део ничије пропаганде“, и брани се „независност Конгреса за слободу културе у одбрани писаца и уметника, како на Истоку, тако и на Западу, од недеља сваке владе, укључујући и владу САД.“³⁴ Незванично, Спендер уопште није био сигуран да је то цела истина. „Требало би да будем изнервиран од свих тих одјека које чујем од свих са којима разговараш по целом свету,“ написао је касније Јоселсон. „Изгледа да ти је *Њујорк ѿајмс* омиљена тема ових дана и да о томе разговараш са свима и, штавише, изгледа да нудиш своје слагање са наводима *Њ. ѿајмса* [о томе да ЦИА помаже *Енкаунѿер*] без и најмање трунке доказа.“³⁵

Недељу дана пре него што је објављено писмо које су потписали Кристола, Ласки и Спендер, Џон Хант је из Париза одлетео за Њујорк. Отишао је право на Принстон, где се сусрео с Робертом Опенхајмером, како би расправили оптужбе које је изнео *Њујорк ѿајмс*, и да пита има ли начина да он и неки други људи пристану да потпишу писмо које сведочи о независности Конгреса. Опенхајмер је радо пристао. Стјуарт Хемпшир, који је у то време био на Принстону, касније се присећа да је „Опенхајмер био запањен због тога што сам ја запањен, и запањен због тога што сам узнемирен наведеним оптужбама. Али, ја јесам био узнемирен. Било је људи који су били у ужасној ситуацији. Опенхајмер није био запањен јер је и сам био напола у томе. Све је то знао. Био је део апарата. Мислим да му то с моралне тачке гледишта није сметало. Ако си империјалистички настројен, што је био случај с Американцима у то време, не размишљаш много о томе да ли си у праву или не. То је као империјализам Британаца у деветнаестом веку. Напросто – чиниш то.“³⁶

Писмо је отишло у *Њујорк ѿајмс* 4. маја, а објављено је 9. маја, само дан пре писма које су потписали Спендер, Ласки и Кристола. Потписали су га Кенет Галбрајт, Џорџ Кенан, Роберт Опенхајмер и Артур Шлезинџер. У њему се тврдило да је „Конгрес... потпуно слободно тело, одговорно само жељама својих чланова и сарадника и одлукама свог Извршног одбора.“³⁷ Међутим, у њему се експлицитно не пориче веза са ЦИА, због чега је Двајт Мекдоналд коментарисао да је то било „избегавање, не баш лаж, али ни прави одговор“.³⁸ Шлезинџер је касније тврдио да је писмо било његова идеја, и да се он договорио с Опенхајмером и другима, да од њих добије подршку. Међутим, с обзиром на временски распоред у коме су се ствари одвијале, текст писма морао је бити договорен с Хантом *пре* него што је овај отишао од Опенхајмера.

Веома мали број људи схватао је шта се догађа. Енгас Камерон, уредник Хауарда Фаста у издавачкој кући *Литл, Браун* (који је дао оставку, протестујући што је фирма одбила *Сјаршака*, 1949), коментарише: „Мислим да су либерали, уопште узев, људи који подржавају естаблишмент тиме што стално прежвакавају мале, успутне критике, а на њих се увек може ослонити да ће подржати естаблишмент кад ствари крену низбрдо.“³⁹ Документи у личном Шлезинцеровом архиву потврђују овакво мишљење. За Френка Визнера, Алена Далса и Корда Мејера био је извор, саветник (мада не и плаћен), пријатељ, колега коме се верује. Сарађивао је са свима њима, више од две деценије, у темама које су обухватале Амерички комитет за слободу културе, *Енкаунџер* и реакције на Пастернаковог *Доктора Живаја*. Чак је помагао ЦИА да добије текстове за теме о којима је желела да се говори, сложивши се једном приликом са сугестијом Корда Мејера да он, Шлезинцер, „сугерише уреднику“ једног италијанског часописа „да објави низ чланака о проблему грађанских права у совјетском систему, као пропратне текстове о стању грађанских права у САД.“⁴⁰ А ко би сумњао у част Шлезинцера, члана Кенедијевог „кухињског кабинета“?

Усред свих тих маневара, Френк Кермоуд је отишао до једног врхунског адвоката, да чује савет у вези с О’Брајеновом тужбом за клевету против часописа *Енкаунџер*. Адвокат је препоручио да се поступак брани на основу замуљене одбране која се зове „овлашћено право“. Један Кермоудов, као и О’Брајенов пријатељ, наговарао је Кермоуда да се не упушта у одбрану. Кермоуд се колебао. Затим је, пошто га је Јоселсон позвао на ручак у Герик, добио реч да у О’Брајеновим наводима ни реч није истинита. „Довољно сам стар да ти будем отац,“ рекао је Јоселсон, „и не бих те лагао, као што не бих лагао ни свог сина.“ Наравно, Јоселсон *јесте* лагао. „Мајкл је био одлучан да заштити Конгрес од штетних открића, а и ја сам била за то“, казала је касније Дијана Јоселсон. „Нисам имала проблем да са тим у вези лажем. Радиле смо заједно.“⁴¹ „Истина је била резервисана за инсајдере“, написао је касније Том Брејден. „За аутсајдере, људи из ЦИА научили су да лажу, да лажу свесно и намерно, без и најмањег трачка кривице коју већина људи осећа кад изговори намерну лаж.“⁴²

Шта је још могао да учини Мајкл Јоселсон, осим да одведе Кермоуда на ручак у Герик клуб? Судски поступак у коме би учествовао *Енкаунџер* имао би за резултат откривање доказа у вези са не баш уобичајеним финансирањем и издавањем часописа, доказа који би били нарочито срамотни када се узму у обзир понављана званична одбијања оптужби. А ипак је необично да Јоселсон није успео да уреди да се читава ствар заврши ван суда, и да је пустио Кермоуда да крене у акцију. О’Брајен је чак понудио да одустане од тужбе уколико објаве извињење. Свакако је било у Јоселсоновој моћи да заустави целу ствар. Али – није.

У међувремену, Конор Круз О’Брајен је одлучио да тужбу за клевету поднесе у суду у Даблину. На Кермоудов ужас, сазнао је да се у Ирској

одбрана заснована на „овлашћеном праву“ не признаје. Правни заступници часописа сада су препоручили да се тужба напросто игнорише, пошто *Енкаунтиер* нема никакве имовине у Ирској. Међутим, пре него што је Кермоуд имао времена да размотри овај савет, потопили су га догађаји који су истог тренутка учинили одбрану часописа излишном.

Поглед с бегема

Била нека девојка у Норфоку, у Вирџинији, која је тужила неког човека за наводно силовање. Судија јој је рекао: „Када се то силовање догодило?“ „Када се догодило, судијо? Па, до ђавола, било је то силовање, силовање, силовање – читавог боговетног лета.“

Мајкл Јоселсон

Почетком 1966, ЦИА је уочила да калифорнијски часопис *Рампартс** прати трагове до мреже њених паравана. Ричард Хелмс, заменик директора Планава, одмах је поставио специјалног помоћника да сакупи „информације о часопису, укључујући и сваки доказ о субверзивној делатности, и да предлог за противмере“.¹ До маја 1966, Хелмс је пунио Белу кућу инсајдерским информацијама о часопису, у оквиру кампање да се часопис окаља, са уредницима и новинарима. Већи део информација које је дао Хелмс био је резултат претресања архива Агенције, а додатну прљавштину ископавао је ФБИ.²

Хелмс, који је био убеђен да Совјети користе *Рампартс*, наредио је пуну истрагу о финансирању часописа, али није успео да нађе никакве доказе о финансирању из иностранства. Пошто је темељно ишчитао досије *Рампартс*, помоћник председника, Питер Цесап, написао је меморандум с фантастичним насловом „Десно скретање за леви храм“: „Кад се има у виду посвећеност часописа *Рампартс* блаћењу администрације и мутна позадина његовог финансирања, човек би могао помислити да нека владина служба овде вуче konce.“³ Недељу дана касније, часопис *Хјуман ивентис* је донео чланак „Инсајдерска прича: *Рампартс*“. У њему су новинари описани као „њушкала“, „ексцентрици“, „трбухозборци“ и „мали брадати левичари“, који имају фикс-идеју „напоље-из-Вијетнама“. Уз потпис извесног М. М. Мортонa, „псеудонима једног стручњака за послове унутрашње безбедности“, чланак је имао све главне особине текста ЦИА. Исто је било и у тексту, објављеном исте недеље у недељнику *Њуз-викли*, „Ко су људи који стоје иза *Рампартса*?“ и у чланку који је објавио *Вашигтон сџар*, а оба су објавила „озбиљне сумње о угледу“

* Ramparts: бегем, грудобран, опкоп, насип. – Прим. прев.

часописа, који је описан „не само као таблоид, већ таблоид са ниским побудама“.

Више од годину дана ЦИА је давала све од себе да потопа *Рамџарџис*. „Употребив сам све прљаве трикове да нашкодим њиховој дистрибуцији и финансирању,“ касније је признао заменик генералног инспектора, Едгар Еплвајт. „Људи који су водили *Рамџарџис* били су рањиви на уцену. Смислили смо грозне ствари, а неке смо и спровели... Ни најмање нас није кочила чињеница да ЦИА није имала никакву улогу у пословима унутрашње безбедности САД.“⁴

С обзиром на озбиљност намера ЦИА, *Рамџарџис* је, зачудо, преживео и испричао своју причу. Управо као што се ЦИА бојала, *Рамџарџис* је наставио своје истраживање о тајним операцијама ЦИА и објавио резултате. Објављени су у априлу 1967, одмах су их пренели листови широм САД, и уследила је „оргија разоткривања“, наводећи једног коментатора да закључи како ће „убрзо, свако политичко удружење, филантропски фонд, братство с колеџа и бејзбол тим у Америци бити идентификовани као параван Централне обавештајне агенције“.⁵ Наравно, нису били раскринкани само паравани унутар Сједињених Држава. Када су се појавили детаљи о томе да је ЦИА финансирала Конгрес за слободу културе и његове часописе, испоставило се да је све оно што је О’Брајен рекао за *Енкаунџер* било тачно. Спендер, који је још увек био у Сједињеним Државама у време када је прича изашла на видело, одмах је почео с побијањем. У очајничком покушају да га обуздају, и Јоселсон и Ласки су се обратили Исаији Берлину, за кога се знало да „има умирујуће дејство на Стивенов темперамент“, а који је у то време предавао на Градском универзитету Њујорка. „Драги Исаија Менделевич,“ пише Јоселсон 8. априла, „оно што имам да разговарам с тобом не може се добро обавити преко телефона. Озбиљно сам забринут да ће Стивен и *Енкаунџер* завршити као стварне жртве тренутне гужве, уколико Стивен (као и Наташа у Лондону) наставе да доливају уље на ватру. Истински су ми драги обоје, отуд и моја брига, а знам и да, ако има некога ко би могао да утиче на Стивена, то си ти. Стање је свакако озбиљно, али се будућност часописа сигурно не може решавати драстичним потезима изведеним под притиском.“⁶

„Постоји проблем око Стивена и часописа и мислим да је Артур [Шлезинџер], који је управо обавестио Ласког да је ствар овде мртва и да нема потребе да о свему томе имамо састанак у Лондону, помало оптимиста“, отписује Берлин. „Какве год реакције овде биле... ствар ће се вероватно закувати у Лондону, пошто су и Стивен и Кермоуд забринуту. Изгледа ми, каква год будућност да чека *Енкаунџер*... има некој смисла да се објави нека врста изјаве која ће читаоцима рећи да уредници часописа нису били свесни одакле потичу средства за Конгрес за слободу културе; што јесте тачно бар за највећи део тих средстава – наравно, немам начина да знам колико је Ласки о томе знао... У сваком

случају, мислим да вероватно треба да препоручиш да се у Лондону одржи састанак заинтересованих страна, како би се ствар разрешила. Позиви телефоном преко Атлантика Стивену у Чикаго, другима у Лондон, Артуру у Њујорк, теби у Женеви итд. итд. – неће бити довољни. Никада нећеш сагледати ситуацију у целини, осим уколико се не одржи некакав састанак на коме ће се уредити морална, интелектуална и организациона будућност за *Енкаунтиер*.“⁷

У међувремену, Кермоудова одбрана против тужбе за клевету, у Лондону, била је неповратно изгубљена. Што је још горе, он је био уверен да је часопис, иако је ново спонзорство Сесила Кинга за часопис „савршено у складу са законом“, „још увек на прилично неуобичајене начине (колико год се они деликатно каналишу) под контролом ЦИА.“ Кермоуд је у писму Ласком детаљно описао своје муке и рекао му: „У одсуству врло убедљивих објашњења, ја не могу даље да радим с њим. Он није одговорио на писмо већ се појавио у Глостерширу, да разговарамо. Док смо ходали, сат за сатом, око врта и пашњака за коње, дао ми је најпотпуније објашњење које би се од њега могло очекивати о његовој повезаности с Конгресом и о историјату часописа.“⁸ Био је то тренутак *soi-disant* признања Ласког: признао је Кермоуду да је већ неколико година знао за подршку ЦИА, али да то никако није могао јавно да каже.

Убрзо потом – а на пожуривање Исаије Берлина – сазван је хитан састанак руководиоца часописа, на коме су били Ласки, Кермоуд, Спендер (који је долетео из САД), Ендру Шилс, Ендру Шонфилд и Вилијам Хејтер. Састали су се у једном сепареу Скотовог ресторана, на Хајмаркету, само неколико метара од канцеларије часописа. Шилс и Шонфилд су бранили понашање ЦИА, али су Кермоуд и Спендер најавили своју намеру да се повуку. Ласки је одбио да се повуче, и напао је Спендера, назвавши га лицемером. А онда је бацио гранату: Спендер би могао мало да сјаше са свог пиједестала, око помоћи ЦИА, и да размотри да је његову плату годинама покривала субвенција Форин офиса. „Спендер је постао веома узнемирен и објавио је да иде у Националну галерију, да гледа у неку слику и да се смири“,⁹ присећа се Кермоуд.

Док се Спендер вратио у Сент Џонс Вуд, био је, према Наташиним речима, „потресен и бесан. Мелвин је очигледно рекао нешто Стивену о његовој плати, што је Стивену било потпуно неприхватљиво.“¹⁰ Спендер је одлучио да рашчисти ствар једном за свага, разговором са Магерицом. „Малколм је практично био Стивенов послодавац читаво то време. Када се то догодило, разговарао је са Кити, која му је рекла да не може да разговара с Малколмом, јер је овај у Шкотској. Управо у том тренутку Малколм је лежао с лицем на тлу, испред олтара у неком цистерцитском манастиру у Шкотској, пошто га је ББЦ снимао за телевизијску емисију под називом *Тврђ кревети за лежање*. Било како било, сат касније, Малколм се јавио. Стивен је до тада био ван себе. Био сам на другом телефону, тако да сам чуо шта су говорили. ‘Малколме,

увек си ми говорио да моју плату плаћају *Дејли њелејграф* и Александар Корда.' А Малколм је рекао: 'Јесам, драго момче, али би изгубио ако би се кладио и у последњи долар одакле је стварно долазила.' Знате ону сцену из *Тридесет девет сивејеника*, кад он тражи човека с прстом мањка? То је онај страхан тренутак кад схвата ко је тај човек. Тако смо се ми осећали када је Магериц коначно признао.¹¹ Ерик Бентли је касније рекао Спендеру да је и Ласки знао: „Мел ми је рекао да те гласине – које сам слушао годинама – ништа не значе. Када су ствари почеле да се закувавају, пре око годину дана, тражио сам да каже 'не' у јасно сроченом писму... Тишина. У ком тренутку ја мислим: нека Мел остане у свом хладном рату.“¹² После свог грубог излива беса према Спендеру, и циновског гафа с открићем извора његове плате, Ласки је био у веома опасном положају.

Пошто је обезбедио пуну подршку Сесила Кинга (који је одбио позиве да дâ оставку, рекавши: „свакако би било будаласто да са водом из кадице отплавимо и бебу“¹³), Ласки се сад окренуо Исаији Берлину и написао му 13. априла једно слаткоречиво писмо. Нада се да га не оптерећује, каже Ласки, „али ви сте били *иолико* део наше историје – наше величине и, авај, наших падова – тако да мислим да треба да будете потпуно информисани.“¹⁴ Ласки пише како је договорено да „треба да докрајчимо причу давањем достојанствене изјаве, и сређивањем ствари с О'Брајеном... једноставно и брзо, ако је могуће, у складу с трошковима које О'Брајен тражи и објављивањем извињења у десет редова које тражи. Зашто да не? Емоције могу да се буне, али разум диктира.“ Ласки завршава писмо тражећи од великог филозофа: „Пошаљите ми коју реч са својим мислима и саветом. Као што знате, они ми значе много!“¹⁵

Биле су то бљутавштине за човека кога су многи поштовали као „Пророка“, али му се Ласки приватно ругао као „буцовану“ и „опортунисти“.¹⁶ Невоља с Берлином је у томе, како је рекао Ласки, што „он није крсташ. Постоје неки крсташаи с темпераментом који кажу: нек ђаво носи најспоријег, и постоје они који су честити. У жару похода осећате да сте изневерени, и желите да кажете, као Хенри Четврти: 'Где сте били?'“¹⁷ Али, Берлин је увек био ту, мудрац коме се вашингтонска елита обраћала све те силне године од када је први пут прихватио идеју некомунистичке левице. Да ли је он могао да не зна да је ЦИА у свему томе? Према непотврђеним изворима, био је свестан, мада не и заиста спреман да преузме активну улогу. Стјуарт Хемпшир се присећа да су Берлину стално прилазили припадници обавештајне заједнице: „Стално су се удварали Берлину да се више укључи. Сећам се да су му једном пришли у Аспену, у Колораду – ЦИА је била свуда околу – зато што су мислили да је он идеалан либерал који би предводио неку организацију. Он им је рекао да није заинтересован, али је предложио [неког другог].“¹⁸ Према једној другој причи, Берлина је „једном питала једна од највећих америчких фондација, која је хтела да 'помогне' у филозофији: 'Шта

можемо да учинимо да вам помогнемо? Прагматизам је дао велики допринос, али је сада *passé*; шта кажете на егзистенцијализам?' Берлин је на тренутак имао визију кафеа у Паризу које субвенционише ЦИА, али је одговорио да су њему потребни само папир, оловка и повремена расправа.¹⁹

У свом писму Берлину, Ласки је послао и изјаву уредништва коју је направио за управу, и која је требало да буде објављена у следећем броју часописа. „У контексту недавних новинских извештаја, који се тичу неких америчких фондација које су користиле средства ЦИА за подршку организацијама културе и образовања, желимо да дамо следећу изјаву: Забринуте смо због вести да је толико америчке филантропије широм света финансиране из америчких фондација било засновано на посредним и прикривеним владиним субвенцијама. Овакво поступање није мудро, није здраво, и за жаљење је. Болно је сазнање да су неки прилози који су нам, у прошлости, долазили из Конгреса за слободу културе у Паризу, и које смо прихватили у доброј вери, потицали из фондова чији су стварни извори били толико скривени. Водећи писци и научници који су били одговорно повезани са Конгресом у Паризу, дали су јасно до знања да се ни један донатор, познат или непознат, није никада мешао у њихову политику и активности. *Енкаунџер* је, пак, од почетка био независан и потпуно слободан од било каквог облика утицаја. Само су, и искључиво, уредници били одговорни за оно што су објављивали, и Конгрес никада, ни на који начин, и ни у једној прилици, није утицао на уређивачку политику... *Енкаунџер* наставља да упражњава своју слободу да објављује шта му је воља.“²⁰ Изјава никада није објављена.²¹

Берлин, који у том тренутку није знао за тајни договор Ласког, који је стајао иза часописа, како је Ласки рекао Кермоуду неколико дана раније, одговорио је Ласком у писму од 18. априла. Одобравао је одлуку о вансудском поравнању са О'Брајеном, и потом је, с великим прагматизмом, чак уз *schadenfreude*, предложио излаз из сложене мреже: „Можете сасвим лепо да кажете да сте се, као и друге организације којима је потребна новчана помоћ, обратили Конгресу за слободу културе; они су се обратили другим фондацијама, на први поглед беспрекорног угледа; да примаоци немају обичај да испитују изворе прихода на први поглед угледних тела која им помажу; али да, од објављених открића, постоји природна постиђеност и одбојност да се приме такве суме. То је, мање или више, оно што је рекла Азијска фондација [још један параван ЦИА] и мени то изгледа прикладно... Права улога за *Енкаунџер* јесте да једноставно каже да су радили како су радили, у незнању... и да сад, пошто сте правили поштен часопис, уз чињеницу да сте примали донације посредно од ЦИА, то вас само изједначава са многим другим организацијама, од којих се никако није могло очекивати да знају који су крајњи извори њихових средстава, или нешто слично. Разумни људи, људи добре воље ће то разумети; они који нису такви ионако ће

наставити да пуцају из заседе.²² Ако је Берлин осећао икакву моралну одбојност према сложеној превари коју овде описује, није је показао. Пре се може рећи да је правио позајмице из реторике отвореног друштва да брани оно што је у стварности био покушај управљања тим друштвом, у једном затвореном кругу људи.

Међутим, Исаија Берлин је у јавности убрзо заузео другачији став. Када се појавила прича о односу часописа *Енкаунџер* и ЦИА, он је одбацио часопис и напао Јоселсона и Ласког због „компромитовања пристojних људи“. Његов биограф, Мајкл Игњатијев, тврди да је Берлин био исто толико колико и сви други шокиран овим тајним односом, и да „он свакако није био у вези, званичној или незваничној, било са британском обавештајном службом, било са ЦИА.“²³ Исмевајући ову тврдњу, Кристофер Хиченс, који је дао приказ ове биографије, пише да би „одрицање од часописа, узето дословно, значило да је Берлин или патио од абнормалног мањка радозналости, или је био глупљи него што смо били наведени да мислимо, или је у Вашингтону губио време.“ Берлинов двоструки став према читавом питању потиче из његове оданости „англоамеричком натприродном ‘разумевању’“ које, како каже Хиченс, „често носи печат реалполитике и, хм, калкулантства.“²⁴

Састанак управе у Скотовом ресторану није разрешио ништа, те је друга хитна конференција сазвана за викенд 21. априла, на коју је сада из Њујорка долетео Артур Шлезингер. Према Наташи Спендер, на том састанку је одлучено да Ласки треба да да оставку, и он се сагласио с том одлуком. Она би била објављена у изјави управе и штампана у часопису *Енкаунџер*. Ласки је почео састанак „ужасним личним нападом на Стивена, рекавши да је он морао знати шта се догађа. Сви остали рекли су Ласком да то уопште није у реду и да треба да буде избачено из записника.“²⁵ Едвард Шилс је рекао да ће Ласком наћи место у Чикагу, и следеће недеље је одлетео у САД, с тим циљем на уму. Међутим, дан после састанка, Ласки се предомислио, рекавши да нема намеру да се повуче и да се уопште не слаже с изјавом.²⁶

Неколико дана пре тог састанка, Мајкл Јоселсон је позвао Наташу из Женева: „И рекао ми је да не таласам, и настављао о томе колико се труди да заштити Стивена. Мислим да сам ја рекла: ‘Шта да не таласам? Мислим да Стивен и Френк нису у истом чамцу у коме је Мел.’“²⁶

Пошто ни Наташу ни Стивена није успео да умири преко телефона, Јоселсон је сада покушао с другачијом тактиком. У покушају да их обоје склони из гужве, наговестио је Џанкију Флајшману да би Спендеровима можда био потребан одмор. Али, то није успело. „Била сам апсолутно ван себе због Џанкија када нам је, поврх свега што се догађало, послао телеграм у коме пита да ли бисмо волели да проведемо недељу дана на његовој јахти“, беснела је Наташа Спендер. „Послали смо га дођавола, и то је било то. Више га никада нисмо видели.“²⁷

Пошто је Џанкијев предлог пропао, Јоселсон је сада писао директно Стивену. Прво, рекао је да су коментари Ласког на састанку управе о субвенцији Форин офиса били погрешно протумачени, да су резултат конфузије, и да је он само говорио о гласини која га је дубоко узнемирила. „Бојао сам се да ће Мел, уколико је довољно изнервиран, учинити управо оно што је учинио на састанку управе. Покушао сам то да спречим колико сам год боље умео и отуд моја молба теби и Наташи да не таласате превише, и моје уверавање да само покушавам да заштитим све нас. Посебно сам се забринуо када сам од Бригите Ласки чуо да је Наташа била непријатна према њој на једној недавној забави.“ Јоселсон наставља и каже да је Наташа Спендер била јавно и оштро критична према Ласком. „Кад се узме у обзир шта је све прошла, ја Наташи све опраштам“, пише Јоселсон. „Али, овај разговор с њом ме је уверио да није ствар само у томе да јој се Мел не допада, већ да га мрзи – опрости на оштрој речи – патолошки.“²⁸ Јоселсон наставља да се извињава за испад Ласког према Спендеру: „Мел ми је од тада рекао колико жали што је допустио да се занесе,“ и моли Спендера да не даје оставку. „Још увек верујем да је *Енкаунџер* истински величанствен успех и мрзео бих да гледам како тоне, и то понижавајуће, ако вас троје – јер је очито да ће и Мел дати оставку – не можете да видите оно што се догодило с мало мање страсти, а више филозофски.“²⁹ Јоселсон нуди и палијатив*: наглашено наговештава да је Ласки спреман за промену у каријери („Мислим да би требало да потражи намештење на неком факултету“) и да ће десета годишњица од када је уредник часописа, која ће бити 1968, бити „психолошки право време“ да се повуче. Јоселсон такође открива како је због читаве ствари „доживљавао понављане тренутке очајања“, али да се пренуо због „много већег проблема... наиме, да остане амерички грађанин упркос рату у Вијетнаму“. Коначно, каже како није имао прикривених мотива да чува тајну о финансирању: „Био сам у позицији да помогнем стотинама људи широм света да чине оно што сами желе да чине, било да је то писање књига, сликање, студирање, путовање где и када желе, или уређивање часописа... Уживао сам у свему томе и, ако мислиш да је ЦИА имала ишта од тога, веруј ми да је истина сасвим другачија!“³⁰

Осмог маја 1967. године *Њујорк џајмс* је на насловној страни донео причу под називом „Стивен Спендер напушта *Енкаунџер*“. Спендер је наведен како каже да је неколико година слушао гласине како је часопис излазио уз подршку ЦИА, „али ја никада нисам био у стању да ишта утврдим, до пре месец дана. С обзиром на изнета открића и на оптужбе које још могу да уследе на рачун ранијих извора финансирања часописа, сматрам да би сваки уредник који је, са знањем или без њега,

* Палијатив: лек/мера за олакшање тегоба терминално болесном пацијенту. – Прим. прев.

био укључен у примање ових средстава, требало да да оставку. То сам и учинио.³¹ Учинио је то и Кермоуд, који је оставио на ветрометини само Ласког. И он се ту држао, упркос позивима на његово повлачење, и на запрепашћење Јоселсона, који је знао да је игра завршена. Касније тог поподнева, и Сесил Кинг је издао саопштење: „Сматрамо да би *Енкаунтер* без господина Ласког био подједнако занимљив као што би *Хамлеј* био занимљив без краљевића.“

„Када је цела ствар пукла, био сам у Портофину, са Исаијом и другим пријатељима“, сећа се Стјуарт Хемпшир. „Сећам се да смо нас шесторо послали телеграм у Стивенову одбрану у Лондон, али је Мери Маркарти одбила да се потпише, рекавши: ‘О, ви само палите нашег малог Њујорчанина.’ Стивен је био веома узнемирен, а Наташа још и више. А нарочито због Ласког. Али, због чега су били толико изненађени његовим понашањем? Зар су заиста очекивали да се он повуче? Мислим – он то не би учинио. Наравно да не би.“³² Пишући Спендеру, неколико дана касније, Магериц је рекао да је „чудовишно што Мел, упркос свему, остаје на свом месту.“³³

Неколико дана после Спендерове оставке, Наташа је, с једним пријатељем, отишла да покупи његове ствари из редакције. На њен ужас, видела је да је Стивенов „закључани орман био обијен а [секретарица Ласког] је рекла: ‘О, да, имали смо провалу прошле недеље.’“³⁴ Стјуарт Хемпшир, који је преклињао Спендера да „све записује, да одржава личну архиву“, није био изненађен када је касније чуо за овај догађај. Било је то, како је рекао „разумљиво“.³⁵

То осећање пропадања

Сав вртлог овај горе тече,
мислиш да гураш ти а гурају сви тебе.*

Мефистофел у Гетеовом *Фаусту*

Тринаестог маја, пет дана пошто су Спендер и Кермоуд поднели оставке, Мајкл Јоселсон и Џон Хант су седели на месту које је некада било Јоселсонова канцеларија, на другом спрату зграде у Булевару Осман. Јоселсон је, са Дијаном и Џенифер, стигао у Париз из Женева, где се из свог аскетски елегантног стана на Плато де Шампел неуморно борио током претходних недеља да заустави распад. На улицама испод Булевара Осман отварали су се кафеи, да дочекају суботње купце који су се предавали пролећном сунцу. Негде међу њима, Дијана је повела Џенифер да купе костим за њену завршну балетску приредбу. Али, била је расејана и кретала се кроз гужву према робној кући Лафајет, осећајући се необично незаинтересовано.

У соби до канцеларије у којој су радили Јоселсон и Хант окупила се генерална скупштина Конгреса за слободу културе, ради конференције. председавао је Мину Масани (вођа опозиционе странке у Индији), а ту су били и Рејмон Арон, Данијел Бел, Пјер Емануел, Луис Фишер, Ентони Хартли, К. А. Б. Џонс-Кврти, Езикал Мфалеле, Николас Набоков, Ханс Опрехт, Мајкл Полањи, Дени де Ружмон, Јошихико Секи, Едвард Шилс, Игнацио Силоне и Манес Спербер. Пошто су долетели из свих крајева света, њихов незавидни задатак је био да дају оцене о Јоселсону и Ханту – чије су оставке лежале на столу пред њима – и да одлуче о судбини Конгреса. Седели су као филозофи-краљеви и знали да имају последњу реч.

„Мајк и ја смо седели у његовој канцеларији, одмах до собе за састанак, током већег дела дана“, присећа се Џон Хант. „Седели смо сами – шта да радиш у таквом тренутку, с поротом у суседној просторији?“¹ Мајкл је седео у тишини, и танким, лепо маникираним прстима добовао

* Ј. В. Гете, Фауст; препев Милан Савић. Београд: СКЗ, 2010, стр. 198. – Прим. прев.

по столу. Изгледао је уморно – уморно од чекања целог тог јутра, уморно од последње две деценије неуморног рада. Коса му је била очешљана на раздјељак и зализана преко темена, откривајући високо чело и малене очи с огромним црним зеницама.

У међувремену, „порота“ је расправљала о доказима. Мајкл Јоселсон је током две деценије одржавао једну огромну лаж, са Џоном Хантом као другим преступником, који је у обмани учествовао само половину времена. Озбиљност овог прикривања имала је непосредне последице за стотине људи. Осим тога, била је ту и морална дилема, коју никада није лако решити. Обојица су дала изјаве о њиховом односу са ЦИА, и о односу ЦИА са Конгресом. Јоселсон је прихватио пуну одговорност за оно што је још увек мислио да је била нужна лаж. Критике генералне скупштине биле су загарантоване. Спербер, Полањи и Силоне бранили су Јоселсона и Ханта и тражили од скупштине да заузме „борбени положај“. Спербер је рекао нешто у смислу: „Дођавола са свиме! Нас није брига шта каже *Њујорк њајмс!* Помогли смо да се ово направи и водили га петнаест година, имали смо у нашем политичком животу посла и са тежим стварима од ове, па хајде да онда наставимо где смо и стали, ако за то има подршке.“² Међутим, подршке није било. Арон и Емануел су видели ствари нешто другачије. Били су Французи и припадали организацији која је радила у Паризу, и сада је била умрљана везама са америчком обавештајном службом. Њихов углед је висио о концу. „Њихов улог је би огроман,“ рекао је касније Хант.³ У ствари, Арон је био толико измучен читавим тим случајем да је изјурио са састанка, залупивши врата за собом.

До ручка није постигнут никакав договор, и на Масанијев предлог направили су паузу. Састали су се поново после подне, и састанак се развучио кад су коначно, у шест сати, Набоков и де Ружмон ушли код Јоселсона и Ханта, с предлогом изјаве скупштине у рукама. „Прочитали су је наглас Мајклу, мени и Ханту“, каже Дијана која је оставила Џенифер код пријатељице, да се диви свом новом балетском костиму, и заузела место поред мужа. „Било је срамотно. Није било помена о Мајкловом и Џоном доприносу. Мајкл и Џон су побелели, и изашли из собе. Николас и Дени су ми рекли: ‘Шта мислиш?’ Рекла сам: ‘Смрдљиво.’ Мислим да сам јецала.“⁴ Због чега, питала је Дијана кроз сузе, није било ни речи о Мајкловој посвећености Конгресу, о његовој постојаној оданости ствари слободе културе? Због чега су игнорисали чињеницу да без Мајкла, па и Џона, Конгреса уопште и не би било? Да ли се интелектуалци на овакав начин одужују човеку коме сви дугују? Покупе своје сукњице и клисну на први знак невоље? Зар нико није био спреман да издржи и да се бори?

У том тренутку, Набоков, који је увек нешто глуматао, ухватио се за груди и доживео – или одглумио – срчани напад. Некога су послали по чашу воде и аспирина. Његова конфузија у том тренутку, ако није била

напад страха, била је истинска. Шта је Мајкл могао да очекује? То су били његови пријатељи, а он их је обмањивао све те године. Прикривао је чињеницу да је послодавац ЦИА, да је Конгрес за слободу културе плод тајне операције ЦИА. Од каквог је он то метала направљен кад је сада толико индигниран? Да ли је заиста веровао да је човек коме је нанета неправда, а не да ју је он начинио? Одједном, Набоков, човек чији је живот био тако дубоко повезан са Јоселсоновим, почео је да схвата. Био је то Мајклов живот, његова вера. То је било све што је имао. Није било ничега другог.

Набоков и де Ружмон, ужаснути идејом да су се понели незахвално, обећали су Дијани да ће убедити генералну скупштину да преправи изјаву. Умирена, Дијана је изашла да се побрине за Мајкла и Џона. Нешто касније, одслушали су преправљени коминике који им је наглас прочитан. Следећег дана изашао је у светској штампи.

„Генерална скупштина... изразила је дубоко жаљење због тога што је информација коју је добила потврдила извештаје да су коришћена средства Централне обавештајне агенције... и због тога што је извршни директор сматрао да је потребно да прихвати овакву помоћ, без знања иједног од својих колега. Скупштина је потврдила да се поноси успесима Конгреса, од његовог оснивања 1950. године. Жели да изрази своје уверење да су активности Конгреса биле потпуно ван утицаја или притисака било кога ко је пружао финансијску помоћ, и своје поуздање у независност и интегритет свих оних који су допринели раду Конгреса. Скупштина најоштрије осуђује начин на који је ЦИА обманула сараднике и узроковала да се њихов труд доведе у питање. Последица овог чина, сматра Скупштина, јесте тежња да се затрују извори интелектуалног дискурса. Скупштина у потпуности одбацује коришћење оваквих метода у свету идеја... Скупштина је прихватила оставке које су понудили Мајкл Јоселсон и Џон Хант. Она поново изражава своју захвалност њима двојици, због чињенице да су, упркос тешкоћама које су пратиле начин финансирања активности Конгреса, очували потпуну независност и интелектуални интегритет организације и, сходно томе, тражи од њих да наставе с вршењем својих дужности.“⁵

Фразеологија изјаве је била вишеструко неискрена. Пре свега, скупштина *јесће* прихватила Јоселсонову оставку. То су касније потврдили и Дијана Јоселсон и Џон Хант, који је рекао: „Потпуно јасно се сећам да је Мајку, шта год писало у записнику, у ствари речено да не може да остане. Ја сам био у другој категорији – у њиховим мозговима – па се то на мене није односило.“⁶ Друго, и много важније, било је напросто неприкладно рећи како је Јоселсон прихватио помоћ ЦИА „без знања иједног од колега“. „Могу да вам кажем да је неколико најважнијих људи у Конгресу знало истину – јер су им њихове владе рекле“, открио је касније Хант. „Арону је речено. Малро је *очигледно* знао. Као и Магериц и Варбург, којима су рекли из МИ6, пошто су две службе постигле договор за *Енкаунтиер*.“⁷

„Ко није знао, волео бих да знам? Била је то јавна тајна“,⁸ рекао је Лоренс де Невил. Списак оних који су знали – или су мислили да знају – довољно је дугачак: Стјуарт Хемпшир, Артур Шлезингер, Едвард Шилс (који је Наташи Спендер признао да је знао од 1955), Дени де Ружмон, Данијел Бел, Луис Фишер, Џорџ Кенан, Артур Кестлер, Џанки Флајшман, Франсоа Бонди, Џејмс Барнам, Вили Брант, Сидни Хук, Мелвин Ласки, Џејсон Епстајн, Мери Макарти, Пјер Емануел, Лајонел Трилинг, Дијана Трилинг, Сол Левитас, Роберт Опенхајмер, Сол Стајн, Двајт Мекдоналд. Нису сви међу њима били „махери“, у смислу да су били активни учесници у обмани. Али, сви су знали, и то подуже. А ако нису, били су, како кажу њихови критичари, охрабривани да не знају, и криви што не знају. „Мајк је покушао, и рекао неким људима, али су они рекли да не желе да знају“, тврдио је Хант. „Знали су, и знали су онолико колико су желели да знају, а да су знали више, знали су да би морали да изађу из свега, тако да су одбијали да знају.“⁹ Генералној скупштини је присуствовао, као посматрач, аустралијски песник Џејмс Меколи, уредник и оснивач часописа *Квадрант*. Он је приметио да је „постојала противречност између њихове жеље да: 1) подрже Мајка као пријатеља – и као часног човека, јер нико од њих није заиста био много обманут – и 2) заузму јавни став разљућених невинашаца.“¹⁰ Хантова супруга, Шантал, која је радила за Министарство културе Француске и, накратко, за Конгрес, исмејала је овакву моралну маглину: „Сви су о томе причали. Говорили су: ‘Зашто желиш да радиш тамо? То је ЦИА.’ Сви су знали осим, изгледа, оних који су за њу радили. Зар то није необично? Увек сам мислила да је чудно.“¹¹ „Углавном су сви порицали да ишта о томе знају“, рекла је Дијана Јоселсон, „али су били лоши лажљивци.“¹²

А шта је са Николасом Набоковим, који је заједно с Јоселсоном направио сваки корак на том путу, од оних првих дана у Берлину, до овог болног исхода у Паризу? Да ли је он заиста веровао сопственом љутитом побијању оптужби о укључености ЦИА када је рекао: „Ја све то поричем. Конгрес за слободу културе... никада није био повезан, посредно или непосредно, са ЦИА... читаву ту ствар су наместили Совјети.“¹³ Може ли било ко озбиљно да верује да Набокову, током свих тих година, нико није рекао – нити је то сам закључио – да „иза тога стоји тешка артиљерија из ‘шума Вирџиније’“ (његове сопствене речи)? Прича Мери Макарти, по којој је Набоков очигледно открио истину Спендеру у оном лондонском таксију, указује да је било другачије. Као и сећање Шантал Хант о томе да јој је Набоков рекао, „конспиративним шапатам, једног дана на ручку“, да он зна. Стјуарт Хемпшир је касније с извесном иронијом приметио да „Набоков није био нарочито очајан због открића“.¹⁴ Док је Набоков тог јадног 13. маја стајао пред Јоселсоном, машући му пред лицем одлуком којом се осуђује због обмањивања својих колега, изгледа да му није ни пала на памет чињеница да је он врхунски неодговарајућа особа да доноси суд.

У својим мемоарима Набоков је осудио „дубинску и непотребну неприкладност метода размишљања (или недостатка размишљања) који је претходно одлучио да се културним организацијама новац пребацује преко ЦИА“.¹⁵ Додао је да је то било „нарочито упадљиво кад помислите да је хладни рат био најтежи, најсложенији идеолошки рат још од почетка деветнаестог века, и да се ова неприличност догодила у земљи која је имала традицију, дугу читаво столеће, онога што је Ками назвао ‘морални облици политичког мишљења’. Још увек ми је болно да размишљам о оним ‘нељудским модрицама аморалности’ и о чињеници да је једна изванредна грађевина, коју су с љубављу и пажњом изградиле изванредно интелигентни, посвећени и дубински непокварљиви слободномислећи мушкарци и жене бачена у блато и уништена због најстарије и најупорније охолости: брзоплетог деловања.“¹⁶ Приватно, међутим, Набоков није показивао ништа од ове моралне згађености: „Мислим да нико не треба да се извињава због тога што је Конгрес финансирала ЦИА“, рекао је једном пријатељу. „Многи међу нама сумњали су да постоји таква врста финансирања, и та прича је ‘кружила’ по многим престоницама Европе, Азије, Латинске Америке и Африке. Није ствар у финансирању већ у ономе шта је Конгрес учинио.“¹⁷

Осећајући се као неки модерни Јов – „савршен и исправан“ човек кога малтретирају због његове врлине – Јоселсон је напустио Париз пошто се прво видео са својим докторима, и потом сусрео са МекЏорџом Бандијем, вероватно да расправе последице открића за ЦИА (према тексту који је донео *Вашингтон пост*, МекЏорџ Банди је био човек који је вршио надзор операција ЦИА за време Кенедија и Џонсона). Вративши се у Женеву, једва да је имао времена да се распакује пре него што је наступио земљотрес. После признања генералне скупштине да је ЦИА субвенционисала Конгрес, новине су широм света имале фантастичан провод. Јоселсон је колабирао, оставивши Дијану да одговара на бараж љутитих телефонских позива. Спендеровима је писала: „због Јоселсонове даноноћне борбе, у покушају да спасе шта се спасти може од рада Конгреса у овом или оном облику, ја сам у стању непрестане забринутости... Хаос се наставља; као нека Хидра.“¹⁸ До крајности очајна, написала је: „желим да изађем из свега, желим нови живот и да никада више немам никаква посла с тим људима, осим у пријатељском облику са онима који јесу пријатељи.“¹⁹

Међутим, и питање пријатељства постало је безнадежно збркано. „Драги Мајк“, пише Наташа Спендер, „Људски је аспект оно што толико узнемирава. Осврћући се уназад, у светлу садашњег знања, могу да видим да су сви били заробљеници ове ситуације, у различитим степенима и на различите начине. Мора да ти је било одвратно што си морао да обмањујеш пријатеље према којима си увек био тако добронамеран. Али, сигурна сам да је од ЦИА било погрешно да то очекује, јер су последице у личним мукама и односима бескрајне, а ако је неко веома пажљив, као

што јесте, онда жали због разореног поверења које се више не може повратити... Тако се заиста све своди на чињеницу да један колега, ако задржава информацију, лишава остале њихове слободе и части, што пак, уништава поверење њихових пријатеља, и коначно пати толико много људи... Претпостављам да је и теби лакше што си изашао из те лажне ситуације која ти је ускратила право да будеш искрен с пријатељима... Оно што је било истински погрешно у вези с ћутањем које ти је наметнула ЦИА јесте (с њихове тачке гледишта) да је тражење од тебе да се тако понашаш према својим пријатељима било присиљавање да усвојиш исту етику коју су имали комунисти и стога, на неки начин, изједначиш методе Запада са методима Истока.²⁰

„Лавина гована“, како је касније говорио Јоселсон, настављала се без краја. Невероватно је да је Том Брејден сада изазвао нове фурије када је написао један чланак за *Сатердеј ивнини њосџи*. Текст од 20. маја, под насловом „Драго ми је што је ЦИА ‘аморална’“ био је написан, рекао је Брејден, да исправи „ланац празних, лоше обавештених наклапања“ која се појављују у новинама. Али, Брејден је учинио више од исправљања нетачности: понудио је до тада тајне информације које никада не би биле откривене на други начин – чврст доказ који је запечатио све двосмислице (и могућност било каквих додатних порицања). Објашњавајући да су они са европске левице, педесетих година, „били једини људи којима је било стало до борбе против комунизма“,²¹ дао је детаљан опис како је Одељење за међународне организације потражило заједнички језик с овим људима. Описао је односе Одељења са званичницима америчких синдиката, и чак је оптужио Виктора Ројтера да је трошио новац ЦИА „не баш мудро“. Потврдио је да је новац за „објављивање часописа *Енкаунџер*“ обезбедила ЦИА, и затим пошао даље, тврдећи да је „један агент постао уредник часописа“. Додао је да агенти ЦИА постављени на овакав начин „не само да су могли да предлажу антикомунистичке програме званичним вођама организација, већ су могли да предлажу и начине и средства за решавање неизбежних буџетских проблема. Зашто да се потребан новац не потражи од ‘америчких фондација’? Као што су агенти знали, фондације које је финансирала ЦИА биле су сасвим великодушне када се радило о националном интересу.“²² Наводећи читав низ паравана које је Одељење успоставило, Брејден је рекао: „До 1953. водили смо међународне организације или утицали на њих, на сваком пољу.“²³ Водили? Утицали? Наравно, да је желео, могао је просто да напише „подржавали“, „пријатељски саветовали“. Био је то, уосталом, званичан текст који је Агенција увек износила.

Дејство Брејденовог чланка било је потапање, једном за свагда, тајне повезаности ЦИА са некомунистичком левицом. Па, шта му је наспело да га напише? Његово објашњење гласи како га је стари пријатељ Стјуарт Олсоп позвао телефоном у Калифорнију и замолио га да напише чланак за *Сатердеј ивнини њосџи*, да разјасни ствар. „Мислим да сам то сматрао

дугом историји“, рекао је Брејден. „Био сам у томе на почетку, сада је прошло двадесет година, а ствари су се и даље одвијале, и мислио сам да је постало смешно и да је време да та представа престане.“²⁴ Брејден је почео да пише чланак почетком марта. За дуга три месеца писања, имао је довољно времена да га дотера. Он и Олсоп неколико пута су разговарали телефоном и Брејден му је послао неколико нацрта, од којих је сваки следећи откривао све више.

Сам Брејден је тврдио да је желео да „разјасни ствар“, да исправи неистине. Али, у овом чланку је намерно прикрио тајна имена, наводећи сопствено као Ворен Г. Хаскинс, док је оно било Хомер Д. Хоскинс. Зашто се Брејден, усред својих пироманских открића, мучио да прикрије тајна имена? Да ли је мислио о споразуму о тајности који је сваки агент ЦИА потписивао? Када су га упитали о том споразуму, Брејден је дао невероватан одговор: „Могли су да ме подсети на мој споразум о тајности, јер сам заборавио да сам га икада потписао. На часну реч, нисам знао да потписујем некакав споразум о тајности. Јесам га потписао, али се тога не сећам. А да се сећам, не бих то учинио.“²⁵ „Да је Том играо по правилима која важе за оне који су се повукли, морао је добити одобрење за то што је написао“, рекао је Лоренс де Невил. „Мислим да није радио по правилима.“²⁶

Постоји још један сценарио, сценарио који су неки агенти ЦИА – чак и сам Брејден – касније сматрали привлачним. „Том је био човек компаније, и знао је све о споразуму о тајности“, рекао је Џон Хант. „Овај споразум је примењиван у прошлости и Брајден би, да је заиста радио независно, имао прилично разлога за страх. Ја верујем да је он био инструмент оних који су желели да се отарасе НКЛ [некомунистичке левице]. Немојте трагати за усамљеним стрелцем – то је лудост, исто као и са убиством Кенедија. Било је ту много заинтересованих. Брејден је самосталан само до одређене тачке. Можда га је [Ричард] Хелмс позвао и рекао: ‘Имам посао за тебе’. Верујем да је постојала оперативна одлука да се Конгрес и други програми пусте низ воду. Разговарао сам с Мајком о Брејденовом тексту и претресали смо могућност да је то био део координисане, одобрене операције да се докрајчи савез ЦИА и НКЛ. Али, никад нисмо то прокљували до краја.“²⁷

Џек Томпсон је размишљао на сличан начин. „Стара је пракса да се одрекнете операције кад желите да је завршите. Имао сам један замишљени сценарио: председник Џонсон седи за својим столом у Овалном кабинету и пребира по неким папирима. Налази примерак часописа *Енкаунџер*. И каже: ‘Хеј, шта је ово?’ А неко каже: ‘То је ваш часопис, господине председниче.’ А он каже: ‘Мој часопис? Мој часопис! То су момци који мисле да је мој рат погрешан, и они пишу у мом часопису?’ И то је то.“²⁸

Вредно је завршити у Томпсонов замишљени сценарио. Линдон Бејнс Џонсон је био човек тридесетих, сиромашни Тексашанин који се кретао

у софистицираном свету источне обале; који није имао везе са свим оним интелектуалцима, и никакав осећај за гламур који је окруживао демократски интервал Џека Кенедија. Џонсонова идеја о културној свећаности била је ограничена на „нешто што ће се свидети дамама“. Две године пре објављивања Брејденовог чланка, 14. јуна 1965, амерички интелектуалци су Фестивал уметности Беле куће – који су Џонсонови саветници првобитно замислили као „средство да се утиша опозиција рату“ – претворили у љутиту платформу о Вијетнаму. Роберт Лоуел је одбио позивницу (што је уредно забележено у његовом досијеу у ФБИ), као и Едмунд Вилсон, с таквом „оштрином“ да је запањио организатора фестивала, Ерика Голдмана. Двајт Мекдоналд је присуствовао, али је дошао с петицијом подршке Лоуелу и критиком америчке политике коју су, међу позванима, потписали Хана Арент, Лилијан Хелман, Алфред Казин, Лари Риверс, Филип Рот, Марк Ротко, Вилијам Стајрон и Мери Макарти. Током вечере Мекдоналд је прикупио још девет потписа, готово се потукавши са Чарлтоном Хестоном који је оптужио Мекдоналда да нема „елементарно васпитање“ и питао га „Да ли вам је стварно угодно да потписујете петиције против домаћина док сте у његовом дому?“²⁹ Џонсон је после фестивала имао осећај да је Белу кућу преузела „банда издајица“.³⁰

Догађај је представљао неизбежну несрећу, а према речима Ерика Голдмана, „реакција председника Џонсона само је додала коју циглу у зид између председника и тих група“. „Срећом, већи део приче није био познат. Међутим, до јавности је допрло довољно да зид изгледа као онај бетонски, са бодљикавом жицом одозго, између Источног и Западног Берлина.“³¹ Џонсон је цитиран како је рекао да постоји завера између „тих људи“ да вређају њега и његов рад и да „наносе зло својој земљи у време кризе“.³² Били су „кучкини синови“, „будале“, „издајице“, који су један безначајан догађај претворили „у ситуацију која никако не може да буде безначајна.“ Председник је рекао својој двојници помоћника, Ричарду Гудвину и Билу Мојерсу, и то да „више ништа неће имати с либералима. Они не желе да имају ништа са мном. Сви они само следе комунистичку линију – либерали, интелектуалци, комунисти. Сви су они исти.“³³

Џејмс Барнам, који је помогао да се Конгрес за слободу културе „приведе“ ЦИА у њеним најранијим данима, али је то учинио у интересу једне врло конзервативне реалполитике, видео је у овој гужви доказ онога на шта је одавно упозоравао – „фундаменталне мане“ у размишљању ЦИА. „ЦИА је већину тих активности започела имајући на уму ‘некомунистичку левицу’,“ написао је. „ЦИА је проценила НКЛ као поуздану антикомунистичку снагу која би деловала, ако не прозападњачки и проамерички, у сваком случају не антизападњачки и антиамерички. Ова политичка процена је погрешна. НКЛ није поуздана. Под притиском критичних догађаја НКЛ је попустила. Њен велики део – у овој

земљи као и у другима – окренуо се антиамеричкој политици, а готово читава НКЛ је омекшала свој став према комунизму и комунистичким државама. Стога је организациони слом последица политичке грешке. Ова политичка грешка је доктрина да се светска борба против комунизма мора заснивати на НКЛ – доктрина коју је за ЦИА прилепио Ален Далс. Куба, Доминиканска Република и, изнад свега, Вијетнам, ставили су НКЛ доктрину и праксу на одлучујућу пробу. Велики део организација и појединаца које је ЦИА неговала под капом НКЛ завршио је подривањем воље државе и саботирањем безбедности државе.³⁴ Није тешко замислити идеју да је Линдон Џонсон потом могао бити заинтересован да се однос ЦИА и некомунистичке левице развргне.

Најзанимљивији траг за оно што се стварно догодило лежи у питању Брејденовог споразума о тајности. У среду, 19. априла 1967, у два сата после подне, Џонсонов специјални помоћник Волт Ростов откуцао је „тајни меморандум“ председнику, у коме је једноставно писао: „Претпостављам да знате за најављени Брејденов текст о ЦИА за *Сайердеј ивнини њосџ*. Ево приче од Дика Хелмса.“ Брејденов текст се појавио 20. маја 1967, пун месец пошто је Ростов о томе обавестио председника. Ричард Хелмс, који је сада био директор ЦИА, био је, према Ростовљевом писму, свестан овог чланка, а вероватно и његовог садржаја. ЦИА је имала довољно времена да се позове на споразум о тајности с Брејденом и да га спречи да објави чланак.

Ростовљево сећање на ове догађаје је несигурно. „Знао сам Брејдена само из виђења, као особу пријатну у разговору. Не сећам се меморандума. Не сећам се тог чланка“, рекао је. „Претпостављам да ми је Хелмс рекао, и верујем да је рекао и председнику. Али, није то било ништа важно, у то време није оставило утисак на мене.“³⁵ Зашто би се онда Ростов гњавио да пише тајни меморандум председнику о нечему што на њега није оставило утисак? „Обавештавао сам председника о свему што би представљало политичко питање које би имало утицаја на његову председничку дужност“,³⁶ одговорио је Ростов, прилично противречно.

У ствари, Ростов и Хелмс су имали довољно прилика да обавесте председника. На Ростовљев предлог Дик Хелмс је био позван на Ручак уторком, најважнији састанак врха државне безбедности у Џонсоново време, „пошто сам мислио да би председнику био потребан обавештајац с којим би могао да се посаветује.“³⁷ Тема дискусије на овим сваконедељеним ручковима до 1967. године била је готово искључиво – Вијетнам.

Још једно питање: због чега је ЦИА била толико забринута око прича у часопису *Рамџарџис* – да су организовали потпуну обавештајну операцију, а да ипак нису покушали да зауставе Брејдена? „Мислим да је прилично вероватно да су желели да се што брже реше свега“, закључује Брејден. „Стјуарт [Олсоп] је можда знао. Увек сам мислио да је до тог времена у Агенцији било оних који су желели да се отарасе ствари

попут ове, која је већ практично пукла. Сви су знали – упућени, и људи попут Стјуа свакако су знали да су све то били паравани ЦИА. Некако сам увек осећао да су желели да тога више нема, али не могу то да докажем.³⁸

Стјуарт Олсоп је био „агент ЦИА“, према једном високом званичнику ЦИА. Други извори кажу да је Олсоп био од нарочите помоћи Агенцији у дискусијама са званичницима страних влада – постављајући питања на које је ЦИА желела одговоре, дајући погрешне информације корисне за САД, и процењујући могућности за регрутовање странаца на корисним положајима. Стјуартов брат, Џозеф, одбацио је као „апсолутну бесмислицу“ тврдњу да је Стјуарт био „агент“ и рекао: „Ја сам био ближи Агенцији него Стјуарт, мада је и Стју био врло близак.“³⁹ Али, потом наставља: „Усуђујем се да кажем да је обавио неке задатке – учинио је исправне ствари као Американац... Очеви-оснивачи ЦИА били су наши блиски лични пријатељи... Била је то ствар кретања у истим круговима. Никада нисам примио ни долар, никада нисам потписао неки споразум о тајности. Нисам морао... Чинио сам ствари за њих кад сам сматрао да је то било исправно учинити. Ја то зовем вршењем грађанске дужности... ЦИА се уопште није отварала за људе којима није веровала. Стјуу и мени се веровало, и поносим се тиме.“ Стјуарт Олсоп је о Далсу и његовој екипи говорио као о „храбрим источњацима“ и уживао је да буде део тог „чврстог друштва, *bruderbund*“.⁴⁰

У једном кључном аспекту Брејденов чланак није имао очекивани исход. Његова тврдња да је Агенција поставила агента у *Енкаунтиер* могла је бити изнесена само да раскринка тог агента и узрокује његово повлачење. Овај човек, Брејден је касније објашњавао, „био је један од наших агената, човек јасног интелектуалног угледа и списатељског дара, а ми смо плаћали његову плату.“⁴¹ Ирвинг Кристол, који је сада био коуредник са Данијелом Белом у часопису *Паблик интерес* (који је покренут уз великодушни прилог Јоселсона од десет хиљада долара), улетео је право у невољу. „Када је Том Брејден објавио тај чланак, рекавши да је за *Енкаунтиер* радио агент ЦИА, био сам бесан, јер сам проклето добро знао да ја нисам агент ЦИА, и свакако сам знао да Стивен Спендер није агент ЦИА“, касније је рекао. „Шта је, за бога милога, Брејдену било на уму када је писао тај чланак – не знам.“⁴² Спендер, који никада није био на мети, каже: „Ја напросто не могу да верујем да је то био Кристол, стварно не могу. А знам да нисам био ја.“⁴³

И тако је остао Ласки. Годинама касније, наравно, потпуно је презриво говорио о Брејденовој тврдњи, називајући га „болесним, будаластим старцем“. Одбацујући читаву ствар као мелодраму, налик на оне из Џејмса Бонда, као „синдром мреже шпијуна-и-кртице“, рекао је Ласки, „никада нисам уређивао часопис ЦИА и никад и нећу.“⁴⁴ Ко је био агент ЦИА? „Јесте ли то били ви? Или ја? Или ко?“, одговорио је. „Слушајте, радили смо шта смо радили. Не, не, не, била је то машта, и не треба је

узимати озбиљно, свакако не код историчара.⁴⁵ Међутим, тридесет година касније, Брејден је био категоричан. Није то била фантазија.

Јоселсонови су били скрхани због Брејденове издаје. „Увек сам имала лепа сећања на тебе за оних шест дана бициклических трка итд., а да не помињем поштовање према твом професионалном угледу, тако да сам утолико тужнија због незаслужене издаје Мајка и његових пријатеља у твом чланку“, пише Дијана. „Твоја потпуно лажна тврдња, која указује на Ирвинга К., за кога си очигледно заборавио да ништа није знао... створила је хаотичну ситуацију и личну патњу за које не верујем да можеш и да их замислиш, мада можда схваташ да си нанео смртни ударац једном добром часопису... Као што ја знам кроз проживљено искуство свих ових исцрпљујућих година, и као што и ти мораш знати, дубоко у срцу, Томе: ако је икада постојао човек који је био *слободан* агент, који је одговарао само диктату сопствене савести, био је то Мајк.“⁴⁶ Дијана завршава писмо молећи Брејдена да објави извињење, и повуче своју тврдњу да је Јоселсон био постављен у Конгрес. Никада није добила одговор на ово писмо.

Занимљиво је да је у Агенцији, упркос ономе што је у техничком речнику познато као „шамар“, изгледа, постојала само „мала забринутост да то није најсрећнија ствар која се икада догодила“.⁴⁷ Том Брејден је прошао без икакве званичне опомене. Штавише, каријере оних агената који су били блиско повезани с проваљеним НКЛ програмом ни на који начин нису биле угрожене. Корд Мејер и сви његови компаноји прешли су лако на веће и важније ствари (у Мејеровом случају, место шефа Лондонске јединице, с одговорношћу за свеукупно деловање ЦИА у Западној Европи). За расход су били само они који су и били регрутовани из некомунистичке левице. Роби Меколи је добио нешто пацки и, према Дијани Јоселсон, „коначно су га истиснули“. Отишао је из Агенције – и из часописа *Кенјон ривју* – на посао уредника књижевне рубрике у часопису *Плејбој*. Џон Томпсон, који је почео да флертује с Новом левицом половином шездесетих, такође је сишао са онога што је волео да зове „раскошан слаткиш“. Пишући о Америци 1968, рекао је Јоселсоновима да ће свака тема која не буде Вијетнам бити о Афроамериканцима (мада је он употребио јасно колонијалистичку реч да их опише).⁴⁸

Упркос чињеници да се повукао из ЦИА нешто пре састанка генералне скупштине, 13. маја („отишао је пре свега да би заштитио Конгрес, тако да би, ако га питају, могао да каже да више није у Агенцији“⁴⁹, рекла је Дијана), Јоселсон је био неповратно компромитован. Његова пензија је била понижавајуће мала и свакако није одражавала огроман допринос који је дао. Јоселсон се 1965. „запослио“ у фондацији Фарфилд, као директор међународних послова, на период од две године, с платом од 21.000 долара, исплаћиваном у дванаест рата. Сада ЦИА, бар у принципу, више није имала никакве додатне новчане обавезе

према Јоселсону. Међутим, Френк Плат и Џон Томпсон, свесни да је човек остављен на цедилу, направили су пензијски план за Јоселсона од 30.000 долара годишње, наплативих из капиталних резерви Фарфилда. Према Томпсону, ове резерве износиле су чак милион долара. Пошто из неког разлога није било могуће вратити ова средства дародавцима, Томпсон је предложио да се она учине одмах доступним.⁵⁰ Руковање с Јоселсоном, иако план није био највеликодушнији, запечатило је само део средстава од Фарфилда. Не постоје подаци о томе како је исплаћен остатак новца.

Чак и пре него што је *Рамџарџис* објавио причу, сенатор Мајк Мансфилд је затражио свеобухватну конгресну истрагу о свим тајним финансијама ЦИА: Председник Џонсон се, пак, одлучио за специјалну трочлану комисију, у којој су били државни подсекретар Николас Каценбах, секретар просвете, здравља и социјалних питања Џон Гарднер, и директор ЦИА Ричард Хелмс. Коначни извештај Каценбахове комисије, објављен 29. марта 1967, закључио је: „Политика владе САД требало би да буде да ни једна савезна служба не обезбеђује никакву прикривену финансијску помоћ или подршку, директно или индиректно, било којој образовној организацији или приватном добровољном удружењу у држави.“⁵¹ Извештај је наложио да 31. децембар 1967. буде датум за окончање свих таквих тајних финансија. Тиме је ЦИА добила могућност да направи „велики број значајних пензијских отпремнина“ – техника позната као „плимни талас финансирања“ – за многе своје операције (у случају Радија Слободна Европе средства су била довољна за још пуне две године деловања).

Каценбахов извештај сматрао се средством да влада забрани ЦИА овакву врсту активности у будућности. Међутим, ЦИА је имала прилично другачије тумачење о томе шта може да ради у раздобљу после Каценбаха. Према Извештају Посебне комисије о владиним обавештајним активностима из 1976, заменик директора планирања, Дезмонд Фиццералд, проследио је следеће упутство свим вишим официрима, пошто је извештај објављен: „

- а) Тајни односи са комерцијалним организацијама у САД нису, понављам, нису забрањени.
- б) Дозвољено је тајно финансирање у иностранству оних међународних организација које имају седиште у иностранству.“⁵²

Другим речима, на пољу међународних тајних операција није се ништа променило. Тако, када је ЦИА одлучила да настави финансирање организације *Форум ворлд фичерс* (изданак Конгреса за слободу културе) и после 1967, учинила је то без сметњи. Јер, мада је Џонсон прихватио Каценбахов извештај као званичну владину политику, он није објављен као извршна наредба, нити је усвојен као закон. Није имао чврст законски статус. Читајући између редова (и уочавајући да не постоји

најважнија ствар), уводник у листу *Нејшн* оценио је да је извештај „лицемерно опортун“, „школски пример избегавања“ и закључио: „звучни слоган г. Џонсона, Велико друштво, почиње да звучи као једна од циничнијих изјава монарха из династије Бурбона.“⁵³

Десет година касније, једно владино истраживање критиковало је чињеницу да су „многа ограничења које је ЦИА развила као реакцију на догађаје из 1967, била, како изгледа, сигурносне мере смишљене ради спречавања даљих открића која би угрозила осетљиве операције ЦИА. Она нису представљала значајно разматрање о томе где у слободном друштву треба повући границе.“⁵⁴

Лоша погодба

У овом одвратном свету све је истина или лаж,
зависно од тога које је боје стакло кроз које посматрате.

Калдерон де ла Барка

Током остатка 1967, и доброг дела 1968. године, Јоселсон је био у стању душевне и телесне исцрпљености, који су га свакодневно подсећали на конфузију и горчину коју су изазвали његови поступци. „Незамисливо ми је како је неко ко је веровао у слободу, у отворено друштво, у морални склад између средстава и циљева, могао мислити да је прикладно да прихвати средства од једне службе за међународну шпијунажу“, написао је Ђајапракаш Нарајан, председник Индијског конгреса за слободу културе. „Није било довољно утврдити да је Конгрес увек функционисао независно... Агенција је само чинила оно што је морала сматрати корисним за себе.“¹ У својој оставци у Индијском конгресу, К. К. Синха је написао: „Да сам имао икакву идеју... да је у Париској главној канцеларији скривена темпирана бомба, не бих пришао ни близу Конгресу.“² Неки су морали да се суоче и са правим експлозивима: у Јапану је бачена бомба на кућу једног активисте Конгреса, те је морао да затражи полицијску заштиту. У Уганди, Раџат Неоги, уредник листа *Транзишн*, био је ухапшен и притворен недуго пошто је схватио да ће штета за његов часопис бити „немерљива“.

„Било је стварних жртава“, рекла је Дијана Јоселсон, „и Мајкл је осећао тугу, кајање и, повремено доводио у питање своју моћ расуђивања што се тиме још увек бави. Стално смо разматрали језуитски принцип да циљ оправдава средства, али смо се на крају сложили да смо учинили исправну ствар. Али, стварна штета по углед људи ужасно га је растуживала.“³ „Било је људи у Индији, Либану, у Азији, Африци – мушкараца и жена који су уложили своје животе у Конгрес, због снаге и представе о њему коју смо ја, Мајк и остали створили – који су се нашли усред урагана“, каже Џон Хант. „И знам да су многи од њих дубоко пропатили, и никакво моралисање, или расправа, о високумној стратегији неће учинити да та чињеница нестане. Они су у залог дали своју част и живот, и ја то нисам заборавио. Не можете да прескочите моралну

дилему коришћењем фраза као што су 'државни разлози' или 'поквареност историје' или већ тако неке. Али, ако бих имао још једну прилику, учинио бих све исто. Можете да жалите за нечим, а да ипак кажете да је вредело."⁴

У Европи и Америци, далеко од онога што је К. К. Синха назвао „бука претње која се приближава“, било је различитих реакција. Мајкл Полањи је сматрао да је гужва око тих открића „достојна презира“ и рекао „ја бих радио за ЦИА (да сам знао за њено постојање) у годинама после рата, са задовољством“.⁵ Кестлер је ствар описао као „буру у чаши воде“, која ће проћи. Јехуди Мењухин је размишљао „много боље о ЦИА“, због тога што се повезивала „с људима попут нас“.⁶ Џорџ Кенан се, како се и могло очекивати, жестоко бранио: „Шамар око новца ЦИА прилично је непоткрепљен, и изазвао је далеко више стрепње него што се смело дозволити. С тим у вези нисам имао ни трунку гриже савести. Ова земља нема министарство културе и ЦИА је била обавезна да учини оно што може, како би покушала да попуни празнину. Због тога је треба похвалити а не критиковати.“⁷

Идеја да се укључивање ЦИА у културни живот Запада може рационализовати као нужно зло демократије налазила је све више заступника. Пишући о „дубљем смислу моралног разочарања“, Ендру Копкин је тврдио да је „удаљеност између реторике отвореног друштва и стварности контроле била већа него што је ико помишљао... Свако ко је ишао у иностранство у оквиру неке америчке организације био је, на овај или онај начин, сведок теорије да је свет разапет између комунизма и демократије, и да је било шта између та два – издаја. Одржавана је илузија дисидентства: ЦИА је подржавала социјалистичке хладноратнике, фашистичке хладноратнике, црне и беле хладноратнике. Свеобухватност и флексибилност операција ЦИА имале су велику предност. Али, то је био лажни плурализам, и то крајње коруптиван.“⁸ Овакав став, који су многи понављали, био је привлачан због своје моралне једноставности. Није била ствар у томе што је могућност дисидентства била неповратно оштећена (и сами Копкиндови аргументи сведочили су томе у прилог), или што су интелектуалци били под принудом или корумпирани (мада се и то могло догађати), већ у мешању у природни процес интелектуалног испитивања. „Највише нас је иритирало,“ пише Џејсон Епстајн, „то што је изгледало као да влада руководи луксузном подземном железницом у чијим најбољим вагонима нису увек били и путници прве класе: основани су ЦИА и фондација Форд, између осталих служби, и финансирани су апарат интелектуалаца одабраних према њиховом исправном ставу према хладном рату, као алтернатива нечему што бисте могли назвати слободним тржиштем интелектуалаца, на коме је идеологија, претпоставља се, била мање важна од индивидуалног талента и успеха, и на коме су се сумње у етаблирано правоверје узимале као почетак сваког испитивања... Коначно је постало јасно

колико су лошу погодбу интелектуалци направили, да никада није могло бити у интересу уметности или књижевности, или било какве озбиљне спекулације, или чак у интересу самог човечанства, да се они потчине вољи било које државе.“⁹

„Да ли мислиш да бих дошао на платни списак *Енкаунџера* 1956–7. да сам знао да је иза њега тајни новац америчке владе?“ љутито је упитао Двајт Мекдоналд Јоселсона у марту 1967. године. „Ако тако мислиш, ми се уопште не разумемо. Човек би оклевао да ради и за часопис који влада отворено финансира... А ја мислим да сам намагарчен.“¹⁰ Магарци или лицемери? Упркос томе што се бунио против „оних Метерниха из главне канцеларије“ када су сасекли његов чланак 1958, Мекдоналд 1964. није оклевао да замоли Јоселсона да током лета запосли његовог сина Ника. И то у време када су сви већ чули гласине о повезаности Конгреса и ЦИА. А шта је са Спендером, који се у лето 1967. године, на једној забави у Иванстону у Чикагу, расплакао кад остали гости нису великодушно реаговали на његову изјаву да је невин? „Сви су ту били, као мноштво карикатура Дејвида Левина – Данијел Бел и његова супруга, Перл Казин Бел, Ричард Елман, Хана Арент, Стивен Спендер, Тони Танер, Сол Белоу, Харолд Розенберг, госпођа Полањи,“ присећа се један од мање чувених гостију. „Сви су били у вези с Конгресом, на овај или онај начин. После шпагета, сви су љутито почели да говоре једни другима како су били ‘наивни’ што нису знали ко заиста стоји иза њих, и што нису пренели информацију другима. ‘Ја никада нисам веровала Ирвингу,’ рекла је Хана Арент. Исто је рекла и за Мелвина Ласког. Данијел Бел је ужурбано бранио обојицу својих пријатеља. Расправа је постајала све жешћа. Спендер је почео да јеца; био је искоришћен, заведен, ништа није знао, баш ништа. Неки гости су рекли како је Стивен био ‘наиван’. Остали су, изгледа, мислили да је био само ‘лажно наиван’.“¹¹

„Стивен је био веома узнемирен,“ рекао је Стјуарт Хемпшир. „Људи су према Стивену били веома злобни, говорили су да је морао знати. Мислим да није знао. Можда се није силно трудио да открије, али заиста ништа није знао о влади или обавештајној служби.“¹² Међутим, Лоренс де Невил има нешто другачија сећања: „Знам људе који су знали да зна, али га не можете кривити због тога што то пориче, јер се све што смо радили морало уверљиво порицати, тако да је он могао врло уверљиво да пориче. Јоселсон је знао да је Спендеру било речено, и то ми је рекао.“¹³ „Кад сам чуо за Спендера и његова рањена осећања пошто је све пукло, моје је мишљење – које је можда обојено сопственим осећањем кривице – да је он морао знати“, рекао је Том Брејден. „И мислим да јесте знао.“¹⁴ Наташа Спендер, која је увек тврдила да је њен муж невин, суморно је закључила да је он добио улогу кнеза Мишкина у *Идиоти*.

Магарци или лицемери? Када је Том Брејден видео чувену „Изјаву о ЦИА“, коју је припремио Вилијам Филипс, а објављена је у лето 1967. у часопису *Партизан ривју*, гласно се насмејао. У изјави је писало:

„Желимо да јавно изнесемо своје противљење тајном субвенционисању књижевних и интелектуалних публикација и организација од стране ЦИА, и верујемо да редовно субвенционисање од ЦИА може само интелектуално и морално да дискредитује такве публикације и организације. Ми немамо поверења у часописе осумњичене да их је субвенционисала ЦИА, и сматрамо да нису прикладно одговарали на постављане теме.“¹⁵ Када је погледао потписнике – укупно седамнаесторо, укључујући Хану Арент, Пола Гудмена, Стјуарта Хемпшира, Двајта Мекдоналда, Вилијама Филипса, Ричарда Поаријера, Филипа Рава, Вилијама Стајрона и Енгаса Вилсона – Брејден је једноставно рекао: „Па наравно да су знали.“¹⁶ Можда је Џејмс Ферел био у праву када је рекао да се „они људи из *Партизан ривјуа* плаше истине колико и ђаво свете водице.“¹⁷

Из женевског Плато де Шампел, стамбене четврти чију је тишину једном недељно нарушавала пијаца с поврћем, Јоселсон је могао само огорчено да посматра како Конгрес, сада преименован у Међународно удружење за слободу културе, наставља с радом без њега, с новим директором, Шепардом Стоуном. Током те прве године Џон Хант је остао на послу, на позив Шепарда Стоуна, „да помогне око буџета“. Испрва је Јоселсон свог бившег „потпоручника“ звао сваког дана. „Рекао би: ‘Хајде да урадимо ово’ или ‘Хајде да урадимо оно’“, присећа се Хант. „А ја сам говорио: ‘Слушај, Мајк, сад је Шеп главни’. Било је јако тужно. Мајк је настављао с тим као да се ништа није променило.“¹⁸ „Јоселсон је био прилично трагичан лик“, рекао је Стивен Спендер. „Мислим да је био у оном стању у коме се нађу амбасадори који у некој земљи остану предуго и, уместо да представљају људе који су их тамо послали, они почну да представљају људе код којих су дошли; због тога се амбасадорима и не дозвољава да остану предуго у истој земљи – имају тенденцију да се понашају на овакав начин. Мислим да се то догодило и Јоселсону. Ако на целу ствар гледате као на операцију, Јоселсон је био кум и стварно нас је све волео, и био је изузетно култивисан човек коме је било веома стало до књижевности и музике итд., али је био и силеција и доминантан, човек који је своју одговорност схватао застрашујуће озбиљно и уопште се с тим није шалио. Мислим да је заиста био сломљен кад је цела ствар пукла.“¹⁹

Шепард Стоун, извршни директор фондације Форд који је уговорио милионе долара добротворних прилога за Конгрес, био је Јоселсонов кандидат за наследника, али, како каже Дијана, „Мајкл је убрзо схватио да је погрешно. Мајкл је задржан као саветник и, пошто је Конгрес представљао сав живот за Мајкла, написао је многа писма, али ни на једно није добио одговор. Шепу је било тешко јер није желео да буде Мајклов дечко, његов извршилац. Али, то није учињено на нарочито елегантан начин. Мајкл се није слагао са стварима које је овај радио, као што је одустајање од државних и регионалних удружења која њега нису занимала – другим речима, од Индије, Аустралије, свега што није било

европско. Шеп једноставно није имао осећаја за то – није био тамо, и ти момци су на просто напуштени. Показао је дубинско неразумеваше света интелектуалаца. Када су се, из године у годину, правиле презентације за Фондацију Форд, због додељивања средстава, Шеп је тражио да то уради Мајкл, јер сам није био у стању.²⁰

Пошто га је сада финансирао само фондација Форд, Конгрес је очито стекао ону независност која је Јоселсону измицала. А ипак, према речима Џона Ханта, тог лета 1967, иза сцене су се тајне службе Британије, Француске и Америке огорчено бориле да обезбеде вођство у овим организацијама. „Увек је постојао страх да ће једну од тих организација, у којој је Америка учествовала од почетка, преузети нека пријатељска служба“, објашњава он. „Мислило се да ће незрели, глупи, тихи Американци наставити да убацују новац, а ми [Европљани] улагати памет, и да ћемо тако имати савршену, фину операцију, и да ћемо је ми водити.“²¹ На крају, свако је добио парче колача. Американци су прогурали свог кандидата као председника и извршног директора (читава каријера Шепарда Стоуна, од Високе мисије у Немачкој до фондације Форд, и сада Конгреса, обележена је везама с обавештајном службом. У својим мемоарима, врхунски источњемачки обавештајца Маркус Волф тврди да је Стоун био агент ЦИА;) Французи су као директора убацили свог човека, Пјера Емануела – о чијој се припадности *Deuxième Bureau* дуго шушкало; Британци су, нешто касније, добили свог човека као кодиректора. Био је то Адам Вотсон, веза између СИС и ЦИА у Вашингтону почетком педесетих, стручњак за психолошко ратовање који је координисао односе Одељења за испитивање информација са Конгресом за слободу културе. Све се променило, али се, у ствари, није променило ништа.

Ништа, осим супарништава и тензија које је Јоселсон, како је себи с правом могао да поласка, издржавао толике године. У организацији која је изгубила свој елан и осећај сврхе који су је учинили толико истакнутом на врхунцу хладног рата, сада су завладали ароганција и крхкост темперамента који су својствени свим интелектуалним конклавама. Јоселсон, из Женева, није могао да уради ништа да заустави препаковани Конгрес на путу према сопственој безначајности. Набоков му је повремено писао о новостима, описујући нове господаре као „*Les compères*“.* Једнако критичан био је и Едвард Шилс, који је прекинуо сарадњу с организацијом 1970. године. Била је, како је рекао, пука причаоница за самозадовољне, прегојене интелектуалце.²² У једном другом писму Јоселсону пише како нема вести о Конгресу, мада је добио позив да се сретне с неким „гентилским буцама“, што је глатко одбио.²³ Са Сиднијем Хуком делио је утисак о Стоуну као „кретенском пандуру“... „будали која потпуно незаслужено ужива у свом положају и привилегијама“.²⁴ Једина ствар коју је Стоун схватао о свету, каже Шилс, јесте – како да направи трошковник.

* *Les compères*: саучесници – прим. прев.

Али, Шилса је највише забрињавало једно питање на које, како је рекао, никада неће бити у стању да одговори: како су комунисти, уз сва злодела, успели да створе – и одрже – висок морал.²⁵

Са старом *номенклатуром* коју више нису занимале његове активности, као ни оне који су их подржавали, Међународно удружење за слободу културе коначно је изгласало распуштање организације, јануара 1979. године.

Џорџ Кенан је 1959. године писао Набокову како не може да замисли „ни једну групу људи која је више учинила да се наш свет одржи у овим последњим годинама осим тебе и твојих колега. Нарочито у овој земљи, мало је оних који ће икада схватити димензије и значај твојих успеха“.²⁶ Кенан је деценијама остао у уверењу да су „симболи вере“ на основу којих је помогао у осмишљавању *рар Americana* били исправни. Међутим, 1993. године се одрекао монистичког кредо на коме је тај „мир“ почивао, рекавши: „Желим да разјасним да у потпуности и од свег срца одбацујем сваки месијански концепт улоге Америке у свету, одбацујући на тај начин слику нас самих као учитеља и искупљивача остатка човечанства, и илузије о нашој јединствености и вредности, брбљање о Очигледној Судбини или о ‘америчком столећу’“.²⁷

Управо на овом ставу – да је послање Америке да преузме одговорност за ово столеће, уместо истрошене, дискредитоване Европе – изграђени су средишњи митови хладног рата. На крају, испоставило се да је то био погрешан конструкт. „Хладни рат је привидна борба између стварних интереса“, написао је 1962. године Харолд Розенберг. „Виц са хладним ратом је у томе да је сваки супарник свестан да би идеја оног другог била неодољива уколико би се заиста остварила... Запад жели слободу до мере у којој је слобода компатибилна са приватним власништвом и са профитима; Совјети желе социјализам до мере у којој је социјализам компатибилан са диктаторством комунистичке бирократије... [У ствари] револуције су се у двадесетом веку одигравале за слободу и за социјализам... реалистичка политика је кључна политика, која ће се једном за свагда отарасити обмане *слобода насуйрои социјализам*“.²⁸ Овим речима Розенберг је осудио манихејски дуализам, уз чију помоћ су се две стране закључале у грчевити ћорсокак, ухваћене у „деспотизам формула“.

Милан Кундера је једном приликом напао „човека од уверења“ и упитао: „Шта је уверење? То је мисао која је... очврсла... Због тога романописац мора систематски да десистематизује своју мисао, да шутира барикаде које је сам подигао око својих идеја.“ Само тада, каже Кундера, појавиће се „мудрост неизвесности“. Заоставштина открића из 1967. била је нека врста неизвесности, али таква којој је недостајала Кундери-на „мудрост“. Била је то неизвесност одржавана тако да замагли оно што се догодило, или да умањи значај тог догађаја. Згађен оним што је видео

као помањкање одговорности међу оним интелектуалцима који су „помагали и подстицали“ „манипулације у култури“ које је вршила ЦИА, писац Ричард Елман је открио „лажни блазирани став [који] чини да све изгледа слично, или, ако то очекујете, као нека врста равнодушности према плаћеништву и корупцији, који свет замишља, суштински, као парадигму за досаду... Ништа није вредно да се истакне као другачије, и нико не може да буде истински частан.“²⁹ Роман Ренате Адлер, *Глисер*, ухватио је ову моралну маглу: „Интелигенти људи, ухваћени у нечему, порицали су. Суочени са доказима да су лажно порицали, рекли би како то јесу учинили и нису о томе лагали, а нису се сећали тога, али, да су то учинили, или лагали о томе, они би то учинили и погрешно се изразили о томе у интересу толико великом да потпуно мења природу чињења и лагања.“³⁰

Примо Леви, у *Ушћољенима и сјасенима*, понудио је сличан, мада психолошки много префињенији увид: „Постоје они... који лажу свесно, хладно кривотворећи саму реалност, али су много бројнији они који одмеравају, удаљавају се, на тренутак или за увек, од правих сећања, и фабрикују за себе погодну стварност... Користан је тај тих прелаз од погрешног ка лукавој обмани: свако ко лаже зато што у то верује боље пролази, боље рецитује своју улогу, много му се лакше верује.“³¹

Ако су они који су учествовали у хладном рату за културу заиста веровали у оно што чине, за њих се не може рећи да су било кога свесно обмањивали. Ако је то све и била фикција, фабрикована стварност, то је још мање свесна обмана. Неко је једном рекао да ако пас запиша Нотр Дам, то не значи да нешто није у реду с катедралом. Међутим, постоји још једна изрека, коју је Николас Набоков волео да наводи: „Не можеш да скочиш у језеро и да из њега изађеш сув.“ Демократски процес, који су хладноратници западне културе пожурили да озаконе, био је подривен сопственим помањкањем честитости. „Слобода“ коју је обезбеђивао била је компромитована, „неслободна“ у том смислу што је била усидрена у противречном императиву „нужне лажи“. Контекст хладног рата, онако како су га осмислили милитантнији интелектуалци у Конгресу за слободу културе, био је такав контекст у коме сте функционисали у оквиру потпуне оданости идеалу. Циљеви су оправдавали средства, чак и када су подразумевали лагање (директно, или омашком) својих колега; етика је била потчињена политици. Они су побркали своју улогу, тежећи за својим циљем тиме што су деловали на стање духа људи, бирајући да представе ствари на овај или онај начин, у нади да ће постићи одређени резултат. То је требало да буде посао политичара. Задатак интелектуалаца требало је да буде да раскринкају економисање политичара с истином, његово шкрто изношење чињеница, његову одбрану затеченог стања.

Пратећи апсолутистичку идеју слободе, завршили су нуђењем друге идеологије, „слободизма“, или нарцизма слободе, који је доктрину узнео

над толерисањем јеретичких ставова. „А наравно, ‘права слобода’ је, у ствари, бољи назив него просто – слобода“, каже Ентони у *Слеји у Гази*. „Истина – то је једна од чаробних речи. Комбинуј је с магијом ‘слободе’ и дејство је фантастично... Радознали људи не говоре о истинској истини. Претпостављам да то звучи превише необично. Истинска истина; истинска истина... Не, очигледно не вреди. Звучи као бери-бери, или као Вага-Вага.“³²

ЕПИЛОГ

Неким људима се мозак смрзне.

Дејвид Брус

После оног катастрофалног лета 1967, Николас Набоков је добио од Фондације Фарфилд великодушну новчану накнаду од 34.500 долара, и преселио се у Њујорк, да предаје о „Уметности у њеном друштвеном окружењу“, на Градском универзитету, уз помоћ Артура Шлезинџера. Набоков и Стивен Спендер размењивали су понешто оговарања о својим бившим *confrères*, и шалили се како ће написати „смешну причу, налик на Гогољеве, о човеку који је, шта год да је радио, и ко год да је био његов послодавац, открио како га је увек плаћала ЦИА.“¹ Имали су и једну малу свађу. 1972. године. Исаија Берлин је посаветовао Набокову да одустане. „Пусти га,“ рекао је. Берлин је и упозорио Набокова да не излази у јавност са својим успоменама на Конгрес, када се композитор, 1976. године, напола шалио а напола претио да ће написати књигу под насловом „*Les Riches Heures du CIA*“. „Ако си озбиљан с тим у вези, дозволи ми да ти искрено саветујем да то не чиниш“, пријатељски је замолио Берлин. „Човеково памћење није непогрешиво; тема је, најблаже речено, осетљива... Сумњам да желиш да до краја живота будеш у средишту непрекидних свађа... Стога ти озбиљно саветујем да оставиш то минско поље на миру.“²

Многи су делили ову одбојност да се испита прошлост. Спендер, чије је пријатељство с Набоковим преживело ту свађу из 1972, бележи у својим дневницима да је у марту 1976. присуствовао свечаности у Француском конзулату у Њујорку, којом приликом је Набоков добио Легију части: „Комична атмосфера док је конзул држао говор, пролазећи кроз читав живот [Набокова], повлачећи свуда разлику између онога што је назвао ‘стварање’ и ‘каријера’. Мада су наведени фестивали које је организовао, Конгрес за слободу културе је вешто заобиђен. Празнина француске реторике у оваквим приликама толико је провидна да стиче неку врсту искрености.“³

Набоков је до краја својих дана наставио да ради као предавач и композитор. Његов последњи велики пројекат био је да напише музику за Баланшиновог *Дон Кихота*, у извођењу њујоршког Градског балета.

У приказу за *Њујоркер*, Ендрју Портер је написао: „Авај, нема ничега што се може учинити с јадном музиком Николаса Набокова, која убија читаво вече. Она је кратког даха, понавља се, слаба у својим скромним покушајима да постигне живахност ослањањем на соло трубу или ударац гонга.“⁴ Мото Набокова, како је рекао један његов пријатељ, могао је бити „Придружи се, Напредуј“. Можда је то наследио од оца. Један млади обавештајни официр у послератном Берлину видео је једном приликом деведесетогодишњег оца Набокова, на некој забави. „Стари је, као и сви у породици Набоков, био либерал у царској Русији. Гледао сам га како прилази неким високим совјетским функционерима и каже: ‘Знате, ја сам увек био на страни народа!’ а затим жури до [домаћина] на другој страни собе, с истим умилним осмехом, и каже: ‘Знао сам врло добро твог деду, његово царско височанство, великог војводу Александра Михаиловича!’ Питао сам се како неко у деведесетој може уопште да осећа потребу за таквим лицемерјем!“⁵

Набоков је умро 1978. године. Према речима Џона Ханта, његова сахрана је била „невероватан приказ. Дошло је свих пет жена. Патриша Блејк је била на штакама, после незгоде на скијању, и стално је говорила: ‘Имам осећај као да смо још увек венчани.’ Мари-Клер је села у први ред, као да је она још увек његова жена. Доминик, која му је била супруга када је умро, рекла је да се осећа као да више не постоји; она се једина држала у позадини. Једна друга се пресамитила преко ковчега и покушала да га пољуби у уста.“⁶ Био је то одлазак достојан човека који је живео од живописних гестова.

Џон Хант је напустио Међународно удружење за слободу културе крајем 1968, као што је и било планирано. На тајној свечаности одржаној на једном сплаву на Сени добио је медаљу за заслуге ЦИА. Потом је искрснуо на Салковом институту у Калифорнији, као његов извршни потпредседник. Што се тиче Вијетнама, заузео је став јеби-се-Хо-Ши-Мин, и огорчено гледао како је Америка, као што је и знао, почела да се распада. Јоселсону је рекао да се у сопственој земљи осећао као странац.⁷ Пошто се поигравао идејом да са Робијем Маколијем ради у *Плејбоју*, Хант је постао извршни потпредседник Универзитета Пенсилваније. Позоришни комад о Алцеру Хису, који је изведен у Кенеди центру написао је 1976. године. Касније се повукао, на југ Француске.

Ирвинг Кристал је основао са Данијелом Белом *Паблик инџересџи*, а 1969. године постао професор Хенрија Р. Луса на Универзитету Њујорка за предмет Урбане вредности. До тада је већ почео себе да назива „неоконзервативцем“, што је дефинисао као „либерала кога је напала стварност“. Приближио се Институту *American Enterprise* и листу *Вол стрийп џорнал*, држао предавања корпоративним групама за високе накнаде, и добио надимак „Светац-заштитник Нове деснице“. Његови текстови све више су откривали како је онај млади радикал остарио у мушичавог реакционара, у свађи са светом око себе, с његовим сексуалним слободама,

мултикултурализмом, мајкама које примају социјалну помоћ и студентима који протестују. Постао је, као Ласки, као и толики други, „човек двадесетог века“ Артура Кестлера, „политички неуротичар [који] своју личну Гвоздену завесу носи посред сопствене лобање“.⁸ Године 1981. написао је отворено „Писмо Пентагону“, у коме изражава жаљење због чињенице да амерички војници нису уредно стајали „мирно“ за време националне химне. Позвао је на поновно увођење „правих војних парада“, због тога што „у народу ништа као парада не изазива поштовање према војсци“.⁹ Осврћући се на интервенцију ЦИА у културној политици, приметио је да „осим чињенице што за ЦИА, као тајну службу, како изгледа, раде у огромној већини непоправљиви брбљивци, немам више разлога да је презирем од, рецимо, поштанске службе.“¹⁰ У вези с часописом *Енкаунџер* закључује: „Мислим да је занимљиво да је једини британски часопис који је у то време био вредан читања, финансиран од стране ЦИА, и Британци због тога треба да буду проклето захвални.“¹¹

Мелвин Ласки је остао уредник часописа док није угашен, 1990. године. До тог времена, мало је њих било спремно да посведочи о његовим способностима. У својим последњим годинама *Енкаунџер* је често изгледао као некаква карикатура онога што је био, рутински занемарујући период у коме је био хладноратовски хушкач, с мноштвом очајничких упозорења против опасности од нуклеарног разоружања.¹² Торијевски уредник Књижевног додатка листа *Тајмс*, Фердинанд Маунт, написао је похвалу за успехе часописа, и прозвао Мелвина Ласког „пророком, јединим без почасту у својој адоптивној земљи.“¹³ Међутим, ова усамљена похвала није много смекшала оне који су веровали да је Ласки, можда, требало да остане код куће.

После повлачења средстава ЦИА, *Енкаунџер* се тетурало из једне новчане кризе у другу, и Ласки је већи део свог времена, тих последњих година, провео тражећи финансијере. Френк Плат (који је остао у ЦИА), писао је 1976. Јоселсону о „предивној слици... Мела како разговара са насилним десничарским шефом (који чини да стари Хант изгледа као Гас Хол) шефом пивске империје *Coors* у Денверу кад се вратио. Хтео је да преузме часопис, да буде његов. Носио је на састанку футролу преко рамена и у њој колт 45! Не хвала, господине *Coors*.“¹⁴ Док је Ласки био „на ветрометини, тражећи средства“, Плат је успео да му помогне, затраживши новац од Фондације Вилијам Витни. Касније, када му је пребачено због тога што је ЦИА подржавала *Енкаунџер*, Ласки је оштро узвратио: „Добро, ко ће онда да да новац? Нека старица у папучама из Дидјука у Ајови? Хоће ли вам она дати милион долара? Пусту снови! Одакле ћете добити новац?“¹⁵

Сваки енглески коуредник који је радио с Ласким се повукао (Спендер, Кермоуд, Најџел Денис, Д. Џ. Енрајт), осим последњег, Ентонија Хартлија. Ласки је дао све од себе да сачува оно што је остало од старог

друштва, организујући у Берлину 1992. године „Последњи сусрет“, прославу поводом краја хладног рата, којој је Ласки председавао, „кочоперан толико да би могао да избоде сваког симпатизера“.¹⁶ Ту су се окупили ветерани *Kulturkampf*-а – Ирвинг Кристола и његова супруга, конзервативна историчарка Гертруда Химелфарб, Едвард Шилс, Франсоа Бонди, Роберт Конквест, Лео Лабедз, Питер Колман, мушкарци и жене из Радија Слобода и Радија Слободна Европа, неки од њих крхки, али још увек ватрени. Била је то, према речима Бернарда Левина, „распуштена војска која се, без испаљеног метка, борила за истину против лажи, за стварност уместо приказа, за чврстину уместо капитулације, за цивилизацију против варварства, за мирну реч против бруталног ударца, за хвалевердну храброст уместо кукавичлука који тражи оправдање, за, најједноставније речено, демократију против тираније. И били смо у праву: сасвим, потпуно, доказиво, радосно, стрпљиво и истинито у праву.“¹⁷ Редове ове „армије истине“ умањила је смрт – Хука, Кестлера, Арона, Малроа, Набокова, Спербера. Али, ни Ласки није позвао неке људе – Марго Валмзли, жену која је најдуже од свих радила за *Енкаунџер*, или Дијану Јоселсон, или Спендерове. Име Мајкла Јоселсона није ни једном поменуто.

Левинаова „распуштена војска“ није пролила ни сузу када је совјетски систем коначно имплодирао. А ипак, радијски пропагандиста Џорџ Урбан говорио је у име свих када је рекао како је осетио „необичан грч губитка. Спаринг-партнер који ми је на известан начин добро послужио пао је од неупотребе. Предвидљиви непријатељ преко брда, кога смо често чули али ретко виђали, био је, парадоксално, извор самопотврђивања. Имати великог непријатеља било је готово исто толико добро као и имати великог пријатеља и – у време отуђености у сопственим редовима – свакако боље. Пријатељ је пријатељ, али је добар противник – вокација. Или ме је, понекад се питам, моја дуга заокупљеност ‘дијалектиком’ толико заразила да не могу да замислим живот изван непријатељства?“¹⁸

Убрзо после пада Берлинског зида, Џорџу Урбану је пришао један бивши официр КГБ који је тврдио да је водио пропагандну школу Кремља. „И, јесу ли вам наши текстови за *Енкаунџер* били корисни као кључ за оно што ‘непријатељ’ спрема? питао је Урбан. ‘Корисни, свакако – били су толико опчињавајући, да сте ме ви и ваше колеге удаљили од моје заклетве и моје идеологије и претворили ме у дисидента,’ гласио је одговор. ‘Видите, садржај *Енкаунџера* је био превише убедљив. Код једног шпијуна је посејао сумњу, затим повремену непослушност, и коначно отворено неслагање!“¹⁹ Урбан је пренео овај догађај Ласком, који је био ван себе од одушевљења схвативши да је непријатељ проучавао часопис. „Био сам запањен! Какав комплимент, КГБ је користио нашу ствар! Својевремено смо мислили да ово идеолошко копље које смо смислили ми, хладноратници, погађа у мету, и испоставило се да смо

били у праву!²⁰ „Људи попут Ласког размишљали су на потпуно исти начин као и Руси. Све је то за њих била само стратешка игра“, закључила је Наташа Спендер.²¹

Френк Плат је остао у Фондацији Фарфилд, као њен директор, до 1969. (када су још дозначивана њена средства од пре 1967). У септембру 1976, преко Плата је ишла исплата за Комитет ПЕН за писце у затвору, у Лондону. Два месеца касније рекао је Јоселсону: „Питали су ме Курт [Вонегат], Џек Мек [Мајкл Скамел], и други да ли бих размотрио надзор/преузимање посла с писцима ПЕН у затвору, одржавање везе са Скамелом у Лондону око листа *Индекс [он сензоршиј]* који ради за Међународни ПЕН. Више ће то бити – координатор. Одговорио потврдно, наравно. Занимљив посао. Биће путовања.“²²

Истовремено, Плат је редовно преносио Јоселсону трачеве о ЦИА, о којој је говорио као о „фабрици чоколаде“. Пошто је 1975. године Корд Мејер откривен као шеф секције у Лондону (када је тридесет четворо лабуристичких посланика захтевало његово протеривање), Плат шаљиво пише: „У Земљи слепих, Једнооки човек је можда видео шта пише на зиду? Ко зна. [Агенција] је једна паклена збрка, то је СВЕ што ја знам. Штета.“²³ Видевши Мејера нешто касније, на једној забави у Џорџтауну, један новинар је ужаснуто гледао како овај гњави неког постаријег канадског дипломату због сецесионизма у Канади. „Дипломата, који је имао озбиљно срчано обољење, био је видно узнемирен, али је Мајер и даље рио, без мере, укуса или милости“, написао је овај новинар, несвестан сабласног одјека овог призора, више од деценију касније, призора у коме је Јоселсон доживео срчани напад. Како је то рекао један други посматрач, „Мејерова генерација и врста никада, Кромвеловим речима, није помишљала, ни за бога драгог, да можда греша.“²⁴

Џејмс Барнам је 23. фебруара 1983. године добио председничку Медаљу слободе од Роналда Регана, чија је политичка каријера започела под барјаком Крсташког рата за слободу. Текст на плакети је гласио: „Од тридесетих година г. Барнам је обликовао размишљање светских вођа. Његова опажања променила су друштво, а његови текстови постали светла-водиље у потрази човечанства за истином. Слобода, разборитост и пристојност нису имали у овом столећу много бољих представника него што је Џејмс Барнам.“²⁵ Недељу дана касније, Артур Кестлер је у свом стану у Лондону починио самоубиство, превеликом дозом барбитурата и алкохола. Са њим је умрла и његова трећа супруга, Синтија Џефриз. Имао је седамдесет седам година, а она двадесет мање. Кестлер је 1998. године и дословно скинут са пиједестала, када је његово бронзано попрсје уклоњено са Универзитета у Единбургу, после открића његовог биографа Дејвида Цезаранија да је био силоватељ. „Упетљан у прастаре сукобе, незанимљиву прекомерну продукцију и лоше поступке током целог живота, [Кестлерово] време је напросто истекло“, написао је један критичар пошто је прочитао Цезаранијеву књигу.²⁶ Барнам

је умро 1987, али је његов дух наставио да живи у Вилијаму Баклију, чији је *Нешенел ривју* Барнам уређивао. Бакли је 1990. изјавио да је продужено противљење „Сједињених Држава комунизму једно од заиста оплемењујућих искустава.“²⁷

Том Брејден је наставио да ужива у успешној каријери колумнисте и једног од домаћина емисије ЦНН *Унакрсна вайџра*. Док је 1975. године једна владина комисија припремала најпотпунији преглед активности обавештајне службе САД, Брејден је написао оштар напад на ЦИА, коју су обузели моћ, ароганција и опсесија лагањем. „Срамно је то што се догодило са ЦИА“, написао је. „Могла се састојати од неколико стотина научника за анализу обавештајног рада, неколико стотина шпијуна на кључним местима и неколико стотина оперативаца спремних да изврше опасне задатке. Уместо тога, постала је гаргантуеловско чудовиште, с имовином широм света, и руководи авионима, и новинама, и радиостаницама, и банкама, и војскама, и морнарицама, представљајући искушење за низ државних секретара, и дала је бар једном председнику [Никсон] бриљантну идеју: пошто машинерија обмане већ постоји, зашто да се не искористи.“²⁸ Брејден закључује, заступајући распуштање ЦИА и пренос њених преосталих функција (оних неколико које се још увек могу оправдати) на друге службе: „Ја бих психолошке ратнике и пропагандисте пребацио у Глас Америке. Психолошки ратници и пропагандисти вероватно никада и нису спадали у тајну службу.“²⁹ Написао је и веселу серију *Осам је довољно*, о белачкој америчкој породици, која је адаптирана за телевизију и касније била надахнуће за *The Brady Bunch*. Најзад се повукао у Вудбриц, у Вирџинији, у кућу коју су чувала два огромна, мада фина, немачка овчара.

Лоренс де Невил напустио је ЦИА убрзо после мађарског устанка 1956. године. Радио је различите послове пре него што се скрасио на берзи. Остао је одани пријатељ Мајклу Јоселсону, кога је регрутовао пре свих тих година у Берлину. Када сам га интервјуисала за ову књигу, у његовом дому у Вест Хартфорду, у Конектикату, забављала га је помињао да ће његова тајна коначно бити откривена. „Вероватно ће се маторци овде у мом граду малко изненадити,“³⁰ нашалио се. Умро је пре него што је успео да види њихову реакцију.

Вилијам Колби је наставио у Вијетнаму с послом разраде програма Феникс, који је подразумевао мучење и убиство више од двадесет хиљада вијетконговаца. Као директор ЦИА од 1973. до 1976. године, био је одговоран за отпуштање Џејмса Хесуса Енглтона. Под његовим руководством, Агенција се тетурала од једног фијаска до другог у односима с јавношћу. Пошто се пензионисао, и даље је жњео плодове своје каријере у шпијунажи – продавао је своје услуге као консултанта шефовима источноевропских обавештајних служби после слома Совјетског Савеза. Умро је у априлу 1996, пошто је упао у вировите воде реке Потомак.

Пошто се повукао из *Енкаунџера*, Стивен Спендер се прикључио Новој левици, и поново открио свој револуционарни жар. Мери Макарти је наишла на њега у јуну 1968, на једном састанку на Сорбони, на коме су се окупили студенти побуњеници. „Стивен Спендер је био све време добро“, рекла је Хани Арент. „Доста сам га виђала. Мислим да се искупљивао због рада у ЦИА.³¹ За њега је, занимљиво, морални проблем покренула његова кућа у Прованси – руина коју су купили и полако сређивали од тешко зарађених прихода од његових предавања у Америци; одлучио је, тих првих дана, да он ту кућу ‘не поседује’ и да је у реду уколико је револуција преузме. Где год да је разговарао с неким нарочито љутитим студентом, рекао би му, у себи, ‘Да, да, можеш да добијеш моју кућу!’ Сакупљао је новац за једну групу Американаца која се противила мобилизацији, које је пронашао у потпуној изолацији у некој соби у једној од зграда факултета како, практично, гладују.“³² Уз прилог Фондације Форд, 1972. године је основао *Индекс он Сензоршип*. Племство је добио 1983, као велики стари грађанин књижевне републике. Касније, Спендер је признао да су му људи годинама говорили о повезаности *Енкаунџера* и ЦИА, „али, то је било као с оним људима који дођу и кажу вам да вам је жена неверна. Ви је онда сами питате и, ако пориче, ви сте задовољни.“³³ Спендер никада није прочитао или купио још један број *Енкаунџера*. Када је умро, 1995. године, откривена је још једна од последњих веза са тридесетим годинама, том ружичастом зором која се претворила у најмрачније раздобље. Његова удовица, Наташа Спендер, огорчено се присећа: „Све свађе, сва нервирања, све те протраћене године,“ Стивенове повезаности са Конгресом за слободу културе. „То је имало ужасно дејство на њега“, рекла је. „Био је тако уморан, толико истрошен од свађа, и изгледало је да никада нема времена да пише поезију, што је највише желео да ради.“³⁴

Мајкл Јоселсон је умро у јануару 1978. године. Упркос великим напорима да пронађе запослење, одбили су га дословно сви бивши сарадници. Одбијена је и његова молба за чланство у Америчком савету учених друштава, 1972. године. Шепард Стоун је писао сенатору Вилијаму Бентону, власнику и издавачу *Енциклопедије Бриџанике*, да препоручи Јоселсона, али се ништа није догодило. Чак ни *Гимбел-Сакс*, стара Јоселсонова фирма, није могла да нађе никакав посао за њега. У *Тајму* су му рекли да за њега не могу да нађу место, упркос његовим „изванредним препорукама“. У марту 1973. обавештен је да није номиниран за стипендију Гугенхајм. Одбио га је и Хуверов институт за рат, револуцију и мир.

Осам година пре него што је умро, и уз Дијанину сарадњу, написао је биографију генерала Барклија де Толија, који је заменио фелдмаршала Кутузова на челу руске војске која се 1812. борила против Наполеона. Генералов директни потомак, мајор Николас де Толи, служио је под војном управом САД у Берлину. Можда га је Јоселсон срео, и био

импресиониран причом о великом естонском команданту, неправедно пониженом, о коме је Пушкин записао:

Залуд! Твој противник пожње рано посејану победу
У твој великом уму; а ти, заборављен, уз увреду,
Заштитник пира, испусти свој дах последњи,
Презревши нас, можда, у час судњи.

Јоселсонова сахрана, у јануару 1978. године, била је тих догађај. У писму Хуку, Ласки каже: „Да је умро онда кад су му поправили срце, неких четрнаест година раније, сахрана би била европска, западњачка – овде би било хиљаду људи да се опрости с њим.“³⁵ Према Дијани, Ласки се „појавио на Мајкловој сахрани и ‘преузео шоу’.“³⁶ Присутан је био и представник ЦИА, који је изабрао овај тренутак да уручи Дијани Мајклову медаљу за рад у служби. „Било је то толико неприлично – као да су рекли, учинио си то због медаље, а ништа није било даље од истине. Одбила сам да је примим.“³⁷ Дијана је остала да живи у стану на Плато де Шампел, окружена успоменама и фотографијама оних узбудљивих дана, када јој је Конгрес за слободу културе наликовао на Француску револуцију или на Оксфордски покрет, или на првих сто дана Кенедијеве администрације. Мајкл је, рекла је, „живео за Конгрес, и на крају је за њега умро. Али, била је то најбоља ствар у мом животу. Биле су то дивне године.“³⁸

А шта се догодило с *Брудербундом*, „унтрашњим кругом мушкараца који су били мање смртници а више патриоте“, оном мајушном мањином која је знала оно што је и сви други требало да знају, а нису, и доносила своје тајне процене у име новог доба просвећености? „Они су хтели све – да потајно шетају с ђаволом у сенкама, и да ходају под сунцем,“³⁹ рекао је један ветеран ЦИА. За многе, контраст је био прејак. Као заступници хладног рата, били су у извесној мери његове жртве, уништени моралним двосмислицама Велике игре.

У каснијим данима Конгреса, Џек Томпсон, бивши штићеник Џона Кроуа Ренсома који је завршио држећи у рукама кормило лађе „Фарфилд“ (надимак ЦИА за Фондацију Фарфилд), постао је „опседнут спасавањем Африканаца од Руса, и много је тамо путовао“, према речима Џејсона Епстајна. „Нудио је стипендије афричким научницима и интелектуалцима, а њихове владе би им дозвољавале да оду, под условом да се више не врате (биле су срећне да их се ратосиљају). Дакле, Џек је, не схватајући то, организовао тим људима – изгнанство. Можете очекивати да упаднете у гужву ако дословно схватате тврдње своје земље.“⁴⁰ Френк Визнер је 1965. године одузео себи живот, пошто се никада није опоравио од нервног слома после неуспеле револуције у Мађарској. Било је још самоубистава: Ројал Тајлер, један од првих живописних сарадника Алена Далса, који се убио 1953. године; и Џејмс Форестел, секретар

одбране после Другог светског рата, један од људи који је помогао да се осмисле тајне активности Америке, а убио се 1949. године. Издавач *Вашиington Post*, Филип Грејем, уперео је 1963. себи пушку у уста. „Био је јако жељан и најобичнијег успеха. Постигао га је у највећој мери. А онда се тај успех, некако, претворио у прашину и пепео у његовим устима,⁴¹ рекао је Џозеф Олсоп Исаији Берлину, што би могло да послужи као епитаф свима њима.

Иза „неистражене носталгије за ‘златним данима’ америчке обавештајне службе“ стоји једна разорна истина: исти они људи који су читали Дантеа и ишли на Јејл и били образовани за јавну службу, регрутовали су нацисте, манипулисали исходом демократских избора, давали ЛСД невољним људима, отварали пошту хиљада америчких грађана, збацивали владе, подржавали диктатуре, смишљали убиства и осмислили ужас Залива свиња. „Због чега?“ запитало је један критичар. „Не због грађанских вредности, већ због империје.“⁴²

Напомене и извори

Консултоване су следеће архивске збирке:

AB/MoMA	Документи Алфреда Х. Бара, Музеј модерне уметности, Њујорк
ACCF/NYU	Документи Америчког комитета за слободу културе, Библиотека Тамимент, Универзитет Њујорка, Њујорк
AWD/PU	Документи Алена Велша Далса, Библиотека рукописа Сили Мад, Универзитет Принстон
BC/FO924/PRO	Архива Британског савета, Национални архив, Кју, Лондон
BCCB/FO924/PRO	Британска контролна комисија, Берлин, Национални архив, Кју, Лондон
CCF/CHI	Документа Конгреса за слободу културе, Библиотека Џозефа Регенстајна, Универзитет Чикаго, Илиноис
CDJ/DDE	Документи и архива Чарлса Дагласа Џексона, Библиотека Двајт Д. Ајзенхауер, Ебилејн, Канзас
CIA.HSC/RG263/NARA	Збирка извора за историју ЦИА, Служба за национални архив, Вашингтон, Дистрикт Колумбија
DM/STER	Документи Двајта Мекдоналда, Спомен библиотека Стерлинг, Универзитет Јејл
FA/COL	Документи Френка Алтшула, Библиотека Батлер, Универзитет Колумбија, Њујорк
GG/DDE	Документи Гордона Греја, Библиотека Двајт Д. Ајзенхауер, Ебилејн, Канзас
GO/UCL	Документи Џорџа Орвела, Универзитетски колеџ, Лондон
HL/COL	Документи Херберта Лемана, Библиотека Батлер, Универзитет Колумбија, Њујорк
IB/GMC	Документи Ирвинга Брауна, Америчка федерација рада – Конгрес за индустријске

	односе, Центар Џорџ Мини, Вашингтон, Дистрикт Колумбија
IRD/FO1110/PRO	Одељење за испитивање података, Национални архив, Кју, Лондон
MJ/HRC	Документи Мајкла Јоселсона, Истраживачки центар за хуманистику Хари Ренсом, Остин, Тексас
MS/COL	Документи Мејера Шапира, Библиотека Батлер, Универзитет Колумбија, Њујорк
NN/HRC	Документи Николаса Набокова, Истраживачки центар за хуманистику Хари Ренсом, Остин, Тексас
NSF/LBJ	Досијеи Државне безбедности, Библиотека Линдон Бејнс Џонсон, Остин, Тексас
NSF/JFK	Досијеи Државне безбедности, Библиотека Џон Ф. Кенеди, Универзитет Бостон
OCB/Cen/DDE	Координациони одбор за операције, Централни досијеи, Библиотека Двајт Д. Ајзенхауер, Ебилејн, Канзас
OMGUS/RG260/	Канцеларија за војну управу Сједињених Држава, Национални архив и Служба NARA, Вашингтон, Дистрикт Колумбија
PEN/HRC	Документи Међународног ПЕН, Истраживачки центар за хуманистику Хари Ренсом, Остин, Тексас
SD.PPW/RG59/NARA	Стејт Департмент, Политичко и психолошко ратовање, Служба националног архива, Вашингтон, Дистрикт Колумбија
PSB/DDE	Документи Одбора за психолошку стратегију, Библиотека Двајт Д. Ајзенхауер, Ебилејн, Канзас
PSB/HT	Документи Одбора за психолошку стратегију, Библиотека Хари С. Труман, Индипенденс, Мисури
RH/COL	Документа Рендом Хауса, Библиотека Батлер, Универзитет Колумбија, Њујорк
SCHLES/JFK	Документа Артура Џ. Шлезингера Мл., Библиотека Џон Ф. Кенеди, Бостон
SD.CA/RG59/	Стејт Департмент, Служба за послове у култури, Служба Националног архива, Вашингтон, Дистрикт Колумбија

- ENC/S&W/RU Документи *Енкаунџера*, Секер и Варбург, рукопис 1090, Универзитет Рединг, Рединг
- WHO/DDE Канцеларија Беле куће, Канцеларија секретарâ особља: документа 1952–1961/Кабинет, Библиотека Двајт Д. Ајзенхауер, Канзас
- WHO/NSC/DDE Канцеларије Беле куће, Документи чланова Одбора за државну безбедност 1948–1961, Библиотека Двајт Д. Ајзенхауер, Канзас

Све интервјуе, уколико није назначено другачије, обавила је ауторка

Увод

1. Arthur Koestler, у: Richard Crossman (ур.), *The God That Failed: Six Studies in Communism*, London: Hamish Hamilton, 1950.
2. Saul Bellow, *Humboldt's Gift*, New York: Viking, 1975.
3. Arthur M. Schlesinger, Jr., *A Thousand Days: John F. Kennedy in the White House*, London: Andre Deutsch, 1965.
4. Исто.
5. Указ Савета за државну безбедност, 10. јул 1950, нав. у *Коначном извештају Посебне комисије за испитивање владиних операција с освртом на обавештајне активности*, Вашингтон: Штампарија САД, 1976.
6. Исто. [Мој италики.]
7. Арчибалд Меклиш, *New York Times*, 21. јануар 1967.
8. Цветан Тодоров, „*The Communist Archives*“, Salmagundi, лето 1997.

1. Изузетан леш

1. Вили Брант, нав. у: „*Велика хладноћа*“, *Sunday Times*, 5. јануар 1997.
2. Клариса Черчил, „*Писмо из Берлина*“, *Horizon*, vol. 13/75, март 1946.
3. Сузан Мери Олсон, *Маријети из Париза 1945–1960*, New York: Doubleday, 1975. Видети и Antony Beevor и Artemis Cooper, *Paris After the Liberation, 1944–1949*, London: Hamish Hamilton, 1994.
4. Nicolas Nabokov, *Old Friends and New Music*, London: Hamish Hamilton, 1951.
5. Џејмс Барнам, нав. у: Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy: The Congress for Cultural Freedom and the Struggle for the Mind of Postwar Europe*, New York: The Free Press, 1989.
6. Мајкл Јоселсон, „*Увод у моје придруживање 'Јединци'*“ (МЈ/НРС).
7. Исто.
8. Стјуарт Хемпшир, интервју, Оксфорд, децембар 1997.
9. Мајкл Јоселсон, нав. дело.
10. Nicolas Nabokov, *Bagazh: Memoirs of a Russian Cosmopolitan*, London: Secker & Warburg, 1975.
11. Бено Д. Френк, шеф Контроле позоришта и музике, ОМГУС Одељење за образовање и културне делатности, 30. јун 1947, „*Ошказ репесирације немачких уметника*“, ОМГУС/ RG260/NARA.
12. Николас Набоков, *Сшари пријатељи и нова музика*.
13. Исто.
14. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.
15. Мајкл Јоселсон, нав. дело.
16. Николас Набоков Мајклу Јоселсону, 28. октобар 1977, МЈ/НРС.
17. На састанку Комисије при Министарству образовања за оцењивање политичког става уметника, певача, музичара, диригената и продуцената,

- самосталних извођача или оних који треба да буду запослени у савезним позориштима, у Бечу, 25. марта 1946, договорено је следеће: „Познати недостатак првокласних диригената ствара императив да Карајан ради у музичком животу Аустрије, нарочито на Салцбуршком фестивалу 1946, утолико пре што су позиви послати четворици угледних диригената светске славе (Тосканини, Бруно Валтер, Лорд Бичам, Ерих Клајбер), за сада, одбијени. Такође нема сумње да се Карајан мора означити као прворазредни европски диригент.“ NN/HRC.
18. Вилијам Донован, нав. у: R. Harris Smith, *OSS: The Secret History of America's First Central Intelligence Agency*, Los Angeles: University of California Press, 1972.
 19. Arthur Miller, *Timebends: A Life*, London: Methuen, 1987.
 20. Грегори Бејтсон, Истраживања и анализа, Служба за стратешке услуге (OSS) генералу Доновану, 18. август 1945, CIA.HSC/RG263/NARA.
 21. Richard Maune, *Postwar: The Dawn of Today's Europe*, London: Thames & Hudson, 1983. Мејнова књига представља живу реконструкцију физичког и психолошког стања Европе после фашизма. Много дугујем поглављу о Берлину током окупације Савезника.
 22. Р. И. Колби, Британска контролна комисија, из Берлина, Монтегјуу Полоку, 19. март 1947, BCCB/F0924/PRO.
 23. Алонзо Грејс, директор Одељења за образовање и културне везе, „Из рушевина: Саопштење о реоријентацији немачког народа“, Берхтесгаден, без датума, OMGUS/ RG260/NARA.
 24. W. G. Headrick, OMGUS Одељење за контролу информација, „Чињенице о информативним центрима САД у Немачкој“ 19. август 1946 (OMGUS/ RG260/NARA).
 25. *Amerika-Haus Review*, јул 1950 (OMGUS/RG260/NARA).
 26. OMGUS Одељење за образовање и културне везе, Одсек за позориште и музику, 'Periodic Report', март 1947 (OMGUS/ RG260/NARA).
 27. Lionel Rouse, Одсек за позориште и музику, OMGUS Одељење за образовање и културне везе, Хансу Шпејеру, Канцеларија за војне информације, Вашингтон, 12. мај 1945 (OMGUS/RG260/ NARA).
 28. Douglas Waples, Одсек за публикације, OMGUS Одељење за контролу информација, 'Публикације за Немачку: Програм конференције Одељења за психолошко ратовање и Канцеларије за војне информације', 14. април 1945 (OMGUS/RG260/NARA).
 29. Ula Moeser, OMGUS Одељење за контролу информација, 'Програм политичког образовања', без датума (OMGUS/RG260/NARA).
 30. Нав. у: *Amerika-Haus Review*, јул 1950 (OMGUS/RG260/ NARA).
 31. Исто.
 32. Ralph Burns, шеф Одсека OMGUS за културне послове, 'Преглед активности', јул 1949 (OMGUS/RG260/NARA).
 33. Исто.

34. Џорџ Ч. Маршал, говор на Харварду, 5. јун 1947, штампано у: *Foreign Relations of the United States*, vol. 3, 1947 (Washington: United States Government Printing Office, 1947).
35. Џон Кроу Ренсом, 'Обраћање научницима Нове Енглеске' (Harvard Phi Beta Карпа Роем), 23. јун 1939, *Selected Poems* (New York: Knopf, 1964).
36. Хари С. Труман, Обраћање Конгресу, 12. март 1947, штампано у: Harry S. Truman, *Memoirs: Year of Decisions* (New York: Doubleday, 1955).
37. Дин Ачесон, нав. у: Joseph Jones, *Fifteen Weeks* (New York: Viking, 1955).
38. Joseph Jones, исто.
39. *Правда*, 17. јун 1947.
40. Џорџ Кенан, нав. у: Walter L. Hixson, *George F. Kennan: Cold War Iconoclast* (New York: Columbia University Press, 1989).
41. Волтер Л. Хиксон, исто.
42. Денис Фицджералд, нав. у: исто.
43. Richard Bissell, *Reflections of a Cold Warrior: From Yalta to the Bay of Pigs* (New Haven: Yale University Press, 1996).
44. Нав. у: Заједничко саопштење Американаца за интелектуалну слободу на културној и научној конференцији за мир у свету, март 1949 (ACCF/NYU).
45. Андреј Жданов, „Извештај о међународној ситуацији“, *Политика и идеологија* (Москва: 1949).
46. Исто.
47. Мелвин Ласки Двајту Мекдоналду, 10. октобар 1947 (DM/STER).
48. Мелвин Ласки, „Потреба за новом, отвореном публикацијом“, 7. децембар 1947 (OMGUS/RG260/NARA).
49. Исто.
50. Исто.
51. Мелвин Ласки, „Изгледи за *American Review*“, 9. децембар 1947 (OMGUS/RG260/NARA).
52. Жан Кокто, нав. у: Serge Guilbaut, „Postwar Painting Games“, *Reconstructing Modernism* (Cambridge: MIT Press, 1990).

2. Изабраник судбине

1. *Коначан извештај Посебне комисије за истраживање владиних операција у погледу обавештајних активности* (Washington: United States Government Printing Office, 1976). У даљем тексту: „Коначан извештај Черчове комисије, 1976“ према њеном председнику, сенатору Френку Черчу.
2. Norman Mailer, *Harlot's Ghost* (London: Michael Joseph, 1991).
3. Нав. у: *New York Times*, 25. април 1966.
4. William Colby, *Honorable Men: My Life in the CIA* (New York: Simon & Schuster, 1978).
5. Drew Pearson, нав. у: R. Harris Smith, OSS.

6. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јул 1996.
7. Нав. у: R. Harris Smith, нав. дело.
8. Исто.
9. Исто.
10. Nicolas Nabokov, *Bagazh*.
11. Џорџ Кенан, нав. у: Walter L. Hixson, *George F. Kennan*.
12. Џорџ Кенан (као 'X'), „The Sources of Soviet Conduct“, *Foreign Affairs*, vol. 26, јул 1947.
13. Џорџ Кенан, обраћање Државном ратном савету, децембар 1947, нав. у: *International Herald Tribune*, 28. мај 1997.
14. Deborah Larson, *The Origins of Containment: A Psychological Explanation* (New Jersey: Princeton University Press, 1985).
15. Директива Савета државне безбедности 10/2, нав. у: *Final Report of the Church Committee*, 1976.
16. Исто.
17. Исто.
18. Исто.
19. Хари Розицки, нав. у: Evan Thomas, *The Very Best Men: The Early Years of the CIA* (New York: Touchstone, 1996).
20. Ален Далс, нав. у: Evan Thomas, исто.
21. Том Брејден, интервју, Вирџинија, август 1996.
22. Harrison E. Salisbury, *Without Fear or Favor: The New York Times and its Times* (New York: Ballantine, 1980).
23. Едгар Еплвајт, нав. у: Evan Thomas, нав. дело.
24. *Кончан извештај Черчове комисије*, 1976. „Победници у Визнеровој служби били су менаџери који су били у стању да створе највише пројеката. Он је радио према моделу адвокатске канцеларије: више клијената, више случајева, више награда.“ Evan Thomas, нав. дело.
25. Вилијам Колби, нав. дело.
26. Мајкл Јоселсон, „The Prelude to My Joining The 'Outfit'“ (MJ/HRC).
27. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997.
28. Џорџ Кенан Николасу Набокову, 14. јул 1948 (NN/HRC).

3. Марксиста у Валдорфу

1. Arthur Miller, *Timebends*. За конференцију у Валдорф Асторији, видети и Carol Brightman, *Writing Dangerously: Mary McCarthy and Her World* (New York: Lime Tree, 1993), и живописан, маде не сасвим поуздан опис Николаса Набокова у: *Bagazh: Memoirs of a Russian Cosmopolitan*.
2. Лајонел Ејбел, нав. у: Leonard Wallock (ур.), *New York 1940–1965* (New York: Rizzoli, 1988).

3. Џејсон Епстајн, интервју, Њујорк, јун 1994.
4. Артур Милер, нав. дело.
5. Николас Набоков, нав. дело.
6. Артур Милер, нав. дело.
7. Dmitri Shostakovich, *Testimony: The Memoirs of Dmitri Shostakovich*, Solomon Volkov (ур.) (New York: Harper & Row, 1979). У вези са „аутентичношћу“ Шостаковичевих успомена остаје извесна сумња. Објављене су добро пре раздобља *ласности*, и сматрају се совјетском пропагандом. Али, пропаганда или не, Шостакович се може сматрати отелотворењем уметника Источног блока који је презирао глупавост појединих америчких антикомуниста.
8. Норман Мајлер, нав. у: Carol Brightman, нав. дело.
9. Артур Милер, нав. дело.
10. Није вероватно, мада није и немогуће, да је Хувер читао текст *Спаршака*. У кампањи ФБИ против америчких писаца, *ишћење садржаја још увек је било у другом плану у односу на сјајус аутора*. У случају Хауарда Фаста, његова припадност Комунистичкој партији и његово појављивање на конференцији у Валдорфу били су довољни да се Хувер разбесни. Видети Natalie Robins, *Alien Ink: The FBI's War on Freedom of Expression* (New York: William Morrow, 1992).
11. Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.
12. Николас Набоков, нав. дело.
13. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.
14. Никола Кјаромонте, нав. у: Carol Brightman, нав. дело.
15. Артур Милер, нав. дело.
16. Доналд Џејмисон, интервју, Вашингтон, јун 1994.

4. Деминформ демократије

1. Carol Brightman, *Writing Dangerously: Mary McCarthy and Her World* (New York: Lime Tree, 1993).
2. Ernest Bevin, *Top Secret Cabinet Paper on Future Foreign Publicity Policy*, 4. јануар 1948 (IRD/FO1110/PRO).
3. Robert Bruce Lockhart, *The Diaries of Robert Bruce Lockhart, 1939–1965*, Kenneth Young (ур.) (London: Macmillan, 1980).
4. Адам Вотсон, телефонски интервју, август 1998.
5. Сер Ралф Мари Министру одбране, јун 1948 (IRD/FO1110/PRO).
6. Адам Вотсон, телефонски интервју, август 1998.
7. Ernest Bevin, *Top Secret Cabinet paper on Future Foreign Publicity*, 4. јануар 1948 (IRD/FO1110/PRO).
8. Mamaine Koestler, *Living with Koestler: Mamaine Koestler's Letters 1945–1951*, Celia Goodman (ур.) (London: Weidenfeld & Nicolson, 1985).

9. Као и Џорџ Бабит, „истоимени антихерој бриљантног романа Синклера Луиса из 1922, који је, ухваћен у кризу средњих година, био накратко заведен у страну од чврстих америчких вредности заводљивом биемштином и површним радикализмом“, David Cesarani, *Arthur Koestler: The Homeless Mind* (London: William Heinemann, 1998). Сезаранијева одлична биографија даје детаљан опис Кестлеровог путовања у Сједињене Државе 1948. године.
10. Артур Кестлер, нав. у: Iain Hamilton, *Koestler: A Biography* (London: Seeker & Warburg, 1982).
11. Jean-Paul Sartre, *Les Temps modernes*, октобар 1954.
12. Michael Warner, „Origins of the Congress for Cultural Freedom“, *Studies in Intelligence* vol. 38/5, лето 1995. Као историчар који је радио за Штаб за историју ЦИА, Ворнер је имао приступ поверљивим материјалима који нису били доступни другим научницима. У том погледу, овај чланак је од непроцењиве вредности. Међутим, садржи неколико грешака и намерних изостављања, и треба га читати имајући то на уму.
13. Arthur M. Schlesinger, Jr., *The Vital Center: A Fighting Faith* (Cambridge: Riverside Press, 1949).
14. Артур Шлезингер, интервју, Њујорк, август 1996.
15. Керол Брајтман, интервју, Њујорк, јун 1994.
16. Роберт Брус Локхарт, нав. дело.
17. Исто.
18. Ричард Кросман Ч. Д. Џексону, 27. август 1948 (CDJ/DDE).
19. HICOG Frankfurt, „Evaluation Report“, 1950 (SD.CA/RG59/ NARA).
20. Richard Crossman (ур.), *The God That Failed*.
21. Ignazio Silone, *Emergency Exit* (London: Gollancz, 1969).
22. Ли Вилијамс, интервју, Вашингтон, јун 1994.
23. IRD, *Top Secret Cypher*, 24. март 1949 (IRD/FO1110/PRO).
24. Исто.
25. Anthony Carew, „The American Labor Movement in Fizzland: The Free Trade Union Committee and the CIA“, *Labor History*, vol. 39/1, фебруар 1998.
26. Нав. у: Мајкл Ворнер, нав. дело.
27. Роберт Брус Локхарт, нав. дело.
28. Сидни Хук, нав. у: Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.
29. Sidney Hook, „Report on the International Day of Resistance to Dictatorship and War“, *Partisan Review*, vol. 16/7, јесен 1949.
30. Исто.
31. Мајкл Ворнер, нав. дело.
32. Sidney Hook, „Report on the International Day ...“ нав. дело. [Хуков италики.]
33. Arthur Miller, *Timebends*.
34. Френк Визнер, нав. у: Мајкл Ворнер, нав. дело.

35. Рут Фишер, нав. у: Мајкл Ворнер, нав. дело.
36. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997.
37. Мајкл Ворнер, нав. дело.
38. Исто.
39. Исто.

5. Идеја је – крсташки рат

1. Артур Шлезингер, интервју, Њујорк, август 1996.
2. Sidney Hook, *Politics*, зима 1949.
3. Sidney Hook, „The Berlin Congress for Cultural Freedom“, *Partisan Review*, vol. 17/7, 1950.
4. Nicolas Nabokov, *Bagazh*.
5. Игнацио Силоне, нав. у: Celia Goodman (ур.), *Living with Koestler*.
6. Игнацио Силоне, 3. април 1930, објављено у *La Stampa*, 30. април 1996.
7. Игнацио Силоне, нав. у: Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.
8. Артур Кестлер, нав. у: Peter Coleman, нав. дело.
9. Ернст Ројтер, навод у брошури Конгреса за слободу културе, без датума (CCF/CHI).
10. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997.
11. Мамејн Кестлер, у: Celia Goodman (ур.), нав. дело.
12. James Burnham, „Rhetoric and Peace“, *Partisan Review*, vol. 17/8, 1950.
13. Сидни Хук, нав. дело.
14. Џејмс Барнам, нав. дело.
15. Хју Тревор-Ропер, интервју, Лондон, јул 1994.
16. Andre Philip, „Summary of Proceedings“, Berlin 1950 (CCF/CHI).
17. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, јул 1994.
18. Хју Тревор-Ропер, интервју, Лондон, јул 1994.
19. Сидни Хук, нав. дело.
20. Артур Кестлер, нав. у: Iain Hamilton, *Koestler*.
21. Edward Barrett, *Truth is our Weapon* (New York: Funk & Wagnalls, 1953). Баретова осећања делили су и многи други. Једном приликом се Артуру Кестлеру супротставио један амерички новинар који му је рекао да „људи који су некада били комунисти треба да завежу и оду у манастир, или на пусто острво, уместо што иду около и ‘држе лекције другима.’“ Међутим, занимљиво је Баретово помињање корисности бивших комуниста као „доушника“ или „цинкароша“, као показатељ да се тајна стратегија владе САД да пригрли некомунистичку левицу брзо успоставила.
22. Мелвин Ласки, нав. у: *Boston Globe*, 24. јун 1950.
23. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997.

24. Хју Тревор-Ропер, интервју, Лондон, јул 1994.
25. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јун 1994.
26. Мамејн Кестлер, у: Celia Goodman (ур.), нав. дело.
27. Манифест Конгреса за слободу културе, јул 1950 (CCF/CHI).
28. Исто.
29. Нав. у: Michael Warner, „Origins of the Congress for Cultural Freedom“, *Studies in Intelligence* vol. 38/5, лето 1995.

6. „Операција Конгрес“

1. Frank Wisner, „Berlin Congress for Cultural Freedom: Activities of Melvin Lasky“, у: Michael Warner, „Origins of the Congress for Cultural Freedom“, *Studies in Intelligence* vol. 38/5, лето 1995.
2. Michael Warner, нав. дело. Видети и: Evan Thomas, *The Very Best Men: The Early Years of the CIA* (New York: Touchstone, 1996), фуснота на стр. 263.
3. Edward Shils, „Remembering the Congress for Cultural Freedom“, 1990 (необјављен текст).
4. Наташа Спендер, интервју, Мосан, јул 1997.
5. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.
6. „Све операције ЦИА имале су тајне називе уз два слова пре назива, због безбедности“. Evan Thomas, нав. дело.
7. Џорџ Кенан Роберту Ловиту, 30. јун 1948 (SD.PPW/ RG59/NARA).
8. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јул 1996.
9. E. Howard Hunt, *Undercover: Memoirs of an American Secret Agent* (California: Berkeley Publishing Corporation, 1974).
10. Miles Copeland, *National Review*, 11. септембар 1987.
11. Ч. Д. Џексон Аботу Вошберну, 2. фебруар 1953 (CDJ/DDE).
12. Џејмс Т. Ферел Мејеру Шапиру, 11. септембар 1941 (MS/COL).
13. Керол Брајтман, интервју, Њујорк, јун 1994.
14. Arthur Koestler, „Immediate Tasks for the Transition Period“, 4. јул 1950 (IB/GMC).
15. Доналд Џејмисон, интервју, Вашингтон, јун 1994.
16. Манифест Конгреса за слободу културе, јул 1950 (CCF/CHI).
17. Артур Шлезинџер Ирвингу Брауну, 18. јул 1950 (IB/GMC).
18. Артур Шлезинџер, интервју, Њујорк, август 1996.
19. Исто.
20. Peter Vansittart, *In the Fifties* (London: John Murray, 1995).
21. Robert Bruce Lockhart, *The Diaries of Robert Bruce Lockhart, 1939–1965*.
22. James Simmons, „The Ballad of Bertrand Russell“, *Judy Garland and the Cold War* (Belfast: Blackstaff Press, 1976).

23. Giles Scott-Smith, *The Politics of Apolitical Culture: The Congress for Cultural Freedom and the Cultural Identity of Post-War American Hegemony 1945–1960* (необјављен докторат, Lancaster University, 1998).
24. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997.
25. Николас Набоков, Обраћање Конгресу за слободу културе, Берлин, јул 1950 (CCF/CHI).
26. Ч. Д. Џексон Тајлеру Порту, 8. март 1950 (CDJ/DDE).
27. Николас Набоков Ирвингу Брауну, 6. децембар 1950 (IB/GMC).
28. Николас Набоков Ирвингу Брауну, 17. јануар 1951 (IB/GMC) Остаје нејасно који је извор ове посебне накнаде. Међутим, додаток плати Набокова је убрзо био на списку трошкова Америчког комитета за слободу културе, који је радио уз подршку Фондације Фарфилд, паравана ЦИА.
29. Tom Braden, „I'm Glad the CIA is 'Immoral'“, *Saturday Evening Post*, 20. мај 1967.
30. Вилијам Колби, интервју, Вашингтон, јун 1994.
31. Том Брејден, нав. дело.
32. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јул 1996.
33. Исто.
34. Исто.
35. Директива Савета за државну безбедност, март 1950, нав. у: Scott Lucas, „The Psychological Strategy Board“, *International History Review*, vol. 18/2, мај 1996. Видети и Trevor Barnes, „The Secret Cold War: The CIA and American Foreign Policy in Europe 1946–56, part II, *The Historical Journal*, vol. 25/3, септембар 1982. Бернс открива да је једна група аналитичара ЦИА имала извесне сумње у идеју да Кремљ има план доминације светом. Пројекат Слагалица (Jigsaw), супертајни преглед комунизма у свету, започет крајем 1949, закључује да такав план не постоји, иако Кремљ јесте манипулисао комунистичким партијама других држава. На Слагалицу је вероватно утицао Кенан, који је ревидирао своје ставове о СССР. Али, закључци пројекта били су толико неортодоксни да су били угушени, чак и у оквиру ЦИА.
36. Edward Barrett, *Truth is our Weapon*.
37. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јун 1994. Брејден је то рекао другачије: „битка за ум Пикаса“. Овакав циљ, узет дословно, био би свакако Сизифов посао. Када је Клев Греј, млади амерички сликар, тада у војсци САД, стигао после ослобођења, с реком ходочасника, у Пикасов атеље, јутро је већ било одавно прошло, а Пикасо је био у гаћама, пошто је управо устао. Стајао је поред кревета, с примерком комунистичког листа *Иманије* у једној руци, док је другу испружио према Хајмеу Сабартесу, свом фактотуму, да је протури кроз рукав кошуље, потом је преместио новине у другу руку док му је Сабартес навлачио други рукав. Пикасо се управо припремао да постане члан Комунистичке партије, рекавши свету да „човек приступа Комунистичкој партији као извору свеже воде“. Призор је описан у: Antony Beevor and Artemis Cooper, *Paris After the Liberation, 1944–1949*.

38. Tom Braden, „I'm Glad the CIA is 'Immoral'“, *Saturday Evening Post*, 20. мај 1967.
39. Артур Кестлер Бертранду Раселу, 1950, нав. у: Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.
40. Други шефови одсекá одговарали су за растућу групу паравана ИОД, које је Брејден стварао, један по један, као одговор на домишљатост Совјета. На (комунистичко) Међународно удружење демократских адвоката одговорио је Међународним комитетом правника; насупрот Савету за светски мир настао је Национални комитет за слободну Европу; Међународни демократски савез жена (уз подршку Коминформа) добио је Међународни комитет жена; Међународна унија студената сударила се са Националном асоцијацијом студената, у коју се инфилтрирала ЦИА; Светски савез демократске омладине добио је Светску скупштину младих; Међународна организација новинара стекла је супарника, Међународну федерацију слободних новинара, а Светски савез синдиката – Међународну федерацију слободних синдиката.
41. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997.
42. Nicolas Nabokov, *Bagazh*.
43. Николас Набоков Џејмсу Барнаму, 6. јун 1951 (CCF/СНІ).
44. Керол Брајтман, интервју, Њујорк, јун 1994.
45. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
46. Николас Набоков Џејмсу Барнаму, 27. јун 1951 (CCF/СНІ).
47. Peter Coleman, нав. дело.
48. Франсоа Бонди и Жорж Алтман Мајклу Јоселсону, октобар 1950 (ІВ/ГМС).
49. Николас Набоков Ирвингу Брауну, 3. септембар 1951 (ІВ/ГМС).
50. Постојали су добри разлози за покушај да се ућутка антиклерикализам италијанске подружнице. У то време Лоренс де Невил је обављао веома осетљиве разговоре с Ватиканом, у склопу иницијативе ЦИА да се католички синдикати широм Европе искористе као противтежа радничким групама којима су доминирали комунисти. За ЦИА је постојала велика опасност да један од њених „иметака“ јавно критикује цркву.
51. Николас Набоков Џејмсу Барнаму, 6. јун 1951 (CCF/СНІ).
52. Исто.

7. Бомбона

1. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јул 1996.
2. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997.
3. Richard Bissell, *Reflections of a Cold Warrior*.
4. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997.
5. Доналд Џејмисон, интервју, Вашингтон, јун 1994.
6. Исто.

7. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997.
8. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јун 1994.
9. Џон Хант, интервју, јул 1997.
10. Walter Laqueur, „Anti-Communism Abroad: A Memoir of the Congress for Cultural Freedom“, *Partisan Review*, пролеће 1996.
11. Бен Зоненберг, интервју, Њујорк, фебруар 1997. Пошто је именован за секретара Британског друштва за слободу културе, крајем 1952, Џаспер Ридли је позван у Париз да објасни због чега је прикрио чињеницу да је некада био члан Комунистичке партије. Према Дијани Јоселсон, њен супруг је „морао да провери запослене у Конгресу, са ЦИА“, и овај превид је учинио да изгледа „веома глупаво“ у Вашингтону. Ридлијев опис испитивања које је уследило је језив: „Набоков ме је испитивао, али је у његова питања и моје одговоре упадао Јоселсон, који је корачао по соби, брецао се с питањима и узвицима... Могао је да буде глумац у улози ауторитарног силедије, совјетског апаратчика.“ Џаспер Ридли, телефонски интервју, август 1997.
12. Мајкл Гудвин Николасу Набокову, 15. јануар 1952 (CCF/CHI).
13. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
14. Николас Набоков Мајклу Гудвину, 19. децембар 1951 (CCF/CHI).
15. Мајкл Гудвин Николасу Набокову, 31. децембар 1951 (CCF/CHI).
16. Џаспер Ридли присећа се Спендера који је био способан за отворено непријатељство. Посетивши га отприлике у то време, у његовој кући, да расправе нешто у вези са Британским друштвом за слободу културе, затекао је Спендера у укоченом расположењу, а његову супругу, Наташу Литвин, „у још непријатнијем стању; отишла је да свира клавир а да се није ни поздравила са мном, нити се окренула да ме погледа“. Џаспер Ридли, телефонски интервју, август 1997.
17. Џон Клуз Николасу Набокову, 27. јун 1952 (CCF/CHI).
18. Џаспер Ридли, телефонски интервју, август 1997.

8. Cette Fête Américaine

1. Николас Набоков Ирвингу Брауну, без датума, 1951 (IB/GMC).
2. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.
3. Николас Набоков Ирвингу Брауну, без датума, 1951 (CCF/CHI).
4. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јун 1996.
5. Томас Џенингс, официр за јавне послове, Амерички конзулат у Марсеју, за Стејт департмент, „Извештај о концертима камерног хора колеџа Смит у јужној Француској“, 11. август 1952 (SD.CA/RG59/NARA).
6. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јул 1996.
7. Susan Sontag, „Pilgrimage“, *The New Yorker*; 21. децембар 1987.
8. Николас Набоков Ирвингу Брауну, без датума, 1951 (IB/GMC).

9. Алберт Донели Мл. Џулијусу Флајшману, 15. новембар 1951 (ACCF/NYU). Америка је била склона да „пусти“ праву врсту Афроамериканаца напоље, али очигледно не оне који су претили да ће угрозити интересе САД. Када је велечасни Адам Клејтон Пауел, прослављени конгресмен и бивши свештеник у Харлему, објавио да ће присуствовати конференцији у Бандунгу 1955, Ч. Д. Џексон је покушао да убеди Нелсона Рокфелера да му се не одобри виза, с образложењем да је „не тако давно флертовање [Пауела] с комунизмом било прилично шокантно“. Ч. Д. Џексон Нелсону Рокфелеру, 28. март 1955 (CDJ/DDE).
10. Џејмс Џонсон Свини, објављен текст, 18. април 1952 (ACCF/NYU).
11. Нав. у: Извештај Амбасаде САД у Паризу Стејт департменту, „Локална реакција штампе на Конгрес за слободу културе“, 9. мај 1952 (SD.CA/RG59/NARA).
12. Janet Flanner, „Letter from Paris“, *The New Yorker*, 20. мај 1952.
13. Janet Flanner, „Festival of Free World Arts“, *Freedom and Union*, септембар 1952.
14. Ги Димир, *Combat*, нав. у: Извештај Амбасаде САД у Паризу Стејт департменту, „Локална реакција штампе на Конгрес за слободу културе“, 9. мај 1952.
15. *Combat*, исто.
16. Серж Лифар, исто.
17. *Franc-Tireur*, исто.
18. *L'Humanite*, исто.
19. Ч. Д. Џексон Клаусу Дому, 16. август 1956 (CDJ/DDE).
20. Janet Flanner, „Festival of Free World Arts“, *Freedom and Union*, септембар 1952.
21. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997.
22. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.
23. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, мај 1996.
24. Ч. Д. Џексон Френсису Хачу, 5. септембар 1952 (CDJ/DDE).
25. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јун 1994.
26. Брошура Фондације Фарфилд (CCF/CHI).
27. Том Брејден, интервју, Вирџинија, август 1996.
28. Том Брејден, телефонски интервју, октобар 1997.
29. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јун 1994.
30. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
31. Исто.
32. Nicolas Nabokov, *Bagazh*.
33. Graham Greene, *The Quiet American* (London: Bodley Head, 1955).

9. Конзорцијум

1. Потврда о оснивању Комитета за слободну Европу, инк., 11. мај 1949 (CJD/DDE).
2. Дин Ачесон, нав. у: G. J. A. O'Toole, *Honorable Treachery: A History of U. S. Intelligence, Espionage, and Covert Action from the American Revolution to the CIA* (New York: Atlantic Monthly Press, 1991).
3. Потврда о оснивању Комитета за слободну Европу, инк., нав. место. Према „Поверљивом извештају о пријатељским постајама“ Комитета, један од његових главних циљева био је да „повећа дезинтегришући психолошки притисак на средиште моћи Совјета“ и да „створи ново психолошко оружје за нападачки хладни рат“. Извештај такође тврди да се „пропаганда без акције обије коначно о главу ономе ко је користи“, што је било правовремено упозорење кад имамо у виду оно што се догодило 1956. у Мађарској (видети даље, Поглавље 18).
4. Blanche Wiesen Cook, *The Declassified Eisenhower: A Divided Legacy of Peace and Political Warfare* (New York: Doubleday, 1981).
5. Harrison E. Salisbury, *Without Fear or Favor*.
6. Доналд Џејмисон, интервју, Вашингтон, јун 1994.
7. Национални комитет за слободну Европу, „Извештај члановима“, 5. јануар 1951 (CDJ/DDE).
8. Филип Барбур, Одбор Радија Слободна Европа, Френку Алтшулу, „Извештај из истраживачког одсека“, 23. март 1950 (FA/COL).
9. Henry Kissinger, *The White House Years* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1979).
10. Џенет Барнс, нав. у: Evan Thomas, *The Very Best Men*. ЦИА је омогућила Томасу до тада невиђен приступ документима за његову књигу, као и породицама „најбољих људи“ из његовог наслова. Стога је ова књига, и као историјска студија и као колективна биографија, до сада најпотпунији извештај, коме много дугујем.
11. Вилијам Колби, интервју, Вашингтон, јун 1994.
12. Ли Вилијамс, интервју, Вашингтон, јун 1994.
13. Џ. М. Каплан Алену Далсу, 10. август 1956 (CDJ/DDE).
14. *Коначни извештај Коксове комисије*, 1952, нав. у: Rene Wormser, *Foundations: Their Power and Influence* (New York: Devin-Adair, 1958).
15. *Коначни извештај Черчове комисије*, 1976.
16. Исто.
17. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јун 1994.
18. Cord Meyer, *Facing Reality: From World Federalism to the CIA* (Maryland: University Press of America, 1980).
19. Richard Bissell, *Reflections of a Cold Warrior*.
20. Џејмс Лафлин, нав. у: Kathleen D. McCarthy, „From Cold War to Cultural Development: The International Cultural Activities of the Ford Foundation 1950–1980“, *Daedalus*, vol. 116/1, зима 1987.

21. Нав. у: Kathleen D. McCarthy, исто.
22. Ирвинг Кристол Стивену Спендеру, 25. март 1953 (CCF/CHI).
23. Кај Берд, интервју, Вашингтон, јун 1994.
24. Џон Хант, интервју, јул 1997.
25. Том Брејден, интервју, Вирџинија, август 1996.
26. Neil Berry, „Encounter“, *London Magazine*, фебруар–март 1995.

10. Кампања истине

1. Волт Ростов, интервју, јул 1997.
2. Ч. Д. Џексон, „Белешке са састанка“, 28. април 1952 (CDJ/DDE).
3. Двајт Д. Ајзенхауер, нав. у: Blanche Wiesen Cook, *The Declassified Eisenhower*.
4. Чарлс Бартон Маршал Волтеру Џ. Стеселу, 18. мај 1953 (CDJ/DDE).
5. Исто.
6. Исто.
7. Доналд Џејмисон, интервју, Вашингтон, јун 1994. „Са тачке гледишта [ЦИА] ово је слика пса са врло дугачким поводником. Кључ успеха код интелектуалаца, који су себе описивали као посвећенике слободе и независности, била је рачуница Агенције да се некима, ако не и већини, може допустити да остану 'неупућени' пошто су се, у основним начелима, слагали с политиком Агенције, или би боље сарађивали и били кориснији ако им се допусти да делају као да су неупућени.“ Richard Elman, *The Aesthetics of the CIA* (необјављен рукопис).
8. Рејмон Ален, нав. у: Scott Lucas, „The Psychological Strategy Board“, *International History Review*, vol. 18/2, мај 1996.
9. Одбор за психолошку стратегију, „Доктринарни програм САД“, 29. јун 1953 (PSB/DDE).
10. Скот Лукас, нав. дело.
11. Ч. Д. Џексон, дневник (CDJ/DDE).
12. Исто.
13. Ч. Д. Џексон Хенрију Лусу, 28. април 1958 (CDJ/DDE).
14. Ч. Д. Џексон Еботу Вошберну, 2. фебруар 1953 (CDJ/DDE).
15. Лоренс де Невил, телефонски интервју, април 1997.
16. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
17. Исто.
18. Исто.
19. Исто. Ирвинг Браун је имао много различитих контаката, а са тако великим готовинским сумама на располагању, сарађивао је и с неким опасним ликовима. Недавно пронађени документи откривају да је Федерални биро за наркотику половином шездесетих пратио Брауна због сумње да тргује дрогом (или пере новац из операција трговине дрогом) за САД. Документ

повезује Брауна са озлоглашеним босовима француског криминала и њиховим италијанским колегама у мафији. Federal Bureau of Narcotics, memorandum, октобар 1965. Захваљујем се Тонију Керију што ми је показао ове документе.

20. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јул 1996.
21. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.

11. Нови консензус

1. Џејсон Епстајн, интервју, Њујорк, јун 1994.
2. Ирвинг Кристол, интервју, Вашингтон, јул 1996.
3. Џон Хант, интервју, јул 1997.
4. Контакти Сиднија Хука са ЦИА и Одбором за психолошку стратегију помињу се у писму Гордона Греја Хуку од 4. октобра 1951 (GG/DDE). Према Лоренсу де Невилу, Хук је био „редовни саветник ЦИА о стварима од заједничког интереса“. Хук је 1955. године био директно укључен у преговоре с Аленом Далсом и Кордом Мејером у ЦИА, ради обезбеђивања средстава за болешљиви Амерички комитет за слободу културе.
5. Sidney Hook, „To Counter the Big Lie – A Basic Strategy“, *New York Times Magazine*, 11. март 1951.
6. Елиот Коен, нав. у: Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.
7. *Норберџ Мален*, нав. у: Peter Coleman, исто.
8. „Our Country and Our Culture“, *Partisan Review*, мај–јун 1952.
9. Norman Podhoretz, *Making It* (London: Jonathan Cape, 1968).
10. Вилијам Филипс, нав. у: Leonard Wallock (ур.), *New York*.
11. Лајонел Трилинг, нав. у: Leonard Wallock, исто.
12. Керол Брајтман, интервју, Њујорк, јун 1994.
13. Нав. у: Leonard Wallock, нав. место.
14. Dwight Macdonald, „Politics Past“, *Encounter*, март 1957.
15. Michael Wreszin, *A Rebel in Defense of Tradition: The Life and Politics of Dwight Macdonald* (New York: Basic Books, 1994).
16. Филип Рав, нав. у: Hugh Wilford, *The New York Intellectuals* (Manchester: Manchester University Press, 1995).
17. Данијел Бел Џону Леонарду, уреднику *Сангеј џајмс бук ривјуа*, 16. октобар 1972 (MJ/HRC).
18. Џејсон Епстајн, интервју, Њујорк, јун 1994.
19. Сидни Хук Ирвингу Брауну, 31. октобар 1951 (IB/GMC).
20. Том Брејден, интервју, Вирџинија, август 1996.
21. Ч. Д. Џексон Еботу Вошберну, 2. фебруар 1953 (CDJ/DDE).
22. Richard Fletcher, „How CIA Money Took the Teeth out of British Socialism“, у: Philip Agee and Louis Wolf, *Dirty Work: The CIA in Western Europe* (New York: Dorset Press, 1978).
23. Том Брејден, телефонски интервју, јун 1998.

12. Часопис „Икс“

1. Даспер Ридли, телефонски интервју, август 1997. „Потпуно се слажем да је Њу сџејџсмен био важна мета, и да се њиме треба бавити систематски“ рекао је Мајкл Гудвин Николасу Набокову, 15. јануара 1952 (CCF/CHI). Гудвинов труд није био довољан да задовољи његове тајне спонзоре. Интерес Вашингтона да се уништи утицај који је имао Њу сџејџсмен касније је преузео на себе Амерички комитет за слободу културе, који је презирао „дух помирења и моралну тупост“ часописа према комунизму, и предлагао је „објављивање ‘Инвентара часописа Њу сџејџсмен и Нејшн’ који ће раскринкати њихов компромис са тоталитаризмом, и послати поруку интелектуалцима енглеског говорног подручја широм света“. American Committee for Cultural Freedom, Memorandum, 6. јануар 1955 (ACCF/NYU).
2. Malcolm Muggeridge, *Like It Was* (London: Collins, 1981).
3. Тоско Фајвел Ирвингу Брауну, 4. август 1951 (IB/GMC).
4. Ч. Д. Џексон Вилијаму Грифину, 11. мај 1953 (CDJ/DDE).
5. Kim Philby, *My Silent War* (New York: Grove Press, 1968).
6. Исто.
7. Christopher Montague Woodhouse, *Something Ventured* (London: Granada, 1982).
8. Исто.
9. Ким Рузвелт напустио је ЦИА 1958, и постао партнер у једној вашингтонској фирми за односе с јавношћу чији је клијент, осим осталих, била и влада Ирана.
10. Stephen Spender, „My Parents“, in *Collected Poems, 1928–1985* (London: Faber & Faber, 1985).
11. Stephen Spender, *Journals, 1939–1983* (London: Faber & Faber, 1985).
12. Анита Кермоуд, интервју, Девон, јул 1997.
13. Stephen Spender, „We Can Win the Battle for the Mind of Europe“, *New York Times Magazine*, 25. април 1948.
14. Исто.
15. Raymond Aron, „Does Europe Welcome American Leadership?“, *Saturday Review*, 13. јануар 1951.
16. Стјуарт Хемпшир, интервју, Оксфорд, децембар 1997.
17. Наташа Спендер, телефонски интервју, август 1997.
18. Ирвинг Кристол Фредрику Варбург, 26. фебруар 1953 (ACCF/NYU).
19. Мајкл Јоселсон Стивену Спендеру, 27. мај 1953 (CCF/CHI).
20. Кристофер Монтегју Вудхаус, телефонски интервју, јул 1997.
21. Лоренс де Невил, телефонски интервју, април 1997.
22. Malcolm Muggeridge, „An Anatomy of Neutralism“, *Time*, 2. новембар 1953.

23. Malcolm Muggeridge, *Chronicles of Wasted Time: The Infernal Grove* (London: Collins, 1973).
24. Џаспер Ридли, писмо аутору, 31. октобар 1997.
25. Мајкл Јоселсон Стивену Спендеру, 5. март 1953 (MJ/HRC).
26. Стивен Спендер Ирвингу Кристоу, без датума (ACCF/NYU).
27. Ирвинг Кристоу Стивену Спендеру, 26. март 1953 (ACCF/NYU).
28. Кристофер Монтегју Вудхаус, телефонски интервју, јул 1997.
29. Ирвинг Кристоу, интервју, Вашингтон, јун 1994.
30. Стивен Спендер, интервју, Лондон, јул 1994.
31. Philip Larkin, у: *Selected Letters of Philip Larkin, 1940–1985* (London: Faber & Faber, 1992).
32. Џон Томпсон, телефонски интервју, август 1996.
33. Наташа Спендер, интервју, Мосан, јул 1997.
34. Ирвинг Кристоу Мајклу Јоселсону, 15. септембар 1953 (CCF/CHI).
35. Ирвинг Кристоу Мајклу Јоселсону, 16. септембар 1953 (CCF/CHI).
36. Судија Ирвинг Кауфман, нав. у: *New York Times*, 5. април 1951.
37. Жан Пол Сартр, нав. у: Stephen J. Whitfield, *The Culture of the Cold War* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1991).
38. Ben Bradlee, *A Good Life: Newspapering and Other Adventures* (London: Simon & Schuster, 1995).
39. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.
40. Даглас Дилон Стејт департменту, 15. мај 1953 (CJD/DDE).
41. Боуен Еванс, Служба за обавештајна истраживања, Џесу Мекнајту, Одбор за психолошку стратегију, 14. јануар 1953 (PSB/DDE).
42. Даглас Дилон Стејт департменту, 15. мај 1953 (CJD/DDE).
43. Чарлс Таки Ч. Е. Џонсону, Одбор за психолошку стратегију, 29. март 1953 (CJD/DDE).
44. Ч. Д. Џексон Херберту Браунелу, 23. фебруар 1953 (CJD/DDE).
45. Ч. Д. Џексон, „Меморандум“, 27. мај 1953 (CJD/DDE).
46. Рукописне белешке на састанку Кабинета, 19. јун 1953 (WHO/DDE).
47. Исто.
48. Исто.
49. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
50. Амерички комитет за слободу културе председнику Ајзенхауеру, 13. јун 1953 (CCF/CHI).
51. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
52. Нав. у: Hugh Wilford, *The New York Intellectuals*.
53. Leslie Fiedler, „A Postscript to the Rosenberg Case“, *Encounter*, октобар 1953.

54. Алдер Хис је био обећавајући дипломата који је 1949. био осумњичен да је совјетски шпијун у Стејт департменту. Пошто га је велика порота осудила за лажно сведочење, његов случај је пунио новине и заокупљао политичку јавност Америке. Коначно је, јануара 1950. осуђен за кривоклетство – мада не и за шпијунажу – на затвор у трајању од пет година.
55. Leslie Fiedler, „A Postscript to the Rosenberg Case“, *Encounter*, октобар 1953.
56. Џејмс Т. Ферел Мејеру Шапиру, 4. септембар 1940 (MS/COL).
57. Сидни Хук, нав. у: Ирвинг Кристола Мајклу Јоселсону, 4. август 1953 (CCF/CHI).
58. Е. М. Форстер, нав. у: Стивен Спендер Мајклу Јоселсону, 22. октобар 1953 (MS/COL).
59. Стивен Спендер Мајклу Јоселсону, исто.
60. Исто.
61. Наташа Спендер, телефонски интервју, мај 1997.
62. Кристофер Монтегју Вудхаус, телефонски интервју, децембар 1997. Вудхаус није могао да се сети где се та сцена одиграла. Повремено је налетао на Спендера, у друштвеним окупљањима. Такође је писао за *Енкаунтиер*, мада је помно штитио своју повезаност са МИБ, и од својих уредника и од читалаца, наравно.
63. Стивен Спендер Мајклу Јоселсону, 22. октобар 1953 (CCF/CHI).
64. Ентони Хартли, *Сјекцијејтор*, 9. октобар 1953. Ако је Хартли у то време имао сумњи, морао је сам себе убедити да греша. Када је постао један од уредника у листу *Сјекцијејтор*, 1962, половину његове плате давао је *Енкаунтиер*, чији је и коуредник постао, уз Мелвина Ласког. Има нечега у овом преобраћењу што личи на образац. Јоселсон је пратио критичаре, *Енкаунтиера* или Конгреса уопште, и посвећивао је много енергије да их „придобије“. Само неколико месеци пошто је у *Њу сјекцијејсмену* известио да се на *Енкаунтиер* „гледа сумњичаво, јер је толико очигледно да добија потпору и да људи желе да знају од кога, и ко одобрава текстове“, Дејвид Дечис се појавио као аутор у *Енкаунтиеру*, 1955, што је био мали али значајан добитак у ономе што Нил Бери описује као кампању *Енкаунтиера* да подрије идеолошку хегемонију *Њу сјекцијејсмена*.“ Neil Berry, „Encounter“, *London Magazine*, фебруар-март 1995.
65. Грејем Хоу, текст емисије за Трећи програм ББЦ Радија, мај 1954 (CCF/CHI).
66. А. Ј. Р. Тјалор, *Listener*, 8. октобар 1953.
67. Мери Макарти Хани Арент, у: Carol Brightman (ур.), *Between Friends: The Correspondence of Hannah Arendt and Mary McCarthy 1949–1975* (London: Seeker & Warburg, 1995).
68. Ричард Волхајм, телефонски интервју, децембар 1997.
69. Стивен Спендер Ирвингу Кристолу, 24. април 1954 (CCF/CHI).
70. Мајкл Јоселсон Ирвингу Кристолу, 4. октобар 1954 (CCF/CHI).
71. Стивен Спендер Мајклу Јоселсону, 10. јул 1955 (CCF/CHI).

13. Свети Вилији

1. Susan Mary Alsop, *To Marietta from Paris*.
2. Ричард Ровир, нав. у: Stephen Whitfield, *The Culture of the Cold War*.
3. Arthur Miller, *Timebends*.
4. Вилијам Колби, интервју, Вашингтон, јун 1994.
5. Хауард Фаст, нав. у: Natalie Robins, *Alien Ink*.
6. Нав. у: Stephen Whitfield, нав. дело.
7. Stephen Whitfield, нав. дело.
8. Нав. у: Taylor D. Littleton and Maltby Sykes, *Advancing American Art: Painting, Politics and Cultural Confrontation* (Alabama: University of Alabama Press, 1989).
9. Телеграми Стејт департмента и УСИА, април–јул 1953 (SD.CA/RG59/NARA).
10. Америчка амбасада у Паризу, Стејт департменту, 20. април 1953 (SD. C A/RG5 9/NARA).
11. Том Брејден се сетио како је био „веома узнемирен“ вешћу да се Томас Ман припрема да „пребегне“ назад у Европу. Ман се, наравно, вратио у Европу, заувек, 1952. године.
12. Stephen Whitfield, нав. дело.
13. Natalie Robins, нав. дело.
14. Исто.
15. Arthur Miller, нав. дело.
16. Мари Кемптон, нав. у: Natalie Robins, нав. дело.
17. Рукописне белешке са састанка Кабинета, 10. јул 1953 (WHO/DDE).
18. Robert W. Merry, *Taking on the World: Joseph and Stewart Alsop, Guardians of the American Century* (New York: Viking Penguin, 1996).
19. Lyman Kirkpatrick, *The Real CIA* (New York: Macmillan, 1968).
20. Исто.
21. Roy Cohn, *McCarthy* (New York: New American Library, 1968).
22. Артур Шлезинџер, интервју, Њујорк, јун 1994.
23. Џон Хант, интервју, јул 1997.
24. Кај Берд, интервју, Вашингтон, јун 1994.
25. Џејмс Т. Ферел, нав. у: Амерички комитет за слободу културе, „Записник састанка за планирање“, 1. март 1952 (IB/GMC).
26. Двајт Мекдоналд, исто.
27. Бертрам Волф, исто.
28. Борис Шуб, исто.
29. Ричард Ровир, исто.

30. Мери Макарти Хани Арент, 14. март 1952, у: Carol Brightman (ур.), *Between Friends*.
31. Исто.
32. Исто.
33. Max Eastman, „Who Threatens Cultural Freedom in America?“, 29. март 1952 (ACCF/NYU).
34. Исто.
35. Richard Rovere, „Communists in a Free Society“, 29. март 1952 (ACCF/NYU).
36. Артур Шлезинџер, интервју, Њујорк, август 1996.
37. Френк Визнер, заменик директора ЦИА, заменику помоћника директора за координацију политике, у: Michael Warner (ур.) *Cold War Records: The CIA Under Harry Truman* (Washington: Center for the Study of Intelligence, CIA, 1994).
38. Исто.
39. Артур Шлезинџер Николасу Набокову, 18. јун 1951 (NN/HRC).
40. Према *Конечном извештају Черчове комисије*, 1976, „заустављање“ је било термин ЦИА за „обезбеђивање одговарајуће верификације и подршке тајним договорима за неког агента или организацију, у случају неког испитивања или других поступака који би могли да оспоре кредибилитет паравана“.
41. Том Брејден, телефонски интервју, октобар 1997.
42. Џаспер Ридли, писмо аутору, 31. октобар 1997.
43. T. R. Fyvel, „The Broken Dialogue“, *Encounter*, април 1954.
44. Leslie Fiedler, „McCarthy“, *Encounter*, август 1954.
45. Peregrine Worsthorne, „America – Conscience or Shield?“, *Encounter*, новембар 1954.
46. Ово „Макарти-као-човек-не-као-феномен“ представља одјек начина на који је ЦИА сматрала да треба прићи тој ствари. Изгледа разумно претпоставити да је Набоков понављао Визнерове званичне „смернице“ о тој теми, као што је чинио и Лесли Фидлер у свом есеју за *Енкаунтиер* (нав. место), који се усредредио на Макартија као живо чудовиште, „с парализованом главом која подрхтава“.
47. Николас Набоков Артуру Шлезинџеру, 21. април 1952 (ACCF/NYU).
48. Ли Вилијамс, интервју, Вашингтон, јул 1996.
49. Џон Стајнбек, нав. у: Peter Vansittart, *In the Fifties*.
50. Џон Хенри Фок, нав. у: Peter Vansittart, исто.
51. Joseph and Stewart Alsop, „Why Has Washington Gone Crazy?“, *Saturday Evening Post*, 29. јул 1950.
52. Исто.
53. Sidney Hook, „To Counter the Big Lie – A Basic Strategy“, *New York Times Magazine*, 11. март 1951.
54. Ирвинг Кристол, писмо за *New York Times*, 10. август 1952 (ACCF/NYU).

55. Стивен Спендер Чеславу Милошу, 12. октобар 1953 (CCF/CHI).
56. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јул 1996.
57. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.
58. Мајкл Јоселсон Шепарду Стоуну, 12. јануар 1968 (MJ/HRC).
59. Мери Макарти Хани Арент, 2. децембар 1952, у: Carol Brightman, (ур.) *Between Friends*.
60. Рој Кон, нав. место.
61. Том Брејден, интервју, Вирџинија, август 1996.
62. R. Harris Smith, OSS.
63. Исто.
64. Cord Meyer, *Facing Reality*.
65. Исто.
66. Двајт Мекдоналд, нав. у: Michael Wreszin, *A Rebel in Defense of Tradition*.
67. Taylor D. Littleton and Maltby Sykes, *Advancing American Art*.
68. William Fulbright, „In Thrall to Fear“, *The New Yorker*, 8. јануар 1972.
69. Richard Bissell, *Reflections of a Cold Warrior*.
70. Tom Braden, „What’s Wrong with the CIA?“ *Saturday Review*, 5. април 1975.

14. Музика и истина, *ma non troppo*

1. Јоселсон је одлучио да угаси *Сајенс енд фридом* 1961. године. Кингсли Мартин је тврдио да је то учињено у налету хладноратовске осветољубивости, пошто је Комитет за науку и слободу планирао јавни симпозијум о нуклеарној политици. Јоселсон је страствено заговарао атомску енергију и лако је могуће да је оклевао око Полањијевих намера. Међутим, Полањи је у то време показивао све знаке душевне болести, вероватно нервнoг слома, тако да је тешко рећи. Јоселсон је одлучио да спонзорише нов и научнији тромесечник, *Минерву*, чији би уредник био Едвард Шилс.
2. Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.
3. Исто.
4. Мајкл Јоселсон Волтеру Лакеру, 1. април 1955 (CCF/CHI).
5. Peter Coleman, нав. дело.
6. James McAuley, „Proposal for an Australian Quarterly Magazine“, без датума (IB/GMC). Меколијев наследник био је Питер Колман, који је 1989. објавио *Заверу либерала*, која се рекламирала као потпуни извештај о Конгресу за слободу културе. Ипак, Колман је такође признао да није успео да добије никакве „значајне вести од званичних извора о размерама укључености ЦИА“. У недостатку таквих података одлучио је да су „интригантна питања – ко је кога платио, како и зашто“ довољно безначајна да се могу у потпуности игнорисати. Као бивши активиста организације о којој пише Колман је нужно пристрасан, али он је ипак званични историчар Конгреса, а *Завера либерала* непроцењив извор.

7. Peter Coleman, нав. дело.
8. Џон Томпсон, телефонски интервју, август 1996.
9. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
10. Мелвин Ласки, „Some Notes on *Preuves, Encounter and Der Monat*“, април 1956 (CCF/CHI).
11. Исто.
12. Исто.
13. Роберт Силверс, нав. у: Carol Brightman, *Writing Dangerously*.
14. Ал Алварез, *New Statesman*, 29. децембар 1961.
15. Конор Круз О’Брајен, *New Statesman*, 20. децембар 1962.
16. Џејсон Епстајн, интервју, Њујорк, јун 1994.
17. Малколм Магериц, *New Statesman*, 19. мај 1967.
18. Малколм Магериц, *Esquire*, јануар 1973.
19. Herbert Read, „Masterpieces of the Twentieth Century“ говор, Париз, април 1952 (ACCF/NYU).
20. Николас Набоков, *New York Herald Tribune*, 8. фебруар 1953.
21. Николас Набоков Џулијусу Флајшману, 6. мај 1953 (ACCF/NYU).
22. *Musical America*, мај 1954.
23. Susan Sontag, „Pilgrimage“, *The New Yorker*, 21. децембар 1987.
24. Пјер Булез Николасу Набокову, без датума, 1954 (CCF/CHI).
25. Николас Набоков Џулијусу Флајшману, 7. септембар 1954 (CCF/CHI).
26. Енеско је изразио жељу да буде сахрањен у својој домовини, Румунији. Али, према Дијани Јоселсон, када је Енеско умро, маја 1955, Набоков и Јоселсон су се лудачки борили да његово тело не напусти Француску. Успели су, и Енеско је сахрањен у Паризу, на гробљу Пер Лашез.
27. Ч. Д. Џексон Сесилу Моргану, 26. март 1957 (CDJ/DDE).
28. Ч. Д. Џексон Теодору Страјберту, директору УСИА, 28. јул 1955 (CDJ/DDE).
29. Ч. Д. Џексон Алену Далсу, 20. мај 1953 (CDJ/DDE).
30. Џулијус Флајшман Ч. Д. Џексону, 17. фебруар 1953 (CDJ/DDE).
31. Ч. Д. Џексон Џорџу Слоуну, 17. март 1953 (CDJ/DDE).
32. Амерички комитет за слободу културе Алу Манутију, Америчка федерација музичара, 21. фебруар 1951 (ACCF/NYU).
33. Амерички комитет за слободу културе, „Основна начела“, 1953 (IB/GMC).
34. George F. Kennan, „International Exchange in the Arts“, објављено у *Perspectives*, лето 1956.
35. Када је Ласки 1956. открио да је његов помоћник, истраживач за његову Белу књигу о Мађарској, (*Мађарска револуција*) био озлоглашени нациста, његова прва реакција била је прагматична: „О боже, сада ће уништити књигу, биће умрљана повезаношћу с њим“. Међутим, Ласки је мислио да је најбоље да не чини ништа. „Прогутао сам своје страхове и оставио га у пројекту.“ Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.

36. Ли Вилијамс, интервју, Вашингтон, јун 1994.
37. Џејмс Т. Ферел Мејеру Шапиру, 25. јул 1942 (MS/COL).
38. Артур Шлезинџер Џејмсу Т. Ферелу, 16. март 1955 (ACCF/NYU).
39. Клинтон Роситер Солу Стајну, 10. новембар 1955 (ACCF/NYU).
40. Џејсон Епстајн, интервју, Њујорк, август 1996.
41. Хана Арендт је једном приликом описала бивше комунисте као комунисте „изврнуте натрашке“. Оно што су она и Урбан хтели да кажу било је да је хладни рат био непријатељски настројена ствар и, као такав, привлачио многе интелектуалце да заузму радикалнији став него што би га можда имали. „Речник опозиције остао је недирнут, очуван је осећај милитантне критике, чак и ако је његов циљ сада, уместо капитализма, био комунизам.“ Andrew Ross, *No Respect: Intellectuals and Popular Culture* (London: Routledge, 1989).
42. George Urban, *Radio Free Europe and the Pursuit of Democracy: My War Within the Cold War* (New York: Yale University Press, 1997).
43. Мајкл Јоселсон Сиднију Хуку, 23. новембар 1955 (CCF/CHI).
44. Сол Стајн Норману Томасу, 27. април 1955 (ACCF/NYU).
45. Норман Томас Солу Стајну, 28. април 1955 (ACCF/NYU).
46. Корд Мејер Артуру Шлезинџеру, 16. мај 1955 (SCHLES/BU). Мада се Шлезинџер присећао само друштвених односа са својим пријатељима у ЦИА током тих година, његови лични папири, похрањени у Библиотеци Џон Ф. Кенеди у Бостону, указују на дубљи ангажман. Изгледа да је Шлезинџер деловао као посредник Корда Мејера за Амерички комитет за слободу културе, пошто му је слао записнике са састанака извршног одбора, а и иначе га обавештавао о унутрашњим збивањима. Није јасно колико је овај аранжман био формалан, али је у једном меморандуму председнику Кенедију Шлезинџер касније признао да је радио као „повремени саветник ЦИА“ у годинама после Другог светског рата. Arthur Schlesinger, „Subject: CIA Reorganization“, 30. јун 1961 (NSF/JFK).
47. Мајкл Јоселсон Ирвингу Кристоу, 7. април 1956 (CCF/CHI). Расел свакако није био сенилан, али је показивао све знаке одлучности да живи „до деведесете, тако да могу да кажем све погрешне ствари“. У Јоселсоновом уму Расел више није могао да каже ништа исправно и, до 1963, пун наде се питао да ли ће им „кучкин син“ учинити услугу да умре“. Мајкл Јоселсон Едварду Шилсу, 10. април 1963 (MJ/HRC).
48. Амерички комитет за слободу културе, отворено писмо Берtrandу Раселу, *New York Times*, 6. април 1956 (ACCF/NYU).
49. Извршни одбор Конгреса за слободу културе Америчком комитету за слободу културе, 24. април 1956 (IB/GMC).
50. Џејмс Т. Ферел Мејеру Шапиру, 5. август 1941 (MS/COL).
51. Џејмс Т. Ферел, писмо с оставком, Норману Џекобсу, 28. август 1956 (MS/COL).
52. Мајкл Јоселсон Норману Томасу, 27. септембар 1956 (ACCF/NYU).

15. Ренсомови момци

1. Према митологији ЦИА; „повлачење“ је погрешан опис. „Једном уз ЦИА, увек уз ЦИА“, гласи мантра. Поступак којим су људи који су напустили Агенцију остајали верни (и корисни) познат је као „дезинфекција“. Међутим, многи су касније тврдили да се Брејден није уклапао у овај архетип, да је био, у ствари, цинкарош.
2. *Коначни извештај Черчове комисије*, 1976.
3. Дулитлова студијска група о страниј обавештајној служби, нав. у: Stephen Whitfield, *The Culture of the Cold War*.
4. Том Брејден, интервју, Вирџинија, август 1996.
5. Ли Вилијамс, интервју, Вашингтон, јул 1996.
6. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, мај 1996.
7. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
8. Доналд Џејмисон, интервју, Вашингтон, јун 1994.
9. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997.
10. Ли Вилијамс, интервју, Вашингтон, јул 1996.
11. Cord Meyer, *Facing Reality*.
12. Вилијам Слоун Кофин, нав. у: Jessica Mitford, *The Trial of Dr Spock, the Rev. William Sloane Coffin, Jr., Michael Ferber, Mitchell Goodman and Marcus Raskin* (London: Macdonald, 1969). Кофин се касније вратио свом првобитном позиву и постао капелан на универзитету Јејл.
13. William Corson, *The Armies of Ignorance: The Rise of the American Intelligence Empire* (New York: Dial Press, 1997).
14. Doug Henwood, „Spooks in Blue“, *Grand Street*, vol.7/3, пролеће 1998.
15. Исто.
16. Tom Mangold, *Cold Warrior: James Jesus Angleton, The CIA's Master Spy Hunter* (New York: Simon & Schuster, 1991).
17. Исто.
18. Клер Бут Лус, нав. у: Tom Mangold, исто.
19. Ian Hamilton, *Robert Lowell: A Biography* (New York: Random House, 1982).
20. Џон Кроу Ренсом Дејвиду Мекдауелу, 11. август 1953 (RH/COL). Ренсомова ноншаланција на вест о томе да је ЦИА понудила посао његовом штићенику указује на то да је он вероватно већ био Мејеров званични незванични контакт у Кенјону.
21. Ли Вилијамс, интервју, Вашингтон, јул 1996.
22. Џејсон Епстајн, интервју, Њујорк, јун 1994.
23. Џон Томпсон, нав. у: Richard Elman, *The Aesthetics of the CIA* (необјављен рукопис).
24. Тимоти Фут Мајклу Јоселсону, 5. март 1956 (CCF/CHI).
25. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.

26. Исто.
27. Исто.
28. Шеф особља за тајне акције, ЦИА, нав. у: *Final Report of the Church Committee*, 1976.
29. Исто.
30. *Њујорк џајмс*, 25. децембар 1977.
31. Е. Howard Hunt, *Undercover: Memoirs of an American Secret Agent*. Нова класа је била објављена у сарадњи са Конгресом за слободу културе.
32. Јуџин Фодор, нав. у: *New York Times*, 25. децембар 1977.
33. Керол Брајтман, интервју, Њујорк, јун 1994.
34. Ричард Елман, интервју, Њујорк, јун 1994. Ричард Елман је веровао и да су „занимање ЦИА за књижевност и њене ствараоце и издаваче неки описивали као погрешно схваћену добронамерност, или чак као промовисање вредности Запада и људских слобода насупрот тоталитарном уму, али се такође сматрало да је ово занимање 'прљави трик' Агенције, средство утицаја на свест, покушај 'одвраћања', у жаргону Агенције.“ Richard Elman, *The Aesthetics of the CIA*. Видети и: Jason Epstein, „The CIA and the Intellectuals“, *New York Review of Books*, 20. април 1967, текст у коме тврди да ЦИА и њени савезници „нису били мотивисани чистом љубављу према интелекту, или дубоким естетским уверењима, већ су били заинтересовани за заштиту америчке моћи и њено ширење“.
35. Allen Ginsberg, „T. S. Eliot Entered My Dreams“, *City Lights Journal*, пролеће 1978.
36. Ирвинг Кристол, нав. у: Peter Steinfels, *The Neoconservatives: The Men Who Are Changing American Politics* (New York: Simon & Schuster, 1979). Како је истакао Кристофер Лаш, елитизам оних интелектуалаца које је некада привукао лењинизам ни на који начин није био противречан: „чак и када су се оградиле од материјалистичког садржаја [лењинизма], чврсто су се држали мишљења о интелектуалцима као авангарди историје“. Christopher Lasch, „The Cultural Cold War“, *The Nation*, 11. септембар 1967.
37. Ален Тејт, нав. у: Marian Janssen, *The Kenyon Review 1939–1970* (Mijmegen: M. Janssen, 1987).
38. Двајт Мекдоналд, нав. у: Andrew Ross, *No Respect*. Александар Солжењџин је употребио сличну, мада дословнију метафору, када је америчку популарну културу описао као течну балегу која цури испод врата.
39. Роберт Лоуел, поздравни говор, Кејтон колеџ, 1940, нав. у: Ian Hamilton, нав. дело.
40. Ричард Елман, интервју, Њујорк, јун 1994.
41. Жири Болинген награде, нав. у: William Barrett, „A Prize for Ezra Pound“, *Partisan Review*, vol. 16/4, 1949.

16. Јенки Дудл црта

1. Џорџ Дондеро, нав. у: William Hauptman, „The Suppression of Art in the McCarthy Decade“, *Artforum*, октобар 1973. Дондеро је 1957. добио златну медаљу

- од Професионалне лиге америчких уметника (AAPL), „због раскривања комунизма у уметности, у Конгресу“. Саопштење за штампу ААПЛ, 30. март 1957.
2. Харолд Харби, нав. у: William Hauptman, нав. дело.
 3. Повезаност ових уметника са комунистима пажљиво је документовао Одбор за антиамеричке активности, чији су фајлови наведени у Записнику Конгреса за мај 1947. На црној листи налази се више од четрдесет имена, а међу њима су Вилијам Базиотис, Адолф Готлиб, Стјуарт Дејвис, Артур Дав, Филип Гастон и Џон Мерин. House Congressional Record, 13. мај 1947.
 4. Frederic Taubes, *Encyclopaedia Britannica*, 1946.
 5. Бад Хопкинс, нав. у: Frances Stonor Saunders, *Hidden Hands: A Different History of Modernism* (London: Channel 4 Television, 1995).
 6. Clement Greenberg, „The Decline of Cubism“, *Partisan Review*, март 1948.
 7. Robert Hughes, *American Visions: The Epic History of Art in America* (New York: Knopf, 1997).
 8. Џејсон Епстајн, интервју, Њујорк, јун 1994.
 9. Taylor D. Littleton and Maltby Sykes, *Advancing American Art*. „У оквиру ширег контекста културне дипломатије обликована је и пројектована ‘напредна америчка уметност’ као један од елемената у међународном одређењу америчке самосвести, стабилности и просвећености“.
 10. Алфред М. Франкфуртер, нав. у: Taylor D. Littleton and Maltby Sykes, исто.
 11. Нав. у: Taylor D. Littleton and Maltby Sykes, исто.
 12. Сенатор Браун, Записник Представничког дома Конгреса, 14. мај 1947.
 13. Jane De Hart Mathews, „Art and Politics in Cold War America“, *American Historical Review*, vol. 81/4, октобар 1976.
 14. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јун 1994.
 15. Clement Greenberg, „Avant-Garde and Kitsch“, *Partisan Review*, јесен 1939.
 16. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јун 1994.
 17. Исто.
 18. Филип Дод, интервју, Лондон, јул 1994.
 19. Доналд Џејмисон, интервју, Вашингтон, јун 1994.
 20. Исто.
 21. E. J. Kahn, „Man of Means“, *The New Yorker*, 11. август 1951.
 22. David Wise and Thomas B. Ross, *The Espionage Establishment* (New York: Random House, 1967).
 23. Russell Lynes, *Good Old Modern: An Intimate Portrait of the Museum of Modern Art* (New York: Atheneum, 1973).
 24. G. Hellman, „The Imperturbable Noble“, *The New Yorker*, 7. мај 1960.
 25. Исто.
 26. Нав. у: Carl Bernstein, „The CIA and the Media“, *Rolling Stone*, 20. октобар 1977.

27. Eva Cockroft, „Abstract Expressionism: Weapon of the Cold War“, *Artforum*, vol. 12/10, јун 1974.
28. Исто.
29. Лоренс де Невил, телефонски интервју, април 1997.
30. Michael Kimmelman, „Revisiting the Revisionists: the Modern, its Critics, and the Cold War“, *Studies in Modern Art 4* (New York: Museum of Modern Art, 1994).
31. Музеј модерне уметности, Извештај повереника, 1945, у: Alfred Barr, *Painting and Sculpture in the Museum of Modern Art 1929–1967: An Illustrated Catalogue and Chronicle* (New York: Museum of Modern Art, 1977).
32. Линколн Керстајн, *Harper's Magazine*, октобар 1948.
33. Семјуел Коц, нав. у: Lynn Zelevansky, „Dorothy Miller's 'Americans' 1942–1963“, *Studies in Modern Art 4* (New York: Museum of Modern Art, 1994).
34. Двајт Мекдоналд, „Action on West 53rd Street“, *The New Yorker*, 12. и 19. децембар 1953.
35. Lynn Zelevansky, нав. дело.
36. У критици ретроспективне изложбе 1943, „Романтично сликарство у Америци“ (које је обухватало Бингама, Барчфилда, Икинса, Хомера и Воткина), Гринберг ју је описао како представља „један период у коме су суве кости поново заодевене месом, лешеви оживели, као и илузије, уз помоћ наших јадних нерава у свакој области деловања“. Clement Greenberg, „Art“, *The Nation*, 1. јануар 1944.
37. Алфред Бар Хенрију Лусу, 24. март 1949 (AB/МоМА).
38. Алфред Бар, увод у каталог *Ново америчко сликарство*, 1958. У потпуности илустрован, каталог је направљен захваљујући „двема великодушним донацијама – једне од једног британског дародавца, који жели да остане непознат, и једне од УСИА.“
39. Russell Lynes, нав. дело.
40. Америчка амбасада, Париз, за Стејт департамент, 11. јун 1953 (SD.CA/RG59/NARA).
41. Волдо Расмусен, интервју, Њујорк, јун 1994.
42. Исто.
43. Џејмс Џонсон Свини, саопштење за штампу, 18. април 1952 (ACCF/NYU).
44. Alfred Barr, „Is Modern Art Communistic?“, *New York Times Magazine*, 14. децембар 1952.
45. Дванаест уметника били су Џексон Полок, Аршил Горки, Џон Кејн, Дејвид Смит, Бен Шан, Александер Калдер, Џон Марин, Морис Грејвс, Стјуарт Дејвис, Едвард Хопер, Иван Олбрајт и Теодор Розак.
46. Америчка амбасада, Париз, за Стејт департамент, 11. јун 1953 (NA, RG59). Жан Касу је био кључна карика између уметничких естаблишмента Њујорка и Париза. Осредњи песник, постављен за управника Националног музеја модерне уметности, што је била награда за његово деловање у Покрету отпора, био је *haut fonctionnaire* који је мање знао о сликарству него о томе

како да се прикачи политички значајним групама, не само Конгресу за слободу културе.

48. Америчка амбасада, Париз, исто.
49. Џулијус Флајшман Бобу Тејеру, 25. фебруар 1960 (CCF/CHI).
50. Монро Вилер Николасу Набокову, 9. април 1954 (CCF/CHI).
51. Часописи Конгреса представљали су корисну базу за критичаре наклоњене новој уметности. Мајкл Јоселсон је у потпуности схватао политички значај апстракције, за коју је веровао да представља одговор демократије на социјалистички (читај 'социјални') реализам. После једне јавне расправе почетком 1954. у којој је извештено да је Алберто Моравија бранио комунистичку тачку гледишта у вези са соцреализмом, Јоселсон је био ван себе од беса. Одмах је писао Николасу Набокову, који је тада био у Риму, наложивши му да организује састанак на коме ће Моравијине изјаве бити дискредитоване, а сам Моравија приказан као „лицемер“. Мајкл Јоселсон Николасу Набокову, 22. јануар 1954 (CCF/CHI). Следеће године, пошто је прочитао чланак ликовног критичара *Њу сџејџсмена*, Џона Бергера, који је критиковао лондонску изложбу италијанских сликара због тога што није обухватила и такве реалисте као што је Ренато Гутузо (чија су дела, како пише Бергер, доказала да „западноевропски уметник не мора нужно да одсече себи десну руку и слика као неки стари академик у Москви, нити мора да одсече леву руку како би се осећао пријатно у Музеју модерне уметности у Њујорку“), Мелвин Ласки пише Јоселсону: „Ако је икада направљена таква поражавајућа брошура за *Њу сџејџсмен* и *Нејшн*, у њој треба да буде и вјерују његовог ликовног критичара, партијца Џона Бергера, штампан на стр. 180 издања од 5. фебруара [1955]. Погледај – и чупај косе.“ Мелвин Ласки Мајклу Јоселсону, 7. фебруар 1955 (CCF/CHI).
52. Мајкл Јоселсон Портеру Мекреју, 8. октобар 1956 (CCF/CHI).
53. Исечак из новина (извор непознат), лето 1955 (ACCF/ NYU).
54. Двајт Д. Ајзенхауер, „Слобода у уметности“, МоМА 25. годишњица, 19. октобар 1954, у: *Museum of Modern Art Bulletin*, 1954.
55. Огаст Хекшер, 25. годишњица МоМА, исто. Хекшер је радио за *Њујорк хералд трибјун*, публикацију Витнијевих која је доследно хвалила апстрактне експресионисте.
56. Џорџ Кенан, „Међународна размена у уметности“, обраћање Савету МоМА, 1955, штампано у: *Perspectives*, лето 1956.
57. Исто.
58. Исто, [мој италики.]
59. Руби д'Аршот Џулијусу Флајшману, 28. октобар 1959 (CCF/CHI).
60. Нав. у: Clifford Ross, *Abstract Expressionism: Creators and Critics* (New York: Abrams, 1990).
61. Нав. у: Clifford Ross, исто.
62. Адам Гопник, „Критика моћи“, *The New Yorker*, 16. март 1998.
63. Џон Канадеј, *New York Times*, 8. август 1976.

64. Исто.
65. Џејсон Епстајн, интервју, Њујорк, јун 1994.
66. Двајт Мекдоналд, нав. дело.
67. Пол Берлин, нав. у: Serge Guilbaut, *How New York Stole the Idea of Modern Art* (Chicago: University of Chicago Press, 1983).
68. Alan Filreis, „Beyond the Rhetorician's Touch: Stevens's Painterly Abstractions“, *American Literary History*, пролеће 1992.
69. Барнет Њуман, увод у каталог *Прве изложбе модерних америчких уметника*, Riverside Museum, јануар 1943.
70. Вилем де Кунинг, нав. у: Clifford Ross, нав. дело.
71. Џексон Полок, нав. у: Clifford Ross, нав. дело.
72. Роберт Мадервел, нав. у: Clifford Ross, нав. дело.
73. Роберт Мадервел Патрику Херону, 2. септембар 1975. Захваљујем се Патрику Херону што ми је показао ово писмо.
74. Ад Рајнхарт, нав. у: Annette Cox, *Art-as-Politics: The Abstract Expressionist Avant-Garde and Society* (UMI Research Press, 1982).
75. Giles Scott-Smith, *The Politics of Apolitical Culture: The Congress for Cultural Freedom and the Cultural Identity of Post-War American Hegemony, 1945-1960* (необјављена докторска теза, универзитет Ланкастера, 1998).
76. Филип Дод, интервју, Лондон, јул 1994.
77. Сол Белоу, *Хумбољдов гар*.

17. Фурије-чувари

1. Двајт Д. Ајзенхауер, нав. у: Stephen Whitfield, *The Culture of the Cold War*. Док су пропагандисти у Ајзенхауеровој администрацији волели да причају о коришћењу духовног оружја, Министарство одбране је започело програм потрошње за гомилање нуклеарног и нуклеарног оружја вредног 354 милијарде долара, за мање од шест година.
2. Данијел Бурстин, нав. у: Taylor D. Littleton and Maltby Sykes, *Advancing American Art*.
3. Пол Ници, нав. у: Evan Thomas, *The Very Best Men*.
4. Ајзенхауерови преци били су менонити, али, кад су се скрасили у Тексасу, тамо није било менонитске цркве па су само читали Библију.
5. John Kobler, *Henry Luce: His Time, Life and Fortune* (London: Macdonald, 1968).
6. Исто.
7. Исто.
8. Сидни Хук, „Нова пропаст храбрости“, *Partisan Review*, јануар 1953. У децембру 1951, директор Одбора за психолошку стратегију препоручио је Трејсију Барнсу из ЦИА да се Нибуру приступи као могућем „консултанту“ ПСБ. Гордон Греј Трејсију Барнсу, 21. децембар 1951 (GG/DDE). Уз Нибуров

- положај председавајућег Саветодавног одбора Штаба за планирање политике (који је надгледао стварање ЦИА), то је значило да је овај теолог у идеалном положају да „од Бога учини инструмент националне политике“.
9. Whittaker Chambers, *Witness* (Chicago: Regnery, 1952).
 10. Хари С. Труман, Обраћање Конгресу, 12. март 1947, штампано у: Harry S. Truman, *Memoirs: Year of Decisions*.
 11. Џорџ Сантајана, нав. у: Gore Vidal, *Palimpsest* (London: Andre Deutsch, 1995).
 12. Били Грејем, нав. у: Stephen Whitfield, нав. дело.
 13. Norman Mailer, *Armies of the Night* (New York: New American Library, 1968).
 14. Arthur Miller, *Timebends*.
 15. Исто.
 16. Лесли Фидлер, нав. у: Taylor D. Littleton and Maltby Sykes, нав. дело.
 17. Сол Стајн за *Aware, Inc.*, 28. јануар 1955 (ACCF/NYU).
 18. Исто.
 19. Исто.
 20. *Aware, Inc.* Солу Стајну, 26. фебруар 1955 (ACCF/NYU).
 21. Сол Стајн Витекеру Чејмберсу, 20. децембар 1954 (ACCF/NYU).
 22. Витекер Чејмберс, нав. дело.
 23. Андре Малро, нав. у: Stephen Whitfield, нав. дело.
 24. Артур Милер, нав. дело.
 25. Здружена команда, „представљање ‘милитантне слободе’ главнокомандујућем Морнарице“, 16. децембар 1955 (PSB/HT).
 26. Кристофер Симпсон, интервју, Вашингтон, јун 1994.
 27. Здружена команда, „Извештај о конференцији у Калифорнији у вези са ‘серијалом америчких филмова’ Корнелијуса Вандербилта Витнија и ‘милитантном слободом’“, 5. јул 1956 (PSB/HT).
 28. Исто.
 29. Корнелијус Вандербилт Витни, нав. у: исто.
 30. Здружена команда, исто.
 31. Артур Милер, нав. дело.
 32. Гор Видал, нав. дело.
 33. Ч. Д. Џексон Хенрију Лусу, 19. мај 1953 (CDJ/DDE).
 34. Гарнер Шелтон, Филмска служба, Сесилу Б. Де Милу, 11. мај 1953 (CDJ/DDE).
 35. Џефри Шерлок Ендрју Смит, Филмска служба, 28. септембар 1954 WHO/NSC/DDE.
 36. Исто.
 37. Карлтон Олсоп, Холивудски извештаји, 1953 (CDJ/DDE).

38. Исто. Упркос ставу Националног удружења за унапређење обојених против „стереотипног представљања Црнаца у филмовима као муцавих, комичних ликова“, Холивуд није направио позитиван корак у свом третирању Афроамериканаца на платну. Између 1945. и 1957. године број црних извођача у филмовима чак је пао, са 500 на 125. У филму из 1953, *Skirts Ahoy*, црном музичару Билију Екстајну било је забрањено да током своје тачке погледа иједну белу глумицу.
39. Исто.
40. Walter L. Hixson, *Parting the Curtain: Propaganda, Culture and the Cold War 1945–1961* (New York: Macmillan, 1997).
41. Ч. Д. Џексон Еботу Вошберну, 30. јануар 1956 (CDJ/DDE).
42. Ч. Д. Џексон Нелсону Рокфелеру, 14. април 1955 (CDJ/DDE). У истом писму Ч. Д. Џексон упозорава своје колеге у ЦИА да им не пада на памет „згодна идеја“ да ове глумце користе као обавештајне изворе – „Не сматрам да су ти људи емоционално способни да играју двоструку улогу“ – али се сложио да „кад се врате, свакако могу да добију вешт дебрифинг“.
43. Џон Покер, УСИА, Солу Стајну 20. октобар 1955 (ACCF/NYU).
44. Сидни хук, „Извештај за Међународни дан против диктатуре и рата“, *Partisan Review*, vol. 16/7, јесен 1949.
45. Т. С. Колахан Солу Стајну, октобар 1955 (ACCF/NYU).
46. Ерик Џонстон, нав. у: Walter L. Hixson, нав дело. Пропагандисти владе САД били су редом забринуте због Стајнбека, као и за читаву ту школу америчке књижевности која се бавила тешким друштвеним темама. У јулу 1955, један стручњак за психолошко ратовање тражио је од владе да повуче своје спонзорство у изложби фотографија Музеја модерне уметности, *Човекова йородица*, због тога што је америчко друштво портретисала „на начин како се у *Плодовима њева* описује стара или богата виша класа“, и остављала „утисак да су сви амерички радници угњетени или искоришћавани“, те је, као таква, представљала „сан комунистичке пропаганде“. Р. Џ. Корсо, Одбор за координацију операција, јул 1955 (ОСВ.Сен/DDE). Један критичар открио је у свему томе „параноидну потрагу за деконтаминацијом“. Том Хејден, нав. у: Andrew Ross, *No Respect*.
47. Карлтон Олсоп, нав. дело.
48. Ч. Д. Џексон помиње „холивудску формулу“ ЦИА у свом дневнику за 15. мај 1953. Мада су владини стручњаци овај запис озбиљно цензурисали, он је једини познат документарни доказ да је ЦИА развила званичну стратегију за продор у филмску индустрију. Према дневнику, Ч. Д. Џексон се тог дана срео са замеником Трејсија Барнса, Џоном Бејкером (де Невиллов регрутер), да разговарају о „холивудској формули“ ЦИА која је, како изгледа, била одговорност Бејкера, Барнса и Визнера, с Олсопом као њиховим човеком на Западној обали.
49. Карлтон Олсоп, нав. дело.
50. Исто.
51. Исто.

52. E. Howard Hunt, *Undercover: Memoirs of an American Secret Agent* (California: Berkeley Publishing Corporation, 1974).
53. Де Рошмон је постао омиљен као независни продуцент с филмом *Кућа на 92. улици*, у коме се храбри агенти ФБИ боре с немачким шпијунима. Филм је био хваљен због свог реалистичког – де Рошмон је то звао „non-fiction“ – одигравања стварног догађаја из досијеа Џ. Едгара Хувера. Према једном историчару, де Рошмон је „током читаве каријере био опседнут шпијунима“, што је корисна препорука за некога који ће убрзо радити с неколицином таквих. Лоренс де Невил, који се срео с њим у Енглеској током снимања *Живојинињске фарме*, присећа се де Рошмоновог узбуђења због тога што се „дружи с момцима из Агенције, као да има улогу у неком од сопствених филмова“. Лоренс де Невил, интервју, април 1997.
54. Ричард Хирш, ПСБ, Трејсију Барнсу, „Примедбе на сценарио *Живојинињске фарме*“, 23. јануар 1952 (PSB/HT).
55. Званичне финансије за 1984 укључивале су субвенцију од 100.000 долара из УСИА, како би се направио, како је то њен председавајући описао, „најубитачнији антикомунистички филм свих времена“. Tony Shaw, *The British Cinema, Consensus and the Cold War 1917–1967* (необјављен рукопис).
56. Alan Sinfield, *Literature, Politics and Culture in Postwar Britain* (London: Athlone Press, 1997).
57. Сол Стајн Питеру Ретвону, 30. јануар 1955 (ACCF/NYU).
58. Исто.
59. Исто.
60. Исто.
61. Исто.
62. Сол Стајн, писмо Америчком комитету за слободу културе, 11. јануар 1955 (ACCF/NYU).
63. Isaac Deutscher, „The Mysticism of Cruelty“, нав. у: Alexander Cockburn, *Corruptions of Empire* (London: Verso, 1987).
64. Исто.
65. Џорџ Орвел, у: Peter Davison (ур.), *The Complete Works of George Orwell* (London: Secker & Warburg, 1998).
66. Ричард Рис, нав. у: Michael Sheldon, *Orwell: The Authorised Biography* (London: Heinemann, 1991).
67. Џорџ Орвел, у: Peter Davison, нав. дело. Орвел је био острашћени противник ционизма, верујући да „ционистички Јевреји свуда мрзе и сматрају Британију највећим непријатељем, већим и од Немачке.“ Због тога је посаветовао ИРД да је „лоша политика покушај тражења услуге од наших непријатеља“ и упозорио их да не мисле како је „анти-антисемитизам адут у антируској пропаганди“. Џорџ Орвел Силији Кирвен, 6. април 1949 (IRD/FO1110/PRO).
68. Адам Вотсон, телефонски интервју, август 1998. [My italics.]
69. Бернард Крик, *Evening Standard*, 11. јул 1996.

70. Перегрин Ворстхорн, *The Spectator*, 29. јул 1996.
71. Џорџ Орвел, „Спречавање књижевности“, *Polemic*, по. 2, 1945.
72. Џорџ Орвел, „Слобода штампе“, 1944, објављено у: *New Statesman*, 18. август 1995.
73. Исто.

18. Кад на врби роди грожђе

1. Манес Спербер, 11. новембар 1956, нав. у: Мајкл Јоселсон Шепарду Стоуну, без датума (CCF/CHI).
2. Лоренс де Невил, телефонски интервју, април 1997.
3. Исто.
4. Мајкл Јоселсон Шепарду Стоуну, без датума (CCF/CHI).
5. Evan Thomas, *The Very Best Men*.
6. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.
7. Џон Хант, интервју, јул 1997.
8. Нав. у: Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.
9. Жан Пол Сартр, *L'Express*, 9. новембар 1956.
10. Мајкл Јоселсон Шепарду Стоуну, без датума (CCF/CHI).
11. Исто.
12. Исто.
13. Ч. Д. Џексон, Дневници (CDJ/DDE).
14. Ч. Д. Џексон Френку Визнеру, 27. фебруар 1954 (CDJ/DDE).
15. Исто.
16. Richard Crockatt, *The Fifty Years War: The United States and the Soviet Union in World Politics 1941-1991* (London: Routledge, 1995).
17. Мајкл Јоселсон Николасу Набокову, 23. јануар 1954 (CCF/CHI).
18. Занимљиво је да је сам Ајзенхауер, који је касније приметио да су „предлози били револуционарни“, у то време слабо пропратио ово обраћање. Совјети су одбили предлоге.
19. Мајкл Јоселсон Лоренсу де Невилу, без датума (CDJ/DDE).
20. Ч. Д. Џексон Трејсију Барнсу, 5. јануар 1954 (CDJ/DDE).
21. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.
22. Мајкл Јоселсон Ирвингу Кристоу, 1. децембар 1955 (CCF/CHI).
23. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.
24. Мајкл Јоселсон Ирвингу Кристоу, нав. у: Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.
25. Ирвинг Кристоу Мајклу Јоселсону, нав. у: Peter Coleman, исто.
26. Стивен Спендер Мајклу Јоселсону, 10. јул 1955 (CCF/CHI).
27. Исто.

28. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.
29. Не изненађује то што је Мајкл Јоселсон био запањен Хуковом претњом да ће раскринкати Конгрес. Али, Јоселсон је бранио одлуку да именује Мекдоналда на Кристолово место, због тога што је он „имао врло добре разлоге да буде незадовољан Ирвингом пошто је учинио сваки покушај да му попује у периоду дужем од две године.“ Мајкл Јоселсон Сиднију Хуку, 18. август 1955 (CCF/CHI).
30. Ирвинг Кристол, интервју, Вашингтон, јул 1996.
31. Стјуарт Хемпшир, интервју, Оксфорд, децембар 1997.
32. Артур Шлезинцер, интервју, Њујорк, фебруар 1997.
33. Мајкл Јоселсон Малколму Магерицу, 19. септембар 1955 (CCF/CHI).
34. Мајкл Јоселсон Ирвингу Кристолу, 10. децембар 1955 (CCF/CHI).
35. Мајкл Јоселсон Данијелу Белу, 29. октобар 1955 (CCF/CHI). Израз је позајмљен од Никите Хрушчова, који је једном приликом суморно приметио да ће се хладни рат завршити кад на врби роди грожђе.
36. Двајт Мекдоналд Стивену Спендеру, 2. јун 1955 (CCF/CHI).
37. Брошура Конгреса за слободу културе, без датума (CCF/CHI).
38. Исто.
39. Мелвин Ласки Борису Шубу, 6. новембар 1957 (CCF/CHI).

19. Ахилова пета

1. *Коначни извештај Черчове комисије*, 1976.
2. Tom Braden, „I'm Glad the CIA is 'Immoral'“, *Saturday Evening Post*, 20. мај 1967.
3. Ричард Волхајм, телефонски интервју, децембар 1997.
4. Исто.
5. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јун 1994.
6. Двајт Мекдоналд, „Америка! Америка“, *Dissent*, јесен 1958.
7. Ирвинг Кристол, интервју, Вашингтон, јун 1994.
8. Исто.
9. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.
10. Мекдоналдов напад на вођство америчких синдиката датира још из тридесетих, када их је описао као „седи-доле-штрајкаче-претворене у буржоаске прагматичаре“, потпуно апсорбоване у капиталистички систем и његову потрошачку културу. У сопственом часопису, *Politics*, исмевао је Волтера Ројтера као „синдикалног извиђача-факира“.
11. Двајт Мекдоналд, „Америка! Америка“, *Dissent*, јесен 1958.
12. Ирвинг Кристол, интервју, Вашингтон, јун 1994.
13. Двајт Мекдоналд „Стивенирвингниколасмајку“, 16. април 1958 (DM/STER).
14. Стивен Спендер, интервју, Лондон, јул 1994.

15. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
16. Мајкл Јоселсон Џону Ханту, 27. мај 1958 (MJ/HRC).
17. Јоселсон, је, мада му се Мекдоналд допадао као особа, увек био забринут због његове критичности. Када је, 1956, Спендер открио планове да од Мекдоналда поручи текст о Европској заједници за угаљ и челик, Јоселсон је упозорио Спендера да „још мало размисли о тој идеји. Био би то врло темељан текст да не постоји опасност да ће написати нешто потпуно деструктивно“. Спендер је одустао од идеје.
18. Ричард Хелмс, нав. у: *Коначни извештај Черчове комисије*, 1976.
19. Двајт Мекдоналд, „Америка! Америка“, *Dissent*, јесен 1958.
20. Владици званичници одавно су знали за ужасно понашање америчких војних заробљеника, али су се веома трудили да сакрију чињенице од шире јавности. Ч. Д. Џексон је 23. априла 1953. записао у свој дневник: „Данас велика гужва преко телефона због индоктринираних заробљеника у Кореји који су се вратили. Добио сагласност од Далса и [Волтера Бедела] Смита да је препоручљиво да се Пентагону каже како је императив да се побрине да се сви индоктринирани заробљеници држе на једном месту и... да се о томе пусти прича уместо да дозволимо да ови индоктринирани момци упере на нас пушке“. Ч. Д. Џексон, Дневник (CDJ/DDE).
21. Ирвинг Кристол, интервју, Вашингтон, јун 1994. Кристол је очито заборавио своје писмо Мекдоналду, у коме пише: „Желим да поново размотрите корејску епизоду.“ Ирвинг Кристол Двајту Мекдоналду, 19. мај 1958 (DM/STER).
22. Мајкл Јоселсон Ирвингу Кристолу, 31. октобар 1958 (MJ/HRC).
23. Тридесет година касније, Кристол је признао да би се амерички војници стационарани у Немачкој после Другог светског рата ужасно понашали да није било преког суда. Упитан да ли би тада изразио такве сумње, одговорио је: „Не. Не бих, због лојалности. Ја сам Американац, ја сам патриота.“
24. Ли Вилијамс, интервју, Вашингтон, јун 1994.
25. Вилијам Колби, интервју, Вашингтон, јун 1994.
26. Џејсон Епстајн, интервју, Њујорк, јун 1994.
27. Двајт Мекдоналд, нав. у: Hugh Wilford, *The New York Intellectuals*.
28. Норман Бирнбаум, отворено писмо Конгресу за слободу културе, 3. новембар 1958, објављено у: *Universities and Left Review*, децембар 1958 (MJ/HRC).
29. Исто. Бирнбаум је тешко могао да поверује како је „одбрана запада у добрим рукама када се оне налазе код оних њујоршких Јевреја чија се оданост Америци може мерити само њиховим очигледним недостатком свих америчких врлина, уз додатак оног дела британске интелигенције – велик, бојим се – регрутоване међу оним момцима који у интернату нису добро играли рагби.“ Нав. у: Hugh Wilford, нав. дело.
30. Мајкл Јоселсон Двајту Мекдоналду, 28. април 1958 (DM/STER).
31. Двајт Мекдоналд, писмо уреднику, *Universities and Left Review*, 16. децембар 1958 (DM/STER).

32. Двајт Мекдоналд, нав. у: Michael Wreszin, *A Rebel in Defense of Tradition*.
33. Derwent May, *The Times*, 2. јул 1996.
34. Peter Steinfels, *The Neoconservatives*.
35. Џејсон Епстајн, „ЦИА и интелектуалци“, *New York Review of Books*, 20. април 1967.
36. Мајкл Јоселсон Ирвингу Кристоу, 6. децембар 1954 (CCF/CHI).
37. Мајкл Јоселсон Ирвингу Кристоу 23. децембар 1954 (CCF/CHI).
38. Мајкл Јоселсон Ирвингу Кристоу, 9. август 1956 (CCF/CHI).
39. Џејсон Епстајн, „ЦИА и интелектуалци“, *New York Review of Books*, 20. април 1967.
40. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јул 1996.
41. Кристофер Монтегју Вудхаус, телефонски интервју, децембар 1997.
42. Мајкл Јоселсон Стивену Спендеру, 28. јул 1954 (CCF/CHI).
43. Николас Набоков Ирвингу Кристоу и Стивену Спендеру, 30. јул 1954 (CCF/CHI). [мој италики]
44. Исто.
45. Ворен Д. Маншел Ирвингу Кристоу, 19. август 1954 (CCF/CHI).
46. Sonog Cruise O'Brien, „Journal de Combat“, *New Statesman*, 20. децембар 1963.

20. Културни НАТО

1. Фредрик Варбург Мелвину Ласком, 8. октобар 1958 (ENC/SSW/RU).
2. Преписка која се односи на „донације“ Ротшилда за *Енкаунџер одвија се од јуна* 1958. до октобра 1960 (ENC/ S&W/RU).
3. Ч. Д. Џексон Нелсону Рокфелеру, 18. новембар 1954 (CDJ/DDE).
4. Херберт Ф. Пропс, Америчка амбасада у Лондону, „Недостатак објављених материјала о спремности Уједињеног Краљевства да модификује суверенитет у интересу колективне безбедности“, Стејт департменту, 9. децембар 1952 (SD.CA/RG59/NARA).
5. Нил Бери, „Енкаунтер“, *London Magazine*, фебруар–март 1995.
6. Као шеф међународног одсека Лабуристичке странке 1948, Денис Хили је помогао да се дистрибуирају папири ИРД. Слао је одсеку и редовне извештаје о активностима комуниста у европском синдикалном покрету. Касније је био посредник у представљању корисних источноевропских емиграната официрима ИРД (IRD/FO1110/PRO).
7. Мелвин Ласки Џону Ханту, 11. октобар 1960 (CCF/CHI).
8. Мајкл Јоселсон Данијелу Белу, 28. октобар 1964 (MJ/HRC).
9. Ричард Волхајм, нав. у: Neil Berry, нав. дело.
10. Стјуарт Хемпшир, интервју, Оксфорд, децембар 1997. Слично томе, Исаија Берлин је улогу Стивена Спендера описао као обезбеђивање „сертификата да је *Енкаунџер* достојан поштовања енглеске интелигенције“.

11. Кас Канфилд Николасу Набокову, 23. децембар 1958 (CCF/CHI). Совјети и Американци су се током тих година жестоко борили за многе угледне културне личности. Реагујући на оно што су назвали „духовним вандализмом“ Совјета када су ови 1952. године покушали да искористе сећање на Виктора Игоа и Леонарда да Винчија као на „присталице совјетског начина живота“, Амерички комитет за слободу културе је прогласио Игоа и да Винчија апостолима слободне културе којима би совјетски модел био „одвратан“.
12. Николас Набоков, *Bagazh*.
13. Мери Макарти Хани Арент, 20. јун 1960, нав. у: Carol Brightman (ур.), *Between Friends*.
14. Исто.
15. Саопштење за штампу Конгреса за слободу културе, 1. јул 1959 (CCF/CHI).
16. Меколи је у то време још увек био агент у Конгресу, и није могао да преузме одговорност за посао у Кенјону. Када је прихватио Ренсомову понуду, управо је био добио професуру на Кенјону и „већ је направио договоре да ту годину проведе у иностранству“. До јесени 1959, још увек се није вратио у Кенјон, и Ренсом се осећао „гадно исцрпљено“, уз обавезу да „још око седам недеља чува ватру у огњишту после сопственог повлачења, чекајући на Робија“. Џон Кроу Ренсом, нав. у: Marian Janssen, *The Kenyon Review*.
17. Роби Меколи, нав. у: Marian Janssen, исто.
18. Џон Хант, интервју, јул 1997.
19. Нав. у: Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.
20. Лесли Фидлер, „Партизан ривју: феникс или додо?“, *Perspectives*, пролеће 1956.
21. Исто.
22. Исто.
23. Исто.
24. Годишњи извештај Фарфилд фондације 1962–1963 (CCF/CHI).
25. Ч. Д. Џексон Корду Мејеру, 1. новембар 1957 (CDJ/DDE).
26. Ч. Д. Џексон Данијелу Белу и Алену Гроверу, 12. новембар 1957 (CDJ/DDE).
27. Нав. у: Едвард Лили, Одбор за координацију операција, Артуру Вогелу, УСИС, 9. април 1956 (WHO/NSC/DDE).
28. Исто.
29. Исто.
30. Вилијам Филипс Мајклу Јоселсону, 28. март 1958 (CCF/CHI).
31. Сидни Хук Мајклу Јоселсону, 8. децембар 1959 (MJ/HRC).
32. Мајкл Јоселсон Шепарду Стоуну, 12. јануар 1968 (MJ/HRC).
33. Данијел Бел Џону Леонарду, уреднику, *Sunday Times Book Review*, 16. октобар 1972 (MJ/HRC).
34. Изгледа да је Варбург није био нарочито енергичан у улози енглеског дистрибутера за *Партизан ривју*, наводећи издавача Роџера Страуса да

- запита, у свом „званичном“ својству „саветника“ часописа, „шта, до врага, ви момци радите с дистрибуцијом, о којој сам разговарао с вашим пајташима“. Роџер Страус Фредрику Варбург, 30. јун 1959 (ENC/S&W/RU).
35. Ирвинг Кристол Мајклу Јоселсону, 9. март 1960 (CCF/CHI).
 36. Вилијам Филипс Мајклу Јоселсону, 10. мај 1961 (MJ/HRC).
 37. Вилијам Филипс, „Завера либерала“, *Partisan Review*, зима 1990.
 38. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.
 39. Вилијам Филипс, „Завера либерала“, *Partisan Review*, зима 1990.
 40. Уговор *Time Inc.–New Leader*, 14. мај 1964 (CDJ/DDE). Уговор је начињен према узорку из 1953. године.
 41. Ч. Д. Џексон Алену Далсу, 21. фебруар 1956 (CDJ/DDE).
 42. Вилијам Фурт Хенрију Лусу и Ч. Д. Џексону, „Поверљиво писмо о Њу лидеру“, 24. јул 1956 (CDJ/DDE). Одређен да организује пренос био је хладноратовски ветеран Френк Линдзи, бивши заменик шефа Службе ЦИА за координацију политике, потом извршни директор Фондације Форд, а сада консултант управе у *McKinsey and Company*.
 43. Херберт Лути Мајклу Јоселсону, 19. фебруар 1962 (MJ/HRC).
 44. У неким случајевима, пут је ишао преко *Перис ривју*, часописа који су 1953. године основали Џорџ Плимптон и агент ЦИА Питер Матјесен. Нелсон Олдрич је ту радио као помоћник уредника, пре него што се запослио у Конгресу. Френис Фиццералд, кћерка шефа одсека ЦИА задуженог за операције против Кастра, радила је за *Перис ривју* у лето 1962, а онда, после летовања с Визнеровима у Тангеру, узнапредовала до посла у Конгресу. Џорџ Плимптон је касније истакао да „*Перис ривју* никада није добијао било какву новчану помоћ од Конгреса, или било које друге службе сличне врсте, нити да постоји икаква очигледна политичка или социолошка пристрасност у било чему што је Питер [Матјесен] као уредник одабрао за часопис. Искрено, морам да кажем да бих, лично, поздравио средства од Конгреса, да нас одрже у животу. *Енкаунџер*, *Превес*, и други часописи које је Конгрес подржавао били су изванредне публикације – без обавеза у погледу онога што се објављује, бар не таквих да сам их ја видео. Каква срамота што се данас све гледа у тако ружном светлу... угледи умрљани због веза којих је једва и било. Изгледа да смо имали среће.“ Џорџ Плимптон, писмо аутору, 27. август 1997.
 45. Кенет Тајнан, „Конгрес за слободу културе“, *That Was The Week That Was*, 1962.
 46. Мери Пинчот Мејер пронађена је мртва на приобалном путељку Вашингтонског канала 1964, убијена у нападу у коме наизглед није било мотива. Била је у романтичној вези са Џоном Ф. Кенедијем, и записала је понешто о томе у свом дневнику, који јој је прљави преварант ЦИА Џејмс Хесус Енглтон украо из куће (пошто ју је обио) дан после њене смрти.
 47. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јул 1996.
 48. Артур Шлезинџер, интервју, Њујорк, август 1996.
 49. Џон Томпсон, телефонски интервју, август 1996.

50. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
51. Ли Вилијамс, интервју, Вашингтон, јул 1996.
52. Дијана Јоселсон, писмо аутору, 4. април 1997.
53. Џон Хант, интервју, јул 1997.

21. Цезар Аргентине

1. Елизабет Бишоп Роберту Лоуелу, 1. март 1961, нав. у: Ian Hamilton, *Robert Lowell: A Biography*.
2. Френк Алтшул Џону Ф. Кенедију, 30. јануар 1961 (FA/COL).
3. Роберт Лоуел Едмунду Вилсону, 31. мај 1962, нав. у: Ian Hamilton, нав. дело.
4. Доналд Џејмисон, интервју, Вашингтон, јун 1994.
5. Волтер Лакер, „Антикомунизам у иностранству: сећање на Конгрес за слободу културе“, *Partisan Review*, пролеће 1996.
6. Џејсон Епстајн, интервју, Њујорк, јун 1994.
7. Хана Арент Мери Макарти, 22. август 1972, у: Carol Brightman (ур.), *Between Friends*.
8. Ернст Роберт Куртијус, нав. у: Стивен Спендер, *Дневници*. Мајкл Јоселсон се једном пожалио како је тешко направити састанак са Спендером, који је увек „на неком крстарењу или предавању“.
9. Елизабет Бишоп Меријен Мур, 17. август 1954, нав. у: Ian Hamilton, нав. дело.
10. Џон Мендер, нав. у: Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.
11. Лоуел је гајио опсесивно и морбидно занимање за Хитлера. Џонатан Милер, који је боравио код њега у Њујорку, крајем педесетих, сећа се како је открио да је у (сумњиво дебелом) Лоуеловом примерку *Цвећа зла* био скривен прилично похабан примерак *Mein Kampf-a*.
12. Ian Hamilton, нав. дело.
13. Мери Макарти Хани Арент, 28. септембар 1962, нав. у: Carol Brightman, нав. дело.
14. Исто.
15. Кит Ботсфорд, нав. у: Ian Hamilton нав. дело.
16. Мајкл Јоселсон Џону Томпсону, 4. септембар 1963 (MJ/HRC).
17. Мајкл Јоселсон Џону Томпсону, 10. јул 1964 (MJ/HRC).
18. Мноштво различитих Ботсфордових послова за Конгрес обухватало је држање на оку јединице под именом Колумбијанум, организације коју су водили језуити, и која је неговала лево оријентисане интелектуалце у Латинској Америци, под вођством свештеника по имену падре Арпа, кога је Јоселсон описао као „језуитског комунисту и хомосексуалца одевеног у диор“.
19. Џон Хант Киту Ботсфорду, 29. март 1963 (CCF/CHI).
20. Џон Хант Ирвину Кристоу, 23. децембар 1963 (CCF/CHI).

21. Рене Таверније Џону Ханту, 28. фебруар 1963 (CCF/CHI).
22. Џон Хант Ренеу Тавернијеу, 1. јул 1963 (CCF/CHI).
23. Исто.
24. Рене Таверније, „Пабло Неруда“, јун 1963 (CCF/CHI).
25. Исто.
26. Џон Хант Ренеу Тавернијеу, 1. јул 1963 (CCF/CHI).
27. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997. Током 1963. ЦИА је такође потрошила три милиона долара у покушају да утиче на ток општих избора у Чилеу, са долар по гласу, двоструко више по гласу у поређењу с оним што су Голдвотер и Џонсон потрошили у председничкој кампањи САД 1964. године. Видети: Evan Thomas, *The Very Best Men*.
28. Салвадор де Мадаријага Мајклу Јоселсону, 1. јануар 1963 (MJ/HRC).
29. Стјуарт Хемпшир, интервју, Оксфорд, децембар 1997.
30. Nicolas Nabokov, *Bagazh*.
31. Стјуарт Хемпшир, интервју, Оксфорд, децембар 1997.
32. Исто.
33. Мајкл Јоселсон Николасу Набокову, 10. децембар 1964 (NN/HRC).
34. Исто.
35. Мајкл Јоселсон Николасу Набокову, 29. јун 1964 (MJ/HRC).
36. Исто.
37. Доналд Џејмисон, интервју, Вашингтон, јун 1994.
38. Вилијам Хоби, нав. у: *Newsweek*, 6. март 1967.
39. Уводник, *The Nation*, 14. септембар 1964.
40. Cord Meyer, *Facing Reality*.
41. Ли Вилијамс, интервју, Вашингтон, јун 1994.
42. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
43. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997.
44. Николас Набоков Мајклу Јоселсону, 19. март 1977 (NN/HRC).
45. Наташа Спендер, телефонски интервју, мај 1997.
46. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
47. *Конечан извештај Черчове комисије*, 1976.
48. Нав. у: исто.
49. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
50. Мајкл Јоселсон, нав. у: Конгрес за слободу културе, „Записник са састанка извршног одбора“, Лондон, октобар 1964 (CCF/CHI).

22. Пријатељи по перу

1. Луис Мамфорд, нав. у: Stephen Whitfield, *The Culture of the Cold War*.
2. Гвин Нетлер, нав. у: Michael Wreszin, *A Rebel in Defense of Tradition*.

3. Вилијам Бароуз, нав. у: Taylor D. Littleton and Maltby Sykes, *Advancing American Art*.
4. Сидни Хук Мајклу Јоселсону, 20. април 1964 (MJ/HRC). Хук није био у праву, свакако не у погледу Нормана Потхореца, који је побуну битника презирао као „револт духовно обесправљених и обогачених душа“.
5. Ли Вилијамс, интервју, Вашингтон, јул 1996.
6. Исто.
7. Мајкл Јоселсон, „Прича из Конгреса за слободу културе“, необјављен рукопис (MJ/HRC).
8. Хари С. Труман, 1963, нав. у: *New York Times*, 25. април 1966.
9. Артур Кестлер Мајклу Јоселсону, 24. јул 1963 (MJ/HRC).
10. Николас Набоков Ричарду Кросману, новембар 1956 (CCF/CHI).
11. Елизабет Патерсон, интервју, Лондон, јул 1997.
12. Дејвид Карвер Жану де Бери, генералном секретару Француског ПЕН, 10. март 1965 (PEN/HRC).
13. Arthur Miller, *Timebends*.
14. Артур Милер, нав. у: Natalie Robins, *Alien Ink*. Милер је схватио 1986, када је коначно добио свој досије у ФБИ, да је разлог због кога је био изабран управо онај који је и мислио: сматран је прихватљивим и за Исток и за Запад, савршени председник ПЕН у време када је у питању било само постојање те организације.
15. У ствари, Астуријас је био Гватемалац. Био је отворени непријатељ Конгреса, а нарочито Ботсфорда, чије је „игре“ у Јужној Америци срчано критиковао.
16. Мајкл Јоселсон Манесу Сперберу, 24. новембар 1964 (MJ/HRC).
17. Луис Галантијер Извршном одбору, Амерички ПЕН, 26. април 1965 (PEN/HRC).
18. Тим Фут Кенету Доналдсону, 28. април 1965 (CCF/CHI).
19. Према сопственом извештају ПЕН о конференцији на Бледу, Комитет за слободну Европу, чији је Луис Галантијер био активан члан, такође је обезбедио новац. Донацију је највероватније организовао Ален Далс. Мада се повукао из ЦИА, Далс је наставио да игра активну улогу у машинерији хладног рата коју је створио. Штавише, и сам је убрзо постао новоизабрани члан ПЕН.
20. Џон Хант Дејвиду Карверу, 9. фебруар 1966 (CCF/CHI).
21. Џон Хант Луису Галантијеру, 4. март 1966 (CCF/CHI).
22. Извештај ПЕН, јун 1966 (PEN/HRC).
23. Конор Круз О’Брајен, „Политика и писац“, објављено у: Donald H. Akenson (ур.), *Conor: A Biography of Conor Cruise O’Brien* (Montreal: McGill-Queen’s University Press, 1994).
24. Исто.

23. Књижевни Залив свиња

1. Robert W. Merry, *Taking on the World*.
2. Исто.
3. Џејсон Епстајн, интервју, Њујорк, јун 1994.
4. Robert W. Merry, нав. дело.
5. William Fulbright, „In Thrall to Fear“, *The New Yorker*, 8. јануар 1972.
6. Исто.
7. Norman Mailer, *Armies of the Night*.
8. *New York Times*, 27. и 29. април 1966.
9. Karl Miller, *Dark Horses: An Experience of Literary Journalism* (London: Picador, 1998).
10. Мајкл Јоселсон Малколму Магерицу, 25. јун 1965 (MJ/HRC).
11. Исто. Наташа Спендер је касније била збуњена Јоселсоновим помињањем оваквих финансијских аранжмана који, како је рекла, никад нису били остварени.
12. Мелвин Ласки Мајклу Јоселсону, без датума (MJ/HRC).
13. Мајкл Јоселсон, „Memo for the Record: Talks with Muggeridge, London 25 and 28 February 1964“, 3. март 1964 (MJ/HRC).
14. Едвард Шилс Мајклу Јоселсону, 2. новембар 1967 (MJ/HRC).
15. Мајкл Јоселсон Робију Меколију, 30. децембар 1965 (MJ/HRC).
16. Исто.
17. Frank Kermode, *Not Entitled: A Memoir* (London: Harper Collins, 1996).
18. Исто.
19. Ричард Волхајм сећа се како је и Ласком и Спендеру предочио гласине од пре неколико година, када је од њега тражено да се прикључи *Енкаунџеру*. „Разговарали смо о томе током вечере у неком клубу, и тражио сам да ме разуме у мноштво гласина које су тада кружиле око ЦИА. Ласки је рекао: ‘Ништа лакше. Можеш да прегледаш рачуне и сам да се увериш.’ А Стивен је изгледао као да му је велики терет пао с леђа и рекао: ‘Видиш, није то тачно.’ Али, затим је Ласки додао: ‘Наравно, ми то нећемо учинити. Јер, зашто бисмо отварали књиге сваком Тому, Дику и Харију који поверује неким шашавим гласинама?’“ На то се Стивену вилица обесила. Ћутао је до краја вечере. Волхајм је одбио понуду да се придружи. Ричард Волхајм, телефонски интервју, децембар 1997.
20. Едвард Шилс Мајклу Јоселсону, 28. фебруар 1964 (MJ/HRC).
21. Мајкл Јоселсон Малколму Магерицу, 27. април 1964 (MJ/HRC).
22. Малколм Магериц Мајклу Јоселсону, 9. јун 1964 (MJ/HRC).
23. Мајкл Јоселсон Џејмсу Перкинсу, 20. јул 1966 (MJ/HRC).
24. Мајкл Јоселсон Сесилу Кингу, 10. мај 1964 (MJ/HRC).
25. Мајкл Јоселсон Улриху Билу, 14. мај 1964 (MJ/HRC).

26. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, мај 1996.
27. Tom Braden, „What’s Wrong with the CIA?“, *Saturday Review*, 5. април 1975.
28. Џејсон Епстајн, интервју, Њујорк, јун 1994.
29. Исто.
30. Џон Томпсон Стивену Спендеру, 25. мај 1964 (MJ/HRC).
31. Џулијус Флајшман Стивену Спендеру, 16. септембар 1966 (MJ/HRC).
32. Керол Брајтман, интервју, Њујорк, јун 1994.
33. Наташа Спендер, интервју, Мосан, јул 1997.
34. Мелвин Ласки, Ирвинг Кристол, Стивен Спендер, писмо за *Њујорк џајмс*, 10. мај 1966.
35. Мајкл Јоселсон Стивену Спендеру, 2. октобар 1966 (MJ/HRC).
36. Стјуарт Хемпшир, интервју, Оксфорд, децембар 1997.
37. Кенет Галбрајт, Џорџ Кенан, Роберт Опенхајмер, Артур Шлезингер Мл., писмо за *Њујорк џајмс*, 9. мај 1966.
38. Двајт Мекдоналд Мајклу Јоселсону, 30. март 1967 (MJ/HRC).
39. Енгас Камерон, нав. у: Natalie Robins, *Alien Ink*.
40. Корд Мејер Артуру Шлезингеру, 1. фебруар 1954 (SCHLES/JFK).
41. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, мај 1996.
42. Tom Braden, „What’s Wrong with the CIA?“, *Saturday Review*, 5. април 1975.
Корд Мејер је био оличење овог крволочног става. У својим успоменама је написао: „Америчка помоћ демократским политичким партијама и установама изгледала је суштински важна уколико је слободно и плуралистичко друштво требало да опстане у Западној Европи. Чињеница да је наша помоћ требало да буде тајна – није ме узнемиравала. Политичке и културне вође Европе који су тражили нашу помоћ у својој неравноправној борби с апаратом који су финансирани Совјети, као услов су наводили да не буде публициитета, пошто комунистичка пропагандна машина може да искористи сваки видљиви траг званичне америчке подршке као доказ да су ове вође марионете америчких империјалиста. Дискреција и тајновитост били су обавезни уколико је наша помоћ требало да буде успешна.“ Cord Meyer, *Facing Reality*.

24. Поглед са бегема

1. *Коначни извештај Черчове комисије*, 1976.
2. *Рамџарџс* је, попут сваке друге „субверзивне литературе“ своје најверније читаоце имао у штабу ФБИ. Један меморандум ФБИ од 25 страна анализира „теме“ часописа, вероватно да би направио планове за његово шиканирање. Један извештај ЦИА, уз тај меморандум, закључује да је већина аутора наведених у часопису *Рамџарџс* „најчешће и најратоборније у својим објављеним текстовима испољавала комунистичке теме“.
3. Питер Џесап Волту Ростову, 4. април 1967 (NSF/LBJ).
4. Едгар Еплвајт, нав. у: Evan Thomas, *The Very Best Men*.

5. Andrew Kopkind, „CIA: The Great Corrupter“, *New Statesman*, 24. фебруар 1967.
6. Мајкл Јоселсон Исаји Берлину, 8. април 1967 (MJ/HRC).
7. Исаија Берлин Мајклу Јоселсону, 16. април 1967 (MJ/HRC).
8. Frank Kermode, *Not Entitled*.
9. Исто.
10. Наташа Спендер, телефонски интервју, мај 1997.
11. Исто.
12. Ерик Бенгли Стивену Спендеру, без датума. Захваљујем се Наташи Спендер што ми је показала ово писмо.
13. Сесил Кинг Мајклу Јоселсону, 28. април 1967 (CCF/CHI).
14. Мелвин Ласки Исаји Берлину, 13. април 1967. Захваљујем се др Хенрију Хардију што ми је показао ово писмо.
15. Исто.
16. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.
17. Исто.
18. Стјуарт Хемпшир, интервју, Оксфорд, децембар 1997.
19. Ben Whitaker, *The Foundations: An Anatomy of Philanthropy and Society* (London: Eyre & Methuen, 1974). Према Кристоферу Хиченсу, Исаија Берлин је „можда био направљен, према пореклу и темпераменту, и животном искуству, да постане један од оних интелигентних и испуњених *valets du roi* који украшавају, чак уздижу тон више класе на двору. Али, било је нечега у њему што је препознавало да је ова тежња недостојна и недовољна, и терало га да јој се одупре, када је имао смелости.“ Christopher Hitchens, 'Moderation or Death', *London Review of Books*, 26. новембар 1998.
20. Мелвин Ласки Исаји Берлину, 13. април 1967.
21. Уместо тога, на последњој страни јулског издања *Енкаунџера* за 1967, било је ућушкано обавештење о промени у уредништву часописа. Потписала га је управа, без помињања ЦИА.
22. Исаија Берлин Мелвину Ласком, 18. април 1967 (MJ/HRC).
23. Michael Ignatieff, *Isaiah Berlin: A Life* (London: Chatto, 1998).
24. Christopher Hitchens, 'Moderation or Death', *London Review of Books*, 26. новембар 1998. Вероватно се никада неће сазнати каква је била права природа односа Исаије Берлина са британском и америчком обавештајном службом. Британски шпијун, Роберт Брус Локхарт, забележио је неколико састанака, током рата, с младим Берлином, док је радио за британску владу у Вашингтону. Локхарт је имао утисак да Берлин ради за Извршни одбор психолошког ратовања, али је свита око Берлина снажно то порицала. Говорило се и да је Берлин током рата био на тајном списку СИС, Специјалном регистру, што је значило да је у прошлости пружао услуге СИС и да је пристао да се придружи Служби током рата. Фреја Старк, Грејем и Хју Грин, и Малколм Магериц, говорило се, били су такође на том списку. Што се тиче америчке обавештајне службе, може се рећи да је Берлин, у најмању

руку, био у незваничном односу са ЦИА, чији се припадници нису либили да од филозофа затраже подршку, бар према сећању Стјуарта Хемпшира и Лоренса де Невила, који је рекао да је Берлину било речено да је Агенција укључена у рад Конгреса за слободу културе. Ништа од тога не значи да је Берлин шуровао са тајним оперативцима, али сугерише извештај о степену блискости који би, сам по себи, могао бити вредан даљег истраживања.

25. Наташа Спендер, телефонски интервју, мај 1997.
26. Исто.
27. Наташа Спендер, телефонски интервју, мај 1997.
28. Мајкл Јоселсон Стивену Спендеру, 26. април 1967 (MJ/HRC).
29. Исто.
30. Исто.
31. Стивен Спендер, нав. у: *New York Times*, 8. мај 1967.
32. Стјуарт Хемпшир, интервју, Оксфорд, децембар 1997.
33. Малколм Магериц Стивену Спендеру, 22. мај 1967 (MJ/HRC).
34. Наташа Спендер, телефонски интервју, август 1997.
35. Стјуарт Хемпшир, интервју, Оксфорд, децембар 1997.

25. То осећање пропадања

1. Џон Хант, интервју, јул 1997.
2. Манес Спербер, нав. у: Џон Хант, исто.
3. Џон Хант, исто.
4. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
5. Генерална скупштина Конгреса за слободу културе, Саопштење за штампу, 13. мај 1967 (CCF/CHI).
6. Џон Хант, интервју, јул 1997.
7. Исто.
8. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997.
9. Џон Хант, интервју, јул 1997.
10. Џејмс Меколи, нав. у: Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.
11. Шантал Хант, интервју, јул 1997.
12. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, мај 1996.
13. Николас Набоков, јул 1966, исечак из новина (CCF/CHI).
14. Стјуарт Хемпшир, интервју, Оксфорд, децембар 1997.
15. Nicolas Nabokov, *Bagazh*.
16. Исто.
17. Николас Набоков Џ. Е. Слејтеру, 11. август 1971 (MJ/HRC).
18. Дијана Јоселсон Спендеровима, 18. мај 1967 (MJ/HRC).
19. Дијана Јоселсон Стивену Спендеру, 26. мај 1967 (MJ/HRC).

20. Наташа Спендер Мајклу Јоселсону, без датума (MJ/HRC).
21. Tom Braden, Tm Glad the CIA is „Immoral“, *Saturday Evening Post*, 20. мај 1967.
22. Исто.
23. Исто.
24. Том Брејден, интервју, Вирџинија, август 1996.
25. Том Брејден, телефонски интервју, октобар 1997.
26. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997
27. Џон Хант, интервју, јул 1997.
28. Џон Томпсон, телефонски интервју, август 1996.
29. Чарлтон Хестон, нав. у: Ian Hamilton, *Robert Lowell: A Biography*.
30. Carol Brightman, *Writing Dangerously*.
31. Ерик Голдман, нав. у: Ian Hamilton, нав. дело.
32. Исто.
33. Линдон Џонсон, нав. у: Stephen Whitfield, *The Culture of the Cold War*.
34. James Burnham, „Notes on the CIA Shambles“, *National Review*, 21. март 1967.
35. Волт Ростов, телефонски интервју, јул 1997.
36. Исто.
37. Исто.
38. Том Брејден, телефонски интервју, октобар 1997.
39. Џозеф Олсоп, нав. у: Carl Bernstein, „The CIA and the Media“, *Rolling Stone*, 20. октобар 1977.
40. Џозеф Олсоп, нав. у: Carl Bernstein, исто.
41. Tom Braden, „I'm Glad the CIA is 'Immoral'“, *Saturday Evening Post*, 20. мај 1967.
42. Ирвинг Кристол, интервју, Вашингтон, јун 1994.
43. Стивен Спендер, интервју, Лондон, јул 1994.
44. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, јул 1994.
45. Исто.
46. Дијана Јоселсон Тому Брејдену, 5. мај 1967 (MJ/HRC).
47. Ли Вилијамс, интервју, Вашингтон, јун 1994.
48. Џон Томпсон Мајклу Јоселсону, 7. јул 1968 (MJ/HRC).
49. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
50. Џон Томпсон Мајклу Јоселсону, 28. октобар 1967 (MJ/HRC).
51. *Коначни извештај Каценбахове комисије*, нав. у: *White House press release*, 29. март 1967 (NSF/LBJ).
52. Дезмонд Фиццералд, нав. у: *Коначни извештај Черчове комисије*, 1976.
53. Уводник, *The Nation*, 10. април 1967.
54. *Коначни извештај Черчове комисије*, 1976.

26. Лоша погодба

1. Ђајапракаш Нарајан Рејмону Арону, 22. јун 1967 (CCF/CHI).
2. К. К. Синха Џону Ханту, 1. јун 1967 (CCF/CHI).
3. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
4. Џон Хант, интервју, јул 1997.
5. Мајкл Полањи, нав. у: Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.
6. Јехуди Мењухин Николасу Набокову, 14. мај 1966 (CCF/CHI).
7. Џорџ Кенан Шепарду Стоуну, 9. новембар 1967 (CCF/CHI).
8. Andrew Kopkind, „CIA: The Great Corrupter“, *New Statesman*, 24. фебруар 1967.
9. Jason Epstein, „The CIA and the Intellectuals“, *New York Review of Books*, 20. април 1967. Епстајнову досетку о путницима друге класе који путују првом класом раније је начинио Конор Круз О’Брајен који је тврдио да успех операција попут *Енкаунџера* почива на томе да се привуку високо принципијелни писци који ће представљати неку врсту покрића за „писце осредњег талента и одговарајуће амбиције“ који су, у ствари, тројански коњ, ангажован у „трајном и доследном политичком делању у интересу... структуре власти у Вашингтону.“ Conor Cruise O’Brien, „Politics and the Writer“, 19. мај 1966, објављено у: Donald H. Akenson (ур.), *Conor: A Biography of Conor Cruise O’Brien*.
10. Двајт Мекдоналд Мајклу Јоселсону, 30. март 1967 (CCF/CHI).
11. Ричард Елман, интервју, Њујорк, јун 1994.
12. Стјуарт Хемпшир, интервју, Оксфорд, децембар 1997
13. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997.
14. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јул 1996.
15. „Statement on the CIA“, *Partisan Review*, vol. 34/3, лето 1967.
16. Том Брејден, интервју, Вирџинија, јул 1996.
17. Џејмс Т. Ферел Мејеру Шапиру, 27. јул 1942 (MS/COL).
18. Џон Хант, интервју, јул 1997.
19. Стивен Спендер, интервју, Лондон, јул 1994.
20. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
21. Џон Хант, интервју, јул 1997.
22. Едвард Шилс Мајклу Јоселсону, 11. новембар 1975 (MJ/HRC).
23. Едвард Шилс Мајклу Јоселсону, 11. децембар 1975 (MJ/HRC)
24. Сидни Хук Мајклу Јоселсону, 23. септембар 1973 и 2. новембар 1972 (MJ/HRC).
25. Едвард Шилс Мајклу Јоселсону, 10. фебруар 1976 (MJ/HRC).
26. Џорџ Кенан Николасу Набокову, 19. јун 1959, нав. у: Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.

27. George Kennan, *Around the Cragged Hill: A Personal and Political Philosophy* (New York: Norton, 1993).
28. Harold Rosenberg, „The Cold War“, у: *Discovering the Present: Three Decades in Art, Culture and Politics* (Chicago: University of Chicago Press, 1973).
29. Richard Elman, *The Aesthetics of the CIA* (необјављен рукопис).
30. Исто.
31. Primo Levi, *The Drowned and the Saved* (London: Michael Joseph, 1988).
32. Aldous Huxley, *Eyeless in Gaza* (London: Chatto & Windus, 1936).

Епилог

1. Стивен Спендер Николасу Набокову, 26. август 1970 (NN/HRC).
2. Исаија Берлин Николасу Набокову, 18. децембар 1972, 21. децембар 1976 (NN/HRC).
3. Стивен Спендер, *Дневници*.
4. Andrew Porter, *The New Yorker*, 17. фебруар 1973.
5. David Chavchavadze, *Crowns and Trenchcoats: A Russian Prince in the CIA* (New York: Atlantic International, 1990).
6. Џон Хант, интервју, јул 1997.
7. Џон Хант Мајклу Јоселсону, без датума, 1969 (MJ/HRC).
8. Arthur Koestler, „A Guide to Political Neuroses“, *Encounter*, новембар 1953.
9. Ирвинг Кристол, нав. у: Hugh Wilford, *The New York Intellectuals*.
10. Irving Kristol, *Neo-Conservatism: The Autobiography of an Idea, Selected Essays 1949–1992* (New York: The Free Press, 1995).
11. Ирвинг Кристол, интервју, Вашингтон, јун 1994.
12. Neil Berry, „Encounter“, *London Magazine*, фебруар–март 1995.
13. Ferdinand Mount, нав. у: исто.
14. Френк Пјат Мајклу Јоселсону, 13. октобар 1976 (MJ/HRC).
15. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, јул 1994.
16. Bernard Levin, *The Times*, 15. октобар 1992.
17. Исто.
18. George Urban, *Radio Free Europe*.
19. Исто.
20. Мелвин Ласки, интервју, Лондон, август 1997.
21. Наташа Спендер, интервју, Мосан, јул 1997.
22. Френк Пјат Мајклу Јоселсону, 11. новембар 1976 (MJ/HRC).
23. Френк Пјат Мајклу Јоселсону, 15. децембар 1977 (MJ/HRC).
24. Godfrey Hodgson, „Superspook“, *Sunday Times Magazine*, 15. јун 1975.
25. Исечак непознатог порекла, 23. фебруар 1983 (MJ/HRC).
26. Michael Hofmann, *Guardian*, 23. јануар 1998.

27. Вилијам Бакли, нав. у: Gore Vidal, *Palimpsest*.
28. Tom Braden, „What’s Wrong with the CIA?“, *Saturday Review*, 5. април 1975.
29. Исто.
30. Лоренс де Невил, телефонски интервју, фебруар 1997.
31. Мери Макарти дошла је до приближно истог закључка о Николи Кјаромонтеу. 22. маја 1969. је записала: „Могуће је да је био дубоко обележен, или уплашен, сироти човек, искуством са ЦИА, и да је све што пише, или мисли, на неки начин *ојравдавање* тога, стално изнова.“ Кјаромонте је умро у лифту, после једне емисије на италијанском радију, 18. јануара 1972.
32. Мери Макарти Хани Арент, 18. јун 1968, у: Carol Brightman (ур.), *Between Friends*.
33. Стивен Спендер, интервју, Лондон, јул 1994.
34. Наташа Спендер, интервју, Мосан, август 1997.
35. Мелвин Ласки Сиднију Хуку, нав. у: Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.
36. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, мај 1996.
37. Исто.
38. Дијана Јоселсон, интервју, Женева, март 1997.
39. Едгар Еплвајт, нав у: Richard Elman, интервју, Њујорк, јун 1994.
40. Џејсон Епстајн, интервју, Њујорк, јун 1994.
41. Џозеф Олсоп Исаји Берлину, нав. у: Robert Merry, *Taking on the World*.
42. Doug Henwood, „Spooks in Blue“, *Grand Street*, vol. 7/3, пролеће 1998.

Одабрана библиографија

- Abel, Lionel, *The Intellectual Follies: A Memoir of the Literary Venture in New York and Paris* (New York: Norton, 1984).
- Acheson, Dean, *Present at the Creation* (New York: Norton, 1969).
- Agee, Philip, and Wolf, Louis, *Dirty Work: The CIA in Western Europe* (New York: Dorset Press, 1978).
- Alsop, Susan Mary, *To Marietta from Paris, 1945-1960* (New York: Doubleday, 1975).
- Barrett, Edward, *Truth is our Weapon* (New York: Funk & Wagnalls, 1953).
- Beevor, Antony, and Cooper, Artemis, *Paris After the Liberation, 1944-1949* (London: Hamish Hamilton, 1994).
- Bell, Daniel, *The End of Ideology: The Exhaustion of Political Ideas in the Fifties* (New York: The Free Press, 1960).
- Bellow, Saul, *Humboldt's Gift* (New York: Viking, 1975).
- Bernstein, Barton J. (ed.), *Toward a New Past: Dissenting Essays in American History* (New York: Knopf, 1967).
- Bissell, Richard, *Reflections of a Cold Warrior: From Yalta to the Bay of Pigs* (New York: Yale University Press, 1996).
- Bradlee, Ben, *A Good Life: Newspapering and Other Adventures* (London: Simon & Schuster, 1995).
- Brands, H. W., *The Devil We Knew: America and the Cold War* (Oxford: Oxford University Press, 1993).
- Brightman, Carol, *Writing Dangerously: Mary McCarthy and Her World* (New York: Lime Tree, 1993).
- Brightman, Carol, (ed.), *Between Friends: The Correspondence of Hannah Arendt and Mary McCarthy, 1949-1975* (London: Seeker & Warburg, 1995).
- Broadwater, Jeff, *Eisenhower and the Anti-Communist Crusade* (Carolina: University of North Carolina Press, 1992).
- Cesarani, David, *Arthur Koestler: The Homeless Mind* (London: William Heinemann, 1998).
- Chambers, Whittaker, *Witness* (Chicago: Regnery, 1952).
- Chiaromonte, Nicola, *The Worm of Consciousness and Other Essays* (New York: Harcourt, 1976).
- Church, Senator Frank, (chairman), *Final Report of the Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities* (Washington: United States Government Printing Office, 1976).

- Cline, Ray, *Secrets, Spies and Scholars* (Washington: Acropolis, 1976).
- Cockburn, Alexander, *Corruptions of Empire* (London: Verso, 1987).
- Cohn, Roy, *McCarthy* (New York: New American Library, 1968).
- Colby, William, *Honorable Men: My Life in the CIA* (New York: Simon & Schuster, 1978).
- Coleman, Peter, *The Liberal Conspiracy: The Congress for Cultural Freedom and the Struggle for the Mind of Postwar Europe* (New York: The Free Press, 1989).
- Cook, Blanche Wiesen, *The Declassified Eisenhower: A Divided Legacy of Peace and Political Warfare* (New York: Doubleday, 1981).
- Corson, William, *The Armies of Ignorance: The Rise of the American Intelligence Empire* (New York: Dial Press, 1997).
- Crockatt, Richard, *The Fifty Years War: The United States and the Soviet Union in World Politics, 1941–1991* (London: Routledge, 1995).
- Crossman, Richard (ed.), *The God That Failed: Six Studies in Communism* (London: Hamish Hamilton, 1950).
- Diggins, John Patrick, *Up From Communism: Conservative Odysseys in American Intellectual History* (New York: Harper & Row, 1975).
- Fromkin, David, *In the Time of the Americans* (New York: Vintage, 1995).
- Goodman, Celia (ed.), *Living with Koestler: Mamaine Koestler's Letters, 1945–1951* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1985).
- Green, Fitzhugh, *American Propaganda Abroad* (New York: Hippocrene, 1988).
- Gremion, Pierre, *L'Intelligence et L'Anticommunisme: Le Congrès pour la liberté de la culture à Paris, 1950–1975* (Paris: Fayard, 1995).
- Grose, Peter, *Gentleman Spy: The Life of Allen Dulles* (London: Andre Deutsch, 1995).
- Guilbaut, Serge, *How New York Stole the Idea of Modern Art: Abstract Expressionism, Freedom and the Cold War* (Chicago: University of Chicago Press, 1983).
- Hamilton, Iain, *Koestler: A Biography* (London: Seeker & Warburg, 1982).
- Hamilton, Ian, *Robert Lowell: A Biography* (New York: Random House, 1982).
- Hersh, Burton, *The Old Boys: The American Elite and the Origins of the CIA* (New York: Scribner's, 1992).
- Hixson, Walter L., *George F. Kennan: Cold War Iconoclast* (New York: Columbia University Press, 1989).
- Hixson, Walter L., *Parting the Curtain: Propaganda, Culture and the Cold War 1945–1961* (New York: Macmillan, 1997).
- Hofstadter, Richard, *The Paranoid Style in American Politics and Other Essays* (New York: Knopf, 1965).
- Hook, Sidney, *Out of Step: An Unquiet Life in the Twentieth Century* (New York: Harper & Row, 1987).
- Howe, Irving, *A Margin of Hope: An Intellectual Autobiography* (London: Seeker & Warburg, 1983).

- Hunt, E. Howard, *Undercover: Memoirs of an American Secret Agent* (California: Berkeley Publishing Corporation, 1974).
- Kahn, E. J., *Jock: The Life And Times of John Hay Whitney* (New York: Doubleday, 1981).
- Keller, William H., *The Liberals and J. Edgar Hoover: The Rise and Fall of a Domestic Intelligence State* (New Jersey: Princeton University Press, 1989).
- Kennan, George E., *Around the Cragged Hill: A Personal and Political Philosophy* (New York: Norton, 1993).
- Kermode, Frank, *Not Entitled: A Memoir* (London: Harper Collins, 1996).
- Kirkpatrick, Lyman, *The Real CIA* (New York: Macmillan, 1968).
- Kissinger, Henry, *The White House Years* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1979).
- Kobler, John, *Henry Luce: His Time, Life and Fortune* (London: Macdonald, 1968).
- Koestler, Arthur, *The Stranger on the Square* (London: Hutchinson, 1984).
- Kristol, Irving, *Neo-Conservatism: The Autobiography of an Idea, Selected Essays, 1949-1995* (New York: The Free Press, 1995).
- Larson, Deborah, *The Origins of Containment: A Psychological Explanation* (New Jersey: Princeton University Press, 1985).
- Lasch, Christopher, *The Agony of the American Left* (New York: Vintage, 1969).
- Littleton, Taylor D., and Sykes, Maltby, *Advancing American Art: Painting, Politics and Cultural Confrontation* (Alabama: University of Alabama Press, 1989).
- Lottman, Herbert, *The Left Bank: Writers, Artists, and Politics from the Popular Front to the Cold War* (Boston: Houghton Mifflin, 1982).
- Lynes, Russell, *Good Old Modern: An Intimate Portrait of the Museum of Modern Art* (New York: Atheneum, 1973).
- McAuliffe, Mary S., *Crisis on the Left: Cold War Politics and American Liberals* (Amherst: University of Massachusetts Press, 1978).
- Mailer, Norman, *Armies of the Night* (New York: New American Library, 1968).
- Mailer, Norman, *Harlot's Ghost* (London: Michael Joseph, 1991).
- Malraux, Andre, *Anti-Memoirs* (New York: Random House, 1968).
- Mangold, Tom, *Cold Warrior: James Jesus Angleton, The CIA's Master Spy Hunter* (New York: Simon & Schuster, 1991).
- Mayne, Richard, *Postwar: The Dawn of Today's Europe* (London: Thames & C Hudson, 1983).
- Merry, Robert W., *Taking on the World: Joseph and Stewart Alsop, Guardians of the American Century* (New York: Viking Penguin, 1996).
- Meyer, Cord, *Facing Reality: From World Federalism to the CIA* (Maryland: University Press of America, 1980).
- Michaud, Yves (ed.), *Voire, Ne Pas Voire, Faux Voire* (Nimes: Editions Jacqueline Chambon, 1993).
- Miller, Arthur, *Timebends: A Life* (London: Methuen, 1987).

- Miscamble, Wilson D., *George F. Kennan and the Making of American Foreign Policy* (New Jersey: Princeton University Press, 1992).
- Muggeridge, Malcolm, *Chronicles of Wasted Time: The Infernal Grove* (London: Collins, 1973).
- Muggeridge, Malcolm, *Like It Was* (London: Collins, 1981).
- Nabokov, Nicolas, *Old Friends and New Music* (London: Hamish Hamilton, 1951).
- Nabokov, Nicolas, *Bagazh: Memoirs of a Russian Cosmopolitan* (London: Seeker & Warburg, 1975).
- O'Toole, G. J. A., *Honorable Treachery: A History of U. S. Intelligence, Espionage, and Covert Action from the American Revolution to the CIA* (New York: Atlantic Monthly Press, 1991).
- Pells, Richard H., *Not Like Us: How Europeans Have Loved, Hated, and Transformed American Culture Since World War II* (New York: Basic Books, 1997).
- Philby, Kim, *My Silent War* (New York: Grove Press, 1968).
- Phillips, William, *A Partisan View: Five Decades of the Literary Life* (New York: Stein, 1983).
- Podhoretz, Norman, *Making It* (London: Jonathan Cape, 1968).
- Podhoretz, Norman, *The Bloody Crossroads: Where Literature and Politics Meet* (New York: Simon & Schuster, 1986).
- Ranelagh, John, *The Agency: The Rise and Decline of the CIA* (New York: Simon & Schuster, 1987).
- Reich, Carey, *The Life of Nelson Rockefeller, 1908–1958* (New York: Doubleday, 1997).
- Riebling, Mark, *Wedge: The Secret War Between the FBI and CIA* (New York: Knopf, 1994).
- Robins, Natalie, *Alien Ink: The FBI's War on Freedom of Expression* (New York: William Morrow, 1992).
- Ross, Andrew, *No Respect: Intellectuals and Popular Culture* (London: Routledge, 1989).
- Ross, Thomas B., and Wise, David, *The Espionage Establishment* (New York: Random House, 1967).
- Salisbury, Harrison E., *Without Fear or Favor: The New York Times and its Times* (New York: Ballantine, 1980).
- Schlesinger, Arthur M. Jr., *The Vital Center: A Fighting Faith* (Cambridge: Riverside Press, 1949).
- Schlesinger, Arthur M. Jr., *A Thousand Days: John F. Kennedy in the White House* (London: Andre Deutsch, 1965).
- Silone, Ignazio, *Emergency Exit* (London: Gollancz, 1969).
- Sinfield, Alan, *Literature, Politics and Culture in Postwar Britain* (London: Athlone Press, 1997).
- Smith, R. Harris, *OSS: The Secret History of America's First Central Intelligence Agency* (Los Angeles: University of California Press, 1972).

- Sonnenberg, Ben, *Lost Property: Confessions of a Bad Boy* (London: Faber & Faber, 1991).
- Spender, Stephen, *Engaged in Writing* (New York: Farrar Straus, 1958).
- Spender, Stephen, (ed. John Goldsmith) *Journals, 1939–1983* (London: Faber & Faber, 1985).
- Steinfels, Peter, *The Neoconservatives: The Men Who Are Changing American Politics* (New York: Simon & Schuster, 1979).
- Stone I. F., (ed. Neil Middleton) *The T. F. Stone's Weekly Reader* (New York: Random House, 1973).
- Thomas, Evan, *The Very Best Men: The Early Years of the CIA* (New York: Touchstone, 1996).
- Truman, Harry S., *Memoirs: Year of Decisions* (New York: Doubleday, 1955).
- Urban, George, *Radio Free Europe and the Pursuit of Democracy: My War Within the Cold War* (New York: Yale University Press, 1997).
- Vansittart, Peter, *In the Fifties* (London: John Murray, 1995).
- Vidal, Gore, *Palimpsest* (London: Andre Deutsch, 1995).
- Walker, Martin, *The Cold War and the Making of the Modern World* (London: Fourth Estate, 1993).
- Wallock, Leonard (ed.), *New York, 1940–1965* (New York: Rizzoli, 1988).
- Warner, Michael (ed.), *Cold War Records: The CIA under Harry Truman* (Washington: Center for the Study of Intelligence, CIA, 1994).
- Whitfield, Stephen J., *The Culture of the Cold War* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1991).
- Wilford, Hugh, *The New York Intellectuals* (Manchester: Manchester University Press, 1995).
- Winks, Robin, *Cloak and Gown: Scholars in the Secret War, 1939–1961* (New York: William Morrow, 1987).
- Woods, Randall B., *Fulbright: A Biography* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995).
- Woodhouse, Christopher Montague, *Something Ventured* (London: Granada, 1982).
- Wreszin, Michael, A. *Rebel in Defense of Tradition: The Life and Politics of Dwight Macdonald* (New York: Basic Books, 1994).
- Young, Kenneth (ed.), *The Diaries of Robert Bruce Lockhart, 1939–1965* (London: Macmillan, 1980).

Индекс

- Абрасимов**, Петар Андрејевич, 296–7
Адлер, Рената (Adler, Renata), 347
Ајви лига, 17, 44, 46, 50, 54, 205
Ајер, Алфред Џ. (Ayer, A. J.) („Фреди“), 25, 78, 91
Ајзенхауер, Двајт Д. (Eisenhower, Dwight D.), 16, 107, 110, 117, 121, 126, 129, 132, 134–5, 163, 173, 184, 186, 203, 232, 240, 247, 260, 268, 290, 302
Ајзлер, Герхард (Eisler, Gerhart), 74, 82
Ајнштајн, Алберт (Einstein, Albert), 59, 172
Академски оркестар Моцартеум (Mozarteum Akademie Orchester), 195
Алварез, А. А. (Alvarez, A. A.), 191
Александер, Марк (Alexander, Mark), 188
Ален, Рејмон (Allen, Raymond), 90, 137 ISPRAVITI na str 90 Rejmondom u Rejmonom!
Алтман, Жорж (Altman, Georges), 78, 99, 102, 115
Аљенде, Салвадор (Allende, Salvador), 295
Американци за демократску акцију (Americans for Democratic Action), 177
Америчка академија уметности и наука, 281, 292, 300
Америчка Легија (American Legion), 54, 185
Америчка унија за грађанске слободе (American Civil Liberties Union), 177
Америчка федерација радника (American Federation of Labour) (AFL), 71, 141
Америчке куће, Берлин, 32, 171
Амерички комитет за слободу културе (American Committee for Cultural Freedom), 109, 111, 138, 143–8, 153, 175–83, 187, 197, 200, 209, 230, 249, 254, 282, 318
Амерички национални театар и академија (American National Theatre and Academy) (ANTA), 126
Амерички савет учених друштава, 300, 355
Амерички савет за међународни комитет правника (American Council for the International Commission of Jurists), 298
Амерички фонд слободних правника (American Fund for Free Jurists, Inc.), 298
Амруш, Жан (Amrouche, Jean), 113
Андерсен-Нексо, Мартин (Andersen-Nexo, Martin), 72
Андерсон, Меријен (Anderson, Marian), 33, 249
„Антагонизми“, изложба, (1960), 234

- Ануи, Жан (Anouilh, Jean), 73
 апстрактни експресионисти, 35, 218–37, 239
 Апт, Џон (Abt, John), 171
 Арагон, Луј (Aragon, Louis), 72, 260
 Арбенц, Јакобо (Arbenz, Jacobo), 19, 95
 Арент, Хана (Arendt, Hannah), 106, 167, 176, 183, 263, 280, 292, 335, 343, 355
 Арон, Рејмон (Aron, Raymond), 78, 98, 113, 115, 154, 159, 328, 352
 Арчболд, породица (Archbold), 45
 Астер, Фред (Astaire, Fred), 245
 Астуријас, Мигел Ангел (Asturias, Miguel Angel), 306
 Атли, Клемент (Attlee, Clement), 64, 315
 Ачесон, Дин (Acheson, Dean), 37, 120, 130, 174, 184
 Ашер, Дороти (Ascher, Dorothy), 66
- Бабин**, Виктор (Babin, Victor), 302
 Базиотис, Вилијам (Baziotes, William), 218, 228, 236
 Бајхман, Арнолд (Beichman, Arnold), 54, 56, 75, 143–4
 Бакли, Вилијам (Buckley, William), 213, 354
 Балабан, Барни (Balaban, Barney), 247
 Баланшин, Жорж (Balanchine, George), 349
 Банди, Вилијам П. (Bundy, William P.), 47, 130, 132, 184
 Банди, МекЏорџ (Bundy, McGeorge), 130, 207, 332
 Бар, Алфред (Barr, Alfred), 112, 228
 Барбер, Семјуел (Barber, Samuel), 34, 109, 110, 194
 Барет, Вилијам (Barrett, William), 216
 Барет, Едвард (Barrett, Edward), 82, 95
 Барзини, Луиђи (Barzini, Luigi), 212
 Барлин, Пол (Burlin, Paul), 235
 Барнам, Џејмс (Burnham, James), 35, 67, 75, 77–80, 83, 88, 93, 98, 100, 114, 136, 143, 183, 331, 335, 353
 Барнс, Трејси (Barnes, Tracy), 45, 128, 213, 244, 261
 Барнс, Џенет (Barnes, Janet), 123
 Бароуз, Вилијам (Burroughs, William), 303
 Барток, Бела (Bartok, Bela), 110
 Барџис, Гај (Burgess, Guy), 151
 Бафингтон, потпуковник (Buffington, Lieutenant Colonel), 204
 Бачелор, Џој (Batchelor, Joy), 251
 ББЦ (BBC), 100, 104, 286, 322
 Бевин, Ернест (Bevin, Ernest), 64
 Бејкер, Џон (Baker, John), 51
 Бел, Данијел (Bell, Daniel), 88, 138, 147, 153, 176, 264, 278, 282, 328, 331, 337, 343, 350

- Бел, Перл Казин (Bell, Pearl Kazin), 343
Белоу, Сол (Bellow, Saul), 18, 273, 305, 343
Бенда, Јулијан (Benda, Julien), 308
Бентли, Ерик (Bentley, Eric), 323
Бентон, Вилијам (Benton, William), 213, 355
Берг, Албан (Berg, Alban), 110, 194
Бергсон, Анри (Bergson, Henri), 111
Берд, Кај (Bird, Kai), 130, 175
Берден, Вилијам (Burden, William), 126, 224, 228
Берлин: Конгрес (1950), 39, 79, 81, 86, 87, 90, 154, 190
Берлин: Фестивал уметности, Berliner Festwochen, конференција (1960), 34, 106, 150, 296
Берлин, Исаија (Berlin, Isaiah), 23, 46, 68, 90, 92, 100, 149, 152, 189, 192, 262, 321–5, 349, 357
Бернс, Џејмс (Burnes, James), 248
Бернстајн, Леонард (Bernstein, Leonard), 34, 54, 59
Берчфилд, Чарлс (Burchfield, Charles), 227
Бетар (Betar), 197
Бечка опера, 109
Бибер, Марион (Bieber, Marion), 308
Бијенале у Венецији, 229
Бинг, Рудолф (Bing, Rudolf), 197
Бингер, Карл (Binger, Karl), 163
Бирнбаум, Норман (Birnbaum, Norman), 272
Бисел, Ричард (Bissell, Richard), 38, 47, 101, 128, 184, 186
Бишоп, Елизабет (Bishop, Elizabeth), 107, 283, 290, 292
Блахер, Борис (Blacher, Boris), 194
Блед, 307
Блејк, Патриша, 77, 97, 212, 301, 350
Блер, Ерик (Blair, Eric), в. Орвел, Џорџ, 25
Бој који није успео (*God That Failed, The*), 69–73, 113, 125, 154, 291
Болен, Чарлс („Чип“) (Bohlen, Charles, „Chip“), 46, 66, 71, 77, 92,
Болинген награда за поезију, 215 ИСПРАВИТИ НА СТР. 216 БОЛИНГТОН У
Болинген!
Боломе, Пјер (Bolomey, Pierre), 102, 159, 194
Бонд, Ворд (Bond, Ward), 243, 245
Бонди, Франсоа (Bondy, Francois), 92, 99, 100, 102, 155, 273, 296, 331, 352
Борден Траст, 298
Боркенау, Франц (Borkenau, Franz), 72, 74, 80–1,
Борхес, Хорхе Луис (Borges, Jorge Luis), 149, 296
Ботсфорд, Кит (Botsford, Keith), 293, 296, 305, 307
Боуен, Елизабет (Bowen, Elizabeth), 279

- Брајтман, Керол (Brightman, Carol), 146, 214, 315
 Брандо, Марлон (Brando, Marlon), 59, 170, 207, 219, 242
 Брант, Вили (Brandt, Willy), 23, 46, 295–6, 331
 браћа Банди (Bundy), 47, 130
 Браун, Ирвинг (Brown, Irving), 71, 77, 83, 87–93, 100–105, 117, 140, 147, 202, 273, 278, 292
 Браунел, Херберт (Brownell, Herbert), 163
 Бредли, Омар (Bradley, Omar), 36
 Брејден, Том (Braden, Tom), 44, 83, 87, 93–7, 101, 108–10, 116–18, 132, 139, 147, 165, 174, 179, 182, 184–6, 203, 221, 233, 266, 274, 287, 316, 318, 333–38, 343, 354
 ИСПРАВИТИ на стр. 334 Брајден у БРЕЈДЕН
 Брејден, Џоан (Braden, Joan), 225
 Брек, Хенри (Breck, Henry), 123
 Брехт, Бертолд (Brecht, Bertolt), 73, 108, 198, 265
 Брисон, М. (Brisson, M.), 115
 Британски савет (British Council), 100, 153,
 Британско друштво за слободу културе (British Society for Cultural Freedom), 100, 102–6, 150, 157, 276
 Бритн, Бенџамин (Britten, Benjamin), 109, 194
 Броган, Денис (Brogan, Denis), 308
 Броквеј, Фенер (Brockway, Fenner), 72
 Броудвотер, Бауден (Broadwater, Bowden), 53
 Брукс, Клеант (Brooks, Cleanth), 296
 Брус, Дејвид (Bruce, David), 24, 44, 45, 47, 244, 349
 Брус, Ејлса (Мелон) (Bruce, Ailsa) (Mellon), 45
 Брус, Лени (Bruce, Lenny), 170
 Бубер-Нојман, Маргерита (Buber-Neumann, Margerita), 301
 Булгањин, Николај, 259
 Булез, Пјер (Boulez, Pierre), 195
 Бухарин, Николај, 147
- Вагнер**, Рихард (Wagner, Richard), 30
 Вајат, Вудро (Wyatt, Woodrow), 105, 109, 150
 Вајденфелд, Џорџ (Weidenfeld, George), 192
 Вајет, Ендру (Wyeth, Andrew), 290
 Вајлдер, Торнтон (Wilder, Thornton), 34, 187
 Валери, Пол (Valery, Paul), 121
 Валмзли, Марго (Walmsley, Margot), 158, 352
 Ван Ајк, Питер (van Eyck, Peter), 32
 Ванден Хевел, Вилијам (Vanden Heuvel, William), 127
 Вандербилт, Вилијам (Vanderbilt, William),
 Вандербилт, породица (Vanderbilt), 45, 126, 135, 208, 224, 244
 Ванситарт, Питер (Vansittart, Peter), 252

- Варбург, Фредрик (Warburg, Fredric), 105, 155–8, 251, 259, 276, 284
Варбург, Памела (де Бају) (Warburg, Pamela) (de Bayou), 157
Вашиниџон њосџи (Washington Post), 286, 332, 357
Вашиниџон сџтар (Washington Star), 320
Вебер, Бен (Weber, Ben), 194
Вејн, Џон (Wayne, John), 93, 243–5
Велти, Јудора (Welty, Eudora), 190
Велтфиш, Џин (Weltfish, Gene), 171
Вентури, Франко (Venturi, Franco), 280
Венчер (Venture), 278
Весткот, Гленвеј (Westcott, Glenway), 109, 112
Видал, Гор (Vidal, Gore), 21, 226
Визнер, Елизабет (Wisner, Elizabeth), 111
Визнер, Френк (Wisner, Frank), 46, 49, 60, 71, 73, 82–4, 86–90, 94–7, 101, 122, 128, 135, 151, 177–82, 190, 247, 250, 258–60, 279, 302, 318, 356
Вијетнам: програм Феникс, 19, 21, 279, 304, 310, 336, 350, 354
Викс, Едвард (Weeks, Edward), 192
Вилер, Монро (Wheeler, Monroe), 231
Вилијамс, Вилијам Карлос (Williams, William Carlos), 173
Вилијамс, Дејвид (Williams, David), 150
Вилијамс, Ли (Williams, Lee), 123, 140, 181, 198, 204, 205, 208, 269, 271, 288, 299, 304
Вилијамс, Тенеси (Williams, Tennessee), 34, 77
Вилсон, Едмунд (Wilson, Edmund), 335
Вилсон, Енгас (Wilson, Angus), 344
Вилсон, Харолд (Wilson, Harold), 279,
Виља, Панчо (Villa, Pancho), 44
Виља-Лобос, Хеитор (Villa-Lobos, Heitor), 110
Вирек, Питер (Viereck, Peter), 143
Вит, Нејтан (Witt, Nathan), 171
Витмен, Волт (Whitman, Walt), 303
Витмор, И. Рид, Мл. (Whittemore, E. Reed Jr.), 207 ИСПРАВИТИ НА стр. 207
ВИтермор у Витмор
Витни траст (Whitney Trust), 125, 244
Витни, Корнелијус Вандербилт (Whitney, Cornelius Vanderbilt), 244
Витни, породица (Whitney), 45
Витни, Џ. Х. и комп. (Whitney, J. H. & Co.), 132, 224
Витни, Џон „Џок“ Хај (Whitney, John 'Jock' Hay), 24, 126, 135, 224, 226, 264
Вогел, Владимир (Vogel, Vladimir), 195
Вокер, Ела (Walker, Ella), 291
Вокер, Џорџ (Walker, George), 268
Вол сџтриџ џорнал (Wall Street Journal), 350

- Волас, Хенри (Wallace, Henry), 59, 254
Волкот, Дерек (Walcott, Derek), 296, 301
Волтон, Вилијам (Walton, William), 109
Волф, Бертрам (Wolfe, Bertram), 175
Волф, Маркус (Wolf, Markus), 345
Волхајм, Ричард (Wollheim, Richard), 266, 279, 317
Вонегат, Курт (Vonnegut, Kurt), 353
Ворен, Роберт Пен (Warren, Robert Penn), 130, 187, 208, 284, 296
Ворнер, Хари (Warner, Harry), 247
Ворнер, Џек (Warner, Jack), 243, 247
Ворстхорн, Перегрин (Worsthorne, Peregrine), 180, 255
Ворфилд, Вилијам (Warfield, William), 249
Вотергејт, 21, 88
Вотсон, Адам (Watson, Adam), 64, 138, 156, 345
Воу, Ивлин (Waugh, Evelyn), 143
Вронски, Витја, 302
Вудхаус, Кристофер „Монти“ (Woodhouse, Christopher ‘Monty’), 64, 151–8, 166, 179, 213, 274
Вулф, Вирџинија (Woolf, Virginia), 105, 159
Вулф, Леонард (Woolf, Leonard), 165
Габо, Наум (Gabo, Naum), 130
Галантијер, Луис (Galantiere, Lewis), 307
Галбрајт, Џ. К. (Galbraith, J. K.), 28, 159, 189, 317
Гарднер, Џон (Gardner, John), 339
Гарланд, Џуди (Garland, Judy), 247
Гаспар, Арман (Gaspard, Armand), 282
Гватемала, државни удар (1953), 19, 95, 293
Гебелс, Јозеф (Goebbels, Joseph), 29, 30, 40, 80
Гејбл, Клерк (Gable, Clark), 250
Гејтскил, Хју (Gaitskell, Hugh), 109, 166, 277, 315
Гелен, Рајнхард (Gehlen, Reinhard), 49
Гелхорн, Петер (Gellhorn, Peter), 30
Гершвин, Џорџ (Gershwin, George), 34
Гест, Рајмонд (Guest, Raymond), 45
Гилберт, Лу (Gilbert, Lou), 242
Гилеспи, Дизи (Gillespie, Dizzy), 249
Гилпатрик, Чадберн (Gilpatric, Chadbourne), 132
Гимбел-Сакс (Gimbel-Saks), 27, 355
Гинзберг, Ален (Ginsberg, Allen), 214, 302, 303
Глас Америке (Voice of America), 92, 173, 259, 354
Гласко, Џозеф (Glasco, Joseph), 231

- Глејзер, Натан (Glazer, Nathan), 159
Голдвин, Сем (Goldwyn, Sam), 243
Голдман, Ерик (Goldman, Eric), 335
Гопник, Адам (Gopnik, Adam), 234
Горки, Аршил (Gorky, Arshile), 219, 237
Горки, Максим, 171
Горкин, Џулијан (Gorkin, Julian), 187, 292–5
Готлиб, Адолф (Gottlieb, Adolph), 218, 220, 226, 228, 236
Градски балет Њујорка (New York City Ballet), 109, 349
Грас, Гинтер (Grass, Günter), 296
Грау, Ширли Ен (Grau, Shirley Ann), 273
Греј, Гордон (Gray, Gordon), 144
Грејем, Били (Graham, Billy), 241
Грејем, Марта (Graham, Martha), 130, 249
Грејем, Филип (Graham, Philip), 286, 357
Грејндер, Џејмс Р. (Grainger, James R.), 247
Гриме. г. (Grimme, Herr), 81
Грин, Грејем (Greene, Graham), 119, 214, 302
Грин, Пол (Green, Paul), 216
Гринберг, Клемент (Greenberg, Clement), 143, 176, 219, 222, 235
Гринвеј, Гилберт (Greenway, Gilbert), 101
Гугенхајм, Пеги (Guggenheim, Peggy), 228, 235
Гудвин, Мајкл (Goodwin, Michael), 102–6
Гудвин, Ричард (Goodwin, Richard), 335
Гудмен, Пол (Goodman, Paul), 299, 344
- Далапикола, Луиђи (Dallapiccola, Luigi), 194**
Далс, Ален (Dulles, Allen), 11, 45, 49, 52, 66, 69, 78, 90, 93–7, 108, 120–9, 134, 144, 147, 179, 182–6, 196, 200, 207, 224, 240, 258, 274, 283, 285, 299, 318, 336, 356
Далс, Џон Фостер (Dulles, John Foster), 11, 35, 66, 117, 120, 132, 173, 231, 268, 272
- Д'Анунцио, Габријеле (d'Annunzio, Gabriele), 250
Дарки, Бил (Durkee, Bill), 288
Д'Армс, Едвард (d'Arms, Edward), 192
Дармштатска школа, 36
Д'Арнонкор, Рене (d'Harnoncourt, René), 225, 228, 231
Даулинг, Алан Б. (Dowling, Allan B.), 282
Де Бовоар, Симон (de Beauvoir, Simone), 25, 76, 98, 113
Де Гол, Шарл (de Gaulle, Charles), 113, 306
Де Кунинг, Вилем (de Kooning, Willem), 217, 218, 236
Де Менделсон, Петер (de Mendelssohn, Peter), 78
Де Мил, Сесил Б. (DeMille, Cecil B.), 121, 246, 247

- Де Невил, Лоренс (de Neufville, Lawrence), 51, 74, 79, 83, 87, 92, 97, 101, 103, 116, 129, 131, 139, 141, 143, 151–6, 179, 204, 211, 226, 252, 258, 261, 274, 300, 331, 334, 343, 354
- Де Рошмон, Луј (de Rochemont, Louis), 251
- Де Ружмон, Дени (de Rougemont, Denis), 92, 98, 102, 105, 112, 159, 163, 190, 194, 277, 328–31
- Дебиси, Клод (Debussy, Claude), 109
- Дедал (Daedalus)*, 281, 284, 292
- Дејвис, Стјуарт (Davis, Stuart), 226, 290
- Дејли мирор група (Daily Mirror Group), 313
- Дејли телеграф (Daily Telegraph)*, 323
- Декларација независности, 44, 137
- Дектер, Миџ (Dexter, Midge), 183
- Демократски одбор за уметност (Democratic Committee on the Arts), 126
- Денис, Најдел (Denis, Nigel), 351
- Деринг, Оле (Doering, Ole), 244
- Дибенкорн, Ричард (Diebenkorn, Richard), 231
- Дибоа, В. Е. Б. (Dubois, W. E. B.), 171
- Дизни, Волт (Disney, Walt), 224, 246
- Дизни, Рој (Disney, Roy), 247
- Дизраели, Бенџамин (Disraeli, Benjamin), 34
- Дилон, Даглас (Dillon, Douglas), 162
- Димир, Ги (Dumur, Guy), 114
- Дин, Гордон (Dean, Gordon), 260
- Дин, Џејмс (Dean, James), 170, 219, 250
- Динесен, Исак (Dinesen, Isak), 130
- Дипон, породица (DuPont), 45
- Дисенџи (Dissent)*, 271, 299
- Дјуи, Џон (Dewey, John), 92
- Добротворна фондација Раб (Rabb Charitable Foundation), 125
- Добротворни траст Ронтелам (Rontheilm Charitable Trust), 300
- Дова, Ђовани (Dova, Giovanni), 232
- Дод, Филип (Dodd, Philip), 223, 237
- Дојчер, Исак (Deutscher, Isaac), 254
- Доналдсон, Кенет (Donaldson, Kenneth), 211, 307
- Дондеро, Џорџ (Dondero, George), 217, 218, 220, 221
- Донели, Алберт Мл. (Donnelly, Albert Jr), 111
- Донован, Вилијам (Donovan, William), 30, 44, 65–8, 92, 126, 132, 244
- Дорати, Антал (Dorati, Antal), 259
- Дос Пасос, Џон (Dos Passos, John), 58, 72, 280
- Дрејк, Френсис (Drake, Francis), 241
- Дриберг, Том (Driberg, Tom), 255

- Друмлевич, Сејмор (Drumlevitch, Seymour), 231
Друштво Француска-Америка, 126
Дубински, Дејвид (Dubinsky, David), 54, 60, 268
- Ђију** (*Jiyu*), 189
Ђилас, Милован, 10, 213
Ђирози, Марчело (Girosi, Marcello), 45
- Европска** унија федералиста (European Union of Federalists), 92
Европски покрет (European Movement), 92, 96, 277
Европски центар за културу (Centre Européen de la Culture), 194, 277
Еделман, Морис (Edelman, Maurice), 150
Ејмери, Џулијан (Amery, Julian), 78, 89, 105
Ејмос, Јулијус (Amoss, Ulius), 183
Екторс Студио, 242
Елијаде, Мирче (Eliade, Mircea), 187
Елиот, Т. С. (Eliot, T. S.), 23, 36, 55, 58, 100, 166, 205, 212–16, 251, 281
Елман, Ричард (Elman, Richard), 203, 206, 214, 216, 343, 347
Елман, Ричард, биограф (Ellmann, Richard), 149
Емануел, Пјер (Emmanuel, Pierre), 296, 328–31, 345
Емерсон, Ралф Волдо (Emerson, Ralph Waldo), 56, 153
Емпсон, Вилијам (Empson, William), 155, 251
Енеско, Жорж, (Enesco, Georges), 196
Енглтон, Џејмс Хесус (Angleton, James Jesus), 123, 205–7, 214, 278, 287, 354
Енкаунтер (*Encounter*), 150, 155, 158, 160, 165–8, 180, 187–92, 211–14, 261, 269–75, 286, 303, 308, 312, 315–19, 321, 325–7, 330, 333, 337, 343, 351–2, 355
Енкаунџер бокс (*Encounter Books Ltd.*), 314
Енрајт, Д. Џ. (Enright, D. J.), 351
Енсор, Џејмс Сидни (Ensor, James Sidney), 230
Енциклопедија Британика, 213, 355
Еплвајт, Едгар (Applewhite, Edgar), 50, 321
Епстајн, Џејсон (Epstein, Jason), 55, 143, 147, 192, 199, 208, 220, 235, 271, 273, 291, 303, 310, 316, 331, 342, 356
Еренбург, Иља, 72
Ерлангер, Филип (Erlanger, Philippe), 231
- Жданов**, Андреј, 39, 47
Жене, Жан (Genet, Jean), 73
Жид, Андре (Gide, Andre),
Жолио-Кири, Фредерик (Joliot-Curie, Frederic), 72, 89
Жубер, Колет (Joubert, Colette), 139
Жувенел, Бертран де (Jouvenel, Bertrand de), 212
- Закони** о државној безбедности, 43, 44
Залив свиња, 19, 44, 304, 357
Замјатин, Јевгениј, 254

- Занук, Дерил (Zanuck, Darryl), 121, 243, 247
 Зоненберг, Бен (Sonnenberg, Ben), 104, 191
 Зонтаг, Сузан (Sontag, Susan), 195
- Игњатијев**, Мајкл (Ignatieff, Michael), 325
 Извештај Каценбахове комисије, 339
 изложба Дванаест савремених америчких сликара и вајара, 230
 изложба Млади сликари (1955–6), 231–3
Иманиџе (*Humanite, L*), 76
Индекс он Сензоршип (*Index on Censorship*), 282, 353, 355
 Индијски конгрес за слободу културе, 98, 189, 328, 341, 344
Инквјери (*Enquiry*), 153
Иносјранаја лијџерајџура, 249
 Институт Америчко предузетништво (American Enterprise Institute), 350
 Институт за истраживање међународног рада (Institute of International Labor Research Inc.), 298
 Институт за политичко образовање (Institute of Political Education), 298
 Институт за савремену уметност, 130, 231, 232
 Информативна служба државне безбедности (National Security Information Agency), 244
 Информативна служба Сједињених Држава (United States Information Agency, (USIA), 171, 174, 249, 286
 Иран, збацивање Мосадека, 19, 88, 152
 Истман, Макс (Eastman, Max), 176
 Источноевропски фонд (East European Fund), 130
 Италија, избори (1948), 48
 Италијанска асоцијација за слободу културе (Italian Association for Cultural Freedom), 99
 Ишервуд, Кристофер (Isherwood, Christopher), 105, 159, 165
- Јасперс**, Карл (Jaspers, Karl), 55, 92, 95
 Јединица за тајно деловање (Covert Action Staff), 51
 Језрич, Хелмут (Jaesrich, Helmut), 307
Јејл лиџ (*Yale Lit*), 205, 207
 Јејтс, В. Б. (Yeats, W. B.), 205, 215, 290
 Јејтс, Херберт (Yates, Herbert), 247
 Јеленски, Кот (Jelenski, Kot), 212
 Јерган, Макс (Yergan, Max), 77, 80
 Јермилов, Владимир, 276, 280
 Јоселсон, Дијана (Доџ), (Josselson, Diana) (Dodge), 16, 102, 105, 115–18, 139–41, 163, 189, 204, 210, 269, 271, 288, 295, 299, 313, 315, 318, 328–32, 338, 341, 344, 352, 356
 Јоселсон, Мајкл (Josselson, Michael), 17, 26–30, 32, 36, 41, 51, 60, 74, 82, 85, 87, 97, 102–6, 115, 118, 126, 131, 139, 142, 148, 150, 153, 155, 160, 167, 182, 187–90, 196, 200, 204, 210, 232, 258–61, 263–5, 269–74, 282, 287, 295, 297, 299, 304, 306, 314–18, 321, 325–7, 328–33, 338, 341, 344, 352, 355, 356

- Јоселсон, Џенифер (Josselson, Jennifer), 127, 140, 142, 288, 328, 329
- Казан**, Елија (Kazan, Elia), 242
- Казин, Алфред (Kazin, Alfred), 284, 335
- Кајоа, Роже (Caillois, Roger), 112, 296
- Калвино, Итало (Calvino, Italo), 188
- Калдер, Александар (Calder, Alexander), 226, 236
- Калдерон де ла Барка, Педро (Calderon de la Barca, Pedro), 341
- Камерон, Енгас (Cameron, Angus), 318
- Ками, Албер (Camus, Albert), 73, 76, 98, 112, 159, 198, 260, 352
- Камингс, Е. Е., (cummings, ee), 207
- Кампања истине (Truth Campaign, The), 134–42
- Кампесино, Ел (Carpesino, El), 213
- Канадеј, Џон (Canaday, John), 234
- Канард, Ненси (Cunard, Nancy), 255
- Канфилд, Кас (Canfield, Cass), 69, 125–7, 225, 280
- Канцеларија за војну управу (Office of Military Government US, OMGUS), 26
- Капотти, Труман (Capote, Truman), 273
- Каплан, Џејкоб М. (Kaplan, Jacob M.), 124, 135, 298, 299
- Карајан, Херберт фон (Karajan, Herbert von), 29, 197
- Карвер, Дејвид (Carver, David), 305–8
- Карвер, Џорџ (Carver, George), 213
- Картер, Елиот (Carter, Elliott), 34, 194
- Картије-Бресон, Анри (Cartier-Bresson, Henri), 27
- Карфур (Carrefour), 112*
- Касу, Жан (Cassou, Jean), 230
- Кауард, Ноел (Coward, Noel), 65
- Каулз, Гарднер (Cowles, Gardner), 121, 126, 225
- Каули, Малколм (Cowley, Malcolm), 60, 129, 172
- Каценбах, Николас (Katzenbach, Nicholas), 339
- Квадернос (Cuadernos), 187, 189, 292*
- Квадрант (Quadrant), 189, 331*
- Квин, Елери (Queen, Ellery), 36
- Кеј, Хелен (Kay, Helen), 171
- Кејси, Бил (Casey, Bill), 122, 130
- Келер, Хелен (Keller, Helen), 172
- Кемптон, Мари (Kempton, Murray), 173, 186
- Кенан, Џорџ (Kennan, George), 38, 46–9, 52, 68, 71, 87, 92, 130, 136, 198, 207, 233, 263, 280, 317, 331, 342, 346
- Кенеди, Роберт (Kennedy, Robert), 127, 293
- Кенеди, Џон Е. (Kennedy, John E), 127, 129, 140, 290, 314, 318, 332, 334, 356
- Кенјон ривју (Kenyon Review), 208, 211, 281, 284, 308, 338*

- Кент, Роквел (Kent, Rockwell), 171
 Кермоуд, Анита (Kermode, Anita), 153
 Кермоуд, Френк (Kermode, Frank), 158, 312–19, 321–7, 352
 Кестлер, Артур (Koestler, Arthur), 18, 20, 25, 27, 35, 65–70, 73–7, 79–84, 89, 97, 128, 143, 159, 187, 254, 259, 284, 304, 305, 331, 342, 351
 Кестлер, Мамејн (Koestler, Mamaine), 76, 83, 91, 169
 Кимелман, Мајкл (Kimmelman, Michael), 226
 Кинг, Мартин Лутер (King, Martin Luther), 46, 241
 Кинг, Сесил (King, Cecil), 313–15, 322, 327
 Кинг, Џ. С. (King J. C.), 132
 Кинкејд, Јуџин (Kinkead, Eugene), 270
 Кирк, Грејсон (Kirk, Grayson), 126
 Киркпатрик, Лиман (Kirkpatrick, Lyman), 174, 213
 Кирстајн, Линколн (Kirstein, Lincoln), 227
 Кисинџер, Хенри (Kissinger, Henry), 18, 123, 132
 Кјаромонте, Никола (Chiaromonte, Nicola), 54, 61, 99, 188, 272, 284, 307
 Кјубрик, Стенли (Kubrick, Stanley), 302
 Клајн, Ив (Klein, Yves), 234
 Клајн, Франц (Kline, Franz), 234, 237
 Клебе, Гизелхер (Klebe, Giselher), 195
 Клеј, Лушес (Clay, Lucius), 40, 121, 129
 клуб Џон Рид, 145
 Клуз, Џон (Clews, John), 106
 Ковент гарден опера, 109
 Когон, Еуген (Kogon, Eugene), 89
 Коен, Елиот (Cohen, Elliot), 143
 Кокрофт, Ив (Cockroft, Eva), 226
 Кокто, Жан (Cocteau, Jean), 41, 109, 111
 Колби, Вилијам (Colby, William), 94, 123, 170, 271, 354
 Колдвел, Ерскин (Caldwell, Erskine), 249
 Колман, Питер (Coleman, Peter), 352
Комбајџ (*Combat*), 113, 115
Коментарии (*Commentary*), 143, 147, 153, 313
 Коминтерна, 38, 66, 74, 87, 292
Коминформ (*Комунистички информативни биро*), 38, 54, 63, 66, 70, 89, 97, 286
 Комитет америчких ветерана (American Veterans' Committee), 185
 Комитет за одбрану Лава Троцког, 92
 Комитет за презентацију културе (Cultural Presentation Committee), 248
 Комитет Слободна Европа (Free Europe Committee), *видети и Национални комитет за слободну Европу Фридом хаус*, 120, 139, 196, 225, 308
 Комунистичка партија Америке, 39, 56, 60, 63, 170
 Комунистичка партија Италије, 70, 188

- Кон, Рој (Cohn, Roy), 169–72
Кон, Хари (Cohn, Harry), 243, 247
Конгрес за слободу културе (Congress for Cultural Freedom), 17, 75, 78, 82, 86–100, 108, 113, 117, 122, 130, 138–42, 153, 159, 179, 190–3, 194, 198, 201, 204, 210–12, 230–4, 241, 251, 264–5, 269, 271, 275, 279, 281–9, 294–300, 304–9, 311, 313–18, 321, 324, 328–35, 338, 342–5, 356
Конгрес писаца Источног Берлина, 39, 83, 154, 177, 187
Конквест, Роберт (Conquest, Robert), 352
Коноли, Сирил (Connolly, Cyril), 150
конференција Будућност слободе (1955), 263
конференција у Валдорф Асторији (1949), Њујорк, 54, 58, 63, 72
Координатор међуамеричких послова (Coordinator of Inter-American Affairs, CIAA), 224
Копкинд, Ендру (Kopkind, Andrew), 342
Копланд, Арон (Copland, Aaron), 34, 59, 109, 110, 130, 146, 194
Копланд, Мајлс (Copeland, Miles), 88
Корда, Александар (Korda, Alexander), 157, 158, 323
Корејски рат, 38, 76, 82, 95, 205, 270, 271
Кофин, Вилијам Слоун (Coffin, William Sloane), 205
Коц, Самуел (Kootz, Samuel), 228
Краљевски институт за иностране послове (Royal Institute of International Affairs), 156, 315
Крик, Бернард (Crick, Bernard), 255
Крисберг, Ирвинг (Kriesberg, Irving), 231
Кристол, Ирвинг (Kristol, Irving), 88, 129, 143, 153, 157–60, 164, 167, 177, 182, 189, 201, 211, 215, 242, 262–4, 267, 270, 274, 276, 284, 294, 317, 337, 350, 352
Кросланд, Ентони (Crosland, Anthony), 277
Кросман, Ричард (Crossman, Richard), 17, 68, 72, 100, 150, 152, 291, 305, 315
Кроче, Бенедето (Croce, Benedetto), 55, 91, 92
Крсташки рат за слободу, 76, 122, 126, 137, 353
Куба, револуција (1958), 293, 301, 336
Квест (*Quest*), 189
Кундера, Милан (Kundera, Milan), 346
Кунијоши, Јасуо (Kuniyoshi, Yasuo), 227
Купер, Меријен (Cooper, Merian), 244
Куртијус, Ернст Роберт (Curtius, Ernst Robert), 292
Либр белжик (*Libre Belgique, La*), 234
Лабедз, Леополд (Labeledz, Leopold), 212, 352
Лавстон, Џеј (Lovestone, Jay), 87, 135, 140, 278
Лазарус, Фред, Мл. (Lazarus, Fred Jr.), 127
Лајнс, Расел (Lynes, Russell), 229
Лајф, часопис (*Life*), 58, 59, 110, 121, 134, 147, 170, 210, 225, 228, 229, 241, 260, 282

- Лакер, Волтер (Laqueur, Walter), 188, 291
 Ламберт, Ханси (Lambert, Hansi), 292
 Ламонт, Корлис (Lamont, Corliss), 54
 Ларкин, Филип (Larkin, Philip), 187, 313
 Ласки, Бригита (Lasky, Brigitte), 326
 Ласки, Мелвин (Lasky, Melvin), 31–42, 52, 61, 69, 74–5, 77, 81–3, 86–90, 93, 99, 103, 108, 116, 129, 142, 153, 161, 165, 182, 189–92, 198, 212, 259, 262–5, 271, 276, 279, 307, 312–15, 317, 321–7, 331, 337, 343, 351, 353, 356
 Латам, Лу (Latham, Lou), 288
 Лафлин, Џејмс (Laughlin, James), 128
 Ле Каре, Џон (Le Carre, John), 212, 303
 Леви, Карло (Levi, Carlo), 72
 Леви, Примо (Levi, Primo), 347
 Левин, Бернард (Levin, Bernard), 352
 Левитас, Сол (Levitas, Sol), 39, 77, 139, 147–8, 285, 331
 Леман, Џон (Lehmann, John), 150
 Лењин, Владимир Ильич, 39, 56, 60, 64, 78, 83, 91, 217, 222
 Ли, Хакон (Lie, Haakon), 89
 Либеро, Либеро де (Libero, Libero de), 188
Либерѝа дела кулѝура (Libertà della Cultura), 99
 Ливис Ф. Р. (Leavis, F. R.), 150
 Лили, др (Lilly, Dr), 200
 Лилијентал, Дејвид (Lilienthal, David), 77
 Липдзи, Френк (Lindsay, Frank), 74, 131–2, 279
 Липман, Волтер (Lippmann, Walter), 47
Лисенер (Listener), 167
 Лисенко, Трофим, 171
 Лити, Херберт (Lüthy, Herbert), 159, 212
 Литл, Браун, издавачка кућа (Little, Brown), 59, 209, 318
 Лифар, Серж (Lifar, Serge), 114
 Ловет, Роберт А. (Lovett, Robert A.), 132
 Локхарт, Роберт Брус (Lockhart, Robert Bruce), 64, 151, 157
 Локхарт, Џон Брус (Lockhart, John Bruce), 151
 Ломбарди, Франко (Lombardi, Franco), 78
 Лоуел, Елизабет (Хардвик) (Lowell, Elizabeth) (Hardwick), 293
 Лоуел, Роберт (Lowell, Robert), 54, 76, 113, 130, 208–9, 215–16, 290–4, 305, 312, 335
 Лоуел, Херијета (Lowell, Harriet), 293
 Лоџ, Хенри Кебот (Lodge, Henry Cabot), 135, 163
 Луис, Сесил Деј (Lewis, Cecil Day), 153–4
 Луис, Синклер (Lewis, Sinclair), 67, 73
 Луис, Џери (Lewis, Jerry), 248

- Лус, Клер Бут (Luce, Clare Booth), 132, 207, 240
Лус, Хенри (Luce, Henry), 58, 115, 126, 134, 139, 144, 147, 225, 228, 240–2, 246, 268, 282
- Магериц, Кити** (Muggeridge, Kitty), 322
Магериц, Малколм (Muggeridge, Malcolm), 24, 103, 105, 118, 150, 155–60, 192, 263, 273, 276, 312–15, 323, 327, 330
Магрудер, Џон (Magruder, John), 84
Мадаријага, Салвадор де (Madariaga, Salvador de), 92, 109, 112, 130, 295
Мадервел, Роберт (Motherwell, Robert), 223, 226–8, 236
Мађарска филхармонија, 259
Мајер, Луис Б. (Mayer, Louis B.), 243
Мајклс, Роберт (Michels, Robert), 88
Мајлер, Норман (Mailer, Norman), 43, 58, 59, 213, 241, 303, 311
Мак, Мајнард (Mack, Maynard), 205
Макарти, Мери (McCarthy, Mary), 53, 56, 61, 98, 167, 176, 256, 280, 284, 292, 315, 331, 335
Макарти, Џозеф (McCarthy, Joseph), 174, 180–5, 241
Макијавели, Николо (Machiavelli, Niccolo), 18, 88, 136, 212
Малер, Густав (Mahler, Gustav), 110
Малипјеро, Ђанфранко (Malipiero, Gianfranco), 110, 194
Малро, Андре (Malraux, André), 25, 55, 66, 78, 109, 112, 113, 159, 187, 243, 290, 306, 330, 352
Мамфорд, Луис (Mumford, Lewis), 302
Ман, Томас (Mann, Thomas), 58, 108, 172
Манифест за слободу културе, 90
Манифест слободе, 83
Мансфилд, Мајк (Mansfield, Mike), 339
Манч, Чарлс (Munch, Charles), 109
Манчестер гардијан (Manchester Guardian), 91, 201
Мардок, Ајрис (Murdoch, Iris), 280
Мари, Ралф (Murray, Ralph), 65
Маритен, Жак (Maritain, Jacques), 55, 92, 100
Марканд, Дејвид (Marquand, David), 149
Маркс, Карл (Marx, Karl), 66, 83, 160, 261, 310
Мартин, Кингзли (Martin, Kingsley), 150, 254
Мартин, Френк (Martin, Frank), 194
Мартине, Жан-Луј (Martinet, Jean-Louis), 195
Маршал, Чарлс Бартон (Marshall, Charles Burton), 136–7
Маршал, Џорџ Катлет (Marshall, George Catlett), 36, 38, 169
Маршалов план, 37–41, 43, 48, 63, 71, 74, 90, 101–3, 110, 121, 128, 135, 140, 154, 229, 251
Масани, Мину (Masani, Mino), 328

- Матис, Анри (Matisse, Henri),
Матјесен, Питер (Matthiessen, Peter), 212
Матјесен, Ф. О. (Matthiessen, F. O.), 35, 56, 59, 172
Маунт, Фердинанд (Mount, Ferdinand), 351
Мацоки, Муцио (Mazzochi, Muzzio), 78
Међукултурне публикациије (Intercultural Publications), 128
Међународна издавачка корпорација (International Publishing Corporation), 314
Међународна конференција о музици двадесетог века, 193
Међународни дан отпора диктатури и рату, 72, 102
Међународни институт, Мадрид, 300
Међународни комитет за избеглице (International Refugee Committee), 122
Међународни комитет спаса (International Rescue Committee), 130
Међународни ПЕН, *видети* ПЕН Међународни програм, 304–8, 353
Међународно удружење за слободу културе (International Association for Cultural Freedom), 164, 344, 346, 350
Мејер, Корд (Meyer, Cord), 125, 127, 148, 184, 200, 203–10, 212, 282, 287, 299, 307, 318, 338, 353 ISPRAVITI MAjer u tekstu u Mejer na str. 200 i 353
Мејер, Мери Пинчот (Meyer, Mary Pinchot), 287
Мејнор, Дороти (Maunor, Dorothy), 33
Мек, Џек (Mac, Jack), 353
Мекалерс, Карсон (McCullers, Carson), 77
Мекартур, Даглас (MacArthur, Douglas), 95
Мекдауел, Дејвид (Macdowell, David), 208
Мекдоналд, Двајт (Macdonald, Dwight), 57, 72, 127, 143, 146, 175, 185, 191, 215, 221, 228, 235, 257, 261–4, 268–73, 317, 331, 335, 343
Мекензи, Комптон (Mackenzie, Compton), 213
Мекери, Чарлс (McCarry, Charles), 212
Меклејн, Ширли (MacLaine, Shirley), 207
Меклин, Доналд (Maclean, Donald), 151
Меклиш, Арчибалд (Macleish, Archibald), 21, 27, 172, 291
Меклој, Џон (McCloy, John), 47, 51, 126, 129, 131
Меклуан, Маршал (McLuhan, Marshall), 134
Меклур, генерал (McClure, General), 29
Мекнајт, Џес (MacKnight, Jesse), 75
Мекнис, Луис (MacNeice, Louis), 153
Меколи, Роби (Macauley, Robie), 208–10, 281, 296, 307, 313, 338
Мекреј, Портер (McCray, Porter), 229
Мекфаркар, Родерик (MacFarquhar, Roderick), 212
Мелвил, Херман (Melville, Herman), 171, 210
Мелон, Пол (Mellon, Paul), 45, 215
Мелон, породица (Mellon), 45
Меноти, Ђан Карло (Menotti, Gian Carlo), 34, 190

- Меншел, Ворен (Manshel, Warren), 210, 275
Мењухин, Јехуди (Menuhin, Yehudi), 196, 198, 342
Мери, Роберт (Merry, Robert), 310
Мерил, Џејмс (Merrill, James), 296
Мерло-Понти, Морис (Merleau-Ponty, Maurice), 79, 190,
Месиз енд мејнстрим (Masses and Mainstream), 227
Метрополитен опера, 117, 135, 138, 196, 197
МИ5, 148, 213, 315
МИ6, 26, 123, 151, 156, 276, 330
Мијо, Даријус (Milhaud, Darius), 110
Милер, Артур (Miller, Arthur), 30, 54, 55, 57, 59, 61, 170, 182, 241, 290, 305
Милер, Ли (Miller, Lee), 25
Милер, Пери (Miller, Perry), 129
Милер, Хенри (Miller, Henry), 128
Милн, А. А. (Milne, A. A.), 63
Милитантна слобода (Militant Liberty), 243–5
Милтон, Џон (Milton, John), 256
Милош, Чеслав, 98, 109, 112, 138, 166, 305
Миндлин, Мари (Mindlin, Murray), 282
Минценберг, Вили (Münzenberg, Willi), 31, 66, 69, 70, 97
Минценберг траст (Münzenberg Trust), 61, 66, 74
Мис ван дер Роје, Лудвиг (Mies van der Rohe, Ludwig), 290
Мистрал, Габријела (Mistral, Gabriela), 295
Митфорд, Ненси (Mitford, Nancy), 149, 189
Мичел, Џоан (Mitchell, Joan), 234
Миченер, Џејмс (Michener, James), 212
Мојерс, Бил (Moyers, Bill), 335
Мом, Сомерсет (Maugham, Somerset), 213
Монаџ, Дер (Monat, Der), 41, 69, 93, 99, 121, 129, 131, 142, 157, 190, 192,
198, 307, 314
Монере, Жил (Monneret, Jules), 113
Монро, Мерилин (Monroe, Marilyn), 293
Монтале, Еуђенио (Montale, Eugenio), 112
Монтгомери, Роберт (Montgomery, Robert), 77, 81
Монте, Пјер (Monteux, Pierre), 110, 291
Моравија, Алберто (Moravia, Alberto), 99, 188, 250, 280
Морган, Џ. П. (Morgan, J. P.), 45, 54
Моријак, Клод (Mauriac, Claude), 78, 113
Морис, Џорџ (Morris, George), 282
Морнарица САД, 243
Мортимер, Рејмонд (Mortimer, Raymond), 111
Мортон, М. М. (Morton, M. M.), 321
Мосадек, Мохамед (Mossadegh, Mohammed), 19, 88, 152

- Москва, Гаетано (Mosca, Gaetano), 88
Моушн ѿкчур кайиѿал корѿореѿин (Motion Picture Capital Corporation), 252
 Мохољ-Нађ, Ласло (Moholy-Nagy, László), 35
 Музеј модерне уметности (МОМА), Њујорк, 35, 109, 111, 121, 126, 198, 221–35
 Мусолини, Бенито (Mussolini, Benito), 78, 92, 136, 174, 216
 Мфалеле, Језекил (Mphahlele, Ezekiel), 328
- Набоков**, Владимир (Nabokov, Vladimir), 25
 Набоков, Николас (Nabokov, Nicolas), 25, 27–32, 41, 47, 51, 54, 57, 60, 68, 77, 89, 92, 97, 99, 100, 103, 105, 107–11, 114, 118, 134, 139, 144, 148, 157, 159, 167, 173, 178, 180, 192–6, 201, 230, 233, 261, 268, 272, 274, 280, 293, 295–99, 305, 316, 329–32, 345, 349–50, 352
 Нарајан, Ђајапракаш (Narayan, Jayaprakash), 149, 187, 280, 341
 НАТО, 38, 96, 114, 121, 141, 175, 251, 277, 287
 Наука и слобода, конференција, 159
 Национални комитет за слободну Европу (National Committee for a Free Europe), 71, 90, 120, 135
 Национални комитет писаца (Comité National des Ecrivains), 260
 Национални савет за уметност, науку и религију (National Council of the Arts, Sciences and Professions), 185
Нејшн, (*Nation, The*), 105, 150, 191, 254, 299, 340
 некомунистичка левица (НКЛ) (Non-Communist Left, NCL), 18, 51, 67, 80, 82, 96, 128, 137, 175, 182, 189, 205, 278, 323, 333, 336, 338
 Нени, Пјетро (Nenni, Pietro), 72
 Нерс, Малколм (Nurse, Malcolm), *видети* Падмор, Џорџ, 255
 Неруда, Пабло (Neruda, Pablo), 293–5
 Нехру, Џавахарлал (Nehru, Jawaharlal), 189
Нешенел ривју (National Review), 188, 354
 Нибур, Рајнхолд (Niebuhr, Reinhold), 35, 144, 241
 Нивелсон, Луиз (Nevelson, Louise), 234
 Никсон, Ричард М. (Nixon, Richard M.), 184, 268, 354
 Нилсен, Волдемар (Nielsen, Waldemar), 131
 Нимије, Роже (Nimier, Roger), 113
 Нин, Анаис (Nin, Anaïs), 53
 Ници, Пол (Nitze, Paul), 95
 Ноел, Морис (Noel, Maurice), 115
 Ноно, Луиђи (Nono, Luigi), 194
 Нопф, Алфред (Knopf, Alfred), 59
 Норт, Оливер (North, Oliver), 133
 NSC–10/2, 48–9
Нуова Иѿалија (Nuova Italia), 102
Нуови аргументи (Nuovi Argomenti), 188
- Њу лидер** (*New Leader*), 39, 77, 147, 148, 278, 283–6,
Њу сѿејѿсмен енд Нејшн (New Statesman and Nation), 105, 148, 150, 191, 254, 282

- Њуз-викли (*News-Weekly*), 320
- Њујорк ривју ов букс (*New York Review of Books*), 211, 303, 304, 313
- Њујорк џајмс (*New York Times*), 21, 108, 129, 131, 182, 202, 204, 207, 212, 213, 299, 302, 309, 311, 315, 317, 326, 329
- Њујорк џајмс маџазин (*New York Times Magazine*), 144
- Њујорк хералд џрибјун (*New York Herald Tribune*), 127
- Њујоркер (*New Yorker, The*), 113, 117, 144, 176, 189, 228, 262, 270, 271, 274, 350
- Њумен, Барнет (Newman, Barnett), 235, 237
- Њумен, Пол (Newman, Paul), 207
- О'Брајен**, Едмонд (O'Brien, Edmond), 252
- О'Брајен, Конор Круз (O'Brien, Conor Cruise), 308–12, 318, 321–24
- Огаз, Виктор Санчез (Ogaz, Victor Sanchez), 301
- Одбор за иностране послове (Council on Foreign Relations), 130
- Одбор за координацију операција (ОЦБ) (Operations Coordinating Board) (OCB), 283
- Одбор за психолошку стратегију (ПСБ) (Psychological Strategy Board) (PSB), 131, 136, 144, 162, 196, 197, 200, 213, 224, 225, 247, 251, 278
- Одбор Представничког дома за антиамеричке активности (House Un-American Activities Committee, HUAC), 170, 185, 245
- Одељење за испитивање информација (ИРД) (Information Research Department, IRD), 64, 65, 78, 91, 103, 106, 109, 138, 150–3, 157, 179, 255, 279, 315, 345
- Оден, В. Х. (Auden, W. H.), 28, 105, 109, 112, 149, 153, 187, 206, 216, 296
- Одетс, Клифорд (Odets, Clifford), 34, 54, 56, 59
- Одсек за међународне организације (ИОД) (International Organizations Division, IOD), 108, 147, 174, 203, 205, 208, 270, 333
- Одсек за психолошко ратовање (ПВД) (Psychological Warfare Division) (PWD), 27, 35
- О'Кифи, Џорџија (O'Keeffe, Georgia), 220, 227
- Олдфилд, Морис (Oldfield, Maurice), 123
- Оливије, Лоренс (Olivier, Laurence), 109
- Олсоп, Карлтон (Alsop, Carleton), 247–51
- Олсоп, Стјуарт (Alsop, Stewart), 47, 94, 173, 181, 333, 336
- Олсоп, Сузан Мери (Alsop, Susan Mary), 25
- Олсоп, Џозеф (Alsop, Joseph), 47, 173, 177, 181, 274, 310, 357
- О'Нил, Јуџин (O'Neill, Eugene), 34
- Опенхајмер, Роберт (Oppenheimer, Robert), 36, 280, 317, 331
- Опрехт, Ханс (Oprecht, Hans), 328
- Орвел, Соња (Orwell, Sonia), 250
- Орвел, Џорџ (Orwell, George) (Ерик Блер, Eric Blair), 25, 68, 128, 155, 202, 250–6
- организација Гелен, 49
- Ориол, Венсан (Auriol, Vincent), 110

- Офи, Кармел (Offie, Carmel), 71, 74, 121
 О'Хара Џон (O'Hara, John), 250
- Паблик инџерестс* (*Public Interest, The*), 337, 350
 Падмор, Џорџ (Padmore, George), 255, 273
Raix et Liberté, 137
 „Пакет“, 137
- Пануфник, Анджеј (Panufnik, Andrzej), 196
 Парето, Вилфредо (Pareto, Vilfredo), 88, 136
 Париз, изложба „Антагонизми“ (1960), 234
 Париз, Међународни дан отпора диктатури и рату, 72, 102
 Париз, фестивал ремек-дела (1952), 110, 144
 Париз, Светски конгрес мира (1949), 70
 Паркер, Дороти (Parker, Dorothy), 44, 58, 59
 Парсонс, Луела (Parsons, Louella), 243
Партизан ривју (*Partisan Review*), 39, 54, 144–8, 183, 211, 222, 271, 281–6, 300, 343
 Пастернак, Борис, 212, 318
 Патмен, Рајт (Patman, Wright), 297–301
 Паунд, Езра (Pound, Ezra), 205, 207, 214–16
 Паџет, Мамејн (Paget, Mamaine), *вигети* Кестлер, 25, 76, 79, 83, 90, 169
 Пејли, Вилијам (Бил) (Paley, William) (Bill), 225
 Пејн, Том (Paine, Tom), 35, 172
 ПЕН Светско удружење писаца (PEN World Association of Writers), 304–9, 353
 Пентагон, 243, 290, 351
 Пентагонски документи (Pentagon Papers), 21
 Перагало, Марио (Peragallo, Mario), 194, 195
 Перец, И. Л. (Peretz, Y. L.), 134
Перис ривју (*Paris Review*), 212
Перспективи (*Perspectives*), 128
 Пеци-Блант, гроф (Pecchi-Blunt, Count), 194
 Пибоди, Ендикот (Peabody, Endicott), 34, 46
 Пије XII, папа, 164
 Пикасо, Пабло (Picasso, Pablo), 72, 73, 141, 219
 Пирсон, Дру (Pearson, Drew), 44
 Пирсон, Норман Холмс (Pearson, Norman Holmes), 206, 303
 Пицеле, Мел (Pitzele, Mel), 54, 56, 58
 Пицети, Илдебрандо (Pizzetti, Ildebrando), 110
 Пјовене, Гвидо (Piovene, Guido), 78, 109, 112, 187
 Плат, Френк (Piatt, Frank), 126, 316, 339, 351
Плејн џок (*Plain Talk*), 172
 Плесна радионица, 300

- Пливијер, Теодор (Plievier, Theodor), 82
Поаријер, Ричард (Poirier, Richard), 344
Поетри (Poetry), 216, 281, 284
Покер, Џон (Pauker, John), 249
Полањи, Михаел (Polanyi, Michael), 188, 328, 329, 342, 343
Полемик (Polemic), 256
Полок, Џексон (Pollock, Jackson), 217–19, 223, 226, 229, 234–7
Пореска управа САД (Internal Revenue Service, IRS), 283, 298
Портер, Ендру (Porter, Andrew), 350
Портер, Кетрин Ен (Porter, Katherine Anne), 208
Потхорец, Норман (Podhoretz, Norman), 294, 303
Правда, 38, 57,
Прајс, Леонтина (Price, Leontyne), 109, 111, 194, 249
Праголини, Васко (Pratolini, Vasco), 188
Превес (Preuves), 98, 142, 155, 160, 187, 189–92, 232, 261, 269, 273
Прегер, Фредерик (Praeger, Frederick), 211, 213, 259
Пријатељи слободе (Amis de la Liberté), 102
Пристли, Џ. Б. (Priestley, J. B.), 254
Причет, В. С. (Pritchett, V. S.), 280
програм МК-УЛТРА, 132
програм QKOPERA, 87, 97, 103
Про музика, Њујорк (New York Pro Musica), 300
Пудовкин, Всеволод, 246
Пуленк, Франсис (Poulenc, Francis), 110
Пушкин, Александар, 149, 162, 356
Рав, Филип (Rahv, Philip), 54, 144, 146, 284, 285, 344
Равинес, Еудокио (Ravines, Eudocio), 213
Радио Слобода (Radio Liberty), 352
Радио Слободна Европа (Radio Free Europe), 90, 122, 135, 137, 139, 199, 204, 258, 259, 330, 352
Радионица о психолошком ратовању (Psychological Warfare Workshop), 247, 250
Рајан, породица (Ryan), 45
Рајнхарт, Ад (Reinhardt, Ad), 206, 236
Рајт, Питер (Wright, Peter), 315
Рајт, Ричард (Wright, Richard), 69, 72, 249
Рајт, Френк Лојд (Wright, Frank Lloyd), 59, 108
Рампартс (Ramparts), 320, 336, 339
Расел, Бертранд (Russell, Bertrand), 56, 91, 111, 149, 201
Расел, Питер (Russell, Peter), 296
Раск, Дин (Rusk, Dean), 132
Расмусен, Волдо (Rasmussen, Waldo), 229

- Раус, Ал. Л. (Rowse, A. L.), 174
Реган, Роналд (Reagan, Ronald), 122, 353
Редгрејв, Мајкл (Redgrave, Michael), 252, 254
Редфорд, Роберт (Redford, Robert), 207
Реј, Мен (Ray, Man), 25
Рејнолдс, Алан (Reynolds, Alan), 232
Рекмил, Милтон (Rackmil, Milton), 247
Ремек-дела двадесетог века, 111, 114, 193, 230
Ренсом, Џон Кроу (Ransom, John Crowe), 16, 155, 169, 172, 203, 208, 215, 281, 356
Ретвон, Питер (Rathvon, Peter), 252
Рибентроп, Јоахим фон (Ribbentrop, Joachim von), 66
Ривера, Дијега (Rivera, Diego), 222
Риверс, Лари (Rivers, Larry), 335
Рид, Херберт (Read, Herbert), 78, 112, 130, 149, 187, 193, 280, 296
Рид, Џозеф Вернер (Reed, Joseph Verner), 127, 225
Рид, Џон (Reed, John), 145, 171, 172
Ридли, Џаспер (Ridley, Jasper), 157
Риети, Виторио (Rieti, Vittorio), 110
Рийорџер (*Reporter, The*), 271
Рис, Горонви (Rees, Goronwy), 312
Рис, Ричард (Rees, Richard), 254
Ричи, Ендру Карндаф (Ritchie, Andrew Carnduff), 231
Ричман, Роберт (Richman, Robert), 130
Робсон, Пол (Robeson, Paul), 72, 254
Ровир, Ричард (Rovere, Richard), 140, 170, 176, 183
Рожњај, Золтан (Rozsnyay, Zoltan), 259
Розак, Теодор (Roszak, Theodore), 227
Розенберг, Алберт Г. (Rosenberg, Albert G.), 27
Розенберг, Етел и Џулијус (Rosenberg, Ethel and Julius), 159–67, 170, 171, 201, 274
Розенберг, Харолд (Rosenberg, Harold), 164, 167, 235, 343, 346
Розицки, Хари (Rositzke, Harry), 49
Ројтер, Валтер (Reuther, Walter), 268
Ројтер, Ернст (Reuter, Ernst), 75, 78
Рокфелер, Дејвид (Rockefeller, David), 126, 129
Рокфелер, Еби Олдриџ (Rockefeller, Abby Aldridge), 221, 228
Рокфелер, Лоренс (Rockefeller, Laurence), 132
Рокфелер, Нелсон (Rockefeller, Nelson), 126, 132, 138, 203, 221, 222, 224, 225, 228, 231
Рокфелер, Џон Д. III (Rockefeller, John D. III), 131
Роменс, Жил (Romains, Jules), 78

- Ромуалди, Серафино (Romualdi, Serafino), 78
Рорти, Џејмс (Rorty, James), 183
Роселини, Роберто (Rossellini, Roberto), 250
Ростов, Волт (Rostow, Walt), 134, 336
Ростропович, Мстислав, 297
Рот, Филип (Roth, Philip), 335
Ротко, Марк (Rothko, Mark), 227, 234, 236, 237, 335
Ротшилд, Виктор (Rothschild, Victor), 24, 157, 276, 314
Роџерс, Џинџер (Rogers, Ginger), 245
Рузвелт, Арчи (Roosevelt, Archie), 206
Рузвелт, Елеонора (Roosevelt, Eleanor), 72
Рузвелт, Кермит („Ким“) (Roosevelt, Kermit) (‘Kim’), 45, 152, 206
Рур, Реми (Roure, Rémy), 78
Русе, Давид (Rousset, David), 72, 78, 89, 307
- Савез за очување америчких идеала (Alliance for the Preservation of American ideals), 245**
- Савезничка контролна комисија, Берлин, 24, 25, 29, 30, 34
Савет државне безбедности (National Security Council), 43, 48, 95, 114, 132, 207, 224, 244, 336
Саливен, Волтер (Sullivan, Walter), 207
Саливен и Кромвел (Sullivan and Cromwell), 121, 186
Сандеј џајмс (Sunday Times), 167
Сандеј џелејграф (Sunday Telegraph), 313
Сантајана, Џорџ (Santayana, George), 241
Саројан, Вилијам (Saroyan, William), 34
Сартр, Жан-Пол (Sartre, Jean-Paul), 25, 67, 72, 73, 76, 79, 92, 98, 112, 113, 141, 161, 171, 188, 190, 239, 259, 260, 293, 295
Сатурдеј ивнини џосџ (Saturday Evening Post), 243, 333, 336
Сати, Ерик (Satie, Erik), 110
Свини, Џејмс Џонсон (Sweeney, James Johnson), 111, 230
Секер и Варбург (Secker and Warburg), 251, 259, 276
Секи, Јошихико (Seki, Yoshihiko), 328
Селерс, Питер (Sellers, Peter), 207
Селзник, Дејвид (Selznick, David), 244
Селинџер, Џ. Д. (Salinger, J. D.), 273
семинар Стање светског поретка (1965), 292
Сензоршип (Censorship), 282
Сент-Егзипери, Антоан де (Saint-Exupéry, Antoine de), 45, 120
Серџент, Хауленд (Sargeant, Howland), 147
Сесил, лорд Дејвид (Cecil, Lord David), 100
Сетон-Вотсон, Хју (Seton-Watson, Hugh), 159

- Сивани ривју (*Sewanee Review*), 281, 284
- Сивер, Едвин (Seaver, Edwin), 171
- Сикијерос, Давид Алфало (Siquieros, David Alfalo), 218
- Силвера, Френк (Silvera, Frank), 242
- Силверс, Роберт (Silvers, Robert), 303
- Силоне, Дарина (Silone, Darina), 78
- Силоне, Игнацио (Silone, Ignazio), 35, 69–72, 77–81, 87, 99, 109, 112, 188, 259, 281, 305, 307, 328
- Симпсон, Кристофер (Simpson, Christopher), 243
- Симфонијски оркестар Бостона, 109–10, 116, 135, 139, 194, 196, 302
- Сингер, Маркус (Singer, Marcus), 171
- Синклер, Аптон (Sinclair, Upton), 72, 255
- Синџезес* (*Syntheses*), 98
- Синха, К. К. (Sinha, K. K.), 342
- Ситвел, Едит (Sitwell, Edith), 159
- Сити колеџ, Њујорк (New York City College), 107
- Скамел, Мајкл (Scammell, Michael), 353
- Скурас, Спирос П. (Skouras, Spyros P.), 121, 247
- Служба за координацију политике (ОПЦ) (Office of Policy Coordination) (ОПЦ), 49, 93, 247
- Служба за стратешке услуге (ОСС) (Office of Strategic Services) (ОСС), 24, 331, 44, 90, 224
- Смедли, Агнес (Smedley, Agnes), 171
- Смирнова, Надежда, 66
- Смит, Волтер Бедел (Smith, Walter Bedell), 144
- Смит, Дејвид (Smith, David), 219, 237
- Совјеј сервеј* (*Soviet Survey*), 188
- Совјеј сџагиз* (*Soviet Studies*), 105
- Совјејска музика*, 110
- Соге, Анри (Sauguet, Henri), 110
- Сојинка, Воли (Soyinka, Wole), 296, 307
- Сорел, Жорж (Sorel, Georges), 88, 136
- Соушелисџи коментџери* (*Socialist Commentary*), 277
- Спак, Пол-Хенри (Spaak, Paul-Henri), 277
- Спекџејџор* (*Spectator*), 166, 301
- Спелман, Френсис (Spellman, Francis), 121
- Спендер, Наташа (Spender, Natasha), 87, 159, 167, 192, 276, 300, 317, 325, 327, 331, 343, 353
- Спендер, Стивен (Spender, Stephen), 69, 90, 104, 112, 130, 153–9, 165–7, 182, 211, 254, 262, 264, 267–74, 279, 282, 292, 296, 305, 307, 312–14, 316–17, 322, 326, 337, 343, 349, 351, 352, 355
- Спербер, Манес (Sperber, Manes), 99, 257, 306, 328, 352

- Спилејн, Мики (Spillane, Mickey), 43, 170
Спинели, Алтијеро (Spinelli, Altiero), 78
Споразум Блум-Бурнс (Blum-Byrnes accord) (1946), 246
Спутњик, 265
Стајн, Гертруда (Stein, Gertrude), 109, 111
Стајн, Сол (Stein, Sol), 143, 199, 200, 242, 252–4, 331
Стајнбек, Џон (Steinbeck, John), 34, 73, 181, 249, 254, 306
Стајрон, Вилијам (Styron, William), 335, 344
Стаљин, Јосиф, 30, 31, 38, 39, 47, 55, 57–60, 63–6, 73, 77, 91, 99, 110, 162, 171, 193, 201, 205, 253, 295
Стамос, Теодорос (Stamos, Theodoros), 231
Стела, Френк (Stella, Frank), 226
Стерлинг, Јан (Sterling, Jan), 252
Стерн, Бернхард (Stern, Bernhard), 171
Стџуденџи џрогресив (*Student Progressive*), 209
Стоун, И. (Stone, I.), 170
Стоун, Шепард (Stone, Shepard), 129, 131, 258, 344, 345, 355
Стравински, Игор, 56–7, 108–11, 116, 141, 194, 290
Стралем, Доналд (Stralem, Donald), 127
Стралем, Џин (Stralem, Jean), 127
Суец (1956), 257, 260, 262
- Таверније**, Рене (Tavernier, Rene), 113, 294, 295
Тајер, Роберт (Thayer, Robert), 97
Тајлер, Вилијам (Tyler, William), 261
Тајлер, Ројал (Tyler, Royall), 46, 356
Тајм маџазин (*Time magazine*), 146–8, 355
Тајм-Лајф (*Time-Life*), 58, 110, 121, 134, 210, 225, 228, 241–2, 281, 285
Тајмс лиџерари сајлеменџи (*Times Literary Supplement*), 213, 351
Тајна обавештајна служба (СИС) (Secret Intelligence Service) (SIS), 151–2, 214, 345
Тајнен, Кенет (Tynan, Kenneth), 286
Таљеран, Шарл Морис де (Talleyrand, Charles Maurice de), 81
Тафт, Едвард (Taft, Edward), 135, 155
Твенџиџи сенчерџи (*Twentieth Century*), 105, 150
Тејлор, А. Џ. П. (Taylor, A. J. P.), 167
Тејлор, Питер (Taylor, Peter), 208
Тејт, Ален (Tate, Allen), 109, 112, 155, 172, 187, 208, 215
Тејт, Бен (Tate, Ben), 155
Теки Бонавентура (Tecchi, Bonaventura), 78
Темџо џрезенџе (*Tempo Presente*), 99, 188, 192, 271
Теру, Пол (Theroux, Paul), 282

- Типит, Мајкл (Tippett, Michael), 194
 Тито, маршал, 63, 74
 Тоби, Марк (Tobey, Mark), 227, 234
 Тодоров, Цветан, 22
 Тојнби, Арнолд (Toynbee, Arnold), 149
 Толер, Ернст (Toller, Ernst), 159
 Толи, Баркли де (Tolly, Barclay de), 355
 Толи, Николас де (Tolly, Nicholas de), 355
 Толстој, Иља, 45, 279
 Толстој, Лав, 45, 279
 Томас, Норман (Thomas, Norman), 124, 200, 298
 Томсон, Вирџил (Thomson, Virgil), 34, 109, 111, 194
 Томпсон, Џон („Џек“) (Thompson, John) („Jack“), 127, 208–11, 288, 296, 303, 316, 334, 338, 356
 Тони, Танер (Tanner, Tony), 343
 Торберг, Фридрих (Torberg, Friedrich), 187
 Торе и Тасо, принцеза од (Torre e Tasso, Principessa della), 291,
 Торо, Хенри Дејвид (Thoreau, Henry David), 172, 206, 259
 Тосканини, Артуро (Toscanini, Arturo), 194
Транзишн (Transition), 341
 Тревор-Ропер, Хју (Trevor-Roper, Hugh), 78, 80–5, 91, 106, 149
Трибјун (Tribune), 106, 150, 256
 Трилинг, Дијана (Trilling, Diana), 143, 202, 208, 331
 Трилинг, Лајонел (Trilling, Lionel), 127, 144, 146, 155, 187, 301, 331
 Триста, Кодињола (Trista, Codignola), 102
 Троцки, Лав, 60, 70, 92, 145, 147
 Труман, Хари С. (Truman, Harry S.), 36, 48, 84, 86, 136, 232, 241, 304
 Труманова доктрина, 37, 43, 174, 185, 217
 Тучи, Николо (Tucci, Nicolo), 212
Ђано, грофица (Ciano), 46
 Удружење за савремени језик (Modern Language Association), 206, 300
 Удружење књижевних часописа Америке, 300
 Уједињени светски федералисти (United World Federalists), 125, 185
 Унтермејер, Луис (Untermeyer, Louis), 173
 Управа за економску сарадњу (Economic Cooperation Administration), 71, 135
 Урбан, Џорџ (Urban, George), 199, 352
 „Уређивачки одбор три часописа“, 190
 устанак у Мађарској (1956), 257–60, 356
Фадејев, Александар, 54, 57, 72
 Фајвел, Тоско (Fyvel, Tosco), 105, 150, 155, 157, 179
 Фар, Финис (Farr, Finis), 250

- Фарар, Џон (Farrar, John), 209
Фаст, Хауард (Fast, Howard), 35, 56, 59, 72, 170–2, 318
Фахс, Чарлс Б. (Fahs, Charles B.), 132
Федерални истражни биро (Federal Bureau of Investigation, FBI), 51, 59, 73, 170–3, 201, 245, 321, 335
Федерација мађарских писаца, 257
Федерација модерних сликара и вајара, 236
Феникс, програм (Phoenix Program), 19, 354
Фербер, Една (Ferber, Edna), 249
Ферел, Џејмс Т. (Farrell, James T.), 72, 77, 109, 112, 144, 165, 175, 197, 199, 201, 310, 344
Ферер, Хозе (Ferrer, Jose), 108
Фестивал два света, Сполето, 300
Фехтелер, адмирал (Fechteler), 114
Фидлер, Лесли (Fiedler, Leslie), 159, 164–7, 180, 191, 242, 274, 282
Фиџаро лиџерер (*Figaro Litteraire*), 115
Фигерес, Хозе (Figueres, Jose), 299
Филби, Ким (Philby, Kim), 151, 206
Филип, Андре (Philip, Andre), 78, 81
Филипс, Вилијам (Phillips, William), 54, 87, 144, 146, 148, 176, 280, 283–5, 343
Филмска служба (Motion Picture Service, MPS), 246, 252
Филмски фестивал у Кану (1951), 246
Фицџералд, Дезмонд (FitzGerald, Desmond), 339
Фицџералд, Денис (Fitzgerald, Dennis), 38
Фицџералд, Ф. Скот, (Fitzgerald, F. Scott), 24
Фишер, Луис (Fischer, Louis), 69, 328, 331
Фишер, Рут (Fischer, Ruth), 74
Fischer Verlag, 314
Фјуџитив група (*Fugitive Group*), 208
Флајшман, Чарлс (Fleischmann, Charles), 125
Флајшман, Џулијус, „Џанки“ (Fleischmann, Julius, 'Junkie'), 110–12, 116, 118, 121, 125, 138, 159, 181, 194, 196, 202, 225, 231–3, 268, 292, 300, 316, 325, 331
Фланер, Џенет (Flanner, Janet), 113
Флеминг, Јан (Fleming, Ian), 157
Фодор водичи, 213
Фодор, Еуген (Fodor, Eugene), 45, 213
Фок, Питер (Falk, Peter), 184
Фок, Џон Хенри (Faulk, John Henry), 181
Фокнер, Вилијам (Faulkner, William), 35, 73, 112, 249
Фокус, операција (Operation Focus), 258
Фондација Азија (Asia Foundation), 200
Фондација Андерсон, 298

- Фондација Берд, 298
Фондација Бикон, 298
Фондација Браћа Рокфелер (Rockefeller Brothers Fund), 127, 131, 132, 224, 229
Фондација Вернон (Vernon Fund), 125
Фондација Витни (Whitney Foundation), 351
Фондација Гарднер Каулз (Gardner Cowles Foundation), 126
Фондација Готам (Gotham Foundation), 297
Фондација Дејвид, Џозефин и Винфилд Берд (David, Josephine and Winfield Baird Foundation), 298
Фондација Едсел (Edsel Fund), 297
Фондација Ендру Хамилтон, 298
Фондација Зонабенд (Sonnabend Foundation),
Фондација Каплан (Kaplan Foundation), 124, 298
Фондација Карнеџи (Carnegie Foundation),
Фондација Кентфилд (Kentfield Fund), 298
Фондација Колт (Colt Foundation), 300
Фондација Литауер (Littauer Foundation), 125
Фондација Лушес, Н Литауер (Lucius N. Littauer Foundation), 300
Фондација М. Д. Андерсон (M. D. Anderson Foundation), 298
Фондација Мичиген (Michigan Fund), 297
Фондација Нелсон Рокфелер (Nelson Rockefeller Fund), 230
Фондација Округа Мајами (Miami District Fund), 192, 287
Фондација Прајс (Price Fund), 125, 297
Фондација Рокфелер (Rockefeller Foundation), 150, 188, 192, 194, 265, 283, 286, 291, 308
Фондација Санен (Sunnen Foundation), 300
Фондација Толстој (Tolstoy Foundation), 279
Фондација Фарфилд (Farfield Foundation), 109, 110, 117, 118, 121, 125, 127, 148, 153, 157–9, 191, 193, 194, 200, 208, 224, 232, 281, 300, 307, 313, 316, 349, 353, 356
Фондација Флајшман (Fleischmann Foundation), 117, 125
Фондација Флоренс (Florence Foundation), 192
Фондација Форд (Ford Foundation), 41, 127, 128–31, 132, 142, 154, 184, 190, 211, 258, 262, 265, 279, 282, 308, 345, 355
Фондација Фред Лазарус (Fred Lazarus Foundation), 127
Фондација Хајнс (Hanes Foundation), 127
Фондација Хоби (Hobby Foundation), 298
Фондација Хоблицел (Hoblitzelle Foundation), 125, 192, 234, 287, 298, 299
Фондација Холмс (Holmes Foundation), 126
Фондација Џ. М. Каплан (J. M. Kaplan Fund), 298, 299
Фондација Шелтер рок (Shelter Rock Foundation), 127
Форд, Медокс Форд (Ford, Ford Madox), 208

- Форд, Хенри Други (Ford, Henry II), 121
Форд, Џон (Ford, John), 243–5, 247
Форестел, Џејмс (Forrestal, James), 356
Форин аферс (*Foreign Affairs*), 48, 213
Форстер, Е. М. (Forster, E. M.), 165
Форум (*Forum*), 187, 188, 259
Фосет, издавачка корпорација (Fawcett Publishing Corporation), 213
Фостер, Вилијам (Foster, William), 171
Франк-тиреп (*Franc-Tireur*), 72, 99, 115
Француско удружење за уметничко деловање (Association Française d'Action Artistique), 231
Френсис, Сем (Francis, Sam), 234
Фрикер, Питер Расин (Fricker, Peter Racine), 194
Фројд, Сигмунд (Freud, Sigmund), 110, 172
Фрост, Роберт (Frost, Robert), 94, 312
Фуентес, Карлос (Fuentes, Carlos), 307
Фукс, Јозеф (Fuchs, Joseph), 194
Фукс, Клаус (Fuchs, Klaus), 163
Фулбрајт, Вилијам (Fulbright, William), 140, 186, 310
Фулер, Питер (Fuller, Peter), 235
Фуриозо (*Furioso*), 205, 207, 208
Фуртвенглер, Вилхелм (Furtwängler, Wilhelm), 29–30, 197
Фут, Тимоти (Foote, Timothy), 209
- Хадсон ривју* (*Hudson Review*), 211, 281, 284
Хајнс, Барбара (Hanes, Barbara), 127
Хајнс, Ралф П. (Hanes, Ralph P.), 127
Хајнц, Х. Џ. (Heinz, H. J.), 296
Хаксли, Олдос (Huxley, Aldous), 149
Хаксли, Џулијан (Huxley, Julian), 72, 187
Халас и Бачелор, 251
Халас, Џон (Halas, John), 251
Халтберг, Џон (Hultberg, John), 231
Хамилтон, Ијан (Hamilton, Ian), 105
Хамилтон, Хамиш (Hamilton, Hamish), 65, 69
Хан, Емили (Hahn, Emily), 274
Хант, Хауард (Hunt, Howard), 88, 212, 213, 250–2
Хант, Џон (Hunt, John), 209, 212, 259, 281, 289, 293–6, 299, 305, 307, 317, 328–31, 334, 341, 344, 350
Хант, Шантал (Hunt, Chantal), 331
Хантер, Едвард С. (Hunter, Edward S.), 211
Хардвик, Елизабет (Hardwick, Elizabeth), 53, 113, 293

- Хариман, Аверел (Harriman, Averell), 47, 68, 71, 90, 102, 277
Харисон, Лу (Harrison, Lou), 194
Харпер брадерс (Harper Brothers), 125
Хартиган, Грејс (Hartigan, Grace), 234
Хартли, Ентони (Hartley, Anthony), 166, 282, 328, 351
Хау, Ирвинг (Howe, Irving), 149, 153
Хаф, Теодор (Haff, Theodore), 172
Хачинс, Роберт Мајнард (Hutchins, Robert Maynard), 128
Хејвард, Макс (Hayward, Max), 212, 307
Хејтер, сер Вилијам (Hayter, Sir William), 315, 322
Хекшер, Огаст (Heckscher, August), 233
Хелер, Џозеф (Heller, Joseph), 303
Хелман, Лилијан (Hellman, Lillian), 34, 54, 59, 170, 335
Хелмс, Ричард (Helms, Richard), 46, 270, 302, 320, 334, 336, 339
Хелмс, Џес (Helms, Jesse), 220
Хемет, Дешијел (Hammett, Dashiell), 54, 59, 172
Хемингвеј, Ернест (Hemingway, Ernest), 24, 35, 45, 94, 172, 209, 259, 286, 290
Хемпшир, Стјуарт (Hampshire, Stuart), 26, 90, 154, 263, 279, 296, 317, 323, 327, 331, 343
Хенце, Ханс Вернер (Henze, Hans Werner), 195
Херон, Патрик (Heron, Patrick), 236
Херст, Вилијам Рандолф (Hearst, William Randolph), 58, 60
Хестон, Чарлтон (Heston, Charlton), 335
Хивар (*Hiwar*), 281
Хили, Денис (Healey, Denis), 150, 277
Химелфарб, Гертруда (Himmelfarb, Gertrude), 159, 352
Хиндемит, Паул (Hindemith, Paul), 29, 57, 110, 195, 290
Хинден, Рита (Hinden, Rita), 277
Хис, Алџер (Hiss, Alger), 165, 169, 184, 242, 350
Хистори (*History*), 126
Хитлер, Адолф (Hitler, Adolf), 24–6, 30, 39, 55, 66, 80, 99, 110, 205, 293
Хиченс, Кристофер (Hitchens, Christopher), 325
Хјуз Х. Стјуарт (Hughes, H. Stuart), 262
Хјуз, Ленгстон (Hughes, Langston), 59, 171, 296
Хјуз, Тед (Hughes, Ted), 296, 300
Хјуз, Хауард (Hughes, Howard), 252
Хјуз, Џон Ч. (Hughes, John C.), 121
Хјуман ивентс (*Human Events*), 320
Хоби, Вилијам (Hobby, William), 298
Хоби, Овета Калп (Hobby, Oveta Culp), 121, 225
Хогарт, Ричард (Hoggart, Richard), 282
Ходер и Стогон (Hodder and Stoughton), 211

- Холис, Кристофер (Hollis, Christopher), 78
Холмс, Норман Пирсон (Holmes, Norman Pearson), 303
Холмс, Џеј (Holmes, Jay), 125
Холт, Нат (Holt, Nat), 248
Хонегер, Артур (Honegger, Arthur), 110, 194
Хопер, Едвард (Hopper, Edward), 227
Хопер, Хеда (Hopper, Hedda), 243
Хопкинс, Бад (Hopkins, Budd), 219
Хорајзон (Horizon), 150, 157
Хортон, Филип (Horton, Philip), 262
Хоу, Грејем (Hough, Graham), 166
Хофман, Пол (Hoffman, Paul), 128
Хувер, Џ. Едгар (Hoover, J. Edgar), 59, 172, 245, 355
Хук, Сидни (Hook, Sidney), 53, 55, 56–61, 72–5, 78, 81, 88, 139, 143, 147, 157, 165, 172, 176, 182, 200, 202, 241, 249, 263, 283, 303, 331, 345, 452
Хупс, Таунсенд (Hoopes, Townsend), 132
- Цезарани**, Дејвид (Cesarani, David), 353
ЦБС (CBS), 225
Централна обавештајна агенција (ЦИА), 15, 17–21, 41, 43–6, 48–52, 60, 66, 68, 73–5, 79, 83, 85, 86–92, 94, 96, 97, 101–2, 109, 117, 120–33, 136–8, 144, 147, 152, 157, 162, 165, 174, 177–86, 189, 191, 194, 196, 200, 203–14, 226–34, 240, 244, 247, 250, 258, 262, 264, 269, 271, 275, 277–80, 283, 293, 295, 297–301, 304, 307, 311–13, 315–17, 320, 323, 330, 334, 336, 339, 342, 344, 347, 349, 351, 354, 356
- Чавез**, Карлос (Chavez, Carlos), 194
Чайлд, Џулија МекВилијамс (Child, Julia McWilliams), 45
Чаплин, Чарли (Chaplin, Charlie), 59, 72
Чапски, Јозеф (Czapski, Josef), 89, 159
Чарлс, Скот (Charles, Scott), 210
Чејмберс, Витакер (Chambers, Whittaker), 242
Черчил, Винстон (Churchill, Winston), 45, 198, 251, 277
Черчил, Клариса (Churchill, Clarissa), 24
Чехов, издавачка кућа, 130, 212
- Џејмс**, Хенри (James, Henry), 153
Џексон, Вилијам Х. (Jackson, William H.), 224
Џексон, Чарлс Даглас (Jackson, Charles Douglas), 69, 110, 115, 121, 126, 131, 134, 136, 138, 144, 147, 162, 196, 224, 246–8, 260, 279, 283, 285, 302
Џејмисон, Доналд (Jameson, Donald), 61, 89, 103, 122, 137, 205, 223, 233, 291, 298
Џенис, Сидни (Janis, Sidney), 227
Џенкинс, Нуел (Jenkins, Newell), 29
Џерел, Рендаа (Jarrell, Randall), 208
Џесап, Питер (Jessup, Peter), 320

- Џонс-Кварты, К. А. Б. (Jones-Quartey, K. A. B.), 328
Џонс, Џозеф (Jones, Joseph), 37
Џонсон, Линдон Б. (Johnson, Lyndon B.), 16, 332, 334–6, 339
Џонсон, Хјулит (Johnson, Hewlett), 72
Џонстон, Ерик (Johnston, Eric), 247, 249
Џорнал оф хистори оф ајдеас (Journal of the History of Ideas), 281, 284
Џулијус Џ. (Julius, J.), 171
- Шајлер, Џорџ** (Schuyler, George), 77, 80
Шајн, Дејвид (Schine, David), 171
Шан, Бен (Shahn, Ben), 236
Шапиро, Карл (Shapiro, Karl), 216
Шапиро, Мејер (Schapiro, Meyer), 202
Шарпли, Харлоу (Sharpley, Harlow), 185
Швајцарски комитет за помоћ мађарским патриотама (Swiss Committee for Aid to Hungarian Patriots), 287
Швајцер, Алберт (Schweitzer, Albert), 56
Шварцкопф, Елизабет (Schwarzkopf, Elisabeth), 29–30
Шенберг, Арнолд (Schoenberg, Arnold), 57, 108, 110, 195
Шенк, Николас (Schenk, Nicholas), 247
Шервуд, Роберт (Sherwood, Robert), 34, 172
Шерман, Алфред (Sherman, Alfred), 301
Шилер, Фридрих фон (Schiller, Friedrich von), 34
Шилс, Едвард (Shils, Edward), 191, 264, 280, 313, 314, 322, 325, 328, 331, 345, 352
школа Гротон, 46, 123, 128, 206, 215, 224, 240
школа музике Тенглвуд, 194, 302
Шлезингер, Артур (Schlesinger, Arthur), 19, 35, 54, 67, 77, 79, 90, 104, 121, 127, 135, 144, 150, 175, 177–83, 192, 199, 200, 263, 287, 314, 317, 318, 325, 331, 349
Шмит, Карло (Schmid, Carlo), 89
Шонфилд, Ендру (Schonfield, Andrew), 315, 322
Шостакович, Дмитриј, 54, 57–61, 109,

ХЛАДНИ РАТ У КУЛТУРИ
ЦИА
у свету уметности и књижевности

Издавач
Досије студио

Лектиура и коректиура
Досије студио

Технички уредник
Лазар Јокић

Припрема и шtamпа
Досије студио, Београд

ISBN 978-86-6047-118-7

Тираж
1000

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.75(73)“1945/1990“

7/8:32(73)“1945/1990“

327.84(73)“1945/1990“

САУНДЕРС, Френсис Стонор

Хладни рат у култури : ЦИА у свету уметности и
књижевности / Франсис Стонор Саундерс ; превод са енглеског
Невена Мрђеновић. – Београд : Досије студио, 2013 (Београд :
Досије студио). – 448 стр. ; 24 cm

Превод дела: The Cultural Cold War / Frances Stonor Saunders. – 1.
изд. 1999. под ств. насл.: Who Paid the Piper?. – Тираж 1.000. –
Напомене и извори: стр. 359–410. – Библиографија: стр. 411–415.
– Регистар.

ISBN 978-86-6047-118-7

- а) САД. Централна обавештајна агенција – Утицаји
- б) Уметност – Политички аспект – САД – 1945–1990
- с) САД – Културна политика – 1945–1990

COBISS.SR-ID 200560140

ФРАНСИС СТОНОР САУНДЕРС

ХЛАДНИ РАТ У КУЛТУРИ

ЦИА У СВЕТУ УМЕТНОСТИ И КЊИЖЕВНОСТИ

ДОСИЈЕ
СТУДИО

